Spoljna politika Srbije

strategije i dokumenta

Evropski pokret
Srbija

SPOLJNA POLITIKA SRBIJE: STRATEGIJE I DOKUMENTA

UREDNICI:
Nataša Dragojlović, dr Stanislav Sretenović,
dr Dragan Đukanović, mr Dragan Živojinović

Drugo izdanje ove knjige Evropski pokret u Srbiji posvećuje Živoradu Kovačeviću, svom dugogodišnjem predsedniku.

Drugo izdanje
2011.

IZDAVAČ
Evropski pokret u Srbiji
Kralja Milana 31
Beograd
www.emins.org

ZA IZDAVAČA
Maja Bobić

UREDNICI
Nataša Dragojlović
Dr Stanislav Sretenović
Dr Dragan Đukanović
Mr Dragan Živojinović

RECENZENT
Dr Đorđe N. Lopičić

KOORDINATORKA PROJEKTA
Nataša Dragojlović

ASISTENTKINJA NA PROJEKTU
Ivana Ponjavić

LEKTURA I KOREKTURA
Marija Todorović

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU
Dunja Šašić

ŠTAMPA
MLADOST GRUP, Loznica

TIRAŽ
1000 primeraka

MIŠLJENJA I STAVOVI IZRAŽENI U OVOJ PUBLIKACIJI NE ODRAŽAVAJU NEOPHODNO I ZVANIČNE STAVOVE EVROPSKOG POKRETA U SRBIJI UKOLIKO NIJE DRUGAČIJE NAGLAŠENO.

ISBN: 978–86–82391–53–1
avgust 2011. godine

SADRŽAJ

PREDGOVOR – Evropski pokret u Srbiji **7**

I
PREDLOZI ZA STRATEGIJU SPOLJNE POLITIKE SRBIJE 11

1. Strategija Foruma za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji 11
2. Strategija tima A 21
3. Strategija tima B 37
4. Strategija tima C 53

II
SPOLJNA POLITIKA SRBIJE POSLE 1804. GODINE: IZBOR DOKUMENATA 75

1. Uvod – dr Stanislav Sretenović, Institut za savremenu istoriju, Beograd 67
2. Izbor dokumenata /Priredili: dr Đorđe N. Lopičić i dr Stanislav Sretenović/ . . . 79
    1. Ičkov mir, 1807. 79
    2. Paulučijeva konvencija, 1807. 80
    3. Delovi Ustava, 1838. 82
    4. Ilija Garašanin, Načertanije, Program spoljašnje i nacionalne politike Srbije na koncu 1844. godine. 85
    5. Memoar J. Ristića na Kongresu u Berlinu 12. /24./ jun, 1878. 95
    6. Govor Jovana Ristića na tajnoj sednici Narodne skupštine u Kragujevcu, 13. /25./ jul, 1878.. 98
    7. Milovan Milovanović, Naša spoljašnja politika, Beograd, 1894. 101
    8. Protesna nota Srbije velikim silama povodom aneksije Bosne i Hercegovine, 7. oktobar, /24. septembar/ 1908. 113
    9. Ekspoze Nikole Pašića o spoljnoj politici Srbije u Narodnoj skupštini, 16/29. oktobar, 1913. 114
    10. Niška deklaracija, 1914.. 122

11. Deklaracija srpske Vlade o spoljnoj politici i ciljevima rata, Krf, 17. mart, 1918.. 123

12. Deklaracija Vlade koju je predsednik Ministarskog saveta Ljubomir Davidović pročitao na 59. redovnom sastanku privremenog Narodnog predstavništva 23. avgusta, 1919. godine . . . 126

13. Govor predsednika Ministarskog saveta dr Milenka Vesnića, održan na 116. redovnom sastanku Privremenog narodnog predstavništva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 31. avgusta, 1920. godine u Beogradu 128

14. Ekspoze ministra inostranih dela dr Momčila Ninčića o spoljnoj politici naše zemlje dat povodom diskusije o budžetu Ministarstva inostranih dela na VII redovnom sastanku Narodne skupštine 8. juna, 1923. godine. 130

15. Ekspoze ministra inostranih dela dr Ninka Perića dat na 61. redovnom sastanku Narodne skupštine 20. marta, 1927. godine povodom diskusije o budžetu Ministarstva inostranih dela 139

16. Odgovor ministra inostranih dela dr Vojislava Marinkovića dat na 9. redovnom sastanku Narodne skupštine 23. novembra, 1927. godine povodom kritika učinjenih u diskusiji o interpelaciji narodnog poslanika Svetozara Pribićevića i drugova o našem međunarodnom položaju 145

17. Govor ministra inostranih poslova g. Bogoljuba Jevtića, održan na 34. redovnom sastanku Senata, 30. marta, 1933. godine, prilikom diskusije o budžetu Ministarstva inostranih poslova 149

18. Ekspoze dr Milana Stojadinovića, predsednika Ministarskog saveta i ministra inostranih poslova na sednici Narodne skupštine od 4. marta, 1937. 152

19. Ekspoze dr Milana Stojadinovića u Narodnoj skupštini od 9. marta, 1938. o spoljnoj politici Jugoslavije 158

20. Ekspoze ministra inostranih poslova Aleksandra Cincar - Markovića od 9. marta, 1939. prilikom diskusije o budžetu ministarstva inostranih poslova. 162

21. Saopštenje Vlade o neutralnom stavu, Beograd, 4. septembar, 1939. . . 168

22. Anonimni članak o neutralnom držanju Jugoslavije u ratu, 1940. 169

23. Govor predsednika Vlade, Dragiše Cvetkovića, posle potpisivanja Protokola o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu, u dvorcu „Belvedere", 25. marta, 1941. 173

24. Govor potpredsednika Vlade Slobodana Jovanovića naslovljen „Srpski narod u sadašnjoj svetskoj krizi", radio London, 22. avgust, 1941. 174

25. Govor Kralja Petra II povodom potpisivanja jugoslovensko-grčkog sporazuma, London, 15. januar, 1942. 176

26. Ekspoze maršala Tita o spoljnoj politici Jugoslavije održan na zajedničkoj sednici Savezne skupštine i Skupštine naroda 1. aprila, 1946 177

27. Govor Edvarda Kardelja na zasedanju Generalne skupštine OUN, 1949. 186

28. Članak Koče Popovića, državnog sekretara za inostrane poslove, o evropskoj saradnji i integraciji, 1954. 191

29. Ekspoze državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića u Saveznoj narodnoj skupštini o spoljnoj politici FNRJ, 1955. 192

30. Ekspoze o aktuelnim pitanjima međunarodnih odnosa i spoljnopolitičkoj aktivnosti Jugoslavije državnog sekretara za inostrane poslove Mirka Tepavca na zajedničkoj sednici Veća naroda i Društveno-političkog veća Savezne skupštine, 16. jul, 1969.. 207

31. Ekspoze saveznog sekretara za inostrane poslove Miloša Minića na sednici Saveznog veća skupštine SFRJ, 20. decembar, 1974. 214

32. Ekspoze Raifa Dizdarevića, saveznog sekretara za inostrane poslove, u Skupštini SFRJ, 9. april, 1985. godine 226

33. Ekspoze saveznog sekretara za inostrane poslove Budimira Lončara na sednici Saveznog veća Skupštine SFRJ o aktuelnim pitanjima ostvarivanja spoljne politike Jugoslavije, 29. jun, 1988. 237

34. Govor predsednika Vlade Savezne Republike Jugoslavije, Milana Panića u Saveznoj skupštini povodom završetka Londonske konferencije, Beograd, 4. septembar, 1992. 249

35. Uvodno izlaganje Dobrice Ćosića, predsednika Savezne Republike Jugoslavije, na sednici oba veća Skupštine o međunarodnom položaju i bezbednosnoj situaciji u zemlji, 16. oktobar, 1992. 252

36. Uvodno izlaganje Ilije Đukića, saveznog ministra za inostrane poslove, na sednici oba veća Skupštine o međunarodnom položaju i bezbednosnoj situaciji u zemlji, 16. oktobar, 1992. 259

37. Reč Zorana Lilića, predsednika Savezne Republike Jugoslavije na prvoj sednici Komiteta za obeležavanje 50. godišnjice Ujedinjenih nacija, 14. mart, 1995. 265

38. Tekst Radoja Kontića, predsednika Vlade SR Jugoslavije o miru, stabilnosti i saradnji u regionu, 1997.. 266

39. Predlog platforme za alternativnu spoljnu politiku Foruma za međunarodne odnose, Beograd, 18. februar, 1997.. 268

40. Izlaganje Momira Bulatovića, predsednika Savezne Vlade, u Saveznoj skupštini povodom donošenja odluke o pristupanju Savezne Republike Jugoslavije savezu Rusije i Belorusije, Beograd, 12. april, 1999. 284

41. Ekspoze Gorana Svilanovića, saveznog ministra za inostrane poslove, u Saveznoj skupštini SR Jugoslavije, Beograd, 24. oktobar, 2001. 286

42. Govor naslovljen „Učenje iz prošlosti i građenje bolje budućnosti" Vojislava Koštunice, predsednika Vlade Republike Srbije, održan na desetom godišnjem Solunskom forumu, Solun, 25. maj, 2004. 312

43. Govor Borisa Tadića nakon preuzimanja dužnosti predsednika Republike Srbije, Beograd 11. jul, 2004. 314

44. Ekspoze Vuka Draškovića, ministra spoljnih poslova, u Skupštini Srbije i Crne Gore, Beograd, 21. decembar, 2004. 319

45. Izlaganje Vuka Jeremića, ministra spoljnih poslova Republike Srbije, na Prvoj konferenciji ambasadora Republike Srbije, Beograd, 16. decembar, 2007. 321

III
IZVORI I LITERATURA 329

1. Arhivi 329
2. Objavljeni izvori. 329
   a. Zbirke dokumenata 329
   b. Dnevnici, memoari, pisma, govori 332
3. Ugovori 335
4. Literatura 341

PREDGOVOR

Publikacija koja je pred vama nije samo konkretan proizvod rada na projektu *Definisanje strategije spoljne politike Srbije*. Ona takođe odražava kontinuitet osamnaestogodišnjeg rada na pitanjima evropskih integracija Evropskog pokreta u Srbiji i petnaestogodišnjeg bavljenja ovim i širim pitanjima međunarodnog položaja Srbije, njegovog Foruma za međunarodne odnose. U godini kada se podsećamo ovih godišnjica realizovan je projekat čiji je cilj bio, ne da formuliše strategiju spoljne politike Srbije, već da pokrene parlamentarnu i opštu debatu o spoljnopolitičkim pitanjima, da ukaže na značaj strateškog mišljenja i planiranja u ovoj oblasti i na potrebu usvajanja dokumenta o spoljnopolitičkoj strategiji Srbije.

Zašto nam je potrebna jasna i konsenzualno prihvaćena spoljnopolitička strategija? Zato što je nemamo, što je prema prilici uvek iznova i parcijalno formulišemo, u vidu rešanja prioriteta, svakom prilikom sa drugačijim redosledom i akcentom.

Mi još nismo imali ozbiljnu raspravu - ni parlamentarnu, ni stručnu, ni stranačku – o celini naše spoljne politike. Nije bilo ekspozea ministra spoljnih poslova aktuelne vlade nakon preuzimanja dužnosti, iako su njegovi prethodnici /Goran Svilanović i Vuk Drašković/ to činili, niti se o spoljnoj politici izjašnjavala Vlada, što je davalo i daje povoda za javna nagađanja o tome da li njeni pojedini članovi imaju divergentne poglede na našu spoljnopolitičku orijentaciju. Zato i ima toliko interpretacija toga šta mi želimo. Nedefinisanjem svog međunarodnog identiteta, Srbija zbunjuje naše građane i ostavlja često u nedoumici naše partnere, Evropu i svet. „Nije uvek lako protumačiti šta se misli u Beogradu“, citira *Politika* jednog stranog diplomatu.

Spoljnopolitička analitika je nerazvijena, sporadična, više aktuelnopolitička i prigodna nego dubinska i strateška – to važi i za institute, časopise i medije, a i za samo Ministarstvo spoljnih poslova. Stoga smo se i opredelili da se u završnoj publikaciji, osim četiri različita predloga Strategije spoljne politike, nađu kao prilog i raniji pokušaji u Srbiji, te da se osmisli i trasira njen spoljnopolitički put.

Evropski pokret u Srbiji ima, sem svoje opšte proevropske misije, kojoj je ostao neuzdrmano veran već osamnaest godina i poseban podsticaj i obavezu – Forum za međunarodne odnose, koji je u dva maha /1997. i 2000./ izlazio sa sličnim strategijama, koje su pre svega bile alternativne, odnosno suprotne spoljnoj politici vođenoj u ono doba. Red je da sada ponudi nešto što nije, pre svega, opoziciona platforma, već ozbiljno, konstruktivno, partnersko razmišljanje u novim uslovima – kad podržavamo opšti kurs, ali smatramo da treba dublje i dalje promišljati gde

smo u današnjem, bitno promenjenom svetu i šta nam je na spoljnopolitičkom planu činiti da bismo se brže i adekvatnije integrisali u svet oko nas – regionalno, kontinentalno i globalno. Metod je primeren razvijenijoj fazi našeg demokratskog razvoja. Ne jedan *think-tank* ili grupa istomišljenika - opozicionara, kako je to bilo u prethodna dva slučaja, već široka rasprava o mogućim, odnosno poželjnim opcijama i to pre svega među mladima i sa mladima i slobodna i nezavisna ponuda svima ostalima koji bi trebalo da kažu svoju reč – nadležnim ministarstvima, Odboru za međunarodne odnose Skupštine, Savetu za evropske integracije, parlamentu u celini, stručnoj javnosti, političkim strankama i najširoj javnosti Srbije.

Evropski pokret u Srbiji je ovim projektom otvorio teorijski prostor za izradu tri različita predloga strategije spoljne politike. Formirana su tri multidisciplinarna tima sastavljena od studenata Pravnog, Filozofskog, Filološkog i Fakulteta političkih nauka koji su, gotovo ravnopravno sa svojim mentorima iz Foruma za međunarodne odnose i asistentima, pisali i raspravljali o aktuelnim izazovima sa kojima se suočava srpska diplomatija. U prvoj fazi projekta iznedrena su tako i tri strateška koncepta:

A **Evroatlantska perspektiva** – mentor, Živorad Kovačević, predsednik Evropskog pokreta u Srbiji, asistent dr Vladimir Pavićević, Fakultet političkih nauka;
B **Strategija balansa** – mentor, ambasador Milan Simurdić, bivši predsednik Foruma za međunarodne odnose, asistenti dr Dragan Đukanović, glavni urednik časopisa *Međunarodna politika* i mr Dragan Živojinović, asistent na Fakultetu političkih nauka;
C **Istočna perspektiva** – mentor, Đorđe Vukadinović, glavni urednik časopisa *Nova srpska politička misao* i asistent, mr Dragomir Anđelković;

Javna rasprava koja je usledila, najpre na Kopaoniku, organizovana u saradnji sa tri studentske organizacije Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu /Timska inicijativa mladih, SUPRA, Evropski Studentski Forum/ sa preko tri stotine studenata političkih nauka, nastavljena je u Nišu, Novom Sadu i Kragujevcu i, na kraju, u Beogradu, na sednicama Foruma za međunarodne odnose. To je bila prilika da oni koji bilo delom, bilo suštinski, drugačije vide i promišljaju spoljnu politiku, to formulišu i javno kažu. Okosnicu debate činila su sledeća sporna pitanja:

- **Srbija i NATO**

Najmanje prostora u tekstovima strategija, a ubedljivo najviše vremena u diskusiji posvećeno je pitanju eventualnog članstva Srbije u NATO. Najdublja neslaganja između timova su se odnosila, kako na tumačenje karaktera te organizacije, tako i na odluku o načinima pristupanja, odnosno nepristupanja tom vojno-političkom savezu.

- **Pitanje statusa Kosova i Metohije i proces evropskih integracija**

Pitanje određenja Srbije prema samoproglašenoj nezavisnosti Kosova i Metohije u kontekstu evropskih integracija, otkrilo je najdramatičnije razlike u pogledu interpretacije nacionalnih interesa, ali i sredstava i načina na koji se oni mogu ostvarivati. Debata je po ovom pitanju reflektovala i unutrašnjepolitičke podele koje postoje u srpskom političkom korpusu.

- **Regionalna saradnja**

Regionalnoj saradnji su u manjoj ili većoj meri sva tri tima posvetila značajnu pažnju. Međutim, tokom debata su se ispoljile izvesne razlike pri izboru niti - vodilja u oblikovanju te saradnje, apostrofirajući da nije isto da li se regionalna saradnja razvija prvenstveno radi ekonomske upućenosti, radi toga što je "dobrosusedska saradnja" deo zahteva EU ili radi toga što se na taj način vodi briga o pripadnicima vlastitog naroda koji živi izvan Srbije.

Za ovu priliku odabrali smo samo najspornija i najzastupljenija pitanja, koja su tokom debata raspravljana, ali je značajno pomenuti da su razmatrana i brojna druga, ne manje važna pitanja – poput unapređenja ekonomske međudržavne saradnje, sve većeg značaja javne diplomatije, posvećivanja veće pažnje spoljnopolitičkom novinarstvu, obnove analitičkog odeljenja u Ministarstvu spoljnih poslova, kao i obaveze podnošenja ekspozea od strane ministra spoljnih poslova Narodnoj skupštini i izveštaja njenim odborima.

Iako debatni ciklus u kome su učestvovali akademski timovi, studenti, univerzitetski profesori, diplomate i stručnjaci iz drugih oblasti, predstavlja uzor demokratskog načina rasprave u Srbiji, do saglasnosti, razume se, nije došlo. Ali to nije ni bio cilj ovog projekta, niti samih debata. Kao što reče jedan od studenata: „Rasprava nije tek nekakva neprijatna rabota koju s vremena na vreme, zbog kratkoročnih političkih koristi, moramo da otrpimo, ali samo da bismo se što pre ponovo otpustili u neutemeljenoj sigurnosti one tašte predrasude i utvarnog osećaja da je istina nekako uvek na našoj strani". Koliko god da frustrira susret sa neistomišljenikom, koliko god da se čini nemogućim da shvatimo kako i zašto drugi nije u stanju da uvidi ono što mi uviđamo, koliko god da su neznatna pomeranja u stavovima strana, dijalog mora da se nastavi.

Evropski pokret u Srbiji duguje veliku zahvalnost Balkanskom fondu za demokratiju koji je finansijski podržao projekat, ali njegov uspeh duguje i studentima, mentorima, asistentima i volonterima kao i onima koji su prepoznali značaj ovog projekta i lično se angažovali: Ivanu Vejvodi, Sonji Liht, profesorki Tanji Miščević, profesoru Draganu Simiću, profesorki Neveni Petrušić, Miloradu Stevoviću, potpredsedniku EPuS i Borivoju Erdeljanu, predsedniku Foruma za međunarodne odnose i svim njegovim članovima.

Evropski pokret izražava posebnu zahvalnost dr Stanislavu Sretenoviću i dr Đorđu N. Lopičiću, koji su sa entuzijazmom i predanošću prihvatili da prirede Zbirku dokumenata o spoljnoj politici Srbije, kao i spisak literature i relevantnih ugovora, koji su sastavni deo ove publikacije.

Evropski pokret u Srbiji

Beograd, oktobar, 2010.

Strategija Foruma za međunarodne odnose
2010. godina

PREDLOZI ZA STRATEGIJU SPOLJNE POLITIKE

PREDLOG STRATEGIJE SPOLJNE POLITIKE REPUBLIKE SRBIJE

UVOD

Dinamične promene u međunarodnom okruženju i povratak Srbije na međunarodnu scenu kao aktivnog i konstruktivnog aktera zahtevaju formulisanje strategije spoljne politike Republike Srbije za period do punopravnog članstva u Evropskoj uniji. Novo pozicioniranje naše zemlje na međunarodnoj sceni nalaže vođenje realne, uravnotežene i racionalno osmišljene politike, za šta ova Strategija predstavlja osnovni dokument.

Republika Srbija je balkanska, srednjeevropska i podunavska zemlja koja svoju spoljnu politiku utvrđuje i sprovodi u skladu sa opštepriznatim načelima, pravilima i običajima međunarodnog prava i na osnovu članstva i aktivnog angažovanja u Ujedinjenim nacijama. U cilju izgradnje i očuvanja mira, sopstvene i međunarodne bezbednosti, spoljna politika Republike Srbije zasniva se na principima mirnog i sporazumnog rešavanja sukoba, nepovredivosti međunarodno priznatih granica i jačanje bilateralnih i multilateralnih odnosa, dobrosusedstva i regionalne saradnje.

Spoljnopolitički ciljevi Republike Srbije mogu biti ostvareni sveukupnom modernizacijom i integracijom u savremene međunarodne tokove. Preduslovi za to su konsolidacija demokratije, vladavina prava, skladni međuetnički i međukonfesionalni odnosi, ekonomski i kulturni razvoj, očuvanje životne sredine i prirodnih resursa.

MEĐUNARODNO OKRUŽENJE REPUBLIKE SRBIJE

U poslednjoj deceniji dvadesetog veka dogodile su se suštinske promene u međunarodnim odnosima. Kraj Hladnog rata je u potpunosti politički preoblikovao evropski kontinent, kao i čitav svet. Nestanak blokovske podele, odnosno bipolarnog sveta,

doveo je do širenja i produbljivanja međuzavisnosti i globalizacije u svim aspektima društvenog života, od finansija i ideja, do kriminala i kulture. Intenziviranje procesa globalizacije tokom protekle dve decenije ima i pozitivne i negativne posledice. Naporedo sa procesima integracija i uspostavljanja međunarodnih režima u niz oblasti, dolazi i do fragmentacije i prelivanja unutrašnjih sukoba van državnih granica. Na novi način sagledavaju se pitanja prirodnih resursa, energije, klimatskih pomena, infektivnih bolesti, ekstremnog siromaštva, migracija. Ovakva dinamika promena usložnjava i bezbednosnu konfiguraciju međunarodnog sistema, te savremeno poimanje bezbednosti daleko prevazilazi tradicionalna pitanje upotrebe vojne sile u zaštiti državne teritorije, uključujući nevojne pretnje i nevladine aktere, i koncept humane odnosno ljudske bezbednosti.

Nakon terorističkih napada u septembru, 2001. godine, a naročito sa razvijanjem svetske ekonomske krize, u toku je proces promene međunarodnog sistema od unipolarnog, ka sistemu koji će imati nekoliko centara moći, a koji se sada može označiti kao unimultipolaran. Opseg promena, količina i dostupnost informacija čine međunarodne odnose teško predvidivim, što veoma usložnjava strateško promišljanje, predviđanje i delovanje.

U većini država sveta, kako malih tako i velikih, jasno se artikuliše shvatanje da transnacionalni i globalni problemi i izazovi prevazilaze pojedinačne kapacitete i da je neophodan zajednički pristup njihovom rešavanju. Pojedinačne države ne mogu same da reše ni jedan od krupnih globalnih problema kao što su klimatske promene, snabdevanje energijom i vodom, otklanjanje posledica velikih prirodnih katastrofa, uspostavljanje globalno održivog sistema zaštite prirodne sredine i sprečavanje pandemija. Time multilateralni karakter spoljne politike i međunarodnih odnosa pored toga što menja sadržinu dobija na značaju kao nikada pre u istoriji.

Kao odgovor na transnacionalne probleme, javlja se više tematskih područja i oblika regionalne saradnje. Evropska unija predstavlja svojevrstan regionalni oblik udruživanja u jedinstvenu ekonomsku, političku i bezbednosnu zajednicu. Ona je najuspešniji dugoročni mirovni projekat zasnovan na zajedničkim vrednostima demokratije, ljudskih prava i sloboda, vladavini zakona, ekonomskom i kulturnom razvoju država članica i svih njihovih građana.

Republika Srbija ima obavezu i odgovornost da ovakvu situaciju u međunarodnim odnosima realno sagleda, polazeći od toga da i njen napredak zavisi od prilagođavanja međunarodnom okruženju u nastajanju. Nova spoljna politika Srbije treba zato da se zasniva na što racionalnijoj i realnijoj proceni okruženja i sopstvenih kapaciteta.

STRATEŠKI CILJEVI SPOLJNE POLITIKE REPUBLIKE SRBIJE

Vitalni spoljnopolitički interes Republike Srbije je očuvanje mira, ustavnog poretka, teritorijalnog integriteta i suvereniteta svim diplomatskim sredstvima, uz puno poštovanje ljudskih prava i sloboda i obezbeđenje ekonomskog blagostanja svih njenih građana.

Iako je Kosovo jednostrano proglasilo nezavisnost, kriza statusa Kosova i Metohije će dugo trajati. Normalizovanje odnosa između Srba i Albanaca predstavlja ključ stabilnosti Zapadnog Balkana i događavanja procesa evropskih integracija. Zato će

se Srbija zalagati za otvaranje procesa srpsko – albanskog dijaloga i saradnje, sa ili bez posrednika, u pravcu postizanja istorijskog sporazuma dva naroda.

Opredeljujući spoljnopolitički cilj Republike Srbije jeste *punopravno članstvo u Evropskoj uniji*. Usklađivanjem sopstvenog zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije, izgradnjom stabilnih institucija i kapaciteta za funkcionisanje unutar složene ekonomske, političke i bezbednosne zajednice kakva je Evropska unija, kao i dostizanjem standarda uspostavljenih u svim oblastima društvenog života evropskih društava, restrukturiranjem privrede u smislu tehnološkog i organizacionog unapređenja i odgovora na savremene tržišne zahteve, Srbija se izgrađuje kao moderna demokratska država, koja na efektivan i efikasan način štiti interese sopstvenih građana. Tokom procesa pristupanja, Srbija će težiti da u što većoj meri usklađuje svoje spoljnopolitičke aktivnosti sa vrednostima i ciljevima Zajedničke spoljne i bezbednosne politike Evropske unije, odnosno da podržava spoljnopolitičke stavove i akcije EU i učestvuje u misijama koje se u okviru ove politike sprovode.

NATO igra ključnu ulogu u bezbednosnom okruženju Republike Srbije. NATO je politički i vojni savez demokratskih država, koji počiva na zajedničkim vrednostima koje se ogledaju u demokratskom poretku, zaštiti građanskih i manjinskih prava, tržišnoj ekonomiji, vladavini prava, kao i zajedničkom konceptu bezbednosti. Stoga Republika Srbija smatra NATO svojim partnerom u pitanjima nacionalne, regionalne i globalne bezbednosti, te je spoljnopolitički cilj Republike Srbije postizanje pune interoperabilnosti sa NATO snagama i *punopravno članstvo u Severnoatlantskom savezu*.

Republika Srbija je, zbog kompleksnog istorijskog, političkog, etničkog i religijskog nasleđa, posebno upućena na unapređivanje odnosa sa državama Jugoistočne Evrope, a najviše sa državama na prostoru nekadašnje Jugoslavije. *Učvršćivanje i unapređivanje odnosa sa susedima* je stoga važan spoljnopolitički cilj Republike Srbije. Dobrosusedstvo je trajna spoljnopolitička orijentacija Srbije, iako postoji niz otvorenih pitanja za čije rešavanje je naša zemlja opredeljena. Angažovanje Srbije u bilateralnim i multilateralnim odnosima sa susedima usmereno je na obezbeđivanje najšire slobode kretanja ljudi, roba, kapitala i usluga, što je i osnovni postulat i najveća vrednost evropskih integracija, koje predstavljaju zajedničko opredeljenje svih zemalja regiona Zapadnog Balkana.

Razvijanje i produbljivanje odnosa sa velikim silama, s posebnim akcentom na Sjedinjene Američke Države, Rusiju i Kinu, takođe predstavlja spoljnopolitički cilj Republike Srbije. Imajući u vidu da su Sjedinjene Američke Države vodeća sila u svetskoj politici, vitalni je interes Republike Srbije da postoje što bolji odnosi sa ovom državom. Istovremeno, tradicionalni dobri odnosi *Ruske Federacije* i Republike Srbije, treba da budu unapređivani na racionalnim osnovama, orijentisanim ka razvoju svih vidova saradnje, sa posebnim naglaskom na ekonomskoj saradnji, uključujući oblast energetike. Preuzimanje evropskih vrednosti i standarda i obostrana opredeljenost za jačanje veza sa Evropskom unijom čini dobru osnovu stabilnih odnosa Rusije i Srbije, uz uvažavanje i negovanje tradicije i međusobne bliskosti naroda. Polazeći od sve važnije uloge *Narodne Republike Kine* u savremenim međunarodnim odnosima, jačanje ekonomskih, političkih i kulturnih odnosa Republike Srbije i ove zemlje treba da bude jedan od prioriteta spoljnopolitičkih aktivnosti, i to najpre radi korišćenja brojnih potencijala za unapređenje bilateralne saradnje.

Održavanje i poboljšanje odnosa sa zemljama Azije, Afrike, Latinske Amerike, Australije i Okeanije, imajući istovremeno u vidu naše političke i ekonomske interese i evroatlantsku orijentaciju, jedan je od ciljeva spoljne politike Republike Srbije.

Republika Srbija, kao matična država srpskog naroda, snažno će podržavati svoje sunarodnike u drugim državama u regionu i u dijaspori u očuvanju sopstvenog identiteta, odnosno na planu obrazovanja, kulture i u zaštiti njihovih prava. Ovaj spoljnopolitički cilj zasnovan je na transparentnim i demokratskim osnovama i najvišim standardima savremene Evrope i u funkciji je jačanja bilateralnih odnosa naročito u regionu Zapadnog Balkana.

Jačanje međunarodne ekonomske saradnje u cilju postizanja ekonomskog rasta i razvoja, takođe predstavlja konstantan strateški spoljnopolitički cilj. Privlačenjem stranih direktnih ulaganja Srbija nastoji da prevaziđe makroekonomske teškoće i pokrene reindustrijalizaciju zemlje. Srbija će svoju diplomatsku aktivnost usmeriti na promociju privrednih potencijala zemlje, uz razvijanje odgovarajuće strategije nastupa, a u skladu sa zahtevima savremenog tržišta. Jedan od glavnih ciljeva Republike Srbije je članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, kao i pristupanje Ugovoru o Energetskoj povelji. Republika Srbija će u skladu sa ciljevima strategije socijalnoekonomskog razvoja i prevazilaženja posledica svetske ekonomske krize jačati kapacitete za saradnju i konstruktivne odnose sa Međunarodnim monetarnim fondom, Svetskom bankom, Evropskom bankom za obnovu i razvoj, Grupom 20 i drugim finansijskim institucijama.

SREDSTVA ZA OSTVARIVANJE SPOLJNOPOLITIČKIH CILJEVA

Sredstva koja Republici Srbiji stoje na raspolaganju prilikom ostvarivanja nabrojanih spoljnopolitičkih ciljeva obuhvataju klasičnu diplomatiju, multilateralnu i bilateralnu, javnu i ekonomsku diplomatiju, učešće u humanitarnim misijama i operacijama održavanja mira, kao i posredovanje i dobre usluge.

Zarad pristupanja Evropskoj uniji i NATO potreban je dodatan napor na sprovođenju započetih reformi i dosezanju standarda organizacija čijem članstvu težimo.

Republika Srbija bi trebalo da na odgovarajući način učestvuje, pre svega u neposrednom okruženju, u humanitarnim i razvojnim aktivnostima i time učini korak u pravcu kreiranja pozitivne slike o Srbiji kao odgovornom učesniku međunarodnih odnosa, ali i faktoru mira, stabilnosti i razvoja u regionu. Od istovetnog značaja je i učešće Srbije u mirovnim operacijama, pod mandatom UN i vođstvom EU i NATO.

MULTILATERALNA SARADNJA

Savremene međunarodne odnose obeležava povratak multilateralizma na svetsku scenu, tako da se na agendama svetskih i regionalnih multilateralnih foruma nalaze teme iz najrazličitijih oblasti koje su nekada spadale isključivo u domen unutrašnje politike, a danas prevazilaze državne granice i tretiraju se kao transnacionalne /globalne. Zbog toga je aktivno učešće Srbije u radu međunarodnih organizacija koje značajno oblikuju odnose u savremenom svetu nezamenjivo sredstvo u zaštiti sop-

stvenih interesa, uz istovremeno povećanje sopstvenog kredibiliteta kao aktera u međunarodnim odnosima. Srbija je čvrsto posvećena ideji multilateralne diplomatije i kolektivnog pregovaranja između država. U ostvarivanju svojih spoljnopolitičkih ciljeva, kao i u unapređenju međunarodne saradnje Srbija će koordinisati svoje akcije sa međunarodnim organizacijama i u potpunosti poštovati sve obaveze koje proističu iz članstva u njima.

Članstvo Srbije u *Ujedinjenim nacijama, Savetu Evrope* i *Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju, kao* i u *NATO Programu Partnerstvo za mir,* predstavlja početni okvir za planiranje i sprovođenje spoljne politike. Privrženost Ujedinjenim nacijama ogleda se u poštovanju načela Povelje UN, kao i ratifikaciji i sprovođenju svih konvencija ove organizacije. Srbija će učestvovati u aktivnostima koje za cilj imaju reformu i jačanje uloge Ujedinjenih nacija i koje će omogućiti da ova organizacija brzo i efikasno odgovara na globalne izazove u svojoj osnovnoj misiji očuvanja mira u svetu.

Kao najstarija panevropska organizacija, *Savet Evrope* je važan forum za spoljnopolitičko delovanje Srbije. Naša zemlja će stoga insistirati na poštovanju Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i svih ostalih ratifikovanih konvencija. Između standarda i kriterijuma Evropske unije i Saveta Evrope postoji direktna korelacija, od ispunjenja Kopenhagenških kriterijuma do standarda u zaštiti ljudskih i manjinskih prava, prava na lokalnu samoupravu i brojnih drugih. Zbog toga je aktivno učešće Srbije, kao punopravne članice Saveta Evrope, od neposrednog značaja za ostvarenje prvog spoljnopolitičkog prioriteta naše zemlje – pristupanja Evropskoj uniji.

Srbija će aktivno učestvovati u radu najveće regionalne organizacije u oblasti bezbednosti, *Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju /OEBS/*. Kroz građenje kvalitetnih odnosa sa državama koje su članice OEBS i aktivnim učešćem u radu institucija i tela ove međunarodne organizacije, Srbija još jednom naglašava svoju iskrenu privrženost vrednostima na kojima se gradi nova Evropa.

Republika Srbija je punopravna članica *NATO Programa Partnerstvo za mir*. Program ima za cilj unapređenje reforme sistema odbrane, izgradnju međusobnog poverenja i uvećanje sposobnosti partnerskih država za očuvanje mira i bezbednosti na dobrovoljnoj, fleksibilnoj i transparentnoj osnovi. U okviru ovog Programa partnerske države se opredeljuju za aktivnosti, dinamiku i brzinu njihove realizacije u skladu sa sopstvenim prioritetima. Iako je do sada nedovoljno koristila potencijale svog članstva u ovom Programu, Srbija će ubuduće težiti da svoje učešće podredi postizanju pune interoperabilnosti sa NATO snagama i punopravnom članstvu.

Regionalne inicijative za saradnju u Jugoistočnoj Evropi značajno su doprinele stabilizaciji postkonfliktnih društava na prostoru bivše SFRJ. Nova faza regionalne saradnje podrazumeva aktivniju ulogu i veću odgovornost zemalja regiona, a njenu okosnicu čine funkcionalno povezani *Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi* /JIE/ i *Savet za regionalnu saradnju*. Srbija je aktivan učesnik Procesa saradnje u JIE, koji predstavlja autentičan glavni regionalni forum za usmeravanje saradnje u oblastima od zajedničkog interesa. Delovanje Saveta za regionalnu saradnju Srbija vidi u funkciji ubrzanja reformskih procesa u regionu i stvaranja uslova za brži napredak u procesu evroatlantskih integracija. Pored navedenih inicijativa Srbija će aktivno učestvovati i u radu Jadransko - jonske inicijative, Centralnoevropske inicijative, Procesu saradnje na Dunavu, Međunarodne komisije za sliv reke Save, Energetskoj

zajednici Jugoistočne Evrope i drugim multilateralnim inicijativama za saradnju sa ciljem uspostavljanja što boljih odnosa sa susednima i državama Jugoistočne Evrope.

BILATERALNA SARADNJA

Srbija treba da teži uspostavljanju što intenzivnijih odnosa sa vodećim zemljama Evropske unije. To se najpre odnosi na Saveznu Republiku Nemačku, Veliku Britaniju, Francusku, Italiju, Španiju i Grčku. Važno je i uspostavljanje što bliskijih odnosa sa zemljama Centralne odnosno takozvane „nove Evrope" /Poljska, Mađarska, Češka, Slovačka i Slovenija/ čija su dosadašnja iskustva u evropskim integracijama korisna za Srbiju.

Srbija će raditi i na jačanju odnosa sa susedima kroz širenje mreže ugovorima definisanih prava i obaveza, i aktivnim radom na predlozima za rešavanje postojećih problema i prevenciju potencijalnih konflikata u regionu. To je način na koji će Srbija doprineti stabilnosti i razvoju regiona Zapadnog Balkana.

Posebnu pažnju Srbija posvećuje unapređivanju odnosa sa Turskom, imajući u vidu ekonomsko jačanje i sve veći značaj ove zemlje u međunarodnim odnosima, a posebno u regionu Balkana i Bliskog istoka. Dalje intenziviranje ukupne saradnje ima za cilj unapređenje ekonomske i političke stabilnosti u regionu.

Istovremeno, u okviru bilateralnih odnosa, Srbija će značajnu pažnju posvetiti unapređenju odnosa sa Izraelom, zemljama arapskog i islamskog sveta, Kanadom, Brazilom, Južnom Afrikom, Japanom, Indijom i Australijom.

AKTERI SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

U skladu sa važećim Ustavom i zakonima, spoljnu politiku Republike Srbije utvrđuje Vlada, a sprovodi je Ministarstvo spoljnih poslova koje koordinira učešće u spoljnim poslovima ostalih ministarstava, pre svega Ministarstva odbrane, a zatim Ministarstva za ekonomiju i regionalni razvoj, Ministarstva za Kosovo i Metohiju, Ministarstva za dijasporu, Ministarstva kulture i Ministarstva ekologije i prostornog planiranja. U cilju uspešnog sprovođenja spoljne politike, potrebna je institucionalno usaglašena saradnja Vlade i njenih resornih ministarstava, predsednika Republike i Narodne skupštine Republike Srbije. Takođe, važno je i intenziviranje međuparlamentarne saradnje i učešće poslanika Narodne skupštine u radu parlamentarnih skupština Saveta Evrope, OEBS, NATO i drugih međunarodnih paralmentarnih inicijativa i tela.

Potrebno je da, kao i većini drugih demokratski uređenih zemalja, u radu Saveta za nacionalnu bezbednost učestvuje i ministar spoljnih poslova. Koordinacija različitih politika u oblasti spoljne politike i politike bezbednosti, treba da predstavlja jedan od prioriteta Saveta. To treba da rezultira sprovođenjem spoljne politike koja je jasna, koherentna i sveobuhvatna.

Snaženje uloge diplomatsko-konzularne mreže je od suštinskog značaja za ostvarenje postavljenih spoljnopolitičkih ciljeva. To podrazumeva racionalizaciju postojeće mreže u skladu sa ranije navedenim ciljevima spoljne politike Srbije. Posebnu pažnju treba posvetiti obrazovanju mladih diplomatskih kadrova, preko Diplomatske akade-

mije, saradnjom sa ministarstvima drugih zemalja i slanjem u specijalizovane evropske i druge obrazovne institucije. Kako bi se novi spoljnopolitički koncept mogao oblikovati i dosledno sprovoditi, neophodno je stalno praćenje spoljnopolitičkih zbivanja i analiza savremenih međunarodnih odnosa. Neophodno je ojačati postojeće analitičke kapacitete Ministarstva spoljnih poslova Srbije, naučnih instituta, fakulteta i nevladinih organizacija.

Značajnu ulogu u toku realizacije spoljne politike, trebalo bi da preuzmu i političke partije u okviru svog članstva u međunarodnim asocijacijama. Pored njih, i organi autonomnih pokrajina, jedinica lokalne samouprave, ali i naučnoistraživačke, kulturne i nevladine organizacije treba da budu uključene u ovaj proces. Stoga će na ostvarivanju spoljnopolitičkih ciljeva izvršna i zakonodavna vlast sarađivati sa nedržavnim akterima, naročito u pogledu predstavljanja kulturnih, umetničkih, sportskih, obrazovnih, naučnih i svakovrsnih stručnih dostignuća svojih građana i njihovih udruženja koja doprinose podizanju ugleda Republike Srbije.

ZAKLJUČNE OCENE

Proklamovani spoljnopolitički ciljevi Republike Srbije odražavaju potrebu za novim pozicioniranjem naše zemlje na međunarodnoj sceni. Njihovim sprovođenjem Srbija se u potpunosti uključuje u savremeno međunarodno okruženje i tokove i otvara mogućnosti za potpunu demokratsku konsolidaciju, brži ekonomski razvoj, zaštitu ljudskih prava, izgradnju pravne države i vladavinu prava.

Realnom, uravnoteženom i koherentnom spoljnom politikom, naporima za pristupanje evroatlantiskim integracijama, unapređivanjem saradnje sa susedima i izgradnjom zajedničkih kapaciteta i mehanizama za rešavanje protivrečnosti, sporova i svih vrsta izazova, rizika i pretnji na regionalnom i globalnom planu, Republika Srbija doprinosi stvaranju mirnog, stabilnog i sigurnog bezbednosnog okruženja. Ovakva aktivna spoljna politika Srbiji će obezbediti povoljno međunarodno okruženje za zaštitu, ostvarivanje i unapređivanje svojih nacionalnih interesa.

Forum za međunarodne odnose
Evropskog pokreta u Srbiji

Predlog nove spoljne politike Srbije 2010. godina

- TIM A -

Mentor:
Živorad Kovačević, predsednik Evropskog pokreta u Srbiji 1999–2011.

Asistent:
Vladimir Pavićević, asistent na Fakultetu političkih nauka, Beograd

Studenti:
Đorđe Trikoš, Jelena Cupać, Nevena Jovanović, Miloš Đinđić, Andrijana Aničić, Damjan Ćuprić, Veljko Smiljanić, Kristina Miletić, Petar Marković, Stefan Marković

- TIM A -
PREDLOG NOVE SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

SADRŽAJ

I
STANJE U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA: OSNOVNE OCENE I POSTAVKE

II
ELEMENTI SPOLJNE POLITIKE SRBIJE
1. Osnovne determinante spoljne politike Srbije
2. Prioriteti spoljne politike Srbije
3. Multilateralni odnosi
    3.1. Ujedinjene nacije
    3.2. Evropske integracije i članstvo u EU
    3.3. Članstvo u NATO i produbljivanje transatlantskih veza
    3.4. Učešće u borbi protiv terorizma
    3.5. Saradnja u okviru Saveta Evrope i OEBS
    3.6. Saradnja sa susedima i drugim državama Jugoistočne Evrope
    3.7. Učešće u međudržavnim organizacijama i forumima
    3.8. Saradnja sa državama Istočne Evrope i Zajednicom nezavisnih država
    3.9. Saradnja sa nesvrstanim zemljama i zemljama u razvoju
4. Bilateralni odnosi
    4.1. Odnosi sa susedima
    4.2. Odnosi sa velikim silama

III
AKTERI SPOLJNE POLITIKE SRBIJE
1. Uloga Vlade Republike Srbije, Narodne skupštine Republike Srbije i predsednika Republike Srbije u spoljnoj politici Srbije
2. Političke partije kao akteri spoljne politike Srbije
3. Lokalna samouprava kao akter spoljne politike Srbije
4. Civilno društvo kao akter spoljne politike Srbije

I
STANJE U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA: OSNOVNE OCENE I POSTAVKE

U poslednjoj dekadi dvadesetog veka dogodile su se fundamentalne promene u sistemu međunarodnih odnosa. One su u potpunosti preoblikovale evropski kontinent, a posledice promena su bile naročito uočljive u odnosu na međunarodni položaj država nekadašnjeg Istočnog bloka. Pad Berlinskog zida 1989. godine je u zemljama Centralne i Istočne Evrope označio početak transformacije njihovih ekonomskih, pravnih i političkih sistema u moderne zajednice koje se temelje na tržišno orijentisanoj privredi, vladavini prava i političkom pluralizmu. Ove promene su u isto vreme označile izuzetno jačanje političkih, ekonomskih i vojnih pozicija SAD, NATO i EU. Sistem međunarodnih odnosa koji je nastajao mogli smo označiti kao unipolaran, kao sistem u kojem su Sjedinjene Američke Države jedina supersila.

Dve decenije razvoja međunarodnih odnosa nakon sloma komunizma ispunjene su i određenom regeneracijom nekadašnjih velikih sila i pojavom novih. Na isteku prve decenije XXI veka svetski poredak se nalazi u procesu postepene promene koja vodi u nastajanje multipolarnog sveta. Unipolarnost je postala pretesna za sve raznovrsniji svet sa novim ili obnovljenim regionalnim silama, sa jasno izraženim sopstvenim interesima, sve većom nezavisnošću i uticajem i sve izraženijom emancipacijom od američke hegemonije. Ujedinjena Evropa se iz ekonomske transformiše u političku zajednicu, ali još uvek pod odlučujućim uticajem moćnog prekoatlantskog saveznika. Rusija se ekonomski osamostalila, politički konsolidovala i postala je nezaobilazni međunarodni akter. Kina postaje sve snažniji ekonomski činilac, koji svoju moć temelji na stabilnom političkom poretku, sa ambicijom da bude lider regiona. Indija postaje ekonomski i tehnološki sve značajnija sila. Japan, koji želi da dokaže da imidž ekonomskog džina i političkog patuljka više ne važi, ima ambicije za jačanje uloge naročito u Aziji. Najveća zemlja Latinske Amerike, Brazil, ekonomski se oporavlja, politički stabilizuje i sve više emancipuje od američkog prisustva i uticaja.

Novi multipolarni svet u nastajanju ne razvija se u svom klasičnom obliku, kao sistem u kome se jasno razaznaju različiti centri moći sa približno jednakom snagom koji su sposobni da se međusobno uravnotežuju. Radi se o složenom i fleksibilnom sistemu, koji je podložan promenama i zbog toga teško predvidljiv. Radi se o svetu koji se suočava sa novim izazovima i koji se i dalje nalazi u procesu transformacije.

U novom sistemu još uvek nisu jasno artikulisana antagonistička ponašanja među velikim silama. Logika ekonomskog razvitka nam govori da su SAD, Rusija, Kina i EU danas više partneri nego protivnici. Ovo samo znači da je jedna od veoma bitnih komponenti savremenog sveta međuzavisnost, koja se najčešće označava terminom globalizacija. Globalizacija se ne ogleda samo u objektivnoj isprepletenosti sveta zasnovanoj na ekonomskoj saradnji, već u opštem shvatanju da se ekonomski napredak više ne može ostvariti jednostavnim zatvaranjem u granice svoje interesne sfere. Jasno je artikulisano shvatanje u većini država sveta, kako malih tako i velikih, da globalni problemi prevazilaze njihove pojedinačne kapacitete, da je neophodan zajednički pristup njihovom rešavanju i da multilateralni karakter spoljne politike i međunarodnih odnosa dobija na težini.

Snažna i jasna orijentacija zemalja Centralne i Istočne Evrope ka vrednostima ekonomskog, pravnog i političkog sistema Zapada, nedvosmisleno pokazuje da su te vrednosti i danas vitalnije nego bilo koja njihova alternativa. Usmerenost ka novim vrednostima je u državama Centralne i Istočne Evrope bila jasno determinisana i inspirisana idejom o članstvu u Evropskoj zajednici u kojoj su ove države prepoznale regeneracionu snagu svojih ruiniranih političkih i ekonomskih sistema. Suština promene sistema međunarodnih odnosa u poslednje dve decenije sastoji se upravo u procesu opšteg prihvatanja ovih vrednosti. Njemu komplementaran je i proces uključivanja u različite integracione procese koji bi trebalo da omogući zajedničko suočavanje sa sve težim globalnim problemima.

Srbija ima obavezu, šansu i odgovornost da ovakvu situaciju u međunarodnim odnosima uvaži, i da uvidi da i njen napredak zavisi od integrisanosti u veći sistem. Nova spoljna politika Srbije se bazira na racionalnoj i objektivnoj proceni stanja u kome se zemlja nalazi i okruženja kome pripada. Suprotno uobičajenim shvatanjima koja su za ranije periode naše istorije bila tačna i koja pretpostavljaju da naša zemlja uživa veliki geostrateški interes za velike sile, savremeni sistem međunarodnih odnosa negira ovakvu poziciju Srbije.

Pažnja koja se Srbiji ukazuje danas vezana je, pre svega, za težinu i posledice sukoba na tlu bivše Jugoslavije i na tom sukobu naslеđenim drugim bezbednosnim problemima za region i Evropu uopšte. Interes Evropske unije i SAD za Srbiju, koji se ogleda u podršci procesu pridruživanja i pristupanja EU, jasnom stavu da je Srbija dobrodošla u NATO, kao i prećutnom razumevanju za iracionalnosti kosovske politike Srbije, prvenstveno je vezan za njenu ključnu ulogu u neremećenju bezbednosti u regionu, a ne za druge kvalitete njene unutrašnje ili spoljne politike.

Otud je apsolutni prioritet spoljne politike Srbije interiorizacija onih vrednosti koje nam mogu pomoći da što brže i efikasnije rešimo unutrašnje probleme, pre svega one ekonomske, potom političke i bezbednosne. Imajući u vidu ocenu stanja u međunarodnim odnosima, evropske i evroatlanske integracije se pokazuju kao najbolji međunarodno-politički i ekonomski okvir za rešavanje tranzicionih problema Srbije. Tome u prilog ide i nedvosmislena orjentacija drugih zemalja Zapadnog Balkana u ovom pravcu, tj. činjenica da ni jedna od njih nije pronašla adekvatnu alternativnu orijentaciju koja bi joj obezbedila očekivani nivo unutrašnje ekonomske i socijalne reforme i konsolidacije.

II
ELEMENTI SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

1. OSNOVNE DETERMINANTE SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

Determinante spoljne politike su faktori koji uslovljavaju i opredeljuju pravac i cilj spoljne politike države. To su objektivno dati činioci i okolnosti od kojih zavisi opredeljivanje države u spoljnoj politici i od kojih bi trebalo da se pođe pri utvrđivanju načela spoljne politike i njihovom realizovanju u praktičnoj spoljnopolitičkoj aktivnosti države. Determinante koje utiču na međunarodni položaj Srbije i uslovljavaju i opredeljuju njenu spoljnu politiku obuhvataju:

1. promene u međunarodnoj konstelaciji i novoformirani odnos političkih snaga u svetu;
2. novo geopolitičko okruženje Srbije i fundamentalne promene političke, ekonomske i strateške karte regiona Jugoistočne Evrope i Zapadnog Balkana;
3. stanje u Srbiji i delovanje unutrašnjepolitičkih faktora na međunarodnu poziciju zemlje.

Iz prve grupe činilaca na položaj Srbije pre svega utiče snažna politička, ekonomska i vojna pozicija SAD, NATO i EU, kao i sve očiglednije brisanje granica između unutrašnje i spoljne politike i relativizacija principa nemešanja u unutrašnje stvari. U spoljnoj politici smanjuje se udeo nacionalnih državnih i političkih ustanova, a raste uticaj drugih oblika organizovanja u građanskom društvu. Smanjuje se prostor za ekskluzivnost i mistifikaciju spoljne politike, a raste uticaj i uloga javnog mnjenja. Položaj jedne zemlje, čak i velike sile, u ovakvom sistemu međunarodnih odnosa određen je, pre svega, sposobnošću da se što pre prilagodi zahtevima šireg sistema i integriše u njega.

Regionalni faktori se odražavaju, pre svega, u tome što postoji realna perspektiva izlaska Balkana iz krize, pošto sve zemlje na poluostrvu imaju demokratski izabrana državna rukovodstva. Političke elite u ovim državama su proklamovale isti cilj – pridruživanje i pristupanje EU. Uz izuzetak Srbije, balkanske države su članstvo u NATO definisale kao jednako značajan cilj. Slovenija, Mađarska, Rumunija i Bugarska su balkanske države koje su postale članice EU, dok ostale zemlje regiona učestvuju u Procesu stabilizacije i pridruživanja. Sve pomenute države su članice NATO, i sve su nakon učlanjenja u NATO postale članice EU. U međuvremenu, nove članice NATO iz regiona su postale Hrvatska i Albanija.

U ovakvom širem međunarodnom i regionalnom kontekstu, na spoljnopolitički položaj Srbije deluje i niz unutrašnjih faktora. Oni su, pre svega, posledica duboke ekonomske i socijalne krize, ali i ratova i konflikata, čije se posledice još uvek osećaju. Osnovni i najozbiljniji rezultat ovakvog razvoja događaja jeste još uvek nedovoljno shvaćena činjenica da je Srbija praktično isključena iz modela razvoja koji se formirao u savremenom svetu poslednjih decenija. Ova istina se kod nas još uvek dobrim delom zamagljuje raspravama o dostojanstvu, ugledu, samostalnosti i nezavisnosti, pri čemu se gubi iz vida da su ovi pojmovi u današnjem svetu, pre svega, povezani sa mestom koje zemlja ima u međunarodnoj hijerarhiji na bazi svoje ekonomske moći, životnog standarda građana, socijalne situacije, perspektive razvoja i vladavine prava. Može se smatrati da u Srbiji još uvek ne postoji dovoljna svest o stepenu socijalne i ekonomske zaostalosti i degradaciji zemlje, što u odlučujućoj meri utiče na pravce i ciljeve, a još više na resurse i mogućnosti spoljne politike države. *U takvoj situaciji spoljna politika Srbije će biti koncepcijski, strateški i operativno potčinjena rešavanju unutrašnjih problema*.

Osnovna spoljnopolitička orijentacija Srbije je ka evropskim i evroatlantskim integrativnim procesima. Takva orijentacija ima ne samo ekonomsku, već i političku komponentu. Ona je izraz opredeljenosti za suštinske sistemske promene u zemlji i deo napora da se postave temelji novog vrednosnog, političkog, ekonomskog i bezbednosnog uređenja.

2. PRIORITETI SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

Prvi i dominantni spoljnopolitički prioritet Srbije je integracija Srbije u Evropsku uniju i postizanje statusa punopravnog člana. Očigledno je da EU predstavlja jezgro ne samo ekonomskog i tehnološkog, već skoro potpuno političkog ujedinjavanja kontinenta. Proces evropskih integracija je najuspešniji mirovni i razvojni projekat u istoriji Evrope.

Evropska unija je najveći spoljnotrgovinski partner Srbije, a Srbija je, poput ostalih zemalja Zapadnog Balkana uključena u proces stabilizacije i pridruživanja. Iskustva drugih tranzicionih zemalja potvrđuju da se nezavisno pravosuđe, odgovorna vlada kao servis građana, održivi ekonomski razvoj, slobodna konkurencija, ukidanje monopola i istinska parlamentarna demokratija mogu uspešno i efikasno ostvariti kroz proces pridruživanja i pristupanja EU. Izvesnu distancu prema EU danas sebi mogu da dozvole samo veoma stabilne i razvijene zemlje Evrope. U našem položaju, uticaj koji će Unija imati u pogledu ispunjavanja uslova za članstvo tokom faze pridruživanja i pristupanja, svakako će biti produktivan u pravcu stimulisanja pozitivnih promena u Srbiji.

Evropska unija predstavlja civilizacijsku vrednost. Ne radi se samo o političkom pragmatizmu i racionalnoj proceni situacije, već o zalaganju Srbije za vrednosti i principe na kojima se zasniva EU i o nameri da se u svim sferama našeg društvenog života približimo evropskim standardima. Kako zbog neophodnosti rešavanja sadašnjih velikih unutrašnjih problema, tako i zbog dugoročnog opredeljenja za transformaciju zemlje na bazi već spominjanih principa i standarda, *osnovna spoljnopolitička orijentacija zemlje biće usmerena ka integrativnim političkim i ekonomskim procesima čiji je centar Evropska unija*.

Članstvo u EU je i pokazatelj trezvenosti u rešavanju nacionalnog pitanja. Ono svima pruža one mogućnosti koje su neostvarive u zatvorenim društvima: slabljenje značaja granica, slobodu kretanja i zapošljavanja i korisnu regionalnu saradnju. *Zbog toga će i stav Srbije prema pitanju rešavanja statusa Kosova biti racionalan. Evropska unija je prirodna, istorijska, ekonomska i politička zajednica u kojoj je Srbiji mesto i u čijem će okviru tražiti sredstva za unapređenje svojih državnih, političkih i ekonomskih interesa i rešavanje složenih pitanja, a naročito pitanje Kosova*. Jedini prihvatljiv konačni status Kosova isti je kao vizija političke budućnosti Srbije – punopravno članstvo u EU, kao i u NATO, zasnovano na prihvatanju i razvijanju evropskih vrednosti i zajedničkom interesu. EU je partner s kojim uspostavljamo sve čvršće veze i ona mora biti najvažniji međunarodni garant zaštite prava Srba na Kosovu. Angažovanje EU na Kosovu je interes Srbije i zbog toga što je to mehanizam na koji će Srbija u narednim godinama moći sve više da utiče.

Drugi spoljnopolitički prioritet Srbije je sticanje punopravnog članstva u NATO. NATO je vitalna alijansa zapadnih demokratija koja igra ključnu ulogu u bezbednosnom okruženju Srbije. Radi se o savezu koji počiva na zajedničkim vrednostima koje se ogledaju u demokratskom poretku, zaštiti građanskih i manjinskih prava, tržišnoj ekonomiji, vladavini prava, kao i zajedničkom shvatanju bezbednosti.

Pristupanjem NATO Srbija će obezbediti da kao garant njene bezbednosti stoji najmoćniji vojni savez na svetu. Pripadajući kolektivnom sistemu odbrane NATO, Srbija će kao svoje saveznike imati neke od vojno najrazvijenih država uključujući

Sjedinjene Američke Države. *NATO predstavlja ne samo bezbednosni, već sve više i političko-ekonomski okvir, koji omogućava zemlji da se brže razvija, proširujući kapacitet za zaštitu svojih interesa*. Članstvo u NATO Srbiji će doneti odlučujuću ekonomsku stabilnost i rast stranih ulaganja, a u političkom smislu učvrstiće njen demokratski put i razvoj.

Partnerski odnos sa najvećim zemljama NATO, poput SAD, Velike Britanije, Francuske, Nemačke, Italije, Turske i Kanade, će biti najveći interes Srbije, a najbrži način da se ta saradnja materijalizuje je usvajanje zajedničkih vrednosti na kojima se zasnivaju i NATO i EU. Kroz takve integracije Srbija će moći da zastupa svoje legitimne interese na dobar način i da osigura bolju budućnost za svoje građane.

Treći spoljnopolitički prioritet Srbije je poboljšanje i unapređivanje odnosa sa susedima. Srbija je tokom devedesetih godina XX veka vodila politiku koja je ostavila tragične posledice. Sa nasleđem ratova naše društvo se još uvek suočava i taj proces će trajati decenijama. Pored ovako teškog nasleđa i izostanka preuzimanja odgovornosti Srbija je sa susedima ostala u nizu sporova koji se rešavaju ili će se rešavati bilateralnim ili multilateralnim putem. Zato je neophodno što pre pristupiti rešavanju otvorenih pitanja koja opterećuju odnose sa susedima. Uporedo sa tim treba raditi na uspostavljanju najšire slobode kretanja ljudi, roba, kapitala i usluga što je i osnovni postulat procesa evropskih integracija.

Jedine zemlje sa kojima Srbija ima suficit u spoljnopolitičkoj razmeni su upravo njeni susedi – Crna Gora, Makedonija i Bosna i Hercegovina. *Svesna značaja dobrosusedskih odnosa i regionalne saradnje, kao i zajedničke evropske perspektive, Srbija će raditi na jačanju odnosa sa susedima kroz transparentne politike, širenje mreže ugovorima definisanih prava i obaveza i aktivnim radom na predlozima kojima će se rešavati mogući konflikti u regionu*. To je način na koji će Srbija doprineti stabilnosti i razvoju Zapadnog Balkana.

Zbog toga je rad na razvijanju i produbljivanju veza među zemljama u susedstvu jedan od glavnih prioriteta spoljne politike Srbije, u okviru koje će posebna pažnja biti posvećena poboljšanju odnosa sa državama bivše SFRJ. Srbija će intenzivirati svoje aktivnosti i prisustvo u svim regionalnim organizacijama i u njima će konstruktivnim učešćem nastojati da rešava otvorena pitanja iz prošlosti, doprinositi razvoju regiona kao i postizanju poverenja i jačanju saradnje među državama na partnerskoj osnovi.

Četvrti spoljnopolitički prioritet je razvijanje i produbljivanje odnosa sa velikim silama s posebnim akcentom na Sjedinjene Američke Države, Rusiju i Kinu. Vreme je da se shvati da je zbližavanje Srbije i SAD na bilateralnoj osnovi povezano sa našim težnjama ka integraciji u multilateralne organizacije, koje ostvaruju globalni uticaj. Poboljšanje političkih odnosa će otvoriti vrata i većoj ekonomskoj, kulturnoj, obrazovnoj i naučnoj saradnji. Ruska Federacija je u XXI vek zakoračila pokušajem povratka svog međunarodnog uticaja i jačanjem ekonomskih potencijala. Svoje odnose sa Rusijom, Srbija će temeljiti, pre svega, na ekonomskoj i energetskoj saradnji, zasnovanoj na obostranoj koristi. Povećanje američkih, ruskih, ali i kineskih investicija u Srbiju, jedan je od naših glavnih prioriteta, kao i razvoj odnosa sa drugim silama kao što su Japan, Indija i Brazil.

Peti spoljnopolitički prioritet je održavanje i poboljšanje tradicionalno dobrih odnosa sa zemljama Azije, Afrike, Latinske Amerike, Australije i Okeanije, imajući istovremeno u vidu naše političke i ekonomske interese i evroatlantsku orijentaciju.

3. MULTILATERALNI ODNOSI

U spoljnopolitičkom delovanju Srbija uvažava savremene međunarodne tokove. Neizostavna je najširа saradnja sa međunarodnim organizacijama koje značajnije oblikuju savremeni svet i grade odnos partnerstva sa našom zemljom. Srbija je čvrsto posvećena ideji multilateralne diplomatije, kolektivnog pregovaranja između država i širenja demokratskih, civilizacijskih vrednosti. U ostvarivanju svojih ciljeva kao i unapređenju globalne saradnje Srbija će, u nameri da postigne delotvorne i blagovremene rezultate, koordinisati svoje akcije sa međunarodnim organizacijama i institucijama, ali i državama kao nezaobilaznim akterima međunarodne zajednice.

3.1. UJEDINJENE NACIJE

Pored NATO i Evropske unije, Organizacija ujedinjenih nacija je definišući faktor u spoljnopolitičkom delovanju Srbije. Srbija smatra da je akcioni prostor u kome deluju Ujedinjene nacije nezaobilazna osnova na koju se sa uspehom nadovezuje saradnja sa drugim međunarodnim institucijama i regionalnim mrežama. Privrženost Ujedinjenim nacijama ogleda se u privrženosti Povelji UN kao konstitutivnom aktu koji obavezuje države potpisnice, koji ima prevagu nad ostalim ugovorima i obavezama koje iz njih proizilaze i na kojem se temelji međunarodno pravo i pravni sistem Evropske unije.

Srbija će učestvovati u aktivnostima koje za cilj imaju reformu i snaženje Organizacije ujedinjenih nacija, koje će omogućiti da OUN brzo i efikasno odgovora na globalne izazove radi očuvanja mira u svetu. Srbija snažno podržava proces koji vodi revitalizaciji sistema UN, naročito u pogledu delovanja njenih ključnih institucija – Generalne skupštine i Saveta bezbednosti.

3.2. EVROPSKE INTEGRACIJE I ČLANSTVO U EU

Republika Srbija smatra članstvo u EU svojim najznačajnijim strateškim ciljem. Ona će sprovoditi reformu administracije i pravnog sistema u cilju veće saglasnosti i kooperativnosti sa organima EU. U svetlu budućeg članstva u EU, Srbija se zalaže za produbljivanje evrointegracija na svim nivoima i proširenje saradnje sa državama članicama, posebno u domenima zajedničke spoljne i bezbednosne politike, saradnje između pravosudnih organa, borbe protiv terorizma i kriminala, kao i narušavanja životne sredine, ugrožavanja zdravlja građana i održivog razvoja.

Proces pridruživanja i pristupanja Srbije Evropskoj uniji ne sme biti sveden na aktivnosti Vlade i Predsednika, već u ovaj proces treba da bude uključena Skupština Srbije kroz aktivnosti skupštinskih odbora i poslanika. Budući da je proces evropske integracije Srbije posao celokupnog društva neophodno je stvoriti uslove za uključivanje što šireg kruga ustanova i organizacija i njihovo umrežavanje u evropske forume.

3.3. ČLANSTVO U NATO I PRODUBLJIVANJE TRANSATLANTSKIH VEZA

Članstvo u NATO, organizaciji koja uspostavlja sistem kolektivne bezbednosti u Evropi i Severnoj Americi, predstavlja trajan i realan cilj Srbije u njenoj spoljnoj politici. Republika Srbija smatra NATO svojim partnerom po pitanju nacionalne, regionalne i

globalne bezbednosti. Budući da je NATO bitan faktor konsolidacije regiona Zapadnog Balkana, uklanjanja posledica i sprečavanja budućih sukoba, Srbija će učlanjenjem doprineti poboljšanju bezbednosti i saradnje u regionu. Srbija veruje da je u interesu svake evropske države da učestvuje u aktivnostima koje doprinose njenoj bezbednosti, većoj sigurnosti u svetu i održanju mira u nestabilnim regionima.

3.4. UČEŠĆE U BORBI PROTIV TERORIZMA

Republika Srbija je privržena vrednostima demokratije i poštovanja ljudskih prava, uz uvažavanje kulturnih, verskih, ideoloških i drugih različitosti među ljudima. Ona smatra neprihvatljivim postojanje globalnih i regionalnih terorističkih mreža i u okviru relevantnih međudržavnih organizacija ili bilateralnih i multilateralnih sporazuma učestvuje u borbi protiv njih. Vojne i policijske snage Srbije se stavljaju na raspolaganje za intervencije u kriznim područjima, a obaveštajni podaci do kojih dolaze službe Republike Srbije biće distribuirani strateškim partnerima i organizacijama.

3.5. SARADNJA U OKVIRU SAVETA EVROPE I OEBS

Kao najstarija međunarodna organizacija koja radi na integraciji evropskih naroda, Savet Evrope je sledeći važan partner Srbije u njenom spoljnopolitičkom delovanju. Savet Evrope aktivno učestvuje u rešavanju brojnih problema današnjice koji se tiču Evrope i sveta u celini – položaj Roma, migracije, nasilje u porodici, interkulturni dijalog, zlostavljanje dece. Srbija se zalaže za poštovanje *Evropske konvencije o ljudskim pravima* usvojene pod pokroviteljstvom Saveta Evrope, kojom je ustanovljen i *Evropski sud za ljudska prava*. Poštujući sadržinu Konvencije i učestvujući u radu Parlamentarne skupštine, Komiteta ministara i ostalih institucija Saveta Evrope Srbija još jednom iskazuje posvećenost zaštiti ljudskih prava i unapređenju funkcionisanja demokratskih institucija, čime dodatno potvrđuje svoju težnju ka evropskim integracijama.

Srbija će aktivno učestvovati u radu Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju. U posthladnoratovskom ambijentu ključni zadatak OEBS postalo je rano upozoravanje na napetosti unutar i između država, sprečavanje sukoba, rukovođenje krizama, pomoć prilikom izgradnje društva posle okončavanja oružanih konfrontacija, kao i stručna pomoć državama i organizacijama u oblastima demokratizacije i ljudskih prava. Kroz građenje kvalitetnih odnosa sa državama koje su članice OEBS i telima ove međunarodne organizacije, Srbija još jednom naglašava svoju iskrenu opredeljenost za vrednosti na kojima se gradi nova Evropa.

3.6. SARADNJA SA DRŽAVAMA SUSEDIMA I DRŽAVAMA REGIONA

Republika Srbija se u cilju modernizacije, razvoja i ostvarenja njenih strateških ciljeva oslanja na blisku saradnju sa državama regiona Zapadnog Balkana, Jugoistočne i Centralne Evrope. Dobrosusedski odnosi predstavljaju osnovu na kojoj se grade multilateralne i bilateralne aktivnosti. Dobrosusedski odnosi se dodatno učvršćuju približavanjem Srbije Evropskoj uniji.

Mogućnosti raznih vidova saradnje i kontakata sa zemljama Zapadnog Balkana su ozbiljno narušene sukobima tokom devedesetih godina. Kroz članstvo u organizacijama kao što je Regionalni savet za saradnju u Jugoistočnoj Evropi, Srbija teži da ublaži posledice ovih sukoba, doprinese međudržavnom dijalogu, poboljšanju i produbljivanju saradnje, sa posebnim osvrtom na prekograničnu saradnju, a sa ciljem povećanja kapaciteta regiona za samostalno rešavanje ekonomskih, pravnih, političkih, bezbednosnih i obrazovnih problema.

Republika Srbija ističe svoju geopolitičku pripadnost regionu Centralne i Jugoistočne Evrope. Ona teži uspostavljanju i produbljivanju saradnje sa zemljama ovog regiona sa kojima ima brojne istorijske, kulturološke, ekonomske i druge veze.

3.7. UČEŠĆE U MEĐUDRŽAVNIM ORGANIZACIJAMA I FORUMIMA

Srbija smatra da je stalno prisustvo u multilateralnim organizacijama i forumima neophodno radi intenzivne i efikasne kooperacije kao jedinog mogućeg pravca budućeg razvoja. Republika Srbija podstiče liberalizaciju trgovine i teži članstvu u Svetskoj trgovinskoj organizaciji.

Srbija shvata značaj globalizovanog sveta i dosad nezabeležene povezanosti među državama u svetu. Samim tim postaje jasno da svaka akcija preduzeta od strane jednog aktera u međunarodnoj politici potencijalno utiče i na sve druge. U takvoj situaciji Srbija će voditi politiku saradnje sa relevantnim akterima i u skladu sa svojim i interesima svojih strateških partnera učestvovati i zajedno raditi na rešavanju aktuelnih svetskih problema.

Srbija se zalaže za poštovanje ljudskih prava uz uvažavanje i poštovanje kulturnih, verskih i drugih razlika među narodima, sprečavanje oružanih sukoba, borbu protiv međunarodnog kriminala i terorizma, kao i promovisanje vrednosti održivog razvoja i rasta, zaštite i očuvanja životne sredine, te obezbeđivanja zdravih i kvalitetnih životnih uslova za sve ljude.

3.8. ZEMLJE ISTOČNE EVROPE I ZEMLJE ZND

Republika Srbija smatra Rusiju, zemlje Zajednice nezavisnih država i zemlje potpisnice Šangajskog ugovora svojim strateškim partnerima. U tu svrhu ona teži produbljivanju saradnje i međusobnog razumevanja sa ovim državama, kao i članstvu ili posmatračkom položaju u okvirima organizacija koje ih okupljaju. Posebno značajnu saradnju sa Zemljama Istočne Evrope i ZND Srbija ostvaruje na polju energetike. Cilj Srbije je uspostavljanje ekonomskog reciprociteta i povećanje izvoza u ove zemlje, kao i proširenje saradnje u drugim oblastima /obrazovanje, naučna i kulturna saradnja i drugo/.

3.9. NESVRSTANI I ZEMLJE U RAZVOJU

Srbija smatra da postoji veoma dobra osnova za saradnju sa nesvrstanim i drugim zemljama u razvoju u područjima kao što su privredna saradnja, obrazovanje, kulturna i naučna saradnja i to u pogledu već postojećih kontakata i veza koje su tokom perioda od početka devedesetih prekinute ili zapostavljene. Strateški cilj Srbije je razvijanje multilateralne saradnje sa ovim zemljama.

4. BILATERALNI ODNOSI

4.1. ODNOSI SA SUSEDIMA

Republika Srbija graniči se sa četiri *stara suseda* – Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom i Albanijom i jednakim brojem *novih suseda* – Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Makedonijom. Novi susedi, uz Albaniju, čine Zapadni Balkan i njih spaja sedamdesetogodišnja zajednička istorija i evropska budućnost.

Unapređenje odnosa sa susednim zemljama predstavlja jedan od spoljnopolitičkih prioriteta Republike Srbije. Strateške integrativne ciljeve Srbije – ulazak u EU i NATO – nije moguće ostvariti bez aktivne uloge zemlje u regionalnoj saradnji, razvijanja dobrosusedskih odnosa i promišljanja politike u regionalnom kontekstu. Zato će spoljnopolitičke aktivnosti Srbije u narednom periodu značajno biti usmerene ka održanju i učvršćenju postignute stabilnosti u regionu. Regionalna saradnja i razvoj dobrosusedskih odnosa su ne samo prirodna potreba, već i ugovorna obaveza Srbije prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. Zato će u središtu spoljnopolitičke aktivnosti Srbije biti trajno rešavanje otvorenih pitanja i intenziviranje političke i ekonomske saradnje sa susedima.

Srbija će raditi na tome da u najkraćem roku potpiše protokole o saradnji u procesu evropskih integracija sa zemljama sa kojima to do sada nije uradila. Naše je opredeljenje da Srbija kao najveća zemlja regiona bude pokretač regionalnih inicijativa. Spoljna politika je ključni instrument menjanja percepcije okruženja prema Srbiji kao remetiocu regionalne stabilnosti i saradnje.

Regionalna ekonomska saradnja nije opterećena značajnijim preprekama. To potvrđuju i podaci o rastu međusobne razmene i investicijama. Za Srbiju je region drugo po značaju tržište posle Evropske unije – 36% izvoza Srbije bilo je namenjeno regionu u 2008. godini. Cilj Srbije će biti da, kreiranjem povoljnog ambijenta i korišćenjem postojećih ugovornih okvira /CEFTA/ i otvaranjem novih, iskoristi uporedne prednosti koje, u privrednom smislu, nudi region. Podsticanje saradnje privrednih subjekata, kulturne i sportske saradnje, posebno civilnog sektora trebalo bi da doprinese vraćanju međusobnog poverenja država u regionu.

Bilateralni odnosi sa Bugarskom, Mađarskom i Rumunijom će se naročito povoljno razvijati kroz ubrzanje procesa evropske integracije Srbije. Jačanje ekonomskih veza, bezbednosna saradnja i podrška evropskom putu Srbije su osnova za razvijanje odnosa sa susedima koji su već postali punopravni članovi EU.

Srbija će u okviru saradnje sa susedima posebnu pažnju posvetiti državama Zapadnog Balkana.

Bilateralni odnosi sa Hrvatskom

Hrvatska je najvažniji bilateralni partner Srbije u regionu i sa ovom državom će biti negovani posebno bliski odnosi. Srbija je posvećena daljem razvoju odnosa sa Hrvatskom. Zadovoljavajući stepen političke i ekonomske saradnje ubuduće treba dopuniti institucionalizacijom naučne, kulturne i saradnje u obrazovanju. Jaka pretpostavka za ovo je i privremeni bezvizni režim. Srbija će obezbediti pojačan napor da se zaključe nerešena pitanja u odnosima između dve zemlje: teritorijalni spor na Dunavu, povratak izbeglica i borbu protiv organizovanog kriminala.

Bilateralni odnosi sa Bosnom i Hercegovinom

Srbija će nastojati da obezbedi snažnu saradnju sa Bosnom i Hercegovinom i dva entiteta koji je čine. Vlada Srbije će podržati napore EU i Kancelarije Visokog predstavnika u rešavanju svih spornih pitanja u Bosni i Hercegovini. Kao garant Dejtonskog sporazuma, Srbija će podržati napore međunarodne zajednice da se BiH ustavnom reformom redefiniše i učini efikasnom državom. Bez ustavne reforme u BiH, neće biti njene unutrašnje stabilnosti, a ni stabilnosti u regionu koja je neophodna za brzu evropsku integraciju država Zapadnog Balkana.

Bilateralni odnosi sa Crnom Gorom

Odnosi sa Crnom Gorom su od posebnog značaja za Srbiju. Srbija će hitno i bezuslovno normalizovati odnose sa Crnom Gorom, nakon što je 2008. godine crnogorski ambasador proglašen nepoželjnom osobom u Srbiji.

Bilateralni odnosi sa Makedonijom

Uprkos određenim razlikama, Srbija će nastaviti rad na unapređenju odnosa sa Makedonijom. Infrastrukturno povezivanje koridorom 10, jačanje razmene u turizmu i investicijama podstaći će razvoj odnosa koji bi odgovarao potrebnoj bliskosti neposrednih suseda.

Bilateralni odnosi sa Albanijom

Političke odnose sa Albanijom otežava priznanje nezavisnosti Kosova i bliska privredna i druga saradnja Tirane sa vlastima u Prištini. Srbija će nastojati da popravi odnose sa Albanijom, nastaviće da sprovodi postojeće ekonomske sporazume, a pokušaće da unapredi i kulturnu i drugu neekonomsku razmenu.

4.2. ODNOSI SA VELIKIM SILAMA

Izvan evropskog kontinenta, poseban značaj za Srbiju imaju odnosi sa Sjedinjenim Američkim Državama. Ostvarivanje ideje Srbije u Evropi podrazumeva održavanje i neprekidno unapređivanje odnosa sa SAD kako na bilateralnom planu, tako i kroz delovanje u evropskim i transatlantskim organizacijama. *Uprkos tome što je istorija američko-srpskih odnosa u poslednje dve decenije opterećena nesaglasnošću o važnim pitanjima uređenja odnosa na Balkanu i protivrečnim stavovima u javnom mnjenju, razvoj odnosa sa SAD čini vitalni interes Srbije*.

Otud je nužno jačanje veza sa SAD i njihovo vraćanje u što razvijeniji partnerski odnos. Takva orijentacija Srbije ima svoje uporište ne samo u interesima već i u vrednostima koje dele dve demokratske države. Partnerstvo SAD i Srbije se temelji na zajedničkoj viziji razvoja međunarodnih odnosa koja pretpostavlja osnaživanje principa vladavine prava, poštovanja ljudskih prava i sloboda i jačanje ideje konstitucionalne demokratije u državama sveta.

Civilizacijski i istorijski razlozi opredeljuju Srbiju za očuvanje dobrih odnosa sa Rusijom kao važnog dela spoljnopolitičkih aktivnosti zemlje. Osnovu za svestrani razvoj odnosa dve države predstavlja usmerenje ka čvršćem povezivanju sa Evropom kao strateški cilj i Rusije i Srbije. *Preuzimanje evropskih vrednosti i standarda i obostrana opredeljenost za jačanje veza sa EU čini dobru osnovu stabilnih odnosa Rusija i Srbije uz uvažavanje*

i negovanje tradicije i međusobne bliskosti naroda. Pored toga, energetsko bogatstvo Rusije, a time i njena superiorna pozicija u međunarodnom energetskom ambijentu čini Rusiju važnim partnerom Srbije na međunarodnoj sceni.

Kina prema Balkanu gaji uravnotežen odnos. Odnosi sa ovom zemljom odvijaju se na principima ravnopravnosti i uzajamne koristi. Otud dobri odnosi sa Kinom ostaju jedno od bitnih spoljnopolitičkih usmerenja Srbije.

III
AKTERI SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

1. ULOGA VLADE REPUBLIKE SRBIJE, NARODNE SKUPŠTINE REPUBLIKE SRBIJE I PREDSEDNIKA REPUBLIKE SRBIJE U NOVOJ SPOLJNOJ POLITICI SRBIJE

Za implementaciju spoljne politike Republike Srbije odgovorna je Vlada Republike Srbije, kao nosilac izvršne vlasti i Ministarstvo spoljnih poslova koje je zaduženo za predlaganje spoljnopolitičkih prioriteta i aktivnosti, kao i za njihovo ostvarivanje u zemlji i u inostranstvu.

Sprovođenje spoljne politike Republike Srbije će se odvijati u bliskoj saradnji i koordinaciji s drugim organima države – Narodnom skupštinom Republike Srbije, koja kroz resorne odbore vrši nadzor nad kreiranjem i sprovođenjem spoljne politike Srbije, ali i sa Predsednikom Republike i drugim relevantnim subjektima.

2. POLITIČKE PARTIJE KAO AKTERI SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

Svojim osobenostima savremeno društvo jasno determiniše prirodu međunarodnih odnosa i bitno usmerava tokove spoljne politike modernih država. Političke partije, kao segment tog društva, postaju bitni akteri u definisanju i realizaciji spoljne politike države.

Relevantne političke partije u Srbiji pokazuju visok stepen zainteresovanosti za rešavanje spornih pitanja iz domena spoljnih poslova Srbije. Njihova uloga u ostvarivanju spoljnopolitičkih ciljeva Srbije naročito dolazi do izražaja kroz mogućnosti povezivanja sa srodnim partijama ne samo na evropskom, već i na globalnom nivou. Umrežene kroz različite vidove saradnje na međunarodnom nivou, političke stranke u Srbiji treba da doprinose ostvarenju spoljnopolitičkih ciljeva države.

3. LOKALNA SAMOUPRAVA KAO AKTER SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

U savremenoj, poliarhičnoj i nemonopolizovanoj koncepciji spoljne politike, lokalne zajednice treba da imaju važnu ulogu. Uređenje efikasnog i demokratskog ustrojstva nivoa vlasti najbližeg građanima predstavlja preduslov ne samo za dobro

organizovan unutrašnjepolitički sistem, već i važnu prednost i pregršt prilika za aktivnu ulogu lokalnih organa vlasti u realizaciji spoljnopolitičkih ciljeva Srbije.

Decentralizacija, profesionalizacija, razvoj strateškog planiranja i opštinskog preduzetništva predstavljaju ključne tačke u preobražaju uloge lokalne samouprave za savremeno doba. Jedino ekonomski, politički i kulturno osnažena lokalna zajednica može biti važan činilac u modernom društvu, te i jedan od aktera na međunarodnoj pozornici. Kako bi lokalna samouprava mogla biti relevantan činilac u međunarodnoj saradnji neophodno je postaviti temelje finansijskoj nezavisnosti i sopstvenim prihodima organa, izvornom krugu poslova, organizacionoj i personalnoj samostalnosti, te adekvatnoj ustavnoj i zakonskoj zaštiti samoupravnih prava.

Regionalizacija i povezivanje sa odgovarajućim regionima Evrope predstavlja neophodan korak u procesu približavanja Srbije EU, ali i zahtev budućnosti i unutrašnjeg razvoja države, privlačenja kapitala i projekata, te podsticanja ravnomernog razvoja i oživljavanja neiskorišćenih kapaciteta periferije. Lokalne vlasti je uputno podsticati na unapređenje prekogranične saradnje i to kroz partnerstvo pograničnih oblasti projektima koji zadovoljavaju ekonomske, socijalne i kulturne potrebe stanovništva, te omogućavaju revitalizaciju odnosa sa susednim državama. Aktivnosti lokalne samouprave treba da budu intenzivirane korišćenjem bratimljenja i međunarodnom saradnjom sa lokalnim vlastima drugih evropskih zemalja na zajedničkim projektima kojima se uspešno jačaju ekonomski kapaciteti lokalne vlasti, razmenom obrazovnih, proizvodnih i uslužnih programa, saradnjom na ekološkom, zdravstvenom, turističkom i kulturnom planu

4. CIVILNO DRUŠTVO KAO AKTER SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

Civilno društvo se odnosi na totalitet dobrovoljnih građanskih i socijalnih organizacija i institucija koje formiraju osnovu funkcionisanja društva, kao suprotnost državno ustanovljenim strukturama, pravilima tržišta ili familijarnim interesnim grupama. Civilno društvo karakterišu akcije koje za cilj imaju ostvarenje zajedničkih interesa i vrednosti, kada ih državni sistem ne podržava u potpunosti ili u nedovoljnoj meri.

Civilno društvo podrazumeva mehanizme koji se koriste uporedo s državnim mehanizmima i njenim organima, radi zadovoljavanja onih potreba građana koje se ne mogu artikulisati i ostvarivati na drugi način. Organizacije građanskog društva u Srbiji mogu doprineti ostvarivanju spoljnopolitičkih ciljeva Srbije kroz delovanje i uticaj u međunarodnim forumima, zalaganjem za mir, toleranciju i ljudska prava. Budući da je sadržaj rada nevladinih organizacija proširen najviše u pravcu podrške ekonomskim i socijalnim reformama i opštem razvoju društava, organizacije civilnog sektora mogu da doprinesu mobilisanju javne svesti i da pokreću pitanja od društvenog značaja ne samo u nacionalnim okvirima već i na međunarodnoj sceni.

Strategija spoljne politike Republike Srbije 2010. godina

- TIM B -

Mentor:
Ambasador Milan Simurdić, bivši predsednik Foruma za međunarodne odnose EPuS

Asistenti:
dr Dragan Đukanović, naučni saradnik i član Foruma za međunarodne odnose EPuS
mr Dragan Živojinović, asistent na predmetima Međunarodni odnosi i Spoljna i bezbednosna politika SAD, Fakultet političkih nauka, Beograd

Studenti:
Vujo Ilić, Marko Žilović, Aleksandra Simić, Uroš Todorović, Nikola Živković, Aleksandar Milošević, Biljana Đorđević, Mirko Popović, Bojana Radovanović, Dušan Marković, Branislav Nešović

- TIM B -
STRATEGIJA SPOLJNE POLITIKE REPUBLIKE SRBIJE

Republika Srbija svoju spoljnu politiku definiše i sprovodi u skladu sa opšteprihvaćenim načelima, pravilima i običajima međunarodnog prava, na osnovu članstva i aktivnog angažovanja u UN. Izgradnja i očuvanje mira i međunarodne bezbednosti, održivi razvoj, kao i mirno i sporazumno rešavanje sukoba, princip nepovredivosti međunarodno priznatih granica i jačanje bilateralnih i multilateralnih odnosa su osnove na kojima se zasniva spoljna politike Republike Srbije.

Republika Srbija je balkanska, centralnoevropska i podunavska zemlja. U svojoj spoljnoj politici, Republika Srbija je zbog kompleksnog istorijskog, političkog, etničkog i religijskog nasleđa najviše upućena na unapređivanje odnosa za državama Jugoistočne Evrope, pogotovo sa državama na prostoru nekadašnje Jugoslavije.

Stremeći da bude stabilna i demokratska zemlja, Republika Srbija će se zalagati za članstvo u Evropskoj uniji, ali i za druge savremene integracije zasnovane na evropskim vrednostima.

Evropska unija je najvažniji i najpogodniji okvir za razvoj demokratije, ekonomski napredak, vladavinu prava i za izgradnju Republike Srbije kao savremene evropske države i ravnopravnog učesnika i partnera u najuspešnijem mirovnom i ekonomskom projektu u istoriji evropskog kontinenta.

Prijemom u Evropsku uniju Republika Srbija bi postala akter i subjekt evropske politike, što bi dovelo do suštinske promene u odnosu na proteklu deceniju kada je bila predmet ili pasivni akter evropske i globalne politike. Iz reaktivne, Republika Srbija bi tako prešla u proaktivnu fazu, kako unutrašnje tako i spoljne politike. Efekti pridruživanja bi bili višestruki, pogotovo jer Evropska unija, već sada predstavlja neposredno političko i ekonomsko okruženje Republike Srbije. Sa Unijom Republika Srbija deli proklamovane vrednosti mira, demokratije, slobode, vladavine prava, ljudskih i manjinskih prava, jednakost i solidarnost.

Istovremeno, Republika Srbija će težiti i uspostavljanju što boljih odnosa sa Sjedinjenim Američkim Državama, Ruskom Federacijom i Narodnom Republikom Kinom, kao i drugim značajnim akterima svetske politike.

Spoljnopolitički ciljevi Srbije ne mogu biti ostvareni bez njene sveukupne modernizacije i integracije u okruženje i savremene međunarodne političke i ekonomske tokove. To podrazumeva jačanje demokratije, ekonomski i kulturni razvoj, vladavinu prava, skladne međuetničke i međukonfesionalne odnose.

Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom bez obzira na činjenicu da je njegova primena za sada odložena, za Republiku Srbiju donosi i novi okvir za definisanje njene spoljne politike. Ovo se odnosi kako za formulisanje spoljne politike, tako i za njenu primenu. Praktično, povećavaju se očekivanja, ali i odgovornost u kreiranju i sprovođenju spoljne politike.

U formulisanju spoljne politike uzimaće se u obzir evropske vrednosti, interesi i ciljevi, odnosno Kriterijumi iz Kopenhagena. Paralelno, započinje i veća povezanost spoljnopolitičkih aktivnosti Srbije sa dugoročnim prioritetima Evropske unije u strateškom smislu, ali i u oblasti zajedničkih aktivnosti i zajedničkih stavova.

PRIORITETI SPOLJNE POLITIKE REPUBLIKE SRBIJE

Polazeći od unutrašnjih reformi i transformacije društvenog i političkog sistema, cilj spoljne politike bi trebalo da bude da Republiku Srbiju učini prihvatljivim, poželjnim i atraktivnim partnerom u svim oblastima međunarodnih odnosa. Ovo je neophodno radi nužnog ekonomskog razvoja i izlaska iz perioda stagnacije usled rata, sankcija, političke i ekonomske izolacije što je bilo obeležje položaja Srbije na kraju XX veka. Posledice tog decenijskog zastoja Srbije još nisu do kraja otklonjene. To se umnogome odražava i na sliku o Srbiji u svetu koja je još uvek delom nepovoljna i daleko od potrebnog nivoa.

Republika Srbija samo integrisana u savremene političke, ekonomske i bezbednosne okvire može biti atraktivan i poželjan partner, ali i država koja privlači i u koju se vraćaju tranzitni, poslovni i ljudski tokovi na prostoru Balkana.

Uzimajući u obzir geografski položaj Republike Srbije, ona će biti dugoročno opredeljenja za uspostavljanje dobrosusedskih odnosa i razvijanje regionalne saradnje u Jugoistočnoj Evropi. Pogotovo jer je Srbija u kategoriji država bez izlaza na more, što je otežavajuća okolnost u ekonomskom i razvojnom smislu. Dodatno, Srbija ima osam susednih država što iziskuje balansiran, sadržajan i dinamičan dijalog, kao i nadasve višeslojnu saradnju sa susedima. Povoljna okolnost je to što svi susedi dele isti spoljnopolitički cilj – integraciju u Evropsku uniju i jačanje saradnje sa vodećim akterima svetske politike.

Republika Srbija, kao matična država srpskog naroda, će u potpunosti podržavati svoje sunarodnike u drugim državama u regionu, kao i u dijaspori. Pored toga, Republika Srbija će težiti i očuvanju teritorijalnog integriteta i suvereniteta na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije.

Intenziviranje međunarodnih ekonomskih odnosa, u izazovnim uslovima globalizacije svetskih privrednih i finansijskih tokova jedan je od prioriteta spoljne politike Srbije. Što skorije članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, kao i pristupanje Ugovoru o energetskoj povelji i drugim globalnim i regionalnim ekonomskim, finansijskim organizacijama podstiče interes za razvoj ekonomske saradnje sa Republikom Srbijom i zasigurno pozitivno utiče na njen ekonomski razvoj.

Svi navedeni spoljnopolitički ciljevi su povezeni i međusobno se dopunjuju i stvaraju mogućnosti za očuvanje i ostvarivanje nacionalnih interesa Republike Srbije. Njihovu realizaciju pospešuje jačanje demokratskih procesa unutar Republike Srbije, ali istovremeno otežava globalna ekonomska i finansijska kriza.

Polazeći od već navedenog, prioriteti spoljne politike Republike Srbije su:

- članstvo u Evroskoj uniji;
- intenziviranje bilateralnih i multilateralnih odnosa sa državama regiona;
- zaštita teritorijalnog integriteta i suvereniteta Republike Srbije u kontekstu regulisanja statusa Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija;
- unapređenje prava pripadnika srpskog naroda u državama regiona i u dijaspori;
- određivanje odnosa Republike Srbije prema postojećim vojnim savezima i integracijama u oblasti bezbednosti;
- uravnoteživanje odnosa prema vodećim državama sveta /Sjedinjene Američke Države, Ruska Federacija, NR Kina/;
- osnaženje bilateralnih odnosa sa vodećim državama pojedinih svetskih subregiona i efikasnije pozicioniranje Republike Srbije u radu međunarodnih organizacija i
- *jačanje ekonomske saradnje i učešća zemlje u globalnim i regionalnim finansijskim institucijama i organizacijama*.

SAVREMENI SVET I MEĐUNARODNO OKRUŽENJE REPUBLIKE SRBIJE

Dve osnovne dimenzije promena u savremenom, posthladnoratovskom svetu su redistribucija moći na globalnom nivou i nastajanje multipolarnog međunarodnog sistema, što je praćeno povećanjem međuzavisnosti aktera na globalnoj, ali i na regionalnim scenama. Izazov svih nacionalnih spoljnih politika, uključujući i srpsku, je da postavi prave prioritete i da kroz dinamički i pragmatičan pristup pruži svoj doprinos miru, stabilnosti i napretku svetske zajednice. Preduslov za to je realno sagledavanje osnovnih determinanti i trendova razvoja u međunarodnim poslovima.

Na sceni je početkom XXI veka proces transformacije od unipolarnog ka multipolarnom rasporedu moći. Kao i svaki proces, on je neravnomeran i podložan višestrukim uticajima i rizicima. Porast međuzavisnosti je prisutan u nizu oblasti od bezbednosti i politike, do ekonomije i ekologije.

Svet na početku XXI veka odlikuju:

- širenje i jačanje procesa globalizacije, što povećava značaj međunarodne saradnje, kako državnih tako i nedržavnih aktera. U porastu je međuzavisnost, na tri ključne teme: pitanjima ekonomskog rasta, energetske bezbednosti i ekološke održivosti;
- tendencija izmeštanja ključnih političkih i ekonomskih procesa sa evropskog i transatlantskog prostora na širi region Pacifika, Azije i Evroazije;
- povećanje nadmetanja za pristup i kontrolu nad prirodnim resursima, u uslovima negativnih klimatskih promena što predstavlja jedan od potencijalno najvećih izazova za svetski mir i bezbednost u ovom veku;
- narastanje ekonomske moći Narodne Republike Kine, Indije i Brazila, konsolidacija međunarodnog položaja Rusije;

- proliferacija nuklearnog naoružanja, novi globalni terorizam, organizovani kriminal, trgovina ljudima i drogom, ali i povećanje rizika od globanih pandemija, predstavljaju neke od pretnji za globalni poredak na čije prisustvo treba dugoročno računati;
- porast značaja energenata /nafta, gas i uranijum/ u odnosima među državama što energetsku bezbednost postavlja na vrh prioriteta kada se radi o nacionalnoj bezbednosti;
- otvaranje rasprave o reformama globalnih političkih /UN/ i ekonomskih institucija /Međunarodni monetarni fond, Svetska banka, Svetska trgovinska organizacija, itd./ i njihovog usklađivanja sa promenama i trendovima razvoja u svetu;
- pojačana uloga države usled slabosti i neefikasnosti međunarodnih organizacija i istovremeno jačanje uticaja nedržavnih aktera. Ovo je u uslovima globalne ekonomske i finansijske krize bez presedana u novijoj svetskoj istoriji čije posledice se još uvek teško mogu sagledati;
- za spoljnu politiku i međunarodni položaj Srbije od velikog značaja su različiti pogledi na budućnost Evropske unije unutar ove organizacije, ali i rasprave o budućoj ulozi Severnoatlantskog saveza /NATO/, kao i Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju /OEBS/.

Dinamika navedenih promena istovremeno usložnjava sve aspekte bezbednosti koji određuju ekonomsku i društvenu politiku, kao i bezbednosnu konfiguraciju svetske zajednice. Posledice ovih promena proširile su bezbednost iz isključivo vojne sfere na druge oblasti, prvenstveno u ekonomsku, energetsku, socijalnu i ekološku. Lista bezbednosnih izazova, rizika i pretnji je proširena, kao i njihova priroda, sadržaj, pojavni oblici i dometi.

Karakter izazova, rizika i pretnji zahteva šire angažovanje i saradnju svih struktura na nivou pojedinačne države i svih država i drugih međunarodnih subjekata na globalnom nivou. Jasno je da postojeći tradicionalni sistemi i koncepti bezbednosti i odbrane ne pružaju efikasne rezultate. Neophodna je zato interoperabilnost političkih, diplomatskih, vojnih, civilnih, ekonomskih, razvojnih i drugih mera, institucionalizovanih i neinstitucionalizovanih aktera. Bezbednost se, dakle, ne može više tradicionalno procenjivati samo na osnovu veličine vojske i raspoloživog oružja.

Pogodnosti za umnožavanje bezbednosnih rizika na globalnom nivou su, pre svega, velike razlike u stepenu ekonomskog i kulturnog razvoja, čija su posledica siromaštvo i beda znatnog dela stanovništva, što uslovljava nastanak negativnih demografskih i psihosocijalnih pojava. Regionalni i lokalni sukobi, etnički i verski ekstremizam, terorizam, sukobljavanja oko teritorija, pobune ilegalnih oružanih grupa, organizovani kriminal, nefunkcionalne države, proliferacija oružja za masovno uništenje i ilegalne migracije, klimatske promene, prirodne i industrijske katastrofe, siromaštvo, pandemije, kao i sve izraženiji deficit energetskih resursa ugrožavaju stabilnost pojedinih zemalja i čitavih regiona, a takođe i globalnu bezbednost.

REPUBLIKA SRBIJA U SAVREMENOM SVETU

Republika Srbija je članica Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope, OEBS i drugih značajnih međunarodnih organizacija, kao i NATO programa Partnerstvo za mir. Istovremeno, Srbija vodi pregovore i o pristupanju Svetskoj trgovinskoj organizaciji. Takođe,

Republika Srbija je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom i nalazi se u statusu potencijalnog kandidata za članstvo. U ekonomskom pogledu Republika Srbija je na samom početku više razvojne faze u kojoj svoju međunarodnu konkurentnost ostvaruje ne samo jeftinim inputima, već i pojačanom efikasnošću upotrebe ljudskih, materijalnih i prirodno - lokacijskih faktora.

Republika Srbija se suočava i sa prelaskom iz prve generacije reformi /obezbeđenje trajne makroekonomske stabilnosti, unutrašnje i spoljnoekonomske liberalizacije i sprovođenje sveopšte privatizacije /u drugu/ izgradnja institucionalnog okvira za efikasno funkcionisanje tržišnih institucija, pravosuđa i javne uprave na svim nivoima/.

U smislu privrednog razvoja državni prioriteti koji to najviše podstiču su unapređenje ljudskog kapitala /privreda zasnovana na znanju/, efikasno funkcionisanje tržišta roba, usluga rada i kapitala i znanja, povećanje tehnološke osposobljenosti privrede i mnogo veći naglasak na veličinu i otvorenost tržišta.

Svetska ekonomska i finansijska kriza se negativno održavaju na ekonomsku situaciju u Srbiji, a time i na njen međunarodni položaj. Potreba sklapanja novog aranžmana sa MMF ukazuje da će Srbija u narednom periodu biti u značajnoj meri zavisna od inostrane kreditne i finansijske podrške.

Formiranjem aranžmana CEFTA 2006. povećan je i onako značajan obim razmene među državama Jugoistočne Evrope i Zapadnog Balkana. Istovremeno, to je stvorilo mogućnost da se poveća i obim stranih investicija i stvori povoljnija investiciona klima u Republici Srbiji. Značajan činilac razvoja Republike Srbije predstavljaju i evropski koridori VII i X, ali i daljnje jačanje putne, železničke i energetske infrastrukturne mreže.

STRATEŠKI CILJEVI SPOLJNE POLITIKE REPUBLIKE SRBIJE

A SRBIJA I EVROPSKA UNIJA

Primarni cilj Republike Srbije je punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Srbiju i Uniju povezuje zajednički geostrateški, geopolitički i geoekonomski okvir, evropska istorija, kultura i zajedničke evropske vrednosti. Zarad ostvarenja ovog cilja potrebno je angažovanje svih spoljnopolitičkih kapaciteta, kao i nastavak reformi unutrašnjih mehanizama /ekonomskih, pravosudnih i bezbednosnih/. Povodom pridruživanja EU postoji široki, rastući društveni konsenzus. Članstvo Republike Srbije u Evropskoj uniji, kao strateški cilj, je potvrđeno rezolucijom Narodne skupštine.

Potpun proces integracije u Evropsku uniju podrazumeva ispunjavanje uslova političke i ekonomske prirode /stabilizacija prilika u zemlji, uspostavljanje i jačanje pravne države i vladavine prava, izgradnja tržišnih institucija, održavanje valutne stabilnosti, smanjenje javnog duga, privredni rast/ zbog čega je potrebno dodatno i kontinuirano jačanje administrativnih kapaciteta zemlje neophodnih za obavljanje ovako obimnog posla, bez presedana u istoriji Srbije. Celovit pristup evropskim integracijama zahteva angažovanje brojnih činioca na putu transformacije društva, čiji je cilj stvaranje politički stabilne, ekonomski i društveno razvijene zemlje. U tom smislu, proces evropskih integracija se shvata kao put i sredstvo za ostvarenje navedenog cilja.

Sa više od polovine ukupne razmene EU je glavni trgovinski partner Republike Srbije. Srbija je potpisala i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa članicama Evropske unije aprila, 2008. godine i time načinila prvi institucionalni korak ka kandidaturi i punopravnom članstvu u EU.

Za Srbiju je posebno važna bilateralna saradnja sa državama članicama EU, pri čemu je potrebno proširiti i produbiti saradnju sa njoj značajnim zemljama Unije. Zbog toga je korisno pokrenuti dijalog o uspostavljanju odnosa dugoročnog partnerstva sa najznačajnijim državama EU, zainteresovanim za ovaj vid saradnje. To se, pre svega, odnosi na najveće i najuticajnije članice EU sa kojima Srbija ostvaruje najveći obim razmene i intenzivne političke kontakte. Jer, EU je „stalno gradilište", kriterijumi i standardi za članstvo su dinamički postavljeni i sve zahtevniji.

Potencijal za saradnju sa zemljama koje su Uniji pristupile, u poslednjoj deceniji je nedovoljno iskorišćen bez obzira što neke od njih već danas spadaju u važnije ekonomske partnere Srbije. Zemlje Centralne i Istočne Evrope, nove članice EU, prošavši kroz sličan tranzicioni period, pružaju Srbiji podršku u procesu evropskih integracija. Iskustva ovih zemalja, pogotovo susednih, potrebno je šire koristiti u procesu evropskih integracija Srbije, pogotovo iz okvira Višegradske grupe.

Potrebno je promovisati i povezivanje angažovanih delova srpskog društva sa sopstvenim pandanima iz zemalja EU, uključivanje političkih organizacija iz Srbije u međunarodne političke asocijacije, kao i stvaranje odnosa sa ideološki bliskim grupacijama unutar političkog sistema EU. Paralelno, neophodno je jačanje prisustva Srbije u svim formama političkog delovanja u središtu EU kao i kontinuirani i sadržajni kontakti sa briselskom administracijom.

B REPUBLIKA SRBIJA I REGION JUGOISTOČNE EVROPE

Dobrosusedski odnosi su jedan od prioriteta spoljne politike Republike Srbije i osnova na kojoj se grade odnosi, bilateralno i u brojnim formama regionalne saradnje. Sve što doprinosi regionalnoj stabilnosti, demokratizaciji, razvoju i saradnji trebalo bi da bude u skladu sa interesima Republike Srbije. Zbog toga je cilj spoljne politike Srbije u odnosima sa susedima i regionalnoj saradnji, kao prirodnoj i neodvojivoj dopuni bilateralnih odnosa, promocija i unapređenje mira, izgradnja poverenja, bezbednosti, stabilnosti i blagostanja, na bazi usvajanja i realizacije demokratskih vrednosti koje se nalaze u samim temeljima mirne, moderne i prosperitetne Evrope.

Kvalitet međudržavnih odnosa u regionu značajno je poboljšan u prethodnoj deceniji uspostavljanjem demokratskih poredaka u regionu i kroz zajedničko opredeljenje za evropske integracije. Po prvi put u istoriji sve države u okruženju dele iste ciljeve i prioritete. Postignuti napredak je, ipak, uzdrman odlukom većine susednih država da priznaju jednostrano proglašenu nezavisnost Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija. Ova činjenica u značajnoj meri opterećuje odnose u regionu, ali suštinski ne utiče na dugotrajan trend kretanja država regiona, pogotovo država sa prostora bivše Jugoslavije, u pravcu evropskih i evroatlantskih integracija.

Republika Srbija je zainteresovana za rešavanje svih otvorenih pitanja između država regiona na temelju međunarodnog prava, principa nepovredivosti međunarodno priznatih granica, poštovanja ljudskih i manjinskih prava, solidarnosti i unapređivanja dobrosusedske saradnje. Sa susedima nema malih tema, što je širi i obuhvatniji dijalog

to je veća stabilnost u odnosima i snažniji amortizeri za rešavanje otvorenih pitanja i mogućih kriznih situacija. To istovremeno smanjuje još uvek prisutan efekat prelivanja uticaja sa unutrašnjeg na spoljni plan, pre svega u odnosima sa novim susedima.

U centru većine regionalnih problema nalaze se, uz nerešena granična pitanja i još uvek otvoren proces sukcesije bivše zajedničke države, pitanja međuetničkih odnosa, manjinskih prava, nestabilnih demokratskih institucija i kriminalizacije društva. Takođe i još uvek otvoreno pitanje ratnih zločina i nestalih lica što će na duži rok opterećivati odnose u regionu, pre svega među pojedinim državama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije.

Trajna stabilizacija regiona moguća je samo kroz otvoreni dijalog samih država regiona i sveobuhvatnu regionalnu inicijativu da se postojeći mehanizmi za političku, ekonomsku i kulturnu saradnju u regionu iskoriste za rešavanje preostalih otvorenih pitanja. Jer, pojedine teme kako iz prošlosti, tako i one vezane za evropsku perspektivu regiona imaju istovremeno bilateralnu i regionalnu dimenziju, koje se ne mogu odvojiti pa zahtevaju sinhronizovan i sinergijski pristup.

Republika Srbija će u tom cilju intenzivirati svoju diplomatsku aktivnost u regionu, razgranati svoju konzularnu mrežu u regionu i nastaviti da aktivno učestvuje u radu regionalnih foruma za saradnju. Sporazum CEFTA 2006. je veoma dobra osnova za unapređenje ekonomskih odnosa u regionu, a isto važi za Energetsku zajednicu, sporazum o Otvorenom nebu i buduću Transportnu zajednicu Jugoistočne Evrope.

Istorijske i kulturne veze, a naročito izuzetna srodnost jezika regiona predstavljaju osnov za stvaranje jedinstvenog kulturnog, obrazovnog i medijskog prostora. Inicijative na ovom planu zaslužuju istaknuto mesto u regionalnoj politici Srbije.

Republika Srbija najdublje osuđuje sve ratne zločine, a naročito genocid i etničko čišćenje, čije se posledice u regionu ne mogu uzeti kao osnov za izgradnju zajedničke budućnosti. Politika Srbije insistira na dobrovoljnom povratku i punoj reintegraciji svih izbeglih i interno raseljenih lica u zemljama regije, kao i na rešavanju sudbine svih nestalih lica.

Srbija sarađuje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju i zalaže se za razvoj pravičnog, efikasnog i stalnog međunarodnog krivičnog pravosuđa, kao i za učvršćivanje pravosudnih kapaciteta u regionu za preuzimanje prestalih neprocesuiranih slučajeva ratnih zločina. Način i brzina sa kojom će se rešiti preostali nerešeni slučajevi u saradnji Srbije sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju će značajno uticati na tempo i obim učešća u procesu evropskih integracija, kao i na autentičnost njenih spoljnopolitičkih aspiracija.

Proces stabilizacije i pridruživanja Evropskoj uniji i zajednička želja svih država regiona da učestvuju u izgradnji jedinstvene, napredne i stabilne Evrope u XXI veku ostaju važan okvir i pokretač regionalne saradnje. Takođe, politika Evropske unije, Sjedinjenih Američkih Država i Ruske Federacije prema Zapadnom Balkanu i Jugoistočnoj Evropi ostaje dugotrajno važna determinanta regionalnih političkih odnosa. Naročito je relevantna politika Evropske unije prema regionu Zapadnog Balkana koja je dugoročno najzainteresovanija za stabilizaciju regiona.

Srbija i regionalna saradnja.

Jedan od najznačajnijih političkih uslova u procesu pridruživanja EU jeste pojačana saradnja svih država u regionu po modelu koji je karakterističan za Uniju. Proliferacija regionalnih struktura tokom proteklih desetak godina nije automatski dovodila

do poboljšanja bilateralnih odnosa, pogotovo kad je reč o nekim osetljivim pitanjima, a i unapređena ekonomska i trgovinska saradnja, saobraćaj, saradnja policija nije automatski unapređivala političke odnose.

Nova faza regionalne saradnje u pravcu jačanja regionalnog vlasništva podrazumeva aktivniju ulogu i veću odgovornost samog regiona, a okosnicu čine funkcionalno povezani Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi i Regionalni savet za saradnju.

Uspešna i odgovorna regionalna politika je veliki izazov. Za Srbiju ona sadrži kombinaciju odnosa sa starim i novim susedima, ali i spoj evropske budućnosti i problema nasleđenih iz prošlosti. Republika Srbija će više raditi na planu okupljanja suseda oko zajedničkih interesa i promovisanju jačanja regionalnih mehanizama saradnje. Takođe i aktivnosti na poboljšanju njenog imidža u regionu.

Izgradnja zajedničkih interesa susednih zemalja može pomoći u izgradnji poverenja i prevazilaženju tenzija stvorenih u prošlodecenijskim konfliktima. To je važno ne samo kao sredstvo i dokaz stabilizacije regiona i njegovog kapaciteta i spremnosti za širu integraciju, već je i cilj za Republiku Srbiju, bio region integrisan u EU ili van njega. Regionalna ekonomska saradnja je za Srbiju ključni element da bi održala i poboljšala rezultate postignute posle 2000. godine, jer u spoljnotrgovinskoj robnoj razmeni ona suficit beleži jedino sa državama regiona.

Srbija i susedi

Odnose Srbije sa susedima karakteriše činjenica postojanja dve „kategorije" država – *stari i novi susedi*. To politiku prema susedima čini veoma složenom i višeslojnom. Odnose sa starim susedima /Mađarska, Rumunija, Bugarska/ karakterišu stabilni odnosi i kontinuiran politički dijalog. Ove države su članice EU i NATO, što u značajnoj meri utiče na njihovo pozicioniranje prema Srbiji. U grupi starih suseda je i Albanija, odskoro članica NATO, sa kojom se pitanje Kosova i Metohije postavlja kao nepremostiva prepreka u odnosima.

Odnose sa novim susedima /Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Makedonija/ obeležava sa jedne strane niz otvorenih pitanja koja proističu iz perioda rata i raspada zajedničke države, a sa druge, zajednička evropska perspektiva i naglašeni interes da se bilateralno, kao i u različitim formama regionalne saradnje rešavaju problemi. Međusobna podrška evropskim aspiracijama je dodatni kvalitet u odnosima država regiona Zapadnog Balkana. Izazov u razvoju odnosa predstavlja činjenica da izuzev Crne Gore, sa Makedonijom, Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom Srbija po prvi put postavlja temelje i gradi diplomatske odnose.

Ukupno, sa susedima Srbija ima više zajedničkih nego suprotstavljenih interesa. Širenje i jačanje ugovorne osnove odnosa sa novim susedima, na evropskim standardima, doprinosi stabilnosti i transparentnosti odnosa i smanjuje prostor za nesporazume.

Sa starim susedima Srbija se zalaže za širenje saradnje, pogotovo na planu evropskih integracija i jačanja bezbednosti, kao i povećanja ekonomske razmene, bolje infrastrukturne povezanosti u saobraćaju i energetici. Postojanje manjinskih zajednica je prednost i podsticaj za jačanje saradnje.

Sa druge strane, sa novim susedima dijalog je još uvek opterećen problemima vezanim za definisanje granične linije, rešavanje pitanja sukcesije, ratnog nasleđa, uključujući pitanje izbeglica i tranzicione pravde, borbe protiv organizovanog kriminala i drugih savremenih bezbednosnih rizika. Problemi izbeglica i interno raseljenih lica na-

lažu stalne napore na iznalaženju trajnih rešenja, bilateralno, regionalno na bazi Sarajevske deklaracije i multilateralno u sistemu Ujedinjenih nacija i drugih organizacija.

Republika Srbija u potpunosti podržava sprovođenje Dejtonskom mirovnog sporazuma i u tom smislu će i ubuduće igrati konstruktivnu ulogu. S tim u vezi Srbija će podržati svaki kompromis do koga dođu predstavnici konstitutivnih naroda – Bošnjaka, Srba i Hrvata.

Kompatibilnost privreda, zajedničko iskustvo u podeli rada, blizina tržišta i druge prednosti, pre svega, razgranati lični i porodični kontakti čine ekonomsku saradnju jednostavnom i atraktivnom. Jačanje prekograničnih investicija u okviru regiona je dodatni faktor stabilizacije, kako ekonomske, tako i u drugim oblastima. Horizontalno partnerstvo, ravnopravni odnosi i obostrana korist su put do jačanja bilateralnih odnosa sa svim susedima.

Važan instrument regionalne saradnje sa susedima je prekogranična saradnja koja za cilj ima uspostavljanje i razvoj partnerstava i kontakata kao i jačanje privrednog, kulturnog i socijalnog, odnosno sveukupnog potencijala regiona. Posebna dimenzija ovog vida saradnje Srbije se odnosi na manjinske zajednice, koje u najvećem broju žive u pograničnim opštinama, sa matičnim državama. Ovaj vid saradnje je od izuzetnog značaja za proces pomirenja, stabilizacije i izgradnje odnosa Srbije sa novim susedima, posebno sa Bosnom i Hercegovinom i Hrvatskom.

V AP KOSOVO I METOHIJA U SPOLJNOJ POLITICI REPUBLIKE SRBIJE

Očuvanje suverenosti, nezavisnosti i teritorijalne celovitosti i nacionalnog, kulturnog, verskog i istorijskog identiteta građana Republike Srbije trajni su nacionalni interesi. Jednostrano proglašena nezavisnost Kosova i Metohije, suprotna Povelji Ujedinjenih nacija i Završnom aktu iz Helsinkija, Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, Vojno - tehničkom sporazumu i Ustavu Republike Srbije, predstavlja pretnju bezbednosti Srbije.

Delujući u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija i osnovnim normama međunarodnog prava, Republika Srbija će nastaviti da štiti svoj suverenitet i teritorijalni integritet koristeći sva raspoloživa mirna, diplomatska i pravna sredstva. U skladu sa takvim pristupom, Srbija je podnela zahtev za ocenu legalnosti jednostrano proklamovane nezavisnosti Kosova pred Međunarodnim sudom pravde, nakon čijeg savetodavnog mišljenja će biti utvrđene i druge aktivnosti a sa ciljem očuvanja celovitosti zemlje.

Zaštita i obnova srpske kulturne i verske baštine je izuzetno važno pitanje opstanka srpskog naroda na prostoru Kosova i Metohije. Njihova zaštita, kroz međunarodne mehanizme i institucije, ali i podršku partnera u međunarodnoj zajednici, je značajan elemenat spoljnopolitičkog nastupa Republike Srbije.

G SRBI U REGIONU I DIJASPORI

Zalaganje za očuvanje identiteta i razvoj srpskih zajednica u susednim državama je legitimni politički cilj Srbije. Ovaj proces zasnovan na transparentnim i demokratskim osnovama i na temelju najviših demokratskih standarda savremene Evrope može

samo da doprinese jačanju bilateralnih odnosa i napretku ukupnog stanja u regionu Zapadnog Balkana i Jugoistočne Evrope. Položaj srpske zajednice u susednim državama Srbija najbolje se štiti sopstvenim demokratskim i ekonomskim razvojem i intenziviranjem bilateralnih odnosa i regionalne saradnje.

U svim susednim državama, osim Bugarske, Srbi žive u različitim ustavno-pravnim položajima – od konstitutivnog naroda u Bosni i Hercegovni, preko tradicionalnih manjina u Mađarskoj i Rumuniji, do novostvorenih manjina u Hrvatskoj i Makedoniji i do manjina sa neregulisanim statusom u Crnoj Gori i Albaniji.

Radi toga se Republika Srbija zalaže za ugovorno međudržavno regulisanje položaja manjinskih zajednica u regionu, pogotovo sa novim susedima gde je raspad bivše zajedničke države i stvaranje novih država doveo do potpuno nove ustavnopravne situacije za pripadnike srpskog naroda. Interes za prava Srba i njihovu zaštitu Srbija smatra za legitiman standard, a ne spori pravo susednih država da se recipročno interesuju za položaj i prava njihovih manjinskih zajednica na njenoj teritoriji. Takođe, za položaj srpske zajednice u susednim državama je posebno važna dimenzija podrška u njihovom ekonomskom jačanju, uključujući i prekogranične investicije i druge savremene forme ekonomske saradnje, ali i kulturnog i medijskog nastupa.

U uslovima kada region stremi integraciji u EU, zaštita ljudskih prava, a u tom okviru i prava nacionalnih manjina su svojvrsni test kako za Srbiju, tako i za druge države u regionu. Srbija je jedna od država sa velikom i u svetu široko prisutnom dijasporom. U savremenom svetu srpska dijaspora ima višestruku pozitivnu ulogu za matičnu državu, od ekonomske, kulturne do podrške u spoljnopolitičkom nastupu i promociji Srbije. Istovremeno, obaveza je Srbije da podrži dijasporu u očuvanju jezičkog, kulturnog i verskog identiteta, te uspostavljanja najširih veza sa maticom.

D REPUBLIKA SRBIJA I NATO

Republika Srbija je punopravni član programa Partnerstvo za mir NATO. Program ima za cilj unapređenje reforme, izgradnju međusobnog poverenja i uvećanje sposobnosti partnerskih država za očuvanje mira i bezbednosti na dobrovoljnoj, fleksibilnoj i transparentnoj osnovi. U okviru ovog programa partnerske države se opredeljuju za aktivnosti na nivou i brzinom koju svaka samostalno određuje u skladu sa sopstvenim prioritetima. Srbija nije iskoristila sve mogućnosti koje joj se pružaju iz do sada postignutih i potpisanih dogovora sa NATO i *de facto* Partnerstvo za mir je umnogome ostalo neiskorišćeno.

Iako je rezolucijom Narodne skupštine proglašena vojna neutralnost Republike Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze, nema razloga da se do eventualnog raspisivanja referenduma na kojem bi se donela konačna odluka po tom pitanju, ne koriste sve mogućnosti ovog programa, što doprinosi jačanju bezbednosti Srbije, ali i čitavog regiona. NATO predstavlja jedni vojno-politički savez u regionu i faktičko okruženje Srbije. Na toj osnovi potrebno je dinamički sagledavati trendove u globalnim političkim odnosima i pogotovo između najvećih sila i u skladu sa tim prilagođavati spoljnu i bezbednosnu politiku Srbije. Naravno, tom prilikom treba sagledati i brojne bezbednosne pretnje, rizike i izazove, kako bi se u budućnosti donela najadekvatnija odluka u vezi sa eventualnim članstvom u NATO.

Đ REPUBLIKA SRBIJA I VELIKE SILE

Uzimajući u obzir da su *Sjedinjene Američke Države* vodeća sila u svetskoj politici, vitalni je interes Republike Srbije da postoje što bolji odnosi sa ovom državom. Iako je pitanje američke podrške jednostrano proglašenoj nezavisnosti Kosova i Metohije tema oko koje nema saglasnosti između Srbije i SAD, više od 125 godina diplomatskih odnosa između dve zemlje, dva ratna savezništva, kao i pozitivan trend saradnje na svim poljima, otvaraju perspektivu za dalje pragmatično unapređenje međusobnih odnosa.

Imajući u vidu podršku *Ruske Federacije* Republici Srbiji prilikom rešavanja konačnog statusa Kosova i Metohije, tradicionalno dobre odnose dveju država, ali i intenzivnu ekonomsku saradnju, održavanje i unapređenje ovakvih odnosa biće cilj spoljne politike zemlje i u narednom periodu.

Polazeći od sve važnije uloge *Narodne Republike Kine* u savremenim međunarodnim odnosima, i uviđajući njen ekonomski uspon, jačanje ekonomskih, političkih i kulturnih odnosa Republike Srbije i ove zemlje, treba da bude jedan od prioriteta spoljnopolitičkih aktivnosti, i to najpre radi valorizovanja neiskorišćenih potencijala za unapređenje bilateralne saradnje.

E RAZVOJ BILATERALNIH ODNOSA REPUBLIKE SRBIJE I UČEŠĆE U MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

Republika Srbija treba da teži uspostavljanju što kvalitetnijih odnosa sa vodećim zemljama Evropske unije. To se najpre odnosi na Saveznu Republiku Nemačku, Republiku Francusku, Veliku Britaniju, Italiju i Španiju. Veoma je važno, istovremeno i uspostavljanje što bliskijih odnosa sa zemljama „nove Evrope", čija su dosadašnja iskustva u evropskim integracijama važna za našu zemlju. To se, pre svega, odnosi na države Centralne i Istočne Evrope. Polazeći od tradicionalno dobrih odnosa sa skandinavsko - baltičkim državama, veoma je važno uspostaviti veoma bliske bilateralne odnose sa njima.

U okviru bilateralnih odnosa bitno je staviti akcenat na razvijanje odnosa sa Japanom, Indijom, Kanadom, Brazilom i Australijom. Polazeći od činjenice da je nekadašnja Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija bila jedna od osnivača Pokreta nesvrstanih, važno je nastaviti kako multilateralnu saradnju sa ovom organizacijom u celini, tako i bilateralne odnose sa vodećim članicama ove asocijacije – Indonezija, Egipat, Južnoafrička Republika i Malezija.

Republika Srbija je članica velikog broja međunarodnih organizacija – Ujedinjene nacije i njene specijalizovane agencije, Savet Evrope, OEBS, itd. – i u njihovom radu će imati konstruktivnu i proaktivnu ulogu, ne gubeći iz vida svoje nacionalne interese.

Ž MEĐUNARODNA EKONOMSKA SARADNJA REPUBLIKE SRBIJE

Jačanje međunarodne ekonomske saradnje, kao osnova rasta ekonomske aktivnosti, jedan je od ciljeva strategije spoljne politike Republike Srbije. Privlačenjem stranih direktnih ulaganja Srbija bi mogla da prevaziđe neke od makro ekonomskih

problema, kao što je relativno visoka stopa nezaposlenosti i ostvari rast bruto domaćeg proizvoda. Najaktivniju međunarodnu robnu razmenu Srbija ostvaruje sa zemljama Evropske unije, zemljama regiona, kao i sa Ruskom Federacijom i NR Kinom. Prehrambeni, prerađeni i razni gotovi proizvodi, imaju najveće učešće u izvozu Republike Srbije. Ovom strategijom je predviđeno dalje jačanje spoljno trgovinskih veza, pri čemu je povećanje kvaliteta izvoznih proizvoda jedan od preduslova povećanja konkurentnosti srpskih proizvoda na svetskom tržištu. U tom pravcu je neophodno dodatno razvijati kapacitete i prisustvo ekonomske diplomatije.

Jedan od glavnih ciljeva Republike Srbije je članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, kao i pristupanje Ugovoru o Energetskoj povelji. Republika Srbija će ujedno težiti i uspostavljanju konstruktivnih odnosa sa Međunarodnim monetarnim fondom, Svetskom bankom, Evropskom bankom za obnovu i razvoj i drugim finansijskim institucija. Ovo je posebno značajno za traženje adekvanog odgovora za prevazilaženje svetske ekonomske i finansijske krize, ali i stabilnosti finansijskog i investicionog privrednog ambijenta.

AKTERI I INSTITUCIJE U KREIRANJU I REALIZACIJI SPOLJNE POLITIKE REPUBLIKE SRBIJE

U spoljnim poslovima Republike Srbije i ubuduće će biti od izuzetne važnosti vođenje institucionalno usaglašene i verifikovane spoljne politike i diplomatije kao osnovnog sredstva njene realizacije. Na spoljne poslove u savremenom svetu utiče sve širi krug faktora i aktera, što sa jedne strane pojačava opseg i obim poslova, dok sa druge može da ograniči spoljnu politiku države. Zbog toga je ključno pitanje spoljnopolitičkog nastupa Srbije vezano za ograničene resurse koji su joj na raspolaganju /a koji počivaju na ekonomskoj snazi, stepenu razvoja demokratije, razvoju nauke i obrazovanja i ukupnoj predstavi o Srbiji u svetu/ i ciljeve koje u skladu sa uspostavljenim prioritetima teži da ostvari.

U skladu sa važećim Ustavom i zakonima, spoljnu politiku Republike Srbije utvrđuje Vlada, a sprovodi je Ministarstvo spoljnih poslova koje koordinira učešće u spoljnim poslovima ostalih ministarstava, pre svega, Ministarstva za ekonomiju i regionalni razvoj, Ministarstva za Kosovo i Metohiju i Ministarstva za dijasporu. U tom kontekstu veoma je važna koordinacija njihovih aktivnosti zasnovana na principu saradnje ali i snaženje uloge diplomatsko - konzularne mreže radi ostvarenja postavljenih spoljnopolitičkih ciljeva. U cilju uspešnog sprovođenja spoljne politike, poželjna je institucionalno usaglašena saradnja Vlade i njenih resornih ministarstava, predsednika Republike i Narodne skupštine Republike Srbije.

Diplomatsko - konzularnu mrežu je nužno racionalno postaviti i to najpre u skladu sa prioritetima, uz fleksibilnost u nastupu, ali i činjenicu da je diplomatsko angažovanje i prisustvo u suštini dugoročan proces i da predstavlja jedan od osnovnih sredstava spoljne politike. Prioritetno je aktivno prisustvo u susednim državama, regionu, državama članicama EU, kao i u glavnim centrima svetske politike, uključujući ključne svetske, multilateralne organizacije i forume. U spoljnopolitičkom nastupu Srbije bi bilo korisno proceniti mogućnost zajedničkog diplomatsko - konzularnog predstavljanja u pojedinim udaljenim državama, pogotovo na konzularnim poslovima sa ciljem racionalizacije mreže, ali i jačanja regionalne saradnje.

Pored navedenih aktera nadležnih za sprovođenje i realizaciju spoljne politike u spoljnopolitičke aktivnosti se sve više formalno, ali i spontano uključuju i brojni nedržavni akteri – privredni subjekti, istaknuti pojedinci, mediji, predstavnici civilnog društva i verskih zajednica, čiji bi uticaj trebalo institucionalizovati i usaglasiti sa državnim u meri u kojoj je to moguće. Značajnu ulogu trebalo bi da preuzmu i političke partije u okviru svog članstva u međunarodnim asocijacijama. Pored njih, i organi autonomnih pokrajina, jedinica lokalne samouprave, ali i naučnoistraživačke, kulturne i nevladine organizacije, kao i organizacije koje okupljaju srpsku zajednicu u susednim državama i dijaspori, i sa druge strane organizacije manjinskih etničkih zajednica u Srbiji trebalo bi da kroz stalnu komunikaciju doprinesu procesu sprovođenja spoljne politike.

Proces evropskih integracija nije jednoznačan, ekskluzivno državni posao. Naprotiv, njegova dinamika i ishod podjednako zavise od najšireg angažovanja i umrežavanja što šireg kruga aktera. Tako formulisana spoljna politika ima veće šanse i širi prostor za uspešnu realizaciju, jer element spoljne politike jeste i što širi konsensus u društvu o njenim prioritetima i aktivnostima na njihovoj realizaciji.

Aktuelni trendovi u svetu su obeleženi jačanjem funkcije i značaja javne diplomatije, što je posebno značajno kada se radi o malim državama. Neophodno je razviti kanale komunikacije tradicionalnim globalnim i nacionalnim medijima, ali i iskoristiti mogućnosti novih tehnologija i načina komunikacije.

Takođe, Srbija bi trebalo da na adekvatan institucionalni način učestvuje, pre svega u neposrednom okruženju, u humanitarnim i razvojim aktivnostima i time učini korak u pravcu kreiranja slike o Srbiji kao odgovornom učesniku međunarodnih odnosa, ali i faktoru mira, stabilnosti i razvoja u regionu.

ZAKLJUČNE OCENE

Definisana spoljnopolitička strategija Republike Srbije je projektovana za period do pristupanja Evropskoj uniji. Nakon pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji, nova spoljna politika biće efektivno usklađivana sa politikama država članica. Poželjno je da se i u ovoj fazi evropskih integracija u što većoj meri pristupa usklađivanju spoljnopolitičkih prioriteta i traženju prostora za učešće u aktivnosti EU u okviru ZSBP.

Proklamovani spoljnopolitički ciljevi Republike Srbije u potpunosti odražavaju potrebu za novim pozicioniranjem Republike Srbije na međunarodnoj sceni, a u skladu sa njenim realnim potrebama i vrednostima koje štiti.

Niti jedno otvoreno pitanje u spoljnim poslovima Srbije ne može biti rešeno kroz konfrontaciju i nametanja rešenja, već samo putem dijaloga, i saradnje na ravnopravnim osnovama. Zato bi cilj u odnosima sa svetom trebalo da bude rešavanje postojećih, a ne stvaranje novih problema.

Povratak Srbije na međunarodnu scenu kao samostalnog aktera u suštinski promenjenim globalnim, evropskim i regionalnim uslovima nalaže vođenje balansirane i sadržajne, transparentno formulisane i na ugovorima zasnovane spoljne politike.

Radi implementacije Strategije spoljne politike Republike Srbije neophodno je osigurati inter - resornu, horizontalnu koordinaciju unutar Vlade Srbije, ali i usaglašavanja aktivnosti drugih najviših nosilaca vlasti.

Istovremeno, savremena, proaktivna spoljna politika, orijentisana na budućnost, nalaže širenje aktera u njenom formulisanju i realizaciji. Samo spoljna politika koja se vodi uz aktivno učešće što šireg kruga učesnika, od državnih do nedržavnih, uz angažovanje stručne javnosti i civilnog društva, na bazi konsenzusa i klasične diplomatije, ali i savremenih formi javne diplomatije, može biti uspešna. Takođe, mera uspešnosti spoljne politike se iskazuje i njenim uklapanjem u savremene svetske tokove, njihovim celovitim sagledavanjem i planiranjem.

Srbija može biti model i poželjan partner zavisno od brzine sopstvenih reformi i uspešnosti privrednog i društvenog razvoja, ali i tempa rešavanja bremena ratnog nasleđa. Tek će to otvoriti prostor za korišćenje pogodnosti i prednosti njenog geopolitičkog i geoekonomskog položaja kao države na Jugoistoku Evrope gde se susreću balkanski, centralnoevropski i podunavski region.

Nacrt spoljnopolitičke strategije Republike Srbije 2010. godina

- TIM C -

Mentor:
Đorđe Vukadinovć, urednik časopisa za političku teoriju i društvena istraživanja, Nova srpska politička misao

Asistent:
mr Dragomir Anđelković, politički analitičar

Studenti:
Srđan Šuput, Nikola Tanasić, Vladan Mihailović, Tamara Bjelanović, Melanija Lojpur, Una Popović, Ognjen Đurić, Filip Grbić, Milica Vesković, Predrag Marković

- TIM C -
NACRT SPOLJNOPOLITIČKE STRATEGIJE REPUBLIKE SRBIJE

SADRŽAJ

1.
UVOD
1.1. Unutrašnji ograničavajući faktori
1.1.1. Uništena privreda
1.1.2. Nasleđe jugoslovenskih ratova
1.1.3. Ugrožena bezbednost i problem Kosova i Metohije
1.1.4. Odsustvo temeljnog nacionalnog konsenzusa
1.2. Međunarodni ograničavajući faktori
1.2.1. Globalizacijski proces i slabljenje uloge UN
1.2.2. Podrivanje institucija međunarodnog prava
1.2.3. Multipolarnost sveta

2.
SPOLJNOPOLITIČKI PRINCIPI SRBIJE
2.1. Pet principa spoljne politike Srbije
2.2. O principima

3.
USTAVNI I PRAVNI POREDAK
3.1. Kosovo i Metohija
3.2. Sprečavanje daljeg dezintegrisanja države
3.3. Spoljnopolitičke implikacije

4.
INTERESI SRPSKOG NARODA KAO CELINE
4.1. Specijalne veze sa Republikom Srpskom
4.2. Crna Gora
4.3. Očuvanje srpskog jezika, kulture i identiteta na ex-YU prostoru

4.4. Vraćanje imovine izbeglicama i prognanim licima
4.5. Dvojno državljanstvo za Srbe u regionu

5.
OČUVANJE MEĐUNARODNOG PRAVNOG PORETKA
5.1. Institucije međunarodnog prava
5.2. Pouzdan saveznik i partner

6.
MEĐUNARODNA SARADNJA I PARTNERSTVA
6.1. Evropska unija
6.2. Ruska Federacija
6.2.1. Integrativni procesi
6.2.2. Ekonomska saradnja
6.2.3. Jedinstveni kulturni prostor
6.2.4. Uvažavanje interesa Rusije
6.3. Sjedinjene Američke Države
6.4. Narodna Republika Kina
6.5. Pokret nesvrstanih

7.
REGIONALNA SARADNJA
7.1. Ravnopravnost balkanskih naroda
7.2. Nezavisnost od spoljnih centara moći
7.3. Umereni skepticizam

8.
OBLASTI DELOVANJA
8.1. Integrativni procesi
8.2. Bezbednost
8.2.1. Severoatlantski pakt
8.2.2. Organizacija Dogovora o kolektivnoj bezbednosti
8.2.3. Borba protiv organizovanog kriminala
8.3. Ekonomija
8.3.1. Dijalog o novom ustrojstvu globalne ekonomije
8.3.2. Strateške grane privrede
8.3.3. Izvozni potencijal
8.3.4. Lokalna proizvodnja i tržište
8.3.5. Strana ulaganja
8.4. Dijaspora
8.5. Kultura, nauka, obrazovanje
8.6. Zaštita životne sredine

1. UVOD

U idealizovanom slučaju, razvijene i prosperitetne države, spoljna politika i međunarodni odnosi spadaju u poseban domen državne delatnosti sa tradicionalno značajnim stepenom autonomije u odnosu na glavne političke tokove i poželjno, potpuno nezavisan od unutrašnjih društvenih previranja i smene vlasti. Spoljnopolitički položaj i unutrašnji politički problemi Srbije, međutim, čine ovakav pristup međunarodnim odnosima nemogućim iz sledećeh razloga: a) unutrašnji politički sukobi značajno ograničavaju manevarski prostor srpske spoljne politike; b) ne postoji politički konsenzus o strateškim pitanjima i pravcima razvoja zemlje, što praktično svaku novu vladu čini vladom *diskontinuiteta* u odnosu na prethodnu, pa posledično vodi i naprihvatljivim zaokretima u spoljnopolitičkim aktivnostima; v) savremena kretanja u međunarodnim odnosima sve više dovode do mešanja stranih i međunarodnih faktora u unutrašnja pitanja pojedinačnih država, što uobičajeno razdvajanje spoljne politike od unutrašnje čini neostvarivim u praksi.

Da bi se mogla definisati bilo kakva spoljnopolitička načela Srbije, potrebno je jasno imati na umu kakva je zemlja u pitanju, šta su njene objektivne mogućnosti, ali pre svega, šta su najozbiljniji problemi koji sputavaju vođenje probitne i delotvorne spoljne politike. Republika Srbija danas je mala, siromašna zemlja, sa razorenom privredom i demografskom krizom, međunarodno osporenim granicama i relativno brojnim manjinskim stanovništvom preko koga susedne zemlje nastoje da ostvare presudan uticaj na njene unutrašnje društvene i političke tokove. Njene sposobnosti da se brani od vojnog napada ili terorističkih pretnji su značajno umanjene decenijom pogubne bezbednosne politike, dok je njena ekonomija izgubila svaku konkurentnost skočivši iz tranzicione krize, koja se zbog ratova, sankcija i političke korupcije odužila preko svake mere, u svetsku finansijsku krizu.

Srbija je, dakle, skoro potpuno onemogućena da vodi samostalnu i samobitnu međunarodnu politiku. Istovremeno, iz različitih razloga, trenutna struktura međunarodnih odnosa, u kojoj je veliki broj najmoćnijih i najbogatijih država sveta *nenaklonjen* Srbiji i bez razumevanja za njene probleme ili interese, nalaže Srbiji da vodi daleko samostalniju diplomatiju nego što joj to njene vlastite mogućnosti dopuštaju.

1.1. UNUTRAŠNJI OGRANIČAVAJUĆI FAKTORI

1.1.1. Uništena privreda

Osnovni problem Republike Srbije jeste neuspešna tranzicija, koja je uništila nacionalnu ekonomiju, a da je nije nadomestila odgovarajućom zamenom u vidu globalnih finansijskih i proizvodnih struktura.

Građani Srbije su osiromašeni, a privreda zemlje je pred uništenjem. Nijedan politički program, pa ni spoljnopolitički, ne može opstati bez prvobitnog temeljnog preuređenja stanja u zemlji. Vitalni prioritet državne politike, stoga, mora biti zaštita i razvoj preostalih ekonomskih kapaciteta. Zaštita ekonomskih interesa Srbije na unutrašnjem planu, pre svega kroz promišljeno i strateški orijentisano zakonodavstvo, osnovni je preduslov bilo kakvog proboja i uspeha srpske spoljne politike.

1.1.2. Nasleđe jugoslovenskih ratova

Pored uništene privrede, vitalni problem Srbije predstavlja negativno nasleđe raspada Jugoslavije. Jedna trećina srpskog naroda našla se izvan granica države koju su doživljavali kao „svoju", a pomoć i zaštita njihovih interesa dodatno naprežu i tako slabe državne i nacionalne resurse. Još veći problem, međutim, predstavlja medijska, politička i vojna kampanja koja je protiv Srbije vođena vezano za jugoslovenske ratove, a koja za rezultat ima da je veliki broj uticajnih igrača u spoljnoj politici tretira kao *de facto* neprijatelja. Ovo je, pre svega, *činjenica koja se mora imati u vidu*, kao i spoljnopolitički zadatak kome se mora pristupiti bez naivnosti i sa najvećom mogućom ozbiljnošću. Ovaj faktor takođe usmerava srpske spoljnopolitičke vektore u pravcima gde je ovaj negativni naboj sveden na najmanju meru /Ruska Federacija, NR Kina, Pokret nesvrstanih, osvedočeno prijateljske države poput Kipra, Grčke, Rumunije, Slovačke i sl./.

1.1.3. Ugrožena bezbednost i problem Kosova i Metohije

Na ovaj problem neposredno se nadovezuje *problem bezbednosti*, budući da su pogrešno koncipiranim reformama državne bezbednosne strukture učinjene zavisnim od SAD i NATO, koji su, međutim, nosioci destabilizacije zemlje i podstrekači njene dalje dezintegracije. Pokrajina Kosovo i Metohija nalazi se u nedefinisanom međunarodnom statusu. Ona je priznata kao nezavisna albanska država od strane značajnog broja najmoćnijih država sveta, ali je zvanično još uvek pod protektoratom UN, koji je sumnjivim pravnim postupkom „prenesen" na vojno - administrativnu misiju EULEKS.

Njenim društvenim procesima upravlja grupa bivših organizatora i predvodnika terorističke OVK, čvrsto povezana sa evropskim, bliskoistočnim i globalnim kriminalnim krugovima, koja je teritoriju pokrajine učinila jednim od najvećih poligona za kriminalne aktivnosti u Evropi, što značajno doprinosi kriminalizaciji i destabilizaciji celog balkanskog regiona i neposredno ugrožava živote i bezbednost lojalnih građana Republike Srbije u pokrajini. Vrhovnim političkim autoritetom i centrom sile u pokrajini, međutim, *de facto* figurišu vojne strukture NATO, pod kontrolom političkih centara u SAD. KiM, stoga, predstavljaju najveći bezbednosni izazov Republike Srbije, kao i neposrednu pretnju njenom ustavnom i pravnom poretku, kako jednostranom izmenom njenih granica, tako i kriminalnom i terorističkom aktivnošću grupa sa podrškom u pokrajini.

1.1.4. Odsustvo temeljnog nacionalnog konsenzusa

Unutrašnje ograničenje Republike Srbije predstavlja nepostojanje konsenzusa oko vitalnih nacionalnih interesa, kao što je teritorijalni integritet zemlje. S druge strane, u uređenim državama, po pravilu, niko osim pripadnika ekstremističkih, separatističkih manjinskih pokreta, njega ne dovodi u pitanje. Usled indoktrinacije čitavog niza generacija Srba u duhu propagandnih floskula o velikosrpskom hegemonizmu, na šta se, u poslednje dve decenije, nadovezala temeljna obrada od strane domaćih i stranih masovnih medija koji su u funkciji evroatlantskih centara moći, ne tako zanemarljiv broj pripadnika srpskog naroda gotovo je ravnodušan prema dezintegracionim procesima koji prete zemlji – podržava političke snage koje imaju blagonaklon odnos prema secesiji Kosova i Metohije, i deluju u prilog /kon/federalizaci-

je ostatka naše republike. Opasnost predstavljaju i pokušaji manipulacije pojedinim manjinskim zajednicama, od strane matičnih centara u inostranstvu, ali i nekih ovdašnjih lidera tih nacionalnih manjina, u cilju podsticanja nelojalnog odnosa prema Republici Srbiji.

Ukratko, insistiranje pod plaštom decentralizacije na stvaranju novih centara političke moći u Raškoj oblasti i na jugu Srbije, kao i zahtevi za prekomerno proširivanje autonomije Vojvodine, ali i delovanje političkih činilaca koji generalno podrivaju suverenitet i teritorijalni integritet države, predstavljaju ozbiljan ograničavajući faktor spoljnopolitičkog delovanja Republike Srbije.

1.2. MEĐUNARODNI OGRANIČAVAJUĆI FAKTORI

Savremena struktura međunarodnih odnosa umnogome unapred određuje mogućnosti i prioritete državne diplomatije Republike Srbije. Najbitniji aspekti međunarodnih odnosa su: 1) slabljenje sistema Ujedinjenih nacija; 2) podrivanje institucija međunarodnog prava; 3) multipolarnost sveta.

1.2.1. Politička globalizacija i slabljenje uloge UN

Tradicionalni pojmovi suverenosti i nacionalnog subjektiviteta, koji se nalaze u osnivačkim principima Organizacije ujedinjenih nacija /OUN/, igraju sve manju ulogu u međunarodnim odnosima. Mešanje u unutrašnja pitanja suverenih država postala je opšta međunarodna praksa, a međunarodne institucije zamišljene da budu brana spoljnopolitičkoj samovolji velikih, moćnih i bogatih država pokazale su sistemski nedostatak autoriteta. Nije izvesno da li će ovakvo stanje stvari dovesti do temeljnog reformisanja međunarodnih institucija poput OUN, čime bi se ovima omogućilo više diplomatskog i političkog autoriteta, ili će njihov narušeni ugled dovesti do njihovog potpunog ukidanja, ozvaničujući zatečeno stanje stvari u kome globalnu politiku kroje najmoćnije i najbogatije države i politički blokovi.

Paralelno sa slabljenjem uticaja OUN, može se uočiti rast ideje o potpunoj bezalternativnosti *integracija* u što veći broj ekonomskih, bezbednosnih, pravosudnih, političkih i čak /para/ državnih međunarodnih organizacija, na koje se prenosi značajan deo vlastitog suvereniteta, što značajno ograničava kako unutrašnje, tako i spoljnopolitičke mogućnosti pojedinačne zemlje. Vođenje ekonomske politike čini se nemogućim bez podrške MMF, STO ili razvojnih fondova EU, zaštita bezbednosti od internacionalizovane pretnje terorizma ili međudržavnih sukoba proglašava se nemogućom bez podrške krupnih vojnih blokova kakvi su Organizacija severoatlantskog pakta /NATO/ ili Organizacija dogovora o kolektivnoj bezbednosti /ODKB/, pravosudni autoritet se prenosi na međunarodne sudove, a o unutrašnjim pitanjima pojedinačnih država rešavaju udaljeni centri /Vašington, Brisel, Moskva, Peking i dr./

Prema široko prihvaćenom viđenju, Srbija se nalazi u neposrednoj interesnoj sferi Evropske unije i NATO, čije članice ili već okružuju zemlju sa svih strana, ili će to činiti u predvidljivoj budućnosti. Zastupnici pristupanja ovim organizacijama aktivno stvaraju političku klimu nezaobilaznosti ovih organizacija na razvojnom putu zemlje, ističući da svaka politička opcija koja Srbiju ostavlja izvan evropskih/evroatlantskih integracija po nužnosti vodi samoizolaciji i propadanju.

1.2.2. Podrivanje institucija međunarodnog prava

Što više raste uticaj globalnih centara moći, to se više podrivaju institucije međunarodnog prava, koje su predstavljale temelje međunarodnih odnosa u protekla dva veka, a čiji su temelji, u liku međunarodnih ugovora i obaveza još stariji. Nekolicina najmoćnijih zemalja sveta, u čemu prednjače SAD i njihovi najbliži saveznici, postavili su niz presedana neovlašćenog mešanja u unutrašnja pitanja suverenih država, kao i ignorisanja značajnih međunarodnih ugovora i temeljnih principa više međunarodnih organizacija, za račun vlastitih državnih ili ekonomskih interesa. Istovremeno, ove države značajno podrivaju autoritet svih međunarodnih institucija koje se nalaze pod njihovom formalnom kontrolom, odbijajući da pristupe nizu međunarodnih organizacija i sopstveni državni sistem potčine njihovim rešenjima i sudovima.

Kao članica OUN i potpisnica velikog broja međunarodnih ugovora, Srbija je veliki gubitnik ovog podrivanja međunarodnog pravnog poretka. Budući malom i nemoćnom zemljom, koja se mora u velikom broju pitanja oslanjati upravo na sud i autoritet međunarodne zajednice, Srbija je u više navrata bila neposrednom žrtvom grubog kršenja međunarodnog prava, od kojih su svakako najpoznatije ratna kampanja NATO protiv SRJ, 1999. godine i serija protivpravnih priznavanja samoproglašene nezavisnosti albanskih privremenih institucija na KiM. Srpska javnost je svesna koliku globalnu štetu čini podrivanje međunarodnog pravnog poretka i u vođenju sopstvene spoljne politike upućena je na saveznike i partnere koji se zalažu za njegovo očuvanje i učvršćivanje.

1.2.3. Multipolarnost sveta

„Unipolarna era", period neograničene globalne dominacije SAD nad bezmalo svim političkim i ekonomskim procesima na planeti, a koji je nastupio nakon pada Berlinskog zida, nesumnjivo je naneo mnogo štete međunarodnoj zajednici i svetu u celini. Svojom samovoljom, vlade SAD i njihovih saveznika izazvale su i podržale veliki broj neopravdanih i pogubnih ratova, namećući pojedinačnim državama svoju političku volju bez obzira prema njihovim zahtevima ili interesima, kao i ne uvažavajući principe međunarodnog prava. Na ekonomskom planu, iznuđene liberalizacije ekonomija većine zemlja pod neposrednim američkim uticajem dovele su do značajnog osiromašenja i ekonomske zavisnosti zemalja tzv. „Drugog" i „Trećeg sveta", kao i do globalne preraspodele bogatstva koja je nekolicinu postindustrijskih zemalja učinila vlasnicima preko 95% svetskog imetka. Apsolutna dominacija finansijskih, ekonomskih i korporativnih krugova SAD dovela je, prema opštem priznanju, do Svetske ekonomske krize.

Neuspeli unipolarni projekat, kao i neuviđavnost SAD prema interesima drugih zemalja i nacija, dovela je do ubrzane izgradnje i konsolidacije drugih centara moći, koji nastoje amortizovati njihov uticaj na svoje interesne sfere, ali i zaštititi međunarodne političke i ekonomske tokove od samovolje jedne jedine države. Polako se kristališu nove konstelacije moći oko Rusije, Kine, Evropske i Latinoameričke unije, koje su zvanično opredeljene za izgradnju novog, pravednijeg i „multipolarnog" međunarodnog poretka. Strategija spoljne politike Srbije mora ovu činjenicu imati u vidu, budući da ona najavljuje slabljenje autoriteta organizacija i centara moći koji trenutno predstavljaju jedini oslonac državne politike i ekonomije.

2. SPOLJNOPOLITIČKI PRINCIPI SRBIJE

Spoljna i međunarodna politika Republike Srbije mora biti oslobođena svake proizvoljnosti, promenjivosti i dnevnopolitičkih kolebanja koja su je do sada karakterisala. Budući vitalnim za opstanak i održanje društva, istovremeno i jedinom linijom odbrane suverenosti, teritorijalne celovitosti, ustavnog i pravnog poretka države pred silama protiv kojih ne pomažu vojska i privreda, ma koliko snažne one bile, potrebno je srpsku diplomatiju konsolidovati oko jedinstvenih i neospornih principa spoljne politike, kojih bi se pridržavala svaka nova vlada bez obzira na unutrašnju i spoljašnju konstelaciju snaga.

Ovi principi zasnivaju se na vitalnim državnim i nacionalnim interesima i predstavljaju smernice ka politici opstanka i održanja na svetskoj pozornici, bez obzira na razvoj događaja i strukturu moći u državi i međunarodnoj zajednici.

2.1. PET PRINCIPA SPOLJNE POLITIKE SRBIJE

1) Temeljni princip spoljne politike Republike Srbije jeste očuvanje ustavnog i pravnog poretka, suverenosti i teritorijalnog integriteta Republike, kao i života, dostojanstva i interesa njenih građana.
2) Republika Srbija zastupa interese celokupnog srpskog naroda, bez obzira da li on prebiva na teritoriji Republike Srbije.
3) Republika Srbija podržava osnovne principe međunarodnog prava i ispunjava sve međunarodne i pravne obaveze koje je na sebe preuzela.
4) Republika Srbija je vojno neutralna zemlja koja, u skladu sa državnim i nacionalnim interesima, želi da gradi i podstiče prijateljske i partnerske odnose sa svim zemljama sveta, pri čemu je prioritet saradnja sa Ruskom Federacijom, Evropskom unijom i članicama Pokreta nesvrstanih.
5) Republika Srbija se zalaže za uspostavljanje stabilnog i prosperitetnog međunarodnog poretka na Balkanu, zasnovanog na zajedničkim interesima balkanskih država, kao preduslova za dobrobit i napredak svih naroda i država u regionu.

2.2. O PRINCIPIMA

Ovih pet principa odnose se na pet domena od najvećeg državnog i nacionalnog interesa Republike Srbije, a to su: 1) njen ustavni i pravni poredak; 2) zastupanje interesa srpskog naroda kao celine; 3) dosledno zalaganje za očuvanje postojećeg međunarodnog pravnog poretka; 4) ravnopravni i izbalansirani odnosi sa drugim zemljama sveta, u skladu sa realističnom procenom vlastitih nacionanih i državnih interesa; i 5) izgradnja stabilnog i prosperitetnog balkanskog regiona. Ovi principi predstavljaju osnovna načela delovanja državne diplomatije i predstavljaju temelj celokupne državne spoljne politike. Država ih se pridržava u celini, podjednako se baveći svima, hijerarhijski ih vrednujući po navedenom redosledu, ali nikada ne zapostavljajući jedan na uštrb drugog.

Dalje izlaganje dugoročne spoljnopolitičke strategije izlagaće se po temama koje povlači svaki od principa pojedinačno.

3. USTAVNI I PRAVNI POREDAK

Ustavni i pravni poredak, suverenost i teritorijalni integritet i interesi građana Srbije su osnovna *unutarpolitička* pitanja Srbije. Međutim, novonastalo stanje odnosa u svetu, u kojim velike države i međunarodne organizacije celu planetu čine svojom avlijom, od ovih pitanja čini *spoljnopolitička pitanja* svih značajnih faktora u regionu /SAD, EU, Rusija, kao i međunarodne institucije/, pa je „prva linija odbrane" upravo – diplomatija.

Zaštita ustavnog i pravnog poretka Republike Srbije na međunarodnom planu razvija se u domenu: 1) politike očuvanja KiM u ustavnom i zakonskom poretku Srbije; 2) sprečavanja daljeg dezintegrisanja Srbije; i 3) biranju spoljnopolitičkih saveznika naklonjenih suverenitetu i teritorijalnoj nepovredivosti Srbije.

3.1. KOSOVO I METOHIJA

Pokrajina Kosovo i Metohija, *de jure* pod protektoratom OUN, *de facto* pod vojnom upravom NATO i civilnom administracijom EU, predstavlja najveći unutrašnji i spoljni izazov ustavnom i pravnom poretku Republike Srbije. Nakon Kosovskog rata i intervencije NATO, Srbija je izgubila kontrolu nad delom svoje granice prema Makedoniji i Crnoj Gori, kao i celom svojom granicom prema Albaniji, bez mogućnosti da nadgleda protok ljudi i robe u pokrajinu. Albanski separatisti konfiskovali su državnu imovinu, bespravno prenoseći njen deo na nove vlasnike, istovremeno ugrožavajući život, imovinu i bezbednost lojalnim građanima Srbije, koji se svakodnevno diskriminišu po nacionalnoj, verskoj i jezičkoj osnovi. Duboko kriminalizovanje društva u pokrajini predstavlja neposrednu pretnju bezbednosti cele države, budući da se van njene kontrole nalaze najveći centri terorističkih i kriminalnih aktivnosti u regionu i šire.

Neposredni prioritet „kosovske" spoljne politike Republike Srbije predstavlja blokiranje novih priznavanja samoproglašene albanske nezavisnosti, blokiranje njenog prijema u što veći broj međunarodnih institucija, kao i aktivno zalaganje da se postojeća priznanja ospore i povuku u što većem broju država sveta. Cilj je zaustavljanje *stvarnog osamostaljenja* pokrajine od državnih institucija i pokroviteljstva, pre svega, tako što će se samoproglašena država onemogućiti da deluje na međunarodnom planu, ne bi li se albanska javnost privolela povratku za pregovarački sto.

Nakon povratka neposrednim pregovorima, cilj je vratiti KiM pod formalno okrilje društvenog i zakonskog poretka Srbije, povratak kontrole nad granicom i unutrašnja decentralizacija pokrajine, koja bi državi vratila kontrolu nad lojalnim zajednicama, vitalnim resursima i kulturnom baštinom.

Radi ostvarenja ovih ciljeva, potrebna je svesrdna podrška jačanju međunarodnih institucija i njihova emancipacija od oligarhijskih interesa najmoćnijih i najbogatijih. Srbiju ovo upućuje na najtešnju saradnju sa državama koje danas predstavljaju najveće zaštitnike međunarodnopravnih institucija, kao što su RF i NRK. Srbija istovremeno mora da učini maksimalne napore da svoje spoljnopolitičke sagovornike stimuliše da zastupaju njene stavove na međunarodnoj pozornici, što podrazumeva usvajanje oštrijih diplomatskih mera protiv država koje su priznale samoproglašenu albansku nezavisnost, kao i niz ekonomskih i političkih olakšica /vizne, carinske, poreske/ ze-

mljama koje pružaju podršku njenoj politici u pokrajini. Ovim se podrška srpskog principijelnog stava o KiM nastoji učiniti *korisnom* za spoljnopolitičke sagovornike, van konteksta opšte koristi od snažnih institucija međunarodnog prava.

3.2. SPREČAVANJE DALJEG DEZINTEGRISANJA DRŽAVE

Čak i nezavisno od toga što su pojedine strane diplomate i javno saopštavale da proces dezintegracije Jugoslavije „verovatno nije završen sa Kosovom", izvesno je da postoji niz međunarodnih i regionalnih faktora koji su zainteresovani za podršku i ohrabrenje autonomaškim i separatističkim tendencijama u Vojvodini i Raškoj oblasti.

Državna diplomatija mora raditi na *sprečavanju internacionalizacije* tzv. „manjinskih pitanja" u zemlji, čije potpirivanje potpomažu susedne države i regionalni centri moći /pre svega Mađarska, Hrvatska i Albanija, odnosno privremene albanske vlasti na Kosovu i političari iz Federacije BiH/. Ovo podrazumeva, pre svega, ofanzivan i iskren neposredni kontakt sa maticama ovih manjinskih grupa, ali i promociju manjinske politike Srbije u inostranstvu.

U ovom kontekstu, od prvorazrednog značaja je *disciplinovanje* diplomatskih kadrova Republike Srbije, koji često interese manjinskih ili političkih grupa kojim pripadaju stavljaju ispred državnih, što je u proteklom periodu nanelo neprocenjivu štetu zemlji i njenoj diplomatiji.

3.3. SPOLJNOPOLITIČKE IMPLIKACIJE

S obzirom na prioritet ovog principa u odnosu na ostale, kao i na ključni značaj očuvanja ustavnog poretka po sam opstanak države i naroda, razvoj događaja na ovom planu od neposrednog je uticaja po spoljnopolitičke vektore koje će država zauzimati u narednom periodu. Principijelna podrška Ruske Federacije i Narodne Republike Kine srpskom narodu i državi u njihovom insistiranju na međunarodnoj pravdi i principima suvereniteta i međunarodnog subjektiviteta, prirodno ove dve države nameće kao najbliže saveznike i partnere na međunarodnoj sceni. Paralelno sa njima, od najveće je važnosti izgradnja i održavanje posebnih odnosa sa državama članicama EU, koje su ostale privržene teritorijalnom integritetu Srbije.

4. INTERESI SRPSKOG NARODA KAO CELINE

Republika Srbija razlikuje *autohtono srpsko stanovništvo u regionu* od svoje *dijaspore*. Na temelju Ustava koji Srbiju definiše ne samo kao državu svih njenih građana, već i kao *državu srpskog naroda*, Srbija se postavlja za zaštitnika interesa srpskog naroda kao celine, pod čime se, pre svega, podrazumeva njeno aktivno suprotstavljanje njegovom fizičkom, kulturnom i jezičkom zatiranju na teritorijama van granica Republike Srbije, a koje predstavljaju njegov viševekovni životni i kulturni prostor.

Ovaj princip podrazumeva: 1) jačanje specijalnih veza sa Republikom Srpskom i njena zaštita na međunarodnom planu; 2) očuvanje jezika, kulture i identiteta srpskog stanovništva Makedonije, Crne Gore i Hrvatske; 3) povratak imovine prognanim i izbeglim licima sa teritorija bivših jugoslovenskih republika i njihova zaštita; 4) dvojno državljanstvo za pripadnike srpskog naroda u regionu.

4.1. SPECIJALNE VEZE SA REPUBLIKOM SRPSKOM

Kao naslednik međunarodnopravnog subjektiviteta SR Jugoslavije, Republika Srbija predstavlja garant sprovođenja Dejtonskog mirovnog sporazuma, na kome se temelji država Bosna i Hercegovina kao politički savez dva entiteta, od kojih jedan predstavlja Republika Srpska, sa kojom se Srbija graniči celom dužinom svoje granice sa BiH. Republika Srpska predstavlja istorijsku tekovinu borbe srpskog naroda za opstanak i ravnopravnost u Bosanskom ratu i njeno očuvanje i prosperitet jesu prvorazredni spoljnopolitički zadatak države Srbije. Na međunarodnom planu, Republika Srbija se zalaže za interese Republike Srpske i blokira sve pokušaje njenog ukidanja i nametnute unitarizacije BiH, protiv volje konstitutivnog srpskog naroda.

Poštujući suverenitet BiH, Srbija gradi specijalne veze sa Republikom Srpskom, koje se temelje na potrebi za očuvanjem jedinstvene kulture i tradicije, vođenju zajedničke politike u obrazovanju, kao i na zajedničkim ekonomskim i nacionalnim interesima. Građanima Republike Srpske garantuje se poseban status u Srbiji, čime im se obezbeđuje pristup obrazovnim, zdravstvenim i socijalnim ustanovama u zemlji, slobodno kretanje i zapošljavanje. Srbija i Republika Srpska tesno sarađuju na ostvarenju nacionalnih interesa srpskog naroda, kao i zajedničkih interesa svojih građana.

4.2. CRNA GORA

Crna Gora za Srbiju nije i ne može biti samo najnoviji „sused" u međunarodnopravnom smislu i zato mora predstavljati polje posebnog interesovanja i angažmana. Kneževina i potom Kraljevina Crna Gora imala je nesumnjivo srpski etnički karakter, ali je usled decenijskih pritisaka i indoktrinacije deo pravoslavnog stanovništva Crne Gore posle Drugog svetskog rata prihvatio novi crnogorski nacionalni identitet. Ipak, sudeći po odnosu prema srpskom jeziku i Srpskoj pravoslavnoj crkvi, ali i preovlađujućem opredeljenju tokom raspada SFRJ i ratova za jugoslovensko nasleđe, kao i periodičnim promenama nacionalnog opredeljenja na popisima stanovništva, i kod većine deklarisanih Crnogoraca postoji, u najmanju ruku, određeno identitetsko kolebanje, premda je crnogorska vlast tokom zadnje decenije pokrenula novu i vrlo agresivnu kampanju zaokruživanja crnogorskog nacionalnog identiteta, odnosno potpunog potiranja njegove tradicionalne, srpske /„nemanjićke", „svetosavske" i „kosovske"/ komponente.

Stoga je Republika Srbija, kao matična država srpskog naroda, dužna da se bori ne samo za punu zaštitu nacionalnih prava stanovnika te republike koji se deklarišu kao Srbi, već i da se, podržavajući medije, verske institucije i nevladine organizacije, koje deluju u tom pravcu, energično zalaže protiv pokušaja istorijske revizije, odnosno da parira pokušajima da se novouspostavljeni nacionalni identitet jednog dela pravoslavnog stanovništva Crne Gore zasnuje i gradi na antisrpskim temeljima. Tu se radi ne samo o emotivnim i istorijskim razlozima, već i o vitalnim geopolitičkim interesima Srbije i srpskog naroda.

4.3. OČUVANJE SRPSKOG JEZIKA, KULTURE I IDENTITETA NA EX-YU PROSTORU

Budući da niz bivših jugoslovenskih republika svoju novostečenu državnost i nacionalni identitet grade suprotstavljajući ga srpskom narodu kao istorijskom i nacionalnom protivniku, istovremeno prisvajajući značajne segmente njegove kulture i

proglašavajući ih za autohtono „svoje“, Republika Srbija ulaže značajne napore na zaštiti srpskog jezika, kulture, tradicije, istorijske baštine i nacionalnog identiteta u Crnoj Gori, Makedoniji, Hrvatskoj i drugim zemljama regiona. Ovo se ostvaruje delovanjem konzularnih predstavništava, kao i jačanjem direktnih veza sa pojedinačnim srpskim zajednicama, srpskim intelektualcima i poslovnim ljudima u ovim zemljama.

Republika Srbija se na međunarodnoj sceni bori za očuvanje identiteta i dostojanstva srpskog jezika i književne baštine, ne dozvoljavajući da se njegovi istorijski i dijalektski aspekti nasilno otuđuju i uvrštavaju u novokomponovane i izmišljene projekte „nacionalnih jezika“. U saglasnosti sa kulturnim i obrazovnim institucijama, istorijski kontinuitet srpskog jezika i književnosti u regionu štiti se od zaborava – pre svega, starajući se da pripadnici srpskog naroda u regionu imaju dostup udžbenicima i obrazovnim programima na srpskom jeziku i u skladu sa srpskom tradicijom i kulturom.

Republika Srbija se diplomatskim sredstvima zalaže za očuvanje spomenika kulture i istorijske baštine srpskog naroda van svojih granica, zalažući se protiv brisanja srpskog naroda i sećanja na njegovu kulturu na njegovim viševekovnim staništima u regionu.

4.4. VRAĆANJE IMOVINE IZBEGLICAMA I PROGNANIM LICIMA

Kao republika koja je u jugoslovenskim ratovima primila najveći broj izbeglica, Srbija se zalaže za potpuni povratak otete i naknadu uništene imovine izbeglim i prognanim licima koja prebivaju na njenoj teritoriji. Srbija takođe diplomatskim sredstvima insistira na izgradnji odnosa poverenja i saradnje u regionu, kako bi se omogućio nesmetan pristup i raspolaganje ovom imovinom svima onima kojima se ona vrati.

4.5. DVOJNO DRŽAVLJANSTVO ZA SRBE U REGIONU

Republika Srbija, kao nacionalna država i matica srpskog naroda, stavlja svoje državne i društvene institucije na raspolaganje celom srpskom narodu, izjednačavajući njegove pripadnike u regionu sa svojim građanima po pravima slobodnog pristupa zdravstvenim, socijalnim i obrazovnim institucijama. Preko svojih konzularnih predstavništava, Republika Srbija izdaje dokumenta pripadnicima srpskih zajednica u zemljama regiona. U saradnji sa tradicionalnim zajednicama i organizacijama Srba u ovim zemljama, nadgleda se broj srpskog stanovništva i stanje srpske kulture u njima, vodeći računa da se institucije Republike Srbije ne zloupotrebljavaju u druge svrhe, osim očuvanja autohtone srpske kulture, jezika i istorijske baštine.

5. OČUVANJE MEĐUNARODNOG PRAVNOG POREDKA

Pitanje budućnosti međunarodnog pravnog poretka, kakvog danas poznajemo, otvoreno je već više godina. Republika Srbija, kao jedna od najvećih žrtava protivpravnog nasilja, manipulacija međunarodnim normama i nedostatka autoriteta međunarodnih institucija, principijelno se zalaže za opstanak i očuvanje osnovnih principa međunarodnog prava, a pogotovo međunarodnopravnog subjektiviteta pojedinačnih država i principa nemešanja u unutrašnja pitanja suverenih članica međunarodnog poretka.

Insistiranje državne diplomatije Srbije na očuvanju međunarodnopravnog poretka temelji se na: 1) zaštiti vlastitih interesa u nenaklonjenom međunarodnom okruženju i 2) izgradnji pozitivne slike o sebi, kao pouzdanog saveznika i partnera koji poštuje preuzete obaveze.

5.1. INSTITUCIJE MEĐUNARODNOG PRAVA

Međunarodni pravni poredak, sa svojim institucijama, predstavlja jedan od glavnih aduta Srbije u njenoj diplomatskoj borbi za samoodržanje. Srbija mnogo očekuje od međunarodnih institucija i stoga mora imati čvrst i principijelan odnos prema njima i njihovim državama članicama. Od velikog je značaja po Srbiju da se ističe u borbi za očuvanje i povratak autoriteta ovim institucijama, jer na taj način šalje jasnu poruku državama od kojih očekuje podršku u svojoj borbi za očuvanje teritorijalne celovitosti i ustavnog poretka, da Srbija predstavlja partnera na koga mogu računati na globalnom planu, kada su međunarodne institucije u pitanju.

5.2. POUZDAN SAVEZNIK I PARTNER

Od prvorazrednog je značaja da se Srbija oslobodi oreola države parije i nepouzdanog spoljnopolitičkog partnera, koji je delom nezasluženo, delom zasluženo stekla. Međunarodno pravo i ugovori moraju biti svetinja srpske spoljne politike, jer je to vekovima oprobani najbolji način da država pokaže svoju ozbiljnost i pouzdanost, kao i da stekne saveznike na koje se može osloniti.

Ovo podrazumeva pažljivi odabir međunarodnih ugovora koji se preuzimaju, ali i pridržavanje već preuzetih ugovora – *bez obzira na promene unutrašnjeg odnosa političkih snaga*. Ovo se, na primer, odnosi na ispunjavanje obaveza prema Međunarodnom krivičnom sudu za ratne zločine u Hagu, sve dok se ta obaveza na pravno validan način ne ukine, ali i pridržavanje ugovora koji su do sada ostvareni sa SAD, EU i Rusijom. Srbija, kao ozbiljna država, neće nasilno menjati dogovore koje su postigle njene prethodne administracije, bez obzira koliko oni po nju bili nepovoljni.

6. MEĐUNARODNA SARADNJA I PARTNERSTVA

Osnovni kriterijum saradnje sa stranim zemljama jesu Principi spoljne politike Srbije i prioriteti u međunarodnim odnosima određuju se na osnovu saglasnosti spoljne politike zemlje sa njenim vitalnim interesima. Srbija je otvorena za saradnju sa svima, pod uslovom da oni uvažavaju spoljnopolitički subjektivitet Srbije, njenu vojnu neutralnost i civilizacijske temelje na kojim počiva njen ustavno - pravni poredak. S obzirom na svoj međunarodni položaj i geopolitičko okruženje Srbije, dva prioriteta u njenoj spoljnoj politici predstavljaju odnosi sa zemljama Evropske unije i Ruskom Federacijom, ali zbog njihovog ogromnog spoljnopolitičkog značaja, ona mora imati jasan i definisan stav prema SAD i NR Kini. Najzad, nadovezujući se na diplomatsku tradiciju socijalističke Jugoslavije, koja je naročite veze održavala sa Pokretom nesvrstanih, čiji je jedan od osnivača, zemljama okupljenim u ovu organizaciju potrebno je ukazati naročitu diplomatsku i ekonomsku pažnju.

6.1. EVROPSKA UNIJA

Evropska unija predstavlja geostratešku realnost Srbije. Njena teritorija je delimično okružuje, a vrlo je verovatno da će uskoro većina država sa kojima se Srbija graniči biti članice EU. Istovremeno, Evropska unija je glavni ekonomski partner Srbije i Srbija je tokom prve decenije dvadeset prvog veka postala u velikoj meri ekonomski i administrativno zavisna od njenih fondova i razvojnih programa. To nameće prioritet tesne saradnje sa EU, ali i *paralelnu izgradnju što veće nezavisnosti* od njenih ekonomskih i političkih struktura. Srbija ostaje načelno otvorena prema mogućnosti integracije u EU, ali samo u skladu sa deklarisanim Principima spoljne politike i u onoj meri u kojoj institucije Unije priznaju i podržavaju ustavni i pravni poredak, teritorijalnu celovitost i državni suverenitet Republike Srbije kao ravnopravnog međunarodnog subjekta.

Realno gledano, s obzirom na stav ogromne većine članica EU prema pitanju samoproglašene nezavisnosti Kosova i Metohije, kao i imajući u vidu unutrašnje turbulencije i probleme sa kojima će se Unija u budućnosti neminovno suočiti, u narednom periodu se treba više orijentisati na ispitivanje mogućnosti tzv. „privilegovanog partnerstva", odnosno maksimiziranje potencijalne ekonomske i političke koristi od položaja „prvog suseda" Unije u geografskom, privrednom i političkom smislu.

Odnose sa EU Srbija temelji na principu reciprociteta. Poučena dosadašnjim negativnim iskustvom i po ekonomiju razornim posledicama beskompromisnog praćenja nametnutog integrativnog rasporeda, Srbija sklapa sa EU *samo ugovore koji važe u obostranom režimu*, i koji nedvosmisleno služe interesima Srbije. Srbija, takođe, nije spremna na odricanje od elemenata vlastitog suvereniteta i nezavisnosti na račun Unije, ako se iz tih konkretnih poteza ne mogu očekivati neposredne koristi za Srbiju.

Kao osnovni preduslov svih daljih EU integracija, Srbija očekuje nedvosmislenu podršku institucija EU svome ustavnom i pravnom poretku i njenu čvrstu rešenost da Srbiju očuva u svom punom teritorijalnom i političkom kapacitetu. Ukoliko do ovoga ne dođe, na primer, priznavanjem samoproklamovane kosovske „države" od strane evropskih institucija, ili u slučaju ignorisanja vitalnih nacionanih interesa Srbije i srpskog naroda u RS i Crnoj Gori, saradnja sa tim institucijama se blokira do one mere, do koje to mogu da izdrže mogućnosti i interesi Srbije. *Blokira se proces stupanja u EU*, ako njene institucije priznavanjem kosovske nezavisnosti ospore ustavni i pravni poredak Srbije. Istovremeno, treba ići na *jačanje bilateralnih odnosa sa pojedinačnim članicama Unije*, sa naglaskom na državama koje su se pokazale kao principijelni saveznici i prijatelji Srbije /Grčka, Rumunija, Slovačka, Kipar i dr./, kao i onim uticajnim članicama /Nemačka, Italija, Španija/ sa kojima tradicionalno postoje tesne ekonomske veze ili političko razumevanje.

6.2. RUSKA FEDERACIJA

Kako istorijski, tako i real - politički gledano, RF predstavlja glavnog spoljnopolitičkog partnera Srbije. Istovremeno, saradnja sa Rusijom na svim privrednim, kulturnim i političkim nivoima znatno zaostaje za saradnjom sa institucijama EU, pa čak i SAD. Istovremeno, između ruskog i srpskog naroda postoji duga tradicija zajedničke kulture i bratskih odnosa, koja predstavlja odličan temelj za tesne bilateralne veze.

Ove veze se grade na: a) odsustvu integrativnih ambicija; b) tesnoj ekonomskoj saradnji; v) interesu izgradnje zajedničkog kulturnog prostora; g) načelnoj podršci i uvažavanju međusobnih interesa u međunarodnim institucijama.

6.2.1. Integrativni procesi

Srbija se nalazi van spoljnopolitičke orbite RF, budući da se ne nalazi u njenoj neposrednoj zoni spoljnopolitičkog delovanja /tzv. „bližem inostranstvu"/, u koje pre svega spadaju bivše članice SSSR, centralnoazijske države, Kina i Japan. *Bez ambicija da ulazi u bilo kakve integrativne procese sa Rusijom*, od koje je udaljena i teritorijalno i geopolitički, Srbija u prvi plan stavlja bilateralne odnose sa Rusijom. Ovi bilateralni odnosi, pre svega, teže uspostavljanju političkog reciprociteta u kontaktu sa Rusijom, čija se podrška do sada zasnivala na pukoj principijelnosti. Neposredni kontakti sa ruskom političkom, ekonomskom i kulturnom elitom treba da osiguraju da Srbija postane i ostane interesna zona RF, u čiji će boljitak Rusija imati neposredne interese da ulaže.

6.2.2. Ekonomska saradnja

Istovremeno, jačaju se ekonomske veze sa RF u cilju: 1) uravnoteženja u međusobnoj ekonomskoj saradnji; 2) ukidanju evropskog i američkog finansijskog monopola u Srbiji; 3) ekonomskog razvoja i energetske bezbednosti Srbije.

RF predstavlja pojedinačnu zemlju sa kojom Srbija ostvaruje najveću robno-novčanu razmenu. Do sada je ova razmena bila u znaku ogromnog spoljno - trgovinskog deficita Srbije, budući da je Rusija vodeći snabdevač Srbije energentima. Prioritetni cilj ekonomske saradnje sa Rusijom mora biti povećanje plasmana srpske robe na rusko tržište, za čiju svrhu treba koristiti postojeći Carinski sporazum između dve zemlje.

U protekloj deceniji, EU i SAD su političkim sredstvima izdejstvovali privilegije za svoje kompanije i kapital u Srbiji. Ovaj dogovor pokazao se vrlo štetnim, jer je kritično povećao spoljno - trgovinski deficit Srbije, nanevši veliku štetu nekonkurentnoj lokalnoj privredi. Cilj diplomatskih sporazuma sa RF jeste i da se privuče što više njihovog kapitala i investicija u Srbiju, kako bi se načinila politička ravnoteža koja ne bi dopuštala centrima moći u Briselu i Vašingtonu da političke odluke Srbije ucenjuju ekonomskim razvojem.

RF predstavlja jednu od zemlja sveta najbogatiju energentima, istovremeno i jednog od najvećih izvoznika sirovina i energenata na svetu. Strateška partnerstva preduzeća u Srbiji, kao i strateških državnih preduzeća sa ruskim korporacijama treba da osiguraju dostupnost energenata u Srbiji po konkurentnim cenama, čime domaća privreda zadržava dugoročne mogućnosti razvoja.

6.2.3. Kulturne veze

Srbija naročito insistira na produbljivanju kulturnih veza sa RF, čija je bogata i srodna kultura načelno omiljena, ali ne i dovoljno poznata u Srbiji. Cilj bilateralnih odnosa u kulturi treba da bude obrazovanje zajedničkog slovenskog kulturnog prostora, unutar koga bi došlo do brže razmene ideja, boljeg međusobnog upoznavanja i povezivanja ovih bliskih slovenskih kultura. Glavni cilj ove saradnje jeste povećavanje kulturnog uticaja Srbije, upoznavanje ruske kulture i saučestvovanje u stvaranju alternative globalističkoj zapadnoj kulturi koja se pokazala krajnje pogubnom po nacionalne, porodične i građanske vrednosti manjih zemalja i naroda.

6.2.4. Uvažavanje interesa Rusije

U skladu sa činjenicom da je Rusija naš ključni spoljnopolitički partner i saveznik u vezi sa odbranom teritorijalnog integriteta, Srbija će nastojati da aktivno uvažava ruske interese na polju međunarodnih odnosa, kad god se oni ne kose sa njenim vlastitim interesima, ili Principima spoljne politike.

6.3. SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

SAD su već daleko od svoje uloge unipolarnog centra moći na globalnom planu, ali one i dalje predstavljaju dominantan politički faktor, koji je, nažalost, već duže vreme izrazito nenaklonjen prema Srbiji. Stoga, odnosi sa SAD moraju počivati na svesti o njihovoj još uvek nezaobilaznoj ulozi u svim međunarodnim procesima i dobro promišljenom realizmu. Srbija mora nastojati da privoli SAD da više uvažavaju i bolje razumeju njene legitimne interese, ali bez iluzije da bi se u doglednoj budućnosti na tom planu stvari mogle značajnije promeniti.

Istovremeno, s obzirom na poguban uticaj koji je angažovanje SAD na post-jugoslovenskoj balkanskoj političkoj sceni imalo po srpski narod i njegove vitalne interese, treba nastojati da se što više izađe iz političke orbite SAD, a svoja politika učini maksimalno nezavisnom od centara američke moći. Takođe, Srbija je svesna da balkanski region ne predstavlja prioritetnu tačku američke spoljne politike, te da SAD svoju volju na ovom prostoru u velikoj meri kanališu i realizuju kroz institucije EU. Stoga jedna obazrivija i promišljenija politika prema EU istovremeno znači i predupređivanje jednog broja političkih i bezbednosnih izazova koje pred Srbiju postavljaju SAD.

Prevashodni interes SAD na Balkanu predstavlja mobilizacija što većeg broja država i naroda za članstvo u NATO, vojnom savezu kojim SAD neprikosnoveno dominiraju. Srbija zadržava krajnje rezervisan stav prema NATO, pre svega zbog protivzakonite kampanje bombardovanja koje je ovaj savez vodio protiv SR Jugoslavije, kao i potonjeg angažmana ove vojne alijanse na implementaciji projekta „nezavisnog Kosova". Saradnju sa SAD Srbija nastoji da ostvari na drugim poljima /naročito kroz korektnu saradnju u borbi protiv terorizma i trgovini narkoticima/, ali izbegavajući svaki eventualni vojni angažman na sprovođenju globalnih američkih interesa.

6.4. NARODNA REPUBLIKA KINA

NRK predstavlja globalnu fabriku, najjaču i najperspektivniju ekonomiju planete i istovremeno principijelno zastupa vitalne interese Srbije na međunarodnoj sceni.

Osnovni cilj saradnje sa NRK jeste uspostavljanje *neposrednih* ekonomskih veza, kako bi se izbacili posrednici između kineske robe i srpskih potrošača i time smanjio poražavajući trgovinski deficit sa Kinom. Istovremeno, nastoji se povećati plasman vlastitih proizvoda na kinesko tržište, kao i privući kineski kapital u Srbiju, po mogućnosti kroz osnivanje mešovitih preduzeća koja bi srpske proizvode /brendove/ mogla proizvoditi u Kini i plasirati na njihovo ogromno tržište. Kroz bilateralne odnose Srbija nastoji da privuče što veći broj direktnih investicija iz Kine, kao globalno poznatog pouzdanog ekonomskog partnera, čime se još jednom nastoji suzbiti evropski i američki finansijski monopol u zemlji, tim pre što Kina predstavlja investitora bez neposrednih političkih interesa na Balkanu.

6.5. POKRET NESVRSTANIH

Pokret nesvrstanih predstavlja tradicionalnog saveznika Srbije, ali se njegov položaj znatno izmenio – uglavnom povećanim ekonomskim uticajem SAD i Kine nakon završetka Hladnog rata. Ekonomska korist saradnje sa ovim zemljama svakako nije jednaka nekadašnjoj /kao što ni kapaciteti Srbije danas nisu nalik jugoslovenskim/, ali nipošto nije beznačajna. Međutim, njihova politička podrška i autoritet na međunarodnom planu mogu biti od velikog značaja za ostvarenje spoljnopolitičkih ciljeva Srbije, kao što se to već i pokazalo na primeru podrške u Generalnoj skupštini UN i /ne/priznavanju nezavisnosti Kosova i Metohije.

7. REGIONALNA SARADNJA

Pod „regionom" se misli na sve zemlje Balkana, a ne samo na bivše jugoslovenske države. Zemlje regiona kulturno i ekonomski su povezane sa Srbijom tokom više vekova. Prosperitet i dobrobit svake od zemalja zavisi u mnogočemu od podrške ostalih i veliki centri moći su tu činjenicu obilato eksploatisali do sada. Bogatstvo, stabilnost i prosperitet svake balkanske zemlje moguć je isključivo na bogatom, stabilnom i prosperitetnom Balkanu. Zemlje regiona moraju shvatiti da nemaju nikog bližeg nego jedna drugu i Srbija treba aktivno da se zalaže na poboljšanju odnosa u regionu.

Kao čvorište koje sve zemlje Balkana povezuje u jednu celinu, Srbija je prirodno predodređena da bude motorna snaga i stožer novih odnosa u regionu. Regionalna politika Srbije zasniva se na: 1) ravnopravnosti balkanskih naroda i država; 2) nezavisnosti regiona kao celine od spoljnih centara moći i 3) umerenom skepticizmu prema nekim novim formama regionalnih /„eks-YU"/ integracija i internacionalnih projekata.

7.1. RAVNOPRAVNOST BALKANSKIH NARODA

Balkansko poluostrvo oduvek je predstavljalo geostrateško čvorište evroazijskog prostora. Velike imperije štitile su svoje interese u regionu isprva porobljavajući balkanske narode, a zatim, kada to više nije bilo moguće, starajući se da oni uvek budu u međusobnoj zavadi. Nerazvijeni balkanski narodi su se stoga uvek osećali pozvanim da stoje na putu razvijenih, dok su razvijeni pokazivali sklonost da na siromašne i unesrećene susede gledaju sa nipodaštavanjem.

Zajednički prosperitet i boljitak, narodi i države Balkana mogu ostvariti samo kao *ravnopravne*, kao partneri i saradnici *jednaki* u svojim pravima koja jedan od drugog zahtevaju, i obavezama koje jedan prema drugom preuzimaju. Razdor među balkanskim narodima uvek se ostvarivao preko protežiranje nekog od naroda od strane neke moćne strane sile. Srbija želi da izađe iz balkanskog kruga nasilja i da svim svojim balkanskim susedima pristupa kao ravnopravnim, suverenim partnerima, koji imaju svoje interese, ali i zajedničke vrednosti. Samo kao ravnopravni partneri, balkanski narodi mogu izgraditi sistem međusobnih odnosa u koji neće zavisiti od stranih interesa, niti biti podložan spoljašnjim manipulacijama.

7.2. NAZIVISNOST OD SPOLJNIH CENTARA MOĆI

„Balkanske integracije" predstavljaju jednu od glavnih stavki na rasporedu evropskih i atlantskih integrativnih procesa. Međutim, one su usmerene na standardizaciju administrativnih procesa i otvorenost balkanskog tržišta kao celine za strani kapital, kao i na stvaranje otuđenih, transnacionalnih elita i oligarhija koje bi olakšavale upravljanje regionom. Srbija nema nikakve interese u ovakvim integracijama, usmerenim na slabljenje njenih institucija i pojačavanje stranih uticaja u regionu.

Saradnja balkanskih naroda i država mora se zasnivati na obostranim interesima tih naroda i država, a ne na interesima koje im nameće neko treći. Srbija se zalaže za neposredne, bilateralne i multilateralne razgovore u regionu sa ciljem izglađivanja međusobnog nerazumevanja i problema, kako bi se mogli definisati zajednički problemi koje treba rešavati uzajamnim naporom, kao zajednički ciljevi kojima celi region treba da stremi.

7.3. UMERENI SKEPTICIZAM PREMA NADNACIONALNIM PROJEKTIMA

Poučena jugoslovenskim iskustvom, Srbija nije sklona idealističkim internacionalnim projektima ujedinjenja, ali ima svest da ovi projekti utoliko više smisla imaju ukoliko se odnose na bliže okruženje. Srbija svim procesima regionalne saradnje pristupa otvoreno i predano, ali izbegava svako naprezanje pojedinačnih nacionalnih snaga u cilju stvaranja nekih novih nadnacionalnih integracionih sistema. Umesto nasilne unifikacije, Srbija se zalaže za realne i dobronamerne balkanske veze, sa uvažavanjem svih uzajamnih interesa i prioriteta. Zajedničko delovanje balkanskih naroda mora biti plod zajedničkih problema i zajedničkih ciljeva balkanskih naroda i Srbija se intenzivno zauzima na otvaranju debata i dijaloga unutar kojih bi se oni mogli definisati.

8. OBLASTI DELOVANJA

Pod „oblastima delovanja" podrazumevaju se spoljnopolitički procesi kroz koje Republika Srbija primarno treba da sprovodi svoje Principe spoljne politike.

8.1. INTEGRATIVNI PROCESI

S obzirom na nestabilnost međunarodnih institucija i nepredvidive promene spoljnopolitičke klime, Srbija načelno nije naklonjena integrativnim procesima koji umanjuju suverenitet i sputavaju spoljnopolitički subjektivitet države članice. Srbija, pre svega, podržava institucije koje služe snaženju međunarodnog pravnog poretka i doprinose ravnopravnoj saradnji i dijalogu među suverenim državama i nacijama. Srbija izbegava sve integrativne procese koji značajno ometaju njenu slobodnu saradnju sa strateškim partnerima, savezničkim i prijateljskim državama.

Svesna geostrateške realnosti, Srbija zadržava volju za stupanje u EU, pod uslovom da to ne šteti njenim interesima i ne kosi se sa Principima spoljne politike. Istovremeno, u skladu sa Principom regionalne saradnje, Srbija podržava integrativne procese u regionu, dokle god se oni zasnivaju na ravnopravnoj i samostalnoj volji balkanskih naroda, na jednaku korist svih.

8.2. BEZBEDNOST

Trenutno stanje Srbije čini je veoma osetljivom na pitanja bezbednosti, neposredno ugroženom pretnjom strane okupacije sopstvene teritorije, međunarodnim terorizmom i organizovanim kriminalom. Istovremeno, mogućnosti Srbije da odgovori na ove izazove krajnje su ograničene i zahtevaju značajnu međunarodnu podršku.

8.2.1. Severoatlantski pakt

Srbija je članica NATO programa „Partnerstvo za mir" i učešće u njemu zadovoljava sve njene ambicije u saradnji sa ovim vojnim savezom. NATO je u više navrata sprovodio političke poteze koji su se oštro kosili sa interesima Srbije.

U kampanji bombardovanja lišio je života preko tri hiljade građana Srbije, a njegovo vojno prisustvo na KiM omogućilo je etničko čišćenje srpskog i nealbanskog stanovništva sa velikog dela teritorije pokrajine. NATO je takođe učestvovao u vojnim akcijama protiv srpskog naroda u Republici Srpskoj, kao što je logistički omogućio sprovođenje najvećeg etničkog čišćenja u Evropi posle Drugog svetskog rata, u akcijama „Bljesak" i „Oluja" hrvatske vojske. NATO nikada nije načinio otklon od ovog neprijateljskog delovanja protiv srpskog naroda i Srbija ne očekuje da svoje bezbednosne probleme može rešiti uz pomoć ovog saveza. Naprotiv, Srbija izražava zabrinutost da prisustvo NATO u regionu upravo predstavlja jedan od njenih bezbednosnih problema.

8.2.2. Organizacija Dogovora o kolektivnoj bezbednosti

Na osnovu prioritetnog položaja Ruske Federacije u spoljnoj politici Srbije, Srbija nastoji da poboljša bezbednosnu saradnju sa RF, pre svega kroz bilateralne odnose. Srbija nastoji da dobije status posmatrača u Organizaciji Dogovora o kolektivnoj bezbednosti, kako bi ostvarila onaj modus saradnje sa vojnim snagama Rusije koji je kroz „Partnerstvo za mir" već postigla sa SAD. Cilj ove saradnje je usaglašeno delovanje sa bezbednosnim agencijama i vojnim službama RF na odvraćanju opasnosti od terorizma, školovanje oficira i kadrova VS u Rusiji, kao i modernizacija vojne tehnike Srbije.

8.2.3. Borba protiv organizovanog kriminala

Srbija insistira na pojačanoj saradnji sa zemljama regiona na suzbijanju tokova organizovanog kriminala, koji podjednako podriva društvene poretke balkanskih država, kao što finansira strukture međunarodnog terorizma na Balkanu. Oštro i beskompromisno razračunavanje sa međunarodnim kriminalom mora biti jedan od osnovnih prioriteta regionalne saradnje, kao i kamen temeljac poverenja među narodima i državnim institucijama u regionu.

8.3. EKONOMIJA

Razvoj ekonomskih potencijala Srbije i očuvanje preostalih privrednih kapaciteta predstavlja jedan od prioriteta srpske spoljne politike. Srbija se diplomatskim sredstvima zalaže za zaštitu vlastitog prava da ekonomske partnere bira *na osnovu intere-*

sa i koristi, a ne političkih ili ideoloških stavova. Istovremeno, spoljna politika Srbije pomaže državnoj ekonomiji štiteći njene interese u inostranstvu. Srbija je svesna da finansijski i ekonomski uticaj u današnje vreme znači i političku moć, stoga se diplomatska podrška ekonomskom razvoju odvija na više planova: 1) dijalog oko napuštanja neoliberalističkog modela privređivanja; 2) razvijanje strateških grana privrede pod zaštitom države; 3) povećavanju izvoznog potencijala; 4) zaštiti lokalne proizvodnje i tržišta; i 5) diversifikacija stranih ulaganja u zemlju.

8.3.1. Dijalog o novom ustrojstvu globalne ekonomije

Neoliberalni model privređivanja, zasnovan na punoj privatizaciji privrede i globalnom slobodnom tržištu, tema je otvorenih rasprava, koje su naročito pojačane nakon izbijanja svetske ekonomske krize. U samoj Srbiji ova rasprava je više nego živa, ali strani faktori koji kontrolišu srpsku ekonomiju ne dozvoljavaju da se neoliberalna paradigma otvoreno dovede u pitanje. Srpska diplomatija održava veze sa svim ekonomskim organizacijama koje se bave preispitivanjem uslova globalne ekonomije i olakšava srpskoj privredi da se uključi u savremene tokove, kada se za to steknu unutrašnji politički uslovi.

8.3.2. Strateške grane privrede

Izvesno je da će Republika Srbija morati da stavi određene grane privrede pod državnu zaštitu, ako nastoji da sačuva svoju privredu od potpunog kolapsa. Državna diplomatija traži strateške partnere za ove privredne grane, kako ih definišu unutrašnji politički činioci, i brani državnu potrebu za zaštitom vlastite privrede na međunarodnom planu.

8.3.3. Izvozni potencijal

Diplomatija Republike Srbije ostvaruje kontakte na međunarodnom planu u cilju sklapanja političkih dogovora o izvozu srpske robe, sirovina i proizvoda u strane zemlje. Srbija nastoji kroz bilateralne ugovore da proširi broj zemalja sa kojima ostvaruje robnu razmenu, uz nastojanje prodora na tržišta nerazvijenih zemalja, gde je njena roba konkurentnija nego na zahtevnim tržištima EU, SAD ili Rusije.

8.3.4. Lokalna proizvodnja i tržište

Srbija međunarodnim ugovorima i diplomatskim delovanjem nastoji da podrži ekonomsku politiku koja štiti njeno tržište od strane robe, koja značajno doprinosi rastu spoljnotrgovinskog deficita. Srbija izbegava članstvo u organizacijama koje propisuju potpuno otvaranje sopstvenog tržišta za strane proizvode, budući da ekonomija Srbije nema snage da izdrži slobodnu konkurenciju bogatih zemalja.

8.3.5. Strana ulaganja

Srbija nastoji da pronađe partnere za neposredna ulaganja u svim stranim zemljama, boreći se protiv finansijskog monopola zapadnih zemalja. Takođe nastoji da se obraća za pomoć državama koje su na globalnom planu kreditori /poput zemalja BRIK/, a ne korisnici kredita /EU i SAD/, izbegavajući na taj način, koliko je to moguće, finansijsko posredovanje MMF i drugih centara finansijske moći koji su u međuvremenu dokazali svoju ispolitiziranost.

8.4. DIJASPORA

Dijaspora Srbije je brojna, često prisutna na uticajnim i uglednim mestima u inostranstvu, ali je sistemski dezorganizovana i divergentna u svojim naporima da pomogne. Republika Srbija, kroz rad konzularnih službi, nastoji maksimalno da objedini svoju dijasporu i okupiti ih oko konkretnih projekata ekonomskog razvoja Srbije. Istovremeno, državna diplomatija pomaže očuvanju jezika, kulture i tradicije građana Srbije i srpskog naroda u dijaspori.

8.5. KULTURA, NAUKA, OBRAZOVANJE

Srpska diplomatija radi na međukulturnoj saradnji sa drugim narodima i državama, u cilju širenja kulturnog prostora Srbije i otvaranja dijaloga sa drugim kulturama. Srbija se stara da kroz bilateralne sporazume sa drugim državama poboljšava društveni i tehnološki napredak, školujući svoje kadrove u inostranstvu i usklađujući svoje obrazovne programe sa rezultatima i normama vodećih svetskih obrazovnih institucija.

Srbija je rezervisana prema kulturnim i obrazovnim programima koji se zasnivaju na korporativnim zakonitostima i globalnoj kulturi, budući da su se u njenom dosadašnjem iskustvu oni pokazali kao razorni po lokalnu kulturu u Srbiji. Takođe, implementacija jedinstvenog obrazovnog sistema na evropskom nivou kroz tzv. „Bolonjski proces" dala je veoma loše rezultate i spustila opšti obrazovni nivo, tako da državna diplomatija, kao predstavnik državne i nacionalne kulture i sistema obrazovanja, nastoji da uspostavi mostove između Srbije i vrhunskih naučnih institucija, koje pre svega imaju visoke rezultate na polju naučnog progresa i obrazovanja.

8.6. ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Srbija učestvuje u naporima za zaštitu životne sredine na međunarodnom i regionalnom planu. Kao, pre svega, poljoprivredna zemlja koja u proizvodnji zdravih prehrambenih proizvoda vidi svoju komparativnu prednost na međunarodnoj ekonomskoj sceni, Srbija se zalaže za postavljanje zdravstvenih normi na regionalnom nivou koje zabranjuju prljave tehnologije poljoprivredne proizvodnje i podižu standarde kvaliteta za uvozne proizvode, čime se istovremeno doprinosi zaštiti sopstvenih proizvođača.

SPOLJNA POLITIKA SRBIJE POSLE 1804. GODINE: IZBOR DOKUMENATA

UVODNA NAPOMENA O ZBIRCI DOKUMENATA

Zbirka dokumenata o spoljnoj politici Srbije u XIX i XX veku ne predstavlja klasičan izbor međudržavnih bilateralnih i multilateralnih ugovora koje su srpske vlade potpisale tokom dva veka postojanja moderne srpske države. Ova zbirka nije ni izbor izveštaja srpskih poslanika i diplomata u inostranstvu koji su obaveštavali svoje vlade o pojedinim temama vezanim za zemlje u kojima su službovali. Zbirka dokumenata koja se nalazi pred čitaocem predstavlja izbor, ne stranih, već domaćih dokumenata koji ukazuju na postojanje strateškog razmišljanja o spoljnoj politici Srbije u određenom istorijskom trenutku, bez obzira na državni okvir /srpski ili jugoslovenski/ u kome se ona tada nalazila. Pod strateškim razmišljanjem o spoljnoj politici Srbije podrazumevamo izlaganje ideja o geostrateškim, političkim, vojnim, ekonomskim i kulturološkim faktorima koji su uticali ili bi uticali na međunarodni položaj Srbije u procesima dugog trajanja. Radi se o analizama, vizijama, predviđanjima, osmišljavanju i predlozima koraka koje je, po mišljenju autora dokumenata, Srbija trebalo da preduzme u budućnosti kako bi zauzela određeno mesto na međunarodnoj sceni. Najčešće su u obzir uzimani, ukoliko je to bilo moguće, stavovi i razmišljanja srpskih vladara, kraljeva ili predsednika države, šefova vlada i ministara inostranih poslova u trenutku kada su oni bili na funkcijama. Međutim, ukoliko takva razmišljanja nisu sačuvana ili ih nije bilo, uzimana su u obzir zvanična državna dokumenta, konvencije i delovi Ustava koji su se odnosili na spoljnopolitički položaj Srbije, posebno u prvoj polovini XIX veka, kao i razmatranja ostalih državnih zvaničnika koji su se bavili spoljnom politikom. Pri tom treba imati u vidu da je do 1878. godine, Srbija bila vazal Osmanskog carstva i da su u Srbiji do dinastičkog prevrata 1903. godine, presudni uticaj na spoljnu politiku imali skoro isključivo vladari i ministri inostranih dela. Sa razvojem parlamentarizma u Srbiji, spoljnom politikom su počeli da se bave i poslanici, profesori univerziteta, intelektualci i ljudi od pera. Zato smo odlučili da u zbirku uvedemo i „neoficijelna“ razmišljanja

o spoljnoj politici Srbije. Radi upotpunjavanja i produbljivanja znanja sačinili smo i detaljan spisak literature o spoljnoj politici Srbije XIX i XX veka, kao i spisak međunarodnih ugovora Srbije sa naznakom gde se ti ugovori mogu naći i pročitati.

Svaki izbor dokumenata je, po svojoj prirodi, nesavršen, nepotpun i podložan kritici. Svesni smo da mnoga dokumenta nismo uvrstili u zbirku zbog obimnosti istorijske građe i ograničenosti prostora za objavljivanje. Ipak, želeli smo da ponudimo dokumenta koja su karakteristična za određenu epohu istorije srpske spoljne politike i diplomatije. Princip na osnovu koga smo vršili izbor dokumenata bio je hronološki i problemski.

Od vremena „srpske revolucije" 1804. godine do danas moguće je izdvojiti desetak perioda u kojima su preovladavali određeni spoljnopolitički problemi za Srbiju. Period od 1804. do 1830. godine karakterisali su prvi koraci ka izgradnji moderne srpske diplomatije i težnja ka sticanju autonomnog položaja za Srbiju u okviru Osmanskog carstva. Borba za Ustav i međunarodni položaj Srbije, kao i prva sistematizovana razmišljanja o spoljnopolitičkoj poziciji Srbije u budućnosti, karakterisali su period od 1830. do 1878. godine. Vreme od sticanja nezavisnosti na Berlinskom kongresu 1878. do 1903. godine bilo je obeleženo naizmeničnim oslanjanjem na velike sile – Austro-Ugarsku i Rusiju. Od 1903. do 1912. godine demokratski sistem po ugledu na evropske liberalno - demokratske države bio je u povoju, a na spoljnopolitičkom planu, 1908. godine, izbegnut je rat sa Austro - Ugarskom. Ipak, period od 1912. do 1918. godine karakterisali su ratna diplomatija i, kao posledica rata, stvaranje južnoslovenske države. Da li je nova država bila slučajna tvorevina ili ostvarenje srpskih spoljnopolitičkih i diplomatskih strategija nasleđenih iz XIX veka, možemo da se zapitamo za period od 1918. do 1941. U međuratnom periodu, nova Kraljevina se na spoljnopolitičkom planu oslanjala na Francusku i na sistem regionalnih saveza kratkog daha kao što su bili Mala Antanta i Balkanski savez. Za period od 1941. do 1945. godine, karakteristična su razmišljanja i delovanja vezana za svetski i građanski rat. Od 1945. do 1991. godine, komunistička Jugoslavija je postala Trojanski konj u Istočnom bloku, a svoje unutrašnjepolitičke probleme pokušavala je da prikrije snažnom spoljnopolitičkom aktivnošću „nesvrstanosti". Pad komunizma u Istočnoj Evropi južnoslovenska država nije preživela; raspala se u besmislenom krvavom ratu od 1991. do 2000. godine. Osnovne odlike perioda od 2000. godine do danas su tranzicija u unutrašnjepolitičkoj i spoljnopolitičkoj orijentaciji, proces evropskih integracija i traženje uloge u regionu osnovne. Potraga za novim identitetom Srbije, evropskim, demokratskim, utemeljenim na pravu i pravičnosti, značajno je produbljena od 2006. godine kada je Srbija, kao i posle 1878. godine, ponovo izašla na međunarodnu scenu kao samostalni međunarodno priznati akter.

Današnja Srbija i njena spoljna politika su proizvod dvovekovnog razvoja tokom kojeg je složeni skup evropskih procesa i lokalnih odnosa bio povezan političkim delovanjem vladara, diplomata, vojskovođa i pojedinaca koji su bili prožeti željom za dostizanjem slobode i međunarodnog priznanja, nacionalnim ujedinjenjem i ulaskom u moderne evropske tokove. U ishodu tog razvoja nije bilo ničeg neminovnog. Razvoj je tekao daleko od linearnog, pa smo izabrali ona dokumenta koja govore o međunarodnim usponima i padovima Srbije, uspesima ali i nedoumicama, sumnjama i nedorečenostima njene spoljne politike. Jedno od centralnih pitanja na koje ukazuje ova zbirka je u kojoj meri su srpski državnici tokom više od dva veka realno procenji-

vali odnos spoljnopolitičkih želja i stvarnih, materijalnih i ljudskih mogućnosti Srbije. Takođe, jedno od glavnih pitanja je i odnos spoljne i unutrašnje politike, tj. u kojoj meri su razmišljanja o spoljnoj politici bila izraz odnosa snaga u unutrašnjoj politici Srbije. Pored toga, pokušali smo da skrenemo pažnju na moguća istraživanja u oblasti „transfera znanja" ili spoljnih uticaja na ideje i spoljnopolitičke koncepcije srpskih državnika i ministara. Da li su njihove ideje bile plod lične procene trenutka ili analiza zasnovanih na određenim metodološkim postulatima? Da li su ostvarenja srpske spoljne politike i diplomatije bila plod spleta okolnosti ili sporog i dugotrajnog delovanja renuvenovskih „dubinskih snaga"? Kako su srpski državnici i diplomate gledali na južnoslovensku državu? Tu je i pitanje kako su srpski državnici i diplomate gledali na međunarodni „ambijent" ili spoljnopolitički kontekst određenog vremena? Da li su ga uzimali u obzir u ostvarivanju svojih ciljeva ili su išli suprotno njegovim tokovima? Da li se u periodima mira razboritije razmišljalo i delovalo u skladu sa evropskim sistemom uspostavljenih odnosa, a u periodima rata kratkovido, na brzinu, prema frustrirajućoj ratnoj situaciji? Trudili smo se da odabrana dokumenta budu od koristi za proučavanje istorije srpske diplomatije, njenog razvoja i funkcionisanja, postojanosti i promenljivosti ideja na osnovu kojih se ona gradila, ali i da ukažu na socijalno poreklo, obrazovanje, mentalitet i političku kulturu srpskih državnika i diplomata.

Zbirka ima za cilj da omogući studentima, članovima univerzitetske zajednice, diplomatama u procesu obrazovanja ili u službi, političarima i široj javnosti da se upoznaju sa dva veka bogate srpske spoljnopolitičke aktivnosti. Želeli smo da ponudimo materijal na osnovu koga će biti moguće da se vrše analize, istraživanja, poređenja i upotpunjavanja znanja sa metodološkog stanovišta istorijske nauke, politikologije i sociologije. Pored toga, cilj nam je bio da doprinesemo da se razvije diskusija o spoljnoj politici Srbije u najširim zainteresovanim krugovima društva. Uvereni smo da bi takva diskusija zasnovana na argumentima društvenih i humanističkih nauka bila doprinos razvoju srpskog društva u celini, pošto su spoljnopolitičke teme dugo bile zapostavljane ili nestručno precenjivane usled duboke krize srpske države i društva devedesetih godina XX veka izazvane ratovima i razaranjima na prostorima bivše SFR Jugoslavije.

Dr Stanislav Sretenović
Institut za savremenu istoriju

Izbor dokumenata o spoljnoj politici Srbije /1804–2010/
čine originalni tekstovi dokumenata i ne podležu lekturi.

IZBOR DOKUMENATA O SPOLJNOJ POLITICI SRBIJE /1804–2010/

1. IČKOV MIR, 1807.[1]

1. Srbi se obavezuju ostati verni Porti i plaćati godišnje 722.500 gr. danka. Taj je danak ovako detaljiran:

Za 20.000 porodica, bez promene, po 16 groša na porodicu	300.000
Za 70.000 harača po 3 groša svaki	210.000
Za ćečit /t. j. za sve skele i đumruke sem beogradskog đumruka/	80.000
Za šabački vojvodaluk	80.000
Za prenos	670.000
Prenos:	670.000
Za vojvodaluk požarevački, smederevski, jagodinski i one što od njih zavise	17.000
Za neka sela i ćečit užički	3.500
Za čibuk	32.000
Svega	722.500

Polovina će se plaćati o Sv. Đorđu, a polovina o Sv. Dimitriju.

2. Odnosno spahija nije ništa urečeno u Carigradu i to je ostavljeno da se svrši u Beogradu između Srba i spahija. Međutim Porta je zapovedila spahijama da oni moraju pristati na konvenciju, po kojoj se od porodice neće plaćati više od deset groša. Tu će pak sumu skupljati sami Srbi i predavati alaj-begu, koji će spahijama razdavati.

[1] Nazvan po Petru Ičku, diplomati koji je bio jedan od organizatora Prvog srpskog ustanka. Ičko je 1806. godine posat u Carigrad da vodi pregovore sa Portom o prekidu borbi. Kao rezultat tih pregovora doneo je u Srbiju turske ponude za mir. Posle prvobitnog prihvatanja, ohrabreni vojnim uspesima i verujući u dolazak značajne ruske pomoći, ustanici su januara, 1807. godine odbili turske ponude. Sačuvano je nekoliko tekstova Ičkovog mira od kojih objavljujemo najautentičniju verziju.

3. Srbima se daje potpuna amnestija za prošlost, prašta im se zaostali danak i sem toga za još šest meseci unapred.

4. Porta će isterati iz Srbije sve Turke smutljivce, naročito Janičare. Za čuvara tvrđava u Srbiji biće naimenovan paša po srpskoj zemlji /choix/ sa 500 ljudi, koji će biti raspoređeni u Beogradu, Smederevu, Šapcu i Užicama.

5. Sloboda bogosluženja, sloboda dizati crkve i škole.

6. Glava Srbije priznaje se za baš-kneza, i biće nasledan. Sultan mu daje iz milosti u nasledstvo sela Ripanj kod Avale, Obrež na Katunu u Jagodinskom okrugu. Baš-knez će imenovati za svaki okrug po jednoga kneza, koji će imati uza se petnaest oružanih ljudi, a i više ako bude potrebe, za skupljanje danka i čuvanje bezbednosti. Baš-knez imaće uza se pedeset oružanih ljudi i ima pravo da nosi samur-kalpak.

Knezovi će skupljati danak i davati račun baš-knezu ili licima koje ovaj bude odredio da administruju narodne poslove. Ovaj će novac biti predavan našima ili čoveku koga naši za to odrede.

7. Paša ne sme slati po Srbiji komesare /bumbašire/ i njegov se autoritet prostire samo na tvrđave. Samo potvrda smrti zavisi od paše. Ako bi paša imao da izda neku naredbu, on to može činiti samo preko baš-kneza.

8. Turci žive samo po tvrđavama. Kroz Srbiju mogu prolaziti samo sa pasošom baš-kneza.

9. Da se paše često ne menjaju. Da se menjaju na žalbu Srba.

10. Od gornje sume danka Porta je odredila 80.000 groša za izdržavanje pošta /mezulana/; 120.000 groša za izdržavanje paše, i prema tome paša ne sme ništa više tražiti od naroda. Srbi se pak obavezuju davati paši godišnje 1000 kola drva i toliko sena. I ništa više.

/Mihailo Gavrilović, „Ičkov mir“,
Srpski književni glasnik, Beograd, 1903., s.16–18/

2. PAULUČIJEVA KONVENCIJA, 1807.[2]

Dogovor /собесъдованіе/ učinjen između vožda sloveno-srpskoga naroda Đorđa Petrovića Crnoga p pukovnika Nj. Carskog Veličanstva markiza Pauluči, poslanog od njegovog v. pr. g. generala od infanterije ministra inostranih dela i nosioca raznih ordena Andrije Budberga.

1. Pre svega prva je želja srpskoga naroda da bude pod zaštitom Nj. C. Vel. Aleksandra prvoga.

Srpski narod najponiznije moli da Nj. C. V. odredi što pre spremnoga za upravu zemljeupravitelja /землъуправителя/, koji bi doveo narod u potreban red, zemlju srpsku uredio i prema životu i običajima narodnim izradio ustav /конституцію/, koji treba da bude odobren i objavljen u ime Nj. Vel. Aleksandra prvoga.

---

[2] Konvencija je dobila naziv po pukovniku Paulučiju, ruskom izaslaniku kod Karađorđa. Sačinjena je 28. juna, /po julijanskom kalendaru/ 1807. godine u vojnom logoru pod Negotinom, u trenutku kada su srpski ustanici očekivali značajnu pomoć i zaštitu Rusije. U tom trenutku, u Srbiji se ništa nije znalo o pregovorima Napoleona I i cara Aleksandra u Tilzitu.

2. Pošto se srpski narod poverava zaštiti i odbrani Nj. Imp. Vel., to očekuje /od Rusije/ sve što mu je potrebno /всъ нужныя необходимости/ i želi da se u Srbiji nikada ne može ni najmanji deo zemlje dati kome, to jest da u Srbiji nikada ne može biti spahija i da tim putem niko ne može doći u ropstvo.

3. Postavljanje raznih lica, osim Grka, za činovnike u Srbiji, kako vojne tako i građanske, vršiće se u ime Nj. C. Veličanstva.

4. Radi veće sigurnosti i bolje uprave u svakoj srpskoj tvrđavi potrebna je posada od jednoga garnizona ruske redovne vojske i u svakoj tvrđavi, koja je danas u srpskim rukama i u buduće, koja se ruskom vojskom zauzme, naimenovaće se po jedan ruski komandant.

5. Da se od ruske redovne vojske u Krajinu prema vidinskoj granici za odbranu i napad pošlje 3000 redovnih pešaka, dva eskadrona kavalerije i jedan kozački puk, a od srpske strane ovoj vojsci, kad bude zatrebalo, da se doda 20.000 vojnika.

6. Srpskome narodu vrlo je potrebno da se utvrdi prema Bosni i da stvori vezu s Crnogorcima, te da se tako Francusko-turske „namere na toj strani osujete i onom kraju obezbedi mir, da se učini milost /od strane ruske vlade/ i pored gore pomenute vojske pošlju još 3000 pešaka, dva eskadrona konjice i jedan puk Kozaka, kojima se za uspešno ratovanje u Bosni i spajanje s Crnogorcima ima dodati od strane Srba vojska od 15.000, a granicu prema Bosni ima da čuva srpska vojska.

7. Srpski narod vojujući s neprijateljem četiri godine potrošio je sve što je imao, i s toga trpi veliku oskudicu u novcu za izdržavanje vojske i nabavku ostalih potreba. S toga je potrebno „zemljeupravniku," koji bi „bio naznačen Srbima, dati znatnu sumu novaca, koja bi se ostavila u blagajnicu. Blagajnica da bude u Beogradu, gde je mesto stanovanja i „zemljeupravnika."

8. Da bi se popravio veliki broj pokvarenih topova koji se nalazi u Beogradu i po drugim tvrđavama, potrebni su dobri majstori „kako za livenje topova tako i za topovska zrna i za barut.

9. Srbi vrlo mnogo oskudevaju u barutu i olovu, a danas u tome trpe najveću oskudicu, s toga je potrebno da se u Beogradu uredi magazin, a topovi se ne traže s toga, pošto smo uvereni da ih ruska redovna vojska ima.

10. Za beogradski magazin potrebno je imati do 10.000 pušaka vojničkih, na slučaj da se srpska vojska uveća.

11. Radi obrazovanja srpske vojske potrebno je da se pošlju šest artilerijskih i inžinjerskih oficira.

12. Potrebno bi bilo da se pošlje jedna četa pionera i jedna artilerista, među kojima bi bili i bombardiri.

13. Siroti srpski vojnici kad se rane, leže bez pomoći, pošto nema ni doktora ni apoteka, s toga su potrebni doktori i poljske bolnice, a naročito da se u Beogradu uredi glavna bolnica i apoteka.

Za sve ove navedene tačke nama vrlo potrebne, kao i za druge, koje zasad ne možemo znati, najponiznije „molimo i preporučujemo se velikoj očinskoj milosti Nj. C. V., najmilostivijega našeg zaštitnika i branioca Aleksandra prvoga.

/Milenko M. Vukićević, *Karađorđe*, II,
Beograd, 1912.,s. 539 – 541./

3. DELOVI USTAVA KNJAŽESTVA SERBIJE TJ. SULTANSKOG HATIŠERIFA, 1838.[3]

Istekši okolo polovine Ševala 1254 /od 10/22 do 12/24 Dekemvrija 1838/ sodržavajući Ustav, darovani Njegovim Visočestvom žiteljima; Njegove Provincije Serbije.

Mojemu Veziru, Jusuf-Muhlis-paši /da bi on bio proslavljen!/ i Knjazu Naroda Serbskog Milošu Obrenoviću /da bi njegov konac bio ščastliv!/

Po sili preimuščestva i svoboda, darovani žiteljima moje Provincije Serbije za njinu vjernost i njinu privrženost, i po sodržaniju više Carski Hatišerifa, istekši ranije i pod različnim datumima od moje strane, pokazalo se nuždnim, darovati ovoj Provinciji jedno vnutrenje Pravlenije i jedan nacionalni Ustav postojan, osobeni i preimuščestveni, pod uslovijem, da Serbi ispolnjavaju točno u budušče dužnosti, vjernosti i pokornosti, i da plaćaju ispravno na propisan termine mojoj visokoj Porti danak, kog je plaćanje opredjeleno zaključeno.

1.

Shodno dakle organičeskomu Ustavu, koji ja dajem Narodu Serbskom; dostoinstvo Knjaza dano je Tvojemu licu i Tvojoj familiji za nagraždenije Tvoje vjernosti i Tvoje priverženosti, i po sodržaniju Carskog Berata, koji si Ti ranije primio.

2.

Vnutrenje Pravlenije Zemlje vovjereno je Tvojim vjerni staranijama, i 4,000 kesa prihoda godišnjeg opredjelene su za Tvoje sobstvene troškove.

3.

Ja Ti nalažem u isto vreme:

a) naimenovanije razni Činovnika Provincije;
b) izvršenije uredba zakona zavedeni;
v) verhovno povelitelstvo nad vojskama garnizona, nuždnima za policiju i za predohranenije dobrog poredka i mira Zemlje od svakog napadenija i svakog narušenija;
g) staranije o predopredjeleniju i pokupleniju tereta i naloga javni, sirječ obščenarodni;
d) izdavanje svima Zvaničnicima i Činovnicima Provincije naloga i nastavlenija uredbeni, koja bi bila nuždna;
e) postupak izvršenija kazni, na koje budu osuđeni krivci po uredbama, i dajem Ti pravo, praščati sa izjatijama shodnima, ili i umekšavati kazni.

4.

Ovoj moći Tebi povjerenoj suščoj, Ti ćeš sljedovatelno imati pravo soveršeno, za dobro pravlenije Zemlje i žitelja, kog su dužnosti na Tebe vozložene, izbrati, naimeno-

[3] Ustav iz 1838. donet je u vidu sultanovog hatišerifa i poznat je pod nazivom "Turski ustav„. On je zamenio Ustav iz 1835. godine koji je pisan po modelu belgijskog ustava i koga su mnogi smatrali suviše liberalnim. Na spoljnopolitičkom planu Ustav iz 1838. godine je značio pobedu Rusije i Turske, a na unutrašnjepolitičkom planu pobedu starešinske opozicije, kasnije poznate pod imenom Ustavobranitelji.

vati i postaviti tri lica, koja, postavljena pod Tvojim nalozima, sočinjavat će centralno pravlenije Provincije, i zanimat će se jedno djelama vnutrenjima, drugo financijom, i treće rukovodstvom sporni djela Zemlje.

5.

Ti ćeš Tebi ustroiti jednu osobenu Kancelariju, koja će biti pod upravlenijem Tvog Mjestobljustitelja, Predstavnika, komu ćeš Ti naložiti, izdavati i pasporte i upravljati snošenijama, suštestvujućima između Srba i Vlasti inostrani.

6.

Obrazovat'ćese i ustroiti jedan Sovjet, sastavljen iz Starješina i najvažniji između Serba. Čislo Članova ovog Sovjeta bit' će 17, između koji jedan bit će Predsjedatelj.

7.

Onaj, koji nije Serbin rođenjem, ili koji ne bi bio primio kačestvo Serbina po uredbama; koji ne bi bio stigao vozrast od 35 godina; ili koji ne pritjažava dobara nedvižimi, neće moći sočinjavati čast Sovjeta narodnog, ni biti sčitajem u čislo njegovi Članova.

8.

Predsjedatelj Sovjeta kao i Članovi, bit'će izbrani Tobom, pod uslovijem, da oni budu sovršeno poznani između njiovi sograždana, svojom sposobnostiju i svojim kačestvom čestnog čoveka, da su učinili kakve usluge svojemu otečestvu, i zaslužili odobrenije obšče.

9.

Posle izbora Članova i njinog naimenovanija, i pre njiovog vhoda u dužnosti, svaki od nji, i svi, počinjajući od Tebe, položit'će zakletvu u ruke Mitropolita, kojom se oni zavješčavaju, ne činiti ništa protivno interesima naroda; dužnostima, koje su im naložene njiovim zvanijama; dužnostima njiove sovjesti, ni mojoj Carskoj volji.

10.

Jedinstveno djelo Sovjeta bit'će; rasuždavati o javnim interesima naroda, i Tebi činiti svoje usluge i svoje spomoženije.

11.

Nikakva uredba neće moći biti primljena, i nikakav nalog neće moći biti sabran, bez da bi on najpre i predhoditelno od Sovjeta odobren i primljen bio.

12.

Plata Članova Sovjeta bit'će opredjelena Tobom sa soglasijem obščim i načinom shodnim, i kad njiova sovokuplenija budu ustrojena u mjestu centralnog pravlenija Knjažestva, krug njine djejatelnosti bit'će ograničen i sveden na predmete sljedujuće:

a) razsuždavati i rješavati voprose i točke kasatelno uredba i zakona Zemlje; Pravosudija; danka, i proči dajanija;
b) opredjeliti plate i nagraždenija sviju Zvaničnika zemaljski, kao i postavljati nova zvanija, ako bi se u tom potreba dala počuvstvovati;
v) proračuniti troškove godišnje, nuždne za pravlenije zemaljsko i razsuždavati o sredstvima najpriličnijima i najshodnijima za nalaganje i kupljenje dajanija, kojima zastiraće se plaćanje prihodom rashoda;

g) i na posljedak razsuždavati o sočineniju jednog zakona, koji opredjeljava čislo, platu i pravilo službe voinstva garnizona zemaljskog, opredjeljenog za obdržanije dobrog poredka i spokojstva.

13.

Ovaj Sovjet imat'će pravo, dati ustroiti projekt sa izloženijem pobuždenija za kakav zakon, koji se njemu polezan vidio bude, i Tebi ga predstaviti, stavivšim Predsjedatelju i Sekretaru Sovjeta na njemu podpise svoje, svagda među tim pod uslovijem, da taj zakon nikoim načinom ne nosi diranje u zakona prava gospodstvovanija moje visoke Porte, koja je Gospodar Zemlje.

14.

U voprosima, koji će biti razsuždavani u Sovjetu, primit'će se rješenije ono, koje bude imalo za sebe višestvo glasova.

15.

Sovjet imat'će pravo, zahtjevati svake godine u Martu i Apriliju ot tri predpomenuta Popečitelja izvod njiovi djela za tečenije godine, i pregledati njiove račune.

16.

Ova tri visoka Sanovnika, Popečitelji Vnutrenji Djela, Financije i Pravosudija, kao i Popečitelj Tvoje Kancelarije, za vreme, dokle ispolnjavaju svoje dužnosti, zasjedavat'će u Sovjetu, položivši najpre zakletvu.

17.

Oni 17 Členova Sovjeta neće moći biti zbačeni bez uzroka, dokle ne bi bilo dokazano kod moje visoke Porte, da su se oni učinili povini zbog kakvog prestuplenija, ili zbog narušenija zakona i uredba zemaljski.

18.

Bit'će izbran i naimenovan između Serba jedan Kapu-Ćehaja, koji ima prebivati postojano pri mojoj visokoj Porti, i otpravljati djela Naroda Serbskog shodno mojim namjerenijama Carskim, i uredbama i svobodama nacionalnim Serbije.

19.

Djela Policije, Karantina, izdavanje naloga Knjažeski vlastima Okružija Zemaljski, upravlenije zavedenija obščepolezni i pošta; sodržanije veliki drumova; i izveršenije uredba kasatelno voinstva garnizona zemaljskog, sve ovo prinadležat'će Sanovniku, opredjelenomu za djela vnutrenja.

20.

Onaj, što mu je naloženo upravlenije Financije, imat'će pregledati račune; gledati, da procvjeta trgovina; čuvati i upravljati prihode obščenarodnje, koji čislo bit'će opredjeljeno zakonima Zemlje; starati se da se stave u izveršenije zakoni ustrojeni u prizrjeniju trgovine i djela financijalni; plaćati rashode zemaljske po računima, sočinjenima od proči Sanovnika; on će se starati, da se sočini spisak dobara javni i privat-

ni, kao i dobara nedvižimi kako zemaljski tako i praviteljstveni, i o obdjelaniju ruda i šuma, kao i o pročima djelama, koja se odnose k njegovoj Kancelariji.

/Miodrag Jovičić /urednik/,
Ustavi Kneževine i Kraljevine Srbije od 1835. do 1903. godine,
SANU, Odeljenje društvenih nauka, Beograd, 1988./

4. ILIJA GARAŠANIN, NAČERTANIJE, PROGRAM SPOLJAŠNE I NACIONALNE POLITIKE SRBIJE NA KONCU 1844. GODINE[4]

Srbija se mora i u tom smotreniju u red ostalih evropejskih država postaviti, stvorivši jedan plan za svoju budućnost, ili tako reći da sastavi sebi jednu domaću politiku po kojim glavnim načelima treba Srbija kroz više vremena stalno da se vlada i sve svoje poslove po njima postojano da upravlja.

Dviženije i talasanje među Slavenima počelo je već, i zaista nikad prestati neće. Srbija mora ovo dviženije a i rolu ili zadatak, koji će ona u tom dviženiju za izvršenje imati, vrlo dobro upoznati.

Ako Srbija dobro projesapi šta je ona sad? U kakvom se položeniju nalazi? I kakvi nju narodi okružavaju? To se ona mora uveriti o tome, da je ona mala, da ona u ovom stanju ostati ne sme, i da ona samo u sojuzu sa ostalim okružavajućim je narodima za postići svoju budućnost svoj zadatak imati mora.

Iz ovog poznanja proističe čerta i temelj srpske politike, da se ona ne ograničava na sadašnje njene granice, no da teži sebi priljubiti sve narode srpske koji ju okružavaju.

Ako Srbija ovu politiku krjepko ne bude sledovala, i što je gore, ako je odbaci te ne sočini ovom zadatku dobro razmišljen plan, to će ona od inostranih bura kao mala lada ovamo i onamo bacana biti, dok najposle na kakav golem kamen ne nameri, na kome će se sva razdrobiti.

POLITIKA SRBIJE

Tursko carstvo mora se raspadati, i to raspadanje može se samo na dva načina dogoditi.

1. Ili će carstvo to biti razdeljeno; ili
2. Biće ono na novo sazidano od svojih hristijanskih žitelja.

PRIMJEČANIJA O RAZDELJENJU CARSTVA

O slučaju ovom nećemo opširno govoriti, no samo to primetiti moramo da bi pri ovom događaju Rusija i Austrija glavne role igrati morale, jer su one susedne i graničeće sile.

[4] U vreme pisanja Načertanija, Ilija Garašanin /1812–1874/ je bio ministar unutrašnjih dela Srbije /1843–1852/. Jedan od najuticajnijih vođa Ustavobranitelja, Garašanin je bio ministar inostranih dela /1852–53/, ministar unutrašnjih dela /1858/, predsednik Ministarskog saveta i ministar inostranih dela /1861–1867/.

Ove dve sile lako bi se mogle pogoditi i složiti, koje će zemlje u predjeli kojoj pripasti. Austrija samo za pritjažavanjem zapadnih, a Rusija za osvojenjem istočnih zemalja težiti može. I po tome može biti da bi prava linija od Vidina do Salonika povučena, mogla ovo pitanje na zadovoljstvo obadveju strana rješiti. Tako dakle u slučaju razdeljenja, svi Srbi samo Austriji pali bi u djel. Austrija i Rusija znadu to odveć dobro da tursko carstvo kao takvo, dugu budućnost neće imati. Obe države ovu priliku upotrebljuju da učine svoje granice što skorije raširiti. Oba dve one na tome rade svakojako, da preduprede i prepreče da se na mesto turskog drugo hristijansko carstvo izrodi; jer bi onda za Rusiju iščezla lepa nadežda i prijatan izgled, da će Carigrad uzeti i držati, koje je njen najmiliji plan od Petra Velikoga; a za Austriju porodila bi se otuda grozeća opasnost da će Južne Slovene svoje izgubiti.

Austrija dakle mora pod svima opstojateljstvima biti neprestano neprijatelj srbske države; sporazumjenije dakle i sloga sa Austrijom jeste za Srbiju politička nemogućnost; jer bi ona sama sebi uže na vrat bacila. Samo Austrija i Rusija mogu raditi o propasti i razdeljenju turskog carstva. One se o tome brinu. Rusija ovo stanje već od mnogo godina prepravlja i priugotovljava. Sad već i Austrija ne može inače, nego mora i ona pomagati i za sebe gledati kao što je i pri razdeljenju Poljske činila. Prirodno je da se sve ostale sile pod predvoditeljstvom Francuske i Engleske ovom raširavanju i povećanju Rusije i Austrije protive. One će može biti smatrati za najbolje sredstvo, kojim bi se ovo razdeljenje predupreditи moglo, da se tursko carstvo u jednu novu nezavisnu hristijansku državu promeni, jer ovako bi se prazno mesto posle propasti Turske ispunilo i tako bi se samo moglo ravnovjesije evropejsko u celosti zadržati. Osim toga druge pomoći nema.

Srpska država koja je već srećno počela, no koja se rasprostirati i ojačati mora, ima svoj osnov i temelj tvrdi u carstvu srpskom 13-ga i 14-ga stoljetija i u bogatoj i slavnoj srpskoj istoriji. Po istoriji ovoj zna se da su srpski carevi počeli bili grčkom carstvu mah otimati i skoro bi mu konac učinili te bi tako na mesto propadšeg istočno-rimskog carstva srbsko-slavensko carstvo postavili i ovo naknadili. Car Dušan silni primio je već grb carstva grčkog. Dolazak Turaka prekinuo je ovu promenu i preprečio je ovaj posao za dugo vreme, no sad, pošto je sila turska slomljena i uništena tako reći, treba da počne isti onaj duh dejstvovati, prava svoja na novo tražiti, i prekinuti posao na novo nastaviti.

Ovaj temelj i ove osnove zidanja carstva srbskog valja dakle sad od razvalina i nasutima sve većma čistiti i osloboditi, na vidik izneti, i tako na ovako tverdom i stalnom istoričeskom fundamentu novo zidanje opet preduzeti i nastaviti. Črez to će ovo predprijatije u očima sviju naroda a i samih kabineta, neiskazanu važnost i visoku vrednost zadobiti; jer ćemo onda mi Srbi pred svet izići kao pravi naslednici velikih naših otaca koji ništa novo ne čine no svoju dedovinu ponavljaju. Naša dakle sadašnjost neće biti bez sojuza sa prošlošću, nego će ova činiti jedno zaviseće, sastavno i ustrojeno celo, i zato Srbstvo, njegova narodnost i njegov državni život stoji pod zaštitom svetog prava istoričeskog. Našem teženju ne može se prebaciti, da je ono nešto novo, neosnovano, da je ono revolucija i prevrat, nego svaki mora priznati da je ono politički potrebno, da je u prastarom vremenu osnovano i da koren svoj u pređašnjem državnom i narodnom životu Srba ima, koji koren samo nove grane tera i na novo procvetati počinje.

Ako se novo preporođenje srpskog carstva s ove tačke smatra, onda ćedu i ostali Južni Sloveni ideju ovu vrlo lako razumeti a i s radostiju primiti, jer valjda ni u jednoj evropejskoj zemlji ne živi tako spomen istoričeske prošlosti kod naroda, kao kod Slavena turskih, kod kojih je živo i vjerno opominjanje sviju skoro slavnih muževa i događaja istorije njihove još i danas. I zato se može sigurno računati da će posao ovaj u narodu dragovoljno primljen biti i nisu potrebna desetoljetna dejstvovanja u narodu da bi on samo korist i polzu ovog samostalnog vladanja razumeti mogao.

Srbi su se među svima Slavenima u Turskoj prvi sobstvenim sredstvima i snagom za svoju slobodu borili; sljedovatelno oni imaju prvi i puno pravo k tome da ovaj posao i dalje upravljaju. Već sada na mnogim mestima i u nekim kabinetima predvide i slute to: da Srbima velika budućnost predstoji i to je ono što je pozornost cele Evrope na Srbiju navuklo. Kad mi ne bi dalje mislili nego samo na knjaževstvo kao što je sad, i kad ne bi u ovom knjaževstvu klica budućeg srpskog carstva ležala, onda ne bi se svet više i duže sa Srbijom zanimao nego što je sa Moldavskim i Vlaškim knjaževstvima činilo, u kojima nema samostalno načelo života i koji se dakle samo kao privjesci Rusije smatraju.

Nova srbska država na jugu podavala bi Evropi sve garancije da će ona biti vrsna i krjepka država i koja će se moći među Austrijom i Rusijom održati. Geografičeskoje položenije zemlje, površina zemaljska, bogatstvo na prirodne proizvode i vojeni duh žitelja, dalje uzvišeno i vatreno čuvstvo narodnosti, jednako poreklo, jedan jezik – sve to pokazuje na njenu stalnost i veliku budućnost.

O SREDSTVIMA, KOJIMA BI SE CJELJ SRBSKA POSTIĆI MOGLA

Kad se sa opredjelenošću zna šta se hoće i kad se stalno i krjepko hoće, onda ćedu se sredstva za postiženje naznačene cjeli potrebna kod jednog sposobnog praviteljstva i lako i skoro naći, jer narod je srpski tako dobar, da se s njim sve, no samo razumno postići može.

UVODNA SREDSTVA

Da bi se opredjeliti moglo šta se učiniti može i kako se u poslu postupiti ima, mora praviteljstvo znati u kakvom se položeniju svagdar nalaze narodi raznih provincija Srbiju okružavajućih. Ovo je glavno uslovije tačnog opredelenija sredstva. Za ovu cjel treba pre svega oštroumne, od predponjatija ne zauzete i praviteljstvu verne ljude kao ispitatelje stanja ovih naroda i zemalja poslati i ovi bi morali posle svog povratka tačno pismeno izvestije o stvari dati. Naročito se treba izvestiti o Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Severnoj Albaniji. U isto vreme nužno je da se tačno poznaje i stanje Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, a razume se da u ovo spadaju i narodi Srema, Banata i Bačke.

Ovim agentima nužno je dati nastavlenija kojim će načinom ove zemlje obići i proputovati. Između pročeg treba im naznačiti koja mesta i koja lica treba naročito da upoznadu i da izvide. Pored materijalnih instrukcija treba im dati i jednu obštu, glavnu instrukciju, u kojoj ćedu biti sledujuće tačke opredjeljene koje će ti ispitatelji ispuniti morati.

1-vo. Rasuzdavaćedu političesko stanje zemlje, osobito partaje u njoj nalazeće se; kupićedu beleške po kojima bi se narod bolje upoznao i čuvstva srca njegovog, dakle tajne želje njegove saznati mogle; no pre svega naznačićedu ono što se kao prepoznata i već javno izrečena narodna potreba smatrati mora.

2-go. Naročito treba paziti na vojeno stanje naroda i zemlje; kao na ratni duh, naoružanost naroda, posle čislo i raspoloženje pravilne vojske; gde se nalaze ratni magazini i arsenali; gde se u zemlji proizvode ratne potrebe kao džebana i oružje; ili od kud se dobijaju i u zemlju unose itd.

3-će. Sočinićedu opisanije ili karakteristiku i spisak od najvažniji i najveći upliv imajući muževa, ne izuzimajući iz toga ni one koji bi protivnici Srbije bili.

4-to. Što se u kojoj provinciji o Srbiji misli, šta narod od Srbije očekuje, i šta li ljudi od nje žele i čega se od nje boje.

Naravno se još ovom nastavljeniju i to dodati mora šta svaki izaslanik o srbskoj politici za sad kazati i saopštiti sme i može; koje i kakve nadežde probuditi sme i našto pozornost i vnimanije osobito ondašnji prijatelja Srbije obratiti mu valja.

NAJPRE DA OZNAČIMO NAŠA OTNOŠENIJA SPREMA BUGARSKE

Bugarska je između sviju slovenski zemalja najbliža slavnom gradu carstva turskog; najveća čast ove zemlje lako je pristupna; ovde se nalaze najvažnije vojne pozicije Turaka i veća polovina njiove vojske. Ni u kojoj drugoj evropskoj zemlji ne drži se Turčin da je tako siguran i još sad gospodar kao u ovoj; osim toga su Bugari skoro svi oružja lišeni, i naučili su već slušati i raditi, pokornost i posao ušli su kod njih u običaj. No ova primječanija ne treba da nas poremete da pravu vrednost Bugara ne pripoznamo, ili što je još gore da ih prezremo. Istina je to po nesreći, da Bugari premda su najveća grana slavenskog naroda u Turskoj, skoro nikako nemaju poverenje u svoju sopstvenu snagu i samo na spoljašna iz stranih zemalja /Rusije/ dolazeća podstrekanija usuđuju se oni upuštati se u pokušenija osloboditi se. Rusiju oni smatraju svagdar kao silu koja najviše za njihovo izbavljenje i oslobođenje učiniti može i hoće, osim što bi Rusija sama za sebe radila i Bugarima u mesto turskog svoj jaram mnogo rapaviji nabacila, no ona se ni inače, kao što se je pokazalo, ne sme usuditi neposredstveno sa svojom vojskom Bugarima u pomoć priteći, jer je Evropa već upoznala pravu narav onih tobož blagorodnih namjera ruskih u smotreniju Turske, i zaista bi se osobito evropejski rat izrodio kako bi Rusija još jedanput preko Dunava preći htjela. Iz tog uzroka Rusija se stara da posredstvom drugih dejstvuje i to proizvede što sama neposredstveno ne može. Tako je bio knjaz Mihailo u ovom poslu njihovo bezvoljno orudije, i ona će zaista želeti da se povrati onom planu, koji je sredstvom knjaza Mihaila u djelo privoditi počela bila.

No budući da praviteljstvo knjaza Aleksandra ne pritjažava povjerenje Rusije, jer se ono ne da ko slepo orudije njeno upotrebiti, to se dakle Rusija vidi primorana da na prevratu sadanjeg praviteljstva radi, kako bi posle njegovog padanija jedno praviteljstvo za svoje planove ustanoviti mogla.

Sva pokušenija za prevariti Rusiju i nju o tom uveriti da će sadanje praviteljstvo sledovati njenim planovima, bila bi posve bezuspješna. Kad sama Rusija primeti da se u Srbiji samostalni narodni duh probuđuje, onda ona neće verovati nikakvim predlo-

ženijama koja bi joj se činila, jer Rusija je mnogo lukavija nego da bi se dala u jednu zamku uplesti, koja je protivna njenim namjeranijama. Sta više i to se još daje misliti da bi Rusija sve težnje Srbije za stupiti u tešnji sojuz i sporazumlenje sa ostalim turskim Slavenima, ako bi ih samo saznala, samo na to upotrebila, da one ljude, koji bi ovaj posao upravljali u Turskoj, Austriji i ostalim vlađenijama izdade, kako bi črez to Evropu uverila da to nije Rusija nego buntovna i njoj protiveća se Srbija koja ovakva prevratna težnja podpomaže. No pored svega toga Rusija će se rado o ovim sporazumjenijama izvestiti dati, da bi tako trag i tečaj njihov poznati i ove malo po malo za sebe uzeti i upotrebiti mogla.

I koliko god se Srbija samostalnije upravljala bude, to će sve manje povjerenje kod Rusije imati, i ako Rusiji nikako za rukom ne ispadne da stanje u Srbiji promeni i takvu samostalnu politiku Srbije uničtoži, ona će se tada jamačno truditi da sve turske Slavene od Srbije odvrati, da njih sve između sebe razdvoji i u neslogi zadrži, a sama će sa svakom pojedinom granom po osob u otnošenje i sporazumljenje stupiti. Ako se dakle Srbija pri ovom uticanju ne pokaže djejatelnija i revnosnija nego Rusija, to će nju ova pobjediti i pretećи.

Pri ovom delu treba se obmana čuvati. Rusija se nikad pred Srbijom poniziti neće, a ako ona vidi da Srbija neće njoj sa svim odano i bez uslovija služiti, to će ona sva uslovija gordo i sa prezrenjem odbaciti. Ta ona je zaista i mudre sovjete sobstvenih svojih diplomata, kao jednog Livena, žestoko odbacila, upravo zato što su ovi samo privremeno popuštanje predlagali; može li se dakle misliti da će se ona prema stranim povodljivija pokazati nego prema svojim sobstvenim i vernim služiteljem? No najposle kad se u Srbiji ne bi niko nalazio, koji bi se Rusiji bezuslovno predati hteo, i kad bi Rusija primorana bila sa onima raditi, koji joj samo pod uslovijama služiti žele, onda se ona ne bi zatezala i sa ovim sojuziti se i raditi, jer ona najposle ne bi mogla nikad Srbiju sa svim ostaviti, no dokle god ona nalazi ljudi u Srbiji koji se njoj bezuslovno povinjuju i nju slušaju; to će ona svagdar takve Srbe pretpostavljati onim pravim patriotama.

Rusija ne da sebi od tako male države, kao što je Srbija uslovija propisivati; ona zahteva da se njeni sovjeti kao zapovesti bezuslovno slušaju, i oni koji njoj služiti žele moraju se njoj sa svim i predati. Istina ona se po nekada čini da prima sve da joj služe, ali ona ih ni u što ne upotrebljava, jer jedni ne pritjažavaju njeno povjerenje, i tako, črez ovakav njen način postupanja, svaka prilika iščezava za moći nju prevariti.

Ako Srbija želi iz sadašnjeg podčinjenog stanja izvući se i cela, prava država postati, moraće se truditi da malo po malo političesku moć Turske uničtožavajući, sebi je prisvoji; jer upravo ovo je ona točka, u kojoj se srpska i ruska politika sukobljavaju, pošto i Rusija na oslabljenje političeske sile carstva turskog radi. No iz ovog soglasija ipak nikako ne sleduje da su cjel i namera obadveju ona ista, i da po tome njihova politika u harmoniji i soglasiju biti mora. Ukratko da reknem: Srbija mora nastojavati da od zdanija turske države samo kamen po kamen ocepljuje i prima kako bi od ovog dobrog materijala na starom i dobrom temelju starog carstva srbskog, opet veliku novu srpsku državu sagraditi i podignuti mogla. Još sad dok je Srbija pod turskom vladom, daje se ovo sazidanje priugotoviti i pripraviti, jer se ovakvi poslovi ne mogu u poslednjem magnoveniju preduzimati i svršiti.

Govoreno je ovde o naravi ruske i srbske politike obširnije, a to upravo za to što je Bugarska ona zemlja u kojoj se ruski i srpski upliv najpre i najviše susresti mora.

Mi smo ovde mnogo o tom govorili i dokazivali iz kog uzroka srpska politika ne može na će se soglasiti sa onom ruskom; no mi u isto vreme i to kažemo, da Srbija ni s kim lakše ne bi mogla svoju cjel postići no u soglasiju s Rusijom, ali to samo onda kad bi Rusija savršeno i potpuno primila i uslovija Srbije, koja bi pod navedenu Srbijinu nameru tj. budućnost njenu u prostranom smislu osigurala. Jedan sojuz između Srbije i Rusije bio bi zaista najprirodniji, no da se taj učini od same Rusije zavisi, i Srbija treba da ga prima s raširenim rukama, ali svagdar pošto se uvjeri da Rusija svesrdno i iskreno predlaže, koji će samo onda moći biti, ako ona od dosadanje svoje sisteme odstupi tj. ako uzdrži da je za prirodniji sojuz sa Srbijom, makar malom, nego sa Austrijom za koje ona Zapadne Slavene i čuva. Premda se ja ne nadam da će se Rusija ikada hteti Srbiji iskreno prikloniti, ipak nužno je to ovde spomenuti od kakve bi to polze za Srbiju bilo, i da takovo pojavlenije trebalo Srbiji, jer i ako je tako mnogo govoreno protiv Rusije nije to iz mrzosti činjeno koliko iz nužde na koju nas je sama Rusija tolikim svojim postupcima nagnala.

Još nekoliko reči o Bugarskoj pa ćemo dalje preći. Ako smo mi raspoloženje duha narodnog u Bugarskoj dobro poznali, i ako nismo ona rodoljubiva sredstva koja ona pritjažava otveć malo uvažavali, onda moramo kazati da ovde veća usiljavanja za oslobođenje otačestva od turskog jarma još su daleko. I opet Rusija glavna svoja teženja ovamo upravlja, jerbo je ova zemlja uprav pred vratima Carigrada i na njenom putu k ovom položena; no i otnošeniju k Srbiji, Bugarska isto to položenije i značenje ima koje i za Rusiju. Ako Rusija samo još nekoliko godina ovako u Bugarskoj dejstvuje, kao što je do sad radila i ako za ovo vreme Srbija ostavi da Rusija radi tamo bez da i Srbija što čini, zaista će međutim Rusija toliko uspjeti, da neće ni malo više trebati srbskog upliva u Bugarskoj. Neka ovo za Srbiju bude znak i opomena i neka ona ne zaboravi da samo ondaj političesko prijateljstvo očekivati može, ako smo ljubav našu prema prijatelju već od pre posvedočili i dokazali. Srbija mora za Bugarsku nešto učiniti, pošto ljubav i pomoć mora biti vzajmna.

Pošto smo dakle položenje za današnju Bugarsku i njenu veliku znamenitost za Srbiju ukratko označili i pošto smo ruski upliv koji tamo vlada nešto spomenuli, prelazimo k tome da načertamo nekoliko uvodnih sredstava za to kako valja srbski upliv u Bugarskoj utemeljiti.

1. Bugari nemaju vaspitajuća i učevna zavedenija, zato bi trebalo da Srbija svoje škole Bugarima otvori, i osobito da nekoliko blagodjejanija za Bugare mlade, u Srbiji učeće se, naredi.
2. Bugarsko sveštenstvo ponajviše je grčko, a ne narodno bugarsko; za to bi vrlo poželatelno, i polezno bilo da bi neko čislo mladih Bugara bogosloviju u Srbiji svršilo, pa kao sveštenici u njihovo otečestvo među svoj rod se vratilo.
3. Valjalo bi štampati bugarske molitvene i druge crkvene knjige i bugarska djela u Srbiji; ovo važno sredstvo Rusija već odavno upotrebljava, i Srbija mora gledati da Rusiju u tome preteče.
4. Potrebno je da pouzdani i sposobni ljudi putuju po Bugarskoj, koji bi pozornost bugarskog naroda na Srbiju obratili i u njemu prijateljska čuvstva prema Srbiji i srbskom praviteljstvu probudili, i zajedno i nadeždu oživljavali da će Srbija zaista Bugarima za njihovo izbavljenje u pomoć priteći i za njihovu sreću starati se.

O POLITIKI SRBIJE U SMOTRENIJU BOSNE, ERCEGOVINE, CRNE GORE I SJEVERNE ALBANIJE

Kad mi površinu i geografsko položenje ovih zemalja, ratni duh njihovih žitelja, i ono mnenije i način mišljenja njihov u bliže rasmotrenije uzmemo, mi ćemo lako na tu misao doći da je ovo ona čast turskog carstva, na koju Srbija najveći upliv imati može. Stalno opredjeljenje i uređenje ovoga upliva čini nam se da je za sad /1844/ glavni zadatak srpske politike u Turskoj.

1. Kad dva susedna naroda među sobom uži i tešnji sojuz zaključiti žele to se pre svega granica koliko je bolje moguće otvoriti mora, da bi se neprestano saobraćanje što je više možno olakšalo i živim učinilo. No Srbija se od ovih svojih sunarodnika u Turskoj kao nekim kineskim zidom odelila, i saobraštenija je na toliko samo malo mesta dozvolila, da ima kuća u većim varošima, koje više vrata imaju za ulazak i izlazak ne želi knjaževstvo srbsko. Zato neka straže na granicama istina ne umale, no da se mesta sastanaka, izlaska i ulaska na srpskoj granici umnoži sprama Bosne. A zašto ne i Bugarske? Uvedeni sastav odjeljenja mogao je u svoje vreme polezan biti; no tu sistemu i sad još zadržati značilo bi toliko koliko Srbiju usamljivati i zatvarati, a to je njenoj budućnosti i njenom napretku sa svim protivno.
2. Treba na to ići da se dva naroda, istočno pravoslavni i rimokatoličeski među sobom u svojoj narodnoj politiki razumeđu i slože, jer samo tako može se sa dobrim uspjehom ova politika sledovati.

Srbije je dužnost da glavne osnove ove politike obadvema častima naroda ondašnjih predloži, jer ona u ovom djelu može sa važnošću postupati, koje ona po pravu diplomatičeski priznati i po mnogogodišnjem iskustvu činiti je dužna. Jedna od glavnih osnova naznačava se: načelo pune vjerozakonske slobode. Ovo načelo moraće svima hristijanima, a ko zna da povremenu i nekim muhamedancima dopasti se i zadovoljiće ih. No kao najglavniji i osnovni zakon državni mora se predstaviti i utvrditi u tome, da knjaževsko dostojinstvo mora biti nasledstveno. Bez ovoga načela, koje sačinjava jedinstvo u najvišem državnom dostojinstvu ne može se stalan i postojani državni sojuz među Srbijom i ostalim susjedima Srbima ni pomisliti.

Ako Bošnjaci ne bi ovo primili, to bi otuda kao sigurno sledovalo raskomadanje Srba na provincijalna mala knjaževstva pod osobitim vladajućim familijama koje bi se nepremjeno tuđem i stranom uplivu predale; jer bi one među sobom sarevnovale i jedna drugoj zavidile. Ove familije nikad se ne bi dale više do toga dovesti da interes svoje koristi kakvoj drugoj familiji na žertvu prinesu, pa baš ni onda kad bi od takvog požrtvovanja napredak sviju ovi naroda zavisio.

Iz ovih osnovopoloženija sleduje, da, ako bi se pre ovog opšteg sojedinjenja Srpstva što osobito u Bosni preobražavati počelo, da se to preobraženje tako čini kako bi ono samo služilo kao priugotovlenije za ono opšte sojedinjenje sviju Srba i provincija ujedno, kojim jedinim načinom može se računati na postiženje one velike cjeli i onog interesa koji je svima ovim Srbima jednak. Jer ovde Srbiju samo zato napred stavljam što ona jedina može tu stvar priugotovljavati i dužna je neprestano negovati do vremena koje će doneti izvršenje ovog plana i koje vreme da bi sazrelo Srbija će na tome raditi.

Ko god dakle ovom narodu dobra želi on ne sme Bošnjacima nasledstveno knjaževsko dostojinstvo preporučivati. U takom slučaju neka bi se među tim izbirali najvažniji ljudi iz celog naroda i to ne za celi život, no na izvjestno vreme, koji bi kao neki sovjet obrazovali. Sa ovakvom makar provincijalnom i odeljenom vlastju, ostao bi otvoren put za napredak; lako bi se onda Srbija u svoje vreme sa Bosnom tješnje sojuziti i skopčati mogla, jer onda ostaće ovaj sojuz mogućan i vjerojatan.

Treće osnovno načelo ove politike jest: jedinstvo narodnosti, kojeg diplomatičeski zastupnik treba da je pravlenije knjaževstva Srbije. K ovome treba dakle učiniti da se Bošnjaci i ostali Slaveni obrate i kod ovog treba zaštitu i svaku pomoć da nadu kad god se o tom radilo bude ovog načela vrednost pokazati. Srbija u ovom smotreniju moraće o tom uvjeriti da je ona prirodna pokroviteljica sviju turski Slavena i da ćedu samo onda kad ona dužnost ovu na sebe uzme, ostali Slaveni njoj pravo to ustupiti da ona u imenu njihovom nešto kaže i čini. Ako bi Srbija svojim sosjedima taj nesrećni i zli primjer davala da ona samo na sebe misli, a za nevolju i napredak ostali ne bi marila, nego bi to ravnodušno smatrala, to bi onda jamačno i ovi samo njenom primjeru sledovali, ne bi je slušali, i tako bi umesto sloge i jedinstva nastupilo nepovjerenije, zavist i nesreća.

3. Ujedno nužno je i to, da se ne samo svi osnovni zakoni, ustav i sva ustrojenija glavna knjaževstva Srbije u Bosnu i Hercegovinu među narodom rasprostranjavaju, nego još i to da se za vremena nekoliko mladih Bošnjaka u srpsku službu državnu prima da bi se ovi praktično u političeskoj i financijalnoj struci pravlenija, u pravosudiju i javnom nastavleniju obučavali i za takove činovnike pripravljali koji bi ono što su u Srbiji naučili posle u svom otečestvu u djelo privesti mogli. Ovde je naročito nužno to primjetiti: da ove mlade ljude pored ostalih treba osobito nadziravati i vaspitavati tako da njihovim radom sa svim ovlada ona spasitelna ideja opšteg sojedinjenja i velikog napredka. Ova dužnost ne može se dovoljno preporučiti.
4. Da bi se narod katoličeskog ispovedanija od Austrije i njenog upliva odvraćali i Srbiji većma priljubili nužno je na to osobito vnimanije obraćati. Ovo bi se najbolje postići moglo posredstvom fratera ovdašnjih, između kojih najglavnije trebalo bi za ideju sojedinjenja Bosne sa Srbijom zadobiti. U ovoj celji nužno bi bilo narediti da se po gdi koja knjiga molitvena i pesme duhovne u beogradskoj tipografiji štampaju; posle toga i molitvene knjige za pravoslavne Hristijane, zbirku narodnih pesama koja bi na jednoj strani sa latinskim a na drugoj sa kirilskim pismenima štampana bila; osim toga mogla bi se kao treći stepen štampati kratka i opšta narodna istorija Bosne u kojoj ne bi se smela izostaviti slava i imena nekih muhamedanskoj veri prešavši Bošnjaka. Po sebi se pretpostavlja da bi ova istorija morala biti spisana u duhu slavenske narodnosti i sa svim u duhu narodnog jedinstva Srba i Bošnjaka. Črez štampanja ovih i ovim podobnih patriotičeskih djela, kao i črez ostala nužna djejstvija, koja bi trebalo razumno opredjeliti i nabljudavati oslobodila bi se Bosna od upliva austriskog i obratila bi se ova zemlja više k Srbiji. Na ovaj način bi ujedno Dalmacija i Hrvatska dobile u ruke djela, kojih štampanje je u Austriji nemoguće, i tim bi sledovalo tešnje skopčanje ovih zemalja sa Srbijom i Bosnom. Na ovo djelo treba osobito vnimanije obratiti i istoriju o kojoj je gore reč dati napisati črez čoveka vrlo sposobnog i duboko pronicavajućeg.

5. Cjela spoljašna trgovina Srbije nalazi se u rukama Austrije /ovo je jedno zlo protiv kog tačnija opredelenija ostavljam ljudima iz finansije da raščlene, a ja ću samo nešto o tom navesti koliko to mora u ovaj plan ući te da njegovu važnost dopuni/. Preko Zemuna sa stranim državama u neposredstveni trgovački sojuz stupiti, ostaće svagdar stvar vrlo mučna. Zbog toga se Srbija pobrinuti mora za nov trgovački put, koji bi Srbiju na more doveo i za nju tamo pristanište stvorio. Ovakav put samo je onaj za sad mogućan koji preko Skadra u Dulcinj vodi. Ovde bi našao srpski trgovac sa svojim prirodnim proizvodima u dalmatinskim prirodnim brodarima i trgovcima svoje jednoplemenike a pri tom vrlo vešte i sposobne ljude koji bi ih pri kupovanju stranih jespapa dobro i pošteno poslužili i na ruci bili. Onde bi dakle nužno bilo srbsku trgovačku agenciju podići i pod odbranu i zaštitu ove prodaju srpskih proizvoda i kupnju francuskih i engleskih espapa staviti.

Pri ovom poslu praviteljstvo bi moralo prvi korak u tome učiniti s tim da izradi i naimenuje jednog trgovačkog agenta u Dulcinju, koji će odande srbskom trgovcu kao prostom pokazati kud treba da ide. Ovaj agent stupivši u saopštenija s našim zemaljskim trgovcima, imao bi zdravo prostudirati način kako bi se onamo s polzom naša trgovina obratiti imala i kad se praviteljstvo osigura o polzama ovim onda može črez novina dati objavljivanje polze, koje bi s te strane dolazile našoj trgovini, a to bi značilo upućivati naše trgovce ovom probitačnom mestu. Ako bi samo nekim trgovcima ispalo za rukom te bi tamo dobro i probitačno poslove svršili, to bi drugi brzo njihovom primjeru sledovao i malo po malo otvorio bi se taj put trgovine bez da bi praviteljstvo neprestano o tom brinulo; jer trgovci bi sami sebi posle put otvorili, a praviteljstveni agent pazio bi samo da naši trgovci ne trpe tamo nikakva ugnjetanija. – Iz ovog naređenja bi sledovalo da bi cjena proizvoda srpskih na Jugu iznošenih podizala se na Severu, a cena espapa donosećih se u Srbiju sa Severa padala bi konkurencijom unosećih se espapa sa Juga. Jednim slovom ukratko rečeno Srbin bi ovim načinom skuplje prodavao a jevtinije kupovao.

U političeskom obziru imalo bi ovo sredstvo ne manju važnost, jerbo će se nov agent srpski nalaziti među žiteljstvom srbskim i ova prilika prinela bi jače upliv Srbije na sjeverne Arbaneze i na Crnu Goru, a ovo su upravo oni narodi koji imadu ključeve od vrata Bosne i Hercegovine i od samoga mora Adrijatičeskog. Postavljanje ove agencije srbske i utemeljenje njeno onamo mi smo uvereni kao političeski postupak Srbije smatran bi bio od neobične važnosti među onim narodima i tešnji sojuz ovi žitelja sa Srbijom postigao bi se vrlo lako.

Francuska i Engleska ne samo što se ne bi tome protivile, nego bi to još potpomagale, a Porta takođe ne bi protivna bila, jer s time bi njeno jedno pristanište na novo procvetalo.

6. Na istočnog veroispovedanija Bošnjake veći upliv imati neće biti za Srbiju težak zadatak Više predostrožnosti i vnimanija na protiv toga iziskuje to, da se katolički Bošnjaci zadobijedu. Na čelu ovih stoje franjevački fratri.

Pored gore spomenutog štampanja knjiga ne bi li dobro i sovjetno bilo da se jedan od ovih bosanskih fratera pri beogradskom liceumu kao profesor latinskog jezika

i još kakve nauke postavi. Ovaj profesor morao bi služiti kao posredstvenik između Srbije i katolika u Bosni, jer s tim bi mi prvi poveritelan korak učinili i s tim dali bi na dokazateljstvo tolerancije. Zar ne bi mogao ovaj isti frater ustanoviti ovde jednu katoličesku kapelu za ovde živeće katolike, s čime bi se izbeglo podizanje jedne kapele pod uplivom austrijskim koje će ranije ili docnije sledovati morati. Ovu kapelu mogli bi staviti pod pokroviteljstvo ovde stanujućeg konzula francuskog. Ovo bi dalo povoda i priliku francuskom praviteljstvu da se u toj stvari živo zauzme i s tim bi se Srbija oslobodila opasnosti od jedne katoličeske crkve, koja bi pod uplivom Austrije u Beogradu bila.

7. Karađorđe je bio vojeni predvoditelj od prirode bogato obdaren i vrlo iskusan; on nije mogao predvideti onu preveliku vojnu važnost koju Crna Gora za Srbiju ima i koju će svagdar imati kad god se o tome stane raditi da se Bosna i Hercegovina od Turske odjele i Srbiji prisajedine. Pohod ovog vojvode na Sjenicu i Novi Pazar još svi Srbi dobro pamte i nije potrebno da mi sledujući predlog novim dovodima potkrepljujemo. Neka Srbija i u Crnoj Gori primier Rusije sleduje i neka dade vladiki pravilnu svakogodišnju potporu u novcu. Srbija će na ovaj način za malu cjenu imati prijateljstvo zemlje, koja najmanje 10.000 brdnih vojnika postaviti može.

Ovde moramo još to primetiti, da odlaganje ove podpore na poslednje magnovenje neće imati poželani uspjeh i sledstvo; budući da će Rusija pravedno moći na svoju mlogogodišnju i stalnu potporu pozivati se, a srpski novi predlog moći će kao samo iz nužde učinjeni ocrniti i u podozrenije dovesti; i Crnogorci bi onda rekli: Srbi nisu nama pomagali kad smo u nuždi bili, što je dokazateljstvo da nam nisu prijatelji, nego nas samo za sad upotrebiti žele.

SREM, BAČKA I BANAT

Na prvi pogled moralo bi se misliti da Srbija sa ovim predjelima u najprijateljskijem sojuzu stoji; budući da su njina porekla, jezik, vjera, prava i običaji jedni i isti sa srbskima u Srbiji. Ako to nije tako, ondaj pričina toga bar od časti samo na Srbiju spada; jer se ova nije dovoljno trudila o tom da prijateljstvo ovih Srba zadobije. No nadati se treba da će pokraj sveg neprijateljskog upliva Austrije ovo pogrešno odnošenje s vremenom prestati i popravljeno biti i to u onoj meri u kojoj knjaževstvo Srbije sve više i više kao dobro uređena i izobražena država pokaže se.

Za sada ako ništa više trebalo bi bar upoznati se s važnijim ljudima ovih provincija, i jedne srpske važne novine onamo ustanoviti koje bi pod konstitucijom Mađarske mogle polezno dejstvovati u interesu srpskom i koje bi imale biti uređivane črez vrlo iskrenog čoveka ko na primer g. Hadžića ili njemu podobnog.

O SOJUZU SA ČEŠKIM SLAVJANIMA

O ovim Slavenima nećemo ovom prilikom mnogo govoriti ne samo što oni ne bi spadali u ovaj plan, nego zato što bi se to mnogima u početku kao jedna nepraktičnost učinila. Zato mi prelazeći to ukratko, i ostavljajući da se interesi koji bi se od

ovog sojuza imali, upoznadu u izvršeniju samog oveg plana, mi za sad samo toliko preporučujemo, da je nužno početi upoznavati Srbiju sa Slavenima Češke, Moravije i Slovačke i to na jedan vrlo predostrožan i odveć mudar način kako to ne bi moglo Austriji u oči pasti.

Kraj

/D. Stranjaković, Kako je postalo Garašaninovo „Načertanije", *Spomenik SKA*, XCI, Beograd 1939, str. 76–102/

5. MEMOAR J. RISTIĆA KONGRESU U BERLINU, 12 /24/ JUN 1878[5]

Memoar koji je Kongresu u Berlinu predao Jovan Ristić, Ministar inostranih dela Srbije.

Potpisani Ministar Spoljnih Poslova Srbije, koga je Njegova Svetlost Knez Srbije odredio da predstavlja interese *Naroda* Srpskog /du peuple Serbe/ kod Kongresa, što se sada sastao u Berlinu, i koji je snabdeven sa potrebnim punomoćstvom za taj smer, ima čast podneti ovo, sto sleduje, na blagonaklonu ocenu te Visoke Skupštine.

Srbija, pošto je nanovo zadobila /reconquis/ svoje političko biće, imala je neodoljivu potrebu da bude zaštićena i na miru, da bi mogla postići onaj stupanj blagostanja i kulture, za kojim tako žarko žudi. Na nesreću, ove njene aspiracije udarile su na nesavladljive teškoće. Postavljena u položaj nesnosan, koji je pretio da postane stalan, Srbija je bila više prinuđena da primi rat, nego što je želela da ga vodi.

Potpisani moli da mu se dozvoli da ukratko objasni kako je do toga došlo.

Istorija srpskoga naroda za poslednjih pet vekova nije ništa drugo do niz krvavih borbi protivu Turaka. Iza junačkog otpora najezdi moradoše srpski suvereni pristati da postanu vazali Portini, ali pod izvesnim uslovima. Od toga doba države srpske, u pravom značenju te reči, beše nestalo, ona se pretvori u nekoliko autonomnih provincija turskih, koje behu bez ikakve međusobne veze, i koje su svaka za se zavisile od sultana. Međutim, borba se nastavila, i kao što primećuje slavni istorik Hamer, u svojoj *Istoriji Otomanskoga carstva*, srpska država, iako svedena na vazalstvo, odupirala se Turcima još čitav jedan vek. Za to vreme dva srpska vladaoca poginuše na bojnome polju za slobodu svoje otadžbine. Nema nikakve sumnje, da je ovaj otpor strašnoj ekspanzivnosti otomanske sile učinio veliku uslugu sigurnosti i civilizaciji Evrope, jer tek pošto nestade srpskih vladalaca, mogli su Turci da pređu Dunav i da prodru na Zapad.

Dok su drugi narodi Balkanskog poluostrva ćutke snosili jaram, Srbi su, kako hrišćani tako i poturice, oduševljeni istim duhom nezavisnosti i svešću da su oni

[5] Jovan Ristić /1831–1899/ je bio zastupnik Srbije na Berlinskom kongresu 1878. godine. Državnik i diplomata, Ristić je bio poslanik u Carigradu /1861–67/, ministar inostranih dela Srbije /1872–73, 1875, 1876–78. godine/ i predsednik vlade /1867, 1873, 1878.–1880. i 1887. godine/. Bio je namesnik maloletnom knezu Milanu Obrenoviću i kasnije Aleksandru Obrenoviću. Doktorirao je u Hajdelbergu. Autor je značajnih dela iz istorije srpske diplomatije /videti spisak literature/.

jedini uslovno podlegli jačoj sili – bili jedini, koji nikada ne prestajahu protestovati protivu nasilja otomanskog. Ovaj petvekovni protest, koji se javljao u neprekidnom nizu narodnih ustanaka, u iseljavanju masa /emigracijama/, u sudelovanju pri svima ratovima Austrije i Ugarske protivu Turske – taj dugi protest u svima oblicima sastavlja neprekidnost /continuité/ narodnog srpskog prava na samostalan politički život.

Uz ove opšte starinske osnove pribavljene su i druge iz novijeg doba.

Ima jedno pedeset godina, kako je Visoka Porta priznala političku egzistenciju Kneževine, i već su se Srbi na vlastitom žalosnom iskustvu mogli uveriti, da se sa njima još postupa kao sa njihovom starom državom, kada ona beše postala vazal. Bilo bi vrlo dugo nabrajati sve što bi Srbija imala da iznese protivu Visoke Porte od zaključenja ugovora u Bukureštu 1812. do potpisa Beogradske konferencije uoči onoga dana, kada su Turci 1862. bombardovali srpsku prestonicu, i od onda do današnjih dana. Međutim, to nabrajanje nije potrebno, jer službeni svet zna dovoljno sve to.

Ono što je iskopalo provaliju između Kneževine i Carstva, to je otomanska vladavina u obližnjim provincijama. Kneževska vlada u svome memoaru, podnesenom Carigradskoj Konferenciji 24. decembra 1876, već je objasnila utisak te vladavine na Srbiju. Tamo je rečeno: „Svaki ustanak u susednim provincijama utiče na Srbiju, i dovodi u opasnost javni mir i poredak u njoj. Ova će opasnost dotle lebdeti nad njom, mir i poredak u njoj dotle se neće moći stalno utvrditi, dokle god u susednim provincijama budu trajali uzroci za periodične ustanke. Čak izgleda da Srbiji veća opasnost preti od ovih spoljašnjih uzroka, nego od onih, u kojima bi lično Srbija imala legitimnog osnova da se sama žali protivu visoke Porte."

Najzad, pustošenja i zverstva, što ih je turska vojska počinila u onim pratijama Kneževine, u koje je mogla prodreti za vreme rata 1876, otuđila su za navek duh naroda srpskog od Visoke Porte.

Priloženi memoar od 24. decembra 1876. podnela je Kneževska Vlada Carigradskoj Konferenciji sa namerom da zaštitnicima Srbije preporuči sudbinu svoja tri opustošena okruga, da ih zamoli, ne bi li one sklonile Visoku Portu na naknadu /indemnité/ inofanzivnom stanovništvu upropašćenom u ratu, koji je vođen protivno svima pravilima međunarodnoga prava. Ovaj dokument zasluživao bi s toga i danas visoku pažnju Njihovih Prevashodstava, Predstavnica Garantnih Sila. On u isto vreme sadrži teške dokaze protivu postupaka, koje nije iziskivala nikakva vojnička potreba.

Svi ovi razlozi učinili su nemogućim povraćanje starih odnosa između Srbije i Visoke Porte, i nagnali su Kneževinu, da započne svoj drugi rat u ime svoje nezavisnosti.

Nemogućnost za povraćanje starih odnosa između Srbije i Visoke Porte nije samo moralne već i finansijske prirode. Za Srbiju, kao zemlju malenu, tek oslobođenu od dugog robovanja, u kojoj je trebalo sve iznova stvarati, danak Porti beše težak teret, koji je sprečavao njeno razviće. Sada, kada je ovakvo ratovanje opustošilo jedan deo Kneževine, plaćanje danka postalo je nemogućno. Ma koliko da bude teritorijsko uvećanje, koje mudrost i blagovođenje Garantnih Sila rezervišu Srbiji, to proširenje neće joj moći olakšati njeno finasijsko stanje. Na protiv, srpske provincije oko Srbije tako su upropašćene za poslednje tri godine, da će Kneževina morati mnogo godina da ima od svojih vlastitih izvora samo da njih oporavi.

Usled toga potpisani usuđuje se podneti Kongresu, u ime Njegove Svetlosti Kneza Srbije, molbu /demande respectueuse/ da blagovoli priznati nezavisnost Kneževine i da je stavi pod zaštitu Velikih Sila.

On ne drži da mu valja naročito isticati, kako je Visoka Porta sama sobom već priznala nezavisnost Srbije i odrekla se svoga suverenstva nad njom, čim je potpisala Sv. Stevanski Ugovor.

Potreba novog rasporeda teritorijskog primorava Srbiju da formuliše drugi svoj zahtev.

Uz prkos glasovima koji su dokazivali važnost srpskog pitanja u velikom Istočnom Pitanju, izgleda da ta važnosi nije dovoljno ocenjena. Danas, kada su događaji, koji su ponikli u srpskim zemljama, doterali istočnu krizu do tačke na kojoj je vidimo, danas niko više neće moći sporiti tu važnost, dokle se god povoljno ne reši Srpsko pitanje; iz njega će poticati teške nezgode, ono će ostati ključ Istočnog Pitanja. Kada Visoka Porta, sa celom svojom silom, i sa celom svojom bezobzirnošću koja je kadra da uzdrma i najodlučniju hrabrost, nije mogla za punih pet vekova, da uguši Srpsko pitanje, niti da spreči njegove periodične eksplozije, onda se može iz toga zaključiti, da Srpsko pitanje ne može nikada uginuti, i da opšti interes kategorički zahteva, da se to pitanje jedanput reguliše.

Što se tiče zemalja s one strane Drine i Lima, mi se ne ustežemo nimalo tvrditi, da u njima ne može biti mira bez radikalnog preobražaja. Ali Srpska Vlada ne misli da treba da utiče na regulisanje jednoga dela, koje su Garantne Sile uzele u svoje ruke. Ona se ograničava da izjavi svoju veru, da će Velike Sile, u svojoj mudrosti, naći rešenje, po kome će umuknuti jauci očajanja, koje su do sada Srbi u Kneževini morali da slušaju među svojom braćom, koja stanuju s one strane Drine i Lima.

U provincijama, koje su s ove strane tih reka, događaji su stvorili sasvim novu situaciju. Kneževina bila je primorana da se i po drugi put lati oružja, i usled stalnog napredovanja, rejon njene akcije zahvatio je skoro celu Staru Srbiju. Kako bi se ona mogla povući iz toga rejona i napustiti njegovo stanovništvo osveti Muslimana, a da ta zemlja ne potone nanovo u strašnu situaciju, koja ne može nikom ići u račun? Najbolje sredstvo, da se tamo osiguraju blagodeti trajnoga mira, to je zadovoljiti legitimne želje stanovništva, osloboditi ga i sajuziti sa majkom Srbijom.

Ako bi se zemlja, koja danas sastavlja Kosovski Vilajet, sjedinila sa Srbijom, ova bi imala Drinu i Lim kao svoju zapadnu granicu, koja obuhvata i Mali Zvornik, o kome je pitanje svršeno još 1831, i samo zadocnjenje u izvršenju beše docnije nepresušni izvor zapleta sa Visokom Portom. Južna granica obujvatila bi okolinu Kičeva, Skoplja i Egri-Palanke, a istočna bi obuhvatila Trn, Pirot, Beogradžik i Vidin. Jedna partija zemljišta s one strane Timoka, bezuslovno je nužna za odbranu srpske granice na toj strani. Događaji prvog rata su dokazali, jer su Srbi morali da napuste timočku liniju, kojom dominuju visovi na desnoj obali Timoka, celom dužinom te reke. Sem strategijskih razloga, koji su od najveće važnosti za jednu zemlju, koja ima da brani svoju nezavisnost, jedan pogled na kartu dovoljan je da ubedi da je ta teritorija naseljena u većini srpskim stanovništvom, i opkoljena Dunavom, koji je prirodno sjedinjuje sa Srbijom, bezuslovno nužna Kneževini, kako zbog topografske konfiguracije, tako i zbog slobodnog trgovačkog pokreta na Timoku.

Priložena karta s objašnjenjima određuje preciznije granice zemljišta, koje danas Srbija traži za sebe.

Umirena na taj način odnosno sudbine njene jednokrvne braće, postavljena u bolje uslove, zaštićena garancijama, koje bi joj osiguravaie napredno razvijanje, Srbija bi bila prožeta dubokom zahvalnošcu spram Velikih Sila, jer bi njihovo blagonaklono staranje stvorilo ovo stanje stvari. Srbija ne bi mogla bolje dokazati tu svoju zahvalnost, nego nastavivši svoj posao na civilizaciji i razvitku, trudeći se, da na sve strane zasluži poverenje, i služeći svima svojim silama za održanje mira i poretka na Istoku, posla od opšteg interesa, za koji bi se osećala intimnije vezana no ikad do sad.

Pošto su ove ideje u stanju da olakšaju ostvarenje onoga što nameravaju Velike Sile, to je potpisanome milo nadati se, da će Kongres blagovoleti da im pokloni svoju visoku blagonaklonu pažnju.

/Momir Stojković, *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*,
I /1876–1918/, Beograd, 1998./

6. GOVOR J. RISTIĆA NA TAJNOJ SEDNICI NARODNE SKUPŠTINE U KRAGUJEVCU, 13. /25/ JUL 1878. [6]

Gospodo!

Pre nego što pristupim objašnjavanju Berlinskog ugovora, koje se odnosi na Srbiju, ja bih molio da mi dopustite, da dodirnem položaj Srbije i njeno sudelovanje u rusko - turskom ratu, te da se na taj način baci svetlost na događaje, koji su prethodili zaključenju ovog Ugovora.

Vama je poznato objašnjenje, koje sam ja 1875. godine davao Narodnoj skupštini o spoljnim odnošajima Srbije. Setićete se, kako sam izlagao dosta prostrano i da je za dvadeset prošlih godina, a naročito od Kneza Mihaila, politika Srbije bila upravljena na to, da u savezu sa istočnim državama: Grčkom, Rumunijom i Crnom Gorom dođe do oslobođenja i ujedinjenja dotičnih naroda. Ovaj savez je simbol vere u srpsku vladu. Sva ministarstva, što su od 1860. godine pa ovamo dolazila u vladu, ispovedala su tu veroispovest političku, a to je trajalo do zaključenja našeg prvog rata /1876. godine/.

No našim prvim ratom mi smo se svi uverili, da osnova, koju su sebi bili izabrali istočni narodi /jer i druge istočne države, koje ne pomenuh, deljahu našu političku veru/ – da ta osnova nije bila čvrsta. Iskustvo, dobiveno događajima, pokazuje, da se nismo mogli osloniti na to, da možemo tim putem doći /!/ do svoje celji. Pri svem tom, što smo imali savez sa Grčkom, Rumunijom i Crnom Gorom, pri svem tom, kad je došao suđeni čas jedino je Cma Gora ostala uz nas postojana; na nju jedino mogli smo računati, kao na pouzdanog saveznika. S druge strane, narodi, koji nisu imali svoje vlade, ni svoga centruma, kao što su bili Bugari, nisu, kao celina, mogli biti sa nama u dodiru i prema tome nisu ni mogli biti u dovoljnoj svezi s nama. Na taj način moglo se dogoditi da Srbija sa Crnom Gorom ostane usamljena u borbi sa Turskom. Mi smo računali ne samo na sajuznike, no i na veći odziv naroda hrišćanskog u Turskoj, pa stoga smo se i upustili u borbu.

[6] Isto kao napomena br. 5.

Posle tih događaja koji su imali velikog uticaja na sudbu našega naroda, očevidno je bilo, da narodi sami po sebi, nisu mogli da dođu do stvarnog saveza političkog, i ako su ti savezi postojali na hartiji. Kad je kod jednih bilo mogućnosti za akciju, kod drugih je bilo kakvih domaćih prepreka ili kakvih spoljnih uticaja, koji su ugovorenu zajednicu osujećivali. Ostala je dakle misao, da se dočeka savez sa kakvom većom silom a tome imali smo uzroka, da se u skoro nadamo. I našom srećom zaista se dogodilo, da se ova prilika brzo pokazala. Veledušni car ruski prihvatio je onu stvar, koju je srpski narod otpočeo, ali kome sredstva nisu dopuštala, da je izvši u neravnoj borbi sa velikom jednom carevinom. Imajući, s jedne strance, to ubeđenje, da narodi sami nisu kadri izvršiti svoj preporođaj bez pomoći kakve velike sile; a s druge strane videći, da Rusija stupa u rat protiv Turske, Njegova Svetlost Knez srpski sa svojom vladom starao se da dobije pristanak Rusije na sudelovanje u ratu, koji je Rusija Turskoj objavila.

Vama je poznato, da je naš Svetli Knez išao u Ploješte caru Aleksandru; ali neće vam možda biti poznato, da je Njegovo Veličanstvo milostivo odobrilo, da Srbija može sudelovati ako hoće.

Ja mislim, da će se danas, pošto se videlo, kako su tekli dogadaji kako su se srećno svršile kod svakoga Srbina naći odobrenja za ovaj postupak Kneževe vlade. Jer ono, što se desilo, da neki među nama srpsko - turski rat nisu odobravali, nije bilo za to, što celj ne odobravahu, nego može biti, što strahovahu, de se ona neće moći postići. Stvar je sretno pošla i sretno se svršila. Da Srbija nije prihavtila ovu priliku, ona bi izgubila plodove sviju svojih žrtava. To je tako izvesno, da ni najmanjoj sumnji ne podleže. O tome ja nisam ni pre Kongresa berlinskog sumnjao, a tom prilikom moje je uverenje našlo novog potkrepljenja.

Kako je rat tekao, to mi nije zadatak da govorim; no neće možda izlišno biti, da vam kažem, zašto se naša vojena akcija kretala samo u granicama Stare Srbije, a Bosnu ostavila izvan kruga svojih operacija.

Pre nego što će Srbija po drugi put zaratiti, nama je preporučeno bilo od strane Rusije da ništa ne preduzimamo na Drini, da ne bismo izazvali Austriju; jer i carsko-ruska vlada polagaše mnogo na to, da Austrija ostane neutralna. Austrija je i sama izjavila, kad smo je pitali, *šta je sfera njenih interesa*? da oni dopiru do Drima i Lima. Prešavši dakle Drinu i Lim dodirnuli bismo njene interese i sukobili bi se sa njenom vojskom.

Time, što je Austrija obeležila sferu svojih interesa, obeležila je i granice naše političke težnje na Zapadu. Kad su dakle otpočeli pregovori sveto - stefanski mi nismo mogli ni pomišijati, da tražimo, da prelazimo preko Drine i Lima, kao što smo se i za vreme rata uzdržali, da ih prelazmio, no smo prodirali u Staru Srbiju, dokle smo mogli. Tu smo dakle i nove političke granice tražili.

Sveto - stefanski pregovori vodili su se dosta tajno, pri svem tom, što smo imali svoga zastupnika pri glavnome stanu ruskom /pukovnika D. Katardžiju/ za vreme celoga rata. Pregovori su bili s početka uzeli vrlo nepovoljan pravac za nas. S jedne strane bile su obeležene granice za proširenje Srbije do Novog Pazara; *ali sa isključenjem Novoga Pozara*; zatim je pogranična pruga išla preko Vučitrna /!/ i Goljaka, *pa ispod Leskovca;* posle se htelo okrenuti Moravom na staru granicu *a Niš da se pridruži Bugarskoj*, kao i svi ostali krajevi koji ležahu izvan obeležene pruge, mada behu svedoci naših pobeda, a njihovi stanovnici naša jednokrvna braća, kao što su: Vranje, Pirot i Trn.

U tom trenutku nas Svetli Knez sa svojom vladom nastane raditi živo, da bar Niš ostane Srbiji, kao najdragoceniji dobitak naš. Jer, zaista, ja bih, bar po mome shvatanju, Niš pretpostavio celoj drugoj dobiti, koja nam je onda bila namenjena.

Svetli Knez pošlje i drugog poslanika /pukovnika Lešjanina/ u glavni stan ruski s pismima na Njegovo Carsko Visočanstvo Velikoga Kneza Nikolu, glavnoga komandanta, i na đenerala Ignjatijeva, glavnoga punomoćnika carskoga pri pregovorima o miru. U pismu se srpski interes zastupao koliko toplo, toliko i ozbiljno. Isto tako radili smo i preko vanrednoga poslanika Kneževog, koji se za vreme oba rata naša nalazio u Petrogradu /g. Milosava Protića/. Ovom živom radnjom najposle uspe se, blagodareći svagda veledušnom caru Aleksandru, te se Niš obezbedi; no granice oko Niša jako su se menjale za vreme pregovora. Htelo se najpre odma iza zidova gradskih stati /tj. kod sela Malče, koje je ne daleko od Niša/; a najposle obuhvati se i Bela Palanka u novu granicu Srbije. Takvo stanje stvari doneo nam je sveto - stefanski mir, i razume se, da nas on nije mogao zadovoljiti.

Vlada je smatrala za svoju dužnost, da svome nezadovoljstvu ne daje javnoga izraza. Odnošaji su sa Rusijom održani vazda u duhu prijateljskom; i ako smem reći, što tada nismo imali slobodne štampe, nismo mnogo izgubili jer bi kroz štampu nezadovoljstvo prodrlo u javnost a ova bi morala imati dejstvo na narod, narod na vladu, a vlada, pod uticajem takvih prilika, mogla bi izići iz svoga izmerenog koloseka, koji nam je dopuštao, da ostanemo u tišini i učinimo sve što je trebalo, a da nikoga ne uvredimo.

Međutim, kao što je poznato, zapretila je posle druga opasnost; bilo je izgleda za veliki, evropski rat; no oluja je sretno otklonjena i sazvan je Berlinski kongres, na kome su se predstavnici sviju velikih sila sastali.

Njegova Svetlost Knez počastvovao je mene izborom svojim, da kod Kongresa zastupam interese Srbije. Ja sam po ovlašćenju Nj. Svetlosti, podneo Kongresu jedan memorandum koji će vam bili poznat iz novina, pa nije potrebno, da o njemu govorimo. Imam samo da primetim, da je naša tražbina, kao što sam vam malo pre navestio, upravljena bila Staroj Srbiji. Osim toga istorijskim faktorima konstatovano je, d*a se iz srpskog pitanja porodilo ono veliko pitanje koje je Kongres zanimalo*; da srpsko pitanje ne može uginuti /imperittable/, i da se pravo naroda srpskoga ne može nikada ugasiti.

Kao što vidite na karti, naša tražbina silazi dublje u granice Stare Srbije. To je bilo više da se obeleži unekoliko nas vojeni sratus-quo, poglavito pak da se obeleži zemljište, koje bi bilo ravne vrednosti sa Kosovskim Vilajetom koji smo mi po zaključenju primirja zahtevali. Osim toga, zahtevano je od Kongresa priznanje nezavisnosti i tražena je evropska garantija za Srbiju.

Kongres je priznao Srbiji nezavisnost, ali ju je vezao za neke uslove; no o garantiji nije bilo ni spomena. Isto tako Rumunija je tražiia, da joj se evropska garantija prizna, da ne bi nepravedno od koga silnijeg naroda napadnuta bila bez saglasnosti ostalih sila; no u tome nismo uspeli ni mi, ni Rumuni. Punomoćnici su se izražavali, da nove istočne države treba same sobom da pokažu svoju vitalnu snagu. I tako pitanje o evropskoj garantiji nije ni došlo na dnevni red kongreski. U ostalom meni se ne čini, da bismo za njom imali mnogo da žalimo. Prava garantija leži u faktičnim odnošajima, a ne na hartiji. Ova bi nas mogla uljuljati u osećanjima sigurnosti, te nas navesti, da zaboravimo na potrebu, da se staramo obezbediti sebi stvarnu garantiju, koja počiva

na interesima. Porta je imala ugovorima osiguranu garantiju, pa vidimo, da ona nije u stanju bila, da spase celokupnost Otomanske carevine, pa ni nezavisnost da joj potpuno održi, no ju je možda pre na rasputnice navela.

Nezavisnost sama po sebi priznata je Srbiji. Ne treba da mislimo, da je dobitak nezavisnosti neznatan dobitak. Ne treba taj dobitak da ocenjujemo sa gledišta materijalnog, pa da kažemo: nećemo više plaćati 40.000 dukata godišnje, i to je sve! Mi smo dobili mnogo više. Što je god sloboda za pojedinog čoveka, to je nezavisnost za državu, a koliko je god ta nezavisnost više ograničena, u toliko se može upodobiti ograničenju slobode individualne. Ja sam imao prilike da vidim u Berlinu slavnog istorika Ranke-a, koji je pisao *Istoriju oslobođenja srpskog*. Kad me je video, on mi je čestitao priznanje nezavisnosti, "*kao najveće blago, što je naša zemlja dobiti mogla*". Na moju primetbu, da su kod nas mišljenja podeljena i da neki više polažu na uvećanje zemljišta, odgovorio mi je ovaj slavni muž, da i zemljišno uvećanje ima svoje značajne koristi, ali da je nezavisnost ona osnova, na kojoj države postaju i svoju budućnost obezbeđuju, kao što pokazuje istorija Pruske. Ovo navodim samo s toga, što želim da se vidi, kako se u svetu ceni naš dobitak nezavisnosti.

/Momir Stojković, *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*,
I /1876–1918/, Beograd, 1998./

7. MILOVAN MILOVANOVIĆ, „NAŠA SPOLJAŠNJA POLITIKA", 1894. [7]

Sudbina država i naroda, njihovo progresovanje ili opadanje, način njihovog života, pravac njihovog razvoja, završni cilj kojemu oni teže i kojem se neminovno upućuju, posle dužega ili kraćega lutanja – sve je to rezultat prirodnih sila, koje vladaju društvenim životom i utvrđuju zakone za nj. Niti lične ćudi pojedinaca, pa ma koliko veliki bio njihov trenutni uticaj u danome društvu, niti čitave struje izazvane prolaznim uzrocima i potrebama, koje po kad kad zahvataju do u najdublje slojeve narodne, nisu u stanju raskinuti definitivno splet onih pogodaba, koje su utvrdile same društvene sile što vladaju jednom državom i jednim narodom.

Ali bila bi golema pogreška izvoditi iz ove istine fatalistički zaključak: da se valja predati, bez pogovora i bez roptanja, svojoj sudbini, da je zaludno boriti se protivu nje, da su sile prirodne neodoljive i neumitne, tako da svi napori, sve žrtve u borbi protivu njih moraju ostati bez rezultata. Ne, baš naprotiv, prva pogodba, koja određuje sudbinu države, prva društvena sila, od koje zavisi njezin opstanak i njezino napredovanje u neprekidnoj životnoj borbi, što se vodi u kolu društvenih kao i u kolu prirodnih organizama, to je pregaoštvo, to je inicijativa i izdržljivost narodna u borbi, to je podobnost njegova da shvati svoje potrebe i svoje interese, da stvori sebi više kulturne ideale, i

[7] Milovan Milovanović /1863–1912/ je dva puta bio načelnik ministarstva inostranih dela Srbije /1890–92 i 1893–94/. Političar i diplomata, Milovanović je bio ministar pravde /1896–97/, poslanik u Bukureštu /1900/, ministar privrede /1901/, ministar finansija /1902/, poslanik u Rimu /1902–1907/, ministar inostranih dela /1907–1912/ i predsednik Ministarskog saveta /1911–12/. Pariski doktor prava, bio je profesor Velike Škole i autor velikog broja rasprava iz ustavnog prava i diplomatske istorije.

gotovost njegova da založi svu svoju snagu u borbi za odbranu tih svojih interesa i za ostvarenje tih svojih ideala. Predavanje sudbini, očekivanje skrštenih ruku posledica događaja koji se zbivaju, to znači isto toliko koliko i samoodricanje, koliko i opadanje i neminovno propadanje u skoroj budućnosti. Narod koji se predaje svojoj sudbini, koji ravnodušno i bez učešća gleda na događaje što se zbivaju u njegovoj sredini i oko njega, koji nema više osećaja za opšte dobro, koji ne može da stvori sebi nikakve uzvišene ideale, ili koji je na njih zaboravio: takav je narod izgubio jednu od neophodnih pogodaba za svoj opstanak, on ide u kob svojoj očiglednoj i neminovnoj propasti – nad njim je smrtna presuda već izrečena.

Te prirodne sile, koje stvaraju zakone životu društvenom, imaju ili unutrašnji ili spoljašnji karakter. One se ili stvaraju i žive u sredini određenoga državnoga organizma, ili utiču na nj spolja, iz tuđine.

Unutrašnje prirodne sile društvenih organizama, to su pre svega, kao što smo već pomenuli, rezultante onih osobina narodnih, koje se iziskuju kao neophodno potrebne za održanje, za odbranu i za razvoj države. To su zatim potrebe i interesi, koje priroda zemljišta na kojemu je država utvrđena nameće njezinom staranju. Spoljašnje pak prirodne sile, koje utiču na život jedne države, to su potrebe i interesi drugih tuđinskih državnih organizama, koji se iz ma kakvih razloga vezuju za nju, bilo u cilju njezinog održavanja i napredovanja, bilo da su napereni protivu njezinog daljeg razvijanja ili čak i protivu samog njezinog opstanka. Razume se već po sebi, da će ove spoljašnje sile biti od toliko jačeg uticaja na sudbinu jednog državnog organizma, s jedne strane u koliko je sami taj organizam slabiji i nerazvijeniji, i s druge strane u koliko su silnije one države čiji se interesi vezuju za nj, kao i u koliko su sami ti interesi stalnije i neodoljivije prirode. Nije potrebno ni objašnjavati, da bi se npr. u slučaju, kad bi se kakva slaba i nemoćna država ispričila na putu životnim, nepromenljivim i neodoljivim potrebama kakvog drugog snažnog državnog organizma, ona prva morala prilagoditi potrebama ovoga drugog, pa čak da će najzad, ako ne bi bilo nikakvog drugog načina za to prilagođavanje, nje morati i nestati sa lica zemlje!

Spoljašnja politika svake države ima, prema ovome što smo do sad napomenuli, svoju dvojaku zadaću, svoja dva raznolika cilja, koji potiču iz dvaju raznolikih i odelitih izvora.

Ona se mora starati u prvome redu, da ispuni one zadatke i zadovolji one interese, koji potiču iz unutrašnjih potreba njezine države. Ti zadaci i ti interesi mogu biti najraznovrsnijeg karaktera, mogu se odnositi na trgovinu i na saobraćaj, na širenje političke sfere moći, ili i na proširivanje granica državnih, bilo radi zadovoljenja neodoljivih nacionalnih zadataka, koji se ne daju odvojiti od samoga njezinoga bića bilo iz strategijskih ili drugih, kakvih mu drago, krupnijih ili sitnijih, trajnijih ili prolaznijih državnih potreba.

Ona mora, sem toga, u drugome redu posvetiti sve svoje staranje, da dođe do tačnog saznanja sviju onih spoljašnjih struja, sviju tuđinskih potreba i interesa, koji idu u prilog opstanku i uspešnom razvijanju njezine države, ili koje se tome protive. I tek pošto se bude dobro upoznala i sa smerovima i sa snagom svake od tih spoljašnjih struja, ona se može i mora pobrinuti, da, prema prilikama i potrebama otkloni od svoje države opasnosti i da osigura zadovoljenje njezinih ciljeva, bilo time što će po mogućnosti ublažiti suprotnosti prema svojim prirodnim suparnicima, bilo što će u što jačoj meri probuditi interesovanje svojih prirodnih prijatelja i zaštitnika.

Polazeći sa takvog stanovišta, mi ćemo pokušati da u glavnim potezima obeležimo, kakvi zadaci stoje pred našom spoljašnjom politikom i kakvim se principima ona mora rukovoditi, kojim pravcem mora ići i šta sve ne sme iz vida gubiti, ako želi odgovoriti svojemu pozivu.

***

Pre svega valja nam se upoznati sa sredinom u kojoj se kreće državni život naše Otadžbine, i sa prilikama i pogodbama, sa kojima ona mora računati pri vršenju svojih državnih zadataka.

U istoriji našega kontinenta mučno da će se naći države, čiji bi zadaci bili i tako mnogobrojni i tako teški i komplikovani, a čiji bi sami opstanak u isto vreme bio izložen tako golemim opasnostima, kao što je to slučaj sa balkanskim državama današnjim, a među njima sa Srbijom u prvome redu.

Na Balkanskom Poluostrvu stekli su se krupni, neodoljivi životni interesi silnih evropskih država. Sva snaga i sva pažnja malenih balkanskih država, stvorenih tako reći tek od juče, bez utvrđenih državnih tradicija i bez onih dragocenih iskustava koja se samo vekovima pribiraju, udružena, upravljena jednom istom zajedničkom cilju, rukovođena jasnom svešću o nerazlučnoj solidarnosti interesa, jedva da bi kadra bila uputiti ih, da se nađu u sudaru tih krupnih tuđinskih interesa. A međutim balkanske države, zavađene među sobom, gledajući jedna na drugu dušmanskim pogledima, gotove su eto danas baš baciti se u tuđinsku ma čiju službu, bez izbora i bez razbora, samo ako je u pitanju jedna drugoj da nahude i jedna drugu da ometu i da oštete.

Od velike seobe naroda, koja je učinila kraj rimskoj imperiji i otvorila Srednji Vek na razvalinama Antičkoga Sveta, poveden je na Balkanskome Poluostrvu spor oko prevlasti između Slovena i Grka. Kroz duge vekove borba, koja se vodila protivu Carigrada, naizmence pod zastavama bugarskih careva i srpskih kraljeva i careva, ostala je nesvršena i nerešena, s toga što se ni u Ohridu, ni u Trnovu, ni u Prištini, Prizrenu i Skoplju nije mogla organizovati sila, koja će rastrojena plemena balkanskih Slovena stopiti u jednu jaku državnu celinu.

Došla je turska najezda, našla je balkanske države zavađene i rastrojene, pa ih je i srušila, utvrdivši svoju vlast na Balkanskome Poluostrvu. Nestalo je bilo sa političke pozornice i Srba i Bugara i Grka. Ali i slovenski narodi i grčki narod živeli su i dalje u vekovnom tuđinskom ropstvu svojim narodnim životom. I u toku našega veka, kad je turska carevina malaksala u dugoj borbi što se vodila između nje i Rusije, uskrsle su na Balkanskom Poluostrvu narodne slovenske države i grčka država. Etnografski princip, koji je tu nedavno tako lakoumno poricao jedan žalosni srpski ministar, slavio je na Balkanskome Poluostrvu, i to baš najpre kod nas, u Srbiji, svoju sjajnu pobedu, dokazao svoju neodoljivu snagu, stvarajući nove državne organizme i podižući na istorijsku pozornicu narode, u kojih su četiri veka robovanja zbrisali sve tragove državne organizacije.

Nove balkanske države, Srbija /sa Crnom Gorom/, Bugarska i Grčka, stoje i danas jedna pored drugih sa onim istim interesima i zadacima, kakvi su među njima stojali i pre šest i osam stotina godina. I, na žalost, sa novim državnim životom Srbije i Bugarske uskrsli su zajedno i svi oni pomućeni sebični pogledi, sve one zablude, koje su nekada, pre dolaska Turaka u Evropu, sprečile Južne Slovene da utvrde svoje gospodarstvo na Balkanskome Poluostrvu i da izvrše na ovom kraju Evrope onu regeneratorsku misiju, koju su germanska plemena izvršila u zapadnoj polovini rimske imperije.

Ni danas, kao ni u ranija vremena, Sloveni balkanski, zasnivajući svoj novi državni život, nisu bili u stanju uzdići se do razumevanja svojih pravih interesa, koji su među sobom potpuno solidarni, koji u svojoj bitnosti teku u svim pravcima paralelno i harmonično. Dve slovenske države, predstavnice dveju slovenskih narodnosti na Balkanu, čiji su zajednički protivnici i Jelinizam i Turci, koji još vladaju nad velikim delom balkanskih slovenskih zemalja, i one tuđinske države koje prete opstanku bilo srpske bilo bugarske države – vuku i sad kao i nekad svaka na svoju stranu, gledaju jedna u drugoj svojega glavnog protivnika. Jednom rečju, Srbija i Bugarska su unele u svoj novi život državni i u svoje nove međusobne odnose sve one stare zablude, koje su ih već tako skupo, preskupo stale.

Balkanski je Poluostrv danas u stanju potpunog, očajnog rastroja. Države i narodi njegovi jedno su drugom potpuno tuđi. U njihovim ciljevima i njihovim idealima nema ničeg zajedničkog. Njihove se međusobne težnje ukrštaju. One su jedna drugoj na putu, jedna drugu pometaju, jedna drugoj ne daju napred. Svoje tekovine one sve hoće da pribiraju jedna na račun druge. Srbi i Bugari kao da na tome zlosrećnom putu prednjače drugima. Njihovi su odnosi najzategnutiji, njihovi ciljevi najsuprotniji, u prkos tome što su pravi interesi njihovi najtešnje vezani jedni s drugima i što je budućnost njihova, njihova sreća i nesreća, u svemu solidarna. Danas smo mi tako daleko oterali, da Srbija gleda svoju korist u svakoj šteti i svakom nazatku Bugarske, dok i Bugarska sa svoje strane identifikuje pojam o svojem dobru sa svakim zlom, koje bi snašlo našu Otadžbinu.

Silom odredaba Berlinskoga ugovora od godine 1878. Austrougarska je, okupacijom Bosne i Hercegovine, unesena u sklop balkanskih država. Njezinom uticaju na balkanske države i njezinim ekspanzivnim prohtevima u pravcu ka Jegejskom Moru otvorena su širimice vrata. Austrougarska danas, na osnovu tekovina koje joj je Berlinski Kongres osigurao, zauzima na Balkanskome Poluostrvu onaj isti položaj, koji je nekada, posle Bečkoga Kongresa od godine 1815, imala stara Austrija na Apeninskome Poluostrvu. I u toj svojoj novoj ulozi monarhija Habzburška, u svojem novom dualističkom obliku, zaboravljajući stare germanske tradicije, učinila se prejemnikom madžarskih aspiracija na balkanske zemlje. U ime Ugarske i pod presudnim uticajem ugarskim, koji danas pritiskuje zajedničku politiku celokupne monarhije, Austrija je zahvatila Bosnu i Hercegovinu, pa se čak mašila da zasnuje svoju prevlast i u Bugarskoj, opominjući se valjda onih pretensija, koje su nekada poslanici Žigmundovi, u ime ugarske krune, isticali sultanu Bajazitu.

Austrougarska širi svoj uticaj i svoju vlast na Balkanu svim sredstvima i svim načinima, koje joj njezin novi položaj, kao jednoj velikoj sili balkanskoj, stavlja na raspoloženje. Drang nach Osten, prodiranje na Istok, to je danas jedan od osnovnih principa njezinoga političkoga delanja. Kao god nekada u Italiji, iz Lombardije i Venecije, dok je nije sa lepog Apeninskog Poluostrva istisnulo pobedničko oružje francesko u godini 1859, i prusko u godini 1866, tako i danas na Balkanskome Poluostrvu, iz Bosne i Hercegovine, monarhija Habzburška razvija politiku, čiji se cilj svodi na to, da sve balkanske države liši neophodnih pogodaba za samostalan život, i da ih dovede pod sferu isključivog austro - ugarskog uticaja.

Bilo bi prerano govoriti već sad o detaljnoj primeni toga sistema u odnosima Austrougarske prema balkanskim državama, o pokušajima koji su činjeni i koji se neprekidno čine, da se one dovedu u stanje, kakvo odgovara interesima i umišljajima

austrougarskim. To su još službene tajne, koje se čuvaju u diplomatskim arhivima raznih država. Ali ono što je vidno, ono što je već stvorilo svoje stvarne posledice, koje su bile i prošle, ili sa kojima se još i sad, bar privremeno, mora računati kao sa svršenim činovima, daje nam prava na konjekture: da je taktika kojom Austrougarska pokušava postići svoje ciljeve na Balkanskome Poluostrvu ona ista, koju je Austrija pre polovine veka primenjivala u Italiji, i da ona u svojim odnosima sa balkanskim državama pribegava u glavnom onim sredstvima, koja su se već okušala na italijanskim državama.

Posle Bečkoga ugovora, koji je Austriji dao dve lepe pokrajine italijanske, Lombardiju i Veneciju, politika je austrijska bila: da stvori u Italiji takve prilike, koje će osigurati njezino gospodarstvo nad Lombardijom i Venecijom i njezin presudan uticaj u svim nezavisnim italijanskim državicama, kako protivu svakog mogućeg tuđinskog utakmičara, tako i protivu svakog pokušaja italijanskog naroda, da oslobodi svoju Otadžbinu i izvrši svoje narodno ujedinjenje. Toga radi politika je austrijska postavila sebi ova dva zadatka, na kojima je neumorno radila sa najvećom doslednošću: da razne italijanske države otuđi jednu od druge, i da u svakoj državi italijanskoj stvori sukob, izazove nepoverenje, između vladalačke dinastije i naroda. Na taj način imao se od Italije načiniti, po poznatoj formuli Meternihovoj, geografski pojam. Na taj se način imala isključiti iz sviju država italijanskih narodna politika, a mesto nje istaći svugde samoživa, lična politika vladalačkih kuća, koje svoje interese odvajaju od narodnih interesa i stavljaju ih pod tuđinsku zaštitu.

Polazeći od takve zamisli i imajući takav cilj pred očima, Austrija se, sasvim dosledno, vazda pojavljivala u Italiji kao budna zaštitnica vladalačkog apsolutizma i kao odsudna, nepomirljiva protivnica svakog narodnog udelovanja u poslovima državnim. Austrija je vazda savetovala i obodravala italijanske vladare, da se odupru željama i zahtevima svojih naroda. Kad je potrebno bilo, ona se nije ustezala pribeći intrigama, otvorenim pretnjama, pa čak, ako bi joj to prilike dopustile, i nasilničkim intervencijama, da bi samo sprečila italijanske vladare da se približe svojemu narodu. Istorija Italije u prvoj polovini našega veka, između 1815 i 1850 god., zabeležila je mnoge oružane pohode austrijske protivu sloboda italijanskih, bilo po pozivu, bilo čak i preko volje italijanskih vladara.

Ali srećom za Italiju jedna kuća vladalačka imala je toliko patriotizma i toliko svesti o svojim pravim interesima i svojemu dostojanstvu, da odole savetima i presijama austrijskim, da zasnuju narodnu italijansku politiku i uzmu u svoje ruke zastavu velike italijanske narodne misli. Na tome putu ona je kadra bila prikupiti oko sebe svu živu silu italijanskoga naroda, zadobiti sebi i Italiji simpatije čitavog obrazovanog sveta, i najzad tolike zainteresovati prirodnu suparnicu austrijsku na Apeninskom Poluostrvu, Francesku, da je ova trgla svoj mač u odbranu slobode i nacionalnih prava italijanskih. I danas ona ista Savojska dinastija, protivu koje se nekada bila skoncentrisala sva mržnja i sve neprijateljstvo silne Austrije, vlada nad ujedinjenom Italijom, dok se po tuđini potucaju izdanci sviju drugih vladalačkih kuća italijanskih, kojima su, međutim, ugovori austrijski garantovali opstanak na njihovim porušenim prestolima. Nije li zar to dovoljno jasna i dovoljno poučna opomena, kako je zaludno, kako je, šta više, opasno za vladare tražiti oslonca u tuđinskoj zaštiti, žrtvujući radi nje interese svojega naroda interesima tuđinskim! Na Balkanskome Poluostrvu, u pogledu dveju slovenskih država, od čijeg delanja najviše zavisi budućnost balkanskih naroda i koje privlače na se u prvome redu pažnju Austrougarske, u pogledu Srbije i Bugarske,

Austrougarskoj se nije trebalo ni truditi, da između njih izazove sporove, da ih zavadi i otuđi jednu od druge. Teren je zato bio pripremljen; vatru koja je tinjala i za koju je dovoljno bilo goriva, lasno je bilo razbuktati. Rat od 1885. godine presekao je za duge godine mogućnost iskrenog zajedničkog srpsko - bugarskog rada. Politička solidarnost balkanskih Slovena, bez koje nema budućnosti ni Srbima ni Bugarima, potisnuta je tada, da načini mesta fatalnoj srpsko-bugarskoj utakmici, koja može poslužiti u prvom redu Austrougarskoj, a posle i Turskoj i Grčkoj i svakome drugom, ali samo ne nikako ni Srbiji ni Bugarskoj.

Koliko pak prilike stvorene u unutrašnjosti balkanskih država odgovaraju političkim interesima i aspiracijama Austro - Ugarske, to se ogleda najbolje u neprekidnim trzavicama i u čestim prevratima, koji se nižu u istoriji Srbije i Bugarske u toku poslednjih petnajst godina. Mi niti hoćemo, niti možemo da se upuštamo u proučavanje pitanja, u koliko se te neprekidne unutrašnje trzavice i ti česti prevrati, mogu smatrati ili kao neposredno delo austro-ugarske politike, ili kao dalji, posredni rezultat njezinog opšteg delanja političkog na Balkanskome Poluostrvu. Za predmet, o kojemu se mi ovde bavimo, glavno je, u ostalom, konstatovati samo to: kakav uticaj vrši, kakve posledice sobom nosi današnji položaj Austrougarske na Balkanskome Poluostrvu. Bliža procena sredstava koje Austrougarska s vremena na vreme u pokret stavlja, može imati, u tom pogledu, za nas samo uzgrednoga značaja.

***

Srbija ima pred sobom zadatak, ne samo da očuva svoju državnu nezavisnost i svoju teritorijalnu celokupnost od sviju lakomih tuđinskih umišljaja, već i da posveti sve svoje sile izvršenju srpske nacionalne misli, oslobođenju celokupnoga Srpstva i ujedinjenju njegovu u jednu državnu zajednicu. Upravo reći, državni život Srbije vezan je nerazdvojno sa njezinom nacionalnom misijom. Razlog životu njezinom leži isključivo u toj narodnoj misiji, bez koje njoj nedostaju neophodne životne pogodbe.

Srbija ne sme s toga zapustiti opšte interese Srpstva. O njima je se ona dužna starati isto onako, kao što se stara o svojim vlastitim državnim interesima. Srpsko narodno pitanje za nju je isto što i životno pitanje. Srećno ili nesrećno rešenje toga pitanja za Srbiju je isto što i pitanje opstanka, isto što i „biti ili ne biti". Srbija ne sme ni za jedan trenutak zatvoriti svoju akciju, svesti svoje poglede, u svoje današnje državne granice. Damar životu Srbijinu kuca tamo u tuđini, iza njezinih državnih granica, u zemljama gde živi Srpstvo. Odsečena od ostalih srpskih zemalja, Srbija sama sobom ne znači ništa, nema ni razloga da živi ni osnovnih pogodaba za život.

Srpsko narodno pitanje nije međutim samostalno. Budućnost Srbije i Srpstva, kao što smo to već napred pomenuli, u prvom je redu solidarna sa budućnošću drugoga jugoslovenskoga naroda na Balkanskom Poluostrvu, sa budućnošću Bugarstva. Nezavisna srpska država, u granicama koje odgovaraju koliko etnografskim principima, toliko i neophodnim potrebama državnog života u pogledu ekonomnom i kulturnom, daje se zamisliti samo ako pored takve narodne srpske države bude stojala isto tako nezavisna bugarska narodna država. Nezavisnost bugarske države isto je tako neophodna pogodba srpske državne nezavisnosti, kao što je i srpska nezavisnost neophodno potrebna, da se stvori mogućnost samostalnom bugarskom državnom životu.

Prošla su davno vremena, u kojima se moglo pokušati stapanje Srba i Bugara u jednu narodnu zajednicu. Srbi su i Bugari dva, istina srodna, bratska, ali ipak zato dva

razna naroda, koja su već definitivno dobila svoja odelita obeležja. Iz velike istorijske laboratorije, u kojoj se, počev od velike seobe narodne, kroz čitav Srednji i Novi Vek, za punih četrnajest stoleća, vršio proces nacionalnih stapanja i razlučavanja, Srbi su i Bugari izišli kao dve odvojene narodnosti. Srodne među sobom po krvi, nastanjene u jednakim geografskim prilikama, prekaljene jednim istim patnjama i iskušenjima, bačene u isti vrtlog događaja, izložene istim opasnostima, upućene istim nadama, one, nema sumnje, imaju u svakom pogledu puno zajedničkih osobina. Ali ma koliko da bi se, u pogodnim prilikama, njihova i kulturna i politička zajednica mogla još razvijati, Srpstvo i Bugarstvo jesu i ostaće za duge vekove, po sili svoje istorije više nego po svojim etnografskim osobinama, dva razna naroda, koji žive i hoće da žive svaki svojim odelitim, samostalnim narodnim životom. Na punu državnu zajednicu, na jedinstvo državnog bića između Srpstva i Bugarstva, ne može se danas ni pomišljati.

Bilo bi isto tako apsurdno, kako od srpske tako i od bugarske strane, nositi se mišlju o međusobnom podčinjavanju jednoga naroda drugome. Ne brojem, ni kulturom, ni bogatstvom, niti ikojom drugom osobinom, ni jedan od dva ova naroda ne nadmaša drugi toliko, da bi ga svojom rođenom snagom mogao stalno potisnuti sa istorijske pozornice, prisvojiv sebi njegovu ulogu. Snaga jednoga od njih, pa ma koliko se ona mogla, u danome momentu, povoljnije i uspešnije razvijati no u drugoga, može dostići samo za uspehe od prolaznoga značaja, taman toliko, da razvija među njima osećanje zavisti, mržnje i osvetoljublja, koje će onemogućiti svaku trajnu korist i svaki stvarni napredak za pobedioca kao i za pobeđenoga. I fatalni, neminovni rezultat njihove utakmice, njihovog suparničkog i u pogledu jednoga prema drugome otmičarskoga rada, može samo biti, da jedna drugu onesposobe i za izvršenje svoje narodne misije, i za sami državni opstanak, da jedna drugoj salome otpornu snagu prema opštim neprijateljima. Nije li zar srpska i bugarska politika, koja se vodi za ovih petnajst godina, dovela već dotle, da se Srbija i Bugarska ne samo otimlju oko turskoga prijateljstva, već i da prose od Turske milosti i zaštite, da se, zaboravljajući i svoj istorijski poziv i svoje državno dostojanstvo, nameću Turskoj u pandursku službu i pomažu svojim rođenim rukama da se ne uzdrma gospodarstvo tursko nad slovenskim, srpskim i bugarskim, pokrajinama Otomanske carevine. Kako je nekada malena vasalna srpska kneževina, u vremenu kad ju je turska granica opasivala od ušća Drine pa do ušća Timoka, i kad su još srpske tvrđave čuvali turski garnizoni, drugim, muškijim, ponosnijim glasom govorila sa Carigradom, no što danas govori i nezavisna srpska kraljevina i bugarska kneževina!

Ali i ovako prošireno pitanje srpsko u pitanje balkanskih Slovena, u zajedničko srpsko-bugarsko pitanje, ne može se raspravljati niti rešiti isključivo prema željama i interesima njihovim i sa sredstvima koja njima stoje na raspoloženju. Na Balkanskome se Poluostrvu stiču krupni interesi velikih sila evropskih, koji su izazvali veliko Istočno Pitanje. U okvir ovoga Istočnoga Pitanja ulazi i srpsko i bugarsko, ili tačnije reći srpsko-bugarsko pitanje, što drugim rečima znači, da se ostvarenje srpske i bugarske narodne misli, podizanje srpske i bugarske države u razmerama koje iziskuju potrebe njihove stvarne nezavisnosti, vezuje za interese velikih evropskih sila, koji im mogu biti povoljni ili stajati sa njima u opreci. Uspesi ili neuspesi Srbije i Bugarske, podrazumevajući, da su one svoje međusobne odnose i svoje delanje na Balkanskome Poluostrvu jednom racionalno utvrdile, zavisiće još koliko od toga, kako su se skombinovali interesi velikih sila angažovanih u Istočnome Pitanju, toliko i od toga, u kakav su se odnos balkanske države postavile prema tim interesima.

Rusija je igrala vazda u Istočnome Pitanju prvu i najglavniju ulogu. Njezina politika bila je merodavna u raznim menama kroz koje je Istočno Pitanje prolazilo. Oko Rusije, bilo uz nju bilo protivu nje, prikupljala se glavna radnja velikih evropskih sila na Balkanskome Poluostrvu. Položaj Rusije u koncertu velikih evropskih sila, njezin značaj i njezin uticaj u opštoj evropskoj politici, određivali su, u kakve će mene u opšte stupiti pitanje Južnih Slovena, i ponaosob kakve će iz glede dobiti za se specifično srpsko pitanje. Prema tome, dakle, pitanje je od presudnoga značaja za nas, u koliko se krajnji ciljevi ruske politike mogu poklapati ili moraju razilaziti sa našim narodnim idealima.

Na prvom mestu u tome redu misli valja nam konstatovati, da su uspesi ruske politike i uspesi ruskoga oružja na bojištima Balkanskog i Malo - Azijskog Poluostrva silno pomogli da se stvore i da se održe u životu i Srbija i sve druge narodne države na Balkanskom Poluostrvu, i Rumunija. Nema nimalo sumnje, da Rusija to nije učinila, da ona nije na taj cilj založila tolike svoje napore i podnela tako goleme žrtve, ni iz kakvih sentimentalnih pobuda, da u takvom njezinom radu nju nije rukovodilo toliko ni krvno srodstvo, ni pravoslavlje, koliko njezin vlastiti, ruski, interes. Ne manje je nesumnjivo, da Rusija u gdekojim slučajevima nije odgovorila srpskim očekivanjima, da je prevarila nade i Srpstva i Slovenstva. Bilo je prilika kad je Rusija i mogla, i trebala učiniti više za Srbiju i za Srpstvo, nego što je htela učiniti i nego što je faktički učinila. To sve stoji. Ali sve to ni najmanje ne može umanjiti značaja neospornoj istini: da Srbija, kao god i Rumunija i Grčka i Bugarska, za ovo što su danas, za svoje samostalno, nezavisno državno biće, imaju da zahvale Rusiji. Ruskoj je politici, za ostvarenje ruskih ciljeva, za zadovoljenje potreba ruskog državnog organizma, trebala Srbija, trebale su joj nezavisne države balkanske. I ona ih je ili stvorila ili im pomogla da se stvore, obezbedila je svojim ugovorima njihov pravni opstanak i stavila i njihovo biće i njihov razvoj pod svoju moćnu zaštitu.

Ta politika Rusije, da stvara i da razvija na Balkanskome Poluostrvu narodne države, nije bila prolazna politika jednoga trenutka. Ona je, naprotiv, toliko stalna, da se već može uvrstiti među osvedočene, utvrđene tradicije ruskoga političkoga programa u Istočnome Pitanju. Na tome poslu Rusija je dosledno radila počev od godine 1812, od Bukureškoga ugovora mira, pa do naših dana. Od onoga doba, kad su se razbili planovi o podeli svetskoga carstva između Napoleona I i Aleksandra I, ruska je politika postavila sebi zadatak da oslobođava balkanske narode, u prvome redu balkanske Slovene, od turskoga gospodarstva, i da stvara njihove narodne države. Bukureški ugovor od godine 1812, Akermanska konvencija od godine 1826, Jedrenski ugovor od godine 1829, Krimski Rat i poslednji veliki Istočni Rat, zajedno sa ugovorima Pariskim, San-Stefanskim i Berlinskim, živi su svedoci da je ruska politika ostala stalna i odlučna u svojoj zamisli: da stvaranje i razvijanje balkanskih narodnih država vodi najsigurnije ostvarenju njezinih ciljeva na Istoku.

Konstatovanje tih fakata, crpenih iz istorije, upućuje nas već samo sobom na misao: da ruska politika, koja je kroz čitav jedan vek smatrala vazda za svoj interes, za svoju potrebu, da podiže i da stvara narodne države na Balkanskome Poluostrvu, ne samo ne može biti u načelu protivna, već da je raspoložena pomoći svojim uticajem i svojom silom, da se te države dalje razvijaju i da izvrše svoje narodne misije i osiguraju na taj način svoj državni opstanak. Razume se po sebi, da su za takvu rusku politiku potrebne dve pogodbe: jedna, da se njihovi narodni ideali ne kose sa ruskim

ciljevima, da ne zadiru preko onih granica, u kojima se kreću specifično ruski interesi; i druga, da narodne balkanske države dadu dokaza, da su kadre stajati na svojim nogama, živeti svojim samostalnim životom i odgovoriti onim zadacima, koje je ruski interes imao u vidu, kad se Rusija založila za njihovo stvaranje i za održanje njihove egzistencije.

Ruski cilj na Balkanskome Poluostrvu svodi se na to, da se utvrdi na njemu takvo stanje, koje će joj dati mogućnosti da postane gospodarem Moreuza što vode iz Crnoga u Sredozemno More. Taj cilj ruski daje se postići na dva načina: ili da Rusija uzme neposredno pod svoju vlast balkanske zemlje koje razdvajaju njezinu državnu teritoriju od Bosfora i Dardanela, ili da na Balkanskome Poluostrvu podigne barijere protivu najezde srednje - evropske, u čijem će se zaklonu moći utvrditi rusko gospodarstvo nad Moreuzima.

U prvome slučaju Rusija bi morala naići na velike prepreke, i najzad, ako bi ipak uspela savladati ih, mora la bi se skloniti na vrlo teške žrtve. Gospodarstvo rusko na desnoj obali dunavskoj i na Balkanu celokupna Evropa morala bi smatrati kao silan poremećaj evropske ravnoteže, a u tome bi već ležale nedogledne opasnosti za ruske interese. Rusija bi bila pre svega tada prinuđena, i to baš i u najpovoljnijim za sebe prilikama, prihvatiti oberučke sistem deobe Balkanskoga Poluostrva i ustupiti zapadnu polovinu njegovu drugoj velikoj sili, Austro - Ugarskoj, iza koje bi stajala i preko koje bi navaljivala Jegejskome Moru, Nemačka carevina. I tako bi tek bio stvoren živi izvor novim zapletima i krvavim ratovima. Balkansko Poluostrvo nije zemlja za dva gospodara; na njemu nema mesta dvema velikim silama.

U drugom slučaju zadaća bi Rusije bila, da prethodno pre nego što pristupi izvršenju svojega cilja, pre nego što uzme pod svoju vlast Moreuze koji joj otvaraju pristup otvorenom svetskom moru, podigne na Balkanskome Poluostrvu naročito na severnome delu njegove nezavisne narodne države, koje će zatvoriti put prodiranju germansko-austrougarskome na Istok. Takve bi države, neminovno upućene da se naslone na Rusiju, morale, po neodoljivim zahtevima svojih vlastitih interesa, založiti svu svoju snagu u odbranu ruskoga gospodarstva u Carigradu. Sprečavajući, pored toga, neposredan dodir Rusije sa srednje - evropskim silama, one bi sprečile mogućnost sudarima između njih. I najzad sama njihova egzistencija u neposrednom susedstvu Rusije doprinela bi znatno, da se ne izazove opšte strahovanje od širenja ruske sile i da se ne stvori verovanje da ruske ambicije prete evropskoj ravnoteži.

Politika ruska od početka ovoga veka, kao što smo to malo čas videli, jasno pokazuje, da je Rusija dobro razumela kolike se velike koristi za nju vezuju sa ovim drugim sistemom. Istorija Istočnoga Pitanja, počev od Bukureškoga ugovora od 1812. godine pa do danas, daje nam prava da tvrdimo, da je Rusija taj sistem definitivno usvojila, da je na njemu dosledno, kad što sa većim kad što sa manjim uspesima, neprekidno radila. Osnovna misao koja se provlači kroz celokupnu rusku akciju na Balkanskome Istoku, koja je rukovodila sve ruske korake, diktovala sva ruska preduzeća, ostala je vazda jedna te ista, i ako su u gde kojim prilikama detalji u njezinom izvođenju dosta nesrećno izbirani.

Kad se uzima u ocenu ruska politika u Istočnome Pitanju, i kad se o njoj, o njezinim smerovima i ciljevima, kao i o sredstvima kojih se ona prihvatala, hoće sud da izreče, ne treba se varati, ne treba se dati zavesti pogrešnim razumevanjem izvesnih ruskih predloga i pokušaja. Potrebno je na prvom mestu umeti jasno podvojiti ono

što je Rusija htela, što su njoj nalagali njezini vlastiti interesi, od onoga što je ona morala žrtvovati tuđim interesima, koji su se u raznim danim prilikama njoj na put isticali i koji se nisu mogli silom suzbiti. Rusija je, to je istorijska istina, koja se ne da sporiti, bila u nekolikim prilikama gotova prihvatiti predloge za podelu Balkanskoga Poluostrva, pa je i sama, sa svoje strane, takve predloge pokretala. Ali isto je tako neosporno, da je Rusija to činila samo pod pritiskom događaja, kad bi joj oduzeta bila mogućnost, da svojoj volji i svojim interesima pribavi punog zadovoljenja. Kad su prilike za Rusiju povoljne bile, kad ona pri sređivanju odnosa na Balkanskom Poluostrvu nije imala da vodi računa o tuđim interesima, o takvoj podeli nije bilo ni pomena. Najbolji je svedok za to Jedrenski ugovor mira od godine 1829, koji je Rusija zaključila po svojoj volji i prema svojim interesima, ne morajući ga podvrgavati evropskoj reviziji.

Taj sistem ruske politike, na kome je Rusija tako dosledno i tako istrajno radila skoro od početka ovoga veka, i na čije su izvođenje utrošene tako goleme žrtve ruske, izigran je, uzdrman je u svojoj osnovici, odredbama Berlinskoga ugovora od godine 1878, koje su ovlastile Austro - Ugarsku da posedne na neodređeno vreme, Bosnu i Hercegovinu. Kroza zid balkanskih nezavisnih država, koji je imao odvojiti Carigrad i Moreuze od Srednje Evrope, otvorena je široka breša. Austro - Ugarska je dobila poziciju među balkanskim državama, njezini bataljoni stoje na domaku Kosova polja, a njezinim ambicijama otvoren je izgled na pristaništa Jegejskoga mora. Sa Austro-Ugarskom u Bosni i Hercegovini srednja se Evropa stavila neposredno pred ruske životne interese, angažovane na Bosforu i na Dardanelima. I Rusiji u ovoj novoj situaciji, koju je stvorio Berlinski ugovor, ostaje jedno od dvoga: ili da u što kraćem roku istisne Austrougarsku, mirom ili silom, sa Balkanskog Poluostrva, ili da se pomiri sa njezinim položajem na Balkanskom Poluostrvu, uzimajući što pre u naknadu za to, ma na koji način i ma pod kojim izgovorom, Bugarsku pod svoju vlast. Kad bude jednom došao dan – a na taj se dan posle rusko - franceskoga sporazuma neće više dugo čekati – da Rusija mogne podići glas u ime svojih interesa u Istočnome Pitanju, neizbežno će ili doći kraj austro-ugarskoj okupaciji u balkanskim zemljama, ili će se pristupiti deobi Balkanskoga Poluostrva između Rusije i Austrougarske.

Kojemu će se od tih dvaju planova Rusija privoleti, to zavisi mnogo, zavisi možda najviše od nas, balkanskih naroda, od nas, Srba i Bugara, u prvome redu. Ruska politička tradicija, ruski nesumnjivi interes državni govoriće, kao što to dokazuje istorija Istočnoga Pitanja kroz bez malo čitav jedan vek, u prilog nezavisnosti balkanskih država. Ali pitanje je samo, u koliko će balkanske države i narodi odgovoriti pogodbama potrebnim za izvršenje takvoga plana. Jer Rusija će moći uspešno pristupiti rešavanju Istočnoga Pitanja na takav način, koji, ponavljamo opet, najbolje godi njezinim interesima, samo ako se balkanski narodi budu pokazali podobni da žive svojim samostalnim državnim životom, i ako Srbi i Bugari budu kadri shvatiti najzad svoje prave interese, izmiriti svoje ambicije i stvoriti jednu zajedničku solidnu snagu, koja računa u međunarodnim odnosima i koju vredi čuvati i podizati. Inače, Srbija i Bugarska, zavađene i zakrvljene, jureći svaka za sebe za svojim velikim i neostvarljivim planovima, ignorišući jedna drugu i tražeći da naštete jedna drugoj, biće neuračunljive i za svoje prijatelje i za svoje neprijatelje. Parališući jedna drugu, kao nepomirljive suparnice, one će za sad, u prvome redu, pripomoći svojim vlastitim rukama, da se održi tuđinsko gospodarstvo nad velikim delom srpskoga i bugarskoga naroda, a zatim, što je još

daleko opasnije i sudbonosnije, one mogu prinuditi i Rusiju, da ih napusti i da Istočno Pitanje reši drugim putem, na štetu njihovu, deleći Balkanski Poluostrv sa Austrougarskom i sa drugim velikim silama.

***

Srbija je proživela svoje najmučnije dane, borila se sa najvećim nezgodama, imala da savlađuje najveće teškoće, baš od onoga doba, kad je odredbama Berlinskoga ugovora priznata kao nezavisna država. S jedne strane Austrougarska, uvedena tim istim ugovorom u kolo balkanskih država, dobila je u svoje ruke nova sredstva, da utiče na balkanske države i među njima na Srbiju u prvome redu. S druge strane Rusija, iscrpljena velikim istočnim ratom od godine 1877 – 8, izolovana prema austro-nemačkom savezu, uz koji je stojala Engleska, i kojemu se u brzo pridružila i Italija, morala je da svede svoju spoljašnju akciju u najuže granice. Srbija, napuštena samoj sebi, bez svojega prirodnoga oslonca, izložena je bila golemoj opasnosti, da ne podlegne definitivno austro - ugarskome uticaju, da ne izneveri svoju misiju i ne postane otpadnicom srpske narodne misli. Bili su to dugi, očajni dani teškoga iskušenja. I Srbija ih je prekužila i odolela im. Bilo je kolebanja, bilo je labavosti i neodređenosti, ali ipak, na kraju krajeva, Srbija nije podlegla. Vladalačka dinastija srpska, ponikla iz naroda, nerazdvojno spojena i svojim tradicijama i svojom budućnošću za narod srpski, umela je do sad uvek, posle prolaznih nesporazuma, posle momentalnih neopredeljenosti, uspostaviti prirodnu harmoniju između srpskoga Prestola i srpskoga Naroda, i vratiti se na puteve koje određuje srpska narodna politika.

Pritisak austro-ugarskog uticaja na Balkanskome Poluostrvu svalio se svom svojom težinom na Srbiju. Ekonomno napredovanje naše Otadžbine, a s njime zajedno i finansisko konsolidovanje i uspešno sređivanje unutrašnjih političkih prilika, dovedeni su u velikoj meri u zavisnost od Austrougarske. Okupacija Bosne i Hercegovine, koja je Austrougarasku istakla kao glavnog protivnika srpske narodne misli, dala je u isto vreme Austrougarskoj takav položaj, da se akcija njezina u svim pravcima neminovno dodiruje sa državnim interesima Srbije, i da, prema tome, stoji njojzi na volju isticati Srbiji teškoće na svakome koraku. Austrougarska ima u svojim rukama moćna sredstva, da Srbiji stvori teške neprilike i na ekonomnom i na političkom polju. I za ovih šesnajst godina, od Berlinskoga ugovora pa na ovamo, Austrougarska se u nekolikim prilikama, kad joj je to dopuštala opšta evropska situacija, i kad bi joj Srbija dala za to ma kakva, stvarna ili prividna, preteksta, koristila tim sredstvima. Ima dosta srpskih unutrašnjih kriza, koje se u velikoj meri mogu s razlogom staviti na račun Austrougarskoj.

Danas su, međutim, u pogledu položaja Srbije prema Austrougarskoj opšte evropske prilike daleko povoljnije za Srbiju, no što je to bilo u toku minulih šesnajst godina. Rusija je izvršila svoje finansijsko konsolidovanje, reorganizovala svoju vojsku i skoncentrisala je prema potrebama velikoga evropskoga rata, susrela se najzad, nakon dugoga lutanja, sa svojim prirodnim saveznikom u Evropi i u Aziji, sa Franceskom. I njezin prestiž i njezin uticaj u Evropi vratili su se na onu visinu, na koju su ih nekada uzdigli bili imperatori Aleksandar I i Nikola I. Danas već ne treba više strahovati, da će Austrougarska prema Srbiji pokušati mere, koje bi nosile na sebi karakter gruboga nasilja i očite nepravde, koje bi se oslanjale isključivo na pravo jačega. Srbija pak, sa svoje strane, mora brižljivo, sa najvećom obazrivošću, izbegavati sve što bi moglo dati Austrougraskoj osnovana povoda za reklamacije i za represije. Skrupuloznim vršenjem

sviju svojih ugovornih obaveza i najkorektnijim i najpredusretljivijim ispunjavanjem sviju međunarodnih dužnosti, koje potiču iz susednih odnosa dveju država, Srbija mora sebe staviti u položaj, da u svakom mogućem nesporazumu ili sporu, može svoju stvar bez ustezanja poveriti sudu velikih sila i javnoga mnjenja evropskog.

Naše dosadašnje refleksije o položaju Srbije i o njezinim zadacima, same sobom kazuju, kakvu spoljašnju politiku, po našem shvatanju, Srbija mora voditi, ako želi očuvati svoju samostalnu državnu egzistenciju i izvršiti svoju nacionalnu misiju.

Spoljašnja i unutrašnja politika utiču svugde jedna na drugu. U državama pak, kao što je Srbija, koje još nisu dobile svoj definitivni oblik, koje nisu spojile u sebe one elemente bez kojih je njihov razvoj nemoguć, njihova sama egzistencija problematična, i koje te elemente mogu prikupiti samo na osnovu načela narodnosti – unutrašnja i spoljašnja politika čine jednu homogenu, nerazdvojnu celinu.

Spoljašni zadaci Srbije zapovednički nalažu, da unutrašnja njezina politika bude zasnovana na punom sporazumu, na nepomućenoj harmoniji, između vladalačke dinastije i naroda. Srpska vladalačka dinastija može uspešno raditi na ostvarenju spoljašnjih zadataka Srbije, ako bude u istini, ne samo titulom svojom već i delom, predstavnica srpske narodne misli, ako bude u punom smislu reči narodna dinastija, nošena osećanjem narodnim, prožeta do srži srpskim narodnim idealima. Tada će samo Srbija moći odoleti svim tuđinskim spletkama i intrigama, posvetiti dovoljnu pažnju spoljašnjim prilikama i svojim spoljašnjim zadacima, visoko uzdići narodnu zastavu, pod kojom će se, suđenoga dana, sakupiti raskomadano Srpstvo.

Srbija mora posvetiti sve svoje staranje da otkloni nesporazume sa Bugarskom, koji su zavadili dva Bratska naroda, čija je sudbina zajednička, čiji su interesi solidarni. Nadati se da će i svesne bugarske patriote u brzo uvideti šta od njih zahtevaju njihovi vlastiti narodni interesi, i da će napustiti kratkovidu politiku, koja neće da vodi računa ni o kom drugom na Balkanskom Poluostrvu, do samo o bugarskim težnjama i o bugarskim interesima. Ne zanoseći se pri tom nadama o brzim uspesima na tome polju, srpsko-bugarsku zajednicu valja pripremati polako i postupno, polazeći od detaljnih pitanja, brižljivo izbegavajući ili bar po mogućstvu odlažući raspravu svega onoga, što bi, u današnjim prilikama, neminovno moralo zaoštriti međusobne odnose. Srbija, ako misli na narodnu budućnost Srpstva, i ako se još oseća pozvanom da ona ostvari srpske narodne ideale, ne sme ni jednoga trenutka smetati s uma, da jedino Rusija može imati interesa, pomoći joj u tome. I s toga Srbija mora učiniti sve što joj je u vlasti, da dade Rusiji nesumnjiva, neosporna dokaza, kako je ona i voljna i kadra čuvati svoju nezavisnost prema Austrougarskoj, i kako Rusija može na nju računati kao na pouzdanog, prirodnog saveznika za uspešno rešavanje Istočnoga Pitanja.

Ali u isto vreme, ne zaboravljajući pri tom, da je u današnjim prilikama i po svom današnjem položaju na Balkanskome Poluostrvu, Austrougarska, sa svojom madžarskom istočnom politikom, glavna protivnica Srpstva, Srbija valja sa najvećom brižljivošću da izbegava sve što bi moglo, sa njezine strane, dati povoda prekidanju ili remećenju redovnih odnosa između nje i susedne monarhije. Potrebama svojeg svakodnevnog državnog života Srbija je vezana za Austrougarsku, upućena na dobre odnose sa njome. Suprotnost između njih javlja se samo na polju velike politike, koja se tiče budućnosti Srpstva, srpskoga narodnoga ujedinjenja. Sporovi pak ove prirode ne daju se niti rešiti niti i samo na dnevni red staviti, onim sredstvima koja Srbiji stoje na raspoloženju. Na njih valja misliti neprekidno, spremati se za njih u svakom pravcu i u

svakom pogledu, tako da nas događaji koji budu izazvali njihovo rešavanje ne iznenade i ne nađu nespremne. Ali samo takve događaje valja umeti i trpljivo sačekati. Velika politika, kao što je to već odavna duhovito primećeno, ima svoja dva načela, koja se međusobno dopunjuju: umeti čekati, i, u sačekanom, povoljnom trenutku, umeti se odlučiti.

/Milovan Milovanović, *Državno pravo i načela spoljne politike Kraljevine Srbije*, Beograd, 1997. s. 245–265./

8. PROTESNA NOTA SRBIJE VELIKIM SILAMA POVODOM ANEKSIJE BOSNE I HERCEGOVINE, 7. OKTOBAR /24. SEPTEMBAR/ 1908.

"Vlada Nj. V. Kralja Srbije, pozivajući se kako na nesporna srpska narodna prava, koja su osnova samom biću Srbijinom, tako i na jasnu odredbu čl. 25. Berlinskog Ugovora, ulaže svoj najenergičniji protest protivu prisajedinjenja Bosne i Hercegovine zemljama Habzburške Monarhije, koje je današnjim svojim manifestom proklamovao Car i Kralj Austro - Ugarske.

Vlada Kraljevska veruje da Berlinski Ugovor, baš tim više, što mi nismo imali udela u njegovom sastavu nego smo ga morali, u koliko se on naše sudbine tiče, primiti u celini, mora imati važnosti ne samo u koliko se njime nameću dužnosti i obaveze, nanose štete i iziskuju žrtve od Srbije i srpskog plemena, nego da on pruži i zaštite pravima našim bar u onim uskim granicama, u kojima su ona dobila izričnog priznanja o njegovim odredbama.

Ona konstatuje dalje, da iako su, pod uticajem težnja i zahteva pojedinih sila, prava srpska na Berlinskom Kongresu dobila nesrazmerno manje zadovoljenja no što je to odgovaralo ratnim žrtvama dveju srpskih država, Srbije i Cme Gore, iako je Srbija, pri svem tom, sve obaveze koje su za nju iz Berlinskog Ugovora poticale skrupuloznije no iko drugi do kraja izvršila, ipak zato u toku minulih 30 godina nijedna izmena u stanju koje je ova opšta međunarodno - ugovorna uredba za Balkansko Poluostrvo stvorila, nije učinjena na korist Srpstva, dok su se na korist drugih u nju unosile i mnoge i krupne povrede i promene.

I ova vera, kao i konstatovanje ovih fakata ulivaju Vladi Kraljevskoj nadu, da neće ostati nesaslušan glas koji ona danas podiže tražeći pravde i zaštite od sila potpisnica Berlinskog Ugovora protivu ove nove flagrantne povrede, koja se vrši jednostrano, na isključivoj osnovi prava jačega i zadovoljenja svojih interesa a bez obzira na to koliko se duboko time vređaju osećaji, interesi i prava srpskoga naroda.

Srbija ne može u ovom slučaju naći puna zadovoljenja sem ako se u pogledu Bosne i Hercegovine uspostavi u svemu stanje, koje je stvoreno Berlinskim Ugovorom.

Ne bude li to nikako moguće, Kraljevska Vlada, apelujući na osećaje pravičnosti sila potpisnica Berlinskog Ugovora, traži da se Srbiji dosudi odgovarajuća naknada, te da bi se i održala jemstva za njen nezavisan državni život i srpskome narodu u opšte vratile pogodbe za njegov narodni opstanak bar u onoj meri u kojoj mu ih je Berlinski Ugovor dao".

Napomena. – *Nota je izražavala uzbuđenje koje je vladalo u Srbiji i Crnoj Gori koja se solidarisala sa Srbijom i uputila silama notu iste sadržine. Načelnik u bečkom MIP-u Miler nije hteo da primi ovu protestnu notu uz izjave da „Srbija nema u ovoj stvari šta da govori", iako „pojmi uzbuđenost koju je aneksija ... izazvala". Ministar Erental koji se nalazio u Pešti uputio je Beogradu pretnje tvrdeći da je Austro-Ugarska „u punom sporazumu" sa Rusijom i Italijom, a od drugih sila je tražio da one Srbiji preporuče „umerenost i korektno držanje".*

Proglašenje aneksije Bosne i Hercegovine shvaćeno je od velikih sila kao svršen čin iz koga se samo treba diplomatski izvući. Crna Gora i Srbija su imale pretenzije na ove teritorije s pozivanjem na načelo narodnosti. Aneksiju nisu smatrale samo završnom akcijom protiv njih, na zapadnim i južnim prostorima od njih, nego već i kao ostvarivanje politike Drang nach Osten. One su videle da je princip status quo-a na Balkanu koji je trideset godina istican kao dogma narušen na njihovu štetu, posebno što su se plašile da će Austro-Ugarska time ojačati pozicije i interes za Novopazarski sandžak preko koga su one želele teritorijalno povezivanje. Njihova nacionalna i politička energija bila je veoma napeta i dovela je do zbližavanja. Milovanović je ubeđivao sile Antante da je u njihovom interesu da povedu više računa o položaju Srbije. Rusija je morala da posreduje između Srbije i Crne Gore i drugih sila. U prethodnim kontaktima Izvoljskog i Milovanovića došlo se na ideju da Srbija traži „kompenzaciju" za izlazak na more /Jadran/ koji se diplomatski mogao braniti. Rusija zato traži evropsku konferenciju sila potpisnica Berlinskog ugovora čiji je član 25 bio prekršen aneksijom, ali sile to ne prihvataju. Narodna skupština Srbije zahtevala je autonomiju Bosne i Hercegovine o čemu sile nisu ni raspravljale. Kada je Austro-Ugarska zaključila sa Turskom ugovor o kompenzacijama za aneksiju, februara 1909, sile su odahnule, a Srbija i Crna Gora su morale pod njihovim pritiskom i novostvorenim stanjem dati izjave /31. marta 1909/ da njihova prava nisu aneksijom dovedena u pitanje.

/Momir Stojković, *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*,
I /1876–1918/, Beograd 1998. s.255–256./

9. EKSPOZE NIKOLE PAŠIĆA O SPOLJNOJ POLITICI SRBIJE U NARODNOJ SKUPŠTINI, 16/29 OKT. 1913.[8]

Gospodo poslanici,

Od dana, kad sam imao čast da iznesem pred vas političku situaciju, koja je onda postojala, pa do današnjeg dana, izvršena su velika istoriska dela. Istočno pitanje, koje je dominiralo u politici evropskih Velikih Sila, rešile su balkanske hrišćanske države u korist balkanskih naroda. Muslimanska sila, koja je pokorila pre pet vekova hrišćanske balkanske države, morala je stuknuti pred mladim hrišćanskim državama i ustupiti im pokrajine, koje je na bojnom polju pre pet vekova od njih otela. Izgleda kao da je

[8] Nikola Pašić /1845–1926/ je bio predsednik ministarskog saveta i ministar inostranih dela Srbije od 1912. do 1918. Državnik i političar, Pašić je bio predsednik ministarskog saveta, ministar inostranih dela i zastupnik ministra finansija /1891–1892/, poslanik u Petrogradu /1893–94/, predsednik beogradske opštine /1895–97/, predsednik Ministarskog saveta i ministar inostranih dela /1904–06/, predsednik Ministarskog saveta, ministar inostranih dela i zastupnik ministra građevina /1906–08/, ministar građevina /1909/, predsednik Ministarskog saveta i ministar bez portfelja /1909–1911/. U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bio je predsednik ministarskog saveta /1921–24 i 1924–26/.

istoriska sudba htela da vaspostavi one iste hrišćanske države, koje su pre pet stotina godina podlegle turskoj najezdi; i da Srpstvu vrati gotovo iste zemlje, koje su mu Turci oteli na Kosovu.

Ovi veliki istoriski događaji razvijali su se tako brzo pred našim očima, da još nismo dobili dovoljno vremena, da ih mirno i svestrano ocenimo, i da svoje držanje i svoj rad podesimo prema tim događajima.

Balkanski narodi, koji su zbog nesloge izgubili svoju nezavisnost pre pet vekova, povratili su je svojom snagom i svojim zajedničkim naporima; i suzbili su tursku silu do pred same carigradske zidove.

Posle tih sjajnih i velikih uspeha, nastali su događaji, koji su istina potavnili sjaj balkanske sloge, ali se i osvetili nad krivcem, koji je balkansku slogu razbio.

Uteha za Srbiju i srpski narod ta je, što je Srbija sve moguće pokušavala da se izbegnu međusobni sukobi i krvave rasprave pitanja, koja su tokom rata stavljena bila na dnevni red, a koja su se mogla mirnim načinom rešiti.

Poznato je ne samo Narodnom Predstavništvu, nego i celom svetu da je Srbija stajala na gledištu, da spor oko podele zadobivene opšte teritorije treba raspraviti mirnim putem – uzajamnim sporazumom, na osnovici stvarno podnesenih žrtava i srazmerno upotrebljenoj vojnoj snazi.

Po našem dubokom uverenju, spor se mogao raspraviti putem uzajamnog sporazuma, i to u interesu obe sporne strane. Kad je bio mogućan sporazum među balkanskim državama na osnovu pretpostavaka, za što ne bi bio moguć sporazum na osnovu stvarnih činjenica, na osnovu svršenog čina i stvorenih fakata? Njega je lakše bilo postići samo da je dominirala na obadve strane ona ista želja za održanje sporazuma, kakva je bila kad je savez ugovaran. Ali veliki istoriski uspesi pomračili su pamet slabih ljudi, poremetili im pravilno suđenje o događajima i otvorili apetit na tuđe tekovine – precenjujući im svoju a potcenjujući njihovih saveznika snagu.

Srbija se rukovodila onim istim osećanjem i onim istim duhom, kojim se rukovodila pri stvaranju balkanskog saveza, kad su došla na dnevni red pitanja, koja su nastala za vreme rata i posle zaključenog Londonskog mira. Za takvo njeno pametno i ritersko držanje bacani su joj, i u ovom domu, prekori, stavljajući joj na ugled držanje Bugarske. Naravno da su ovi prekori poticali od ljudi, koji su događaje i budućnost tako isto shvatali i cenili, kao što su ih shvatali i cenili bugarski državnici. Srbija je ostala verna duhu saveza, i ako je prinuđena bila da savlađuje teškoće, koje su joj stavljane bile od strane oduševljenih patriota koji nisu kadri bili da svoje želje i svoja osećanja savlađuju u pitanjima, gde se iziskivalo samo hladno posmatranje i pravilno cenjenje prilika i događaja, i to u vezi sa svetskim strujama i težnjama.

Srbija je ogledala, pre svega, da spor raspravi uzajamnim sporazumom, da ga raspravi između samih saveznih vlada, a na osnovi stvarno uloženih žrtava; da ga rasprave državnici, kojima je poznat bio ugovor saveza, i poznate žrtve i vojne snage i jedne i druge države. Ali Bugarska je izbegavala ne samo raspravu pitanja, nego je izbegavala i govor o tome pitanju. Istorija tih pokušaja i rezoni, upotrebljeni da se skloni Bugarska na pregovore, poznati su, iz pređašnjeg saopštenja, ne samo Narodnom Predstavništvu, već i ostalom svetu, koji se tim pitanjem interesovao.

Kad su propali svi pokušaji da se spor oko podele zadobivene zajedničke teritorije raspravi međusobnim sporazumom, pokušali smo da ga raspravimo na zajedničkoj konferenciji četiri predsednika Ministarstva balkanskih država.

Kad je i taj pokušaj propao, pristali smo na arbitražu Ruskog Cara, koji je pozvao bio sva četiri Ministra Predsednika u Petrograd, da tamo, pod rukovodstvom Carsko-ruske Vlade, pokušaju da se sami između sebe sporazumeju – pa ako bi i taj pokušaj sporazuma propao, onda da presudi Ruski Car o podeli kondominijuma između četiri savezne balkanske države. Pre toga, a posle pada Jedrena, Bugarska je otpočela bila naglo povlačiti vojsku iz Trakije i koncentrisati je spram srpske i grčke granice.

Pošto su savezнички odnosi između Srbije i Bugarske počeli uzimati nezgodan i nemiran karakter, i pošto je javno mnenje na jednoj i drugoj strani jako uzbuđeno bilo; pošto su se počeli javljati i po gdekoji incidenti, na granici, između vojsaka, koji su rđavo okarakterisavali stanje duhova i još više zaoštravali odnose između saveznika, Srbija je izašla bila s predlogom: da se pre svega demobilišu vojske s obe strane, i da se ostavi na jednoj i drugoj strani do 80.000 vojnika, koji će se brinuti o pograničnoj sigurnosti i poretku u zemlji, pa onda da se pristupi raspravljanju zajedničkog spora. Poznato je da je ovaj predlog Srbijin koji je ratnu opasnost uklanjao, ili bar na minimum svodio, Bugarska vlada odbila. Ona je podnela bila kontra predlog koji je s jedne strane ratnu opasnost uveličavao, a s druge strane bio protivan ranijem, u samom početku rata utvrđenom sporazumu.

Međutim Srpska Vlada i ako se oduševljavala slogom balkanskih naroda, ipak nije se smela osloniti samo na to i čekati događaje skrštenih ruku, osobito posle saznanja, da Bugarska Vlada pokušava tražiti sebi saveznika za slučaj oružanog sukoba sa Srbijom. Bugarska je pokušala obilaznim putem zadobiti Rumuniju za sebe, obećavajući joj, preko svoga posrednika, srpsku teritoriju kao kompenzaciju za taj sporazum. Za tim je pokušala da se zasebno sporazume s Grčkom, i da ovu odvoji od Srbije, pa, na posletku, nije prestala davati razna obećanja ni Turskoj, da ova ostane neutralna u sukobu srpsko - bugarskom.

Posle svega toga jasno je bilo da Bugarska ne želi spor raspraviti mirnim putem: sporazumom između sviju balkanskih država, ili predavanjem spora na rešenje Caru Ruskom.

Ponude koje je činila Bugarska Vlada raznim svojim susedima nisu mogle biti prihvaćene, jer je, verovatno, svima bilo jasno da Bugarska želi hegemoniju na Balkanu, da teži upravo onome, što ugrožava sigurnost ne samo Srbije nego i njenih ostalih suseda. Zato su oni pre skloni bili da Bugarska bude slabija nego jača, radi njihovog sopstvenog mira i osiguranja njihovih interesa. Kad su ti pokušaji osujećeni i propali bili, onda se Bugarska rešila da hitrošću i nelojalnošću stvori svršen čin /fait acompli/ pre polaska četiri predsednika u Petrograd, na arbitražu Ruskog Cara.

Kao što napomenusmo, nastalo je bilo za Kralj.[evsku] Srpsku Vladu pitanje, šta će ona raditi, ako *Bugarska neće mirnu raspravu spora*? Da li sme pustiti da događaji teku svojim tokom i nespremna čekati ih? Ili ih mora predviđati i blagovremeno pokušati da sve spremi što je potrebno za odbranu interesa i teritorije Kraljevine Srbije, za slučaj da Bugarska *ne želi mirno rešenje spora*?!

Kralj.[evska] Srpska Vlada odmah je obavestila Vrhovnu Komandu o političkoj situaciji, kao i o tome da Bugarska Vlada odugovlači i izbegava pregovarati sa Kralj.[evskom] Srpskom Vladom o pokrenutom pitanju, i skrenula joj je pažnju i na pokušaje koje je Kralj. [evska] Bugarska Vlada činila, da nađe saveznike protiv Srbije, za slučaj rata. Kraljevska Vlada je isto tako skrenula pažnju Vrhovnoj Komandi na koncentrisa-

nje bugarske vojske na našoj granici i na traženje bugarske vlade da Car.[ska] Ruska Vlada reši spor između nas i Bugara na osnovu paragrafa drugog tajnog dodatka Ugovoru bez obzira na član četvrti istog tog dodatka, po kome se svi sporovi oko izvršenja i tumačenja ma koje odredbe istog dodatka, i ugovora i vojne konvencije podnose na rešenje Ruskom Caru, čim jedna strana izjavi da se neposrednim pregovaranjem nije mogao postići sporazum. Na osnovu sviju tih značajnih pojava Kralj.[evska] Vlada bila je prinuđena da Vrhovnoj Komandi izjavi *4. juna zebnju od mogućnog mučkog napada na srpske teritorije od strane Bugarske, i da zbog toga Vrhovna Komanda, treba da preduzme potrebne mere kako ne bi bila iznenađena*.

Kad je spor srpsko - bugarski o podeli opšte teritorije uzeo oštriji ton, i kad se moglo suditi da je *prošlo vreme uzajamnog međusobnog sporazuma*; kad su i te note, koje su se izmenjivale među srpskom i bugarskom vladom, stale odmah objavljivati u nameri da se uvuče javno mnenje u spor i da se pripreme i zadobiju njegova potpora i simpatije; kad se moglo znati da spor mora ići arbitraži, ako se ne želi raspad balkanskog saveza i međusobni rat – onda su nastale tajne intrige preko strane štampe, koje su naše i bugarske novine preštampavale, a koje su činjene bile u cilju da se osujeti mirni izlazak iz te teške situacije, i da se *što pre raskine ugovor i uđe u međusobnu borbu*. S jedne strane se plašilo javno mnenje u Srbiji i Bugarskoj presudom arbitraškog suda, a s druge strane dokazivalo se *da je najbolji način da se rešenje toga spora raspravi međusobnim ratom, pa kome pobeda tome pravo*.

Ko se ne seća one značajne izjave, koja je pala javno, u našem susedstvu, da su balkanske države u pravu svoje sporove raspravljati na onaj način koji oni sami za najbolji nađu, da niko nema prava da im tu slobodu krati i da se ističe kao tutor i sudija u sporovima, koji su čisto unutrašnja balkanska stvar?!

Tada je javno mnenje u Srbiji *uzavrelo i, na žalost zahvatilo i političke ljude, pa jednim delom i narodne poslanike*. Kao najlakši i najpraktičniji lek za saniranje krize istaknuta je bila lozinka: aneksija okupiranih teritorija, raskid ugovora, pa čak i napad protivu Bugarske, dokle još nije prikupila vojsku na našu granicu. Vrenje u javnom mnenju, vrenje u vojsci i u oficirskom koru uzimalo je sve više maha tako da je, u jednom trenutku, dobilo bilo i vrlo opasan karakter. U ime rasplamtelog patriotizma tražile su se i predlagale mere, koje bi, pored sve njihove lepote, kad bi se upotrebile, dovele u pitanje ne samo tekovine Srbije u Staroj Srbiji i Makedoniji, nego bi zagrozile i njenom opstanku.

Kraljevska Vlada nije htela poći putem koji je izgledao javnom mnenju vrlo prost i vrlo praktičan, jer bi Srbiju navela putem, koji je pun opasnosti čak i u slučaju kad bi pobedila. Situacija je bila vrlo teška, a pri tom bila je vrlo opasna, jer se borba protivu politike Kraljevske Vlade vodila pod zastavom patriotizma, a Kraljevska Vlada sumnjičila da nema dovoljno patriotizma, da ne ume shvatiti i iskoristiti situaciju. I ova je *borba bila tim opasnija, što je vođena odmah iza jednog pobedonosnog rata, koji je i najslabije duše bio ohrabrio i osmelio*!

U tom teškom vremenu, Kraljevska Vlada izjavila je, kako Kruni tako i Narodnom Predstavništvu, da ona ne može primiti odgovornost za drugu politiku, i voljna je ustupiti svoje mesto svakoj drugoj vladi, koja bi izjavila da ume bolje rukovoditi državnom politikom u tom teškom i kritičnom trenutku.

Po uverenju Kraljevske Vlade, aneksija u onom vremenu značila bi zaplet s Velikim Silama, koje su neprestano činile predstavke Srpskoj Vladi, da poštuje kapitulacije i turske trgovačke ugovore, a koji bi morali prestati, kad se aneksija proglasi.

Osim toga, teritorija, koja se anektira, morala bi imati svoje granice, a u tom vremenu granice naše s Grčkom nisu utvrđene bile, jer savez između nas još nije postojao.

Pored toga aneksija okupirane teritorije pre nego što je spor sa Bugarskom raspravljen bio, dala bi opravdan povod Bugarskoj da se brani od naše povrede ugovora. A za rat, koji bi mogao otuda poteći, bila bi Srbija odgovorna pred javnim evropskim mnenjem, i pred državama koje su bile nama prijateljski raspoložene.

Osim toga, *a što je bilo najvažnije za budući rasplet događaja na Balkanu, otuđili bismo od Srbije Rumuniju*, koja se držala politike mira i politike ravnoteže na Balkanu. Ova politika bi bila paralizovana kad bi Srbija izazvala rat time, što bi aneksiju izvršila pre vremena i pre nego što bi pokušala raspravu pitanja mirnim putem.

Takvim našim prenagljenim korakom doveli bismo Srbiju u teži položaj i prema Grčkoj s kojom još nismo bili u savezu. Naš bi savez sa njom bio kompromitovan, jer je Grčka stojala na gledištu da treba isprobati sva sredstva, da se do sporazuma dođe a u svakom slučaju, pod težim okolnostima za nas sklapan, ako bi i došlo do njega.

Aneksija, koju je javno mnenje tražilo, i Kraljevsku Vladu sumnjičilo da ne pristupa tome koraku što je bugarofilska, izdajnička i. t. d., značila bi u onom vremenu, u najboljem slučaju, komplikaciju balkanske krize na štetu Srbije.

Srbija bi u tom slučaju izgubila simpatije i potporu Velikih Sila, izgubila bi kredit i novčane pijace u državama Trojnog Sporazuma, za to što je raskinula balkanski savez, što je povredila trgovinsko - političke interese Velikih Sila, i dala bi možda povod nekima od Velikih Sila Trojnog Saveza, da čine represalije spram Srbije, koje bi bile tim teže i opasnije, što bi u tom slučaju sile Trojnog Sporazuma otkazale svoje simpatije Srbiji i potpore srpskoj politici. Štampa Trojnog Saveza *nadmašila bi svojim glasom daleko štampu Trojnog Sporazuma, dokazujući kako Srbiju treba kazniti za neverstvo balkanskom savezu. I, naposletku, Srbija bi stajala usamljena i moralno i materijalno u odbrani svoje anektirane teritorije od Bugarske.*

Takve iste i mnogo gore posledice nastupile bi da smo se dali zavesti pobedama i oglasili Bugarskoj rat. Srbija bi zapala u isti položaj, u koji je Bugarska zapala, otpočevši rat protivu Srbije i Grčke, protiv svojih saveznika, s tom razlikom što bi pobeđena Srbija kao izazivač rata imala još mnogo teži položaj nego što ga ima pobeđena Bugarska.

Kraljevska Srpska Vlada u tom vremenu nije se dala zavesti javnim mnjenjem, koje je u Srbiji stvoreno, štampom, koja je podlegla osećajima i draženjima. **Ona je svu brigu obratila bila na to, da Srbiji pridobije i osigura saveznike za odbranu, ako bi je Bugarska napala pre nego što bi primila arbitražu ili posle arbitraže.**

Zahtevi Kraljevske Srpske Vlade da se savezni srpsko - bugarski ugovor podvrgne reviziji, *bili su toliko jaki i tako potkrepljeni faktima i dokazima, da nisu davali povoda sumnji, da srpski interesi neće biti zaštićeni.*

Kad je Bugarska Vlada svojim držanjem osujetila neposredni sporazum između četiri balkanske hrišćanske države o podeli kondominiuma, ona je činila, pre pristanka na arbitražu, mnogostruke pokuša je da ograniči slobodu izricanja suda, *da ga uslovi primenom drugog člana tajnog dodatka ugovoru a ne primenom četvrtog člana, koji je mnogo širi, jer obuhvata sve odredbe i sve delove ugovora s vojnom konvencijom, i koji daje odrešene ruke sudiji da izreče sud* na osnovi ocene: da li je ugovor u svemu ispunjen, u koliko nije ispunjen, koja strana nije u svemu ispunila svoje obaveze, koliko je koja strana uložila u opšte preduzeće. Bugarska nije pristajala da se prvo ispita: da li je ugovor za

vreme rata pretrpeo izmenu, kao što tvrdi Srpska Vlada, ili nije pretrpeo kao što tvrdi Butarska Vlada – i ako je pretrpeo, kolike su i kakve su te izmene. Na posletku kad je smislila način kojim će osujetiti arbitražu Ruskog Cara – pristala je prividno da pođe u Petrograd, izdavši, u isto vreme, naredbu da bugarska vojska tajno i mučki napadne svoje saveznike, što je i izvršeno noću između 16. i 17. juna ove godine.

Bugarska Vlada nije verovala u pravičnost stvari, koju brani. Ona je prividno pristala u poslednjem trenutku, i posle Carevog pisma, koje je bacilo odgovornost za prolivenu slovensku krv na onoga, koji otpočne bratoubilački rat, da pošlje svoga predstav nika u Petrograd – ali je naredila bugarskoj vojsci da prepadom zauzme one zemlje, koje su bile u sporu sa Srbijom.

Na sami dan kad je Narodno Predstavništvo odobrilo da Kraljevska Vlada podnese spor oko podele kondominiuma na arbitražu Ruskom Caru, bugarska vojska napala je tajno i mučki našu vojsku od izvora Zletovske reke do Đevđelije, i pokušala je zauzeti spornu teritoriju – a ondašnja bugarska vlada, koja se sad brani da je to bilo bez njena znanja, u isto vreme ulaže diplomatski protest protiv Srbije, kao da je ova otpočela tajni i iznenadni napad protiv Bugarske!

Poznato je Narodnom Predstavništvu i celoj Evropi s kakvom je upornošću bugarska vlada dokazivala celom svetu da je Srbija napadač, i da je srpska vojska otpočela rat, a da se bugarska vojska nalazi u samoodbrani – i tek nađene originalne naredbe kod zarobljenih bugarskih oficira mogle su nesumnjivo utvrditi istinu. Sada posle sloma cele obmanljive bugarske politike priznaju i sami bugarski ministri javno, da je napad rešen za 16. juni, a zbog zadocnjenja izvršen u oči 17, odmah posle ponoći, u cilju da otmu od Srbije zemlje Stare Srbije.

Borba je bila krvava i očajna, jer je napad izvršen noću i iznenada na celoj liniji od bugarske granice do Đevđelije. Ali hrabra naša vojska junački je suzbila i hrabro pobedila nevernog saveznika.

Naši saveznici Grci i Crnogorci, tako isto, borili su se slavno i junački. I Rumunija, koja je stojala na principu ravnoteže balkanskih država, i koja se nije mogla složiti i odobriti da Bugarska otima Srbiji zemlje Stare Srbije, brzo je mobilizirala, prešla Dunav i pritekla u pomoć napadnutoj Srbiji i Grčkoj odličnom i hrabrom svojom vojskom.

Bugarska vojska suzbijena i gonjena od srpske i grčke vojske, pritešnjena posle i od jake rumunske vojske – stajala je pred strašnom opasnošću da bude sva uništena i zarobljena. U takvom očajnom položaju zatražila je mir preko svojih delegata, koji su pohitali u Niš na pregovore. No kako je pređe između ratnih saveznika ugovoreno bilo, da solidarno pregovaraju i sklapaju mir – to je za pregovore određen Bukurešt, gde su se sastali delegati ratničkih strana, i mir je uskoro bio zaključen.

Zahvaljujući solidarnosti interesa ratnih saveznika, koji su suzbili pokušaj bugarske prevlasti, i umešnosti vođenja pregovora oko zaključenja mira – mir je zaključen u vrlo kratkom vremenu, i njime postavljena nova osnova balkanskoj politici.

Gotovo sve Velike Sile starale su se da Bugarska ne bude suviše oslabljena, ali su usvojile zahteve pobedioca, što u ostalom nije teško bilo, pošto i sami pobedioci nisu hteli ići sa svojim zahtevima suviše daleko.

Pobedioci su vodili više računa o budućnosti, nego li o sadašnjosti, i za to su Bugarskoj ostavili toliko, koliko je potrebno da ne bude slaba, ali ni toliko jaka da bude opasna balkanskim državama.

Austro-Ugarska stajala je na gledištu da ceo ugovor bukureški treba podvrgnuti reviziji Velikih Sila. Rusija je želela samo da pitanje o Kavali, ma kako rešeno bilo, bude podvrgnuto reviziji; ali je docnije odustala i od te počesne revizije, samo da se što pre povrati i utvrdi mir među balkanskim hrišćanskim državama. Ostale Velike Sile nisu prihvatile zahtev o reviziji.

Sadržaj bukureškog ugovora poznat je Narodnom Predstavništvu. *Srbija je dvojinom uveličana*. Narodne žrtve bogato su nagrađene. Srbija, ujedinjena sa Starom Srbijom, obezbedila je budućnost našeg naroda i stvorila mu je mogućnost za svestrani kulturni i nacionalni razvitak.

Neka mi je dopušteno da na ovom mestu otklonim jedan prigovor koji je kraljevskoj vladi u tom pogledu činjen – u našim političkim krugovima.

Kraljevskoj se vladi zamerilo što je ona te svoje pokušaje za pregovore s Bugarskom počela dockan, a na ime što ih nije povela u trenutku kad je od Srbije zatražena pomoć za osvajanje Jedrena. Može biti, misli se, da bi se tako izbegao sukob i da bi Srbija imala manje žrtava, a rezultat bi se postigao isti.

I ako je vlada kraljevska za taj prigovor znala još u to doba, ona nije mogla poći putem koji joj se ukazivao. Ona je i onda smatrala i sad smatra da bi interesi Srbije i stvar balkanskog saveza manje bili zaštićeni da je Srbija svoju pomoć uslovljavala u onom trenutku. Pre svega u Jevropi niko ne bi mogao odobriti takav postupak jednog saveznika koji u času kad zajednički neprijatelj stoji na bojnom polju, kad mir još nije zaključen, uslovljava svoju pomoć savezniku da se neprijatelj pobedi. Srbija bi takim postupkom povukla na sebe prekor da ucenjuje svoga saveznika u trenutku opasnosti i izazove raspravu međusobnih odnosa u času kad je neprijatelj pred vratima. Ali, i kad ostavimo na stranu taj svakojako važan momenat, stvar Srbije takom politikom ništa ne bi dobila. Na protiv ona bi izgubila. Bugari bi žrtvovali Jedrene i onda, kao što su ga žrtvovali i posle. Mi bismo naš spor o Makedoniji, pod gorim uslovima za nas, opet morali s njima voditi, i pogodbe za sukob bile bi iste s tom razlikom što bi naš položaj bio manje povoljan, a bugarski manje nepovoljan. Mi bismo se, preko svega toga, za uslovljavanje naše pomoći morali pozivati na ugovor, koji su ti isti naši politički krugovi označili bili već kao rđav i štetan za nas. A kad se neko poziva na ugovor da odbije pomoć traženu, ili da je uslovi, on, posle neprimljene tako uslovljene pomoći, pored druge štete, slabi još svoj položaj i svoje traženje da se taj ugovor reviduje prema novim prilikama, prema izmenjenom učešću u ratu i prema novim događajima...

Posle sjajnih pobeda srpske vojske, posle sjajnih istoriskih tekovina, osećamo dužnost da pre nego što pređemo mirnom i kulturnom razvijanju, iskažemo otvoreno i javno svoju duboku zahvalnost Rusiji, njenom savezniku Francuskoj, i njihovom sporazumnom prijatelju Engleskoj, koji su pravedno cenili i pomagali srpske težnje. Mi smo blagodarni i Nemačkoj, koja se takođe starala da se rat ograniči, i da se što pre mir utvrdi među balkanskim državama. Posle sjajnog ratnog pohoda, posle tolikih žrtava, nastaje period mirnog razvijanja po svima granama narodnog života, nastaje briga oko podizanja narodnog obrazovanja, oko uvećanja narodnog bogatstva, oko podizanja moralnih vrlina, obrazovanja naroda i navikavanja naroda neprekidnom radu, koji je osnov svakom moralnom i materijalnom napretku.

Kraljevska Srpska Vlada uverena je, da je potreban narodu srpskom dugi period mira radi kultivisanja dobivenih pokrajina i svestranog razvijanja, i s toga je zadah-

nuta težnjom da sa svima susedima i ostalim državama živi u miru i prijateljstvu, i da uklanja ove smetnje, koje bi slabile politiku mira i dobrog susedstva.

Kraljevska Srpska Vlada u danim prilikama davala je izraza svoje odlučnosti, da će sa svoje strane sve činiti da olakša Velikim Silama brigu oko negovanja i vaspitavanja nove države, Albanije, jer je Srbija u neposrednoj blizini njenoj i neposredno je i najviše zainteresovana da ima mira na svojim granicama.

Posle zaključenja mira nastala je demobilizacija ratničkih strana. Srbija je odmah demobilizirala i otpustila hrabre svoje vojnike, da se prihvate mirnog domaćeg rada, ostavivši na granici toliko vojske, koliko je držala da će dovoljno biti za odbranu njene granice. Ali Valonska vlada, koja je stajala pod raznim uticajima, dopustila je da se obrazuju jake arnautske čete i kolone, i snabdu potrebama i naoružaju novim modernim oružjem, kupljenim ili poklonjenim, a u nameri da prigrabe gradove, koje nije Arbaniji dala Londonska ambasadorska Konferencija.

Tako naoružani, Arbanasi su masama napali na naše slabe predstraže i pojurili na našu teritoriju. Ali srpska vojska, i ako se nije čestito ni odmorila, pojurila je brzo ka napadnutim gradovima i razjurila arnautske kolone preko granice, i zastala na bogazima, odakle se lako može suzbijati upad u našu zemlju.

Kraljevska Srpska Vlada mislila je da predoči Velikim Silama, ne bi li bolje bilo po obe susedne strane, po Srbiju i Arbaniju, da se granica tako ispravi, kako bi bilo u interesu oba suseda, pa i spokojstva Velikih Sila, koje stvoriše Arbaniju. Tu svoju nameru Kraljevska Srpska Vlada mislila je da iznese Velikim Silama na ocenu i usvajanje, ako se ove s njome slože. A ako se ne slože, Kraljevska Srpska Vlada izjavila je unapred, da će se povući na onu granicu, koju međunarodna komisija označi na samome terenu.

Kod takve naše usmene izjave, *koja je učinjena u prijateljskom duhu, u koja je poznata svima Velikim Silama*, – Srbija je bila iznenađena ultimatumom od strane Austro-Ugarske sa zahtevom, da se srpska vojska za osam dana od dana saopštenja ultimatuma vrati na granicu, koja je u Londonu rešena.

Pošto je Srbija još mnogo ranije izjavila da prima rešenje ambasadora u Londonu o granicama Arbanije, i pošto je odmah posle napada Arnauta izjavila, da će ih vojskom suzbiti, ali da se neće tom prilikom koristiti da bi prisvojila albanske teritorije, odgovorili smo, da ćemo dati nalog za povratak vojske, ali smo molili Velike Sile da nas zaštite od budućih napada, ili da nam ostave slobodne ruke u odbrani naše granice jer se ne može misliti da Velike Sile stvaraju jednu državu koja ima prava da nekažnjeno vređa tuđa prava.

Naše trupe vratile su se na granicu određenu na Londonskoj Konferenciji, i ako ona nije obeležena na terenu, i sad očekujemo od Velikih Sila da nas obezbede od mogućnih napada arbanaških.

Mi možemo samo duboko žaliti što se pored naše najbolje volje da povratimo poverenje u dobro raspoloženje između Srbije u Austro - Ugarske uvek desi po neki *slučaj neobjašnjiv* koji kvari i ometa dobro raspoloženje za rešavanje pitanja, korisnih po obe strane.

Na završetku ovoga izlaganja da bacimo kratki pogled na naše odnose sa ostalim susedima.

Razgraničenje sa Grčkom ide brzo, i nadamo se da će se završiti pre nego što nastane rđavo vreme, koje bi moglo ometati razgraničenje. Razgraničenje sa Bugarskom može se reći da je takođe blizu svršetka. Samo na jednom mestu pokazala se teškoća,

koja je potekla otuda, što se granica na karti označena ne slaže sa terenom, što je dakle karta netačna. Ali će se ta nesuglasica skoro ukloniti, jer je u ugovoru o miru predviđen način rasprave za pogranične nesuglasice.

Razgraničenje sa Crnom Gorom je takođe pri kraju.

S Arbanijom razgraničila nas je Konferencija londonskih Ambasadora; sada se očekuje da tu granicu na terenu obeleži međunarodna komisija.

Naši odnosi s Rumunijom vrlo su intimni i prijateljski, jer se baziraju na istim interesima, na istim osećanjima i težnjama.

Takvo je stanje naših odnosa s inostranim državama.

Gospodo poslanici,

Posle sviju napora i žrtava, posle postignutih sjajnih uspeha, koji su Srbiji teritoriju udvojili, i ulili krepku veru u sjajnu budućnost, nastaje vreme da složno i svim silama čuvamo ono što smo stekli, da Srbiju jačamo i da joj spremamo pogodbe za još lepšu i sjajniju budućnost!

/Đorđe Stanković, *Sto govora Nikole Pašića*,
I, Beograd, 2007, s. 346–362./

10. NIŠKA DEKLARACIJA, 1914.[9]

Izjava kr. srpske vlade u Narodnoj Skupštini.
Niš, 7. dec. /24. nov./ 1914.

Vladi je čast izići pred narodno predstavništvo s ovom, izjavom:

Uverena u poverenje narodne skupštine, dokle god svoje sile stavlja u službu velike stvari srpske države i srpsko - hrvatskog i slovenačkog plemena, vlada smatra za svoju prvu dužnost, da se s beskrajnim poštovanjem pokloni pred svetim žrtvama hrabro i voljno prinesenim na oltar otadžbine;

Uverena u rešenost celoga srpskog naroda da istraje u svetoj borbi za odbranu svoga svetog ognjišta i slobode, vlada kraljeviine smatra kao svoji najglavniji i u ovim sudbonosnim trenucima jedini zadatak, da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja, koje je, u trenutcima, kad je započeto, postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neslobodne braće Srba, Hrvata i Slovenaca.

Vlada će se truditi, da bude veran izraz te rešenosti narodne, i ona će verna svojim moćnim i junačkim saveznicima, s poverenjem u budućnost čekati čas pobede.

/Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*,
Zagreb, 1920, s. 10./

[9] Niška deklaracija doneta je u uslovima rata i povlačenja srpske vlade i skupštine od Beograda ka jugu. Koaliciona vlada Nikole Pašića bila je sastavljena od sledećih ministara : Ljubomir Davidović /ministar prosvete i crkvenih poslova/, Lazar Paču /ministar finansija/, Ljubomir Jovanović /ministar unutrašnjih poslova/, Milorad Drašković /ministar građevina/, Vojislav Marinković /ministar narodne privrede/, pukovnik Radivoje Bojović /ministar vojni/, Marko Đuričić /ministar pravde/.

11. DEKLARACIJA SRPSKE VLADE O SPOLJNOJ POLITICI I CILJEVIMA RATA, KRF, 17. MART 1918.

Gospodo Narodni Poslanici.

Od našeg poslednjeg sastanka, pa do danas, desili su se mnogi događaji, koji su znatno izmenili opštu vojno - političku situaciju.

Jedan od naših najjačih Saveznika povukao se s bojnog polja, dok nam je, međutim, jedan drugi, tako isto jak, Saveznik, prišao u pomoć, i ako još ne celokupnom svojom snagom.

Ta dva krupna događaja, pored mnogih drugih sitnih, izmenila su u mnogom situaciju, koja je postala pre godinu i nešto više dana, kada je Nemačka predlagala zaključenje "časnog mira za obe ratujuće strane". Nemačka je još tada bila stekla uverenje da ne može pobediti svoje neprijatelje oružanom snagom, već da će joj biti potrebno pribeći i drugim sredstvima, kojima se i ranije služila, samo u mnogo manjoj meri.

Nemačka se rešila, dakle, da pored vojne snage upotrebi i tajne puteve, kako bi što više rastrojila snagu i jednodušnost svojih protivnika. Ona je u tom cilju počela upotrebljavati razne intrige i razne metode, podešavajući ih prema zemljama, u kojima ih je mislila upotrebiti i u kojima je verovala da će imati uspeha.

Gospodi Poslanicima je poznat slučaj sa Mjasojedovim, koji je neprijatelju pomogao da upropasti celu jednu rusku vojsku. Poznat je takođe pokušaj neprijatelja s pobunom u Irskoj, koji je brzo i konačno propao, blagodareći svesti britanskog naroda i brzim i energičnim merama Britanske Vlade. Narodnim Poslanicima poznato i to, kako je u korist Austro - Nemačke eksploatisana u Italiji Papska Nota o miru, a poznati su im i mnogobrojni slučajevi rušenja i paljenja vojnih objekata preko neprijateljskih agenata. Poznate su im i razne propagande, koje su imale za cilj širenje ideja o preranom miru u interesu Nemačke i njenih saveznika pomoću izvesnih pacifista i nekih sumnjivih socijalista, a putem raznih konferencija u neutralnim zemljama, defetističkih novina itd. Sve su te intrige, koje su bile prikrivene lepim rečima i uzvišenim idealima, a koje su u republikama širile monarhističke ideja, a u monarhijama republikanske; u demokratskim državama kruti vojnički režim, a u autokratskim demokratske, republikanske i anarhističke ideje i institucije, imale za cilj da izazovu unutrašnje nesloga i borbe, te da se pažnja neprijatelja skrene s glavne stvari na druga, sitnija, unutrašnja pitanja.

U svima zemljama naših Saveznika bilo je pojava, većih ili manjih, koje su došle kao rezultat tih tajnih neprijateljskih rovenja. Ali, neprijateljske intrige i tajne agitacije nisu nigde mogle imati tolikog uspeha, koliko se to postiglo u autokratskoj Rusiji, u kojoj živi vrlo mnogo Nemaca i gde se uspelo da se pažnja i rad naroda potpuno skrene na unutrašnje prestrojstvo države i društvenog uređenja za vreme rata, čime se pomoglo najopasnijem neprijatelju narodnih sloboda i prava narodnog samoopredeljenja, da može izdržati borbu protivu demokratskih slobodnih naroda, koji su ustali odbrane pravo i slobodu slabih i da spreče germansko osvajanje drugih naroda i zemalja.

Prvi revolucionarni pokret u Rusiji bio je upravljen protivu autokratske, neodgovorne vlade, zbog toga što je ona, tobož, otpočela tajne pregovore s Nemačkom za mir bez znanja i odobrenja ruskog naroda i njegovih Saveznika. Posle toga, prvog

revolucionarnog pokreta, došao je drugi, koji je tražio demokratski mir bez aneksija i kontribucija, a na osnovu narodnog samoopredeljenja. Kad druga revolucionarna Privremena Vlada nije htela da prekine vaze sa saveznim demokratskim državama, došla je treća Maksimalističko - Revolucionarna Vlada, koja je prekinula veze sa Saveznicima, raspustila i rastrojila rusku vojsku, protivno svima obzirima pa i revolucionarnim, a neprijatelju ponudila separatan demokratski mir bez aneksija i kontribucija. Pregovori o miru u Brest - Litovskom završeni su time, štosu maksimalisti kapitulirali pred nemačkim militarizmom; što je Nemačka prikriveno anektirala velike ruske provincije, zaključila mir sa Malo - Rusima, koji su sc odvojili od svoje braće da bi besvesno pomogli neprijatelju Slovenstva, i priznala otcepljenje Finlandije, Kavkaza, Poljske i Malo-Rusije, a na taj način rastrojila i pocepala Rusiju, te ona sada, na zadovoljstvo neprijatelja, vodi unutrašnji građanski rat.

Ne tvrdimo da u ruskom revolucionarom pokretu nije bilo boraca za uzvišene ideje, za socijalne demokratske reforme i narodne slobode; ali sudeći po onome, kako je tekla revolucija, ne može se sporiti da nije bilo nemačkoga upliva i da ona nije koristila jedino Nemačkoj, koja je Rusiji oglasila rat, što ova sa svojim zapadnim demokratskim Saveznicima nije dopustila da autokratska Nemačka osvaja slabe narode i širi svoju nadmoćnost.

Ruska maksimalističko - revolucionarna stranka pretrpela je poraz od nemačkog militarizma i ustupila Nemačkoj narode koji su očekivali od ruske revolucije da će dobiti slobodu i pravo samoopredeljenja.

Može biti i verovatno, da će se stanje u Rusiji popraviti. Ali, ono što je bilo za Nemce najglavnije, postignuto je: Nemci su uzeli ruske zemlje; doveli ruske narode do unutrašnje borbe i oslobodili se opasnosti od ruske vojske, koja je neobjašnjivo prerano demobilisana i potpuno rastrojena, čime su Nemci došli do mogućnosti, da gotovo svoju vojsku upute protivu drugih svojih neprijatelja i da je obezbede hranom i ratnim materijalom.

Iz ove velike nesreće, koja je postigla ruski narod i koja je osramotila njegovo dostojanstvo i čast, što mi iz dubine duše žalimo, jedina je korist ta, što su se svi narodi uverili, da je Nemačka izazvala ovaj strašan rat u cilju osvajanja tuđih naroda i tuđih zemalja, kao i obezbeđenja svoje nadmoćnosti u svetu.

Ali, velika i slobodna Amerika nije čekala na taj događaj, pa da se reši ući u rat protiv Nemačke, koja iznad principa prava i pravice stavlja princip grube sile. Iz načina nemačkog ratovanja, koji je svojim grozotama prevazišao sve stare načine ratovanja i koji nije štedeo ni mirne narode, nego i sa njima postupao bezobzirno, samo ako su mu smetali, uvidele su Sjedinjene Severno - Američke Države, da se ta gruba sila mora obuzdati, ako se ne želi da ceo svet bude podvrgnut nemačkom militarizmu. One su zbog toga stupile svom svojom snagom u odbranu civilizacije, u odbranu slobode i narodnog samoopredeljenja i na taj način popunile su unekoliko onaj nedostatak vojne snage, koji je došao kao posledica ruskog rastrojstva i povlačenja s bojnog polja.

Naši Saveznici, kad su se uverili, da se u Rusiju u ovo vreme ne može i ne sme polagati nikakva nada, čak da bi bilo opasno očekivati od nje ma kakvu vojnu pomoć, pristupili su odmah radu i shodnim merama u cilju uvećavanja vojne snage i materijalne moći kao što je veća uzajamna solidarnost, kako bi potpuno nadoknadili ono, što su odstupanjem Rusije iz borbe izgubili i kako bi mogli sa punim

poverenjem produžiti rat do konačne pobede neprijatelja, te da se posle tolikih žrtava obezbedi svima narodima pravda i trajan mir, zasnovan na pravu narodnog samoopredeljenja.

Fizička i materijalna snaga naših Saveznika veća je i izobilnima od neprijateljske; organizacija vojne snage popravljena je, u svima pitanjima postignuta je jednodušnost' i potpuna solidarnost. U najnovije vreme grozote nemačkoga rata pokrenule su i Japan, da još intenzivnije i još intimnije sa svojim Saveznicima ude sa svom vojnom snagom u borbu za slobodu i prava naroda.

Srpski Narod, koji je podneo najveće žrtve i koji je dao sjajne dokaze svoje savezničke vernosti i lojalnosti, može biti uveren, da će posle pobede njegove žrtve biti i nagrađene; da će njegove težnje i njegovi ideali biti ostvareni, ako samo i dalje bude davao dokaze svojih građanskih i vojničkih vrlina i ako se bude čuvao intriga, koje bi bile upućene na rastrojavanje njegove jednodušnosti i sloge u odbrani interesa troimenog srpskog naroda.

Pada svima u oči, da je u poslednje vreme Austro - Ugarska naročito pojačala svoje intrige i svoje klevete protivu Srpskog Naroda. Ona je na ime, počela širiti na zapadu Evrope lažne vesti o tome, kako Srbija pokušava, da tajnim putem dođe do pregovora o separatnom mim sa Austro - Ugarskom; a u našoj zemlji i na frontu Srpske Vojske bacati tako isto lažne vesti o tome kako je voljna da prekine ratovanje protivu Srbije; ali se tome protive Kralj Petar i Srpska Vlada.

Sve te intrige i sve te klevete upućene su samo na to, da pokolebaju veru naših Saveznika u nas i da razbiju jednodušnost Srpskog Naroda, te da, na taj način, izazovu međusobna trenja i nezadovoljstvo, čime bi Austro - Ugarska obezbedila sebi osvajanje Srpskih Zemalja.

Ali, Srpski Narod poznaje vrlo dobro Austro - Ugarsku i neće se nikada podati njenim gadnim intrigama, niti poverovati njenim lažnim rečima. Srpski Narod je stajao verno uz svoje Saveznike, koji liju svoju plemenitu krv za slabe i nejake narode i on će i dalje nedostupno stajati uz njih.

On je dosada dao sve što je imao i mogao dati. Sad ostaje da i dalje sa snagom kojom raspolaže verno stoji uz svoje Saveznike, da se i u buduće nepokolebljivo i tvrdo drži i da nikada ne ispušta iz vida, da je Austro - Ugarska izazvala ovaj strašni rat u cilju da Srbiju uništi; da mu, prema tome, neprijatelji, ma kako da se pretvaraju, ne mogu biti veći prijatelji od naših Saveznika, koji su ustali da nas i sebe brane od nemačkog osvajanja i da izvojuju ravnopravnost svih naroda. Naši Saveznici neminovno će doći do uverenja, da narodi u Austro - Ugarskoj ne mogu biti slobodni, niti se trajni mir može osigurati sve dotle, dogod ti narodi žive u habsburškoj državi, koja je od tih, nekada slobodnih naroda napravila nemačko-madžarsko roblje, sprečila njihov razvitak i potčinila ih stalnoj germansko-madžarskoj eksploataciji i tiraniji.

Germanizam je udario na srpsku zemlju, nadirući ka Istoku, i samo slobodna i ujedinjena država Srbo - Hrvata i Slovenaca, u tesnom prijateljstvu sa Italijom, može zatvoriti put tome germanskom nadiranju ka Istoku i Jadranskom Moru i doprineti utvrđivanju pravednog i trajnog svetskog mira.

Mi ne tražimo tuđe zemlje; mi tražimo samo ono što je naše; tražimo da se ukine ropstvo narodnosti, kao što je ukinuto ropstvo ličnosti. Mi tražimo jednakost velikih i malih naroda, slobodu i bratstvo svih narodnosti; tražimo pravi i trajni mir za sve

narode; tražimo ono što mora doći docnije, posle ponovnog krvoprolića, ako ne dođe sad; jer mi tražimo ono što je skopčano sa razvitkom kulture i čovečanstva; tražimo slobodu i ujedinjenu Jugoslaviju; povraćaj Alzasa i Lorena Francuskoj, vaspostavljanje nezavisne Belgije, vaspostavljanje ujedinjene Češke i ujedinjene Poljske Kraljevine, koje su intrige i germanska sila razrušile; tražimo prisajedinjenje Talijana Italiji, Rumuna Rumuniji i Grka Grčkoj, što sve daje najveće i najčvršće garancije za budući pravedni i stalni međunarodni mir i za napredak svetske civilizacije.

To su ciljevi rata naših Saveznika i nas. Oni su osnovani na slobodi i jednakosti velikih i malih naroda, na pravdi i na principu narodnog samoopredeljenja. Ti su ciljevi humani, uzvišeni i pravedni, i u njima se oličava život i razvitak celokupne kulture; oni sadrže u sebi one uzvišene ideale, koji potiču iz duše i osećanja moralnosti i pojedinaca i naroda i koji moraju pobediti grubu silu izvesnih zastarelih država, kao što su prošloga veka pobedili grubu silu ličnosti.

Neka je, dakle, slava i hvala svima onima narodima, koji se bore.za slobodu i pravo narodnog samoopredeljenja, za pravedni trajni međunarodni mir!

Napomena. – *U martu 1918. usledili su krupni obrti u toku svetskog rata kako između strana u ratu tako i unutar sila Antante, jer su propali pokušaji separatnog mira koji je nudila Austro - Ugarska, a Ludendorfofa ofanziva na zapadnom frontu je učvrstila savezništvo pošto je shvaćeno da nema političkog rešenja rata pa je počela je žestoka propagandna kampanja protiv Centralnih sila. Počele su pripreme za kongres potplaćenih naroda Austro - Ugarske u Rimu. Sledećeg dana posle usvajanja ove Deklaracije Pašić je uputio savezničkim silama Memorandum o nacionalnim zahtevima.*

/Momir Stojković, *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*,
I /1876–1918/, Beograd, 1998. s.492–496./

12. DEKLARACIJA VLADE KOJU JE PRETSEDNIK MINISTARSKOG SAVETA LJUBOMIR DAVIDOVIĆ PROČITAO NA 59. REDOVNOM SASTANKU PRIVREMENOG NARODNOG PRETSTAVNIŠTVA 23. AVGUSTA 1919 GODINE.[10]

Gospodo pretstavnici, Vlada koju sam sastavio po mandatu Krune i kojoj imam čast pretsedavati, smatra za dužnost da vas u kratkim potezima upozna kako gleda na političke prilike ovog momenta i da izloži u isti mah koje krupnije poslove misli izneti na ocenu i rešenje Narodnog pretstavništva

Prva je briga naše državne uprave da neguje dragocena prijateljstva, koja je naš narod imao sreću zasnovati u toku rata s velikim pretstavnicima prave ljudske civilizacije i demokratije, unoseći u to one osobine koje su nam stekle njihovo prijateljstvo u ratu.

[10] Ljubomir /Ljuba/ Davidović /1863–1940/, bio je predsednik vlade Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca /1919–20 i 1924/. Davidović je bio tri puta ministar prosvete Srbije i Kraljevine SHS /1904. 1914–17. i 1918–19/, predsednik Skupštine /1905./ i predsednik beogradske opštine /1909/.

Politički život na jugoistoku Evrope, sređuje se sporije i mučnije, no u ostalim delovima sveta koji su bili izloženi ratnim potresima. Ugovori o miru, koji nas neposredno interesuju, još nisu gotovi. Oni su u toku izrađivanja i ne da se odrediti vreme kada će biti dovršeni. Jače no i jedan drugi predmet, nas mora interesovati i način njihova izrađivanja i konačni sklop. Svu pažnju moramo upraviti na to da našem narodnom i državnom organizmu budu ogarantovani uslovi za mirno razvijanje svih njegovih snaga i darova. Mi te uslove ne vidimo i ne tražimo u povlasticama i izuzetnom položaju za svoj narod, s obzirom na izuzetne velike i duge nepravde koje je trpeo u prošlosti udaljenijoj i neposrednoj. Mi ih vidimo i tražimo u načelima međunarodne pravde, koja imaju biti primenjena prema nama kao što su već primenjena prema drugima. Ne tražeći otstupanja od tih načela u našu korist, mi se ne možemo pomiriti s otstupanjima od njih na našu štetu.

Simpatije koje je bila sebi obezbedila naša narodna stvar slobode i naša uporna zajednička borba za ujedinjenje u slobodi, dobijaju izraza u priznavanjima koja našem Kraljevstvu stižu i od prijateljskih i od neutralnih država, a koje pominjemo sa zadovoljstvom i zahvalnošću. Nemamo ih sva, ali imamo najdragocenija, i očekujemo dalja u uverenju da će doći.

Ističući te simpatije i ta priznanja, i ponavljajući zahvalnost na njima, nama je dužnost prema samima sebi i dužnost prema velikim prijateljima i saveznicima iz doba strašnih ratnih iskušenja istaći jednu potrebu i za njih i za nas, koja do sad nije bila zadovoljavana u punoj meri. Ta je potreba u saradništvu koje smo mi voljni dati za izrađivanje mira, isto onako iskreno, intimno i verno, kao što smo ga svi davali za izvojevanje pobede. Naš narod je, jedini na jugoistoku Evrope, od početka do kraja rata, ostao u stroju i najteže ranjen produžio solidarno borbu za veliki ideal slobode. On i u miru treba da se priziva, pita i traži u saradnju, kako pravde radi tako naročito radi uspostavljenja onih uslova za stabilnost prilika na Balkanu, bez kojih mir može biti remećen i u budućnosti kao što je u prošlosti. Ničije iskustvo i ničije neposredno poznavanje prilika na Balkanu nije tako staro i tako bogato kao naše, i naši prijatelji se izlažu opasnosti da promaše svoj veliki cilj umirenja sveta, ako balkanske probleme rešavaju nedajući u tome rešavanju dovoljno učešća onima kojih se oni najneposrednije tiču, bilo da su u pitanju državne granice, bilo ratne naknade ili drugi problemi ekonomski i politički. Delegacija kojoj je poverena odbrana naših interesa, na kongresu mira i Parizu, imaće u tom pravcu vazda u punoj meri potporu vlade. Ti su interesi dovoljno formulisani u ovom Domu i u punom skladu su sa načelima međunarodne pravde. Mi nemamo ništa da isravljamo u svojim gledištima i zahtevima. Naša je dužnost da ih branimo do kraja, svuda gde su ugrožena. Mi živo saosećamo sa još neujedinjenom braćom iz svih naših krajeva, koja su gonjena zbog njihove ljubavi prema svom narodu.

Sa novim svojim susedima, po zaključku mira, stvaraćemo odnose poverenja i dorbog susedstva. No ne zanemarujući iskustvo, naša politika prema njima inspirisaće se mišlju vodiljom da svoje dobro ne trošimo u zlu i propasti drugoga. Sa novim slovenskim državama, republikama Čehoslovačkom i Poljskom sve više i težnje ćemo vezivati odnose prisnog prijateljstva. S Grčkom i Rumunijom, koje su do sada nailazile na više međunarodne predusretljivosti u svojim težnjama, naša će država, negujući međusobno poverenje i zbliženje, biti u stanju garantovati stabilnost i mir na Balkanu. Mi ćemo raditi na tome.

Naše uverenje je bilo i ostaje da je do kraja rešenja tih problema na Konferenciji mira potrebno bilo održati Vladi naše zemlje karakter koncentracije svih političkih struja i grupa. Moji drugovi i ja rešili smo činiti sve što treba i dalje da ničim ne onemogućimo tako okupljanje snaga.

Posle toga u Deklaraciji se govori o unutrašnjim političkim i privrednim problemima Kraljevine.

/Arhiv Jugoslavije, fond 335, fascikla 25/

13. GOVOR PRETSEDNIKA MINISTARSKOG SAVETA DR. MILENKA VESNIĆA, ODRŽAN NA 116. REDOVNOM SASTANKU PRIVREMENOG NARODNOG PREDSTAVNIŠTVA KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA 31. AVGUSTA 1920. GODINE U BEOGRADU.[11]

Otkad se naš Parlament poslednji put sastao, u međunarodnom životu desili su se važni događaji, koji nisu mogli ostati bez uticaja na interes naše otadžbine.

Poslednji rusko - poljski sukob bacio je u veliku brigu srpsku diplomaciju koja se morala njime ozbiljno baviti. Mi smo samo mogli žaliti ovo besciljno prolivanje krvi dva bratska naroda, i prirodno smo ostali neutralni u toj borbi. Od tuda je došlo, da je i Jadransko pitanje potisnuto u drugi red. I ako u ostavci, vlada nije prestajala ni jednog trenutka posvećivati ovom pitanju svu svoju brigu i nastojavala je kod naših saveznika i prijatelja na njegovom što skorijem rešenju. Ona je bila prinuđena činiti ovo tim pre, što su nemili događaji, koji su se desili u poslednje vreme u Splitu, Zadru, Rijeci, Trstu i po drugim mestima, i o kojima je u ovom domu već bilo govora, još jednom najočiglednije dokumentovali nemogućnost stanja, stvorenog kako primirjem sa bivšom Austro - Ugarskom, tako naročito Danuncijevim i njegovih saučesnika avanturama. O gornjim nemilim i teškim događajima, o njihovim vinovnicima i reparacijama, vode se pregovori između nas i Kraljevske italijanske vlade, te se nadati da će i oni pripomoći da se u Rimu utvrdi što pre uverenje da naši neizmenični interesi nalažu podjednako obema stranama dužnost da ove poslove uredimo sporazumno što pre u duhu što boljih susetskih odnosa. Mi verujemo da je svaka politika rđava, koja računa samo o teškoćama svojih suseda i zagovornika, koja računa tako reći isključivo o negativnim činiocima. I u spoljnom, kao i unutrašnjem državnom životu stvaračka je politika samo ona, koja pozitivnim radom približuje narode i koja ovo približavanje olakšava svim mogućim kako političkim tako i ekonomskim sretstvima. Ja se nadam dakle, da će italijanski i naši pretstavnici moći uskoro nadovezati pregovore onde gde su ih prekinuli u Palanci, i da će taj posao dovršiti na korist – ako i ne na potpuno tre-

[11] Milenko Vesnić /1862–1921/ je bio predsednik vlade i ministar inostranih dela Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca /1920/. Političar i diplomata, Vesnić je bio sekretar srpskog poslanstva u Carigradu, poslanik u Rimu /1901–02/ i poslanik u Parizu /1904–20 i 1920–21/ kao i ministar pravde Srbije /1906/. Pored toga, bio je srpski delegat na Londonskoj konferenciji /1912./ i na Pariskoj mirovnoj konferenciji /1919/. Minhenski doktor prava, bio je profesor Velike Škole i autor mnogih rasprava iz krivičnog prava, istorije prava i međunarodnog prava.

nutno zadovoljstvo – oba naroda. Italijanska vlada zna da smo mi gotovi obnoviti te pregovore u svakom trenutku. U Rimu se zna takođe da mi imamo dosta strpljenja, te da zadovnjenje ovog rešenja ovog pitanja neće ni ukoliko uticati na dograđivanje i utvrđivanje naše narodne zgrade, u kojoj poslovi idu poteško više zbog naše snage u bujnosti, nego svog kakve stvarne slabosti. Naši prijatelji i saveznici znaju takođe da mi nismo nikad potcenjivali ulogu Italije u Svetskom ratu, i ako niko ne treba da zaboravi da smo mi prvi, još pri kraju 1914. godine oborili vojni ugled Austro - Ugarske i da smo u prvom redu mi, a u društvu sa Čehoslovacima i Rumunima, razorili njinu vojnu i političku organizaciju. Izjave koje su u poslednje vreme učinili pozvani i merodavni italijanski državnici, ulivaju nam osnovanu snagu da se i u Rimu počinje gledati pravilnije na naše odnose, što sam ja uvek očekivao od državničke mudrosti i patriotizma gospodina Džolitia.

Naši susedi Arnauti, koji bi imali biti naši prijatelji, jer smo se mi uvek ophodili prema njima kao prema takvima, počeli su u poslednje vreme zauzimati prema nama otvoreno neprijateljski stav i sistematski napadati demarkacionu liniju koja nas ima deliti, dok god se među nama ne utvrde stalne granice. Te napade mi smo morali odbiti i mi smo ih odbili. Nadati se, da se ovi napadi više neće ponavljati. Ako se to ipak desi, mi ćemo biti prinuđeni preduzeti protiv napadača još energičnije mere. Ali verujemo da će se i Arnauti urazumiti, ako samo budu u stanju da svojim očima gledaju svoje prave životne interese koji su u prijateljskom življenju s nama.

Savezнички naši odnosi prema Grčkoj su isti kao i do sada. Grčki državnik, koji je njihov predan pobornik u svojoj otadžbini bio je ovih dana ranjen od svojih političkih protivnika. Mi se od srca radujemo, što je naš prijatelj Vepizelos srećno preživeo svoje rane. /*Uzvici: Živeo!*/ S Rumunijom nas vezuje iskreno prijateljstvo, naročito otkad su na upravi njenoj državnici kao što su general Averesko i g. Tako Jopesku. Prema ostalim susedima naši su odnosi ispravni, s iskrenom željom sa naše strane da se sve više poboljšaju.

Naš pojačani položaj u Međunarodnoj Zajednici nameće nam dužnost starati se što ozbiljnije o ohrani naših državnih i narodnih interesa. Danas mi više ne smemo ostaviti drugim, velikim silama brigu o održanju mira među nama i našim susedima, već tu obavezu moramo uzeti na se. Na tom putu mi smo već učinili prvi korak, potpisavši s vladom bratske Čehoslovačke ugovor o strogo odbrambenom savezu, u duhu i prema odredbama pakta o Društvu Naroda, čijem ćemo ga Savezu saopštiti u što kraćem roku. /*Burno i dugotrajno pljeskanje*./ Kraljevska vlada bila je srećna, što je ovaj značajan čin mogla izvršiti u punom skladu misli sa vladom Pretsednika Masarika, staroga i osvedočenog prijatelja celokupnog našega naroda. /*Buran aplauz sa uzvicima: Živeo!*/

Naš međunarodni položaj zavisi i zavisiće, međutim, u prvom redu od toga, koliko budemo unutra i na svom domu uređeni i učvršćeni. S toga vas mi pozivamo na saglasan rad na najpotrebnijim zakonima. Dajte nam potrebne kredite, izglasajte izborni zakon, kako bi u najkraćem roku mogli pozvati slobodne građane naše mile otadžbine pred glasačke kutije da, svesni svojih prava i dužnosti, odluče kako o svom novom uređenju tako i o ljudima, kojima će poveriti odgovornost njegovog prvog uvođenja u život. /*Buran i dugotrajan aplauz i gromki uzvici: Živeo!*/

/Arhiv Jugoslavije, fond 335, fascikla 25/

14. EKSPOZE MINISTRA INOSTRANIH DELA G. DR. MOMČILA NINČIĆA O SPOLJNOJ POLITICI NAŠE ZEMLJE DAT POVODOM DISKUSIJE O BUDŽETU MINISTARSTVA INOSTRANIH DELA NA VII REDOVNOM SASTANKU NARODNE SKUPŠTINE 8. JUNA 1923. GODINE.[12]

Predsednik Ministarstva dao je u svojoj deklaraciji tačnu sliku evropske situacije. Dugotrajni, krvavi, u pogledu ljudskih i materijalnih žrtava nezapamćeni rat ostavio je i još dugo godina ostaviće duboke brazde u evropskoj međunarodnoj situaciji I pobednici i pobeđeni teško se oporavljaju, kod pobeđenih se stalno ispoljava težnja da se obaveze ugovora o miru ublaže ili da ih se, na razne načine, sasvim oslobode. Kako bi ostvarenje te težnje poremetilo situaciju stvorenu savezničkom pobedom, prirodno je, da te težnje izazivaju otpor i sukobe.

Otuda situacija ni sad, posle petogodišnjeg mira, nije potpuno vedra. Prijatelji saveznici se neprestano pribiraju, organizuju snage da se konsoliduje stanje stvoreno ugovorima o miru. Među važnim činjenicama koje blagotvorno deluju u Evropi grupa takozvane Male Antante sve više učvršćuje svoj karakter nosioca mira u Srednjoj Evropi. Značaj i korisnost naše grupe ne samo po nesmetani razvitak srednje - evropskih naroda i konsolidovanje njihovih država no i po opštem miru u Evropi sve se više uviđa, i u momentima kriza moglo se oceniti koliko su veze koje spajaju države Male Antante solidne, i koliko su odnosi među saveznicima iskreni i puni poverenja. S grupom Male Antante ide zajedno i Poljska, koja, iako nije direktno zainteresovana za održanje stanja stvorenog Trijanonskim ugovorom, ipak ima jedan interes, da ugovori o miru dobijaju punu važnost i da odnosi u Srednjoj Evropi ne budu pomućeni ostvarenjem raznih avanturističkih planova. Otuda se u Maloj Antanti ne može govoriti, a da se ne spomene Poljska, Grupa Male Antante i Poljska ostvarila je sebi u Evropi solidan položaj, na sreću svih naroda koji žele da posle teških ratnih iskušenja u miru i radu zaleče velike gubitke.

LOZANSKA KONFERENCIJA

Saziv Lozanske konferencije predstavlja jedan važan međunarodni događaj u Evropi, od poslednjeg moga ekspozea u Međunarodnoj skupštini.

I mi smo kao što znate bili pozvani na konferenciju u Lozanu iz koje je imao da ponikne mir sa Turskom. Sevrski ugovor koji smo i mi odbili da potpišemo nije nikada stupio na snagu, te je valjalo mirom sa Turskom završiti ovaj težak i opsežan rad na uređenju mirnih međunarodnih odnosa koji je počet Versajskim ugovorom. Zaključivanje ugovora o miru sa Turskom bilo je akutno naročito posle povlačenja grčke vojske iz Male Azije. Postojala je opasnost da se ratne operacije prenesu i na sam Balkan kao poluostrvo. Poziv naše države dokazuje, da je pravilno ocenjena važnost naše države na Jugo - istoku Evrope. Stoga je naše učešće u Lozanskim pregovorima bilo aktivno. Naročito je zapaženo bilo držanje naše u pogledu utvrđivanja granice Turske u Evro-

[12] Momčilo Ninčić /1876–1949/, bio je ministar inostranih dela Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca /1922–24 i 1924–26/ i Jugoslovenske vlade u Londonu 1941–43. Političar i diplomata, Ninčić je sa malim prekidom bio ministar finansija Srbije /1915–1919/, ministar pravde, pa ministar trgovine Kraljevine SHS /1920–21/. U nekoliko navrata predsedavao je različitim komisijama u okviru Društva Naroda. Pariski doktor prava, bio je profesor na Pravnom fakultetu Velike Škole u Beogradu i autor mnogih stručnih rasprava.

pi koja je uglavnom povučena prema našem predlogu i odlučnom otporu našem na ostvarenju autonomne Zapadne Trakije. Reč naše delegacije da je opasno otvarati na Balkanu nejasne i komplikovane režime, ostavila je utisak služilo kao glavni argument za stvaranje čistije međunarodne situacije na našem u toku vekova toliko uzdrmanom Poluostrvu.

I kada su pregovori u Lozani bili prekinuti, pa je više puta izgledalo da će mir biti opet poremećen, i docnije kada su pregovori u Lozani nanovo početi, pa do poslednjeg trenutka postojala opasnost da će krv, ovoga puta u našoj blizini početi opet da se proliva, naš rad bio je upravljen na to da se mir održi. Toga radi mi smo ne samo izbegavali da učinimo kakav korak koji bi jednoj ili drugoj strani mogao dati ma i najmanji dodatak za obnovu ratne operacije, nego smo naprotiv uticali koliko je god bilo u našoj vlasti na obe strane, da se dođe do mira. Zadovoljstvo je kod nas veliko što je zaključenje toga mira u ovom trenutku gotovo obezbeđeno. Krajnje je vreme, da među narodima Balkanskog Poluostrva postanu normalni međunarodni odnosi koji će se potpuno poboljšavati, i dovesti do prevage prijateljstva naših naroda.

Ali pre nego što pređem na izlaganje naših napora na stvaranje tih boljih odnosa među narodima Balkanskog Poluostrva, a ti su napori bili veliki i imali su izvesnih rezultata, da se s dve reči dodirnem pitanja naših držanja prilikom potpisa Lozanskog ugovora o miru. Mi ne možemo primiti da se odeljak kojim se uređuju ekonomska i finansijska pitanja odnose i na našu Kraljevinu. Mi smo sva pitanja sa Turskom raspravili pre Evropskog rata, međunarodnim ugovorima koji su pre toga stupili na snagu. Član 6 Lozanskog ugovora o miru predviđa jednu naročitu konferenciju, koja je trebala da raspravi ekonomska i finansijska pitanja potekla usled toga što su ratom zadobili izvesne teritorije od Turske carevine. Sastav te konferencije je mogao sad biti izmenjen, al mi nismo mogli i ne možemo pamtiti, da Lozanska konferencija koja je imala da uredi odnose Turske nastale usled učešća u Evropskom ratu, zatim da stvori mir posle poslednjeg rata grčko - turskog, da ta konferencija, uređuje pitanja koja su za nas još pre Evropskog rata bila uređena, ili se za koje još tada bilo predviđeno na koji način treba da bude uređena.

Iz tih razloga mi ugovor o miru koji se sada zaključuje u Lozani možemo potpisati samo sa rezervom da taj odeljak ekonomsko finansijski ne važi za nas.

ODNOSI SA ITALIJOM.

Od susednih zemalja naši odnosi s Kraljevinom Italijom danas najviše interesuju naše javno mnjenje. I doista i po značaju naših privrednih veza, i po važnosti političkih i drugih pitanja o kojima treba da se sporazumemo iz interesa koje trebamo zajedno da branimo, Kraljevina Italija zauzima našim susedima jedno od prvih mesta. Za vladu je neki put rečeno da ona pridaje veliki značaj dobrim i prijateljskim odnosima sa Italijom stoga što je italijanofilska. To je pogrešno, u stvari mi iako imamo puno simpatija za Italijane kao narod, odnose naše sa Kraljevinom Italijom kao država cenimo isključivo sa gledišta naših državnih interesa. A ti interesi nas upućuju na dobre i prijateljske odnose sa našim zapadnim susedom, a svi njihovi uviđavni političari cene, u to sam uveren, da je to isto tako interes Italije. Mi smo u toku poslednjih meseci s Kraljevinom Italijom zaključili veći broj konvencija. Njima se uređuju važna pitanja koja su otekla bilo s naših odnosa neposrednog susedstva, bilo s toga što smo jedni i drugi nasledili

teritorije bivše Austro - Ugarske. Zaključivanje tih konvencija dokazuje s koliko se dobre volje želi s jedne i s druge strane ne samo da se skinu sva sporna pitanja s dnevnog reda, no da se pruži što bolja osnova za povoljan razvitak naših odnosa u budućnosti.

U ovom trenutku vode se novi pregovori po raznim pitanjima među kojima je nesumnjivo najvažnije pitanje povlačenje naše granice prema Riječkoj državi, i inače shodno utvrđenim sporazumima i samog pitanja Riječke države. O tim pregovorima koji su u toku ne mogu sada dati detaljna obaveštena. Reći ću toliko, da bi rešenje tih pitanja bilo neki put manje teško kada se ne bi pre raznih obostranih interesa upleli i osećaji, a pod utiskom osećaja ne stvara se povoljna atmosfera za sporazumevanje. Važni su još i pregovori, koje ćemo ovih dana nastaviti za zaključenje novog trgovinskog ugovora. Mi sad hitno dovršujemo naš predlog opšte carinske tarife, da bismo mogli sa Kraljevinom Italijom da zaključimo prvi naš tarifski ugovor posle rata.

ODNOSI S GRČKOM - SOLUNSKA ZONA - MANJINE.

Kao što sam napred rekao, naši napori za stvaranje dobrih odnosa među narodima Balkanskog Poluostrva imali su izvesne rezultate. Sa našim posebice važnim susedom Grčkom, potpisivanjem ugovora o otvaranju naše slobodne zone u Solunu, učinjen je jedan za naš međunarodni saobraćaj važan korak. Ja nisam ovlašćen objaviti tekst, ali vam mogu reći da su za naš saobraćaj u tome veoma važnom pravcu, postignute povoljne pogodbe. Konvencija od 1914. godine popravljena je važnim odredbama.

U pogledu pitanja naše manjine u Grčkoj, mi smo s pređašnjim ministrom inostranih dela g. Politisom postigli sporazum ne samo u pogledu škola, no i u pogledu celokupne primene konvencije o manjinama. Mi ne sumnjamo da će taj sporazum privesti u delo.

ODNOS S BUGARSKOM.

Što se tiče Bugarske u poslednje vreme nastupila je promena, izazvana željom i potrebom da se između dve zemlje stvore odnosi dobroga susedstva. I ranije su činjeni pokušaji u tom smislu, ali su bili obustajali bez rezultata, jer jedna od glavnih smetnji nije bila uklonjena. Ta smetnja ležala je u četničkoj akciji, koja se vodi u našim južnim krajevima, a koji održavaju i potpomažu sa bugarske teritorije poznati komiteti revolucionarne organizacije. Mi smo oduvek nalazili da ima dovoljno sredstava na raspoloženju da stanemo na put da definitivno presečemo četničku akciju na našoj teritoriji i da nam za taj posao nije potrebna ni bugarska, ni čija druga pomoć. Ali smo isto tako nalazili da Bugarska, ako iskreno želi vaspostavljanje dobrih odnosa sa nama, treba sa svoje strane da spreči kriminalnu aktivnost revolucionarnih nelegalnih organizacija i samoj Bugarskoj. Bugarska vlada je uvidela opravdanost svoga gledišta, iako je došlo do konferencije u Nišu i do Niškoga sporazuma, za koji se može reći da otvara ovo doba u odnosima sa Bugarskom.

Niški sporazum je poslužio nelegalnim organizacijama u Bugarskoj kao povod da izazovu poslednje događaje i sukob sa bugarskom vladom, ali pravi uzroci za njihov sukob su van Niškog sporazuma; oni su mnogo dublji i sasvim druge prirode. Neke od tih nelegalnih organizacija stvorile su postepeno i u toku vremena od pojedinih krajeva Bugarske formalne autonomne oblasti, u kojima one same naplaćuju porez od

naroda, formiraju miliciju, proteruju predstavnike bugarske državne vlasti i uopšte se ponašaju kao nezavisna država prema drugoj državi. Sasvim je prirodno, ako bugarska vlada preduzme mere protiv onih koje to stanje stvaraju ili potpomažu. Isto tako sasvim prirodno što bugarska vlada u tom preduzeću ima simpatije svih onih koji žele da se u Bugarskoj saniraju unutrašnje prilike i stvori situacija pogodna za njeno mirno razvijanje. Mi ćemo sa simpatijom pratiti sve što bugarska vlada preduzme u tom cilju jer iskreno želimo da stara Bugarska ustupi mesto novoj Bugarskoj. To smo uostalom i dokazali našim dosadašnjim držanjem, koje je osetno pomoglo bugarskoj vladi da povoljno reši nekoliko važnih pitanja.

ALBANIJA.

Naš odnos prema Albaniji produžio je da bude blagonaklon i prijateljski, ali ne bez izvesnih teškoća. Neke od tih teškoća savladane su obostranom dobrom voljom, a ostalo, nadamo se da će na isti način biti otklonjeno. Moramo dati potreban kredit u vremenu jednoj mladoj državnoj organizaciji, kojoj nije lako utvrditi svoj autoritet u jednoj sredini, koja dosada nije bila naviknuta na to.

Granično pitanje uglavnom rešeno je sem nekoliko tačaka za koje smo mi učinili izvesne rezerve, i koje se sada diskutuju pred Konferencijom ambasadora. Najvećim delo ostala je stara granična linija od 1913. godine. Modifikacijom 9. novembra 1921. godine nama su pripali skoro ceo Gorski srez kao i put Struge do Debra.

Neutralna zona ukinuta je time na celoj dužini krajem prošle godine, osim jednoga uskoga dela od po 500 metara na obe strane granice, dok se postave stalni granični znakovi ovoga leta.

Sa neutralnom zonom, na žalost, nisu nestali i oni elementi, koji ne mogu da se nauče poštovati jednu utvrđenu granicu i stvoreno stanje. Kada dođe u sukob sa zakonima na jednoj strani, oni se prebace na drugu i otuda pokušavaju raditi protiv bezbednosti svoje otadžbine. Naročito je veliki broj naših odmetnika u Severnoj Albaniji, gde oni nalaze podesan teren za pripravljanje svojih upada na našu teritoriju blagodareći opštim prilikama, a u mnogome i svojim zemljacima koji su ranije prešli u Albaniju i zauzeli ugledna mesta u pograničnoj službi, upravim vlastima, pa i u samom parlamentu Tirane. Opasnost je da ovi elementi ne postanu neka vrsta arbanaških Makedonaca sa svima nezgodama kako na unutrašnji poredak u samoj Albaniji, tako i na naše međusobne odnose. Uostalom, škola je ista, jer je nesumnjivo utvrđena njihova intimna veza sa šefovima makedonske organizacije, Protogerovom i Todorom Aleksandrovom.

Mi sa simpatijom pratimo napore, arbanaške vlade da se emancipuju od ovog uticaja i suzbiju razornu akciju ovih ljudi. Na njen predlog proučavati materijal za jednu konvenciju, kojom bi se rešilo pitanje pripadništva pojedinaca i grupa, koje se u toku i posle ratova promenilo i stalno menjaju mesto stanovanja, pošto pravo opcije ne vredi i za Albaniju, koja još nije bila priznata u momentu potpisa govora koji regulišu to pitanje.

Isto tako proučava se materijal i za prvi trgovinski ugovor sa Albanijom. Do njegovog zaključenja na zajedničkoj granici, primenjen je jedan liberalni provizorni režim, koji omogućava pograničnom stanovništvu Albanije kao i trupama arbanaškim u tim krajevima da se snabdevaju na našim tržištima.

Uredan poštanski i telegrafski saobraćaj postoji u pravilno funkcioniše još od prošle godine.

Crkveno pitanje koje je iznenada izbilo, krajem prošle godine, jednog momentna zadavalo je ozbiljne teškoće i pretilo da pomuti dobre odnose. Od davnašnjih vremena stara raško - prizrenska partija, odnosno Pećka arhijepiskopija ima pod svojom jurisdikcijom namesništvo u Zadru, a izvestan broj parohija Ohridske eparhije ostao je takođe u Albaniji. Valja pomenuti, da je pravoslavno stanovništvo oba ova dela naše crkve skoro isključivo našeg porekla i jezika. Juna prošle godine, Njegova svetost Patrijarh, kao pećki arhijepiskop unapredio je svoga skadarskog namesnika, dotle arhimandrita, u čin vikarskog episkopa, čime ni u koliko nije izmenjen juridički status namesnika lično, ni njegovog namesništva.

Međutim, posle toga, krajem avgusta, jedan kongres klirika i lajika jednostrano je proklamovao u Beratu nezavisnost arbanaške pravoslavne crkve, doneo statut i izabrao svoj Sveti Sinod, koji je odmah pokušao da u svoje ruke uzme svu crkvenu vlast u Albaniji bez prethodnog sporazuma sa nadležnim patrijaršijama u Carigradu i Beogradu.

Nesporeći opravdanost težnje naših arbanaških suseda da imaju svoju nezavisnu pravoslavnu crkvu što nije u protivnosti i sa duhom same pravoslavne crkve, mi smo im savetovali umerenost i pomirljivost u tom delikatnom pitanju, koje mogu pravilno rešiti jedino u sporazumu sa Vaseljenskom i sa našom Patrijaršijom: na bazi kanonskoj, u čemu im neće nedostajati naša diplomatska pomoć. Moramo odati priznanje arbanaškoj vladi što je uticala te je duh umerenosti i pomirljivosti pobedio. Nedavno je bila u Carigradu jedna delegacija pravoslavnih Arbanasa radi sporazuma sa Vaseljenskom Patrijaršijom. Do sporazuma istina još nije došlo, ali mi smo uvereni, da će se ipak postići uzajamnom dobrom voljom, koju diktuju interesi pravoslavlja i hrišćanstva. Kada se postigne sporazum sa Vaseljenskom Patrijaršijom mi verujemo da neće biti velikih teškoća kod naše.

Ja nisam propustio da ukažem na sve teškoće u našim odnosim sa Albanijom, baš u interesu tih odnosa da bi blagovremeno videli gde je opasnost, a uveren sam, kao što je bilo i do sada, da će sve teškoće lojalnom diskusijom i prijateljskim sporazumom otkloniti.

ODNOSI SA TURSKOM.

Pošto su otklonjene sve veće teškoće za zaključenje mira, naši odnosi sa Turskom postaju normalni i po sporazumu obeju vlada uskoro će biti postavljeni zvanični diplomatski predstavnici među našim državama. Turska, istina, nije nam neposredni sused, ali ona sa Istočnom Trakijom dolazi na Balkansko Poluostrvo i dobre prijateljske veze između nas doprineće mnogo konsolidovanju odnosa na Jugo - istoku Evrope.

POSETA AUSTRIJSKOG KANCELARA.

Prilikom posete austrijskog saveznog kancelara u Beogradu potpisani su u vezi sa primenom ekonomskih i finansijskih klauzula Sen - Žermenskog ugovora o miru, a posle diskusije sa 4 dana, 24. februara ove godine u Beogradu 4 konvencije sa uvodnim protokolom. Kao punomoćenik sa naše strane potpisao je konvenciju i protokol g. dr. Laza Marković, ministar Pravde, a sa strane austrijske g. dr. Grinbercer, ministar inostranih dela. Sve četiri konvencije sačinjavaju jednu celinu, a treba da budu ratifikovane zajedno.

Te su konvencije:

1. Konvencija o skidanju sekvestra u kojoj sa svaka strana ugovornica obavezuje da će skinuti sekvestre, zabrane i sve druge izuzetne mere učinjene protiv imanja, prava i interesa pripadnika grupe strane - ugovornice.
2. Konvencija o plaćanju dugova i potraživanja u austro-ugarskim krunama između državljana naših i austrijskih.
3. Konvencija o primeni Sen - Žermenskog ugovora o miru u pogledu izvesnih dobara i prava bivše bosansko - hercegovačke vlade.

Istoga dana 24. februara ove godine potpisan je još jedan sveopšti protokol u cilju regulisanja raznih pitanja. Protokol, potpisao sam sa naše strane ja, kao punomoćenik, a sa austrijske strane g. Grinbercer, ministar inostranih dela. U ovom protokolu obavezujemo se da ćemo uzajamno što pre regulisati sledeća pitanja:

Da izvršimo i dopunimo postojeće konvencije o pograničnom saobraćaju u najširem smislu; da olakšamo tranzitno putovanje i transportovanje kroz naše zemlje /kroz Slovenačku/; da na specijalnoj konferenciji eksperata regulišemo pitanje železnički materijal, svojina državnih železnica, i to uskog koloseka koji je za vreme rata prenet na mrežu bosansko - hercegovačkih železnica, i materijal koji je svojina austrijskih privatnih društava ili lica, a nalazio bi se eventualno na našoj teritoriji, da što pre sklopimo sa Austrijom jedan trgovinski ugovor na široj bazi no što je postojeći ugovor. Ugovor ima sadržati jednu partiju na tarifama i to za jedan ograničen broj najvažnije robe obeju zemalja – carine ima da budu određene u zlatu – ugovor biće od kratkog roka s obzirom na nestalne ekonomske i valutne prilike; da austrijskoj vladi priznajemo vlasništvo na palatu austro-ugarskog poslanstva u Beogradu i na zgradu bivšeg austro - ugarskog konzulata u Skoplju – iskorišćavanje ovoga prava vlasništva biće regulisano zasebnim sporazumom između vlada da na jednoj naročitoj mešovitoj konferenciji regulišemo pitanja koja su: imanje opštine Radgone, odšteta austrijskim vojnicima koji su na našoj teritoriji ostavili prilikom prevrata svoje privatne stvari; odšteta austrijskim firmama kojima je u doba sloma, bajagi, zaplenjena privatna roba na dunavskim šlepovima, pitanje obračuna dugova nastalih pre 28. jula 1918 godine u stranoj valuti. U protokolu pristaje naša vlada na izvesne olakšice u pitanju plaćanja penzija u inostranstvu, čime je otpao razlog austrijske vlade protiv potpisivanja Rimske konvencije o pravom postupanju sa akcionarskim društvima sa ograničenim jemstvom i sa rudničkim preduzećima, koja se bave poslovima proizvodnje ili tranzita da olakšamo uzajamno izdavanje putnih isprava i viza pripadnicima obeju zemalja.

Nasuprot ovome sporazumu koji pokazuje dobru volju obeju strana pitanje o postupanju sa našom manjinom u Austriji u praksi još nije povoljno rešeno. Nesumnjivo je da je položaj Nemaca kod nas u tome pogledu mnogo bolji. Nekoliko podataka će vam tu stvar rasvetliti.

Dok na 40.000 Nemaca u Slovenačkoj i Prekomorju postoji 37 osnovnih škola sa 81 razredom i 3.340 učenika i dve nemačke gimnazije, nasuprot tome 70.000 Slovenaca u Austriji ne mogu da dobiju nijedne škole. Dok Nemci u slovenačkoj imaju 74 patriotskih i kulturnih društava i pet dnevnih listova, dotle Slovenci u Koruškoj, kojih ima gotovo dva puta više, imaju samo jedno staro kulturno društvo od pre rata, kome se, uostalom, ne dopušta nikakva delatnost i nemaju nijednog dnevnog lista. Istina, usled velike decentralizacije u Austriji, koja vodi državu u pravo rasulo, bečka vlada nema ni velike vlasti da naturi pokrajinskoj zemaljskoj pravo povoljno rešenje u pitanju naših

škola. Pokrajinska vlada u Koruškoj, sastavljena je iz četiri člana, dva socijal-demokrata i dva predstavnika građanskih stranaka. Isto tako i oblasni Sabor nije u stanju da svrši nikakav posao, jer ni jedna stranka u njemu nema većine. Pa čak ni ovako heterogena pokrajinska vlada nema prava rešavati o pitanjima koja se tiču škola. Pitanje škola povereno je jednom sasvim nezavisnom telu tzv. Pokrajinskom školskom savetu, izabranog od Pokrajinskog Sabora, i koji sačinjavaju jedanaest lica. Taj školski sabor ne odgovara nikome za svoj rad.

Ali kraj svih tih teškoća glavni uzrok ovome nekulturnom ponašanju prema našim sunarodnicima leži u krajnjoj netrpeljivosti nemačkog stanovništva u Koruškoj i njihovih zemaljskih organa. Njihova je očigledna težnja da uguše nacionalno osećanje našeg tamošnjeg življa; kako u tome ne uspu da ga nateraju da se seli iz zemlje. Čak i tri jedina učitelja Slovenca koji nisu bili prisiljeni da napuste Korušku, i imaju još hrabrosti da tamo ostanu, ne bi mogli biti postavljeni za učitelje, jer im austrijske vlasti spore austrijsko državljanstvo pod izgovorom da su bili u službi naših vlasti za vreme plebiscita, te im s toga ne mogu dati javnu službu pošto su veleizdajnici. Predstavnici vlasti tvrde čak da bi ih nemačko stanovništvo ubilo istoga dana kada budu postavljeni za učitelje. Ova izjava je učinjena našem predstavniku u Celovcu od strane odgovornih činilaca.

Danas, ponavljam, 70.000 Slovenaca u Koruškoj ne mogu ni dan dani da dobiju jedne osnovne škole, a stavlja se zvanično do znanja da kada bi i dobili pravo na otvaranje svoje škole, nemačko bi stanovništovo ubilo učitelja. Iz toga se vidi, da ima razloga što se naše javno mnjenje uzbuđuje i da će Kraljevska vlada biti prinuđena da ovu situaciju, ako se izmeni, uzme u vrlo ozbiljno razmatranje, kao što je već zvanično izjavio, ova nejednakost ne može večito ostati, no se mora ispraviti na ovaj ili onaj način.

MAĐARSKA, IZUZETAK MEĐU NAŠIM SUSEDIMA, NJEN ZAJAM U INOSTRANSTVU.

Kao što vidite, sa ovim našim susedima odnosi su ili već vrlo dobri, ili su na putu neprestanog poboljšanja. Sa žalošću konstatujem da je jedini izuzetak u tom pogledu naš severni sused, Mađarska.

Od kako su uspostavljeni odnosi s Mađarskom posle ratifikacije Trijanonskog ugovora, kraljevska vlada je nastojala, da i sa njom postepeno raspravlja i sređuje mnoga poratna pitanja, u težnji stvaranja normalnog susedstva.

Kraljevska vlada nije u tome uvek uspela, blagodareći tome, što i s druge strane nije nailazila na dovoljnu gotovost i podudarnost da se radi u ovome pravcu.

Prva teškoća dolazi otuda, što se s mađarske strane nikako ne pokazuje dobra volja da se lojalno izvršavanje odredaba Trijanonskog ugovora.

Svekolikim svojim držanjem, tolerisanjem akcije izvesnih nacionalnih udruženja sa šovinističkim i imperijalističkim težnjama, kao i poklanjanjem brige reorganizaciji i jačanju vojske i držanju sve domaće štampe njihove, mađarska vlada pokazuje da smatra Trijanonski ugovor kao jedan privremen međunarodni pakt, koji će uskoro biti ototronjen i obnovljen stari red stvari.

Time se objašnjava fakat da komisija za reparacije i restitucije nailazi u svome radu na stalne smetnje i teškoće od strane mađarskih državnih organa, tako da sa velikom mukom otpravlja poverenu joj misiju.

Međusaveznička vojnička komisija ne manje je izložena ne samo velikim teškoćama no i direktnim napadima prilikom istraživanja otkrivanja oružja municije, kao i kontrolisanja brojnog stanja vojske. Nedavno je sakupljena masa sveta u Kečkemetu napala savezničke oficire, članove Kontrolne Komisije, koji su bili otišli u Kečkemet, saznavši da se tamo nalaze velike količine skrivenog oružja i municije. Prilikom toga napada jedan od francuskih oficira jedva je spasao život.

I svojim držanjem prema susedima ne pokazuje se u Mađarskoj dobra volja za uspostavljanje boljih odnosa.

Niko od naših državljana ko pređe u Mađarsku svojim privatnim poslom nije siguran da li će iz nje izaći.

Mada je proteklo već više godina od prestanka rata i potpisa međunarodnih ugovora, kojim se obnavlja miran međunarodni pravni poredak među državama, Mađarska je jedina država u Evropi koja je zadržala lagere za intervenisanje. Bez ikakvog zakonskog osnova i bez susedske presude mađarske vlasti mogu, po svom ličnom nahođenju, uhvatiti ma koga od stranaca koje slučajno zla sudba zadesi na mađarskoj teritoriji i odvesti u lager. Mađarske vlasti se često koriste ovim svojim pravom.

Veliki broj naših građana nalazi se već godinama interniran u ovim lagerima. Prema podacima koje ima Kraljevska Vlada, 140 naših podanika su internirani ili se nalaze u zatvorima u Mađarskoj.

Pored ovih pokušaja da se bliže obavesti, zašto su ti građani lišeni slobode Kraljevskoj vladi to nije do sada pošlo za rukom. Međutim, među ovima koji se nalaze u logorima ili u zatvorima ima ih koji su tamo još od 1920. godine.

Do koje se mere samovoljno i bez ikakvog pravnog osnova naši ljudi interniraju, svedoči i slučaj da se nedavno dva naša pogranična stražara, koji su slučajnom greškom prešli na mađarsko zemljište, uhvaćeni i sprovedeni u lager Zala - Egerseg. Svi zahtevi da budu vraćeni iz lagera, gde apsolutno nisu mogli biti upućeni, ostali su bez uspeha.

Mnogi naši građani osuđeni su na više godina robije, dvojica na smrt. Kraljevska Vlada zahtevala je da joj se pruži mogućnost da preko svojih organa proveri koji su ti naši građani koji su osuđeni ili se nalaze u preventivnim zatvorima. Svi su oni u bednom materijalnom stanju. Kraljevska vlada je voljna da im bar u tom pogledu olakša težak položaj. Ona to nije uspela jer mađarska vlada to ne dopušta. Jedino se uspelo da se pruži materijalna potpora Božidaru Severu.

Mađarska vlada čak nije dopustila da naši službeni organi obiđu dvojicu naših podanika osuđenih, ne zna se zašto, na smrt, i čuju njihovu poslednju želju.

Ovakvo postupanje Mađarske vlade i njenih organa prema našim građanima i sunarodnicima daleko je od toga da doprinosi poboljšanju naših susednih odnosa.

Kraljevska vlada činiće i u buduće kao i do sada što treba da se ovom stanju učini kraj, ali moram priznati da dosadašnji rezultati ne daju preterane nade za uspeh. Koliko daleko mi idemo u svojoj miroljubivosti vidi se iz toga, što već toliko vreme odlažemo da kao represalije primenimo ono što mađarske strane bezobrazno bez ikakva povoda i uprkos svih naših protesta stalno već godinama čine. Sada se postavlja pitanje da li se ta naša uzdržljivost tumači kao slabost i davanje odrešene ruke mađarskim vlastima prema našim državljanima.

Pa je li mogućno pri takvom stanju stvari da se razvijaju normalni odnosi i da se pojačaju privredne veze, što bi bilo u interesu obeju strana?

Takva politika Mađarske, koja ne radi na tome da živi u dobrim odnosima sa svojim susedima, a bez dobrih odnosa sa susedima nema političke sređenosti ni privrednog napretka, takva politika Mađarske morala je dovesti zemlju do velike finansijske i privredne krize. I Mađarska se sad doista nalazi u velikoj finansijskoj i privrednoj krizi. Otuda put njihovog predsednika Ministarstva g. grofa Vetrena sa ministrom finansija da otvore mogućnost za zaključenje jednog spoljnjeg zajma. To nije moglo biti bez odobrenja komisije za reparacije. Prilikom rešavanja o zajmu Mađarske, pojavila su se u Komisiji za reparaciju dva predloga: englesko-italijanski i francuski. Englesko - italijanski predlog ne vodi računa o držanju Mađarske u pogledu izvršenja ugovora o miru ni o njenom držanju prema susedima. Niko ne može biti protiv privrednog oporavljanja Mađarske. Ni mi nismo protiv toga, ali kada se rešava o jednom tako važnom pitanju, kojim se predviđa mogućnost zajma za Mađarsku, ne sme se gubiti iz vida na osnovu ovoga što se zna o radu i politici mađarske vlada, da taj zajam može poslužiti ne za konsolidovanje odnosa u srednjoj Evropi, no na protiv, on može dati sredstva da se ti odnosi poremete i mir u Evropi ugovori. S toga smo mi bili protiv englesko - italijanskog predloga, koji o svemu tome ne vodi računa.

Francuski predlog, međutim, istina ne protivi se u principu privremenom davanju privilegije u pogledu izvesnih prihoda Mađarske, koji mogu poslužiti kao garantija za odobrenje zajmova, ali se u francuskom predlogu stavljaju pogodbe i to:

1. Te se olakšice daju samo određenim slučajevima i za tačno definisane predloge zajmova koje mađarska vlada bude podnela Komisiji za reparacije na odobrenje;
2. Da se deo zajmova upotrebi na reparacije;
3. Komisija za reparacije ima da dobije garantije i mogućnost za kontrolu, prvo, da deo zajma ostavljen mađarskoj bude isključivo upotrebljen na finansijsko oporavljane Mađarske da bi se ona osposobila da ispuni svoje obaveze u davanju reparacija; drugo, da budu preduzete sve unutrašnje mere potrebne da se obezbedi to finansijsko oporavljanje;
4. Da se odmah pošalje u Mađarsku misija koja ć ispitivati finansijsko i privredno stanje zemlje:
5. Da se sem toga pozove mađarska vlada, da ispuni i sve druge finansijske i privredne obaveze, kao na primer, davanje uglja i da ispuni i sve druge odredbe ugovora o miru koje ne predstavljaju finansijske terete.

Kao što vidite, zahvaljujući predlogu Francuske, koji je primljen u Komisiji za reparacije, imamo garantije da Mađarska neće moći, ako pod ovim pogodbama i dobije zajam, upotrebiti ga na remećenje mira u Evropi. I to je sreća i za njih i za nas.

– NAŠA ZAHVALNOST FRANCUSKOJ –

Naš narod nije ispunjen mržnjom ni prema kome. Mi želimo normalne i dobre odnose i sa onima s kojima smo se do juče krvili. Ali u našem narodu utoliko više je razvijen osećaj zahvalnosti prema onima koji su nas zadužili prolivajući krv za opštu stvar. Prema tome ne ističe iz duše narodne, kad se ne govori povoljno i kad se govori rđavo ma o kome našem velikom savezniku, o jednom našem naročito velikom prijatelju, kao što je Francuska.

Kad god je naš narod bio u takvom položaju, on se obraćao Francuskoj s nadom na pomoć. I ta mu pomoć nikada nije izostajala. Ni pre rata prema Srbiji i Crnoj Gori, ni za vreme rata, kad je trebalo spasavati ostatke naše državne snage iz Albanije, kad je trebalo brinuti se u njoj na Krfu i u Solunu, kad je zatim trebalo održati solunski front

i spremati ofanzivu koja je nama donela oslobođenje, a Evropi mira, uvek je Francuska bila ta koja nam se stavila na uslugu i pružila nam pomoć. Pa i posle koliko nam je dokaza prijateljstva dato s francuske stane kao i sa strane naših velikih saveznika, na raznim međunarodnim konferencijama! Ali nezavisno od sveg toga što je učinjeno našem narodu, zar se može zaboraviti rad i zasluge Francuske na opštem dobru čovečanstva, zar se mogu gubiti iz vida napori koje je Francuska kroz decenije činila da se održi mir u Evropi, zar se o toj Francuskoj može govoriti kao zemlji reakcionarnoj i imperijalističkoj? To nije ozbiljno i mi moramo uvek žaliti kad se u nas takvi neopravdani prekori čine. No ti prekori ne mogu biti rezultat pravog uverenja, no samo izraz trenutnog rđavog raspoloženja i to vrlo maloga broja ljudi u našoj zemlji. Ne manje me je iznenadilo, kad je jedan g. poslanik s nepoverenjem govorio o sadašnjem držanju Francuske. Čak i poseta prijatelja našeg naroda, francuskog generala Le Rona, dovodila se u vezu sa stvaranjem jedne nove grupe sila koju Francuska sprema za rat. Sve je to netačno, a nije ni moglo biti tačno. Takva jedna ratoborna Francuska koja samo misli na rat, našem narodu nije poznata. Ni general Le Ron, niti ma ko drugi nije od strane Francuske dolazio k nama u takvoj misiji.

– CILJEVI NAŠE SPOLJNE POLITIKE –

Iz ovoga predloga vidite, gospodo, ideje vodilje naše spoljne politike. Ona ima svoj nepokolebljiv pravac koji vodi međunarodnom miru i stvaranje one idealne situacije u kojoj bi svi narodi mogli živeti spokojno, predani radu na poboljšanju svoje kulture i povećanju svoga privrednog blagostanja. To su jedini ofanzivni ciljevi naše spoljne politike. Inače, ona ima čist defanzivni karakter: braniti stanje stvoreno ugovorima o miru, uklanjati sve spoljne teškoće u unutrašnjem konsolidovanju naše narode snage. Tim putem mi ćemo ići i u buduće. /*Burno i dugotrajno odobravanje od svih*/

/Arhiv Jugoslavije, fond 335, fascikla 25/

15. EKSPOZE MINISTRA INOSTRANIH DELA DR. NINKA PERIĆA DAT NA 61. REDOVNOM SASTANKU NARODNE SKUPŠTINE 20 MARTA 1927 GODINE POVODOM DISKUSIJE O BUDŽETU MINISTARSTVA INOSTRANIH DELA[13]

Gospodo narodni poslanici, Narodne skupštine, prošla godina bila je u glavnom posvećena radu na učvršćivanju mira tako da se može reći da je u prošloj godini duh pomirljivosti bio inspirator i vođa međunarodne politike. I najveći skeptici uviđaju da mir među narodima nije više samo jedan ideološki stav, ideal jedne elite duhova, nego glavni i trajni uslov posleratne obnove i vraćanja naroda ovome blagostanju. I u tom pogledu postignuti su vrlo značajni uspesi.

[13] Ninko Perić (1886–1961), bio je ministar inostranih dela Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1927). Političar i diplomata, Perić je bio ministar socijalne politike (1922–23), ministar pravde, pa ministar finansija (1924), ministar prosvete (1927) i predsednik Narodne skupštine (1928). U diplomatskoj službi boravio je kao poslanik Kraljevine Jugoslavije u Bukureštu (1935–36). Pravni fakultet je završio u Beogradu i Parizu. Bio je profesor Beogradskog Univerziteta.

Nemačka je 8. septembra prošle godine postala članom Društva Naroda i na taj način Lokarnski sporazum kojim Engleska, Francuska, Belgija, Nemačka i Italija garantuju nepovrednost francusko - belgijsko - nemačkih granica, kao i ugovor o arbitraži i obaveznom izmirenju između Nemačke i njenih suseda, svi ti ugovori i sporazumi dobijaju sankciju Društva Naroda. Nemačka se još jednom posle Versajskog ugovora voljno i javno obavezala da će poštovati stanje stvoreno ugovorom o miru, tako da je sedma skupština Društva Naroda bila jedna svečana manifestacija mira i dobre volje na kojoj je našem narodu pripala čast da naš tadašnji ministar inostranih dela bude izabran i za predsednika sedme skupštine Društva Naroda. Gospodo, ova počast bila je jedno vidno i veliko priznanje našoj državi što je ona čvrstom voljom tako dosledno rešavala ova sporna pitanja u duhu pakta Društva Naroda.

Ulaskom Nemačke u Društvo Naroda i njenim izborom za stalnog člana saveta izmenjen je i sam savet Društva Naroda. Broj stalnih članova popeo se za jedan, a broj izbornih članova saveta povećan je od 6 na 9. Na prošloj skupštini Mala Antanta, a po prethodnom međusobnom sporazumu dobila je u Savetu Društva Naroda dva izborna mesta – Čehoslovačka za godinu dana i Rumunija za tri godine, tako da smo uvereni da će u savetu Društva Naroda za sve to vreme interesi noše zemlje biti dobro i svesrdno zastupljeni.

Učešće naših delegata na samoj skupštini, kao i u raznim komisijama, bilo je aktivno i zapaženo. Sudelovali smo i sudelujemo u ovima prethodnim radovima, a uzećemo vidnog učešća i na dvema konferencijama od velike važnosti za budućnost međunarodnih odnosa – Ekonomskoj konferenciji, koja će se uglavnom baviti trgovinskom i tarifnom politikom i međunarodnim industrijskim sporazumima, kao i na Konferenciji za razoružanje.

Naša saradnja u Društvu Naroda bila je i ostaje iskrena jer je naša vera u Društvo Naroda velika. Mi verujemo da će Društvo Naroda umeti očuvati svoj autoritet i suzbiti svaku težnju opasnu za mir i za velike ciljeve koje je paktom sebi postavilo, a koje se težnje s vremena na vreme pojave u javnosti sa opasnošću da poljuljaju hladno razmišljanje odgovornih vlada. Mi smo uvereni da će i svaki član Društva Naroda na tom iskreno nastojati. Sa naše pak strane mi ćemo ove naše snage upotrebiti da se autoritet Društva Naroda sačuva kao najlepša zaloga mira.

Mala Antanta ne samo da postojano i verno služi ciljevima radi kojih je osnovana, nego svoju delatnost proširuje i na druga važna međunarodna pitanja, po kojima se vrši stalna izmena misli. Na prošlogodišnjem sastanku na Bledu utvrđeno je međusobnim sporazumom držanje i rad Male Antante za VII Skupštinu Društva Naroda, kao i za sve vreme do njenog budućeg sastanka koji će biti uskoro.

Mogu vam reći da su ove vesti o slabljenju Male Antante bez ikakvog osnova. Naprotiv, međusobni odnosi njihovih članova vrlo su srdačni i sva se pitanja rešavaju na bazi poverenja, iskrenog prijateljstva i dobro shvaćenih zajedničkih interesa. Malu Antantu uvek vodi ideja mira i reda. Ona ima pred očima glavni cilj održanja status kvoa, kao što je to utvrđeno ugovorima o miru.

Naši odnosi sa bratskom Čehoslovačkom Republikom više su nego srdačni i ničim nepomućeni. Među nama vlada potpuna saglasnost pogleda. Pre nekoliko dana završen je u Beogradu jedan deo rada na pregovorima o sklapanju novog trgovinskog ugovora, a drugi deo nastaviće se uskoro u Čehoslovačkoj. Postoje svi razlozi da se veruje, da će rad delegacija biti krunisan uspehom i da ćemo sa jednim novim trgo-

vinskim ugovorom moći da ojačamo i razgranamo postojeće ekonomske veze sa Čehoslovačkom Republikom. Odnosi sa Kraljevinom Rumunijom odlični su, kako u pogledu iskrene saradnje na problemima koji interesuju Malu Antantu, tako isto i u pogledu susedskih odnosa. Izvesna nerešena pogranična, saobraćajna, administrativno - pravna i crkveno - školska pitanja između nas i Rumunije rešavamo i rešićemo na prijateljski način i na pravično zadovoljstvo obostranih interesa.

Naša politika prema Italiji osnovana je na iskrenoj volji za dobrim susedstvom i prijateljskim odnosima. Mnogobrojni zajednički ekonomski, saobraćajni i političko-pravni interesi upućuju nas na tešnju saradnju sa susednom Kraljevinom. Mi smo prijateljski rešili sve te probleme čitavim nizom konvencija i ugovora. I ne samo to, nego smo tu saradnju sa Italijom postavili na širu osnovu, vezani sa njom ugovorom prijateljstva i najlojalnije ispunjavajući ga, da postanemo bedem mira i napretka u ovom delu ratom izmučene Evrope.

Albansko-italijanski ugovor uzbunio je i našu i stranu javnost uopšte, jer sudeći po jednom delu tekstova, može postati opasnošću za naše dobre i prijateljske odnose prema državama ugovornicama i za mir uopšte.

Još na Konferenciji mira 1919. godine mi smo zahtevali nezavisnost Albanije u granicama od 1913. godine, verujući da naši i albanski interesi nalaze najbolju garanciju u načelu Balkan balkanskim narodima. Njene se se sudbine mi, kao njeni najbliži susedi, ne možemo dezainteresovati. Mi smo nastojali koliko god smo mogli da Albanija i stvarno postane uređenom i nezavisnom državom i time doprinese konsolidovanju opštih prilika na Balkanu. U tom cilju zaključili smo sa Albanijom trgovinski ugovor, konsularnu konvenciju, kao i konvenciju o ekstradiciji. Međutim, sređivanje prilika u Albaniji kao mladoj državi, ide dosta teško, naročito zbog borbe raznih struja za političku prevlast. Otuda su nezavisnost Albanije spolja, red i mir unutra, bili jedan od ciljeva naše spoljne politike. Otuda mi ne bi mogli imati ništa protiv jednog širokog međunarodnog pakta koji bi stvarno garantovao tu nezavisnost. Albanija je ravnopravni član Društva Naroda i njena nezavisnost je pod zaštitom Društva Naroda. Mi joj kao uvek želimo, po principu Balkan balkanskim narodima, iskrenu konsolidaciju i njen napredak.

Sve dok je Kraljevina Italija sa Tiranskim paktom u granicama među-savezničkog sporazuma o nezavisnosti i teritorijalnom integritetu Albanije, nema nikakvog razloga za bojazan o promeni u odnosima naših dveju zemalja. Na bazi Rimskog pakta mi želimo nastaviti sa Italijom odnose prijateljstva i uzajamnu saradnju na učvršćivanju zajedničkih nam interesa, dobroga i prijateljskog susedstva, zajednički nam interesi diktuju da ovi odnosi budu što srdačniji. /*J. Ćirković: Da li tako misli Musolini*/.

Sa Grčkom nas vezuje dugogodišnje prijateljstvo. Svi naši obostrani, dobro shvaćeni interesi politički i ekonomski upućuju nas na prisnu i srdačnu saradnju. Prošle jeseni saglasili smo se sa Grčkom u pitanju defanzivnog saveza, unekoliko saobraćajnih, pograničnih, tarifnih i drugih sporazuma, kao i dopunske konvencije o našoj zoni u Solunu, kojima se htela rešiti ova otvorena pitanja i utrti put za jedan dugogodišnji zajednički rad na korist i napredak obeju zemalja. Promena vlade u Grčkoj učinila je da ove konvencije nisu ratifikovane. Ipak, obe vlade ovome pitanju posvećuju svu pažnju.

Naši odnosi prema susednoj i po krvi srodnoj Bugarskoj određeni su našim stalnim naporima da se postigne uzajamnost u gajenju osećanja balkanske solidarnosti i što tešnje saradnje na čuvanju mira. Ali su svi napori i obostrane namere dolazili ranije u

iskušenje usled konspiratorskog rada izvesnih neodgovornih faktora u Bugarskoj, koji su sistematski organizovali napade na naše južne granice i najzad doveli do zajedničkog koraka u Sofiji naše Kraljevine, Rumunije i Grčke. Sa zadovoljstvom se može konstatovati da je taj razoran rad u poslednje doba prestao i nadamo se, da će to biti najlepša za naš zajednički napor na učvršćivanju sada naših dobrih susedskih odnosa. Primili smo sa zadovoljstvom slične izjave Kraljevske vlade u Bugarskoj da želi u zajedničkoj saradnji, koju joj saradnju mi rado i prihvaćamo i nudimo, obezbediti sigurnost i dobar napredak susedskih bratskih država.

Prema bugarskoj tezi izbeglica u Bugarskoj ima toliko mnogo i u tako bednom stanju, da je među njima lako vrbovati elemente gotove za revolucionarna uznemiravanja susednih država. Zato se Bugarska maja meseca prošle godine obratila Društvu Naroda za zajam od 2500.00 funti sterlinga radi smeštanja i naseljavanja izbeglica, insistirajući u svojoj predstavci da je zajam humanitarnog karaktera i da će rešenje izbegličkog pitanja u Bugarskoj doprineti i učvršćivanju mira na Balkanu. Nemajući ništa protivu jednog humanitarnog zajma za izbeglice, mi smo ipak preduzeli mere kod Društva Naroda da se uvede stroga kontrola utroška zajma kako ne bi bio iskorišćen na ciljeve koji bi stvarali mogućnost novih sukoba između Bugarske i njenih suseda. Isto tako zahtevali smo da u toj kontroli i mi učestvujemo i u tome pogledu odluke Saveta Društva Naroda za nas su zadovoljavajuće. O smeštaju izbeglica stara se Komesar Društva Naroda u Sofiji i to isključivo po planu koji je utvrdio Savet Društva Naroda.

Naši odnosi sa Mađarskom dobri su i kreću se u pravcu što većeg ekonomskog zbližena i jačanja prometa dobara. I pored većeg broja zaključenih konvencija, prošle godine počeli smo i trgovinski ugovor koji će rad uskoro biti nastavljen. Ima još dosta nerešenih, naročito administrativno - pravnih, pitanja, čijem će se rešenju uskoro pristupiti. Mi hoćemo dobro prijateljstvo između Mađarske i naše Kraljevine. Sa naše strane gotovi smo pregovarati da se tranzit mađarske robe preko naše teritorije za Jadran omogući i olakša pod ovakvim uslovima uzajamnog poštovanja obostranih interesa koje treba dovesti u saglasnost. U pitanju ukidanja vojne kontrole u Mađarskoj razumljivo je da se države Male Antante interesuju na osnovu međunarodnih obaveza. Države Male Antante žele samo da dođe do definitivnih stabilnih dobrih odnosa sa Mađarskom. Vojna kontrola je mera privremene prirode dok se ne izvrše obaveze ugovora o miru i dobiju stvarne garancije da mir ne može biti ugrožen.

S Austrijom smo u dobrim i prijateljskim odnosima. Živ trgovački saobraćaj i promet dobara između naših zemalja upućuje nas na sve tešnje veze u tom pravcu kao i na ispravne i lojalne političke odnose. Nije potrebno naročito isticati naše dobre odnose s Francuskom Republikom, sa kojom smo tradicionalno vezani nepokolebljivim prijateljstvom u dobru i u zlu. Sa Francuskom smo u potpunoj saglasnosti pogleda i interesa, koja je najbolja garancija da ćemo velike tekovine nedavne zajedničke prošlosti umeti sada u miru, kao i u daljoj budućnosti, zajednički očuvati. Kao prema svima velikim silama, čijom je pomoću naš narod došao do ujedinjenja i oslobođenja, prema Engleskoj gajimo iskreno osećanje prijateljstva i odanosti. Mi se nadamo da će nas Velika Britanija uvek pomoći u našim naporima ka očuvanju mira i ka posleratnoj obnovi. Velike mogućnosti ekonomskih veza sa Velikom Britanijom pokušali smo iskoristiti sklapanjem trgovinskog ugovora koji je nedavno zaključen na bazi najvećeg povlašćenja, u najkraćem vremenu biće završeni pregovori o plaćanju naših ratnih dugova u

Engleskoj, posle čega već i razvijeni ekonomski odnosi moći će samo da pojačaju naše iskreno i dokazano prijateljstvo. Sa srodnom Poljskom potpisali smo pakt o prijateljstvu i konvenciju o arbitraži. Ti ugovori su izraz prijateljstva između naših zemalja i završavaju niz ugovora svih članova Male Antante sa Poljskom. Prema tome i Poljska je približena Maloj Antanti, što samo može doprineti ojačanju mira i sređivanju prilika u Srednjoj Evropi. Ovoga meseca zaključili smo sa Poljskom takođe konsularnu konvenciju. Naši odnosi su sa Nemačkom vrlo dobri, a veliki i zajednički ekonomski interesi i trgovačke veze upućuju nas da nastavimo da ih još više poboljšamo i pojačamo i to će se postići. Uskoro ćemo početi pregovore za trgovinski ugovor. Naše držanje prema Savezu Sovjeta socijalističkih Republika kreće se između želje da sa velikim ruskim narodom imamo uvek najintimnije i bratske veze i neizvesnosti da li je današnji režim u Rusiji zaista konsolidovan, kao i da li je bezopasan u svojoj agitaciji za izvesnim režimom pravno - ekonomskog poretka, koji smatramo uvek opasnim po društveni opstanak. I baš zato što nas rukovodi načelo nemešanja u ruske unutrašnje stvari, moramo izjaviti da nije lako doći do zaključka da je današnje stanje u Rusiji dovoljno sređeno i jasno, da bi mogli doneti odluku o njegovom priznanju. Mi ćemo posmatrati i pažljivo pratiti događaje, a Kraljevska Vlada zna da će naš narod pozdraviti dan kada će moći uspostaviti sa Rusijom one odnose koji su od uvek postojali. Sa Turskom smo zaključili ugovor o miru i prijateljstvu, a sprema se materijal za trgovinski ugovor i razne konvencije o pitanjima koja interesuju naše dve zemlje. Odnosi sa Turskom su normalni i puni dobre volje, te očekujemo da ćemo sva pitanja rešiti u prijateljskom duhu i na korist obeju zemalja. Pristupili smo razgovorima o skidanju sekvestara na imovinu turskih podanika i uvezi sa povraćanjem fabričnog i drugog materijala koji je odnet iz naše države u Tursku za vreme rata. Nadam se da će ovi razgovori dovesti uskoro do povoljnih rezultata.

Sa Ujedinjenim Američkim Državama vezuju nas odnosi prijateljstva još iz vremena rata, iskrena zahvalnost, uz to u Ujedinjenim Američkim Državama živi i deluje oko pola miliona naših iseljenika koji su jedna živa i stalna veza između naših zemalja. Prošle godine potpisan je sa Amerikom sporazum o plaćanju našeg ratnog duga u sumi od preko 60 miliona dolara. Uslovi pod kojima se ova plaćanja imaju izvršiti dokazuju veliku naklonost Ujedinjenih Država Amerike prema našoj državi koja će se, nadamo se, i dalje ispoljavati u zasnivanju novih ekonomskih i trgovinskih veza. A da bi te veze olakšali, pripremamo materijal i potrudićemo se da se što pre zaključi nov trgovinski ugovor, konsularna konvencija, konvencija o sudskoj pomoći, izvršenju presuda i ekstradiciji.

Naša politika na Dunavu starala se da održi ravnotežu između naših suverenih prava i zaštite nacionalnog brodarstva i obaveza koje smo primili, potpisujući konvencije o internacionalizaciji Dunava. U tome cilju je naša delegacija u Međunarodnoj Dunavskoj Komisiji preuzela sve mere za uvođenje u život raznih odredaba Dunavskog Štatuta. Izrađen je pravilnik za plovidbu Dunavom od Ulma do Braijle, koji stupa na snagu jula meseca ove godine i od koga će naše brodarstvo imati velike koristi.

Kao što vam je poznato, naš deo reparacija iz Nemačke, predviđen generalnim planom za ovu godinu, ide za isplatu ranije zaključenih ugovora. Kako se i pored toga ove godine pojavljuje jedan višak od 15,596.179 zl. maraka to je vlada zaključila ugovor sa Rajhs - komesarom po kome 60% toga viška upotrebiće se na ubrzanju isplata

po ranijim ugovorima, a 40% stavlja se nama na raspoloženje za sprovođenje novih ugovora. Od toga po zakonu 50% ide na privatne porudžbine a 50% za državne. Deo za državne narudžbine nabavke sav je angažovan. Do januara 1928. godine ovi ugovori zaključeni pre Dovezovog plana biće isplaćeni. Prema tome imaćemo u 1928 godini celokupan iznos našega dela reparacije na raspoloženje na nove porudžbine čime će se osetno ubrzati obnova naše zemlje. Vlada će izraditi plan raspodele njenog dela reparacije /50%/ za 1928. godinu, kako bi sva ministarstva srazmerno potrebama u njima učestvovala.

Sticajem prilika Ministarstvo inostranih dela za nekoliko godina od rata moralo je gotovo svu svoju pažnju i aktivnost upotrebiti na sređivanje političkih odnosa sa susedima i likvidiranje veoma složenih posleratnih pitanja političkih. Prošle godine počelo se aktivnije raditi na spoljnoj trgovinskoj politici, zaključeni su trgovinski ugovori sa Albanijom, Belgijom, Velikom Britanijom i pri kraju su pregovori sa Francuskom i Mađarskom. Priprema se materijal i nadam se da ćemo uskoro početi pregovore sa Grčkom, Turskom, Egiptom, Španijom, Finskom i Ujedinjenim Američkim Državama.

Nesumnjivo da naša spoljna trgovina nije još razvijena do stepena, koji bi odgovarali ekonomskoj snazi naše privrede, kao i položaju naše zemlje u pitanjima spoljne politike. U međunarodnim odnosima mi smo mnogo važniji politički nego ekonomski. I prema tome našu spoljnu trgovinsku politiku čekaju veliki zadaci, a Ministarstvo inostranih dela učiniće sve sa svoje strane da doprinese njihovom povoljnom rešenju. Na prvome mestu treba dovesti našu zemlju u normalne ugovorne odnose sa što većim brojem stranih zemalja, isto tako treba našim predstavnicima na strani omogućiti da se prilagode novim potrebama i pripreme za nove zadatke. U tom je pravcu već otpočet rad u saradnji sa ostalim zainteresovanim nadleštvima i privrednim organizacijama na novom konsularnom pravilniku.

Potrudićemo se da poklonimo svu potrebnu pažnju jednom tako važnom pitanju kao što je iseljeništvo. Oko 800.000 naših ljudi živi i radi u inostranstvu. Postaraćemo se da zadovoljimo njihove potrebe i ojačamo njihove veze sa otadžbinom. Izvesne konsulate nepotrebne ukinućemo, a otvorićemo nove, gde je najveća iseljenička potreba za njima.

Ja držim, gospodo, da biste želeli da vam, pre nego završim ovaj ekspoze, iznesem što više detalja o mojim namerama i mome budućem radu. Vi znate da je rad svakog ministra inostranih dela suviše složen i osetljiv, da bi se o njemu moglo opširno govoriti. Mnogi događaji su u svome razvoju, a mnogi poslovi u svome toku. Ali, gospodo, mogu vam reći da je međunarodni položaj naše Kraljevine u svakom pogledu povoljan. Nemamo razloga da se uznemirujemo za našu sudbinu. Kraljevska je vlada svesna svojih dužnosti prema državi i narodu i ona će i na polju spoljnih odnosa naše Kraljevine dobro čuvati visoke interese koji su joj povereni.

Poslednjih dana su puštene u javnost alarmantne i neverovatne vesti o našim vojnim pripremama i namerama da u Albaniji izazovemo prevrat. Ja sam rekao, gospodo, i ponavljam najkategoričnije, da je Kraljevina uvek želela i želi politiku mira i da je daleko uvek bila i biće od svakih avantura. Za tu i takvu politiku mira, koja nam je vrlo potrebna, mi smo gotovi uvek pružiti dokaze. Voljni smo, izjavljujem svečano, dozvoliti anketu celoga sveta. Neka izvole doći vojni i drugi stručnjaci celoga sveta. Mi ih pozivamo. Takva jedna anketa moći će konstatovati, ja to garantujem, da stanje naše

narodne odbrane nije niukoliko prešlo karakter normalnog održavanja i da će na licu mesta moći utvrditi neistinitost i tendencioznost vesti o našim pripremama za upad u Albaniju, lansiranih u nameri da nam se imputira krivica, ako bi u Albaniji došlo do kakvih nereda. /*U centrumu i na desnici buran aplauz. – Kosta Timotijević, pokazujući na gornju desnu galeriju: Eno generala Maksimovića gore gde sedi, a neke strane novine pišu da on organizuje čete na albanskoj granici. On je svakoga dana ovde, a oni pišu da je tamo. To je laž! Eno generala Martinovića! Eno ga gore. Svakog dana je on ovde, a oni izmišljavaju da je on na albanskoj granici. – buran aplauz u celoj Skupštini*/

Predsednik Marko Trifković: Molim vas gospodo, reč ima g. Ministar inostranih dela.

Ministar inostranih dela g. Dr Ninko Perić /*nastavlja*./ Naša spoljna politika bila je uvek prožeta duhom onih vrlina, koje naš narod nosi i ljubomorno čuva kroz svoju istoriju a te vrline su: miroljubivost, lojalnost prema susedima i vernost prema svojim saveznicima i prijateljima. /*U centrumu i na desnici živo odobravanje*/. Tim vrlinama ostaće ona nadahnuta i dalje. Naša spoljna politika nosiće u sebi i ubuduće sva ona obeležja koja krase naš narod, jer smo uvereni da ćemo samo tako visokim momentom u našim odnosima sa celim svetom moći da doprinesemo i svome blagostanju i blagostanju ostalih naroda i očuvati onaj lep ugled, koji je naša država velikim naporima i velikim žrtvama stekla u međunarodnoj zajednici.

Uveren sam, gospodo narodni poslanici, da će vođenje spoljne politike, u ovom duhu i sa ovim ciljevima biti odobreno od celog našeg naroda i za to ja očekujem i vaše puno poverenje. /*U centrumu i na desnici buran aplauz i uzvici: Živeo!*/.

/Arhiv Jugoslavije, fond 335, fascikla 25/

16. ODGOVOR MINISTRA INOSTRANIH DELA G. DR. VOJISLAVA MARINKOVIĆA DAT NA 9. REDOVNOM SASTANKU NARODNE SKUPŠTINE 23. NOVEMBRA 1927. G. POVODOM KRITIKA UČINJENIH U DISKUSIJI O INTERPELACIJI NARODNOG POSLANIKA SVETOZARA PRIBIĆEVIĆA I DRUGOVA O NAŠEM MEĐUNARODNOM POLOŽAJU.[14]

Gospodo, posle ove diskusije smatram za dužnost da dam neka naknadna obaveštenja, koja su mi tražena, ali za koje sam u toku diskusije konstatovao da ih je potrebno dati, i da odgovorim na izvesne primedbe, koje su tom prilikom učinjene. Spomenuto je, gospodo, da sam u svom ekspozeu bio vrlo suviše kratak, a specijalno da nisam dovoljno govorio o našim odnosima sa Čehoslovačkom, sa Poljskom, Austrijom,

[14] Vojislav Marinković /1876–1935/, bio je ministar inostranih dela /1924 i 1927–32/. Političar i diplomata, Marinković je bio ministar privrede /1914–17/, ministar trgovine /1918/, ministar unutrašnjih dela /1921–22/ i predsednik vlade i ministar inostranih dela /1932/. Doktorat prava stekao je u Parizu.

Rusijom, Nemačkom, a g. Radi je dodao i Sjedinjenim Američkim Državama. Jest, gospodo, nisam govorio opširnije o odnosima sa tim državama samo zato što sam mislio da o tome imam da govorim onoliko ukoliko to neposredno utiče na naš sadašnji političi i međunarodni položaj. Inače, ja se slažem sa gospodom predgovornicima da se o tome moglo mnogo duže govoriti. Ja sam mogao sa vrlo mnogo topline i vrlo dugo da govorim o našim odnosima s bratskom Čehoslovačkom Republikom; mogao sam govoriti o tome bar onoliko koliko je trajao moj ekspoze, samo sam nalazio da mi nismo u tom periodu da pravimo jedni drugima komplimente, i da u svome ekspozeu koji pruži ministar inostranih dela – a drži ga radi objašnjenja momentalne situacije ne mora u unositi te, tako da kažem, više ili manje sentimentalne deklaracije i decernirati razne nagrade, pohvalnice pojedinim od naših prijatelja za njihove usluge, koje su nam učinili ili koje od njih mi očekujemo. Zato sam tako kratko govorio o pojedinim državama, premda ono što sam kazao na primer o našim odnosima sa Češkom, govoreći o državama Male Antante, a to su svega dve sem nas, nije malo. Rekao sam da su naši pogledi na sve opšte probleme istovetni i da možemo smatrati da politiku imamo gotovu jednu.

Tako mi je isto, gospodo, zamereno da nisam govorio o svima pitanjima, koja postoje ili se mogu postaviti.

G. Jovanović mislim da je spomenuo Anšlus. Maločas je g. Trumbić govorio o Beogradskim i Neptinskim konvencijama. Ja, gospodo, nisam govorio o pitanjima koja uopšte nisu aktuelna, i koja nisu imala veze sa predmetom interpelacije.

Anšlus je, gospodo, jedno veliko političko pitanje. O njemu nismo razgovarali ni povodom ugovora sa Francuskom, koji sam spomenuo, niti on, koliko sam ja video, ulazi u predmet ove interpelacije. Isto tako je meni nemoguće da govorim povodom svih kombinacija koje se prave u svetskoj štampi protiv našeg ugovora sa Francuskom. Taj je ugovor vezivan za razna pitanja. Ja sam mogao samo da kažem da on nije vezan ni sa jednim pitanjem. Ja mislim da je to dovoljno a da nisam morao tražiti šta je novinama pominjano pa da to demantiram i da kažem da o tome nije ni bilo govora i da govor koji samo zaključili nije sa naše ni sa francuske strane ničim uslovljen. Mislim da je time obuhvaćen odgovor na sva ova pitanja i ako ona nisu izrično spomenuta.

G. Trumbić je prilično dugo govorio o tome kako bi ovaj ugovor trebalo izneti pred Narodnu skupštinu. I postavlja pitanje: zašto vlada izbegava da ga iznese na Narodnu skupštinu. Gospodo, izbegava iz prostog razloga što to po Ustavu nije dužna činiti i misli da je nepotrebno da to učini. Za ono za šta je ovlašćeno da radi sama vlada ne treba – sem u izvesnim izuzetnim slučajevima da treba skicirati jednu stvar da li je ovakva ili onakva kad ima u samoj Narodnoj Skupštini ili u narodu raznih pogleda pa hoće da dobije jednu principijelnu odluku – sem u tim slučajevima vlada ne treba s onim što je ovlašćena sama da radi i da izlazi u Narodnu Skupštinu. Izvoditi iz toga da ovaj ugovor ima neku naročitu nezgodnu stranu zbog koje se ne iznosi pred Narodnu Skupštinu, ili čak da ima može biti i tu nezgodnu stranu zbog nekih naknadnih koncesija koje smo učinili levo ili desno, sasvim je nepravilna. Jer ako bi takvih koncesija i bilo, očevidno da one ne bi ulazile u tekst ugovora i prema tome Narodna Skupština rešavala ili ne o tome ugovoru bila bi na istom mestu.

Gospodo, toliko o ovim stvarima gde su gospoda govornici primetili da nisam dao dovoljno objašnjenja. Moram sada da se zadržim na stvarima gde su se moja obave-

štenja pogrešno razumela. Ili su gospoda govornici radili na osnovu svojih obaveštenja, koja su bila netačna.

Govoreno je, gospodo, o našim odnosima sa Italijom, pa mislim da je g. Jovanović primetio da je prema mom ekspozeu moglo da se zaključi da su ti odnosi najbolje. Gospodo, ja mislim, da je mome odgovoru na ovu interpelaciju bilo jasno rečeno da ja tako ne mislim, jer onda ne bi onoliko insistirao na faktu da smatram za svoju dužnost da se trudim da ih napravim onakvim kakvim želim da su.

Isto je tako rečeno da sam kazao za naše odnose sa Albanijom da su najbolji. Gospodo, ja sam za naše odnose sa Albanijom kazao čisto i prosto da su diplomatsko korektni i čak može se reći da je albanska vlada u odnosima sa nama pažljiva.

Ja nisam govorio o političkom držanju Albanije u njezinoj politici ostavljajući izričnо tu stvar na stranu, jer kao nezavisna država Albanija ima da vodi politiku svojih interesa. Hoće li se ta politika uvek poklapati sa našom ili neće, to je druga stvar. Mi se trudimo, pošto vidimo, da su interesi zajednički, ukoliko jedna vlada na drugu može uticati, da osiguramo tu paralelnost politike, ali nisam ni malo ustvrdio da ta paralelnost postoji.

Moramo, gospodo, da se vratimo na jednu stvar, ne radi lične odbrane, nego što mislim, da je ona potrebna za jasnost naše politike. Govoreći o poznatom albanskom incidentu g. Pribićević je pri kraju istakao da je prilikom rešenja tog incidenta naša država stavljena na isti rang sa Albanijom i da je otrpeo naš prestiž.

Gospodo, politika prestiža je jedna vrlo rđava stvar, a što specijalno nas tiče, ja sam mislio i mislim, da mi u odnosim sa našim balkanskim susedima, specijalno sa Albanijom, Bugarskom i Grčkom treba da izbegavamo da vodimo politiku prestiža i da zauzimamo nekakv prepotentan stav, ne samo iz razloga, koji je naveo g. Radić, da je to uopšte neelegantno, nego specijalno zato što mislim da treba da dođemo jednoga dana do zajedničke saradnje, a do zajedničke saradnje možemo doći samo na bazi ravnopravnosti da razgovaramo. Ja sam se toga držao i u pitanju naših odnosa sa Bugarskom.

Spomenuto je da sam ja van Parlamenta negde učinio neku izjavu, ili je bar tako neki novinar pribeležio, da balkanski Lokarno nije hitan. Gospodo, balkanski Lokarno nije aktuelan i ne samo po mojem uverenju nego ni po onome što sam probao i koliko sam sondirao teren, znam da nije u ovom trenutku izvodljiv, a ono za čim mi treba da idemo, nije balkanski Lokarno, nego što sam maločas rekao, to je saradnja. Za tu saradnju treba pripremiti teren, tu nije dovoljno da se s jedne stane hoće, nego treba napornim radom da se spremi psihološki teren za takav posao, a danas nije očevidno pripremljen taj teren, jer ima i suviše mnogo elemenata na Balkanu koji u suprotnom pravcu rade.

I ja mislim da se ne čini usluga toj velikoj stvari zajedničke saradnje balkanskih naroda, ako se preko toga prelazi i ako se ne vodi računa o akciji onih koji tu zajedničku saradnju baš na samom Balkanu neće.

Ja, gospodo, nisam intervenisao prilikom debate u Narodnoj Skupštini, u kojoj se govorilo o režimu u Južnoj Srbiji, pa se on dovodi u vezu sa zločinima i atentatima koji su se tamo dešavali, a za koje je utvrđeno da su pripremani van naše države. Ja, gospodo, moram najsvečanije ovog puta, kad se govori o našoj spoljnoj politici, da se ogradim od takvih tvrđenja. Netačno je gospodo, da ti atentati i ti zločini imaju ma kakve veze sa kvalitetom našeg režima u Južnoj Srbiji. Taj režim, o

tome, kakav da je, on je uvek najbolji od onih što postoje na Balkanskom Poluostrvu. /*Svetozar Pribićević: To ne znači mnogo! Biti najbolji, gospodo, na Balkanu, to još nije mnogo!*/ *Svetozar Pribićević: Da li je bolji od režima u Grčkoj?*/ *Pitajte to one plitičare koji su streljani.*/ *Svetozar Pribićević: Govori se o današnjem režimu.*/ Ja govorim o vezi režima sa atentatima, jer, gospodo, kad bi ti atentati i ti zločini imali kakvu vezu, onda bi mi bili poslednji gde bi se ti atentati vršili, i gospoda bi počela na onoj teritoriji, na kojoj je taj položaj daleko gori. Ja, gospodo, ne govorim to zato što hoću da branim svoj režim. Tih napadaja na naš režim ja se ne bojim. Ja govorim to zato što ne bih hteo da se već inače suviše komplikovane i nedovoljno poznate odnose na Balkanu unesu nove zabune. Ne bih hteo da se neko može pozvati na izjave kod nas, date da brani jednu skroz pogrešnu tezu, pošto je netačno da su ti atentati i ti zločini pripremani na našoj teritoriji. Oni su pripremani van naše teritorije od ljudi koji nisu patili od našeg režima.

Ja, gospodo, mislim da mi u našoj spoljnoj politici, koju vodimo, moramo da budemo jasni, određeni skromni u svojim ciljevima, da ne tražimo ono što postići ne možemo, ali isto tako da na onome što smo obeležili kao naše vitalne interese, budemo određeni i odlučni. Ne treba da proglašavamo za veliku nesreću i veliku katastrofu svaku koncesiju, koju mi učinimo onima, sa kojima hoćemo da živimo u prijateljstvu. U međunarodnom životu se koncesije, gospodo, moraju praviti. /*Svetozar Pribićević: I dobivati!*/*I dobivati.*/ *Jedan glas opozicije: Preludijum za Neptunske Konvencije!*/ To nije, gospodo, nikakav preludijum za Neptunske konvencije, nego je to konstatovanje jednog fakta. Beogradske Konvencije bile su otpisane pod jednom vladom, u kojoj sam ja imao čast biti ministar spoljnih poslova, pa sam posle čuo da su to nekakve strašne konvencije, kojima mi čitave naše provincije prosto predajemo drugome. A one su tako, gospodo, strašne, da taj drugi, kada je dobio mogućnost da one budu ratifikovane, već godinu dana neće da ih ratifikuje.

Ja dakle ne verujem da su te konvencije tako lavovske zaključene da smo jednom idu u korist. /*Dr. Trumbić: Mislim da su Beogradske vrlo teške.*/ Ja moram da imam obratno mišljenje, vi znate najbolje, gospodine Trumbiću, koliko ljudi mogu biti nepravedni prema politički odgovornim ljudima, jer su vas za jednu stvar koja je možda najlepše delo koje je vezano sa vašom karijerom, Rapalski Ugovor, najmanje deset puta nepravedno okrivljavali. /*Čuje se: To je najkuražnije delo, a ne najlepše.*/Gospodo, ovo što sam govorio o koncesijama, čak nisam govorio prilikom govora o odnosima sa Italijom, nego je bilo reči o našim balkanskim susedima, jer i njima treba praviti koncesije, kao što i mi od njih očekujemo koncesije. One treba da budu uzajamne. Mi imamo da povučemo tačno liniju da se zna šta je naše, šta predstavlja vitalni interes naše države, i moramo biti generozni u pitanjima a naročito ne praviti pitanje prestiža. Jer voditi ovu politiku prestiža za našu zemlju, mislim da je pogrešna stvar, i dok od mene bude to zavisilo, ja na to neću pristati. To je realna politika. Ne može se voditi matamorska politika, kad ona bazira na volji i raspoloženju jednoga naroda koji je u svojoj osnovi skroman i miroljubiv, iako je junačan i gotov na žrtve, nego politika ponositosti, ali skromne ponositosti. /*Pljeskanje i burno odobravanje.*/.

/Arhiv Jugoslavije, fond 335, fascikla 25/

17. GOVOR MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA G. BOGOLJUBA JEVTIĆA, ODRŽAN NA 34 REDOVNOM SASTANKU SENATA, 30 MARTA 1933 GODINE, PRILIKOM DISKUSIJE O BUDŽETU MINISTARSTVA INOSTRANIH POSLOVA.[15]

Gospodo Senatori, budžet Ministarstva inostranih poslova koji vam je predložen za narednu budžetsku godinu najmanji je od svih dosadašnjih budžeta ovoga Ministarstva. Učinilo se najviše što se moglo u težnji da se odgovori potrebama štednje i da se u isto vreme očuva sigurno funkcionisanje naše inostrane službe, osobito u ovom vremenu kada treba razvijati do najveće mere napor u čuvanju i odbrani krupnih državnih i nacionalnih interesa. Cifre ovog budžeta jasno govore dokle se išlo u štednji, čuvajući pri tom dobru organizaciju same službe. Moram priznati da je teško učiniti ove žrtve bez bojazni od štetnih posledica – ali se ipak nadam pouzdano, da će se racionalnom upotrebom odobrenih budžetskih sredstava i dobrim iskorišćenjem sposobnog osoblja uspeti da nadoknadi to, što je ovako smanjenim budžetom uskraćeno. Nadam se daće naša inostrana služba odgovoriti u potpunosti zadacima koje joj ostavljaju sve razvijeniji život naše Kraljevine i njen značaj u međunarodnom odnosu.

Uz opširniji, precizan ekspoze, koji je dao g. Ministar dr. Kramer prilikom budžetske rasprave u Narodnoj skupštini, ja ću, moleći vas za odobrenje predloženog budžeta, biti slobodan iskoristiti vašu pažnju i izložiti glavne momente sadašnje međunarodne situacije u odnosu na Kraljevinu Jugoslaviju.

Gospodo senatori, cela prošla godina kao i ova dosada, ispunjene su međunarodnom, osobeno u evropskom životu, dominantnim značajem rada Konferencije za razoružanje. Dosadašnji pripremni tehnički radovi i studije na razoružanju kroz niz poslednjih godina, sa sticanjem međunarodnih događaja i razvoj unutrašnjih političkih odnosa u pojedinim zemljama Evrope, doveli Konferenciju za razoružanje u odlučujuću fazu. Ne treba naročito istaći da je Kraljevska vlada uvek sa najvećim interesovanjem i učešćem pratila rad Konferencije pod njenog prvog dana, spremna da i sama podnese i primi sve žrtve koje bi se mogle dovesti u sklad sa stvarnim potrebama naše nacionalne bezbednosti.

Vodeći računa da je razoružanje ne samo jedna međunarodna obaveza po ugovorima o miru i Paktu Društva naroda, već i neophodna pogodba trajne organizacije mira i međunarodnog poverenja, francuska delegacija, preko Predsednika vlada g. Erioa, podnela je 14. novembra prole godine sistemski izrađeni plan g. Pola Bankura, ministra inostranih poslova, po ome bi se imala izraditi jedna opšta konvencija za razoružanje, samo je u organizovanom društvu obezbeđeni mir i poredak. Od te istine francuski plan polazi i predviđa naporedo sa razoružanjem jemstva bezbednosti.

Na ovom bitnom pitanju u problemu razoružanja, na pitanju jemstva bezbednosti i međusobne pomoći u slučaju napada naišlo se na nepremostive teškoće, na neprikriveno oprečno držanje izvesnih sila, bez kojih se organizacija mira ne da sporazumno izvesti. Uz to, krupni događaji i promene u Nemačkoj osobito su uticali na neizvesnost duhova i vera u sporazum.

---

[15] Bogoljub Jevtić /1886–1960/, bio je ministar inostranih dela Kraljevine Jugoslavije /1932–34/. Diplomata i političar, Jevtić je bio ministar dvora /1929./, predsednik vlade /1934–35/, poslanik u Tirani /1926–28/ i u Beču i Budimpešti /1928/.

Pri ovako teškoj situaciji na Konferenciji je došla intervencija britanske delegacije. Predsednik britanske vlade g. Makdonald, posle razgovora u Parizu, došao je u Ženevu sa ministrom inostranih poslova ser Džon Sajmonom u čvrstoj nameri učiniti krajnje napore, da bi se rad Konferencije za razoružanje uputio pozitivnom rešenju. Posle snažnog govora prožetog idejom organizacije međunarodnog mira, g. Makdonald je 16. ovoga meseca podneo od strane britanske delegacije projekat same konvencije za razoružanje. Iako nikog ne zadovoljava, iako je rađen brzo i sa mnogo napetosti, projekta je realan, vodio je računa o već postignutim rezultatima na Konferenciji, usvojivši dobar deo francusko konstruktivnog plana. Mala antanta ga je prihvatila kao bazu za diskusiju sa težnjom da sa svoje strane doprinese sve što može da bi se postigao izvestan stvaran sporazum u pitanju razoružanja i organizacije mira.

Jednovremeno i paralelno sa ovim radom na Konferenciji u Ženevi, razvijena je jedna neobična živa diplomatska akcija u krilu britanske delegacije, koja je sa krajnjom energijom tražila put ka kompromisu. Odlazak g. Makdonalda i sera Džona Sajmona u Rim rezultat je te težnje i napora za sporazum.

Uzimajući problem razoružanja u vezi sa krupnim političkim problemima međunarodnim, g. Makdonald je u Ženevi još pred polazak u Rim, istakao da pretpostavlja jedan uži krug sila za razgovor i sporazumevanje po međunarodnim aktuelnim značajnim pitanjima. To je on tada nazvao Klub mira.

O značaju i rezultatima posete u Rimu i razgovorima g. Makdonalda i sera Džona Sajmona sa šefom italijanske vlade g. Musolinijem mi ćemo se uzdržati da sad opširnije govorimo. Saznanja, koja imamo sa merodavne strane, jesu razuveravajuće, pa ipak nedovoljno potpuna da bi mogla dati izraza spokojstvu. Jedna velika međunarodna akcija je u toku, njeni rezultati svakako će biti veoma značajni po međunarodni mir i mogu biti sudbonosni po budućnost Evrope.

Za sada da nabrojimo samo činjenice. G. Makdonald je u Rimu primio od g. Musolinija predlog jednog političkog pakta sporazuma i saradnje između četiri zapadne sile – Engleske, Francuske, Nemačke i Italije. Jedan predlog ugovora na deset godina, po kome bi četiri najveće evropske sile sprovodile u Evropi svoje sporazumne odluke u cilju održanja mira. Četiri sile treba da priznaju: princip revizije ugovora o miru po odredbama Pakta Društva naroda; zatim jednakost prava u naoružanju po utvrđenoj postupnosti za Nemačku Austriju, Mađarsku i Bugarsku, i najzad, da u svim pitanjima evropskim i neevropskim imaju zajedničko držanje.

Sa ovim predlogom g. Makdonald je upoznao pri povratku francusku vladu, a odmah zatim u svom govoru u Donjem Domu izložio smisao i cilj predloženog pakta, naglašujući naročito je revizija ugovora o miru glavni problem pakta.

Kako je tok stvari dobio iznenađujuću brzinu, to je dalo povoda nama, iz Male antante, da damo poznatu deklaraciju Stalnog saveta Male antante od 26. ovog meseca, kojom se precizira sledeće:

1. Da Mala antanta pozdravlja svaki sporazum između sila kojim se prijateljski regulišu isključivo njihovi interesi;
2. Da se ne mogu priznati eventualni sporazumi u pogledu interesa trećih sila /*Uzvici; Tako je!*/;
3. Da Mala antanta još sad pravi najizrazitije rezerve prema eventualnim sporazumima, koji bi se odnosili na prava i interese države Male antante /*Burno odobravanje i aplauz*/;

4. Da Mala antanta žali što se u pregovorima ovih dana naročito podvukla ideja revizionističke politike, što će neizbežno izazvati energičnu reakciju i oslabiti osećaj poverenja.

Ova deklaracija Male antante ne može se shvatiti ni kao protest ni kao polemika. To je, po našoj dužnosti, blagovremena i jasna izjava, da se ne bi u daljim razgovorima naišlo na klizav put nejasnosti i neželjenog rezultata. To je bilo potrebno i radi umirenja javnog mišljenja naših zemalja, koje je spravom uznemireno.

Mala antanta je, gospodo senatori, odredila svoje stanovište, ono je određeno postojećim međunarodnim obavezama, ono je određeno Paktom Društva naroda, ono je određeno Paktom o organizaciji Male antante. Čl. 10 Pakta Društva naroda izričito propisuje: „Članovi Društva naroda obavezuju se da poštuju i održe protiv svakog spoljašnjeg napada na teritorijalnu celinu i sadašnju političku nezavisnosti svih članova Društva…" /*Odobravanje*/.

Međunarodni mir i spokojstvo Evrope zahtevaju da se propisi Pakta poštuju u punoj važnosti. Ukoliko se i dok se ti tekstovi poštuju utoliko će međunarodno poverenje rasti i jačati autoritet Društva naroda. Pakt Društva naroda i ugovori o miru su statut današnjeg međunarodnog poretka i bezbednosti, pri njima Mala antanta ostaje nepokolebljivo i težeći uvek da ih posebnim sporazumima i lojalnom saradnjom samo ojačava. /*Buro odobravanje*/.

Mi smo dužni odati priznanje britanskoj vladi na ogromnim naporima koje čini u cilju da se velike evropske nacije dovedu do zajedničke saradnje, svakako neophodan uslov za sređivanje prilika u Evropi i razvijanje međunarodnog poverenja. Intenzivnost ovih napora da se potpuno u vezi sa postojećom svetskom privrednom konferencijom, na kojoj Velika Britanija i svi ostali toliku važnost polažu. Isto tako sa iskrenim poverenjem dužni smo primiti uveravanje, da ta zajednička saradnja ne može biti nikakav direktorijum, koji bi nametao svoja shvatanja i odluke. /*Odobravanje*/.

Kraljevska vlada će, gospodo, pratiti sa napregnutom pažnjom razvoj ovih veoma važnih razgovora, i starati se, najviše što može, da naši nacionalni interesi, da nacionalni interesi i integritet država Male antante budu zaštićeni. U tome mi smo sa našim saveznicima i prijateljima u najtešnjoj vezi i sporazumu. /*Glasovi: Vrlo dobro!*/

Naš narod po svome idealizmu iskreno veruje u progres čovečanstva, veruje koliko i u svoju sopstvenu budućnost. Tu je pozitivnost i stvaralačka snaga njegove miroljubivosti.

Spoljna politika naše Kraljevine izvodi otuda ovaj svoj krajnji zadatak: ovu silnu veru našeg ujedinjenog naroda u naprednu budućnost Kraljevine Jugoslavije što više ojačavati međunarodnim ugledom i prijateljskim vezama sa jednomišljenim narodima, a naporedo sa tim stvoriti lojalnoj miroljubivosti jugoslovenske nacije što veću mogućnost međunarodne saradnje i sporazumevanja.

I u jednom i drugom pogledu Kraljevska vlada čini u punoj meri svoju dužnost.

Prošle godine – krajem oktobra – obnovili smo naš ugovor o prijateljstvu sa francuskom, a 16. februara ove godine potpisali smo Pakt o organizaciji Male antante.

Uskoro će jedan veliki broj konvencija i međunarodnih sporazuma biti podnet nama na odobrenje. Drugi međunarodni sporazumi su u studiji i u radu te se nadamo njegovom uspešnom okončanju.

Nijednu priliku nećemo prepustiti da pripremamo i stvaramo sporazume. Mi tu uvek i prvo mislimo na naše susede. I budite uvereni da neće ikada naše dobre volje

nedostajati da se od nas iskreno željeni sporazumi postignu i najbolji susedski odnosi razvijaju. /*Odobravanje i burno pljeskanje*/.

Gospodo senatori, dopustite pri kraju da ukažem na izvesnu propagandu i akciju od osobenog značaja. Vama je svima poznato da u izvesnim zemljama i osobenim krugovima postoji jaka propaganda za reviziju ugovora o miru, za izmenu granica. Od tog revizionizma se živi iako je takva propaganda, uz jednu nedopuštenu subverzivnu i klevetničku akciju, stvorila nezapamćeno međunarodno nepoverenje i uznemirenost. Sa tim se naročito računa, ta se psihoza i želi u zabludnom verovanju, da će se intrigama i zastrašivanjima moći oduzeti od zdravih nacionalnih država ono što njima po prirodi pripada, što su one besprimernom hrabrošću i samopregorom ujedinile i što su rešene sa najvećim žrtvama, ako treba, i čuvati.

Ali sem toga ima i jedan nama bliži, specifičniji revizionizam, koji se hrani od jedne teške zablude i živi od jedne lažne postavke, vešto bačene i stalno podržavane u inostranstvu: da se ova naša zemlja, usled unutrašnjih teškoća, neće moći održati, da su naši unutrašnji nesporazumi toliki, da će Kraljevinu Jugoslaviju dovesti do raspadanja. Od tih praznih želja stvorena je čitava jedna teza, o kojoj naš svet treba da je obavešten, jer će se ona sa svom veštinom i istrajnošću zavisti još dugo podržavati. Iz tih želja su se začele pogubne zamisli nezavisne Slovenačke, nezavisne Hrvatske, nezavisne Srbije, nezavisne Crne Gore. Neka se dobro upamti kod nas i svuda zna, da je sve to zamišljeno samo kao etapa tuše politike /*Uzvici: Tako je!*/, politike protiv-hrvatske, protiv-srpske i protiv - slovenačke /Burno pljeskanje/, neprijateljske antijugoslovenske politike.

Imajmo to na umu. Budimo mirni i prisebni, neka nas te tuđe nade i iščekivanja ne uzbuđuju. Naša zdrava narodna svest i nacionalna stvarnost će ih poraziti. /*Burno pljeskanje*/.

/Arhiv Jugoslavije, fond 335, fascikla 25/

18. EKSPOZE G. DR MILANA STOJADINOVIĆA, PRETSEDNIKA MINISTARSKOG SAVETA I MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA NA SEDNICI NARODNE SKUPŠTINE OD 4. MARTA 1937.[16]

Gospodo narodni poslanici,

Predlog budžeta rashoda Ministarstvo inostranih poslova neznatno je povećan prema prošlogodišnjem i ja se stoga nadam da ćete ga usvojiti onako, kako vam je upućen od strane Finansijskog odbora.

Pretres budžeta Ministarstva inostranih poslova međutim nalaže mi dužnost, da vam izložim bilans naše inostrane politike za minulu godinu i da vas upoznam sa glav-

[16] Milan Stojadinović /1888–1961/, bio je predsednik vlade i ministar inostranih dela Kraljevine Jugoslavije /1935–1939/. Političar i finansijski stručnjak, Stojadinović je bio ministar finansija /1922–24, 1924–26 i 1934/. Doktorirao je u Beogradu, a usavršavao se u oblasti ekonomije i finansija u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Nemačkoj. Autor je značajnih radova o finansijama Srbije i Kraljevine Jugoslavije.

nim tendencijama i direktivama, kojima se Kraljevska vlada rukovodi i kojima će se rukovoditi u svojoj spoljno - političkoj aktivnosti.

Opšte smernice naše spoljne politike mogu se lako i jasno rezimirati u nekoliko reči. Mi smo, pre svega, za održavanje međunarodnog mira i za održanje današnjih skupo plaćenih granica Jugoslavije. /*Opšte burno pljeskanje i povici: Živeo!*/ Mi smo za jačanje ideje međunarodne solidarnosti i za efektivnu primenu načela opšte bezbednosti. Mi smo za prijateljsku saradnju sa svima narodima Evrope.

U svetskoj zajednici mi dolazimo u one narode, koji su najiskreniji i najodanije privrženi velikoj ideji mira. Ali, međunarodni mir nije jedan poklon proviđenja, darovan za večita vremena. Za njegovo održavanje mora se voditi svakodnevne diplomatske i ništa nije pogrešnije nego misliti da se miroljubiva politika identifikuje sa politikom skrštenih ruku. Kraljevska vlada je ponosna da je Jugoslavija u toj borbi na frontu međunarodnog mira jedna od skromnih, ali sigurnih i nepokolebljivih boraca /*Burno odobravanje*/.

Održanje opšteg mira u Evropi zavisi u prvoj liniji od odnosa i od sporazuma velikih država, čiji se interesi prostiru, harmoniziraju ili sukobljavaju ne samo u Evropi, nego i van nje. Srednje i male države mogu biti dragoceni saradnici na tome velikom delu mira u koliko u svojim ograničenim interesnim sferama uspeju da eliminišu sve moguće uzroke međunarodnih sukoba i zapleta. Po našem mišljenju ta saradnja i koordinacija napora svih naroda na delu održanja mira idealno je ostvarena u okviru Društva naroda. Nažalost, ne mogu se izgubiti iz vida izvesni simptomi prema kojima izgleda da je ženevska institucija izgubila dosta od svoga značaja i autoriteta, koji su joj potrebni kao regulatori međunarodnog života. Ali pri svem tom, mi produžujemo da verujemo u potrebu njenog postojanja i želimo, da iz ovih teških proba ona izađe ojačana i još više osposobljena za vršenje međunarodnih zadataka. Do danas narodi nisu izmislili, ni stvorili ništa bolje ni savršenije od društva naroda u Ženevi i zato tu ustanovu treba podržati. /Povici: Tako je!/ Stoga će i naša država ostati verna Paktu Društva naroda. /*Burno i dugotrajno pljeskanje*/.

Protekla godina bila je puna vrlo važnih događaja u Evropi i celom svetu, koje je Kraljevska vlada budnim okom pratila. Razvoj opšte međunarodne situacije bio je na momente vrlo uzbudljiv i izazivao je veliku zabrinutost kod merodavnih političkih faktora u svetu. Evropa je preživela jednu dosta tešku međunarodnu krizu iz koje je, srećom, izašla bez težih i dubljih posledica.

Početak ove godine doneo je izvesno razvedravanje u opštoj političkoj atmosferi, ma da se ne može prećutati, da današnja situacija u Evropi nija onakva, kakva bi se mogla poželeti. Današnji mir u Evropi mnogo liči na jedan oružani mir.

Nemam nameru da se sa ovoga mesta upuštam u ispitivanje ove situacije, jer bi svaka njena ocena u današnjem trenutku, kada se pojedina važna pitanja još nalaze u toku rešavanja, bila i delikatna i preuranjena. Zadržaću se samo na dva pitanja od opštega značaja, u čijem je rešavanju naša država bila pozvana da uzme direktnog učešća. Prvo je likvidacija talijansko - albinskog sukoba. Naša je država uzela učešća u kolektivnoj primeni sankcija, kao što su to uradile bez malo i sve ostale države članice Društva naroda. Mislim da nije potrebno isticati da smo mi to učinili iz čisto načelnih razloga, da bi se afirmisao sistem kolektivne bezbednosti, bez i jedne trunke političke animoznosti, i bez ikakve koristi po naše posebne interese. /*Povici: Tako je!*/. Naprotiv, primenjivanje sankcija, nanelo je našoj privredi tepke gubitke /*Povici:*

Tako je!/ koje smo podneli isključivo kao žrtvu učinjenu u interesu međunarodne solidarnosti, kao dokaz naše vernosti datome potpisu. /*Burno i dugotrajno pljeskanje*/. Dosledna u ovome stavu, čim je Društvo naroda pristupilo ukidanju pomenutih mera kao bespredmetnih, i Kraljevska vlada stavila je van snage sve svoje odluke donesene u vezi sa sankcijama.

Rat u Istočnoj Africi, kao i primena sankcija, postavili su izvesne važne međunarodne probleme u basenu Sredozemnog mora, gde i naša Kraljevina ima neposrednih i životnih interesa. Ti problemi, čija je ozbiljnost privlačila najveću pažnju svih zainteresovanih strana , pa i Kraljevine Jugoslavije, našli su jedno sretno rešenje zaključenjem englesko-italijanskog džentlemenskog sporazuma od 2. januara ove godine. Kraljevska vlada pozdravila je sa velikom i iskrenom radošću zaključenje ovog sporazuma. Ovim sporazumom Engleska i Italija su donele važne odluke u pogledu održanja postojećeg teritorijalnog status kvoa u Sredozemnom moru. One su izjavile, da ne žele da izmene taj status kvo, a ne žele, u koliko se njih tiče, ni da u tom pravcu budu učinjene uopšte ma kakve izmene. Iz izjave ovih dveju velikih zainteresovanih sila u Sredozmenom moru izlazi za sve manje države sredozemnog Basena jedna indirektna politička garantija, da se današnji teritorijalni status kvo neće menjati. Ista ta garantija proizilazi prema tome i za nas, jer i mi dolazimo u red država Sredozemnog Basena.

Ali dok se kriza izazvana sukobom u Istočnoj Africi sve više primiče svome kraju, na Jugozapadu Evrope vodi se jedna teška bratoubilačka borba. Španija, nekada jedan od centara evropske civilizacije, poprište je danas krvavih sukoba. Po svojoj idejnoj podvojenosti, ovi sukobi su pretili da se izrode u jedan međunarodni sukob od vrlo teških posledica po odnose u samoj Evropi. Srećom, bojazan od te katastrofe izgleda da je izbegnuta.

Između zainteresovanih zemalja zaključen je jedan međunarodni sporazum o nemešanju u španske stvari, a s njima i zabrana izvoza i provoza oružja i ratnog materijala, za Španiju. Istovremeno je u Londonu obrazovan jedan Specijalan komitet čija je dužnost da se stara o sprovođenju postignutog sporazuma. Sa obzirom na razvoj situacije londonski Komitet predložio je zainteresovanim vladama i druge shodne mere. Među njima od naročitog značja su one i uspostavljanju međunarodne kontrole i o proširenju sporazuma na zabranu vrbovanja i odašiljanja dobrovoljaca za Španiju i na zabranu o ukazivanju finansijske pomoći.

Ukoliko se specijalno nas tiče, Kraljevska vlada je još od početka sukoba stala na gledište, da su događaji u Španiji jedno čisto unutrašnje pitanje španskog naroda, u koje ona ne treba da se meša /*Odobravanje*/. U teškoj borbi koju preživljuje plemeniti španski narod, Jugoslavija je imala samo jednu želju: da se što pre uspostavi red i mir u Španiji. /*Živo odobravanje i pljeskanje*/.

Naš stav je od početka pa do danas nepromenjen. Kao uvek, aktivni i lojalni saradnici svake međunarodne akcije, koja ide za uklanjanjem rata i nereda, mi smo i odboru za nemešanje, koji zasedava u Londonu, pružili svoju nezainteresovanu i aktivnu saradnju.

Pregled našeg opšteg međunarodnog položaja ne bi bio potpun, ako u najkraćim potezima ne bi ocrtao naše odnose sa raznim državama, a na prvom mestu sa velikim evropskim silama. Ti odnosi razvijali su se prošle godine u jednom sasvim prijateljskom duhu.

Mislim da je nepotrebno da insistiram na tradicionalnom prijateljstvu, koje vezuje Jugoslaviju sa Francuskom Republikom. /*Opšte birno i dugotrajno pljeskanje i povici: Živela Francuska!*/. To prijateljstvo ne može se meriti formalnim diplomatskim merililima i njemu nisu potrebne ni česte, ni naročite diplomatske izjave. /*Povici: Tako je!*/. Ono ima dubokog korena u srcima naša dva naroda. /*Opšte burno pljeskanje i povici: Tako je!*/. Nedavno smo u saglasnosti sa Fransuckom vladom odlučili, da se produži pakt o prijateljstvu između Francuske i naše Kraljevine od 12. novembra 1927.g. Isto tako zaključen je u Beogradu, u prisustvu francuskog ministra trgovine i jedan trgovinski sporazum, koji ima za cilj da naše veze sa Francuskom upotpuni življim trgovinskim i ekonomskim razmenama /*Burno odobravanje/*. Jugoslavija ostaje veran prijatelj Francuske Republike kao što je uvek i bila /*Opšte burno pljeskanje i jednodušni povici: Tako je!*/.

Sa Velikom Britanijom naši odnosi su takođe odnosi iskrenog prijateljstva. /*Opšte burno pljeskanje*/. Jugoslavija gleda u Britanskoj imperiji snažnog branioca mira u Evropi. /*Opšte burno odobravanje i povici: Tako je!*/. Kraljevska vlada se puno poverenja prati mudre napore britanskih vodećih faktora u rešavanju velikih međuanrodnih problema. Sa svoje strane pak, Velika Britanija je dala prema Jugoslaviji vidne dokaze svoga prijateljstva i meni je neobično zadovoljstvo što mogu da konstatujem, da politički i ekonomski odnosi među nama nikada do sada nisu bili tako dobri, kao što su danas. /*Dugotrajno pljeskanje i odobravanje*/.

Između Jugoslavije i Nemačkog Rajha ne postoje danas nikakve suprotnosti, ni nesuglasice. /*Burno odobravanje/*. Mi sa Nemačkom imamo mnogo dodirnih tačaka, naročito na ekonomskom polju. Naše trgovinske razmene sa Nemačkom su vrlo intenzivne i mi se trudimo da ih sporazumima sa Nemačkom vladom regulišemo u obostrano dobro shvaćenom interesu. Kraljevska vlada će i dalje ulagati svoje napore, da se ova prijateljska atmosfera u odnosima dve zemlje i dalje razvija. /*Burno i dugotrajno pljeskanje i odobravanje/*.

Sa Kraljevinom Italijom naši odnosi proširuju se sve više u pravcu vrlo dobrih susedskih odnosa. Kao što je poznato, ranije, između naše velike susetke na Zapadu i nas, postojali su izvesni nesporazumi i razmimoilaženja. Ali danas, sudeći po izvesnim činjenicama, vreme tih nesuglasica pripada prošlosti, izgleda da se horizont na Jadranu razbistrava i pojavljuju se, reklo bi se, značajni nagoveštaji, da će nastupiti epoha srdačnijih odnosa između Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije /*Opšte burno pljeskanje i odobravanje*/.

U koliko se pak tiče naše srednjeevropske i balkanske situacije, mi imamo tu jedan izuzetan povoljan položaj, jer se nalazimo u sklopu dveju organizacija, čiji su ciljevi poznati, a njihove osnove i sistemi već više godina i potpuno konsolidovani.

Mala Antanta, jedan od prvih evropskih regionalnih sporazuma, živi već 16 godina. Za to vreme ona je prolazila kroz teške događaje, ali je iz njih izilazila samo očeličana. Stvorena radi održanja poratnog statusa u Srednjoistočnoj Evropi, Mala Antanata je korisno poslužila, a i danas služi legitimnim i važnim interesima njenih članova; povrh toga i samoj ideji mira. /*Opšte burno pljeskanje i povici: Živela Mala Antanta!*/. Pored toga, ona pomaže ostvarenju i drugih ciljeva njenih saveznih naroda, ciljeva: ekonomskih, kulturnih i socijalnih. Njena kohezija manifestuje se vidno i često. Prošle godine šefovi tri saveznička naroda činili su uzajamne posete. Isto tako Ministri inostranih poslova triju država održavali su stalni kontakt i sastajali se na

konferencijama i godišnjim sastancima. Harmoničan rad i postignuti rezultati pokazali su da Rumunija, Čehoslovačka i Jugoslavija nastavljaju uspešno svoju delatnost u okviru organizacionog statuta Male Antante. /*Opšte dugotrajno pljeskanje i jednodušni povici: Živeli saveznici!*/.

Na samom Balkanu stvari su dobile i dobijaju sve više karakter postojanosti i definitivnog sređivanja. Balkanski sporazum, zaključen pre tri godine između nas i naših saveznika: Grčke, Rumunije i Turske, pokazao se efikasan i pun vitalnosti. /*Opšte burno pljeskanje i oduševljeni povici: Živeli*/. Od njegovog zaključivanja Balkan je postao redak primer solidarnosti i sloge među narodima. /*Burno pljeskanje*/. Nekadašnje poprište borbi, besprekidnih razmirica, političkih sukoba i ratova, on je danas najizrazitiji elemenat reda i međunarodne stabilnosti. /*Burno i dugotrajno pljeskanje/* - Trajna snaga i moćna miroljubiva misija ovog pakta manifestuje se stalno i bez prekida. Sastanci, koje sam imao prošle jeseni sa odgovornim faktorima prijateljske i savezničke Rumunije, tako isto i moja poseta oktobra prošle godine Ankari kao i skorašnji sastanak u Atini učvrstili su me u uverenju, da je Balkanski pakt jedna jaka i solidna međunarodna zajednica. /*Burno i dugotrajno pljeskanje i povici: Tako je!*/.

Naša susetka na Istoku, Kraljevina Bugarska, /*opšte dugotrajno pljeskanje i jednodušni povici: Živela Bugarska!*/ učinila je jedan veliki korak ka zbliženju sa ostalim balkanskim narodima. Pakt o večnom prijateljstvu i nenarušivom miru između Jugoslavije i Bugarske, koji je potpisan u Beogradu 24. januara ove godine, samo je dao diplomatsku formu dubokim i iskrenim težnjama oba bratska naroda /*Opšte jednodušno burno odobravanje.*/ Tim paktom utvrđena je želja, da se održi trajni mir, na bazi postojećeg stanja, između nas i Bugara. Po sebi se razume, da smo ovaj diplomatski dokument zaključili po prethodnom sporazumu sa našim saveznicima iz Balkasnkog sporazuma i Male Antante. /*Burno pljeskanje i povici: Tako je!*/

I odnosi sa ostalim susednim državama, koje ne spadaju u okvir Male Antante i Balkanskog sporazuma, razvijali su se uglavnom u jednoj povoljnoj atmosferi.

Sa austrijskom Republikom mi smo se trudili da naši odnosi ostanu korektni i nepomućeni, i pored toga što je austrijska vlada smatrala za potrebno da prošle godine jednostrano otkaže vojne klauzule Sen-Žermenskog ugovora o miru, što mi, kao ni druge dve države Male Antante, nismo mogli primiti k znanju. /*Povici:Tako je*/. I ako izvesni krugovi u Austriji i dalje vrše propagandu za povratak Habsburga /*Burni protesti protiv Habsburga*/, mi se nadamo, da odgovorni faktori Austrije neće učiniti u ovom pogledu nešto, što bi moglo izazvati teške zaplete u Srednjoj Evropi. I u prvom i u drugom slučaju naše držanje ostaje dosledno i nepromenljivo: Jednostrani otkaz ugovora ne odobravamo, a prema restauraciji Habsburga stav Kraljevske Vlade je odlučno negativan, kakav je oduvek bio. */Opšte jednodušno odobravanje i povici: Tako je!/*

Sa Madžarskom su se odnosi u toku protekle godine primetno poboljšali u duhu jednog korektnog i dobrog susedstva. Naši odnosi sa susednom Kraljevinom Albanijom su dobri.

Prema drugim državama, sa kojima nismo u neposrednom kontaktu međusobnih granica, naša Kraljevina se uvek inspirisala duhom srdačne međunarodne saradnje na terenu opštih evropskih interesa. Prijatno mi je da spomenem, da su naši od-

nosi sa Poljskom Republikom, koji se uvek razvijaju u duhu uzajamnog shvatanja i srdačnim simaptijama, našli novog izraza u poseti poljskog Ministra inostranih poslova, učinjenoj Beogradu krajem maja prošle godine. /*Burno pljeskanje i podvici: Živela Poljska!*/.

U istom duhu, a u granicama naših finansijskih mogućnosti, mi smo otvaranjem novog Poslanstva u Štokholmu učinili jedan važan korak da diplomatske, privredne i kulturne veze sa naprednim skandinavskim državama proširimo i učvrtsimo. Istovremeno Kraljevska vlada će pristupiti stvaranju izvesnog broja Konsulata u onim privrednim centrima, gde je otsustvo našeg Pretstavništva značilo štetu za naše ekonomske interese i naš međunarodnu ugled. U svojoj diplomatskoj aktivnosti moja je težnja bila, da se ekonomski momenat te aktivnosti bude naročito podvučen otvarajući za našu izvoznu trgovinu nova tržišta i nove puteve. /*Burno odbravanje i povici: Vrlo dobro!*/.

Iz ovog ekspozea, vi ste gospodo narodni poslanici, videli u glavnom celokupnu spoljnu situaciju Kraljevine Jugoslavije. S obzirom na elemente koji dominiraju u današnjim međunarodnim odnosima, smatram da mogu reći, da je sadašnji položaj Kraljevine Jugoslavije veoma povoljan. /*Burno odobravanje i pljeskanje u centrumu i na desnici.*/ Kraljevska vlada može sa zadovoljstvom gledati na bilans svog prošlogodišnjeg rada. Vodeći uvek računa o životnim i legitimnim pravima i interesima našeg naroda, Kraljevska vlada se starala, da u naše međunarodne odnose unese svoju duboku miroljubivost i potrebnu širinu shvatanja pri rešavanju važnih međunarodnih problema. Iz jedne teške i mutne periode međunarodnog života, Jugoslavija je uspela da izađe ne samo neoslabljena, već sa pojačanim međunarodnim prestižom. /*Živo odobravanje i pljeskanje*/. Naša zemlja se danas sa pravom smatra kao jedan od glavnih faktora mira i postojećeg reda na Balkanu i celoj Jugo - istočnoj Evropi.

Mi smo ostali verni svima postojećim savezima i svima svojim starim prijateljima, ali smo uspeli da taj broj prijatelja još proširimo i uvećamo. /*Burno i dugotrajno pljeskanje u centrumu i na desnici.*/.

Smatram za svoju dužnost, da i ovom prilikom istaknem stalno napore Kraljevske vlade upućene na pojačavanje naše sopstvene snage. /*Opšte burno pljeskanje.*/ Mi moramo imati materijalno i moralno dobro opremljenu i snažnu vojsku, /*opšte burno pljeskanje i gromki jednodušni povici: Živela vojska!*/ *Ministar vojske i mornarice armijski general Ljubomir Marić ustaje iz Ministarske klupe i poklonom blagodari Narodnoj skupštini na manifestacijama. – U dvorani ponavaljaju se frenetični i gromki povici: Živela vojska!*/ koja će uvek biti na visini svog zadatka da odgovori dužnostima prema Otadžbini sa onim istim visokim patriotizmom, kakvim se odlikovala u prošlosti. Ona je jedan od stubova naše nacionalne egzistencije i ona to mora ostati u budućnosti. /*Gromki povici: Tako je!*/. Uzdajući se u našu vojsku i moralnu snagu našeg naroda oslanjajući se isto tako na naše saveze i prijateljstva, ja mislim da mi možemo sa mnogo spokojstva očekivati dalji razvoj međunarodnih događaja. /*Burno pljeskanje.*/

Sa ovakvom svojom politikom Kraljevska vlada veruje, da je učinila sve za dobro Kralja, za napredak Jugoslavije, i za sreću celog našeg naroda. /*Burno i dugotrajno pljeskanje kod većine i gromki povici: Živeo! Živeo!*/.

/Arhiv Jugoslavije, fond 334, fascikla 2/

19. EKSPOZE DR MILANA STOJADINOVIĆA U NARODNOJ SKUPŠTINI OD 9 MARTA 1938 O SPOLJNOJ POLITICI JUGOSLAVIJE.[17]

Opšti, veliki ciljevi spoljnje politike jedne zemlje ostaju dugo vremena nepromenljivi, jer su oni određeni prirodnim uslovima i stalnim životnim interesima njenim. Za našu državu ti se ciljevi sastoje u održavanju međunarodnog mira i naših skupo plaćenih granica, kao i u jačanju prijateljske saradnje sa svima narodima Evrope. Ali prilike i okolnosti pod kojima ove ciljeve treba ostvarivati nisu uvek isti, te ni sredstva ne mogu ostati uvek podjednaka. Osnovna stvar u spoljnjoj politici jedne države jeste: upotrebiti ona sredstva, koja u jednoj danoj situaciji najbolje odgovaraju.

U toku minule godine pokazalo se jasnije no ikada do danas, da jedna široko shvaćena konstruktivna politika mira zahteva jednu neumorno i besprekidnu spoljnjo-političku aktivnost punu inicijative i svežine u inspiraciji. Mi živimo u doba, čija je glavna karakteristika izvanredno brzi tempo političke evolucije. Takva situacija nameće velike i stalne napore u prilagođavanju novim prilikama i u traženju novih mogućnosti za što efikasnije sprovođenje politike mira. Održavanje mira ne zavisi od neprestanog ponavljanja opštih i zvučnih formula, koje bi bile bespogrešni recepti za sve pojedinačne probleme i za sva vremena; ono zahteva iznalaženje individualnih rešenja za razna konkretna pitanja, zahteva neprekidnu i izukrštanu diplomatsku delatnost u svima pravcima.

U današnjem periodu velikog političkog previranja, kad sve države, velike i male, traže nove metode međunarodne saradnje i nove formule spoljnje politike, ni mi nismo mogli ostati skrštenih ruku. Naš opšti međunarodni položaj, krupni državni interesi, čija joj je odbrana poverena, činjenica da su se ove važne promene događale i u našim neposrednim interesnim sferama, nalagale su nam jednu aktivnu spoljnju politiku. U vrlo intenzivnoj diplomatskoj delatnosti, koja je ispunila celu prošlu godinu i naša Kraljevina je uzela vidnog i živog učešća. Beograd je bio kao što je poznato, centar opšte pažnje i cilj mnogih značajnih diplomatskih putovanja. Ni jedna evropska prestonica u toku prošle godine nije zabeležila toliki broj političkih poseta, koliko prestonica Kraljevine Jugoslavije. Može se slobodno reći, da je svaki od tih sastanaka bio jedan prilog više za podizanje ugleda naše zemlje i za delo opšteg mira u svetu. Stvarni rezultati te naše intenzivne diplomatske aktivnosti osetili su se u svima domenima.

Metodi i pravci naše spoljnje politike inspirišu se sa tri osnovna načela. Prvo, prihvatiti i omogućiti svaku međunarodnu akciju i saradnju opšteg karaktera, koja teži očuvanju mira i sređivanju prilika u Evropi. Drugo, održavati i razvijati naše tradicionalne saveze i prijateljstva. Treće, otkloniti sve nesporazume na našim granicama i stvoriti našoj zemlji nova prijateljstva, gdegod za to postoje realne mogućnosti.

Što se tiče prvog načela, t.j. učestvovanja naše države u međunarodnim akcijama opšteg karaktera, treba napomenuti, da je Jugoslavija produžila u toku prošle godine svoju saradnju u Društvu naroda, razume se u okviru njegove ograničene aktivnosti, koju mu dozvoljavaju današnje političke prilike. Mi ćemo i dalje nastaviti tu saradnju

[17] Isto kao i napomena br. 16.

u harmoniji sa opštim tendencijama naše spoljnje politike, obraćajući pažnju da učešćem u tome radu ne dođemo u kontradikciju sa svojom željom, da sa svima velikim silama Evrope održavamo dobre i prijateljske odnose i da ostanemo po strani svih ideoloških blokova.

Poznata je isto tako međunarodna akcija koja je preduzeta, van Društva naroda, u cilju lokalizovanja sukoba u Španiji. Španski građanski rat, koji se nastavlja sa neumanjenom žestinom, jeste jedna od najbolnijih pojava današnjeg doba. Naša iskrena želja je da se ta bratoubilačka borba što pre okonča i da španski narod, koji preživljuje teške časove, ponovo pođe putevima mirnog razvitka i napretka. U očekivanju toga, evropska diplomacija je razvila živu aktivnost u cilju da se sukob dalje ne proširi i mi sa zadovoljstvom možemo konstatovati uspeh ovih napora. Naša država je iskreno sarađivala u merama, koje je londonski komitet za nemešanje preduzimao u tome pravcu.

U vezi sa ovim naporima treba spomenuti i sporazum o suzbijanju piraterije u Sredozemnom Moru, zaključen u Nionu septembra prošle godine, koji je naša država potpisala i u delo sprovela. U ovom sporazumu sudeluju sve sredozemne države, a njegovo aktivno izvršenje povereno je Engleskoj, Francuskoj i Italiji. Njegovi rezultati su povoljni, što je za nas od velikog značaja s obzirom na našu razgranatu plovidbu u Sredozemnom Moru.

Rekao sam da je drugo načelo koga se pridržavamo u sprovođenju svoje spoljnje politike: održavanje i gajenje naših tradicionalnih prijateljstava koja su se ranije već pokazala kao dobra i korisna. Tu na prvom mestu dolaze veze nepromenjenog prijateljstva sa Francuskom. Za vreme moje zvanične posete Parizu, oktobra meseca prošle godine, imao sam to osobito zadovoljstvo da u ime Kraljevine Jugoslavije stavim svoj potpis na akt kojim se francusko-jugoslovenski pakt o prijateljstvu, zaključen 1927. godine, produžuje za daljnjih pet godina. Poseta kojom je ministar inostranih poslova Francuske Republike g. Delbos zatim počastvovao Beograd, bila je isto tako prilika za manifestovanje osećanja prijateljstva, koje ceo naš narod gaji prema Francuskoj. Ove diplomatske posete bile su upotpunjene živom izmenom misli kao i korisnim ličnim dodirima na svima drugim područjima. Iz svega ovoga izlazi, da želja za prijateljstvom i saradnjom sa Francuskom odgovara osnovnim linijama naše spoljnje politike.

Naši odnosi sa Velikom Britanijom, kojima smo uvek posvećivali pažnju, bili su takođe dobri i srdačni. Prijateljski englesko - jugoslovenski odnosi manifestovali su se u vidnom obliku prilikom boravka Njegovog Kraljevskog Visočanstva Kneza Namesnika u Londonu, za vreme krunidbenih svečanosti, u mesecu maju prošle godine, kada je prvom Namesniku Jugoslavije ukazivana najveća pažnja. Učvršćivanju tih dobrih veza služila je i moja zvanična poseta Londonu, oktobra prošle godine, kada sam mogao konstatovati sa koliko se pažnje i razumevanja tamo prate i shvataju naše prilike i naši interesi. Neumorna nastojanja vlade Velike Britanije u korist opšteg mira pratili smo ovde sa iskrenim interesovanjem i najvećom simpatijom.

Mala Antanta, koja već ima svoju ustaljenu tradiciju, bila je i ove godine jedna pozitivna tačka u bilansu naših miroljubivih nastojanja. Njena iskrena želja za ostvarenjem jedne konstruktivne politike i puno razumevanje i tuđih interesa pokazali su se u pregovorima, koji su vođeni između pretstavnika Male Antante i Mađarske. Sa našim saveznicima: Kraljevinom Rumunijom i sa Čehoslovačkom Republikom, mi smo stajali u stalnom dodiru i prijateljskoj izmeni misli. Njegova Ekselencija Gospodin Pretsednik

Čehoslovačke Republike dr. Beneš počastvovao je svojom posetom, početkom aprila prošle godine, prestonicu Jugoslavije, gde je bio toplo dočekan. U septembru prošle godine prisustvovao sam sahrani velikog pretsednika Masarika, da odam poslednju počast tvorcu Čehoslovačke Republike, iskrenom prijatelju našeg naroda. Isto tako su bile česte uzajamne posete naših i rumunskih državnika. Da pomenem ovde samo moje sastanke sa g.g. Tatareskom, Antoneskom, Mičeskom i Petresko - Komnenom, odgovornim šefovima spoljnje politike savezničke Kraljevine Rumunije. Sem toga održana su, u Beogradu, maja meseca, i u Sinaji, krajem avgustu prošle godine, redovna zasedanja Stalnog saveta Male antante, čiji su zaključci pretstavljali vidan dokaz pune saglasnosti i potpunog međusobnog razumevanja.

Drugi regionalni pakt kome pripada naša Kraljevina i koji je definitivno učvrstio svoj međunarodni značaj jeste: Balkanski sporazum. U punoj harmoniji, zajednici pogleda na svetske događaje i razumevanju međusobnih interesa, Balkanski sporazum je i u prošloj godini razvijao svoje blagotvorno dejstvo, kako na odnose među državama članicama Sporazuma, tako i na opšte odnose i na mirni razvoj prilika na Balkanu. Na svima međunarodnim sastancima, gde su bile u pitanju naše zajedničke potrebe i interesi, države Balkanskog sporazuma: Grčka, Rumunija, Turska i Jugoslavija istupale su sa solidarnošću, koja je bila zapažena u međunarodnom životu. I ovde treba konstatovati sve življi i prisniji dodir između naših naroda i njihovih vodećih ličnosti. Od mnogobrojnih poseta i sastanaka u toku prošle godine treba istaći zvaničnu posetu Njegove Ekselencije g. Ismeta Inenija, tadašnjeg pretsednika turske vlade Beogradu i ovogodišnje zasedanje Saveta u Ankari, kojom sam prilikom imao čast da se sastanem i sa pretsednikom grčke vlade g. Metaksasom.

Rekao sam, da je treće osnovno načelo naše spoljnje politike, da se otklone svi uzroci nesporazuma na našim granicama i da se stvore nova prijateljstva, gde god za to postoje realne mogućnosti. Tome teškom problemu mi smo posvetili veliki deo naše aktivnosti. Sasvim je, dakle, prirodno, da smo morali više da se bavimo onim našim spoljnjim odnosima kod kojih je nešto imalo da se ispravi i preuredi, a takvih je bilo mnogo, nego onima koji su, odavno i čvrsto zasnovani, bili oduvek dobri i srdačni.

Odnosi sa Nemačkim Rajhom razvijali su se u duhu sve življeg i dubljeg uzajamnog razumevanja i poštovanja. Poseta, koju je Beogradu učinio u maju mesecu prošle godine, nemački ministar inostranih poslova g. baron fon Nojrat bila je još jedan znak pažnje i dokaz dobrih i prijateljskih odnosa između Nemačkog Rajha i naše Kraljevine. Moj boravak u Nemačkoj, u januaru mesecu ove godine, u cilju vraćanja te posete, svečan prijem, na koji sam tom prilikom, kao što je poznato, naišao u Berlinu i u drugim krajevima Nemačke; topli pozdravi, koji su za vreme ove posete upućeni s njihove strane našoj zemlji i našem narodu, bili su protkani duhom srdačnosti i prijateljstva. Sve to učvrstilo nas je u uverenju, da se dobri i prijateljski odnosi sa velikim i naprednim Nemačkim Rajhom mogu razvijati na svima poljima, sa punim poštovanjem obostranih političkih shvatanja.

U prošloj godini zabeležen je, zaključenjem sporazuma od 25 marta jedan vanredno značajan datum u odnosima između naše zemlje i Kraljevine Italije. Sve objektivne prirodne okolnosti upućivale su Kraljevinu Jugoslaviju i njenu veliku susetku ka jednoj politici prijateljstva i iskrene saradnje. Može se smatrati da je određivanje ovog političkog pravca, sklapanjem Rimskog pakta prijateljstva od 24 januara 1924 godine, bio jedan od poslednjih velikih poteza na polju spoljnje politike našeg neu-

mrlog državnika Nikole Pašića. Međutim, razni događaji koji su nastupili posle toga nisu dozvolili ovom mudrom političkom aktu da donese svoje plodove. U odnosima između dve susedne države nastao je jedan period zategnutosti, zasnovan u suštini na nesporazumima psihološke prirode. U pregovorima, koji su vođeni početkom prošle godine svestrano su ispitani svi problemi, koji zajednički interesuju obe države. U atmosferi uzajamnog razumevanja, a prilikom posete koju je učinio Beogradu Njegova Ekselencija g. grof Ćano, potpisan je ugovor od 25 marta prošle godine. Sadržina toga ugovora, koji je objavljen na dan samog potpisa, poznata je, kao i sadržina privrednog sporazuma, koji je potpisan istog dana, a koji ima za cilj da pruži novi potstrek ekonomskim i trgovinskim odnosima između dve države, inače prirodno upućene jedna na drugu. Ali treba imati u vidu, da u ovoj vrsti ugovora glavnu ulogu igra duh, u kome su zaključeni i u kome će docnije biti primenjivani. Sa toga gledišta, ugovor od 25 marta treba smatrati na prvom mestu kao likvidaciju prošlosti, a zatim kao otvaranje novog perioda u odnosima između dve zemlje. Jednogodišnje iskustvo, koje imamo u ovom pogledu, pokazuje dobre rezultate i dozvoljava najlepše nade. Poseta koju sam imao čast da učinim italijanskoj prestonici u decembru prošle godine, vanredno srdačan doček i neposredan dodir koji sam imao tom prilikom sa vodećim italijanskim državnicima i narodom, još više su učvrstili kraljevsku vladu u tom uverenju. Italijansko - jugoslovenski sporazum je jedno solidno zasnovano političko delo, i mi možemo sa zadovoljstvom konstatovati, da su uzajamno poverenje i prijateljska saradnja obezbeđeni ne samo u obostranom interesu obeju zemalja, već i u opštem interesu mira.

Odnosi sa susednom i bratskom Kraljevinom Bugarskom razvijali su se u duhu Pakta večitog prijateljstva od 24 januara prošle godine. Ne samo da nije bilo nikakvog sukoba, ni incidenta, koji su ranijih godina mutili atmosferu dobrog susetstva, već naprotiv dodiri pretstavnika raznih institucija s jedne i s druge strane i uopšte između naše dve zemlje sve su češći i sve više doprinose stvaranju trajnih međusobnih privrednih i kulturnih veza. Mi ćemo nastaviti da te odnose razvijamo u istom duhu, uvereni, da će bugarsko-jugoslovenski sporazum biti, kao što je to u nameri onih, koji su ga stvorili, ne samo zaloga prijateljstva naše dve zemlje, nego i solidarnosti i saradnje svih naroda na Balkanu.

Sa svima ostalim susednim državama naši odnosi su se razvijali povoljno, ostajući u granicama korektnog i lojalnog susetstva.

Uporedno sa diplomatskom aktivnošću naše ministarstvo inostranih poslova je, kao i prethodne godine, posvetilo naročitu pažnju trgovinskoj politici. Ova se aktivnost ministarstva inostranih poslova kretala u dva pravca. Trebalo je prvo koordinirati naše privredne interese sa spoljnjopolitičkim, a zatim koordinirati same privredne interese unutar naše države među sobom. U tu svrhu osnovan je naročiti Koordinacioni odbor. Svim ovim htelo se uneti više reda i programskog rada u vođenju ove dve najvažnije grane državne politike. Mislim da su dosadašnja živa aktivnost u trgovinskoj politici, kao i postignuti rezultat opravdali ovaj način rada. Izlažući prošlog puta spoljnjopolitičku situaciju, rekao sam na završetku svoga ekspozea: „Naša zemlja se danas s pravom smatra kao jedna od glavnih faktora mira i postojećeg reda na Balkanu i celoj Jugoistočnoj Evropi". Te su reči bile tačne lane; one su još u većoj meri tačne ove godine. Značajne uspehe i povoljne rezultate naše spoljnje politike nije mogućno poreći. Njih pravilno ceni i jasno oseća naš narod, njih priznaju i svi objektivni posmatrači

naših prilika. Jugoslovenskom izvozu otvorene su danas sve pijace sveta. Jugoslavija nije više opkoljena neprijateljima. Stara prijateljstva su sačuvana, a nova stečena. Mi smo prijateljstva tražili samo tamo, gde je i naše traženo; tamo, gde objektivni uslovi za prijateljstvo postoje i tamo, gde to interesi naše zemlje i opšteg mira zahtevaju. Pri tome treba imati u vidu, da mi nigde i ni prema kome nismo primili nijednu obavezu, koja bi bila u suprotnosti sa našim ranijim obavezama.

Pred istorijom, koja će ceniti naša dela, pred našom savešću, koja nam je svakodnevni sudija, i pred Narodnim pretstavništvom, mi možemo reći, da smo vodili spoljnju politiku naše države onako, kako to njenim pravilno shvaćenim interesima najbolje odgovara. Naš naročiti geografsko-politički položaj, pitanje naše unutarnje konsolidacije i potrebe spoljne situacije, imperativno su zahtevali ovakvu politiku. Nijedna vlada, koja je svesna tih činjenica i koja savesno i realno shvata svoj zadatak, ne bi mogla drukčije raditi, ni drukčije postupati, nego što je radila i postupala Kraljevska vlada, kojoj imam čast da pretsedavam. Radeći tako, mi smo sprovodili jednu spoljnju politiku, koja je samo sastavni deo naše predane službe Kralju i Otadžbini. Jer to je cilj koji mi postavljamo iznad svega! Sačuvati našem Mladom Kralju neokrnjenu baštinu Njegovog Velikog Oca, obezbediti životne interese zemlje, osnažiti i ojačati Jugoslaviju! Pod vrhovnim vođstvom Njegovog Visočanstva Kneza Namesnika i Kraljevskog Namesništva, sa potporom Narodnog pretstavništva, oslanjajući se na našu legendarno hrabru vojsku, mi ćemo u našoj spoljnjoj politici nastaviti ovim putem, jer se on pokazao kao dobar.

/Arhiv Jugoslavije, fond 334, fascikla 2; Dr Milan Stojadinović, „Spoljna politika Jugoslavije", *XX vek: književnost, nauka, umetnost*, 3, Beograd, 1938, s. 38–43./

20. EKSPOZE MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA ALEKSANDRA CINCAR - MARKOVIĆA OD 9. MARTA 1939 PRILIKOM DISKUSIJE BUDŽETA MINISTARSTVA INOSTRANIH POSLOVA.[18]

GOSPODO NARODNI POSLANICI,

Prilikom diskusije budžeta Ministarstva inostranih poslova smatram za svoju dužnost da članove Narodnog pretstavništva upoznam sa osnovnim linijama i tendencijama naše spoljne politike.

Spoljna politika svake države pretstavlja jedan od stabilnih elemenata u njenom nacionalnom stvaranju. Ona je zasnovana na stalnim geo-političkim faktori-

[18] Aleksandar Cincar-Marković /1889-1945/, bio je ministar inostranih dela Kraljevine Jugoslavije /1939-1940/. Kao diplomata, Cincar-Marković je bio konzul Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zadru i Trstu /1921-23/, savetnik poslanstva u Tirani /1923-25/, šef Balkanskog odseka u ministarstvu inostranih dela /1925-26/, otpravnik poslova u Budimpešti /1926/, savetnik poslanstva u Parizu i Sofiji /1926-27/, Beču /1928/ i ponovo u Parizu /od 1930/. Bio je poslanik u Sofiji /1934-35/ i Berlinu /1935-39/. Studirao je u Nemačkoj, a doktorirao u Francuskoj.

ma, političkoj i privrednoj strukturi zemlje, dubokim istorijskim težnjama naroda, Iz tih razloga, pored neizbežnih promena, koje život jednog naroda nosi sam po sebi, može se uvek konstatovati kontinuitet u osnovnim linijama njegove spoljne politike. Ova elementarna istina došla je do izražaja i u deklaraciji po opštoj politici Kraljevske vlade. Kraljevska vlada je jasno pokazala svoju želju da nastavi konstruktivnu spoljnu politiku koja je vođena za poslednje 4 1/2 godine Kraljevskog Namesništva.

U tome periodu, naša Kraljevina je kao i svaki zdrav organizam koji se nalazi u stalnom razvitku, pokazala u vođenju te svoje spoljne politike svu potrebnu sposobnost prilagođavanja besprekidnoj evoluciji političkih uslova međunarodne sredine u kojoj živi. Pored negovanja starih i oprobanih prijateljstava ona se trudila da stekne nova, a sve u cilju obezbeđenja mirnog i nesmetanog razvitka. Povoljni rezultati ove istrajne i sistematski vođene politike nisu izostali; nedavno minuli događaji dali su nam prilike da ocenimo njenu pravu vrednost.

Prošla godina bila je ispunjena u međunarodnom životu važnim političkim događajnma. Iskustvo, koje smo u njoj stekli, pokazalo je jasno dve stvari. Prvo, vitalnost i solidnost jednog državnog organizma ceni se po reakcijama, koje on pokazuje u trenutcima velikih međunarodnih potresa. Sa toga gledišta, Jugoslavija je iz prošlogodišnje krize izašla sa ojačanim međunarodnim ugledom i sa obnovljenim životnim snagama. U istini, sigurni u našu snagu i čvrstinu našeg državnog organizma, mi smo, prateći budnim okom sve što se u Evropi događalo, mirno, bez trzavica, izlišnih izdataka i napora prošli kroz ovu veliku međunarodnu krizu.

Drugi zaključak, koji nameće bilans prošlogodišnjih događaja, jeste opravdanost i celishodnost spoljne politike vođene za poslednjih nekoliko godina Kraljevskog Namesništva. Retki su slučajevi u istoriji naroda, gde su događaji u ovoj meri opravdali predviđanja. Zasluge ovakve politike, koja jednoj državi ušteđuje u međunarodnim potresima napore, nisu na prvi pogled tako upadljive, ali su njihove posledice u budućem nacionalnom razvoju realne i trajne. Ove zasluge su u toliko veće, što nikada u istoriji Evrope tempo političke evolucije i dinamika događaja nisu bili ovako snažni i zahtevali ovu brzinu odlučivanja kao u današnjim vremenima. Za jednu relativno mladu državu, kao što je naša, od bitne je važnosti, da pri svim ovim naglim promenama u odnosu političkih snaga uspe da nesmetano održi kontinuitet i stalni razvitak svoga nacionalnog stvaranja. Time je Kraljevina Jugoslavija pokazala da je ona postala jedan neophodan elemenat ravnoteže, mira i reda u jugo - stočnoj Evropi, i Kraljevska vlada je ponosna da može konstatovati ovu nepobitnu činjenicu pred Narodnim pretstavništvom.

U skladu sa potrebama vremena i opštim tendencijama današnje međunarodne politike i Kraljevska vlada je u toku prošle godine sprovodila jednu aktivnu politiku mira. Stalna spoljna politička delatnost, koja zahteva i pregalaštvo i hrabrost i samoodricanja, sastoji se u rešavanju konkretnih političkih problema, koje život stalno postavlja, i u stalnom dodiru i izmeni misli između neposredno zainteresovanih državnika, najefikasnijem potstreku dobre volje za mirom i međunarodnom saradnjom, Evropski mir se danas održava na ovom stalnom lancu individualnih napora i jednoj neumornoj diplomatskoj delatnosti, koje naša država prati sa najvećom pažnjom i simpatijama i u kojima i ona učestvuje kad god to njeni neposredni interesi nalažu.

Ovaj novi oblik međunarodne političke delatnosti došao je do svoga punog izražaja u velikoj međunarodnoj krizi o čehoslovačkom pitanju, koja je od početka leta pa do jeseni prošle godine držala Evropu u velikoj zategnutosti i uzbuđenju. O uzrocima i raznim dramatskim peripetijama, kroz koje je ova kriza prošla, nemam potrebe da vam govorim, pošto je sve to još sveže u vašem pamćenju. Želim samo da naglasim da je još od početka ovo pitanje postalo stvar opšteg evropskog mira, i kao takvo prešlo u ruke velikih evropskih sila.

Naša država, svesna svojih međunarodnih obaveza i svoje međunarodne uloge, pratila je sa najvećom pažnjom i simpatijama napore odgovornih državnika velikih sila kao i čehoslovačke vlade da se mir održi i nađe izlaz iz teške situacije. Veliki napori činjeni sa raznih strana, osećanje ogromne odgovornosti državnika pred užasima i neizmernim posledicama, koje bi bile prouzrokovane jednim novim i modernim ratom, imali su presudnu ulogu. Minhenski sporazum koji je došao kao rezultat ovih udruženih napora, pozdravljen je sa olakšanjem od svetske javnosti kao pobeda ideje mira. Bratski narod Češkoslovačke Republike nalazi se danas u svojoj reorganizovanoj državi, u doba izgrađivanja svog novog nacionalnog života na novim temeljima. Naš narod posmatra njegov razvoj na tom novom putu sa dobrim željama i simpatijama.

Razvedravanje političke atmosfere, koje je nastalo posle Minhenskog sporazuma, otklonilo je mnoge uzroke međunarodne zabrinutosti. Ali pri svemu tom jedan nepomućeni optimizam nije još mogao da uhvati korena u atmosferi grozničave utakmice u naoružanju, koja je zavladala u današnoj Evropi. Održavanje opšteg mira je na prvom mestu stvar velikih sila, čiji se interesi susreću u svima oblastima međunarodne politike, u Evropi ili van nje. Naš doprinos održavanju opšteg mira i sređivanju prilika sastoji se u eliminisanju uzroka sukoba na našim granicama i u našim neposrednim interesnim sferama. Prva međunarodna dužnost jedne države, po našem shvatanju, sastoji se u tome da u svome susedstvu obezbedi potrebne uslove za trajan mir i prijateljsku saradnju. U isto vreme naša država sa najvećom pažnjom i dobrom voljom održava i neguje dragocena prijateljstva sa državama, koje nisu sa njom u neposrednoj teritorijalnoj vezi.

Vodeći spoljnu politiku naše zemlje u duhu ovih ideja i gledišta Kraljevska vlada je, Gospodo, postigla u svima pravcima povoljne rezultate.

Na Balkanu možemo sa zadovoljstvom zabeležiti i u prošloj godini znatne uspehe te naše konstruktivne i miroljubive spoljne politike. Na našem poluostrvu koje je nekad bilo, kao što je poznato, stalno u trzavicama i raznim sukobima i uopšte teškoćama, danas, kada se na drugim stranama odigravaju teške krize i poremećaji, vlada, blagodareći toj politici, stanje reda i mira.

Balkanski sporazum, oko koga su okupljene Rumunija, Grčka, Turska i naša Kraljevina, počiva na nepokolebljivim temeljima prijateljstva i uske saradnje. Manifestacije ovih srećnih odnosa među balkanskim saveznicima vrlo su česte. Naše četiri vlade su u stalnom kontaktu po svim tekućim pitanjima od zajedničkog interesa. Taj kontakt je u prošloj godini, kao i ranije, našao svoga vidnog izražaja i u uzajamnim posetama balkanskih državnika. Želeo bih pored ranijih da pomenem samo skorašnje posete koje su učinili Beogradu rumunski ministar inostranih poslova g. Gafenko, pretsednik vlade i Ministar inostranih poslova Grčke g. Metaksa i Ministar inostranih poslova Turske g. Saradžoglu.

Neka mi ovde bude dozvoljeno da sa izrazima najdubljeg pijeteta pomenem gubitak koji je u prošloj godini Balkanski sporazum zadesio smrću jednog od njegovih tvoraca, iskrenog prijatelja naše države, velikog i neumrlog pretsednika Turske Republike, sa kojom nas vezuju veze savezništva i prijateljstva.

Sa ostalim dvema državama članicama Balkanskog sporazuma naši odnosi se takođe razvijaju u najboljem prijateljskom duhu.

Sa savezničkom Kraljevinom Rumunijom, sa kojom nas vezuju i uske srodničke veze naših dveju dinastija, naši odnosi su nepromenjivo srdačni i prijateljski. Isto tako srdačni i prijateljski su i naši odnosi sa Kraljevinom Grčkom.

Prošlog meseca održano je u Bukureštu redovno zasedanje Stalnog saveta Balkanskog sporazuma, koje je kao i sva dosadašnja dalo priliku da se još jednom konstatuje harmonija pogleda i jednodušnost četiri države u svima pitanjima koja ih neposredno interesuju. Atmosfera poverenja koja vlada na ovim sastancima i uopšte u okviru Balkanskog sporazuma, pokazuje da će on i u budućnosti nastaviti u duhu Balkanskog pakta sa svojim plodnim radom na sređivanju odnosa na Balkanu i preko toga učiniti svoj doprinos delu opšteg mira. Kraljevska vlada će u tim nastojanjima, zajedno sa ostalim vladama država Balkanskog sporazuma, u duhu svojih opštih težnji i tendencija, uzimati kao i do sada vidna učešća.

Jugoslovensko - bugarski pakt večnog prijateljstva, zasnovan na realnoj oceni obostranih interesa, na osećajima bratstva oba naša naroda i na dubokom shvatanju opšte međubalkanske miroljubive saradnje, nastavio je i u ovoj godini da vrši svoje blagotvorno dejstvo. Ovo produbljivanje jugoslovensko - bugarskih odnosa sprovođeno je sa neumanjenim tempom. Maja meseca 1938. godine otvorena je vazduhoplovna linija Beograd-Sofija, a januara ove godine izrađen je u Sofiji sporazum o konačnom uređenju pitanja dvovlasničkih imanja na granici između Jugoslavije i Bugarske.

Krajem jula 1938. godine došlo je u istom ovom duhu i do jedne druge i šire manifestacije balkanske saradnje i solidarnosti. Tada je između Bugarske s jedne strane i četiri države članice Balkanskog sporazuma s druge strane zaključen u Solunu jedan važan ugovor, na čijem je ostvarenju naša država od samog početka iskreno i predano sarađivala. U Solunskom sporazumu, čiji vam je tekst poznat, Kraljevska vlada gleda jedan važan korak unapred u pravcu opšteg sređivanja balkanskih prilika, koje ona, a i sve ostale balkanske države, kao i Bugarska, iskreno žele. Veliki značaj ovog sporazuma nije samo privukao pažnju u našoj zemlji, koja mu se iskreno obradovala kao uspehu svojih vlastitih nastojanja i svoje vlastite politike. Na istu pažnju je Solunski sporazum naišao i u drugim balkanskim zemljama, kao i u celokupnoj evropskoj i svetskoj javnosti.

Poznate su tradicionalne političke i osećajne veze, koje postoje između prijateljske Francuske Republike i Jugoslavije i osećaji divljenja koje naš narod od uvek gaji prema ovoj velikoj naciji. Jedna od osnovnih težnji Kraljevske vlade biće da ovo staro i oprobano prijateljstvo sačuva i da ga razvija. Na ovoj harmoniji u odnosima između naša dva naroda zasnivaće se i u buduće francusko - jugoslovenska saradnja po pitanjima koja zajednički interesuju jednu i drugu zemlju. Naročiti napori u poslednje vreme su činjeni u pravcu povećanja obima privrednih razmena između dve zemlje. U tom pravcu je Kraljevska vlada sa zadovoljstvom zabeležila rezultate skorašnjih trgovinskih pregovora. Mi pridajemo naročiti značaj novom trgovinskom sporazumu sa Francuskom, koji nam obezbeđuje znatnu aktivu u platnom prometu, koja će nam olakšati izvršenje naših finansijskih obaveza prema Francuskoj.

Sa Velikom Britanijom mi isto tako održavamo dobre kulturne i opšte prijateljske veze. Te veze su danas već jedna nepromašiva pojava u životu našega naroda. Skorašnja poseta koju su njihova Kraljevska Visočanstva Knez Namesnik Pavle i Kneginja Olga učinili Londonu kao gosti Njihovih Veličanstava Kralja Đorđa VI i Kraljice Jelisavete, mada je bila privatnog karaktera, bila je povod spontanih manifestacija simpatija i interesovanja celokupne engleske javnosti prema Prvom Namesniku naše Kraljevine i našoj zemlji. Mi se tome iskreno radujemo i sa svoje strane želimo i ovom prilikom da podvučemo razumevanje i divljenje sa kojim naša Vlada i ceo naš narod prate velike napore koje Vlada Njegovog Britanskog Veličanstva čini sa toliko istrajnosti i zalaganja u pravcu opšteg mira i smirenja. Naša iskrena i topla želja je da ovi plemeniti napori budu i u buduće krunisani punim uspehom.

Prošlogodišnja evolucija u Evropi imala je duboki uticaj na položaj naše Kraljevine prema velikom Nemačkom Rajhu koji se, po svom izvršenom nacionalnom ujedinjenju, danas sa nama graniči. Do ovog susedstva sa moćnim i naprednim Nemačkim Rajhom došlo je u jednom momentu kada su naši odnosi sa njim bili takvi, da je taj novi i neposredni kontakt između naših dveju zemalja mogao samo još više doprineti čvrstim prijatelskim i korisnim vezama, čijem su stvaranju obe zemlje posvetile veliku pažnju.

Mi u tim srdačnim i razgranatim odnosima sa velikim Nemačkim Rajhom gledamo jedan od važnih ciljeva naše spoljne politike. Na održavanju i daljem produbljavanju ovih veza naša Kraljevina će istrajno raditi i u buduće. Ubeđen sam da će naša nastojanja u tom pravcu nailaziti kao i do sad na puno razumevanje u odgovornim krugovima susedne velike sile. U našoj zemlji su sa najvećim zadovoljstvom i simpatijama primljene prijateljske izjave Kancelara Rajha g. Hitlera u govoru koji je održao u Rajhstagu 30. januara 1939. godine, kao i njegove ranije izjave u odnosu na našu Kraljevinu. One odgovaraju potpuno našim osećajima prema velikom susednom narodu, sa kojim nas danas vezuju na našoj severnoj granici veze iskrenog prijateljstva. Prirodna upućenost jedne zemlje na drugu stvara između njih sve življe i intenzivnije političko - ekonomske veze. Kraljevska vlada je uverena da će naša nova zajednička granica još više doprineti povoljnom razvoju nemačko-jugoslovenskih odnosa.

I sa drugim našim velikim susedom, Kraljevinom Italijom, naši odnosi se razvijaju u punom prijateljstvu, kako je to bilo zamišljeno kad je pre dve godine zaključen italijansko - jugoslovenski sporazum. Mi sa susednom velikom Silom na Jadranu održavamo najsrdačnije odnose, zasnovane na obostranim interesima i osećajima uzajamnog poštovanja, u duhu pomenutog sporazuma. Manifestacije ovoga prijateljstva bile su u protekloj godini mnogobrojne. Neka mi bude samo dozvoljeno da pomenem dolazak Pretsednika vlade g. Musolinija na našu teritoriju u septembru prošle godine i skorašnju posetu Ministra inostranih poslova grofa Ćana, koja je s obe strane granica naše dve zemlje izazvala najlepši utisak.

Dve godine su protekle od onog istorijskog datuma kada su Italija i Jugoslavija sporazumom od 25. marta 1937. uspostavile solidan i čvrst mir na Jadranu. Dejstvo ovoga akta velike političke mudrosti oseća se gotovo svakodnevno u srećnoj i prijateljskoj atmosferi koja za poslednje dve godine vlada na tom, ranije toliko osetljivom i izloženom području. Velike i pozitivne koristi od ovog novog stanja stvari za naše dve zemlje i za opšti mir u ovom kraju sveta sve više se pokazuje. Odnosi punog poverenja

koji danas vladaju na Jadranu jesu jedan od ciljeva kojem je naša spoljna politika od uvek težila. Tom cilju će naša Kraljevina posvetiti i u buduće svoju pažnju u čvrstom ubeđenju da će ovi prijateljski italijansko - jugoslovenski odnosi, zasnovani na rečenim sporazumima, pretstavljati stalnu i solidnu bazu za trajno prijateljstvo i srdačne susedske odnose između naša dva naroda.

Naši odnosi sa Mađarskom stalno se razvijaju u duhu dobrog i prijateljskog susedstva. U protekloj godini oni su bili okarakterisani Bledskim sporazumom, čija vam je sadržina poznata, a koji su pretstavljali, u jugoslovensko - mađarskim odnosima, jedan važan datum. Naša Kraljevina će i u buduće sa svoje strane nastojavati da se ovakav razvoj dobrih odnosa nastavi.

Prema Španiji je naša zemlja vodila, za vreme građanskog rata, politiku nemešanja i neutralnosti. Promena u situaciji, koja je od skoro nastala u Španiji, iziskivala je od nas nove odluke. Kako su nam to nalagali i mnogi naši neposredni interesi, Kraljevska vlada je, kao i većina vlada ostalih zemalja, donela ovih dana rešenje o priznanju „de jure" vlade generala Franka, kao zakonite vlade Španije. Samim tim prestali su odnosi sa bivšom Republikanskom vladom. Mi se iskreno nadamo brzom i potpunom oporavljenju i napretku Španije, sa kojom želimo održavati prijateljske veze i korisne odnose.

Sa Republikom Poljskom održavamo dobre i srdačne odnose koje želimo da i dalje negujemo i razvijamo.

Sa Kraljevinom Albanijom održavamo, kao i do sada, veze dobrog susedstva i privredne saradnje.

Sa svima ostalim zemljama naši su odnosi prijateljski i dobri.

U stalnoj brizi za razvijanjem naše spoljno - političke službe i vodeći računa o našim iseljenicima, Kraljevska vlada, je pristupila otvaranju Poslanstva u Rio de Žaneiru.

Uporedno sa ovom diplomatskom aktivnošću Ministarstvo inostranih poslova je prošle godine nastavilo svoj intenzivni rad u cilju unapređenja naše spoljne trgovine i uopšte naših privrednih interesa. Taj rad je i u tom periodu pokazao znatne pozitivne rezultate. U toku 1938. godine zaključeno je 16 trgovinskih ugovora i sporazuma i nekoliko turističkih konvencija. Većina ovih sporazuma imaju za svrhu prilagođavanje dosadašnjih ugovornih odredaba izmenjenim prilikama na međunarodnin tržištima. Među ovim sporazumima naročito bih želeo da istaknem nov trgovinski ugovor sa Nemačkom, koji je obuhvatio i bivšu Austriju. Sa Italijom smo regulisali pitanje klirinškog salda i otvorili povoljniju perspektivu za naš izvoz u toku 1939. godine. Februara meseca ove godine je zaključen, kao što sam već rekao, i nov trgovinski ugovor sa Francuskom. Pomenutim ugovorima osigurali smo ne samo ravnotežu u trgovinskon bilansu, već smo sa većinom dotičnih zemalja obezbedili sebi i znatnu aktivu u platnom prometu i na taj način osigurali povoljnije regulisanje naših finansijskih obaveza prema inostranstvu. Ministarstvo inostranih poslova, u saradnji sa ostalim nadležnim faktorima nastaviće u istom pravcu da upotpuni sistem trgovinskih sposrazuma i sa drugim zemljama.

To je bila delatnost spoljne politike Kraljevine Jugoslavije u prošloj godini. Za nju se može slobodno kazati, da je srećno ispunila svoje zahteve koji se postavljaju za jednu dobro vođenu spoljnu politiku. Ona je dobro uočila i ocenila situaciju, izvukla iz te procene potrebne zaključke, pravilno postavila ciljeve i vešto izabrala sretstva za njihovo postignuće. Takvoj spoljnoj politici može se pokloniti puno poverenje.

Na završetku neka mi bude dozvoljeno da učinim jedan pogled na budućnost. Kraljevska vlada je odlučna u svojoj nameri da istraje u miroljubivim nastojanjima i produži da ide dosadašnjim putem, koji se pokazao kao dobro izabran. Naš narod želi mir, a našoj državi, koja se nalazi u punom progresu organskog razvijanja, unutrašnje konsolidacije snaženja u svima oblastima nacionalnog života, potrebne su godine mira i stabilnosti. Mi se nadamo da ćemo našom smišljenom i miroljubivom politikom to našem narodu moći da obezbedimo. Ali uporedno sa našom miroljubivšću, koja ne traži ništa što je tuđe, postoji naša odlučnost za odbranu naše državne celine i životnih interesa našeg naroda. U izvršenju ovih svojih osnovnih dužnosti, Kraljevska vlada se oseća ponosna da može računati na spremnost i patriotizam naše legendarno hrabre vojske, stuba naše nacionalne nezavisnosti i na sve moralne i materijalne snage nacije. Služeći predano našem mladom Kralju, pod mudrim vođstvom Njegovog Kraljevskog Visočanstva Kneza Namesnika Pavla i Kraljevskog Namesništva Kraljevska vlada će do kraja ispuniti svoj dug prema Otadžbini.

/Arhiv Jugoslavije, fond 334, fascikla 2/

21. SAOPŠTENJE VLADE O NEUTRALNOM STAVU, BEOGRAD, 4. SEPTEMBAR 1939.[19]

Službeno saopštenje Kraljevske vlade o stavu Jugoslavije u današnjoj međunarodnoj situaciji.

Beograd, 4. septembar 1939.

Sudbonosni događaji koji se sada odigravaju u svetu nameću Kraljevskoj vladi dužnost da i dalje ostane dosledna politici koju je Jugoslavija odlučno sprovodila za poslednjih 5 godina Kraljevskog Namesništva, negujući brižljivo prijateljske odnose sa svima velikim silama, unapređujući postojeće dobre odnose sa svima susedima i ostajući neutralna u sukobima kojima nisu tangirani njena nezavisnost i njen integritet.

Kraljevska vlada je duboko ubeđena da će tako najbolje i dalje služiti ne samo životnim interesima naroda i država, već da će takvim svojim stavom umnogome doprineti smirenju među narodima.

U sprovođenju ove svoje politike Kraljevska vlada računa u ovim teškim vremenima na bezrezervnu podršku celokupnog našeg naroda.

/Politika, 5. septembra, 1939/

[19] Početak Drugog svetskog rata vlada Dragiše Cvetkovića dočekala je u sledećem sastavu : Vlatko Maček /potpredsednik/, Aleksandar Cincar-Marković /ministar inostranih poslova/, Milan Đ. Nedić /ministar vojske i mornarice/, Stanoje Mihaldžić /ministar unutrašnjih poslova/, Juraj Šutej /ministar finansija/, Lazar Marković /ministar pravde/, Božidar Maksimović /ministar prosvete/, Miha Krek /ministar građevina/, Džafer Kulenović /ministar šuma i rudnika/, Nikola Bešlić /ministar saobraćaja/, Josip Torbar /ministar pošta, telegrafa i telefona/, Bariša Smoljan / ministar bez portfelja/, Ivan Andres /ministar trgovine i industrije/, Mihailo Konstantinović /ministar bez portfelja/, Milan St. Protić /ministar snabdevanja i ishrane/, Jevrem Tomić /ministar fizičkog vaspitanja/, Srđan Budisavljević / ministar socijalne politike i narodnog zdravlja/, Branko Čubrilović /ministar poljoprivrede/, Fran Kulovec /ministar bez portfelja/.

22. ANONIMNI ČLANAK O NEUTRALNOM DRŽANJU JUGOSLAVIJE U SVETSKOM RATU, 1940.[20]

Ništa nije ni prirodnije ni umesnije nego ispitati iskreno svoju savest, i potsetiti na izvesne činjenice koje najrečitije govore koliko se je ili nije grešilo poslednjih dana, svesno li nesvesno, bilo prema sebi, bilo prema drugome. Sadašnjim prilikama, i kad je reč o našoj zajedničkoj nacionalnoj savesti, to je već sama po sebi jedna imperativna dužnosti kojoj ćemo na ovome mestu pokušati da odgovorimo časno i otvoreno.

Pre svega, o stavu naše države i raspoloženjima naših narodnih masa prema učesnicima u ratnom požaru, može se u ovoj zemlji, kao malo možda u kojoj drugoj, da govori i bez uvijanja i bez snebivanja. Tim pre što smo kao naš narod već uveliko naviknuti da se u svojim ispovestima i svojim držanjima nikad ne rukovodimo strahom od nekoga ili nečim, koliko obzirima prema Bogu i samome sebi. Jer ako danas smemo da ostanemo uzdignute glave prema svakome i svemu, duboko svesni svih svojih dosadašnjih postupaka na ovoj sudbonosnoj prekretnici sveta, to je samo zato što su naši odnosi sa zaraćenim silama takve prirode i na takvim osnovama, da u njih obostrano možemo da unosimo sve više naše dobre volje za međusobno razumevanje i saradnju.

Da je sve to stvarno tako i čak možda znatno više nego što nam to izgleda, videće se uskoro i po tome što će se sve učiniti da sasvim prestanu oko nas i među nama ravnopravne propagandne akcije, akcije u savršenoj oprečnosti sa zdravim instinktom našeg naroda za pravično procenjivanje događaja, sa njegovom životnom filozofijom i političkim iskustvom, njegovim karakterom i njegovom humanošću.

Mi svi u ovoj zemlji najdublje smo uvereni da nam se zbog naše neutralnosti zaista ni s koje strane nema ništa da prebaci. Najmanje bi imali da nam ma šta zamere nekadašnji naši ratni saveznici. Srbija je od 1914 – 1918. bila prema njima na najvećoj visini savezničke solidarnosti, kao takva ostala do kraja rata. Uvek na svome mestu, skromna i disciplinovana, verna i odvažna, nerazmetljiva kad pobeđuje ali i nepotištena kad doživljava najveće katastrofe. Srbija je prošloga rata izgubila ravno četvrt svoga stanovništva. To nije ni iz bliza razmera u gubicima kod njenih saveznika. Zatim, Srbija je na svome frontu odigrala jednu spasavajuću ulogu svojim naporima i svojim žrtvama u zadržavanju protivničkih armija da nesmetano nadiru prema Carigradu i Solunu. Docnije kad je nastalo povlačenje kroz Albaniju, Srbija se još jednom žrtvuje za zajednički cilj. Dolaskom njene vojske u zadnji čas na solunski front, Srbija omogućava nastavljanje borbe na tom važnom ratnom sektoru, gde 1918. godine, opet jednim sjajnim podvigom svoje vojske ubrzava okončanje rata. Ali Srbija čini svojom tragičnom sudbinom i svojim herojstvom dragocenu uslugu svojim ratnim saveznicima. U vremenu najtežih borbi na zapadnom frontu, kada su moralne snage saveznika bile u naglom opadanju, i kada su razni izgredi na frontu i unutrašnji neredi sve više počeli da dovode u pitanje javni poredak u izvesnim zaraćenim zemljama, srpske pobede i srpska stradanja, ogromna moralna vrednost srpskih trupa i jugoslovenskih do-

[20] Članak nepoznatog pisca sa naznakom „Iz dvorskih hartija", o neutralnom držanju Jugoslavije u Drugom svetskom ratu koji je izbio septembra meseca 1939. godine. Članak je nađen sa prevodom na francuski jezik, zajedno sa člankom Marka P. Cemovića: „Mi i Bugari".

brovoljačkih odreda odjednom poslužuje kao sredstvo najsigurnije propagande u svim savezničkim zemljama. Propaganda za podizanje posrnulog morala vere podjednako pozadine koliko i vojske na frontu. Otuda svakako da je dobrim delom i sve to glorifikovanje srpskih primera ljubavi prema otadžbini, samopouzdanja, samopregorenja i junaštva. Najveća imena u svima skoro državama pa i protivničkim iz toga doba, imena sa svetskom reputacijom u politici, žurnalistici, literaturi, nauci, vojsci itd. posvećuju članke, čitave studije, čitave knjige Srbiji i srpskom narodu, srpskome kralju i srpskome Regentu, stvarajući od svih tih posveta i pohvala upućenih jednom malom narodu, ali narodu koji je opijen svojim narodnim idealom i ratnikom slavom zbunio i uzbudio u tim vremenima ceo svet, jedno neodoljivo sredstvo svoje unutarnje propagande. I to sredstvo, opet ponovljen, koja se je u onim danima punim neizvesnosti na ratištima ispostavilo kao najefikasnija u borbi protivu svih demoralizatorskih struja i međuprotivničnih agitacija.

Prema tome, kad god je reč o našim obzirima prema nekadašnjim saveznicima, ne može ni u kom slučaju biti govora samo o dobročinstvima učinjenim Srbiji, kako to obično nepatriotski govore oni kojima je to danas u naročitom interesu, već istovremeno i o uslugama koje j Srbija njima činila. Sad kad smo prečistili to pitanje odnosa srpskog naroda i njegovih saveznika iz prošlog rata i kad smo posetili na proslavljen savezničku lojalnost Srbije, dobro bi bilo zadržati se malo i na njihovim posleratnim odnosima. Tu odmah valja istaći činjenicu da tek to je rat bio završen jugoslovenska se država se odjednom našla usamljenom. Iscrpljena do krajnje tačke i u svakom pogledu, teško se je snalazila u savlađivanju svih ekonomskih i finansijskih teškoća koje su kočile njen napredak. Dovoljno je samo pomenuti sve one bezbrojne smetnje na koje je nailazila jugoslovenska država u pogledu zaključivanja zajmova, sve teškoće s kojima je imala da se bori naša spoljna trgovina itd. itd. pa utvrditi koliko su Srbijini saveznici bili ravnodušni prema našoj sudbini. Sve je to naš narod dobro znao pa i pored toga što je bio svestan svega, i što je sa velikom trudoljubivošću pristupio sređivanju svojih privrednih odnosa sa Nemačkom, Mađarskom Bugarskom, Turskom, bivšim Austrijom itd. znači sa svojim dojučerašnjim ratnim protivnicima, on ipak po svom nahođenju, dubokom smislu za jedna viši etički život, uvek dosledan samom sebi, prelazio je mirno preko svih tih neuviđavnosti, zaboravnosti i nerazumevanja bivših saveznika. Nikad ničim nije hteo da manifestuje svoja opravdana čuđenja i iznenađenja. Iako u svom patrijarhalnom odgoju, patriotizmom koji čini da najveći procenat građana identifikuje svoj lični sa opštim interesom, naš narod i pored savršene upućenosti u sve goleme nevolje svog finansijskog i ekonomskog održanja, izazvane dobrim delom usled napuštenosti od svojih moćnih i bogatih ratnih saveznika ipak zadržava i dalje svoj gordi stav prema svima njima ali i svoje političke i ekonomske odnose usklađuje postepeno i na prvom mestu sa interesima svojih susedni sila. Jer naš narod u kome vernost prema prijateljima i velikodušnost prema protivnicima imaju skoro religiozan karakter, iako pod neprestanim i nemilosrdnima udarcima sredine u svojoj posleratnoj osiromašenosti i usamljenosti, ipak ne gazi ni u jednom trenutku sve one moralne obzire i dužna poštovanja iz ranijih veza i u čiju je inače postojanost i opravdanost verovao svom svojom rasnom dobrotom i prostosrdačnošću.

Svi mi, dakle, iako se osećamo teško pogođenim neshvatljivo neosetljivim i sebičnim stavom do jučerašnjih savezničkih upravljača, prema svima našim peripetijama u

stradanju i u svima pravcima, svi mi u svekolikom našem razočarenju i ljutnjama nikada nismo ni potajno ni otvoreno reagirali na način na koji bi bio nas nedostojan. Ali ako smo i bili takvi to sigurno nije bilo s toga što smo od njih zazirali svejedno iz kojih pobuda, već što je u našem narodu obraz preči od svega i dostojanstvo nacije iznad svega. Ljudi su da greše a narodi da opraštaju. Režimi su često puta jedno a drugo su narodne mase. Održavanje prijateljstva traži heroje kao i opasnost od neprijatelja. U svome herojskom shvatanju rata i ratnog drugarstva ne možemo da se oslobodimo ne svoje plemenite i dobroćudne primitivnosti. Ona ne dozvoljava nagle obrte u raspoloženjima i shvatanjima narodnih prema nekom ili prema nečemu. Ponositost našega naroda kroz celu našu istoriju jedno od njegovih najglavnijih karakteristika, svagda nas je uzdržavala da se olako odričemo, naročito kad su u pitanju samo materijalni razlozi, na čega što je nekada bilo zasnovano na najvišim moralnim principima i od toga već bile stvorene nacionalne tradicije.

Mi zato spadamo nesumnjivo među one retke narode za koje se ne može da tvrdi i za koje se nikada u prošlosti nije mogla da kaže da su nepouzdani u zadatoj reči ili prevrtljivi svojim osećanjima prijateljske vernosti i lojalnosti u međunarodnim odnosima. Naprotiv. Nigde se skoro epska snaga i postojanost sviju tih osećanja i kult za ista ne opažaju u tolikoj meri i sa tolikom intenzivnošću kao među našim narodom. Da se čak i održavaju gotovo svojoj neokrnjenosti i kad se obezbrojni realni razlozi savremenom životu tome očigledno protive.

Ali isto tako kao što smo postojani i oslonjivi u svojim prijateljskim odnosima s narodima s kojima nas spajaju zajedničke uspomene i zajedničke borbe, isto smo toliko puni poštovanja pa čak i divljenja prema svojim protivnicima. Bez straha da ćemo se i najmanje prebaciti, mi tvrdimo da ne grešimo mnogo što se smatramo isto tako jednim od onih retkih naroda, kome se nigde u prošlosti ne može da pronađe ni prema jednom narodu protivu koga je sticajem prilika imao da se bori, da je bio zadahnut mržnjom i preziranjem. Nikada se na primer u Srbiji nije svet pitao: koga više mrzimo među narodima, već smo se svagda lomili pred pitanjem koga više volimo ili kome se više divimo. U našoj borbi s Turcima, borbi koja je vekovima trajala i gde smo mi bili u položaju porobljenog življa lišenog svih prava u životu, nigde ne stoji zapisano, niti u narodnim predanjima sačuvano da smo ikada iz tih srednjevekovnih borbi pa sve do početka Karađorđeve revolucije svoje turske protivnike opisivali sa bagatelisanjem ili vređanjem. Naprotiv, cenili smo junaštvo i mnoge njihove narodne vrline i običaje u tolikoj meri, da je i naša epska poezija iz tih vremena, poezija o kojoj se toliko u svetu govori sa poštovanjem i ljubavi, dobrim delom obeležena tom fenomenalnom crtom tog dinarskog čoveka. Čudnom crtom da kad govori o svome protivniku, bilo pred borbu ili posle borbe, kao pobednika ili pobeđeni, da uvek govori sa očiglednom potrebom – potrebom koja dolazi iz neke duboke rasne podsvesti – da kaže samo ono što mu se čini da je najbolje ili najučenije. Ali u tom stalnom isticanju svih mogućih vrednosti svoga protivnika, kao po nekom višem zakonu pravde ili vođen svojim moćnim instinktom samoodržanja, naš narod je u samoj stvari samo uzdizao i jačao sebe i time postizao dvostruku dobit: prvo, zadovoljno je viteški duh rase koja je svagde u ratu gledala izvesnu fatalnost za koju se mora stalno misliti i za koju je potrebno stalno se pripremati jer je nedovoljna ljudska moć da je na vreme predvidi ili izbegne. Ali i fatalnost, koja je pretstavljala kroz tolike vekove možda jedini put nepogrešive selekcije karakternih vrednosti, rodoljuba i humanosti među

ljudima naše rase. I drugo, šta je za naš narod smrt za otadžbinu najlepša smrt, jer je u otadžbini jedini pravi smisao života kroz koji se inače naša kratkotrajnost i prolaznost nadoknađuju idejom o večnosti rase. Ali,i da ta smrt za našu ratničku i romantičku psihu sve dotle nije uzvišena dok protivnik ne sadrži u sebi sve što bi mu davalo izgled izvesne nadmoćnosti i snage i uma. Jer ništa nije tužnije za naš narod nego ginuti u borbi sa slabim protivnikom koji ne zaslužuje svojim odlikama nikakvo poštovanje. Zato je odavno već zapažena ta neobično čudna osobenost našega naroda da čak često i o svojim prijateljima ne govori sa tolikim ushićenjem kao o svojim protivnicima. Tako se uostalom objašnjava i tajna našega proslavljanja skoro svih svojih protivnika u našoj istoriji.

Zar nije uoči rata sa Austrougarskom 1914. sa zemljom koja je vladala nad tolikim milionima Južnih Slovena nego srpski narod austrijskim Nemcima koje je smatrao vodećom silom imperije govori sa izuzetnim divljenjem? Ceo progres nauke i tehnike XIX veka naš narod je njima pripisivao. Verujući u sve te neograničene duhovne i organizatorske moći svoga velikoga suseda kome je maternji jezik bio nemački, naš je narod svojim u širokim seljačkim slojevima već poverovao bio i u čuda ako su samo s te strane dolazila. Ali zato i rat koji je nastao jula 1914. godine bio je za njega tim samim retka prilika sopstvene snage i mogućnosti izmeri u sukobu sa takvim jednim dostojnim protivnikom, sukobu koji je potpuno zadovoljavao njegovu pesničku maštu i njegova herojska shvatanja o životu kad su u opasnosti domaće ognjište i rodna gruda.

Najzad, posle balkanskih ratova od 1912/13, kao posle prošlog svetskog rata, zar nije naš narod svojim držanjem prema ratnim protivnicima bio služio primer celome svetu gotovo fenomenalno dobre volje i raspoloženja za uspostavljanje više nego srdačnih, gotovo bratskih odnosa? Zar nije naš narod sa svima svojim protivnicima iz svetskoga rata već skoro u potpunosti i postigao? Jer isto tako kao što nije bio ni malo zlopamtilo prema bivšim saveznicima koji su ga bili potpuno zanemarili, iako možda ne sasvim po nekome naročitom planu i zloj volji, i za koje ga već godinama osim mnogobrojnih platonskih izjava ništa realno nije vezivalo u smislu jedne istinske privredne saradnje, isto se je tako naš narod odmah po završetku rata, istinski preobraženih prijatelja svim srcem svojim okrenuo ratnim protivnicima i na poslovanju svima najtešnje zasnivao svekoliku svoju životnu egzistenciju.

Zato i jeste, od kako je ovaj rat počeo, naša država sadržavala u sebi sve one potrebne uslove i moralne i materijalne da sve svoje napore uspešno usredsredi u pravcu najbrižljivijeg organizovanja i čuvanja svoje neutralnosti. To već nije u očima našega naroda samo jedna politika koja mu trenutno donosi više koristi nego štete, već je to jedna državna i nacionalna neophodnost usko spojena sa osećanjima časti i dostojanstva naše rase.

U trenutcima kad se ljuljaju najveća carstva sasvim je prirodno ako je naš narod trenutno i zauzet najviše samim sobom i svojom sudbinom, bez vremena i bez raspoloženja da učestvuje u tuđim brigama i u tuđim sudbinama kad već one ne ugrožavaju njegovu državnu suverenost i integralnost njegovih granica.

U svakom slučaju, celokupno naše držanje u toku ovoga rata kao neutralne sile čija je savest ispravna, isto onako kao i nekada od 1914 -1918. naše pošteno držanje kao zaraćene strane može zaista da služi na čast i našem narodu i našoj državi. To se najbolje vidi po tome što sad kao i nekada, sve i zaraćene i nezaraćene sile odaju sa

stvarnim poverenjem puno priznanje našem stavu. Stavu koji je ne samo veran čuvar tradicionalne čestitosti jugoslovenskoga naroda u svim svojim spoljnim odnosima, već izraz očigledne potrebe naše zemlje da do ostvarenja novoga poretka u svetu, u ovom evropskom prostoru gledaju mir i red.

/Arhiv Jugoslavije, fond 334, fascikla 34/

23. GOVOR PREDSEDNIKA VLADE DRAGIŠE CVETKOVIĆA POSLE POTPISIVANJA PROTOKOLA O PRISTUPANJU JUGOSLAVIJE TROJNOM PAKTU, U DVORCU „BELVEDERE", 25. MARTA 1941.[21]

Beč, 25. marta 1941.

Glavni i skoro jedini cilj spoljne politike Jugoslavije bio je i ostaje - sačuvati jugoslovenskom narodu mir i pojačati mu njegovu sigurnost.

U duhu ove politike naši napori su prevnstveno bili upravljeni ka konsolidaciji miroljubivih i prijateljskih odnosa sa susedima, kako bi se obezbedili mir na granicama, sloboda, nezavisnost i državna celina.

Sa velikim nemačkim Rajhom Jugoslavija je i pre kao i posle vezivanja zajedničkom granicom održavala najbolje odnose, prožeta prijateljstvom i punim poverenjem. Korisni rezultati ove politike naročito su došli do izražaja u nizu krupnih događaja koji su se od 1934. godine pa do ovog akta manifestovali u odnosima obeju zemalja. Jugoslavija je još od svoga postanka uvek osećala, pa je to naročito i cenila, da je u Nemačkoj bilo pravilno shvaćeno njeno nacionalno ujedinjenje koje nije plod nikakvih ugovornih kombinacija, već prirodan završetak dugih i teških borbi Srba, Hrvata i Slovenaca.

Jugoslavija je 1937. godine zaključila u tome duhu jedan značajan ugovor sa Italijom. Slične prijateljske ugovore Jugoslavija je zaključila sa Bugarskom i Mađarskom.

Nemajući nikakvih revandikacija spolja, vitalni interesi njenog opstanka i napretka nalažu Jugoslaviji da nastoji očuvati Jugoistok od jednog novog proširenja rata i pojačati ekonomsku saradnju na evropskom kontinentu, teško pogođenu postojećim stanjem, kao i saradnju koja priprema put ka evropskom izmirenju - jedinom spasu našeg ranjenog kontineta i njegove hiljadugodišnje civilizacije.

Jer samo pod znakom jedne iskrene i pozitivne saradnje moći će Evropa postaviti osnove svog novog poretka koji će biti u mogućnosti da odstrani sve zastarele poglede i veštačke moralne i materijalne prepreke, od kojih danas svi patimo u Evropi.

Politika mira Jugoslavije u punoj je saglasnosti sa životnim interesima i dubokim osećajima našeg naroda. Svi politički ugovori, isto kao i ekonomski, potpisani poslednjih

[21] "Politika" je objavila govor Dragiše Cvetkovića 26. marta, 1941, a „Pravda" 27. marta, 1941. Dragiša Cvetković /1893-1969/ bio je predsednik vlade Kraljevine Jugoslavije /1939-1941/. Nekoliko meseci tokom 1939. godine držao je i resor unutrašnjih poslova. Cvetković je bio nekoliko puta gradonačelnik Niša, ministar vera /1928-29/ i ministar socijalne politike i narodnog zdravlja /1935-39/.

godina od naše zemlje, nadahnuti su voljom upravljenom ka ostvarenju jednog boljeg i bolje organizovanog mira u ovom prostoru Evrope.

I danas, kada Jugoslavija pristupa Paktu triju sila, ona to čini u nameri da obezbedi svoju mirnu budućnost, u saradnji sa potpisnicima Pakta triju sila, Nemačkom, Italijom i Japanom. Doprinoseći, svoj deo u organizaciji nove Evrope, ona vrši na ovaj način najvišu dužnost, kako prema sebi samoj, tako i prema evropskoj zajednici.

/Preuzeto iz *Dragiša Cvetković- njim samim,* Vidosav Petrović /priredio/, Niš, 2006, s. 290-291./

24. GOVOR POTPREDSEDNIKA VLADE SLOBODANA JOVANOVIĆA NASLOVLJEN „SRPSKI NAROD U SADAŠNJOJ SVETSKOJ KRIZI", RADIO LONDON, 22. AVGUST 1941.[22]

Danas zacelo nema Srbina koji ne oseća da Srpski narod preživljuje ne samo najteže, nego i najsudbonosnije časove svoje istorije. Od ishoda sadašnjeg rata zavisi da li će Srbi i dalje živeti kao slobodan narod. Od kako su početkom prošlog veka pod Karađorđem i Milošem Srbi počeli borbu za oslobođenjem, oni je, tako reći, nisu više ni prekidali. Čim bi izvojevali kakav uspeh, nastajala bi ubrzo nova, obično još teža borba, u kojoj su novim naporima i novim žrtvama imali da postignuti uspeh utvrde. U tome beskrajnom nizu borbi današnja je borba, verovatno, konačna, ali stoga je baš i opasna. Od njenoga ishoda zavisi, da li ćemo zadržati ono što smo kroz sto četrdeset godina borbe izvojevali, ili ćemo sve to izgubiti. Ove velike muke i kušanja na koje nas je tok istorije stavio, ne treba da nas obeshrabre. Ništa veliko ne stvara se brzo i lako, i neka bi Bog dao da sve ove naše neprekidne borbe budu samo znak da naš narod čeka velika i slavna budućnost.

U današnjem ratu težnja Srpskog naroda za slobodom obelodanila se može biti jasnije nego ikada. Mi smo mogli izbeći rat da smo samo pristali da nas sile osovine prvo zaokruže, pa da onda dovedu u potčinjenost prema sebi. Bez sumnje kod nas je bilo pojedinih političara koji su bili gotovi na ovo žrtvovanje slobode u interesu mira, ali sam narod nije na to pristajao. On je bio uveren da nema te stvari na svetu radi koje bi valjalo žrtvovati slobodu. Otpor koji su Srbi učinili Silama osovine, došao je poglavito stoga što su ga te Sile povredile u njegovoj najvećoj osetljivosti – u njegovoj ljubavi za slobodom. Radi odbrane svoje krvavo stečene slobode Srbi nisu prezali ni od čega, i primili su borbu čak i sa jednim tako nesravnjeno jačim protivnikom, kao što je bila Nemačka Carevina.

Za današnji rat rečeno je da je u isti mah i rat mašina, i rat ideja. U ratu mašina srpski narod morao je podleći, ali u ratu ideja on jamačno neće podleći. U ratu ideja

[22] Slobodan Jovanović /1869-1958/, bio je potpredsednik vlade Kraljevine Jugoslavije /1941-42/ i predsednik dve jugoslovenske vlade u Londonu /1942-43 i 1943/. U rekonstruisanoj vladi generala Dušana Simovića, pored potpredsedništva, držao je i resor pravde i zastupništvo ministarstva prosvete /1941-42/. Pravo je studirao u Ženevi. Bio je profesor Beogradskog univerziteta.

pobeđuju onaj koji u oduševljenju za svoje ideale može duže da istraje. Srbi su do sada u toliko prilika pokazali da nema te sile koja je u stanju da im iz srca istrgne ljubav slobode. Ta ljubav ima kod njih sav značaj i svu snagu jedne vere – vere koja se kao jedan večni oganj održava i usred najcrnje nesreće, koja im i onda svetli nadom i pokazuje put kojim valja ići. Tom verom bio je nadahnuti naš mladi Kralj, kad je sa svojom vladom izišao iz zemlje da produži sa neprijateljem borbu koja se više u samoj zemlji nije dala voditi. Tom verom nadahnut je i sav naš narod u zauzetim krajevima. Gonjen do istrebljenja kako od starih dušmana, tako i od lažnih saveznika i nevernih prijatelja, srpski narod ne odriče se svojih ideala, veruje i dalje u pravednost svoje stvari, i nada se da će posle svih ovih patnji i stradanja opet granuti sunce slobode. Trenutno Srbi su mogli biti pobeđeni na bojnom polju, ali posle ratnog neuspeha, nije se desila ona mnogo strašnija kapitulacija, koja znači samoubistvo jednog naroda.

U ovako velikim istorijskim krizama, kao što je ova sadašnja, mala politička mudrovanja ne vrede. Tu svaki narod treba da sluša glas svoje savesti – glas svog istorijom izgrađenog karaktera. Današnji Srbi mogu biti sigurni, da se nisu ogrešili o uspomenu svojih predaka i da nisu osramotili svoje srpsko ime, kada su se u ovoj svetskoj krizi oduprli zavojevačkim planovima sila Osovine. Oni su uradili isto ono što bi u toj prilici uradili i njihovi preci koji se nisu ustezali da prime borbu sa Otomanskim Carstvom i Habzburškom monarhijom.

Odupirući se silama Osovine, Srbi su se našli na istoj strani na kojoj gotovo svi ostali slovenski narodi – na ime Česi, Poljaci, Rusi. Srbi su navek imali osećanje slovenske solidarnosti, i Jugoslavija, zajednička država Srba, Hrvata i Slovenaca, jeste lep primer kako se između ogranaka velikog slovenskog stabla može i pored njihovih međusobnih razlika, ostvariti državno jedinstvo. U ovom trenutku, kada se otvorila ovakva krvava borba između Germanstva i Slovenstva, za svakoga mora biti jasno, da ni za Srpstvo ne bi bilo života, ako bi Slovenstvo podleglo u borbi s Germanstvom.

Kao god što su se našli na istoj strani s Slovenima, tako su se Srbi našli na istoj strani i sa zapadnim Demokratijama. Srbi su se i dosada u ovom političkom razvitku rukovodili demokratskim načelima. Istina, poslednjih dvadeset godina, kada su se antidemokratski režimi širili po celoj Evropi kao zaraza, oni su prodrli i u Jugoslaviju, ali kako su oni malo odgovarali duhu srpskoga naroda, pokazalo se 27. marta, kada je jedan anti-demokratski režim oboren pobunom Srba. Ali, baš i da srpski narod nije tako naklonjen demokratiji, on bi ovoga puta morao biti na strani zapadnih demokratija. One obećavaju da će u slučaju svoje pobede uneti u međunarodne odnose više pravde i slobode, a srpski narod, kao i svi narodi koji nisu veliki i silni, može samo u takvom međunarodnom poretku nalaziti jemstva za sebe.

Sadašnji rat je na prvi pogled težak udar Jugoslaviji. On ju je rasparčao između Nemačke i njenih skutonoša Italijana, Mađara i Bugara. Ipak možemo se nadati da će to zlo doneti sobom i jedno dobro. I Srbi i Hrvati i Slovenci mogli su se sada na očigledan način uveriti, da samo u njihovoj slozi leži spas, i da van Jugoslavije nema za njih slobodna života. Prema tome dopuštena je nada da će baš iz sadašnjeg rata jugoslovenska državna ideja izaći prekaljena i ojačala. Srpska sloboda u obnovljenoj Jugoslaviji, učvršćena slovenskom solidarnošću i ujemčena međunarodnom pravdom, to je onaj uzvišeni cilj, za koje se bore i stradaju i oni Srbi koji se nalaze van zemlje

odvojeni od svojih porodica i ognjišta, i oni Srbi koji su ostali u zemlji pod tuđinskim gospodarstvom i tlačenjem. Neka bi i jednima i drugima služilo za utehu i ohrabrenje to, što je taj cilj za koje se bore i stradaju, doista vredan najvećih žrtava.

/Preuzeto iz: Kosta Nikolić,
Vlade Kraljevine Jugoslavije u Drugom svetskom ratu 1941-1945,
Beograd, 2008, s. 74-76. /

25. GOVOR KRALJA PETRA II POVODOM POTPISIVANJA JUGOSLOVENSKO-GRČKOG SPORAZUMA, LONDON, 15. JANUAR 1942.[23]

Sporazum koji su naši pretstavnici danas potpisali, pruža jednu novu manifestaciju nerazorivog prijateljstva naših naroda, zasnovanog na tesnoj zajednici njihovih vitalnih interesa i na uzajamnom poverenju i prijateljstvu koje su krvavi događaji iz sadašnjeg i prošlih ratova toliko produbili i učvrstili. Nije prosta slučajnost što su se u časovima opasnosti naši narodi uvek nalazili zajedno, rame uz rame. Mi smo težili miru i stvaranju međunarodnih dobrih odnosa. Čuvali smo svoju nezavisnost i svoju slobodu, a poštovali smo tuđe. Otuda je prirodno što su se naši narodi u teškim momentima uvek nalazili na strani onih sila čija je politika išla za ostvarenjem istih ideala. A iskustvo stečeno iz ova dva velika svetska rata pokazuje, da opasnost za mir u Evropi potiče stalno sa iste strane. Stoga bi opasno bilo da se ovoga puta propusti da se ne ostvari čvrsta garantija za obezbeđenje nesmetanog mirnog razvijanja međunarodnih odnosa. Oni koji izazivaju ratove i pokolje treba da budu uvereni da pri tome neće stradati samo narodi koje su oni izabrali za svoje žrtve, i da se za njih, u slučaju poraza, neće naći izvinjenja niti će se krivica baciti samo na onaj mali broj ljudi koji se vide na čelu njihovih režima. Takvo jedno obezbeđenje za slučaj neuspeha može samo ohrabriti one koji imaju sklonosti da remete mir i izazivaju pokolje da u budućnosti opet pokušaju da ostvare svoje krvave planove.

Ali i ta garantija, iako neophodno potrebna, nije dovoljna. Svi uviđavni politički ljudi svesni su danas, da se nova Evropa, ona koja bude iznikla iz ovog strašnog pokolja, mora tako organizovati da pruži veće garantije i stvara više mogućnosti za obezbeđenje nezavisnosti i slobode evropskih država i povoljnog ekonomskog razvitka njihovih naroda. Naš današnji sporazum pretstavlja po Mom mišljenju jedan značajan početak na ostvarenju jedne velike, političke i ekonomske Unije na jugoistoku Evrope, koja će ispoljiti veliku zajednicu /communaute/ interesa njihovih naroda, onemogućiti njihove međunarodne sukoba i stvoriti moćnu odbrambenu vojnu snagu protiv svakog spoljnog napada. Tešnje, intimnije vezani, upućeni na saradnju u svima važnijim pitanjima, političkim i ekonomskim, balkanski narodi će samim životom svojim širiti i produbljivati osnovu koju im mi pružamo današnjim sporazumom.

[23] Petar II Karađorđević /1923-1970/, kralj Jugoslavije /1934-45/. Posle perioda regenstva /1934-41/, u okolnostima Drugog svetskog rata, vladao je samostalno iz emigracije od 1941. do 1945.

Ali po našoj zamisli ovaj sporazum ni po ostvarenju Balkanske Unije neće imati svoj potpuni značaj, ako se i ostali deo Evrope ne bude organizovao tako da se dođe do novog međunarodnog poretka. Nasuprot poretku kojim su Hitler i nacisti hteli da nametnu Evropi svoju svirepu dominaciju, naš novi poredak će pružiti evropskim narodima nove garantije za obezbeđenje njihove budućnosti. Ako bi se desilo da se opet posle četvrt stoleća ponove ovakvi ratovi, ovakve strašne destrukcije, evropska civilizacija bila bi brzo uništena, a njeni narodi bačeni u bedu i nevolju iz koje se oni ni posle više generacija, a može biti nikad, ne bi podigli.

Imamo razloga da se nadamo da će jednovremeno sa Balkanskom Unijom stvoriti jedna srednjo-evropska Unija na bazi jednog čehoslovačko - poljskog sporazuma. Po našoj zamisli, te dve Unije, zaključene na istim principima i zadahnute istim idealima, stvorile bi, sa jednim zajedničkim vrhovnim telom, jednu veliku organizaciju koja bi za mir i blagostanje Evrope pružila ozbiljne garantije. Mi sa sigurnošću računamo na pobedu našu i naših velikih i moćnih saveznika, Velike Britanije, Rusije i Severnih Američkih Država, i na vojničko uništenje Nemačke i njenih satelita. Bez toga ne bi bilo nikakve nade za stvaranje te Nove Evrope u kojoj će narodi, slobodni i nezavisni, spokojno gledati u svoju budućnost. A napori koje oko nas vidimo da u cilju pobede čini ovaj veliki engleski narod, prema čijoj vladi osećamo iskrenu i duboku zahvalnost za prijateljsko gostoprimstvo koje nam ukazuje, ispunjuju nas divljenjem.

Ja dižem, Sire, svoju čašu u zdravlje Vašeg Veličanstva, u slavu Vaše vladavine krunisane pobedama vaše vojske, za sjajnu budućnost Grčke, Amie et Alliee de la Yugoslavie!

/Kosta Nikolić, *Vlade Kraljevine Jugoslavije u drugom svetskom ratu 1941-1945*, Beograd, 2008, 165-166./

26. EKSPOZE MARŠALA TITA O SPOLJNOJ POLITICI JUGOSLAVIJE ODRŽAN NA ZAJEDNIČKOJ SEDNICI SAVEZNE SKUPŠTINE I SKUPŠTINE NARODA 1. APRILA, 1946.[24]

Drugovi narodni poslanici,

Međunarodna situacija koja je nastala poslije završetka ovog oslobodilačkog rata vrlo je složena. Ova složenost traži velike napore miroljubivih i demokratskih snaga u stvari učvršćenja mira u svijetu. Postignuta je puna vojnička pobjeda nad Hitlerovom Njemačkom, nad tako zvanom osovinom i njenim satelitima, ali fašizam još živi u nekim zemljama i ima svestranu podršku one reakcionarne gospode u nekim savezničkim zemljama koja nisu zadovoljna rezultatima vojničke pobjede, kojima mnogo smeta nezavisnost malih naroda, kojima smeta demokratizacija i pobjeda širokih narodnih masa nad reakcijom u tim zemljama. Toleriranje i podržavanje fašizma u Italiji, u zapadnoj

[24] Josip Broz Tito /1892-1980/, vođa jugoslovenskih komunista, bio je predsednik vlade /1943-1963/, doživotni predsednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije /1953-1980/ i maršal njene armije /1943-1980/.

Njemačkoj, u Španiji, u Grčkoj itd. predstavlja priličnu opasnost za tako skupo plaćeni mir. To su činjenice pred kojima ne smijemo zatvarati oči, već otvoreno gledati u njih i činiti sve za pobjedu mira u svijetu, činiti sve za pobjedu nad silama mraka i podstrekačima rata. To je naročito važno za nas, za našu zemlju, koja je u ovome ratu bila tako strašno poharana, osobito od njemačkih i italijanskih fašističkih rulja.

Imajući sve to u vidu, mi smo prema tome opredijelili i svoju vanjsku politiku. Želim da pred ovim visokim Domom iznesem u najkraćim crtama dosadašnje smjernice i rezultate naše vanjske politike i teškoće na koje smo pri tome nailazili. Naša vanjska politika dosada se zasnivala, a treba da se zasniva i ubuduće, na slijedećim principima:

1. Raditi svim silama na učvršćivanju mira u svijetu.
2. Raditi svim silama na tome da Jugoslavija dođe do svojih prava, kako do onih koja su joj bila uskraćena poslije prvoga svijetskog rata, tj. da povrati nepravedni gubitak svojih teritorija kao što su Istra, Slovensko primorje sa Trstom, kao što su slovenski deo Koruške itd., tako i ovih koja proističu iz ovoga rata, a zasnivaju se na ogromnim žrtvama i šteti koju je pretrpjela naša država, tj. naši narodi.
3. Raditi na učvršćivanju kulturnih, političkih i ekonomskih odnosa, u prvom redu sa bratskim nam slavenskim narodima na čelu sa Sovjetskim Savezom, a i ostalim zemljama, osobito sa onima sa kojima smo se zajedno borili kroz četiri godine protiv istog neprijatelja.
4. Raditi svim silama na obezbjeđenju naše zemlje, njezine sigurnosti, njezinog mirnog razvitka, jednom riječju činiti sve, da naši narodi izbjegnu nesreću sličnu onoj iz 1941 godine.

UČEŠĆE JUGOSLAVIJE U ORGANIZACIJI UJEDINJENIH NACIJA

Kao članica Ujedinjenih nacija Jugoslavija je jedna od najiskrenijih pobornica tijesne saradnje svih miroljubivih, demokratskih naroda. Ona je svojim učešćem prilikom izrada pravila Organizacije Ujedinjenih nacija u San Francisku i na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija u Londonu jasno istakla taj svoj stav. Jugoslavija je čvrsto odlučila da i ubuduće sprovodi miroljubivu politiku u duhu pravila Organizacije Ujedinjenih nacija, koja baziraju na ravnopravnosti i jednakosti svih njenih članova. Takva politika Jugoslavije ne rezultira samo iz njene težnje za mirom, za mirnim razvitkom, za potrebom liječenja rana zadanih nam ratom i okupacijom, već takva njena politika mira i saradnje odgovara njenoj strukturi, unutrašnjem uređenju kao federativne narodne republike. Jednom riječju, ona rezultira iz duboke težnje naših naroda za jednim čvrstim mirom, koji bi im omogućio nesmetani rad na stvaranju svoje bolje budućnosti.

Na žalost, moram pri tom spomenuti da realizacija nekih pitanja, koja se tiču naše zemlje, a zasnivaju se na gore navedenim principima, ide vrlo sporo i teško. Iako su predstavnici naše zemlje na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija postigli vidne rezultate, ipak ti rezultati ne odgovaraju ulozi i doprinosu naše zemlje u ratu, u borbi i u pobjedi Ujedinjenih nacija protiv zajedničkog neprijatelja. Naše kandidacije naišle su na jak otpor, na žalost, baš kod onih saveznika kojima je vrlo dobro poznato kakvu je ulogu igrala Jugoslavija u ovome ratu, kakve je ona dala žrtve i koliku je ona pretrpjela štetu.

U Organizaciji Ujedinjenih nacija naša je zemlja dobila slijedeća mjesta: u ekonomsko - socijalni savjet izabran je naš delegat Dr Štampar za prvog potpredsjednika, naši su kandidati izabrani u nekoliko komisija ekonomsko-socijalno savjeta, kao što je komisija za prava čovjeka, zdravstvena komisija, komisija za izbjeglice i raseljena lica, socijalna komisija, komisija za droge i komisija za pregovore sa specijalizovanim agencijama. Dalje je izabran naš delegat Dr Milovan Zoričić za stalnog sudiju na Međunarodnom sudu prava.

Poznato je već prije da je naša delegacija na Generalnoj skupštini, a i kasnije na Savjetu bezbjednosti, postavila nekoliko prijedloga. Naročito je važan stav naše delegacije po pitanju izbjeglica, na osnovu kojeg se uspjelo da se povuče jasna razlika između pravih izbjeglica, s jedne strane, i ratnih zločinaca, kvislinga i izdajnika, s druge strane. U trenutku svršetka rata našle su se dvije vrste izbjeglica. Jedni koje su fašisti istjerali iz svojih zemalja /Španci, Jevreji itd/ i drugi koji su se povlačili s Nijemcima kao bivši njihovi saradnici i sukrivci u raznim zločinima. Jugoslavija je imala i jedne i druge.

Unra je završila posao oko repatrijacije onih koje su fašisti na silu odveli iz njihovih zemalja. Međutim, ostao je otvoren problem izbjeglica saradnika i učesnika u ratu na njemačkoj strani. U pogledu ratnih zarobljenika Jugoslovena treba podvući činjenicu da se od 135.000 ratnih zarobljenika vratilo u zemlju 130.000, a svega 5.000 generala i raznih avanturista ostalo je u inostranstvu.

8 aprila o. g. sastaje se u Londonu komitet ekonomsko - socijalnog savjeta po pitanju izbjeglica, i nadam se da će ovaj komitet odlučno pristupiti rješavanju ovog pitanja, što bi pomoglo sređivanju odnosa između saveznika.

Dalje, u Savjetu bezbjednosti naša je delegacija pokrenula dva važna pitanja: pitanje primanja Albanije u Organizaciju Ujedinjenih nacija, koje još uvijek nije riješeno, ali nije ni skinuto sa dnevnog reda i pitanje približavanja poljskih emigrantskih trupa ka jugoslovenskoj granici.

Bilo je prigovora sa strane engleske vlade zbog toga što se naša delegacija obratila direktno na Savjet bezbjednosti po pitanju Andersovih trupa, umjesto da se išlo, kako oni kažu, redovnim putem, tj. što se nije obratila ponajprije na samu englesku vladu, koja je bila time tangirana.

Mi smo takav naš korak objasnili hitnošću samog predmeta, jer je postojala opasnost i znaci pripremanja provokacija na demarkacionoj liniji u Julijskoj krajini, što bi svakako bilo otežalo ne samo rad Savezničke komisije, koja je trebala doći u Trst i Julijsku Krajinu i izvršili ispitivanje na terenu, nego i ugroziti sam mir u tom dijelu Evrope. Prema posljednjim događajima u zoni „A", što će se vidjeti iz daljeg razlaganja, vidi se da su naš postupak, naše pretpostavke i dokazi bili potpuno tačni.

PITANJE REPARACIJA

S obzirom na štetu koja je pričinjena Jugoslaviji za vrijeme okupacije od strane njemačkih, italijanskih, mađarskih i drugih trupa nadoknada te štete za Jugoslaviju, za njezinu obnovu itd., ima ogroman značaj. Niko na svijetu ne može danas poricati da je Jugoslavija jedna od rijetkih zemalja, koja je najviše postradala u ovome ratu, da je šteta ogromna, tako reći nenadoknadiva, ali ipak usprkos svega toga mi nailazimo na nerazumjevanje i kod nekih samih naših saveznika po pitanju nadoknade štete, odnosno reparacija.

Krajem prošle godine, novembra i decembra održana je u Parizu konferencija za reparacije za zapadnu njemačku zonu, iz koje Jugoslavija treba da dobije reparacije. Konferencija je završila rad sa sporazumom koliko koja zemlja ima da dobije procenata iz te zone na račun reparacija, te je tom prilikom za Jugoslaviju otpalo 6.6% njemačke imovine u inostranstvu i njemačkih gotovih proizvoda, a 9.6% njemačkih industrijskih instalacija u zapadnoj zoni, kao i pomorsko i riječno brodovlje. Na toj konferenciji bila je ustanovljena Savezna agencija sa sjedištem u Briselu, koja je u februaru o. g. počela da radi. U toj Saveznoj agenciji Jugoslavija je predstavljena jednim delegatom, a i u samoj administraciji ima mjesto načelnika odjeljenja za mehaničku industriju.

Pri štabovima savezničkih okupacionih snaga u Njemačkoj već oko 4 mjeseca nalazi se naša Vojna delegacija sa čitavim nizom stručnjaka, koji rade na pronalaženju industrijskih objekata i druge imovine, koja je odvučena iz naše zemlje, koji rade na tome da naša zemlja dobije na račun reparacija u prvom redu one objekte koji su za njenu obnovu najvažniji. Na žalost, do danas naša zemlja nije dobila iz Njemačke nijedne mašine, a ni one imovine koja je bila odvučena iz Jugoslavije. Još uvijek nam nije vraćeno ni oko 200 plovnih objekata, šlepova i brodova, koji se nalaze na gornjem Dunavu, oko Linca. Još uvijek naša vlada nailazi na poteškoće kod zahtjeva da se ovi objekti vrate.

Isto tako se radi na tome da se narodna imovina i objekti koji su odvučeni iz naše zemlje, a nalaze se u Austriji, vrate Jugoslaviji.

Što se tiče reparacija od 70 miliona dolara, koje prema sporazumu i Mađarska treba da plati Jugoslaviji, to će ovih dana biti potpisan ugovor o načinu plaćanja.

Pitanje reparacija od strane Italije ima da se riješi mirovnim ugovorom. Na reparacije od Italije ima Jugoslavija isto toliko pravo, kao na reparacije od Njemačke, jer je jedna trećina Jugoslovenske teritorije bila okupirana od italijanske vojske, i to baš uglavnom ona trećina Jugoslavije, koja je najviše postradala i najviše razorena.

PITANJE JULIJSKE KRAJINE I PITANJE MIRA SA ITALIJOM

Poznato je da je poslije svršetka prvoga svjetskoga rata Italija dobila na račun Jugoslavije jedan dobar dio teritorije koja po pravu pripada Jugoslaviji i koja je vjekovima bila naseljena Slovencima i Hrvatima, kao nagradu za učešće u ratu na strani saveznika odnosno Antante. Taj posao, da ga tako nazovem, bilo je onda lako izvršiti, jer su narodi koji naseljavaju današnju Jugoslaviju bili rascjepkani, djelimično pod vladavinom Austrije i Mađarske, čija je propast doduše imala pozitivnih strana za ujedinjenje Južnih Slavena, ali je isto tako, blagodareći kolebljivosti i protunarodnoj politici tadašnjih vlastodržaca u Beogradu, jedan dio naše teritorije i to Slovensko Primorje sa Trstom i Istra sa nekim otocima, dospio u ruke Italijana.

Više od 20 godina naša braća u tim krajevima bila su izložena svim mogućim progonima sa strane italijanskih fašista od denacionalizacije do uključivo fizičkog istrebljenja. I danas, poslije svega što se je dogodilo, postoje na strani naših saveznika ljudi, koji osporavaju našoj zemlji pravo na te krajeve. Zašto to i šta se hoće time postignuti? Čitavom svijetu je vrlo dobro poznato da je Italija 1941. godine isto tako mučki kao i Njemačka napala našu zemlju i okupirala njezin veliki dio. No ne samo okupirala, nego je neke krajeve kao što su Crna Gora, Dalmacija i jedan dio Slovenija stavila pod italijansku krunu. Svi oni koji cijene pravednost i istinu moraju priznati da

su italijanske okupacione trupe i vlasti učinile nenadoknadivu štetu našoj zemlji, da su istrijebili na desetine hiljada naših građana, da su ih na desetine hiljada odvlačili u svoje koncentracione logore, gdje su mnogi u patnjama i pomrli. Ne samo političarima nego i širokoj svjetskoj javnosti je dobro poznato da u tim krajevima koje Jugoslavija traži da se vrate žive u velikoj većini Hrvati i Slovenci usprkos dugogodišnje denacionalizacije i terora prema slavenskom stanovništvu.

Jugoslavija je na konferenciji ministara inostranih poslova u Londonu u septembru mesjecu 1945. godine postavila kao svoj teritorijalni zahtjev granicu koja od Geradeža na morskoj obali preko Idrije ide na Mont Roskofel na austrijskoj granici i koja se uglavnom poklapa sa etničkom granicom. Zatim je izjavila da će Trst dobiti statut federalne jedinice u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji i da će tršćanska luka biti internacionalizovana. Ta bi luka stajala pod naročitom međunarodnom upravom. Slobodna luka obuhvatila bi pristanište Trst, instalacije i magazine od mola 0 do mola IV i od rive V do rive VII.

Te svoje zahtjeve Jugoslavija je postavila ne iz nekog osvetničkog ili neprijateljskog stava prema Italiji. Naprotiv, Jugoslavija želi živjeti sa narodom Italije u najboljim odnosima. Naša je zemlja te svoje zahtjeve postavila na osnovu svojih nacionalnih i historijskih prava. Osim toga, ako još važi tzv. Atlantska povelja, onda bi mjerodavni krugovi u našim savezničkim zemljama, koji treba da odluče o tome, trebali uzeti u obzir i raspoloženje samog naroda, ne samo slavenskog nego i velikog dijela italijanskog koje živi na tom području… /*burno i dugotrajno odobravanje*/, a koje se najenergičnije zalaže i traži da se ti krajevi prisajedine Jugoslaviji.

Događaji posljednjih dana, naročito u Trstu i Gorici, i stav koji zauzimaju savezničke okupacione vlasti na tome području govore jasno da se o tim pravima i zahtjevima Jugoslavije i naroda toga kraja ne vodi nimalo računa, da savezničke vojne vlasti dozvoljavaju sebi i njima podređenim organima takve postupke za koje je teško naći drugi izraz osim izraza da oni narušavaju mir, odnosno da ugrožavaju mir u tom području, da ne vode nimalo računa o raspoloženju naroda i o pravima naše zemlje, da dozvoljavaju najbrutalnije ispade i teror italijanskih fašista, koji su se posljednjih dana i pomoću vlasti infiltrirali na ovo područje. Imamo tačne podatke da je samo posljednjih dana za vrijeme prebivanja Savezničke komisije u Julijskoj Krajini, bilo pomoću bilo s prećutnim odobravanjem saveznika, došlo u Trst ili zonu „A" oko 12 punih vozova i 70 kamiona fašističkih bandita iz Italija. Te bande, naoružane potpuno u stilu bivših d'Anuncijevih bandita i Musolinijevih rulja toljagama, noževima, pa čak i vatrenim oružjem, upadaju u stanove antifašista i građana slavenskog porijekla i sve demoliraju. Te fašističke rulje, uz mirno posmatranje savezničkih organa, na najodvratniji način vrijeđaju našu zemlju, naše narode, naša najodgovornija državna lica. Te fašističke bande nedavno su izvršile atentat na majora Jugoslavenske armije Cundera, napale su kamenjem, štapovima i noževima oficira JA Vukotića. 28. marta u 8 sati uveče napale su naše oficire kapetana Pipera, potpukovnika Fincija, potporučnika Vukotića i zastavnika Marušića. Fizički napadi na državljane naše zemlje neprekidno se ponavljaju i bivaju sve drskiji. Ko za to snosi odgovornost? Razumije se savezničke vojne vlasti, koje su dužne u tom predjelu držati mir i red. /*Povici: Tako je! – Burno i dugotrajno aplaudiranje*/.

Ja nemam mogućnosti, jer bi bilo suviše opširno, da u ovom ekspozeu izložim sve one napade i nepravilnosti koji se događaju prema našoj zemlji, a u prvom redu prema stanovništvu zone „A". Želim još jedanput ovdje podvući da su savezničke vlasti,

bez obzira na sporazum koji je bio učinjen ovdje u Beogradu prošle godine, bez svakog povoda raspuštale mjesne narodne vlasti i miliciju i stvarale policiju od novih fašističkih i profašističkih elemenata, znači od ljudi koji ni u kom slučaju ne bi smjeli imati tu dužnost, da su savezničke vlasti organizovale novu vlast, u koju su uvučeni mnogi fašistički elementi, koji ni u kom slučaju ne bi smjeli zauzimati taj položaj. Kad je savezn ička vojna uprava likvidirala narodne vlasti, ponovo je uvela fašističko zakonodavstvo od prije 3. septembra 1943. godine. Poslije toga vraćen je ponovo stari administrativni, sudski i policijski aparat. U službu su uzimani stari italijanski činovnici, fašisti, mnogi skvadristi, pa čak i mnogi ratni zločinci /kao na pr. Baraga/. Najgore je stanje u civilnoj policiji. Posjedujemo spisak kompromitovanih fašista, koji se nalaze u službi policije. Neki od tih policajaca su učestvovali u pohodu na Rim, neki u kaznenim ekspedicijama protiv našeg naroda u Julijskoj Krajini, ima i Rupikovih domobrana i raznih nacističkih agenata. Sudski kadar takođe nije pročišćen od fašističkih elemenata, i jasno je da takav sud ne može da sudi fašističkim zločincima onako kako oni zaslužuju. Za slovenske škole postavljen je glavni savjetnik školske uprave Srećko Baraga, a inspektor za hrvatske škole u Puli Anton Prematon, bivši aktivni fašistički propagandista i antihrvat.

Vlasti zone „A" pokazuju sve veću pristrasnost i sve otvorenije istupanje protiv našeg naroda. One zabranjuju ispisivanje natpisa, isticanje zastava i podizanja slavoluka, brišu natpise, skidaju zastave i ruše slavoluke. Prilikom akcije protiv našeg naroda često su vrijeđani naši nacionalni amblemi. Ima primjera da su cijepane naše nacionalne zastave, pa čak i skrnavljeni narodni grbovi, gdje su savezn ički vojnici pucali na zastave nacrtane na zidovima jedne kuće, u kojoj su Nijemci zapalili 22 živa Slovenca. /*Povici: Sramota!*/. U nizu slučajeva najtragičniji je incident u Škednju, gdje je policija pucala u narod pri pokušaju skidanja zastave, ubila dva lica i preko 20 ranila. Zatvaranje slovenskih škola u Trstu poslije incidenta u Škednju, kao i otpuštanje učitelja i profesora u Trstu zbog njihovog jugoslavenskog stava također karakteriše stav okupacionih vlasti prema Jugoslaviji i narodu u tom području.

Ima i drugih uznemirujućih postupaka savezničkih vojnih vlasti, od kojih ću ja neke ovdje izneti. Radi se o prelijetanju savezničkih i drugih aviona iznad jugoslavenske teritorije, što znači grubu povredu teritorije, i također i, rečeno najblažim riječima, izazivanje i opasnost po mir. /*Jednodušni povici: Tako je!*/ Tako je na primjer, od 11. februara do 26. marta o. g. bilo 233 savezn ička aviona koji su povrijedili našu granicu, odnosno suprotno međunarodnim pravilima nadlijetali našu teritoriju. Od toga je bilo 174 borbena aparata, a ostali su bili ili bombarderi ili transportni avioni. Samo 26-III nadlijetala su našu teritoriju 34 savezn ička aviona u raznim pravcima i u razno vrijeme.

To znači, poslije višestrukih naših protesta i nota, koje smo mi uputili ispočetka savezničkim vojnim vlastima, a kasnije i engleskoj vladi, da je postupak izvjesnih savezničkih vojnih krugova potpuno suprotan naporima Ujedinjenih nacija da čim prije učvrste mir u svijetu i onemoguće agresore koji bi pokušali posegnuti za slobodom i nezavisnošću drugih naroda. /*Povici: Provokacija!*/.

12. februara prvi put je obraćena pažnja preko vojnog atašea pri britanskoj ambasadi na ove povrede granice. 17. februara predata je nota preko vazduhoplovnog atašea pri britanskoj ambasadi sa protestom protiv ponovnih povreda granice. Odgovor je bio na sve to negativan. Ministarstvo inostranih poslova dalo je nalog našem ambasadoru u Londonu da uputi protestnu notu Forenj Ofisu povodom povrede ju-

goslovenskog teritorija prelijetanjem britanskih aviona. Ova nota bila je predana 28. februara. I na tu istu notu do sada nije stigao nikakav pozitivan odgovor. Nego su, naprotiv, nadlijetanja i povrede naše teritorije sa strane savezničkih aviona sve češći i sve brojniji. Šta to sve znači? Žele li izvjesni krugovi da spriječe uspostavljanje mira, da spriječe saradnju i prijateljske odnose sa našim savezničkim zemljama? Znači li to zveckanje oružjem ulivanje neke nade našoj jugoslavenskoj emigraciji u inostranstvu, ili možda nekome u našoj zemlji? Nas doduše takvo zveckanje ne nervira, jer smo ga navikli slušati, ali se nadamo i odlučno tražimo da mjerodavni stanu na kraj takvim postupcima izvjesnih vojnih organa, jer to predstavlja opasnost za mir, a naši narodi nisu spremni da trpe takva posezanja na njihovu nezavisnost /*Svi narodni poslanici ustaju. Nastaje opšte, burno i dugotrajno odobravanje*/, što su najbolje dokazali u ovome ratu. To je samo mali dio nekorektnih postupaka prema Jugoslaviji i narodima u Julijskoj krajini, koje sam ja ovdje iznio, i šta to dokazuje? To dokazuje s jedne strane trpeljivost naše zemlje, trpeljivost naših naroda i naših državnih rukovodećih ljudi, koji ne samo riječima, nego i djelom dokazuju da su istinski za mir i međunarodnu saradnju. S druge strane to dokazuje da neki reakcionarni krugovi u savezničkim zemljama iskorišćavaju i fašiste, pa i ratne zločince, kao provokatore i podstrekače. Dalje, to znači da izvjesni krugovi misle pomoću takvih postupaka spriječiti da Jugoslavija dođe do svojih prava, spriječiti da narodi Julijske Krajine budu prisajedinjeni svojoj braći u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. */Burno aplaudiranje i povici: Neće, neće sprečiti!/.*

PITANJE GRANICE S AUSTRIJOM

Da bi se ovde i ovoga puta ispravile nepravde koje su učinjene Jugoslaviji, vlada je postavila prvi put svoje zahtjeve za ispravku granica prema Austriji u Koruškoj i Štajerskoj svojom notom upućenom savezničkim vladama 2. novembra 1945 godine povodom izbora za parlament u provincijalne sabore u Austriji. Jugoslavenska vlada stala je na stanovište da je pitanje buduće političke pripadnosti Koruške sporno pitanje, o kome treba da odluči konferencija mira, i da bi sprovođenje izbora za austrijski parlament za Slovensku Korušku značilo u tom slučaju kao prejudiks za konačnu odluku o pripadnosti sporne teritorije, zbog čega je jugoslavenska vlada tražila da se izbori u provincijalne sabore ne sprovedu na teritoriji Slovenske Koruške i Štajerske, gdje Slovenci sačinjavaju jedan veliki dio stanovništva. Osamnaestog februara 1946. godine jugoslavenska vlada uputila je konferenciji ministara inostranih poslova u Londonu jedan memorandum, u kome je postavila svoje teritorijalne zahtjeve prema Austriji. Jugoslavenska vlada zasniva svoje zahtjeve na geografskim, etnografskim i ekonomskim razlozima. Ovom ispravkom granice Jugoslavija bi dobila 130.000 stanovnika jugoslavenske narodnosti. I pored te ispravke granice ostao bi još 70.000 Jugoslovena u Austriji. Austrijska vlada u pogledu ovog našeg pravednog zahtjeva pokazuje duh koji je bio karakterističan za Austriju u prošlosti, kada se je provodila nasilna politika denacionalizacije.

NAŠI ODNOSI SA RAZNIM ZEMLJAMA

Naša Federativna Narodna Republika Jugoslavija priznata je do sada od svih vlada sa kojima smo imali odnose. Što se tiče odnose naše zemlje sa Sjedinjenim Američkim Državama, koji su bili uvijek najkorektniji, došlo je do malog nesporazuma, uslijed

traženja SAD da Jugoslavija prizna sve obaveze prošlih vlada. Vlada FNRJ, obavezana zaključkom AVNOJ-a u Jajcu novembra 1943. godine da ponovo ispita i revidira obaveze koje su preuzele razne emigrantske vlade, odgovorila je na gornje traženje vlade SAD da prima međunarodne obaveze sa rezervom dok ih ne prouči. U mogućnosti sam da izjavim da je vlada ispitala obaveze ranijih jugoslavenskih vlada i da sadašnja vlada FNRJ prima te obaveze prema SAD. Smatram da je time do kraja uklonjen nesporazum i omogućena potpuna normalizacija ne samo diplomatskih odnosa nego i ekonomske saradnje sa SAD. /*Jednodušno burno odobravanje*/.

Sa Velikom Britanijom naša je vlada stalno nastojala da odnos bude čim korektniji, i u cilju daljega zbliženja naših zemalja naša je vlada prihvatila sugestije vlade Velike Britanije i poslala tamo trgovinsku delegaciju. Naša trgovinska delegacija sada u Londonu pregovara o robnom i platnom prometu, kao i o obavezama koje su proizašle iz rata. Sporazum o nekoliko do sada neriješenih pitanja biće dobar osnov za buduće dobre odnose između naših dviju zemalja, ubrzaće i ojačati naše privredne veze.

Između francuskog naroda i naroda FNRJ postoje stare prijateljske veze, koje se baziraju na zajedničkoj borbi u toku prvog i drugog svjetskog rata i na kulturnim vezama, koje odvajkada postoje između naših naroda. Naša vlada želi najtješnje i najprijateljskije odnose sa francuskim narodom na političkom, kulturnom i ekonomskom polju /*Burno i dugotrajno aplaudiranje*/, ali na žalost moram primjetiti da u ponekim za Jugoslaviju životnim pitanjima, kako francuska vlada tako i predstavnici Francuske u nekim organizacijama Ujedinjenih nacija ne pokazuju razumjevanja. Moram da podvučem da držanje izvjesnih odgovornih francuskih krugova pod takvim osjetljivim pitanjima za Jugoslaviju nije u skladu sa prošlosti, sa prošlom saradnjom i zajedničkom borbom protiv istih neprijatelja. No ja vjerujem da će se ukloniti i te smetnje i da će između Jugoslavije i Francuske ponovo postojati puna saradnja.

Sa Rumunjskom postoje dobri odnosi. Uspostavljeni su ponovo redovni diplomatski odnosi sa dolaskom u našu zemlju rumunjskog ambasadora. Postoji dosta živa izmjena ekonomskih dobara, što sve skupa predstavlja jaku garanciju da će odnosi između naše zemlje i Rumunjske biti i dalje najsrdačniji. /*Burno odobravanje*/.

Jugoslavija posmatra sa simpatijama napore mađarske vlade da uspostavi čim bolje odnose sa Jugoslavijom, jer je to i naša želja da između naše dvije susjedne zemlje postoji najtješnja saradnja u svakom pogledu.

Sa Grčkom naši su odnosi normalni, ali naša vlada budno prati proces koji se tamo odvija. Bilo bi svakako od ogromne koristi za trajan mir i saradnju balkanskih naroda, ako bi Grčka prebrodila čim prije svoju krizu i grčki se narod mogao koristiti blagodatima istinske demokracije, koje je on svojim žrtvama i patnjama zaista zaslužio. /*Burno aplaudiranje*/.

Od Unre je naša zemlja do sada primila veliku pomoć baš u najtežim danima za prehranu našeg stanovništva, jer je naša zemlja uslijed ratnog pustošenja i zbog prošlogodišnje suše u mnogim dijelovima ostala skoro potpuno bez hrane za stanovništvo. Isto tako je pomoć Unre imala veliku korist i za obnovu naše zemlje. Pomoć Unre nam je i dalje neophodna baš zbog gore navedenih razloga.

Naša delegacija sada se nalazi u Atlantik - Siti - u na konferenciji Unre, na kojoj je Jugoslavija izabrana za člana centralnog komiteta. Nadamo se da će rješenje ove konferencije biti povoljno za Jugoslaviju, jer je ona jedna od prvih na skali razorenih i opustošenih zemalja. /*Odobravanje*/.

S Albanijom i otačastvenofrontovskom Bugarskom postoje najsrdačniji odnosi. S Albanijom imamo i trgovinski ugovor i postoji normalna izmjena dobara. Bez obzira na neprijateljski stav bugarske opozicije prema Jugoslaviji, naši odnosi sa otačastvenofrontovskom Bugarskom baziraju se na nepokolebljivoj riješenosti naroda Jugoslavije i Bugarske da produže putem koji odgovara njihovim težnjama, tj. nerazrušivom bratstvu i čvrstim vezama. /*Opšte, jednodušno odobravanje i aplaudiranje*/.

Sa velikim Sovjetskim Savezom odnosi naše zemlje su odlični. Oni su vanredno srdačni i potpuno odgovaraju težnjama naših naroda da njihova sudbina bude čvrsto povezana sa sudbinom naroda Sovjetskog Saveza. /*Svi narodni poslanici ustaju. Nastaje dug, frenetičan aplauz*/. Postoji puna ekonomska, kulturna i politička saradnja između naših dviju zemalja. Naročito moram podvući ogromnu pomoć, osobito političku pomoć koju nam pruža sovjetska vlada u svim pitanjima, koja tangiraju interese naše zemlje. Ugovor o prijateljstvu i o uzajamnoj pomoći između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza zaista nalazi svoju punu primenu u svakom pogledu. /*Burno pljeskanje*/. Isto tako stvoreni su vanredno srdačni odnosi i saradnja sa ostale dvije slavenske zemlje – Poljskom i Čehoslovačkom. /*Jednodušno odobravanje. Svi poslanici ustaju sa svojih mesta. Burno aplaudiranje*/. Sa Poljskom je nedavno stvoren trgovinski ugovor o izmjeni dobara, a sada za vrijeme moga puta u Varšavu u cilju prijateljske posjete bratskoj nam zemlji, mi smo stvorili ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći. /*Stojeći narodni poslanici burno aplaudiraju*/.

Vrlo srdačni prijem mene i mojih saradnika u Varšavi i potpuna jednodušnost u gledanju na probleme koji se tiču obiju zemalja pokazali su da je ovim ugovorom prvi put između Jugoslavije i Poljske stvorena nerazrušiva veza između naroda Jugoslavije i naroda Poljske. Naš dolazak u Čehoslovačku i boravak nekoliko dana tamo ostavio je kod nas nezaboravnu sliku vanredne srdačnosti i ljubavi češkog i slovačkog naroda prema narodima Jugoslavije. I u Pragu mi smo izmijenili gledišta po raznim pitanjima koja tangiraju obje zemlje. Došli smo do sporazuma, i to do vrlo lakog sporazuma, jer su se naša gledišta podudarala, da stvorimo isto tako ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između naše dvije zemlje. O tome je izdata deklaracija, a ugovor će se u najskorije vrijeme potpisati u Beogradu. /*Svi narodni poslanici ustaju sa svojih mesta. Nastaje dugotrajno aplaudiranje*/.

Stvaranje bilateralnih ugovora najprije sa Sovjetskim Savezom prošle godine, a sada sa Poljskom i Čehoslovačkom, ne predstavlja ništa drugo nego logičnu posljedicu nedavne prošlosti, kada su ove tri bratske nam zemlje bile isto tako napadnute kao i Jugoslavija od istoga neprijatelja – njemačkih fašističkih hordi i njihovih satelita. Ovi ugovori predstavljaju logičnu posljedicu onog krvlju zapečaćenog bratstva između slavenskih zemalja u toku prošloga rata. Ovi ugovori i stvoreni su sa ciljem da se ukloni opasnost agresije i ugrožavanja mirnog razvitka naše zemlje. Ovi ugovori nisu smetnja za stvaranje sličnih ugovora i sa drugim zemljama. I na kraju, ovi ugovori predstavljaju vanredno velik prilog miru, jer predstavljaju snažnu branu protiv svih neprijatelja mira i potpaljivača rata. /*Opšte jednodušno odobravanje*/.

Drugovi poslanici,

Eto, ja sam ovdje po mogućnosti izložio u najkraćim crtama smjernice naše vanjske politike. Iznio sam samo jedan mali dio onih teškoća na koje mi nailazimo. No, ja ipak moram da naglasim da usprkos svemu današnja Federativna Narodna Republika

Jugoslavija uživa u svijetu kod miroljubivih naroda ogromne simpatije. Nije mi potrebno ovdje izlagati zbog čega su te simpatije. Moram samo da kažem da su narodi naše zemlje zaslužili te simpatije, ali da će ih znati i cijeniti.

Podnoseći ovdje na ratifikaciju ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći sa bratskom nam Poljskom, ja sam uvjeren da ćete vi potvrditi taj naš akt, duboko vjerujući da time potpuno udovoljujete težnjama naših naroda. /*Svi narodni poslanici ustaju sa svojih mesta. Dvoranom se prolamaju povici: Živeo drug Tito! Nastaje burno i dugotrajno aplaudiranje*/.

/„Ekspoze maršala Tita o spoljnoj politici Jugoslavije", *Trideset dana*, 4, IV /april, 1946./, s. 1-15.

27. GOVOR EDVARDA KARDELJA NA ZASEDANJU GENERALNE SKUPŠTINE OUN, 1949.[25]

Gospodine pretsedniče, gospodo delegati,

Želeo bih da se zadržim na nekoliko bitnih činjenica koje su po mišljenju naše delegacije od naročite važnosti za današnje međunarodne političke odnose, a posebno za moju zemlju, FNRJ.

Mislim da treba pre svega istaći da je razmimoilaženje između reči i dela u današnjim međunarodnim odnosima zauzelo zaprepašćujuće razmere, što dolazi do izražaja i u ovoj kući. Neosporna je činjenica da se veći deo spornih međunarodnih pitanja pojavljuje ovde pred nama u veoma izmenjenom vidu.

S jedne strane, svakako je tačno da je demokratska svest čovečanstva poslednjih decenija, a naročito posle tvrde škole dva svetska rata, tako napredovala da je danas veoma teško otvoreno braniti, na primer, neravnopravne odnose među narodima, kolonijalni sistem, imperijalistički ekspanzionizam, pravo velikih da nameću volju manjim ili slabijim i tako dalje. Demokratsko mišljenje običnih radnih ljudi postalo je snažan faktor, bez obzira u kome se partiskom taboru nalaze.

S druge strane, svi znamo da to ne znači da je u praksi prestalo ono što demokratsko javno mišljenje osuđuje. Ne, ono se sprovodi dalje, ali se maskira raznim propagandističkim trikovima. Porobljavanje drugih naroda, na primer, formalno je žigosano kao zločin, ali se ono i danas vrši širokom primenom raznih političkih i ekonomskih sredstava. Formalno se priznaje ravnopravnost suverenih zemalja, ali neko formalnim pobornici „jednakost i suvereniteta" vode vrlo malo računa o toj jednakosti kada se radi o njihovim odnosima sa drugim zemljama. Dalje, vrlo široku primenu je, na primer,našla vanredno opasna taktika da tobože zbog zaštite mira treba pretiti ratom. I, konačno, u trenutku kada se najviše govori o principu nemešanja u poslove drugih zemalja, ovo je mišljenje u praksi postalo glavno oruđe međunarodne politike

[25] Edvard Kardelj (1910-1979), bio je potpredsednik vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije (1946-1953) i ministar inostranih poslova (1948-1952). Pre toga, u privremenoj vladi Demokratske Federativne Jugoslavije bio je potpredsednik i ministar za Konstituantu (1945-46). Ideolog samoupravljanja, kao visoki komunistički funkcioner, bio je na mnogim ključnim pozicijama u SFR Jugoslaviji.

velikih sila u sadašnje vreme i glavni izvor opasnosti novih ratova. Ali sve ove činjenice se uporno sakrivaju od javnog mišljenja, a propaganda ih prikazuje u sasvim drugom svetlu.

Kod nekih ljudi očigledno postoji tendencija da se OUN što više pretvori u tribinu za propagandu ove vrste. Pitanje se prosto postavlja ovako: ili ćemo se mi ovde natjecati govorima o miru zbog propagandnog efekta ili zbog toga da stvarno nešto za mir učinimo. A to znači da bismo se, ako zaista smatramo OUN važnim i neophodnim instrumentom mira i međunarodne saradnje, morali i u ovoj kući pre svega boriti protiv tendencija da se tekuća pitanja „rešavaju" traženjem propagandnih efekata ili natjecanjem u demokratskoj frazi, drugim rečima, protiv razmimoilaženja između reči i dela, a za to da se međunarodni problemi razmatraju u ovoj kući po njihovoj pravoj suštini.

Pred nama se stalno postavlja pitanje mogu li države sa različitim društvenim sistemima da žive uporedo i da miroljubivo sarađuju, obezbeđujući čvrst mir među narodima.

Nema sumnje da je takva saradnja moguća i nužna, jer ako hoćemo mir, onda moramo obezbediti mir u konkretnim uslovima današnjeg sveta, to jest u uslovima postojanja država sa različitim društvenim sistemom. Razlike u društvenom sistemu same po sebi naravno ne predstavljaju izvor opasnosti rata, ako se držimo principa nemešanja u unutrašnje poslove drugih država.

Pre nekoliko dana ovde smo čuli, na primer, kineskog delegata koji se pozivao na pravi krstaški rat protiv komunizma, a ustvari to se svodi na rat protiv Sovjetskog Saveza. Razume se da se ne mogu bacati ovakvi pozivi, a u isto vreme govoriti o miru u svetu. Mi smatramo da se to pitanje u suštini svodi na sledeće: ako polazimo sa stanovništva da svaki narod ima pravo na samoopredeljenje, kao i na to da u svojoj državi sam uređuje svoj način života, onda je miroljubiva saradnja među državama sa različitim društvenim sistemom očigledno potpuna moguća. A, nasuprot tome, ako se napusti taj princip, onda je opasnost za mir očigledna ne samo kada se radi o državama različitog društvenog sistema nego i kada se radi o odnosima između država istog društvenog sistema.

Opasnost rata, dakle, ne preti od razlika u društvenom poretku, nego od imperijalističkih i antidemokratskih tendencija u međunarodnim odnosima, od gaženja principa ravnopravnosti država i naroda, od ekonomske eksploatacije drugih naroda, ode mešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja i tome slično.

Baš zbog toga u našoj eposi moraju i nastojanja za učvršćivanja mira biti povezana sa upornim i stalnom borbom za ravnopravne odnose među narodima i državama, za učvršćivanje nezavisnosti malih država, za stvaranje ekonomskih i drugih uslova, njihove nezavisnosti i za otstranjenje mnogobrojnih formi diskriminacije i ekonomskog i političkog pritiska u međunarodnim odnosima. Samo se tim putem mogu stvoriti pravi uslovi za stvarnu ravnopravnu međunarodnu saradnju. Ova su pitanja, ustvari, probni kamen za iskrenost miroljubivih reči i deklaracija. Ne može se pretiti manjim ili slabijim zemljama, gaziti njihovo pravo da samostalno uređuju svoj život, ekonomski ih eksploatisati ili porobljavati, a istovremeno pričati o miru. Ne može se govoriti o zastarelosti principa ravnopravnosti suvereniteta, o potrebi svetske vlade ili svetske države koja bi legalizovala ekonomsku i političku svetsku hegemoniju ove ili one velike sile, a istovremeno tvrditi da je sve to na liniji obezbeđenja mira. Ne može se neka vlada obasuti svakojakim pretnjama, ako ova vlada traži više demokratizma i ravnopravnosti u odnosima među državama, a istovremeno

govoriti o nemešanju u unutrašnje poslove drugih zemalja i protiv upotrebe ratne pretnje kao sredstva rešavanja međunarodnih sporova.

Delegacija FNRJ smatra da takve pojave pretstavljaju veliku opasnost i stalni izvor rata.

Razume se da je pitanje ravnopravnosti i nezavisnosti manjih zemalja tesno povezana sa pitanjem njihovog ekonomskog napretka, i pre svega, pravca razvitka njihove ekonomike. U današnjem svetu suprotnosti između gomilanja blagodeti tehnike i opšteg ekonomskog razvitka u razvijenim zemljama, pre svega u nekoliko velikih razvijenih zemalja, i zaostalosti u nedovoljno razvijenim, sadrži u sebi opasnost za normalne međunarodne odnose. Niko ne može negirati obavezu i dužnost međunarodnog objedinjavanja, kakvu pretstavlja OUN da rešava ovaj problem davanjem pomoći nerazvijenim zemljama u smislu Povelje UN sa ciljem što većeg i što bržeg razvitka vlastitih snaga nerazvijenih zemalja i jačanja njihove nacionalne nezavisnosti.

Razume se da je apsurdno govoriti o ravnopravnosti ekonomskoj i političkoj saradnji, ako se polazi sa stanovišta da ekonomika manjih ili slabije razvijenih zemalja mora biti samo dodatak ekonomici krupnih i razvijenih zemalja i izvor za njihove ekstraprofite, a ne sa stanovišta podizanja ekonomske snage i blagostanja svake zemlje, sa stanovništva maksimalnog razvijanja njenih proizvodnih snaga i jačanja njene nezavisnosti i ravnopravnosti.

Baš zato je davanje ekonomske pomoći kao sredstva za razvitak i jačanje državne nezavisnosti nerazvijenih zemalja u današnjem svetu potpuno otvoreno pitanje. Nema sumnje da je ovo pitanje najslabija strana u radu OUN, ma da bi njegovo rešenje trebalo da budu među najvažnijim njenim zadacima.

Istina, Ujedinjene nacije su započele na poslednjih skupštini, a u okviru svog budžeta, tehničku pomoć, a sada je u toku akcija za takozvanu proširenu pomoć kroz Ujedinjene nacije i specijalizovane agencije. To je samo po sebi svakako pozitivan korak, međutim, potpuno je jasno da sama tehnička pomoć može doneti jednoj nerazvijenoj zemlji tek vrlo minimalne koristi, ako ona nema uz to i sredstva za primenu ove tehnike.

Međutim, mi smatramo da u savremenom svetu postoje realni materijalni uslovi za nagli ekonomski razvitak nedovoljno razvijenih zemalja. Pristupiti pravilno rešavanju tog pitanja, na takav način da slabije razvijene nacije mogu da se oslone na ekonomsku podršku OUN, značilo bi učiniti ogroman korak dalje u obezbeđenju stvarne nezavisnosti mnogih zemalja, a time i za učvršćivanje mira.

Uostalom, stav Jugoslavije po svim pitanjima poznat je iz rada jugoslovenske delegacije u OUN od njenog postanka. Ali, već godinu i po dana pred moju zemlju postavlja se novo pitanje – pitanje odbrane njene nacionalne nezavisnosti i integriteta. Mislim na spor između Vlade SSSR i Vlade FNRJ.

Kada govorim o razmimoilaženju između reči i dela, ne mogu a da se ne osvrnem na antidemokratsku praksu Vlade SSSR prema FNRJ, o kojoj se u poslednje vreme veoma mnogo raspravlja u svetskoj javnosti.

Konkretni postupci SSSR prema Jugoslaviji govore o tome da Vlada SSSR nije uvek tumač savremenih težnji pristalica mira i demokratije. Mi uvažavamo pozitivne i napredne stavove Vlade SSSR u korist mira i miroljubive saradnje mešu narodima, kojima smo davali i kojima ćemo davati svoju podršku ali mi ne možemo a da istovre-

meno kod nje u nizu pitanja ne konstatujemo duboko razmimoilaženje između reči i dela, što je naročito došlo do izražaja u odnosima SSSR prema FNRJ. Ne može se govoriti o nemešanju u unutrašnje stvari drugih država, a istovremeno zauzimati takav stav kakav danas zauzima. Vlada SSSR prema jednoj vladi nezavisne zemlje, kao što je Jugoslavija. Ne može se govoriti o miroljubivosti a istovremeno obasipati Jugoslaviju takvim pretnjama, kako to čini Vlada SSSR.

Sve to dobija naročito značaj, kada se uzme u obzir da ona zauzima takav stav prema jednoj zemlji za koju kako sovjetska vlada tako i čitav svet znaju da ne uživa podršku nikakvih blokova, da nije zaključivala nikakve tajne paktove niti stupila u bilo kakve vojne obaveze sa bilo kojim protivnicima SSSR. Očigledno zbog toga sovjetska vlada i smatra da može da upotrebljava prema njoj takve neobične metode „diplomatik" kakve su u istoriji potpuno nepoznate i čije otkriće svakako ne služi na čast Vladi SSSR.

Ali narodi Jugoslavije, koji su svojim sopstvenim snagama i vanredno teškim žrtvama u uslovima Drugog svetskog rata izvojevali sebi nacionalno i socijalno oslobođenje, žele da u svojoj zemlji urede socijalistički život na svoj način, jer su uvereni da je to ne samo u njihovom sopstvenom interesu, nego i u interesu ravnopravne saradnje među narodima, u interesu mira i napretka čovečanstva. Oni to žele zbog toga što cene sve ostale narode, što cene njihovu kulturu, istoriju, njihovo pravo da žive i da se razvijaju kao ravnopravni narodi, njihovo pravo da daju svoj doprinos stvari opšteg napretka čovečanstva.

Kao i uvek u sličnim situacijama u istoriji, i ovde se zamagljuje prava idejna i materijalna suština spora, a uz pratnju nezapamćene hajke kleveta i laži, hajke kakvoj se teško može naći primer u istoriji, vrši se na našu zemlju pritisak svim mogućim sredstvima da se podvrgne tuđim hegemonističkim tendencijama. Organizuje se ekonomski pritisak koji se razvio da gotovo potpune ekonomske blokade Jugoslavije od strane istočno - evropskih zemalja, pa se, zatim dugačkim i neuobičajenim notama i otvorenim pretnjama pokušava uticati na ljude slabih nerava u našoj zemlji a sve to se dopunjava demonstrativnim kretanjem trupa i mnogim pograničnim incidentima. Dovoljno je pomenuti da je samo u roku od 1. jula 1948. pa do 1. septembra ove godine zabeleženo 219 oružanih incidenata izazvanih od strane Albanije, Bugarske, Rumunije i Mađarske, a uz to i 69 povreda našeg vazdušnog prostora. Dalje, rukovodstvo Demokratske armije Grčke upotrebljavala se da bi se sadašnji položaj u Grčkoj iskoristio za političko klevetanje Jugoslavije, to jest zemlje koja je do juče bila napadana zbog svojih simpatija za taj pokret. Organizuje se značajan deo štampe, radija i tako dalje u čitavom svetu da širi najprljavije izmišljotine i psovke na račun naše zemlje. Pored svega toga još se organizuju provokatorski procesi, kao što je proces Rajka u Mađarskoj, koji po svojoj makijavelističkoj fantaziji u pogledu optužbi protiv Jugoslavije, zauzima posebno mesto u istoriji međunarodnih provokacija. Tu se, bez ikakvih skrupula, i čak bez naročitog napora da se lažima da uverljiviji spoljni izgled ili da se zaglade očigledne kontradikcije, bacaju čitavom svetu u lice takve prljave izmišljotine da bi se oklevetala Jugoslavija, da se čovek mora zaprepastiti nad moralnim likom organizatora takvih mračnih i prljavih lakrdija. Ali sve to je organizatorima ovog procesa bilo potrebno da bi „dokazali" kako je Jugoslavija agresivna zemlja, kako je pripremila ništa manje nego oružanu invaziju protiv svih narodno-demokratskih zemalja. Time se i hoće opravdati agresivni pritisak koji se danas vrši na Jugoslaviju.

Gospodin Višinski nije o svemu tome rekao ni jednu jedinu reč, iako se svetska javnost time bavi mesecima. Međutim, jugoslovenska delegacija ne smatra da može ćutati o tom pitanu, jer se ono u suštini javno pokazalo ne kao pitanje nekog površnog „ideološkog spora", nego kao pitanje hegemonističkih tendencija prema našoj zemlji, to jest prema jednoj nezavisnoj zemlji koja nikoga ne ugrožava i nikome ne preti nego izgrađuje socijalističku privredu i zato joj ne treba ništa drugo nego mir.

Braneći svoju nezavisnost i boreći se za ravnopravne odnose među narodima, narodi Jugoslavije se ustvari bore za uslov ljudskog napretka, naime za pravo svakog naroda da nesmetano razvija svoje stvaralačke snage. Oni, pritom, ne polazi od nekog egoističkog, uskog nacionalizma, od nekog odsustva želje za saradnjom sa drugim narodima niti od neke apsurdne uverenosti da bilo koji narod može da živi odvojen od ostalog čovečanstva, nego zbog toga što su svesni da napredak čovečanstva ne može ići drugim putem nego što su svesni da napredak čovečanstva ne može ići drugim putem nego sve širim oslobađanjem stvaralačkog energija naroda, a to se može postići samo oslobađanjem naroda od svake vrste tuđe hegemonije. A to je istovremeno i jedini put ka istinski ravnopravnoj međunarodnoj saradnji, ka čvrstom miru.

Gospodin Višinski je u svom govoru oštro osudio kako huškanje na rat tako i politiku upotrebljavanja ratnih pretnji. On je, takođe, naglasio da Vlada SSSR uvek ostaje pristalica ravnopravnosti među državama. On je u tom duhu predložio i rezoluciju ovoj skupštini, u kojoj Vlada SSSR naročito ističe svoju privrženost rešenju svih sporova mirnim sredstvima. Međutim, jugoslovenska delegacija mora istaći da je Vlada SSSR obavezna da taj svoj stav pre svega u praksi primeni tamo gde to može najlakše učiniti, to jest prema jednoj zemlji koja se ne nalazi ni u kakvom bloku, koja nikoga ne ugrožava i koja geografski nije daleko od SSSR, to jest prema FNRJ. To utoliko pre nego što je gospodin Višinski u svom govoru pred Skupštinom ponovo naglasio da SSSR želi miroljubivu saradnju na ravnopravnoj osnovi sa svim onim zemljama koje hoće da sarađuju pod istim uslovima. Jugoslovenska delegacija želi da istakne da je Jugoslavija zainteresovana baš za takvu i samo za takvu saradnju i zato je na nju uvek spremna.

Na kraju hteo bih se dotaći još poslednjeg predloga koji je sovjetska delegacija podnela Skupštini. Kao i prema svome predlogu u pravcu učvršćenja mira, jugoslovenska delegacija suštinski zauzima pozitivan stav i prema tom predlogu. Međutim, jugoslovenska delegacija smatra da će predloženi pakt moći zaista biti ozbiljan doprinos stvari mira samo ako on bude otvoren pristupanju svim onim državama koje to budu želele, jer u pitanju mira zainteresovane su sve države, kako velike tako i male.

Mi smo daleko od toga da ne računamo sa stvarnom ulogom koju danas igraju velike države u životu čovečanstva, a pogotovu u pitanju obezbeđenja mira. Ali, mi smatramo ravnopravni saradnju manjih zemalja u svim naporima za učvršćenja mira neophodnim uslovima da mir bude ne samo mir za velike sile, nego i mir ravnopravnih naroda, mir za sve a ne samo za one koji imaju u svojim rukama najviše sile.

/„Govor druga Edvarda Kardelja na zasedanju Generalne skupštine OUN",
Trideset dana, 46, VII /oktobar, 1949./, s. 1-5/

28. ČLANAK KOČE POPOVIĆA, DRŽAVNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE, O EVROPSKOJ SARADNJI I INTEGRACIJI, 1954.[26]

Činjenica što se danas u Evropi i u svetu, pa i u našoj zemlji, posvećuje tolika pažnja pitanjima evropske saradnje i integracije, nije nimalo slučajna. Aktuelnost ovih pitanja proizlazi iz postojećih odnosa u svetu i iz nužnosti da se, kroz rešavanje otvorenih evropskih pitanja, stvore povoljni uslovi za usku međusobnu saradnju evropskih država i za njihov zajednički doprinos miru u svetu.

Evropa je izašla iz Drugog svetskog rata razrušena, osiromašena i podeljena. Ekonomska i politička nezavisnost niza evropskih zemalja, ako nije sasvim iščezla – ozbiljno je ugrožena. Niz krupnih nerešenih pitanja još više komplikuje stvoreno stanje.

Očigledno je da, u takvim uslovima, Evropa teško može igrati ulogu pozitivnog i konstruktivnog faktora svetske politike. Uticaj Evrope na svetska politička zbivanja sveden je na skromne razmere. Moglo bi se skoro reći da često dolaze do izraza njegovi negativni aspekti, i to kroz nerealno nastojanje da se zadrže ranije stečene pozicije u vanevropskim zemljama.

Pošto su svi raniji pokušaji da se reše otvorena evropska pitanja i da se Evropa politički i ekonomski konsoliduje dali uglavnom samo neznatne privremene rezultate, nužno se postavilo pitanje iznalaženja novih puteva. A to dovelo do pojave niza konkretnih planova i još nekonkretizovanih ideja o saradnji i integraciji.

Nema sumnje da se u traženju rešenja pojedinih konkretnih evropskih pitanja, kao i pitanja položaja i uloge Evrope kao celine, mora voditi računa o postojećim međunarodnim odnosima i o potrebi obezbeđenja od eventualne agresije. Učinila bi se, međutim, velika pogreška, ako bi se evropskoj saradnji dala samo takva jednostrana orijentacija, jer bi to neizbežno dovelo do sužavanja njene koncepcije i do ustaljenja postojeće podele Evrope. A već je postalo dovoljno očigledno da zadovoljavajuće i trajno rešenje evropskih pitanja nije mogućno naći ako se njima prilazi sa stanovišta suprotnih interesa dvaju postojećih blokova, ili što je još gore, sa stanovišta nepomirljivih ideoloških frontova.

Naša zemlja je ozbiljno zainteresovana na rešavanju evropskih pitanja i na saradnji evropskih zemalja. Kroz borbu za svoju nezavisnost i kroz svoju politiku na Balkanu, konsolidujući mir u jednom vrlo osetljivom delu Evrope, doprinosimo stvaranju povoljnih uslova za saradnju evropskih država i konsolidaciju Evrope kao celine. Mi ćemo i dalje ići tim putem, nastojeći da naš doprinos evropskoj saradnji bude što konstruktivniji.

U skladu sa tom našom težnjom, mi se upravo nalazimo u fazi traženja onih i onakvih praktičnih rešenja, kroz koja bi se na najpogodniji način konkretizovala saradnja naše zemlje sa onima od postojećih organizovanih oblika evropske saradnje, koji su se svojim dosadanjim postojanjem i aktivnošću pokazali kao najefikasniji.

/Koča Popović, „Evropska saradnja i integracija", *Međunarodna politika*, 103, Beograd, 1954, s. 3./

[26] Koča Popović /1908-1992/, bio je član Saveznog izvršnog veća i državni sekretar za inostrane poslove SFR Jugoslavije /1953-1965/. Načelnik Generalštaba JNA i publicista, Popović je bio na mnogim fisokim funkcijama režima SFR Jugoslavije. Studirao je filozofiju u Parizu.

29. EKSPOZE DRŽAVNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE KOČE POPOVIĆA U SAVEZNOJ NARODNOJ SKUPŠTINI O SPOLJNOJ POLITICI FNRJ, 1955.[27]

U ovom ekspozeu nemam nameru da dam detaljan pregled i analizu naše spoljnopolitičke aktivnosti u toku ove godine. Takav izveštaj će podneti, kao obično, Savezno izvršno veće ovoj Skupštini na kraju godine. Želim ovde samo ukazati na neke političke događaje koji su u toku ove godine odigrali značajnu ulogu u popuštanju zategnutosti u svetu i osvrnuti se na razvoj i odnose naše zemlje sa spoljnim svetom u ovom periodu.

Politika „hladnog rata" koja je posle Drugog svetskog rata godinama karakterisala međunarodne odnose, pretrpela je u toku godine 1955 ozbiljne promene. „Duh Ženeve" kao izraz jedne opšte tendencije i opšte težnje za mirom i miroljubivim odnosima, dobio je pravo građanstva u spoljnoj politici velesila i zemalja sveta uopšte. I danas o tome moraju voditi računa svi državnici koji ne žele da njihova politika bude izolovana i da pretrpi neuspeh.

Materijalna ravnoteža, koja je postignuta između dva bloka i saznanje o uništavajućem razaranju koje bi doneo rat voden nuklearnim oružjem, spadaju među glavne objektivne činioce koji su omogućili popuštanje međunarodne zategnutosti u svetu. Sastanak velike četvorice u Ženevi na kome su šefovi četiri velesile sa svoje strane zaključili da sporna međunarodna pitanja, koja su dosada izgledala nerešiva /evropska bezbednost, ujedinjenje Nemačke, razoružanje, odnosi Istok – Zapad/, treba početi rešavati realističkim prilaženjem i miroljubivim sredstvima, dao je snažan potstrek daljem pozitivnom razvoju događaja.

Mi smo ubeđeni da se ona konstruktivna orijentacija koja se naziva „Duh Ženeve" ne da i neće moći oterati sa svetske pozornice. Svetsko javno mišljenje dolazi svakog dana sve više do uverenja da ratovi kao sredstvo za rešavanje međunarodnih problema pretstavljaju zločin protiv čovečanstva koji se ne sme više dozvoliti, da se zato sporna pitanja u svetu moraju rešavati miroljubivim sredstvima, dogovorima i kompromisima i da ovladavanje nuklearnom energijom stvara uslove i pruža osnovu za postizanje trajnog mira i opšteg blagostanja.

Federativna Narodna Republika Jugoslavija je, primenjujući svoju politiku aktivne koegzistencije, i u toku ove godine činila krupne napore u cilju maksimalnog doprinosa popuštanju međunarodne zategnutosti. Ona je najdoslednije nastojala i založila se da sporna pitanja s drugim zemljama, a naročito sa svojim susedima, rešava putem pregovora i sporazuma.

NAŠI ODNOSI SA SSSR

Na toj liniji postignuti su značajni rezultati, naročito u odnosima sa SSSR-om.

Možemo reći da su se ti odnosi u toku ove godine toliko popravili da su postavljeni solidni osnovi za miroljubivu, ravnopravnu, konstruktivnu i prijateljsku saradnju.

Vlada FNRJ je smatrala, kao i vlada SSSR, da je nužno korenito popraviti ranije nenormalne odnose između naših zemalja.

---

[27] Isto kao i napomena br. 26.

Kao rezultat takvih nastojanja naše vlade kao i vlade SSSR, došlo je do posete Jugoslaviji delegacije Sovjetskog Saveza, s pretsednikom vlade Bulganjinom i članom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta Hruščovom na čelu. Dolazak delegacije vlade SSSR u Beograd i neposredni lični kontakti najviših pretstavnika dveju zemalja, kao i rezultati postignuti tom prilikom bili su od odlučujućeg značaja za dalji povoljan tok i razvoj naših međusobnih odnosa. Ova konstruktivna i miroljubiva inicijativa sovjetske vlade naišla je na puno razumevanje i priznanje u našoj zemlji i u celom svetu.

U deklaraciji dveju vlada koja je potvrđena potpisima pretsednika FNRJ Tita i pretsednika vlade SSSR Bulganjina našli su svoju afirmaciju principi miroljubivih i ravnopravnih odnosa među narodima, kao što su: poštovanje suvereniteta i integriteta, nezavisnosti i ravnopravnosti " odnosima među državama uopšte, nužnost miroljubive koegzistencije među državama, bez obzira na ideološke razlike i razlike u društvenom uređenju, uzajamno poštovanje i nemešanje u unutrašnje stvari, da su pitanja unutarnjeg uređenja i različitih formi razvitka socijalizma stvar svake pojedine zemlje kao i jasna konstatacija da politika blokova pretstavlja opasnost za mir. Ovi principi su veran izraz celokupne dosadašnje spoljnopolitičke aktivnosti vlade FNRJ.

Na području odnosa između dve zemlje deklaracija precizira da će se u interesu njihovog normalnog i prijateljskog razvoja a u cilju proširenja saradnje, preduzeti sve mere za uvođenje normalnog ugovornog stanja u oblasti ekonomskih i kulturnih odnosa, kao i na drugim područjima. U deklaraciji su našli svoga odraza i principi o pitanju razmene iskustava između političkih, društvenih, sindikalnih i drugih organizacija dveju zemalja, principi koje naša zemlja već od ranije primenjuje u odnosu na slične organizacije drugih zemalja u Evropi i u svetu.

Ovom bih prilikom istakao samo neke najvažnije momente iz oblasti naših međudržavnih odnosa posle beogradskih razgovora:

Pretsednik Republike Tito prihvatio je predlog vlade SSSR da učini posetu Sovjetskom Savezu. Ova poseta će nesumnjivo pretstavljati snažan izraz rešenosti dveju vlada da u odnosima između dve zemlje i na planu međunarodne saradnje produže onim putem za koji su se dve vlade već opredelile u Beogradu.

Uspešno su završeni pregovori o regulisanju sovjetskih potraživanja nastalih u toku i posle rata kao i jugoslovenskih potraživanja nastalih u periodu nenormalnih odnosa između dve zemlje. Želim da istaknem da je vlada Sovjetskog Saveza u tim pregovorima pokazala razumevanje i uviđavnost za naše opravdane zahteve, što je dovelo do otpisivanja potraživanja prema našoj zemlji u visini od preko 90 miliona dolara.

Može se reći da su zajednička nastojanja u primeni deklaracije našla svoj najvidniji odraz na području ekonomskih odnosa. U avgustu ove godine, u Moskvi je potpretsednik Saveznog izvršnog veća drug Tempo, potpisao s potpretsednikom Sovjetske vlade Anastasom Mikojanom protokol o međusobnim ekonomskim odnosima i saradnji. Protokol predviđa sklapanje odgovarajućih sporazuma na osnovu kojih Jugoslavija dobija vrlo značajne valutne i investicione kredite, uz povoljne uslove, a takođe je ugovoreno i sklapanje sporazuma o tehničkoj saradnji i razmeni iskustava. Protokol predviđa i povećanje trgovinske razmene koja će u ovoj godini dostići sumu od blizu 40 miliona dolara u oba pravca, a u godinama 1957–1960 sumu od oko 70 miliona dolara u oba pravca. Postignuti rezultati u oblasti ekonomskih odnosa su svakako korisni po obe strane, a njihov značaj za našu zemlju ogleda se i u tome što se proširuju mogućnosti uspešnog rešavanja važnih pitanja naše privrede.

U toku ove godine između naše zemlje i Sovjetskog Saveza sklopljeni su još i aranžmani:

- o vazdušnom saobraćaju na relaciji Beograd – Moskva;
- o regulisanju uzajamnih odnosa u oblasti PTT službe, i o razmeni filmova.

U cilju boljeg međusobnog upoznavanja i razumevanja došlo je do uzajamnih poseta parlamentarnih, novinarskih i nekih drugih delegacija dveju zemalja, pri čemu treba naglasiti da su poseta delegacije Savezne narodne skupštine Sovjetskom Savezu kao i poseta delegacije Vrhovnog sovjeta SSSR-a našoj zemlji bile od posebnog značaja za bolje međusobno upoznavanje i stvaranje uzajamnog poverenja.

Stepen naučne, kulturne i sportske saradnje sa SSSR karakteriše se u ovoj godini uzajamnim gostovanjem individualnih ili grupa reproduktivnih umetnika, prvim kontaktima naučnih, kulturnih i prosvetnih radnika kao i širim kontaktima sportista FNRJ i SSSR.

Vlada FNRJ će i nadalje razvijati svoje odnose sa SSSR u skladu sa svojom miroljubivom politikom saradnje i sporazumevanja među narodima. Mi sa zadovoljstvom konstatujemo da je obostrana dobra volja, usmerena na dalje razvijanje prijateljskih odnosa između dve zemlje, dovela do zavidnih rezultata koji su poslužili interesima obeju zemalja i interesima učvršćenja mira uopšte u svetu.

Rukovođena željom da na bazi poznatih principa svoje spoljne politike ima dobre odnose sa svim zemljama, Vlada FNRJ je i u toku ove godine ulagala napore za poboljšanje odnosa i stvaranje povoljne atmosfere za rešavanje otvorenih pitanja i s drugim zemljama Istočne Evrope. Ova nastojanja Vlade FNR Jugoslavije nailazila su u većoj ili manjoj meri na odgovarajuće razumevanje i pozitivan odziv kod vlada pomenutih zemalja, tako da se protekli period karakteriše konstantnim poboljšanjem međudržavnih odnosa Jugoslavije sa ovim zemljama. Principi izraženi u Beogradskoj deklaraciji vlada FNRJ i SSSR pozitivno su se odrazili na naše odnose s ovim zemljama.

Obostrana želja za uspostavljanjem boljih odnosa izražena je u zaključivanju niza ugovora od obostrane koristi, kao što su trgovinski i platni sporazumi, u uspostavljanju kulturnih veza i razmeni kulturnih i naučnih radnika, razmeni filmova, proširenju sportskih veza itd., a sa susednim zemljama u rešavanju graničnih i drugih pitanja od obostranog interesa kao što su saobraćaj, vodoprivreda i sl.

Istine radi, treba ipak istaći činjenicu da neke od vlada susednih istočnoevropskih zemalja nisu uvek pokazale dovoljno spremnosti za rešenje nekih važnih pitanja u našim odnosima, kao što su, naprimer, pitanje ekonomskih potraživanja, ispravljanja nepravdi prema našim nacionalnim manjinama, regulisanje pravnog položaja naših državljana itd. Vlada Jugoslavije gaji nadu da će u skoroj budućnosti i ta pitanja naći svoja pravična rešenja i da će se tako otkloniti smetnje daljem razvitku dobrosusedskih odnosa.

ISTOČNOEVROPSKE ZEMLJE

U našim odnosima s Poljskom odvija se postepeni i stalni napredak, i to se ogleda u povoljnom rešenju niza pitanja međudržavne saradnje. Početkom ove godine sklopljen je povoljan trgovinski sporazum, čija se realizacija odvija na zadovoljavajući način. Postignuti su i dobri rezultati u oblasti kulturne i sportske saradnje i uspos-

vljeni kontakti među naučnim institucijama i stručnim udruženjima, kao i među omladinskim i sportskim organizacijama dve zemlje.

Ovih dana počeli su u Varšavi pregovori o trgovinskoj razmeni u idućoj godini, o regulisanju međusobnih ekonomskih potraživanja, o sklapanju investicionog sporazuma, sporazuma o tehničkoj saradnji i vazdušnom saobraćaju. Mi se nadamo u povoljan ishod ovih pregovora.

U odnosima između naše zemlje i Čehoslovačke postignut je dalji napredak. Ostvaruje se saradnja na naučnom, kulturnom i sportskom polju, a isto tako došlo je i do uzajamnih poseta delegacija nekih društvenih organizacija /sindikalne i zadružne organizacije/.

U jugoslovensko-čehoslovačkim privrednim odnosima takođe su postignuti znatni rezultati u toku ove godine. Osnovicu tih odnosa čini trgovinski i platni sporazum za sada skromni obim pretstavlja početak jedne šire i svestranije ekonomske saradnje obostrano korisne. U neposrednoj budućnosti pretstoji nam regulisanje uzajamnih ekonomsko-finansiskih potraživanja. Verujemo da će se to pitanje uspešno rešiti na obostrano zadovoljstvo.

Naši odnosi s NR Bugarskom odvijaju se u duhu međusobnog razumevanja i obostrane želje za unapređenjem tih odnosa. Rešen je niz konkretnih pitanja i sklopljen je izvestan broj sporazuma kojima se regulišu granični, zatim ekonomski, saobraćajni i drugi odnosi na obostranu korist. Pri tome treba istaći da se s bugarske strane u toku ove godine pristupilo podmirenju potraživanja naših železnica u iznosu od oko 3 miliona dolara.

U isteklom periodu s Rumunijom smo regulisali neka pitanja važna i korisna po obe zemlje, kao naprimer, uređenje režima na državnim granicama, u oblasti železničkog i rečnog saobraćaja itd. U ovom periodu zaključen je i trgovinski sporazum, koji se sada počinje ostvarivati. Osim toga, preduzeti su s obe strane prvi koraci ka saradnji na kulturnom, naučnom i sportskom polju i može se očekivati da će u idućoj godini biti postignuti veći rezultati.

Međutim, ovom prilikom treba istaći jedno pitanje koje očekuje svoje pravedno rešenje, a to je pitanje statusa i prava naše nacionalne manjine u Rumuniji. S rumunske strane pokazana je već izvesna spremnost za rešavanje tog pitanja, ali način na koji se ovo pitanje dosad rešavalo ne može da zadovolji opravdana očekivanja naše nacionalne manjine. Zato mi očekujemo da će s rumunske strane biti uloženi novi napori za potpuno i pravično rešenje ovog pitanja.

U toku ove godine postignut je izvestan napredak u odnosima između Jugoslavije i NR Mađarske, pošto su rešena ili su u toku rešavanja pojedina otvorena pitanja: zaključen je sporazum o vodoprivrednim pitanjima, o plovidbi Tisom, kao i još neka pitanja. Pored toga, zaključen je trgovinski i platni sporazum i sporazumi o graničnim pitanjima.

Treba ovom prilikom, međutim, da podvučem da postoje još neka nerešena pitanja, koja pretstavljaju ozbiljnu prepreku normalnijem razvijanju uzajamnih odnosa, a za čije pravično rešenje Vlada Jugoslavije, i pored uložene dobre volje, nije naišla na razumevanje na drugoj strani. Tu mislim na naša finansiska potraživanja o kojima su u septembru bili otpočeti pregovori koji su zbog ovakvog stava mađarske vlade morali biti prekinuti i to pre svega, ona koja proističu iz potpuno jasnih ugovornih obaveza Mađarske prema Jugoslaviji. Vlada FNRJ pridaje poseban značaj ovom pitanju i saopštila je

svoje stanovište o tome mađarskoj vladi već pre mesec dana. Mi očekujemo da će vlada NR Mađarske pokazati spremnost za njegovo rešenje i u najbližoj budućnosti pristupiti izvršenju svojih ugovornih obaveza.

U poslednje vreme vlada NR Albanije pokazala je spremnost za rešavanje nekih od postojećih pitanja, nastalih u ranijim odnosima. Vlada FNRJ očekuje da se regulisanjem i ostalih pitanja stvore osnovi za dalji razvoj dobrosusedskih odnosa između naše dve zemlje.

ŽENEVSKA KONFERENCIJA

U mesecu julu sastali su se u Ženevi šefovi četiri vlade, Francuske, SAD, Sovjetskog Saveza i Velike Britanije i prvi put posle dugog perioda „hladnog rata" razgovarali u duhu uzajamnog razumevanja, dobre volje i rešenosti da se putem metoda pregovora i saradnje stvori povoljnija atmosfera i pokuša naći rešenje nekih krupnih međunarodnih problema, za koje odgovornost pada prvenstveno na velike sile.

Preovladavanje takve tendencije u međunarodnim odnosima ako se ona nastavi, što, po svemu sudeći, izgleda da hoće i omogućilo bi dalje potiskivanje hladnog rata". Nema sumnje da sama konferencija Šefova vlada, time što je ozvaničila ovu novu atmosferu u odnosima između Istoka i Zapada, pretstavlja krupan međunarodni događaj i da je izvršila značajan pozitivan uticaj na dalji razvitak međunarodnih odnosa u celini.

Izbijanje, u međuvremenu, na površinu nekih dosad latentnih, potisnutih problema na raznim područjima sveta, koji su u velikoj meri posledica blokovskih suprotnosti, nikako se ne može iznositi kao argumenat protiv „ženevskog duha". Očigledno je, naprotiv, da će se i oni moći rešiti jedino onim metodama koje su se počele primenjivati u Ženevi. Rezultati julskog sastanka, ustvari, su pokazali da čovečanstvo može s većim poverenjem gledati u budućnost, ali su potvrdili i to da je potrebno još mnogo napora i strpljenja da bi se rešila još nerešena pitanja i uvelo jedno novo, zdravije stanje u međunarodnim odnosima.

Neću ovde davati definitivniju ocenu sadašnje Ženevske konferencije, jer je ona još u toku. A o samim pitanjima koja se tamo tretiraju jasno je i iscrpno izneo stav jugoslovenske Vlade drug Kardelj u svom referatu povodom Dana Ujedinjenih nacija.

U svakom slučaju, nema nikakve sumnje da bi svaka saglasnost, ma najpre i sasvim skromna, o postepenom eliminisanju sadašnjih evropskih suprotnosti i makar delimični rezultati u ograničenju naoružanja pretstavljali vrlo značajan prilog daljem poboljšanju međunarodne situacije i stvorili uslove za uspešno rešavanje i ostalih međunarodnih pitanja.

Mislim da ovde treba napomenuti i to da su obe ženevske konferencije potvrdile, između ostalog, uverenje i već mnogo puta izražen stav i ocenu jugoslovenske Vlade o mogućnosti i neophodnosti rešavanja međunarodnih problema putem mirnog sporazumevanja i konstruktivne saradnje koji treba da zamene sve teže održivu koncepciju pregovora sa „pozicija snage".

Mi pritom vrlo dobro znamo da rešavanje pojedinih značajnih problema i izgradnje svetskog mira nije samo stvar velikih sila, već da traži aktivnu saradnju i napor svih velikih i malih zemalja.

Ženevska konferencija, a i zajednička direktiva šefova vlada ministrima inostranih poslova, stavile su u zadatak konferenciji ministara – koja se upravo održava – da potraži konkretna rešenja pitanja evropske bezbednosti i nemačkog pitanja, razoružanja i unapređenja odnosa Istok-Zapad. Očigledno je da je na osnovu postignute ravnoteže snaga u Evropi i u svetu došlo do faktičnog približavanja gledišta o nizu pitanja, što stvara perspektivu za njihovo rešenje. Po dosadašnjem toku ove konferencije izgledalo bi opravdano očekivati opipljiviji napredak na području razvijanja kontakta između Istoka i Zapada, a izvestan napredak u pitanju razoružanja i bezbednosti. Može se čak reći da je izvestan napredak u ovim pitanjima već postignut, bez obzira na još mnogobrojne teškoće i na to kako će izgledati konkretne odluke, samim tim što se diskutovalo otvoreno i konstruktivno i što je o svim dosada tretiranim pitanjima, sem nemačkog, postignuto i konstatovano približavanje gledišta. A to obezbeđuje ono što je ovde glavno: bolju perspektivu za postizanje sporazuma.

TROJNA SARADNJA

U našim spoljnim odnosima saradnja sa Grčkom i Turskom u okviru Balkanskog saveza nalazila se u prvom planu. Ta saradnja dala je za kratko vreme otkad je otpočela niz značajnih rezultata. Ona se afirmisala kao važan elemenat u sređivanju odnosa na Balkanu i u procesu popuštanja zategnutosti u ovom delu sveta.

Na početku ove godine došlo je do daljeg razvoja na polju trojne saradnje. Krajem februara i početkom marta održana je trojna Ankarska konferencija na kojoj je konstituisan Stalni savet ministara. Na ovoj konferenciji tri zemlje su podvukle vernost konstruktivnim načelima na kojima je balkanska trojna politika bila još od početka stvarana i odredila opšte okvire svoje dalje saradnje.

Prijateljski odnosi sa Grčkom dobili su u okviru trojne saradnje svoju punu afirmaciju prilikom posete grčkog kralja Pavla i kraljice Frederike.

Srećan sam što ovom prilikom mogu da izjavim da je značaju jugoslovensko-grčkog prijateljstva bila posvećena posebna pažnja i u deklaraciji nove grčke vlade na čelu sa g. Karamanlisom.

Maja meseca ove godine boravio je u zvaničnoj poseti Jugoslaviji i pretsednik turske vlade g. Adnan Menderes. Njegova poseta našoj zemlji pružila je mogućnost za korisnu i otvorenu razmenu mišljenja o raznim pitanjima trojne saradnje i međunarodnih odnosa uopšte.

Poslednjih meseci, međutim, izbile su, kao neposredna posledica mučnih događaja u Istanbulu i Izmiru, ozbiljne teškoće u grčko-turskim odnosima. One su se, prirodno, morale odraziti i na području tripartitnih odnosa. Došlo je do zastoja koji, po našem dubokom uverenju, može i treba da bude otklonjen zajedničkim naporima svih partnera. Mi smo duboko zainteresovani da se, što je moguće pre, otstrane tragovi sadašnjeg nenormalnog stanja. Možemo sa zadovoljstvom konstatovati da su odgovorni turski faktori već preduzeli izvesne mere u pravcu zadovoljenja povređenih grčkih interesa i osećanja i zato verujemo da će, u duhu uzajamne dobre volje, uslediti uskoro ostale mere koje treba da likvidiraju sadašnje neželjeno stanje. Uvereni smo da to isto žele i grčka i turska vlada, kao i svi oni kojima je stalo do mira, stabilnosti i saradnje naroda na Balkanu.

Želeo bih posebno naglasiti da u tripartitnoj saradnji postoje još mnoge neiskorišćene mogućnosti. Naša javnost je sa velikim interesovanjem i odobravanjem primila

Sporazum o Balkanskoj konsultativnoj skupštini, odluke o izradi projekta Statuta Balkanskog naučnog instituta i održavanju trojne ekonomske konferencije. U interesu je sve tri zemlje da se ove odluke što pre sprovedu u život.

ODNOSI SA SAD

Dobri odnosi između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država razvijali su se uspešno i u toku ove godine.

U proteklom periodu kao što je bila praksa i ranije, vlade SAD i FNRJ nastavile su da primenjuju metod ravnopravne izmene mišljenja o raznim pitanjima od obostranog i opšteg interesa.

Naša rešenost da i dalje učvršćujemo politiku pune nezavisnosti na svim poljima i tako doprinesemo daljem poboljšanju i smirenju situacije u sveta naišla je na razumevanje kod Vlade SAD. Ovo je doprinelo tome da su se naši odnosi sa SAD nastavili, pa i učvrstili.

U tom smislu Vlada SAD je u proteklom vremenskom periodu nastavila da nam pruža ekonomsku i vojnu pomoć, kako na osnovu zakona o pomoći inostranstvu, tako i na osnovu zakona o poljoprivrednim viškovima. U toku ove godine od Vlade Sjedinjenih Američkih Država dobili smo 320.000 tona pšenice, 477.000 tona uglja za koksiranje i 18.000 tona pamuka. Pored ovoga u toku su isporuke nove pšenice u količini od 300.000 tona.

Mi smatramo da je sad došlo vreme da se razmotri pitanje utvrđivanja novih formi ove saradnje kroz dugoročnije aranžmane o isporuci poljoprivrednih viškova, a u vezi sa tim i mogućnost finansiranja, putem dinarske protivvrednosti, nekih objekata naše izgradnje.

Prijateljski stav Vlade SAD u pogledu pomoći je utoliko značajniji, što su se u tom periodu /tj. prilikom diskusije o pomoći inostranstvu/ u američkom Kongresu mogli čuti glasovi o tome kako ovu pomoć treba, ako se ne obustavi, vezati posebnim uslovima, što bi za nas, razume se, bilo potpuno neprihvatljivo.

Kao i ranije, i u toku ove godine nastavljeno je sa međusobnim posetama zvaničnih pretstavnika naših vlada. Tako je, među ostalima, našu zemlju posetio g. Robert Marfi, zamenik državnog potsekretara za inostrane poslove. Tom prilikom bili su vođeni u atmosferi međusobnog razumevanja i poverenja, iscrpni i vrlo korisni razgovori o našim međusobnim odnosima, i otklonjene su neke smetnje i nesporazumi – pretežno tehničkog karaktera – u oblasti ekonomskih odnosa i u odvijanju pomoći.

Na liniji direktnih i što prisnijih dodira između najviših pretstavnika FNR Jugoslavije i SAD, posebnu pažnju zaslužuje nedavna poseta g. Džona F. Dalsa, državnog sekretara za inostrane poslove SAD. Za vreme boravka gospodina Dalsa u Jugoslaviji, došlo je do plodne i svestrane razmene mišljenja o nizu pitanja iz problematike međunarodnih odnosa, što je bilo od velikog obostranog interesa. Razgovori su se vodili u duhu iskrenosti i prijateljstva koji karakterišu naše međusobne odnose i pretstavljaju značajan prilog daljem učvršćenju i razvitku tih odnosa.

VELIKA BRITANIJA

I sa Velikom Britanijom naši odnosi su se u proteklom periodu dalje razvijali u duhu razumevanja, međusobnog poštovanja, poverenja i prijateljstva. Dolaskom na čelo

britanske Vlade g. Idna takav kurs je uspešno nastavljen. Kao rezultat takvog razvoja došle su jasno do izražaja tendencije saradnje u gotovo svim oblastima međusobnih odnosa. Tako je u proteklom periodu došlo do razmene niza delegacija: novinarskih, sindikalnih, studentskih i drugih, a takođe i do uzajamnih poseta pretstavnika drugih sektora društvene i javne delatnosti.

Kao što je poznato, 14. o. m. na poziv britanske Vlade potpretsednik Saveznog izvršnog veća, drug Kardelj odlazi u posetu Velikoj Britaniji. Ova poseta pretstavlja prirodnu posledicu dosadašnjeg pozitivnog razvoja političkih, ekonomskih i kulturnih odnosa između dve zemlje. Ona se srećno nadovezuje na svojevremene posete sadašnjeg pretsednika britanske Vlade g. Idna Jugoslaviji 1952. i Pretsednika FNRJ Velikoj Britaniji 1953. Uvereni smo da će razgovori potpretsednika Kardelja sa britanskim državnicima i političarima doprineti daljem produbljivanju međusobne saradnje.

Na ekonomskom polju od važnijih momenata u proteklom periodu treba spomenuti „Saglasni zapisnik o anglojugoslovenskoj razmeni" potpisan 14. maja 1955. u Beogradu, kojim se regulišu osnove trgovinske razmene za period od godinu dana; zatim, pokretanje pitanja konverzije jugoslovenskih srednjoročnih dugova Velikoj Britaniji, za koje verujemo da će se u najskorije vreme rešiti. Pored toga, smatramo da ima mogućnosti za intenzivniji razvoj ekonomskih odnosa. Tako, između ostalog, mislimo da bi se mogla povećati robna razmena u oba pravca, u čemu je Jugoslavija i dosad pokazivala svoju zainteresovanost.

VEZE S FRANCUSKOM

Našu zemlju i Francusku vezuju tradicionalne veze prijateljstva. Interesi koji danas povezuju dve zemlje – u prvom redu pitanje evropske saradnje, bezbednosti i mira – tako su krupni da nas upućuju jedne na druge i zahtevaju produbljivanje međusobnih odnosa. Mada se tu može još mnogo učiniti, sa zadovoljstvom podvlačimo da su u tom pravcu postignuti u toku ove godine značajni uspesi. Spomenuću ovde pre svega sklapanje sporazuma i aranžmana ekonomske, trgovačke i finansiske prirode, korisne za dalje jačanje privrednih veza, i vrlo dobre rezultate postignute u jačanju kulturne razmene i tehničke saradnje.

U tom smislu u toku ove godine došlo je do niza uzajamnih poseta značajnih ličnosti, pretstavnika političkog i javnog života, koje su znatno doprinele obostranom upoznavanju i jačanju prijateljskih veza između naše dve zemlje. Naša je želja da sa Republikom Francuskom i dalje razvijamo saradnju na svim poljima, jer to odgovara i prijateljskim osećanjima naših naroda prema francuskom i ciljevima učvršćenja mira i saradnje u svetu, a posebno u Evropi.

AUSTRIJA

Sa naročitim zadovoljstvom pozdravljamo činjenicu da je nakon desetogodišnje okupacije Austrija, stupanjem na snagu Državnog ugovora, ponovo stekla slobodu i nezavisnost. Jugoslavija je dala svestranu podršku težnji austriskog naroda za nezavisnošću, jer je bila ubeđena da će ostvarenje te težnje biti značajan doprinos učvršćenju mira u Evropi. Pristupanjem Jugoslavije Državnom ugovoru, rešavaju se

na obostranu korist, i neka pitanja koja su u prošlosti bila sporna između naše dve zemlje, kao što je: pitanje granice, osnovna prava naših manjina u Austriji i pitanje austriske imovine u Jugoslaviji.

Uspostavljanje nezavisne i slobodne Austrije daje nov potstrek daljem razvoju prijateljske saradnje između dve zemlje koje su kao susedi upućene jedna na drugu. Privrženost njihovih naroda i vlada politici mira, obostrani interes za proširenje ekonomske saradnje, jaka tradicija u razmeni dostignuća na polju kulture i umetnosti, sve to pokazuje da postoje i objektivne mogućnosti za takav razvoj.

ITALIJA

Sa susednom Italijom, nakon rešenja tršćanskog spora, naši odnosi krenuli su putem opšteg poboljšanja i sređivanja. Sa zadovoljstvom možemo konstatovati da je za godinu dana otkad je otklonjena glavna prepreka za normalizovanje odnosa između nas i Italije Londonskim sporazumom, došlo do rešenja važnih problema kao što je bilo pitanje regulisanja uzajamnih obaveza ekonomskog i finansiskog karaktera, koje proističu iz Ugovora o miru; do sklapanja čitavog niza sporazuma kao što je, među ostalima, Opšta konvencija o trgovini, plovidbi, trgovinski i platni sporazum, sporazumi o lokalnoj razmeni Trsta i jugoslovenskih pograničnih krajeva, sporazumi o vazdušnom i drumskom saobraćaju i o malo-graničnom prometu. Uskoro se može očekivati i zaključenje investicionog sporazuma i ugovora o ribolovu.

Iako ima još problema ko]e treba rešiti naročito u domenu obaveza iz Londonskog sporazuma za područje Trsta, u prvom redu u pitanju naših manjina i neiskorišćenih mogućnosti na privrednom i drugim poljima, činjenica da je u relativno kratkom vremenu bilo moguće postići čitav niz važnih međusobnih aranžmana i sporazuma, uverava nas da će u duhu obostranog razumevanja i dobre volje, koji su se i dosad manifestovali, odnosi sa Italijom i dalje uspešno napredovali.

NEMAČKA

Naši odnosi sa Saveznom Republikom Nemačkom, koji su se na obostranu korist uspešno razvijali, nosili su u 1955 pečat nerešenih problema, napose problem naših starih potraživanja. Mi smo više puta upozoravali da će nerešeni problemi, a posebno način na koji se prilazilo njihovom rešavanju, neizbežno imati odraza na naše uzajamne odnose. Vidljivo i stalno opadanje nivoa razmene bilo je jedno od posledica toga nepoželjnog stanja. Naša Vlada je još krajem septembra predala Vladi Savezne Nemačke Republike svoj novi predlog za konačnu likvidaciju nerešenih finansiskih problema, predlog koji pretstavlja krajnje ustupke i koji se bazira na našoj želji da se ovo pitanje konačno reši. Treba očekivati da će ono bez daljeg odlaganja i biti rešeno.

Sa Demokratskom Republikom Nemačkom mi smo još prošle godine uspostavili trgovinsku razmenu koja se razvija preko Spoljnotrgovinske komore. Na pregovorima stručnjaka sredinom ove godine došlo se do zajedničke ocene da postoje potrebni preduslovi za dalji razvoj ekonomske razmene, čemu sad treba pristupiti.

Odnosi naše zemlje sa ostalim evropskim zemljama /Švajcarskom, Belgijom, Holandijom, Danskom, Norveškom, Švedskom i Finskom/ razvijali su se i dalje u duhu uza-

jamnog razumevanja zasnovanog na zajedničkoj želji za što plodnijom međunarodnom saradnjom. U toku ove godine izvršene su uzajamne posete raznih privrednih delegacija, političkih i društvenih organizacija, kojom prilikom je dolazilo do korisne izmene mišljenja o raznim pitanjima unutrašnjeg razvoja naših zemalja i međunarodnih odnosa.

EVROPSKA SARADNJA

Mi pridajemo veliki značaj svojim odnosima sa evropskim zemljama. S tim zemljama povezani smo uskim istoriskim, kulturnim, političkim i naročito ekonomskim vezama. Zemlje Zapadne Evrope pretstavljaju naše glavno izvozno i uvozno tržište. Zapadna Evropa je bila, i nadamo se da će i dalje ostati, vrlo značajan privredni partner u našim ekonomskim vezama sa inostranstvom. Smatramo da postoje uslovi da se naš izvoz u Zapadnu Evropu i dalje proširi i da bude osnova za našu sposobnost da možemo još više da kupujemo u Zapadnoj Evropi i uopšte uslovi za intenzifikaciju naših privrednih veza sa Zapadnom Evropom.

Činjenica je, dalje, da su naše privredne veze sa Zapadnom Evropom oformljene skoro isključivo kroz bilateralne instrumente, a da je, međutim, Zapadna Evropa otišla već prilično daleko ka multilateralnosti kroz svoje regionalne aranžmane. Takvo kretanje Zapadne Evrope je dosad pokazalo uglavnom pozitivne rezultate. Mi smatramo da takav proces treba i dalje podržavati i obogaćivati ga novim formama saradnje, a takođe proširivati ga i na one evropske zemlje koje njim još nisu obuhvaćene.

Želeo bih posebno da istaknem da smo mi učestvovali u radu i aktivno podržavali napore na rešavanju problema trgovine Istok–Zapad kroz Evropsku ekonomsku komisiju Ujedinjenih nacija. Isto tako aktivno sudelujemo kroz Evropsku ekonomsku komisiju u radu na razmatranju problema razvoja i likvidiranju zaostalosti u zemljama Južne Evrope /zajedno sa Grčkom, Turskom i Italijom/. Mi danas imamo svog posmatrača u OEEC u Parizu i naš cilj je da zajedno sa OEEC-om pronađemo optimalne forme i puteve naše uže saradnje sa organizacijom, koja treba da donese obostrane koristi. Mi već učestvujemo aktivno u radu izvesnih komiteta i to će se proširivati i dalje. Učlanjeni smo u Evropsku konferenciju ministara transporta i neposredno sarađujemo u realizovanju ciljeva „Eurofime" itd. Kod OEEC-a smatramo da je od naročitog značaja saradnja na polju regulisanja uzajamnog robnog prometa i plaćanja. Takav razvoj na polju privrednih odnosa koji se odražava u povećanju obima uzajamne razmene i teži da ostvari ekonomičniju podelu rada ne samo u evropskim, nego u još širim, svetskim okvirima, sigurno će bitno doprineti i stvaranju povoljnijih političkih uslova u međunarodnom životu.

Mi smo, kao što je poznato, ispoljili određen interes i za saradnju sa evropskim savetom. Jasno je, međutim, da se takva saradnja može zasnivati jedino na principu ravnopravnosti i nju zato ometa ideološko-politička isključivost koja još uvek preovladava u nekim krugovima Evropskog saveta.

Mi, međutim, sa poverenjem i očekivanjem gledamo u razne mogućnosti koje postoje ili koje još treba da se stvore. Ovo poverenje je svakako i izraz posebno dobrih odnosa koje imamo sa najvećim brojem evropskih zemalja.

ODNOSI S AZIJSKIM ZEMLJAMA

Jugoslavija koja, kao što je poznato, nije imala ni političkih, ni ekonomskih, ni kulturnih tradicija u odnosima sa zemljama Azije, uspela je da u veoma kratkom periodu razvije prijateljske odnose sa tim zemljama nakon što su one postigle svoju nezavisnost. Naročito u poslednje vreme ti su se odnosi ojačali razmenom poseta na najvišem nivou i otvaranjem niza diplomatskih pretstavništava FNRJ, kao na primer u Pekingu, Džakarti i Bangkoku – sve u toku ove godine.

Jugoslavija sa zadovoljstvom prati afirmaciju ovih zemalja u međunarodnom životu, jer je sa narodima tih zemalja vezuju zajednički napori na obezbeđenju mira. Mi smo zato sa izvanrednim interesovanjem pratili ovogodišnju Bandunšku konferenciju, koja je na karakterističan način obeležila težnje naroda u ovoj oblasti i koja nam baš zato izgleda od istoriskog značaja. U međusobnim odnosima FNRJ teži da uz političke razvije i privredne i kulturne veze.

INDIJA

Odnosi između FNRJ i Indije razvijali su se tokom 1955. godine u duhu prijateljstva i saradnje, koju je već na pa početku ove godine naročito obeležila i učvrstila poseta Pretsednika FNRJ Indiji.

U cilju zbližavanja obeju zemalja i jačanja međusobnih veza Jugoslaviju je posetila početkom juna ove godine indiska parlamentarna delegacija sastavljena od 12 članova indiskog Parlamenta na čelu sa potpretsednikom Gornjeg Doma S. V. Krišna Murti Rao i time uzvratila posetu naše misije dobre volje u decembru–januaru 1952–1953, koju je predvodio Čolaković.

Od posebnog značaja za razvoj prijateljskih odnosa između FNRJ i Republike Indije jeste ovogodišnja zvanična poseta Pretsednika Vlade Republike Indije g. Džavaharlal Nehrua, koji je boravio u Jugoslaviji od 30. juna do 7. jula o. g., vraćajući posetu koju je učinio Pretsednik Republike FNRJ Republici Indiji u toku decembra i januara 1954–1955. Poseta Pretsednika Indiske Vlade pružila je našim narodima prilike da uzvrate srdačnost i toplinu kojom su indiski narodi dočekali pretsednika Tita za vreme njegovog boravka u Indiji i da na taj način izraze svoje prijateljstvo narodu ove velike zemlje.

Od posebnog značaja bili su razgovori koji su vođeni između Pretsednika Indiske vlade i Pretsednika FNRJ, jer su ne samo istakli rešenost obe strane na tesnu saradnju, već su pokazali, kao što kaže izjava oba državnika da „Indija i Jugoslavija ostvaruju svaka na svoj način istovetna shvatanja i principe u svojoj međunarodnoj aktivnosti".

Principi miroljubive i aktivne koegzistencije i rešenost na zajedničke napore na poboljšanju međunarodne situacije formulisani već u prvoj zajedničkoj izjavi oba pretsednika u decembru 1954, pretstavljali su značajan doprinos razvoju međunarodne saradnje što je potvrdio kasniji tok događaja u svetu. U zajedničkoj izjavi koju su potpisali 6. jula 1955. Pretsednik FNRJ i Pretsednik Indiske vlade, ponovo Je izražena istovetnost gledišta obeju zemalja u pogledu najvažnijih međunarodnih problema i posebno je naglašena želja da se u duhu postojećeg srdačnog prijateljstva vrši i ubuduće razmena mišljenja između obe zemlje o aktuelnim političkim pitanjima i sarađuje na polju spoljnopolitičke aktivnosti. Takođe su razmotreni i ekonomski, kulturni i drugi odnosi između obe zemlje. Tom prilikom se pokazalo da postoje svi uslovi za znatan razvoj tih odnosa, i posebno za proširenje saradnje na naučnom i tehničkom polju.

BURMA

Slični su odnosi između naše zemlje i Burme, i slične mogućnosti za dalji svestrani razvoj.

Od naročitog značaja za jugoslovensko burmansko prijateljstvo bila je poseta pretsednika Tita Burmi, kao i poseta pretsednika burmanske Vlade, U Nu-a Jugoslaviji. Zajedničke izjave o razgovorima odražavaju značaj i rezultate ovih poseta u najkonkretnijem obliku.

Još jedan od neobično važnih elemenata jačanja prijateljstva i saradnje naroda naših dveju zemalja svakako će i ubuduće pretstavljati dalje unapređenje kulturnih i ekonomskih odnosa. U tu svrhu potpisan je 14. juna ove godine Protokol kojim su utvrđeni principi međusobne saradnje na privrednom i tehničkom polju. Uskoro će jedna naša delegacija otputovati u Burmu, gde će sa pretstavnicima burmanske Vlade biti detaljnije razmotrena pitanja na osnovu Brionskog protokola.

KINA

Kao što je poznato, naša Vlada je među prvima, još 5. oktobra 1949, priznala NR Kinu, izražavajući time želje naroda Jugoslavije za ostvarenjem prijateljskih odnosa sa kineskim narodom. Decembra prošle godine došlo je do uspostavljanja diplomatskih odnosa između FNRJ i NR Kine.

Razumljiva je i opravdana važnost koju obe vlade pridaju razvoju uzajamnih odnosa. Narodi FNRJ i narodi Kine, makoliko bili udaljeni prostorno jedni od drugih i makoliko bili specifični njihovi putevi razvitka, imaju u svojoj prošlosti i sadašnjosti mnogo zajedničkog, i to kako u njihovoj borbi za nezavisnost i slobodu, tako i u upornim nastojanjima da izađu iz ekonomske zaostalosti. To pretstavlja solidnu osnovu za plodan razvoj njihovih odnosa.

Otuda je, iako početni i kratki, period dosadašnjih odnosa bio ispunjen raznim kontaktima u cilju boljeg uzajamnog razumevanja i saradnje u mnogim pravcima, a pre svega na ekonomskom i kulturnom polju. Kinu je maja o. g. posetila delegacija naših sindikata, a kineska delegacija je vratila ovu posetu oktobra meseca. Takođe pretstoji razmena trgovinskih delegacija, razmena kulturnih ekipa itd.

BLISKI I SREDNJI ISTOK

Naša zemlja je poslednjih godina uspostavila tešnje i prijateljske odnose sa zemljama Bliskog i Srednjeg Istoka, naročito sa Egiptom, Etiopijom, Sirijom i Libanom. U relativno kratkom periodu došlo je do razmene niza delegacija i značajnih poseta. Tako je libanska parlamentarna delegacija posetila Jugoslaviju u martu ove godine, a siriska u aprilu. Naša parlamentarna delegacija je vratila ove posete libanskom i siriskom Parlamentu u junu ove godine. Isto tako Liban i Siriju posetila je delegacija Socijalističkog saveza, koja se ovih dana vratila.

Nedavno, kao rezultat unapređenja naših odnosa sa Etiopijom i Egiptom, diplomatska pretstavništva su podignuta na stepen ambasada. Uspostavljeni su diplomatski odnosi sa Kraljevinom Libijom. Mi nastojimo da svestrano razvijemo odnose sa zemljama toga područja i sa simpatijama pratimo njihove težnje za punu nacionalnu emancipaciju i očuvanje nezavisnosti. U toku ove godine nastavili su da se razvijaju dobri odnosi sa Izraelom.

U poslednje vreme došlo je na Bliskom Istoku, kao što vam je poznato, do novog zaoštravanja u odnosima između arapskih zemalja i Izraela. Neki – verujemo neodgovorni – komentatori spominjali su čak mogućnost „preventivnog rata".

Razume se da je ovo zaoštravanje zabrinjavajuće i mi se nadamo da će se naći putevi da se ono prevlada. A ishod se može naći sigurno ne postavljanjem pitanja da li neka inostrana zemlja mimo onih koje su to dosad činile – ima prava ili nema da prodaje oružje nekoj zemlji iz ove oblasti; niti, još manje, da li jedna suverena i nezavisna zemlja ima pravo ili ne da kupuje oružje tamo gde to njoj odgovara. Suština pitanja je u nečem sasvim drugom. Ona se sastoji u stanju koje je stvoreno nastojanjem da zemlje ove oblasti pristupe vojnim aranžmanima blokovskog karaktera. Takva orijentacija morala je ozbiljno poremetiti ionako prilično nestabilizovane odnose na rom području, povećavati već postojeće, odnosno izazvati nove interne suprotnosti i uvući čitav ovaj prostor u trku u naoružanju. Ako se to shvati biće mogućno najpre postići smirenje sadašnje akutne situacije a zatim i otkloniti dublje uzroke koji su do nje doveli. Tada će biti mogućno uspešno raditi na trajnom otklanjanju arapsko - izraelskih suprotnosti, pogotovo ako to bude išlo uporedo sa organizovanim pomaganjem ekonomskog razvitka ovih Zemalja.

Srećan sam što mogu ovom prilikom izjaviti, da će krajem godine Pretsednik Republike izvršiti zvaničnu posetu Carevini Etiopiji i Egiptu. Posetom Etiopiji on uzvraća posetu koju je prošle godine car Haile Selasje učinio našoj zemlji. Posetom Egiptu, Pretsednik Republike se odaziva pozivu, koji mu je Pretsednik Naser uputio prilikom susreta na Sueckom Kanalu, na povratku Pretsednika Republike iz Indije i Burme. Ove posete biće vrlo značajan doprinos daljem razvoju miroljubive i prijateljske saradnje između FNRJ s jedne i Etiopije i Egipta s druge strane. One će istovremeno biti i veliki prilog učvršćenju mira i konstruktivne međunarodne saradnje uopšte.

LATINSKA AMERIKA

Na kraju mogu reći da su se sa zemljama Latinske Amerike, sa kojima imamo diplomatske odnose, a naročito u kojima imamo naša diplomatska pretstavništva, odnosi razvijali normalno i na zadovoljavajući način i zabeležen je napredak u razvijanju ekonomskih odnosa. Međusobne posete pojedinaca, grupa privrednika i druge doprinele su daljem povoljnom razvijanju odnosa sa ovim zemljama.

UJEDINJENE NACIJE

Na kraju treba da se osvrnem i na dva važna sastanka Ujedinjenih nacija u toku protekle godine.

Jubilarni sastanak povodom desetogodišnjice potpisivanja Povelje u San Francisku i X redovno zasedanje Generalne skupštine u Njujorku, koje je sada u toku, – pokazali su da je snažna tendencija opšteg popuštanja preneta i u UN. Jubilarni sastanak u San Francisku pružio je priliku da odgovorni državnici izraze svoj optimizam u odnosu na pozitivnu evoluciju međunarodnih odnosa. To, kao i pozitivni rezultati Konferencije šefova vlada u Ženevi, odrazili su se i na opštu atmosferu u kojoj je otpočelo X redovno zasedanje GS.

Sa ranijih propagandnih nadmetanja sada se prelazi na teren praktičnih i ozbiljnih razgovora. Zato je sada, više nego ikada, glavni zadatak ne oslabiti napore upravljene

na iznalaženje rešenja putem pregovora. Skorašnji međunarodni razvoj, uključivši i sadašnje zasedanje GS, – pruža nadu da će ovog zadatka biti sve više svesni svi odgovorni faktori u svetu i da će ga se u svojoj praktičnoj politici sve vise pridržavati. Pritom se ipak ne sme izgubiti iz vida da političko razumevanje, opterećeno ostacima stavova i shvatanja iz prošlosti, još uvek zaostaje za objektivnim razvojem i mogućnostima, i da otklanjanje tih tragova ranijeg perioda međunarodne zategnutosti neće ići lako ni brzo.

Od političkih pitanja u užem smislu koja se nalaze na dnevnom redu ovog zasedanja Generalne skupštine. svojom važnošću ističu se razoružanje, mirnodopska upotreba nuklearne energije, ostvarenje principa univerzalnosti UN i problem razvitka nedovoljno razvijenih zemalja.

Važnost problema razoružanja za mir i bezbednost onako kako se on postavlja pred OUN – je opšte priznata. Dozvolite mi da pred vama ponovim neka od objašnjenja koja sam dao prilikom govora u generalnoj debati na zasedanju. Ohrabrujući razvoj u tom pitanju ove godine primljen je u celom svetu sa velikim zadovoljstvom. Nove teškoće koje se povremeno pojavljuju ne bi trebalo da budu razlog za pesimizam. Uprkos činjenici da se intenzitet trke u naoružanju, izgleda, još ne umanjuje, – što nužno koči povoljan razvoj međunarodnih odnosa, – ove sadašnje teškoće, pored toga što im je opšti uzrok još uvek političkog karaktera, proizlaze i iz toga što se konkretno ušlo u ovu neobično složenu materiju. Ovo bi bio znak da se ipak približavamo, a ne da se udaljavamo od rešenja; i da se ono – ma najpre u skromnom obimu – neće moći suviše dugo odlagati.

Poseban, neobično važan aspekt problema razoružanja jeste činjenica da se na naoružanje troše ogromna sredstva, što svakako ometa da se pristupi na širokom frontu sistematskom rešavanju jednog od najvećih savremenih problema – uklanjanju provalije između ekonomski razvijenih i nerazvijenih oblasti u svetu. U sadašnjem momentu odlučujuća su dalja nastojanja da se na bazi značajnih saglašavanja koja su već postignuta među najodgovornijim faktorima, dođe do daljeg saglašavanja, ili bar da se smanji oblast u kojoj ne postoji sporazum. Pritom bi težina moralno-političkog uticaja svih snaga koje su zainteresovane za mir– a one pretstavljaju ogromnu većinu čovečanstva mogla da odigra vrlo pozitivnu ulogu. Na toj liniji bila je i sugestija jugoslovenske delegacije u generalnoj debati ove godine da se već sada pristupi bar nepovećavanju izdataka za naoružanje kao privremenoj, uvodnoj meri do punijeg sporazuma. Sama činjenica da su neke zemlje već u praksi preduzele pojedine korake na toj liniji, može se uzeti kao dokaz da počinju sazrevati uslovi za takav jedan sporazum.

Sa pitanjem razoružanja tesno je povezan problem mirnodopske upotrebe nuklearne energije. Napredak koji je postignut putem međunarodnih napora na tom polju jeste jedna od najsvetlijih pojava u okviru nedavnog razvoja međunarodnih odnosa. Ženevska konferencija nuklearnih naučnika avgusta ove godine zaslužuje da se posebno istakne, kako po rezultatima koje je postigla, tako isto i po duhu poverenja i dobre volje koji su njome dominirali. Naročito važan vid ove problematike jeste kako savladati vrlo realnu opasnost da široka upotreba nuklearne energije u mirnodopske svrhe još više ne proširi postojeći duboki jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja. U interesu je svetske privrede kao celine, pa prema tome i država koje raspolažu nuklearnim tehničkim znanjem i sirovinama, da omoguće da se ovaj jaz premosti. Po jednom od praktičnih pitanja međunarodne saradnje na polju mirnodopske upotrebe nuklearne energije – osnivanje međunarodne agencije za, atomsku energiju – na X zasedanju

došli su do izražaja glavni vidovi ove problematike. Naša delegacija u saradnji sa Indijom, Burmom, Egiptom, Indonezijom i Sirijom i u tesnoj konsultaciji sa skandinavskim i drugim zemljama, podnela je nacrt rezolucije u kojoj se osnovni akcent stavlja na što veću odgovornost, kontrolu i demokratičnost u osnivanju Agencije, o njenom statutu i u svim aspektima rešavanja problema nuklearne energije. Pored toga, potpuno je prirodno da Agencija bude univerzalna. Bez obzira što prihvaćena rezolucija ne odgovara u celini gore navedenim načelima, treba smatrati vrlo pozitivnom i ohrabrujućom činjenicu da je ona primljena jednoglasno. Utoliko pre, što smo uvereni da će dalji razvoj sam po sebi nametnuti adekvatnija rešenja i oblike međunarodne saradnje na ovom polju.

Otsustvo pune primene principa univerzalnosti ozbiljno koči aktivnost UN na raznim područjima koje predviđa Povelja. U datim uslovima ničim se ne može opravdati činjenica da 10 godina posle stupanja na snagu Povelje, broj država koje očekuju da budu primljene iznosi oko trećinu sadašnjeg članstva UN. Poseban aspekt ovog problema pretstavlja činjenica da gotovo polovina evropskih država nije u UN i da tako velika i značajna sila kao što je Kina, još uvek nema u UN svoje legitimne pretstavnike, koji bi u njeno ime preuzeli odgovornost za međunarodni mir i bezbednost koja Kini pripada. U redovima Ujedinjenih nacija postoji snažno raspoloženje da se za ostvarenje principa univerzalnosti učine odlučni koraci. Jugoslavija je za primanje u svetsku organizaciju svih kandidata, čiji međunarodni status nije sporan i koji zadovoljavaju uslove iz Povelje. Zato je i spremna da podrži – još nezvaničan – predlog, koji sad izgleda najrealniji: da se primi 18 novih članova.

Konačno, slika ovogodišnjeg zasedanja GS ne bi bila potpuna bez nekoliko reči o izborima za Savet bezbednosti. Vama je sigurno poznato da pre otpočinjanja ovogodišnjeg zasedanja Jugoslovenska vlada nije imala u vidu svoje kandidovanje u Savet bezbednosti. Razvoj prvih glasova za trećeg nestalnog člana Saveta bezbednosti pokazao je da ni Filipini ni Poljska ne mogu dobiti dvotrećinsku većinu, potrebnu da budu izabrani. U tom momentu u GS stvorilo se raspoloženje za isticanje Jugoslavije kao kompromisnog kandidata. Jugoslavija je smatrala da joj njene obaveze prema UN i prema načelu o pravednoj geografskoj podeli nalažu da prihvati takvu kandidaturu. Po našem mišljenju to je bio jedan od puteva da se izbegne borba na liniji stare blokovske podele. Činjenica je, čiji se politički značaj nikako ne sme potcenjivati, da iza naše kandidature čvrsto stoje, pored niza drugih zemalja, praktično sve evropske zemlje, i to bez obzira na razne političke grupacije kojima inače pripadaju. Dalja glasanja su jasno pokazala da zemlje koje su za kompromisno rešenje čvrsto podržavaju Jugoslaviju, te da zato nema nikakvih izgleda da bi Filipini bili izabrani. Jedino konstruktivno rešenje bi, zato, sada bilo da se Filipini povuku, a sve članice OUN slože o izboru kompromisnog kandidata iz Evrope. U tom smislu smatramo da smo svojim prihvatanjem ovakve kandidature i istrajanjem na njoj učinili uslugu UN i dali nov prilog pozitivnom razvoju međunarodnih odnosa.

Druže Pretsedniče, drugovi narodni poslanici,

Kao što se iz ovog ekspozea vidi, u toku proteklog perioda naša spoljna politika bila je vrlo aktivna.

Razvoj međunarodnih odnosa u toku ove godine nepobitno je potvrdio pravilnost naše ocene međunarodne situacije i pravilnost naše politike. Naše državno i političko

rukovodstvo na čelu sa drugom Titom donelo je takvu ocenu i sprovodilo takvu politiku onda kad su se pojavili tek prvi znaci povoljnijeg međunarodnog razvitka. Na početku, takvo naše smelo zauzimanje stava i aktivnosti nisu svuda susretani sa razumevanjem. Oni danas nailaze na sve šire priznanje i prihvatanje.

Sve to bilo je mogućno zato što je naša spoljna politika – spoljna politika socijalističke Jugoslavije bila dosledno principijelna i istovremeno realistička; što smo čvrsto stajali na principima aktivne koegzistencije i uporno ih sprovodili u delo, bez obzira na teškoće. Takva naša politika bila je i jeste ozbiljan doprinos popuštanju zategnutosti u svetu. Ovakva spoljnopolitička aktivnost i uspesi – u okviru opšte politike naše zemlje dalje su podigli ugled FNRJ, proširuju naše mogućnosti i obavezuju nas da još aktivnije učestvujemo u opštim naporima za jačanje međunarodnog mira i bezbednosti.

/Koča Popović, „O spoljnoj politici FNRJ", *Međunarodna politika*, 135, Beograd, 1955, 1-6./

30. EKSPOZE O AKTUELNIM PITANJIMA MEĐUNARODNIH ODNOSA I SPOLJNOPOLITIČKOJ AKTIVNOSTI JUGOSLAVIJE DRŽAVNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE MIRKA TEPAVCA NA ZAJEDNIČKOJ SEDNICI VEĆA NARODA I DRUŠTVENO-POLITIČKOG VEĆA SAVEZNE SKUPŠTINE, 16. JUL 1969.[28]

Drugarice i drugovi poslanici,

Pred ovim Domom i drugim telima Savezne skupštine raspravljano je tokom poslednjih nedelja više pitanja iz domena spoljnopolitičkog položaja i delovanja Jugoslavije.

Dinamizam međunarodnih zbivanja i novi događaji na međunarodnoj sceni - kao što se vidi iz dokumentacija koje smo vam priložili - nametnuli su potrebu da se danas izlože i razmotre oni aspekti međunarodnih odnosa naše spoljnopolitičke aktivnosti, kojima je, zbog aktuelnosti i značaja, SIV posvećivao povećanu pažnju u poslednje vreme.

I

I pored činjenice da se nastavlja popuštanje zategnutosti između blokova i velikih sila u međunarodnim odnosima, i dalje postoje nastojanja da se na razne načine ograniči ili ugrozi suverenitet malih i srednjih zemalja, da se oteža afirmacija nezavisne politike i učvrste blokovske strukture putem pritisaka i stalnog mešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja. Zbog toga je, i pored pomenutog popuštanja zategnutosti, ipak

[28] Mirko Tepavac /1922./, bio je savezni sekretar za inostrane poslove /1969-1972/. Pre toga, bio je pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove /1959-1969/ i ambasador SFR Jugoslavije u Budimpešti. U svojoj karijeri bio je direktor Radio Beograda, direktor i glavni i odgovorni urednik lista Politika i partijski funkcioner Vojvodine i Srbije.

toliko prisutno osećanje nesigurnosti i strahovanja za bezbednost i nezavisnost kod velikog broja naroda i zemalja nije slučajno što se ove opšte karakteristike međunarodnih odnosa na sličan način izražavaju skoro u celom svetu a pre svega - pored Evrope - na prostorima Afrike, Latinske Amerike i Azije. Prisustvo Kine, koja sve više, kao nastupajuća velika sila, postaje nerazdvojni deo novih vojno-političkih prestrojavanja, daje osnova za preispitivanje mnogih dosadašnjih ocena i analiza, o čemu će nekom drugom prilikom moći biti više reči. Postojeće primirenje, dakle, ne daje povoda da se gaje iluzije o stabilnijem miru i trajnijem popuštanju.

Svet i dalje opasno opterećuju postojeći otvoreni sukobi koji postoje i koji - dogod se ne reše - uvek mogu rađati i nove i veće. Ovde, pre svega, mislim na rat u Vijetnamu, krizu na Bliskom istoku i stanje na jugu Afrike. Napori, koji se ulažu za rešenje ovih ozbiljnih žarišta nestabilnosti i ratne opasnosti, odvijaju se suviše sporo, što je još gore, stvarni izvori ovih kriza, dogod se ne eliminišu, uvek dovode do novih opasnosti koje lako mogu ugroziti ovako labilan mir.

Orijentacija velikih sila da u direktnim kontaktima i razgovorima traže rešenja za neke od najvažnijih međunarodnih i međusobnih problema, može predstavljati doprinos naporima za izbegavanje opšteg rata. Međutim, kao što smo uvek isticali, ova nastojanja mogu dovesti do trajnih rešenja i dati pozitivne rezultate samo ako se pri tome vodi računa o interesima svih ostalih, a to znači ogromne većine zemalja i njihovoj vitalnoj zainteresovanosti za ravnopravnu međunarodnu saradnju i trajnu stabilizaciju prilika u svetu.

Postojeći mir neće značiti mnogo, i neće trajati dugo ako se bude zasnivao samo na svesti velikih sila da je besmisleno njihovo uzajamno uništenje, a ne na svesti čovečanstva da se moraju postaviti novi temelji međunarodne saradnje koja počiva na ravnopravnosti, suverenitetu i skladnom ekonomskom razvitku čitave međunarodne zajednice. Iz takvog saznanja i proizilazi povećano angažovanje malih, srednjih i zemalja u razvoju i njihova rešenost da nikome ne dopuste da bez njih ili na njihov račun rešava probleme koji ih se neposredno tiču.

Polazeći od takve procene situacije, rukovodeći se poznatim načelima, SFRJ je nastojala da bude stalno aktivna na spoljnopolitičkom planu, da svoje delovanje udruži sa naporima i težnjama nesvrstanih i drugih miroljubivih zemalja i da na taj način nastavi da daje svoj doprinos rešavanju suštinskih problema pred kojima stoji međunarodna zajednica.

II

Rezultati Konsultativnog sastanka, koji je zaključen pre nekoliko dana u Beogradu, predstavljaju punu potvrdu procene da su sazrele potrebe i mogućnosti za veću aktivizaciju nesvrstanih i drugih miroljubivih zemalja u međunarodnim odnosima. Razumećete, drugarice i drugovi poslanici, da mi danas još nije moguće da vam podnesem potpuniju analizu značaja i dometa ovog nesumnjivo važnog međunarodnog skupa. Ograničiću se zato samo na prve opšte političke konstatacije i procene. Videli ste da je već do sada Konsultativni sastanak naišao na širok i povoljan odjek u svetu ne samo u reagovanju štampe nego i u izjavama nekih istaknutih državnika i političara. Činjenica da je na ovom sastanku učestvovala 51 zemlja svedoči o aktuelnosti principa

politike nesvrstavanja i jačanju njenog značaja kao moralnopolitičkog i akcionog faktora. Povećani interes koji su pokazale mnoge druge zemlje da se pridruže naporima nesvrstanih i da budu predstavljene na Konsultativnom sastanku, svedoči o širem prihvatanju politike nesvrstavanja. Ponovno je potvrđeno da nesvrstanost nije samo politika jedne grupe zemalja već izraz suštinskih interesa i stremljenja ogromnog broja naročito malih, srednjih zemalja i zemalja u razvoju i da ona u punom smislu povezuje njihove nacionalne interese sa opštim potrebama čovečanstva.

Od naročitog je značaja široko izraženo uverenje učesnika da je svestrana i plodonosna razmena mišljenja na Konsultativnom sastanku našla svoj izraz u spremnosti za povećanu zajedničku aktivnost. Shvatajući svu ozbiljnost i složenost međunarodne situacije, učesnici Konsultativnog sastanka su posvetili najveću pažnju glavnim problemima savremenog sveta, kao što su mir i bezbednost, nezavisnost, ekonomski razvoj, borba protiv kolonijalizma i rasizma.

Izražena je puna podrška svim snagama i pokretima koji se zalažu za demokratske, nezavisne i ravnopravne odnose između država i zemalja bez obzira na njihovu veličinu, stepen razvijenosti i vrstu društveno - političkog sistema. Jednodušno je potvrđeno da je jačanje i afirmacija OUN i njeno pretvaranje u odlučujući faktor u rešavanju kriza i sukoba u svetu dugoročan i trajan interes nesvrstanih i najvećeg broja drugih zemalja.

U zajednički usvojenom kominikeu, koji ste imali prilike da vidite, došlo je do izražaja jedinstveno gledanje na bitne probleme od čijeg rešavanja u najvećoj meri zavise mir i dalji razvitak međunarodnih odnosa, i što je najvažnije, spremnost za aktivnije zajedničko delovanje.

Prilikom razmatranja nekih od konkretnih problema ispoljene su i izvesne razlike u pogledima, što je razumljivo za jedan tako demokratski skup ravnopravnih učesnika sa svih strana sveta. Mi ove razlike, koje uostalom i nisu toliko velike, posmatramo kao prirodni izraz objektivnih situacija i specifičnosti interesa pojedinih zemalja.

Razmatrana je i mogućnost proširenja broja učesnika na budućim skupovima nesvrstanih. Tom prilikom ogromna većina učesnika se pozitivno izjasnila o potrebi proširenja kako bi se na najadekvatniji način odrazile promene do kojih je došlo u međunarodnoj zajednici stupanjem na scenu novih nezavisnih zemalja i pozitivnom evolucijom politike mnogih zemalja ka nezavisnijem delovanju u međunarodnim odnosima. Uvažavajući stavove učesnika na Konsultativnom sastanku želim da izjavim da vlada SFRJ žali što već na ovom skupu nisu mogle biti zastupljene mnoge zemlje koje se izjašnjavaju i zalažu za politiku nesvrstavanja. Na osnovu usvojenih stavova u kominikeu budućim skupovima prisustvovaće sve zemlje koje su stekle nezavisnost posle Kairske konferencije, zemlje - članice OAJ, i druge koje se u svojoj praktičnoj politici izjašnjavaju i sprovode načela politike nesvrstavanja.

Ovom prilikom ističem šire izraženu želju da u budućim aktivnostima nesvrstanih uzmu učešća i pruže svoj istaknuti doprinos i predstavnici Privremene revolucionarne vlade Južnog Vijetnama. Svojom herojskom borbom vijetnamski narod se već izjasnio za poštovanje svih onih načela za čiju se primenu zalažu nesvrstane i druge miroljubive zemlje, a posebno za pravo svakog naroda da slobodno i samostalno odlučuje o svojoj sudbini, za poštovanje nezavisnosti i za nemešanje u unutrašnje poslove drugih zemalja i naroda i za nepripadanje vojnim blokovima.

Učesnici Konsultativnog sastanka saglasili su se o potrebi češćih i intenzivnijih međusobnih konsultacija kao stalne prakse bilateralnih i multilateralnih odnosa nesvrstanih zemalja. Došlo je do široke saglasnosti o korisnosti sazivanja nove konferencije šefova država i vlada nesvrstanih zemalja s tim što svi učesnici - kao uostalom i mi - smatraju da je treba temeljito pripremiti. Dosadašnji razvoj međunarodnih odnosa učvrstio je saznanje nesvrstanih zemalja da je, u cilju obezbeđenja mira i sopstvene nezavisnosti, kao i bržeg ekonomskog razvoja, nužna njihova organizovanija i kontinuirana međunarodna aktivnost. Što se tiče Jugoslavije, mislim da je razumljivo da ćemo kao i do sada učestvovati u svim tim aktivnostima i dati maksimalni doprinos koji je sada, posle uspešno završenog sastanka, u većoj meri potreban i moguć nego ranije.

III

Na Konsultativnom sastanku nesvrstanih, kao što vam je poznato, bile su predstavljene samo dve evropske zemlje - Kipar i Jugoslavija što, razume se, nije proporcionalno porastu ugleda i popularnosti politike nesvrstavanja i u ovom delu sveta. Ta činjenica odražava jedno specifično stanje u Evropi koje ima svoje duboke istorijske razloge. Mislim, pre svega, na oštru blokovsku podvojenost na našem kontinentu, snažnu koncentraciju vojne sile i, s tim u vezi, na razne vidove zaoštravanja blokovske zatvorenosti i potiskivanja nezavisne politike Međutim, kao i u ostalim delovima sveta, i u evropskom prostoru su prisutni isti i slični procesi i preokupacije. Sve su izrazitije težnje velikog broja zemalja, kako članica blokova tako i onih koje su van njih, za što samostalnijim učestvovanjem u međunarodnom životu. Blokovske strukture u Evropi tako često dolaze u sukob sa najširim nacionalnim interesima pojedinih naroda i zemalja, što povećava zahteve za promenom odnosa unutar blokova, kao i za izmenu njihove uloge u međuevropskim odnosima. Sve su kategoričnija nastojanja da se u međuevropskim odnosima doslednije poštuju nezavisnost, suverenitet i pravo na samostalan i neometan razvoj kroz ravnopravnu saradnju suverenih i nezavisnih država - ustvari sva ona najvažnija načela koja čine suštinu politike nesvrstavanja.

Iz ovakvog stanja i razvitka proizilazi i naša aktivnost u Evropi, koja je izraz celokupne naše spoljnopolitičke orijentacije zasnovane na nesvrstavanju.

Interes evropskih zemalja za prevazilaženje nasleđenih i novonastalih teškoća, za zasnivanje što šire ravnopravne međuevropske saradnje i za podsticanje novih pozitivnih kretanja, izrazio se u nizu ideja, predloga i inicijativa o kojima smo imali prilike opširno da govorimo i u ovom Domu. Evropa je postigla takav stepen privrednog, industrijskog i tehnološkog razvoja i međuzavisnosti da svaka drugačija orijentacija brzo i vidno dolazi u suprotnost sa interesima svake evropske zemlje posebno.

Ove inicijative - da ih i ovom prilikom pomenem - apel zemalja VTJ, poznata finska inicijativa, apel Rumunije za uzdržavanje od demonstracija sile i drugih koraka koji bi pogoršavali atmosferu u Evropi, zatim zapaženi italijanski predlozi o panevropskoj konferenciji, poznati predlozi nekih zapadnoevropskih zemalja o smanjenju vojnih snaga u Evropi, predlog Skandinavskih zemalja o učešću svih zainteresovanih zemalja na konferenciji o evropskoj bezbednosti i druge inicijative, svedoče koliko evropska javnost zainteresovano zahteva sređivane prilika i unapređenje saradnje na našem kontinentu, Jugoslavija će nastojati i dalje da, na liniji naših već poznatih predloga, pruža što aktivniji doprinos naporima ostalih zemalja da se prevaziđu postojeće

teškoće, uspostavi duh poverenja i otvori put svestranoj saradnji na bazi poštovanja suvereniteta, ravnopravnosti, uzdržavanja od primene sile ili pritisaka. Uvereni smo da je to pravi put za postupno rešavanje osnovnih evropskih problema, a pre svega, za stvaranje uslova za takav sistem bezbednosti koji bi bio zasnovan na obezbeđenom slobodnom razvitku svih zemalja i na njihovoj ravnopravnoj saradnji. U tom cilju neophodno je puno angažovanje svih zemalja inspirisanih saznanjem da se samo putem ubrzanog popuštanja zategnutosti i istovremeno tešnje međusobne saradnje može doći do stabilnog mira i napretka u Evropi.

U svojoj spoljnoj politici posebnu pažnju smo, tokom čitavog vremena, posvećivali razvoju odnosa i bilateralne saradnje sa svim evropskim zemljama.

Polazili smo uvek od toga da sve zemlje imaju jednako i neotuđivo pravo na puni suverenitet i nezavisnost, na ravnopravan tretman u međunarodnim odnosima, kao i na slobodan izbor puteva unutrašnjeg razvitka i oblika međunarodnog povezivanja i saradnje. Svaki pokušaj negiranja ili ograničavanja ovih suverenih prava svake zemlje - to uverenje smo i javno izrazili - ma u kom vidu se vršio i ma čime se opravdavao, nužno potkopava osnove na kojima se jedino mogu graditi ravnopravni i stabilni međunarodni odnosi, bez obzira na to da li se radi o socijalističkim ili drugim zemljama.

Priznavanje i poštovanje ovih načela ne može zavisiti od sličnosti ili razlika društvenih sistema za koji se opredeljuju pojedine zemlje. Ona ne predstavljaju proizvoljne međunarodne norme, niti smeju da dovode do zatvaranja država u okvire vojnih paktova i političkih saveza. Naprotiv, ta načela su sasvim konkretna i istovremeno neophodna pretpostavka za uspešnu ravnopravnu saradnju sa drugima, za široko i slobodno međunarodno povezivanje, što je ekonomska i društvena potreba današnjeg sveta a pogotovo tako razvijenog kao što je evropski. Ta su načela, najzad, zapisana i u Povelji OUN.

Jugoslavija u svom socijalističkom sistemu, zasnovanom na samoupravljanju, i u nezavisno međunarodnoj poziciji van vojnih saveza, vidi ne samo osnovnu tekovinu radnih ljudi naše zemlje, ostvarenu voljom svih naroda i narodnosti Jugoslavije, već istovremeno i stvarni, bitni sadržaj neotuđivih suverenih prava SFRJ, zapisanih i u njenom Ustavu. Ovakva naša pozicija obavezuje nas na slobodno i ravnopravno povezivanje i delovanje sa svim zemljama za što uspešnije. Izgrađivanje boljih odnosa i plodniju međusobnu saradnju, kao i slobodno zauzimanje i izražavanje stavova i mišljenja o svim problemima i pojavama u savremenom svetu. Dobri odnosi Jugoslavije sa najvećim brojem zemalja u Evropi bili su mogući onoliko, koliko su u praksi poštovani navedeni principi, koliko se uvažavalo naše unutrašnje uređenje i naša spoljnopolitička pozicija, kao istorijska realnost u koju niko sa strane nema prava da se meša. I obratno, mnoge ozbiljne teškoće koje su nastajale u određenim periodima odnosa sa pojedinim zemljama, bile su po pravilu posledica prenebregavanja i narušavanja ovih principa.

Očigledno je dakle da, u kontekstu razumevanja uslova za bolju međunarodnu saradnju, svoje mesto ima i gledanje na razlike u sistemima, shvatanjima i praksi različitih zemalja. Ne ulazeći ovde u istorijsku i društveno - ekonomsku analizu postojećih razlika, želim da podvučem naše uverenje da one same po sebi ne moraju i ne bi smele biti problem koji opterećuje međunarodne odnose. Razlike, uostalom, predstavljaju prirodnu pojavu i izraz mnogih objektivnih i drugih okolnosti i protivrečnosti u današnjem svetu. Otuda, kao što je iluzorno tražiti stanje bez razlika ili se ponašati kao da ih nema, isto tako je štetno da se postojećim razlikama daju suvišne dimenzije, i da se

njima veštački opterećuju odnosi ili opravdava nametanje svog mišljenja i polemike. Nikom ne možemo davati pravo da nas menja da bi sa nama sarađivao, kao što nam ne smeta da sarađujemo sa svakim bez preduslova takve vrste. Nije, prema tome, - da li razlika ima ili nema već u načinu na koji se prema njima odnosimo.

S time je povezano i pisanje štampe, časopisa i drugih sredstava javnog informisanja, koja često odražavaju izvesne razlike u pogledima ili razumevanjima stvari. Položaj štampe u društvu je, međutim, pre svega unutrašnja stvar svake zemlje, sistema i prakse u njoj. Ako je reč o Jugoslaviji, štampa je deo političkog sistema, zasnovanog na samoupravljanju, i predstavlja jedan od neophodnih oblika demokratskog izražavanja mišljenja, formiranja i formulisanja politike. Zna se da članci i drugi materijali, koji se kod nas objavljuju, ne podležu prethodnom odobrenju državnih ili drugih organa. Tim pre je nerealno kada se pisanju štampe pridaje značaj i karakter zvaničnih stavova vlade i kada se ono veštački stavlja u središte međudržavnih odnosa. Razume se da uzrok dobrih ili loših odnosa ne leži u pisanju štampe, iako to ne znači da ona tome ne može ili nema šta da doprinese. Ukoliko su opšti odnosi između država bolji utoliko se i štampi proširuju mogućnosti da odražava pozitivna kretanja i njihove rezultate. Time ne mislimo da treba isključiti potrebu naučnih debata pa i polemika ako se one vode u okvirima uzajamnog uvažavanja, bez pritiska i mešanja, jer to može biti samo doprinos demokratskoj atmosferi u odnosima.

Nema potrebe da pred ovim Domom naglašavam koliko je Jugoslavija duboko zainteresovana za što svestraniju saradnju sa svim zemljama, prožetu uzajamnim poštovanjem i zasnovanu na obostranim interesima. Tom cilju i težnji da se stvore što bolji međunarodni uslovi za njegovo ostvarenje, podređena je čitava naša politika prema evropskim i drugih zemljama.

Jugoslavija teži što stabilnijim privrednim odnosima sa svim evropskim zemljama, uz orijentaciju na njihovo prilagođavanje savremenim uslovima i dugoročnim oblicima saradnje, podrazumevajući tu i kooperaciju i specijalizaciju.

Sa Evropskom ekonomskom zajednicom postoji duži zastoj u pregovorima za zaključenje trgovinskog sporazuma. Pre nekoliko dana predat je Savetu ministara i Komisiji EEZ memorandum Vlade SFRJ u kome su podvučena naša osnovna gledišta i problemi iz ekonomskih odnosa SFRJ - EEZ. Jugoslavija s pravom očekuje da će se ovom pitanju pokloniti puna pažnja, kao i da neke vlade, koje su u tom pogledu do sada imale rezerve, doprinesu da se ono, u duhu prijateljstva i uzajamnih odnosa, što pre reši.

U pogledu saradnje sa Savetom za uzajamnu ekonomsku pomoć /SEV/ - posle obaveštenja koja su nam pružena od strane predstavnika ove organizacije u pogledu sastanka koji je održan u aprilu ove godine - Jugoslavija se nada da će se dosadašnja saradnja nastaviti u interesu obe strane, u skladu sa postojećim sporazumom između SFRJ i SEV.

Istakao bih takođe potrebu tešnje saradnje sa pojedinim evropskim zemljama u pitanjima koja se tiču položaja i uslova života naših radnika. Mi smo sa većinom tih zemalja, kao što znate, i međudržavnim sporazumima regulisali pravni položaj naših radnika, postigli odgovarajuće osnove za obezbeđenje i ostvarenje njihovih prava iz oblasti rada, socijalne i zdravstvene zaštite, kako za radnike tako i za njihove porodice, bilo da su one s njima ili da su ostale u zemlji. Isto tako učinjeni su i određeni koraci i postignuti rezultati u smislu poboljšanja uslova za pružanje opšte zaštite i po-

moći građanima SFRJ u inostranstvu. Upravo je u toku otvaranje i ekipiranje desetine novih diplomatsko - konzularnih predstavništava, upravo zbog potreba naših radnika u inostranstvu i naših ljudi izvan granica naše zemlje. No, i pored toga, treba reći da problematika naših radnika u inostranstvu postaje sve obimnija i traži još čitav niz rešenja izvan onoga što stoji u domenu DSIP-a i DKP. Novoosnovani Komitet za spoljna migraciona pitanja sigurno će tome bitno doprineti.

Saradnja u oblasti prosvete, kulture i nauke i šira, slobodna razmena duhovnih i intelektualnih dostignuća koja nas povezuje sa drugim zemljama i narodima, pre svega evropskim, biće predmet naše dalje brige i nastojanja u cilju proširenja mogućnosti da se bolje razumemo i tešnje sarađujemo.

Želimo dalje proširenje turističke cirkulacije, življe i slobodnije kretanje građana naših zemalja, tamo gde je ona još ograničena, kao i maksimalnu liberalizaciju viznopasoškog režima u tom cilju.

Uporedo s tim, uvereni smo da šira i raznovrsnija društvena i politička saradnja, putem kontakata i razmene mišljenja između državnika i rukovodećih političkih ličnosti, predstavnika parlamenata, političkih i društvenih organizacija, na raznim nivoima i u raznim oblicima, predstavlja dobar put ka većem uzajamnom razumevanju i svestranijem sarađivanju.

Jugoslavija je, kao što pokazuje naša široka međunarodna aktivnost, spremna da ostvaruje konstuktivnu saradnju sa svim evropskim i drugim zemljama nezavisno od njihovih društveno - političkih sistema, bilo da su udružene u vojne, političke ili ekonomske saveze ili deluju van njih, i to u svim pitanjima učvršćenjima mira, uspostavljanja poverenja i razvoja boljih odnosa u Evropi i u svetu. U što tešnjim kontaktima sa svim zemljama, u stalnom traženju dodirnih tačaka i mogućnosti za ujednačavanje napora, mi vidimo i svoj interes i konkretan doprinos miroljubivoj međunarodnoj saradnji. U tom cilju primamo sve korisne inicijative, kao što očekujemo da na sličan način budu prihvatane i naše.

Pregled odnosa sa pojedinim zemljama, koji vam je stavljen na raspolaganje, omogućio mi je da se ovde ograničim samo na neke, u ovom trenutku posebno aktuelne načelne stavove iz domena naše saradnje sa evropskim i drugim državama, bez ulaženja u pojedinosti, iako se u iznetim načelima rezimiraju i iskustva stečena u praksi višegodišnjih odnosa sa pojedinima od njih.

Drugovi poslanici,

Već je, u drugim prilikama, rečeno da Jugoslavija - kao otvorena socijalistička zajednica - u slobodnoj i raznovrsnoj cirkulaciji ljudi, dobara i duhovnih dostignuća vidi kako svoj državni tako i širi međunarodni interes. U takvoj, široko prihvaćenoj praksi, zasnovanoj na ravnopravnosti i prožetoj uzajamnim poštovanjem, mi tražimo perspektivu boljih međunarodnih odnosa, a time i veće bezbednosti evropskih i svih zemalja i naroda. U tome je, duboko smo uvereni, sadržan i suštinski interes socijalizma, koji je za nas uvek bio i ostao simbol slobode, nezavisnosti i ravnopravnih odnosa.

Dopustite mi na kraju da izrazim nadu da će spoljno-politička aktivnost SIV-a i DSIP-a, o kojoj sam govorio - inspirisana upravo ovim našim interesima i širim ciljevima - dobiti vašu podršku.

/Arhiv Jugoslavije, fond 160, fascikla 556/

31. EKSPOZE SAVEZNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE MILOŠA MINIĆA NA SEDNICI SAVEZNOG VEĆA SKUPŠTINE SFRJ, 20. DECEMBAR 1974.[29]

Drugarice i drugovi delegati, naš cilj je bio i ostaje da u složenim međunarodnim uslovima Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija daje svoj doprinos stvari mira, socijalizma i opšteg napretka ravnopravnoj međunarodnoj saradnji, učvršćenju nezavisnosti, bezbednosti i prava svake zemlje na samostalan i neometan razvoj. Najšira otvorenost i povezanost Jugoslavije s mnogim narodima i zemljama jedan je od bitnih faktora jačanja nezavisnosti naše socijalističke i nesvrstane zemlje i njenog međunarodnog položaja u celini, i odgovor pritiscima protiv naše zemlje i nastojanjima da se umanji njena uloga. Dalji razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa u našoj zemlji, usvajanje novog Ustava SFRJ, X kongres Saveza komunista Jugoslavije, referat druga Tita i rezolucije u kojima su date dugoročne ocene razvoja međunarodnih odnosa i utvrđeni zadaci za naše delovanje, predstavljaju snažan podsticaj za svestranu spoljnopolitičku aktivnost Jugoslavije.

Želim posebno da istaknem stalno i veliko lično angažovanje predsednika Republike druga Tita u međunarodnoj aktivnosti naše zemlje i značaj njegovih susreta s mnogim stranim državnicima. U međunarodnim odnosima u toku su procesi i događaji od dalekosežnog značaja za razvoj svetske zajednice. Nastavlja se pomeranje odnosa snaga u korist zemalja i naroda koji se bore za mir, nezavisnost i društveni napredak. Postignut je značajan napredak u borbi za oslobođenje naroda od kolonijalizma i aparthejda na jugu Afrike, a ima i znakova da bi taj proces mogao biti proširen i na preostala uporišta kolonijalizma. U nekim zemljama su demokratske snage uspele da preovladaju nad fašističko-kolonijalističkim reakcionarnim snagama ili snagama koje su bile eksponenti strane dominacije. Ojačala je uloga i među sobna saradnja nesvrstanih zemalja i drugih zemalja u razvoju. Njihova sve veća međunarodna aktivnost izaziva povećane otpore, mešanja i pritiske na pojedine nesvrstane zemlje, ali su one uprkos tome, sačuvale svoje jedinstvo. Politika pregovaranja i sporazumevanja između najvećih sila izdržala je ozbiljna iskušenja mada će i dalje zavisiti od ukupnih kretanja u međunarodnim odnosima. Potvrđen je kontinuitet te politike što je od velikog značaja za mir u svetu i kontrolisanje da ne dođe do globalnog nuklearnog sukoba. Ujedno postaje sve jasnije da dalje napredovanje politike popuštanja zategnutosti, pregovaranja i sporazumevanja zahteva uključivanje svih zemalja u proces rešavanja međunarodnih pitanja i proširivanje te politike na sve delove sveta, za što se neprekidno zalažu, naročito nesvrstane zemlje.

Istovremeno, zaoštravaju se mnoge suprotnosti u međunarodnim odnosima. Reakcionarne imperijalističke snage i dalje guše prava pojedinih naroda na slobodu i nezavisnost, a mešanje u unutrašnje stvari čak se pokušava legalizovati, suprotno osnovnim međunarodnim normama i Povelji Organizacije ujedinjenih nacija. Trka u naoružanju se nastavlja nesmanjenim intenzitetom, uprkos izvesnog napretka u popuštanju zateg-

[29] Miloš Minić /1914-2003/, bio je savezni sekretar za inostrane poslove SFR Jugoslavije /1972-1978/. Pravnik i pukovnik JNA, Minić je zauzimao mnoge visoke funkcije u režimu, uključujući funkciju javnog tužioca /1945-50/, predsednika vlade Narodne Republike Srbije /1957-62/ i potpredsednika Saveznog izvršnog veća /1967-72/.

nutosti. Problemi razvoja zemalja u razvoju, i pored ostvarenog političkog prodora, pa i utvrđivanja osnovnih principa, ostaju još uvek nerešeni, a negde se čak pooštravaju.

Poseban pečat sadašnjoj situaciji daju ratna žarišta i političke krize, za čije eliminisanje se nedovoljno ulažu napori, i sve veće zaoštravanje ekonomskih problema u međunarodnim odnosima i u svetskoj privredi uopšte.

Veoma nas zabrinjava pogoršavanje situacije na Bliskom istoku. Stalno je akutna kriza u Indokini, koja se produžava u znaku kršenja pariskih sporazuma od strane sajgonskog režima i nastavljanje strane intervencije u Kambodži. Kiparska kriza je za sada samo stišana. Međutim, njeni osnovni uzroci ostali su nerešeni i ona dalje traje.

Zbog značaja i uticaja krize na Bliskom istoku i kiparske krize na bezbednost zemalja istočnog Mediterana, kome pripada i naša zemlja, ove krize neprestano. privlače našu najveću pažnju i iziskuju našu izuzetnu budnost.

Situacija na Bliskom istoku je i dalje neizvesna i opasna. Nastavlja se izraelska politika agresije u novim pretećim formama, što odražava nepromenjen stav Izraela u čitavoj krizi na Bliskom istoku. Ubrzano naoružavanje najmodernijim oružjem, stalne pretnje i oružane akcije Izraela protiv Libana i Sirije, povećavaju zategnutost i nose u sebi opasnost da izazovu novi oružani sukob.

Značajna međunarodna afirmacija Palestinskog oslobodilačkog pokreta kao jedinog legitimnog predstavnika palestinskog naroda, posle poznatih odluka donetih na ovogodišnjem XXIX redovnom zasedanju Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija označava značajno pomeranje odnosa snaga u korist onih koje se bore protiv agresije, za pravo naroda tog područja na samoopredeljenje i nezavisan razvitak.

Krajnje je vreme da se priđe. pravednom celovitom i trajnom rešenju krize na Bliskom istoku. U protivnom, svet se može u skoroj budućnosti suočiti s novim izazovima sa nesagledivim negativnim posledicama. Naš stav u pogledu takvog rešenja ostaje nepromenjen. Rešenje se može naći jedino na bazi primene rezolucija Organizacije ujedinjenih nacija o krizi na Bliskom Istoku. Neophodno je povlačenje Izraela sa svih teritorija okupiranih u ratu 1967. godine, i posle toga, i ostvarivanje legitimnih nacionalnih prava palestinskog naroda, uključujući i pravo na sopstvenu državu. Jedino se tako može osigurati mir i bezbednost, nezavisnost i teritorijalni integritet svih arapskih država i naroda i Izraela. Izrael, i oni koji podržavaju njegovu agresivnu i ne-popustljivu politiku, najzad treba da shvate ovu realnost i neophodnost da se bez odlaganja pristupi rešavanju krize na Bliskom istoku na ovim osnovama.

Sporo rešavanje i produžavanje kiparske krize predstavlja stalni izvor opasnosti od daljih komplikacija i izbijanja novih sukoba. Sada je najvažnije da se Rezolucija, jednoglasno usvojena u Generalnoj skupštini Organizacije ujedinjenih nacija, sprovede u život, što je nedavno Savet bezbednosti zatražio od svih zainteresovanih strana. Jugoslavija je, kao i do sada, spremna da zajedno sa drugim nesvrstanim zemljama pruži konstruktivan doprinos u tom pravcu. Rešenje za pitanje uređenja na Kipru koje će se zasnivati na ravnopravnosti dve nacionalne zajednice može se postići jedino pregovorima predstavnika ovih zajednica.

Što skorije humano rešenje problema izbeglica i povlačenje stranih snaga i baza sa Ostrva, takođe su neophodni uslovi i za rešavanje ove krize. Verujemo da će u rom pravcu delovati vlade i odgovorni državnici nama prijateljskih zemalja – Republike Kipar, Grčke i Turske.

Ekonomski problemi još više su izbili u prvi plan međunarodnih odnosa, što odražava duboke promene u društveno - ekonomskom razvoju sveta i nužnost da se u uslovima sve veće međuzavisnosti uspostave ravnopravni odnosi među državama, koji će obezbeđivati vitalne interese svih zemalja.

U mnogim zemljama vlada inflacija, opada stopa privrednog rasta, nezaposlenost raste, ekonomska kriza se produbljuje. Sa inflacijom se teret ovih dubokih promena svaljuje na leda radničke klase i manje razvijenih zemalja. To je zaoštrilo postojeće protivrečnosti i manifestuje se u oštrim socijalnim konfliktima i političkim potresima, kao i pratećim konfrontacijama u međunarodnim ekonomskim odnosima.

Međutim, i pored ove teške situacije, i dalje su prisutna na-stojanja da se suštinski problemi zaobilaze, a akcije usmeravaju na održavanje upravo onih neravnopravnih odnosa i neokolonijalističke eksploatacije koji su i prouzrokovali postojeću krizu. Povećanje cena nafte je izraz svetske tendencije usmerene na prevazilaženje istorijskih nepravdi, i nagoveštaj novih odnosa cena sirovina i finalnih industrijskih produkata, što, paralelno sa drugim međunarodnim akcijama, treba da vodi pravednijoj raspodeli svetskog dohotka, uravnotežnijem razvoju svetske privrede, racionalnijem korišćenju svetskih privrednih bogatstava i, na toj osnovi novoj međunarodnoj podeli rada.

Nesvrstane i druge zemlje u razvoju deluju na konkretizaciju Deklaracije i programa akcija usvojenih na specijalnom zasedanju Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija, i pored značajnih otpora, postižu određene rezultate. U nekim zemljama postoje pokušaji da se ti rezultati ignorišu, pre svega, zbog očigledne potrebe da se ulože širi i organizovaniji napori za njihovo ostvarivanje. ECOSOC i UNCTAD već su preduzeli prve korake za ostvarivanje odluka Specijalnog zasedanja, a svetske konferencije o stanovništvu i ishrani donele su opšteprihvaćene odluke i preporuke, koje treba da daju nove podsticaje bržem rešavanju ovih veoma akutnih problema međunarodne zajednice.

Jugoslavija se, zajedno sa nesvrstanim i drugim zemljama u razvoju, intenzivno priprema za Konferenciju o sirovinama, koja će se održati u februaru iduće godine u Senegalu, a u pripremi je i Konferencija Ujedinjenih nacija 6 industrijskom razvoju, u martu iduće godine u Peruu. Međutim, ističući istorijski značaj ovih akcija nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju, kao i mnogih drugih akcija na planu jačanja njihove međusobne saradnje moramo ujedno istaći i nužnost još efikasnijeg pravovremenog delovanja nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju u pravcu jačanja njihove međusobne saradnje i solidarnosti, kao nužne osnove njihovog akcionog jedinstva i njihove stvarne uloge u međunarodnim odnosima. Od bitnog je značaja da ova aktivnost dobije što pre potrebnu materijalnu podlogu i impulse, stvaranjem fondova koji će što pre početi s radom, kao i razvijanjem drugih izvora finansiranja na principu solidarnosti.

Sastanak nesvrstanih zemalja-koordinatora, koji je pre dva meseca održan u Beogradu, pripremio je veliki broj konkretnih projekata od kojih se neki već sprovode bilo u direktnoj saradnji zemalja u razvoju, bilo u okvirima Ujedinjenih nacija. Odluka IV konferencije nesvrstanih zemalja u Alžiru o osnivanju Fonda za ekonomski i socijalni razvoj nesvrstanih zemalja poslužiće sigurno kao izuzetno značajan instrument u tom pogledu. U toku je izrada nacrta statuta Fonda, koji treba u najskorije vreme da se završi i podnese vladama nesvrstanih zemalja na usvajanje. U vezi s ovim želeo bih

da istaknem da Jugoslavija smatra da sve nesvrstane zemlje i druge zemlje u razvoju treba da, u granicama svojih mogućnosti, doprinesu i ovom Fondu, a i ostalim sličnim institucijama u okviru Ujedinjenih nacija koje imaju za cilj unapređenje međusobne ekonomske saradnje zemalja u razvoju i, posebno, pružanje pomoći i podrške onim zemljama u razvoju koje su najteže pogođene. Savezno izvršno veće je već donelo odluku o doprinosu Jugoslavije programu hitnih mera Ujedi-njenih nacija za pomoć najteže pogođenim zemljama u razvoju u iznosu od 7 miliona dolara. Jugoslavija će, naravno u skladu sa svojim mogućnostima učestvovati i u Fondu za ekonomski i socijalni razvoj nesvrstanih zemalja.

Duboki potresi u međunarodnim ekonomskim odnosima neposredno se odražavaju na privredu i međunarodni ekonomski položaj naše zemlje, koja, kao što je poznato učestvuje sa više od 1/4 svog nacionalnog dohotka u međunarodnoj razmeni. To u još većoj meri ističe značaj unapređenja ekonomskih odnosa s nesvrstanim i drugim zemljama u razvoju, kao bitne komponente naše spoljne politike. To zahteva još veću aktivnost i bolju organizovanost svih faktora u zemlji, prvenstveno udruženog rada, jer rastu potrebe i otvaraju se nove mogućnosti ne samo na planu robne razmene već i u oblastima finansijske i investicione saradnje učešća u investicionim programima ovih zemalja i saradnje s njima na trećim tržištima. Istovremeno i dalje moramo unapređivati u svim pravcima ekonomske odnose naše zemlje s razvijenim zemljama, uključujući unapređivanja ekonomskih odnosa i s postojećim ekonomskim grupacijama u Evropi.

S Evropskom ekonomskom zajednicom, s čijim zemljama članicama imamo vrlo razvijenu razmenu i ekonomsku saradnju, zaključili smo petogodišnji trgovinski ugovor i očekujemo povoljne rezultate. Međutim, želeo bih posebno da pomenem teškoće na koje u poslednje vreme nailazimo s tom ekonomskom grupacijom. Imam na umu zabranu uvoza mesa, polaganje depozita i prilikom uvoza i sl. što nije u skladu sa duhom bilateralnih trgovinskih sporazuma koje imamo s ovom Zajednicom. Kao što vam je poznato mi smo preduzimali i dalje ćemo preduzimati, mere da se ovi problemi reše na bazi uzajamnih interesa za razvoj normalnih i stabilnih ekonomskih odnosa. U tom smislu smo, nedavno vodili razgovore s predstavnicima Evropske ekonomske zajednice u Briselu.

Dopunjujući veoma plodne bilateralne odnose novim multilateralnim formama, mi stalno unapređujemo obostrano korisne forme saradnje sa socijalističkim zemljama istočne Evrope, i u okviru Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć, u kome naša zemlja učestvuje s posebnim statusom u telima i komisijama za koje imamo interesa. U toj saradnji su, naročito nakon usvajanja kompleksnog programa unutar Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć, ostvareni značajni rezultati. Ujedno su, uz obostrane napore, stvoreni povoljni uslovi da ekonomska saradnja između SFRJ i Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć u narednom periodu bude intenzivnija i raznovrsnija. Neposredno angažovanje predstavnika zainteresovanih grupacija jugoslovenske privrede u pojedinim organima i telima Saveta za uzajamnu ekonomsku pomoć doprinelo je da se poslednjih godina proširi kooperacija i specijalizacija, kako na bilateralnoj, tako i na multilateralnoj osnovi.

Mi takođe pažljivo proučavamo mogućnosti saradnje s ekonomskim grupacijama u drugim delovima sveta.

Drugarice i drugovi delegati, u najtešnjoj saradnji sa drugim nesvrstanim zemljama, Jugoslavija je u proteklom periodu veoma aktivno učestvovala u akcijama koje

su pokretale nesvrstane zemlje, ili u kojima su one imale zapaženu ulogu. Kiparska kriza, zatim kriza na Bliskom istoku, kao i procesi dekolonizacije, a pogotovo međunarodni ekonomski problemi, bili su u prvom planu zajedničkih aktivnosti nesvrstanih zemalja, pre svega u okvirima Organizacije ujedinjenih nacija. Nesvrstane zemlje su ulagale velike napore da sprovedu u život odluke IV konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Alžiru. Mislim da s pravom možemo istaći da se nesvrstane zemlje danas ne mogu više zaobilaziti u rešavanju najvažnijih problema, što im nameće povećanu odgovornost u izgrađivanju njihovog jedinstva na bazi stalnog usaglašavanja zajedničkih interesa, uz uvažavanje specifičnosti položaja nesvrstanih zemalja. Od izuzetnog je značaja da nesvrstane zemlje, u trenutku kada one na svetskom planu pokreću. toliko važne akcije, posvete svu dužnu pažnju međusobnom dogovaranju i prethodnom usaglašavanju stavova, a naročito u Organizaciji ujedinjenih nacija i drugim međunarodnim telima i na konferencijama, kako bi time još više doprinele iznalaženju najšire prihvatljivih rešenja i ujedno dale primer razvijanja odnosa stvarne ravnopravnosti, solidarnosti, međusobne saradnje i pomaganja.

Uskoro predstoji sastanak Koordinacionog biroa nesvrstanih zemalja na ministarskom nivou na Kubi, kome pridajemo veliki značaj. Ovaj sastanak Koordinacionog biroa dolazi posle veoma značajne aktivnosti nesvrstanih zemalja i pružiće priliku za dogovor o njihovom zajedničkom delovanju u narednom periodu, koji će biti ispunjen novim značajnim akcijama nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju i veoma važnim međunarodnim skupovima i događajima. Istovremeno, sastanak Koordinacionog biroa treba da inicira pripreme za ministarsku konferenciju svih nesvrstanih zemalja u Peruu, avgusta iduće godine, koja će prethoditi Petoj konferenciji šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Kolombu, Šri Lanka 1976. godine.

Na upravo završenom XXIX zasedanju Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija, naša delegacija je aktivno delovala polazeći od smernica Predsedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Saveznog izvršnog veća. Ona se sa drugim nesvrstanim i miroljubivim zemljama naročito angažovala u vezi s kiparskom krizom priznavanjem prava palestinskog naroda i učešćem predstavnika Palestinskog oslobodilačkog pokreta, u radu Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija za definitivno iskorenjivanje kolonijalizma, kao i za usvajanje Povelje o ekonomskim pravima i dužnostima država, na odluci o pripremama za sledeće specijalno zasedanje Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija i na drugim pitanjima. Celovit izveštaj o radu naše delegacije biće naknadno podnet nadležnim organima.

Dozvolite da se sada zadržim na jednom pitanju, koje u ovom trenutku ima izuzetan značaj.

U savremenim međunarodnim uslovima, mesto i uloga Organizacije ujedinjenih nacija, kao najpogodnijeg međunarodnog foruma za očuvanje mira i rešavanje akutnih međunarodnih problema, dobija poseban značaj. U okviru Organizacije ujedinjenih nacija započeto je rešavanje nekih vitalnih pitanja. U narednoj godini ova tendencija će biti još izraženija. Nije slučajno da se otvaranjem takvih perspektiva u Ujedinjenim nacijama, i u situaciji kad su one prestale da budu forum gde je manjima nametala volju velikoj većini naroda i zemalja dolazi do pojačane kritike, pa i otvorenih napada na svetsku Organizaciju od strane nekih vlada i uticajnih krugova u nekim razvijenim zemljama. Pravi smisao ove kampanje, koja se vodi u prvom redu protiv nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju, leži u nezadovoljstvu zbog toga što se usvajaju

odluke koje izražavaju interese najvećeg dela čovečanstva, Jugoslavija nije nikad zastupala prosto nadglasavanje kao metod donošenja odluka. Naprotiv mi smo zajedno s nesvrstanim zemljama istupali u prilog takvog odlučivanja koje zaštićuje interese i stavove svih članova Organizacije ujedinjenih nacija, uključujući i odlučivanje opštom saglasnošću odnosno putem konsensusa, kada god je to moguće. Nema opravdanog osnova za potcenjivanje mogućnosti i efikasnosti Organizacije ujedinjenih nacija u rešavanju najvažnijih problema savremenog sveta5 kao što ne treba stvarati ni iluzije da je u kratkom roku oslanjajući se samo na načelne deklaracije moguće menjati realni odnos snaga u svetu. Aktivnost nesvrstanih i ostalih zemalja u Organizaciji ujedinjenih nacija daje osnov za orijentaciju da stvarni problemi mira, bezbednosti i ravnopravne saradnje u svetu budu u središtu rada Organizacije ujedinjenih nacija.

Drugarice i drugovi, iako su se pozitivni rezultati popuštanja i rešavanja evropskih problema koji bi trebalo da omoguće da se prevaziđe blokovska podela Evrope, da se osigura jednaka bezbednost i ravnopravna saradnja nezavisnih i suverenih evropskih zemalja i omogući veći doprinos Evrope osiguranju mira, bezbednosti i ravnopravne saradnje i razvoja u svetu.

Jugoslavija se u punoj meri angažovala zajedno sa svim učesnicima, a naročito s vanblokovskim i nesvrstanim zemljama našeg Kontinenta, da se Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji završi s uspehom.

Mi smo se uvek zalagali da se pitanja Evropske bezbednosti i saradnje razmatraju u najtešnjoj povezanosti s kretanjima i problemima u drugim delovima sveta. Zbog toga smo se zajedno s nekim drugim evropskim zemljama odlučno založili za unošenje problema zemalja u razvoju i svetskih ekonomskih odnosa, odnosno izgradnje sistema novih ekonomskih odnosa, u dokumente Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji.

Naše gledište i stav o povezanosti evropske bezbednosti s bezbednošću u oblasti Mediterana već je dobilo svoju konkretnu manifestaciju u odluci o izradi posebnog dokumenta o tome.

Takođe, značajan doprinos jugoslovenske delegacije predstavljaju i njeni predlozi i dokumenti o obezbeđenju prava nacionalnih manjina, kao i o položaju radnika migranata, odnosno radnika na privremenom radu u inostranstvu. Smatramo da Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji već u sadašnjoj fazi treba da zauzme jasne stavove o nacionalnim manjinama, koje, kao evropska realnost, ne mogu i ne smeju da se previde, jer je to pitanje koje je u evropskoj istoriji ne jednom bilo povod i uzrok za krize i sukobe između evropskih država.

Što se tiče prava stranih radnika, smatramo veoma važnim da su države koje primaju ove radnike prihvatile da obezbede punu jednakost za strane radnike u pogledu uslova zapošljavanja i rada, uključujući i nagrađivanje kao i u pogledu socijalnog osiguranja. Ove države su takođe, prihvatile da razvijanjem podesnih formi ekonomske saradnje, pomognu državama iz kojih dolaze radnici migranti, da aktiviranjem pojedinih privrednih grana, povećaju mogućnost zapošljavanja u svojoj zemlji. S obzirom na broj naših radnika na privremenom radu u inostranstvu naša zemlja pridaje posebnu važnost tome što je ovaj stav usvojen opštom saglasnošću.

Od početka rada Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji, još od pripremne faze Jugoslavija je ovoj Konferenciji prilazila kao konferenciji 35 nezavisnih, suverenih i u svemu ravnopravnih zemalja, i davala joj svoj konstruktivni doprinos. Sa ovih

istih pozicija delujemo u završnoj fazi Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji, doprinoseći sporazumevanju o svim bitnim pitanjima evropske bezbednosti i saradnje.

Očekujemo da će Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji uspešno završiti svoj rad u što skorije vreme, na najvišem nivou, i da će to značiti dalji podsticaj pozitivnim procesima opšte evropske saradnje u svim oblastima, kao i jačanju bezbednosti i saradnje u svetu uopšte.

Drugarice i drugovi delegati,

Dozvolite da iznesem kratak osvrt na naše bilateralne odnose sa drugim zemljama.

Godinama razvijamo odnose sa drugim zemljama polazeći od poznatih principa naše zemlje i svih naših naroda i narodnosti. U tome naročiti značaj pridajemo uzajamnom poštovanju principa nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta, ravnopravnosti, obostranih interesa, saradnje i uzajamnog pomaganja, nemešanja u unutrašnje poslove i rešavanje spornih pitanja mirnim putem, što sve čini osnovne principe aktivne miroljubive koegzistencije. Na ovakvoj osnovi razvili smo izvanredno plodne odnose i saradnju na svim područjima s mnogim zemljama, na ovim istim osnovama stalno proširujemo i jačamo saradnju sa sve većim brojem zemalja.

O našim odnosima sa susednim zemljama govorio sam nedavno u Saveznom veću. Zato sada nameravam da se osvrnem samo na neke najaktuelnije događaje.

Sa Republikom Grčkom ostvarili smo nedavno, prilikom moje zvanične posete, široku razmenu mišljenja, razmotrivši s najodgovornijim državnicima sva pitanja koja interesuju naše dve zemlje.

Obostrano smo konstatovali da postoje uslovi želja i spremnost za razvijanje. svestrane dobrosusedske saradnje i prijateljskih odnosa između naše dve zemlje. Potpisali smo nekoliko važnih sporazuma. Dogovorili smo se da proučimo i pripremimo nove sporazume koji će voditi proširenju ekonomske, kulturne i druge saradnje. Saglasni smo i u tome da radimo na jačanju međusobnog poverenja i približavanju gledišta i o pitanjima o kojima se naša gledišta sada razlikuju s orijentacijom da nađemo rešenja za probleme od obostranog interesa.

Zaključili smo da jačamo političku saradnju, kako međusobnim posetama i konsultacijama na visokim nivoima, tako i saradnjom naših delegacija i misija, u vezi s aktuelnim međunarodnim pitanjima, za čije se rešavanje zalažu dve zemlje.

Ukratko, obostrano smo se mogli osvedočiti da je vrlo dobra perspektiva razvoja dobrosusedskih prijateljskih odnosa između Republike Grčke i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Polazeći od naše trajne orijentacije na razvoj svestrane saradnje sa susednom Italijom, pozdravili smo spremnost za razvoj prijateljskih odnosa s našom zemljom, izraženu u programskoj deklaraciji novog premijera gospodina Alda Mora, kao želju italijanske vlade da se u međusobnim odnosima krene napred. Poznati su, međutim, problemi koji otežavaju razvoj tih odnosa i čekaju svoje rešenje u interesu obe zemlje. Nadamo se da će italijanska vlada učiniti sve da se to i u praksi ostvari. To bi dalo nove podsticaje još širem i stabilnijem razvoju jugoslovensko - italijanskih odnosa, što je nesumnjivo u interesu obe zemlje.

Naši odnosi s Austrijom i dalje su opterećeni istim pitanjima kojima sam već imao prilike da govorim u ovom Domu. Odgovor austrijske vlade na našu notu od 29. oktobra ove godine u celini izražava negativan odnos Republike Austrije prema ispunja-

vanju svojih međunarodnih obaveza. Osim toga, austrijska vlada u svom odgovoru ne pokazuje nikakvu spremnost za otklanjanje drugih uzroka navedenih u našoj noti koji su stalna smetnja razvoju jugoslovensko - austrijskih odnosa, kao što je na primer, dirigovana antijugoslovenska kampanja iz Austrije.

Ove ocene odražavaju stanje jugoslovensko-austrijskih odnosa u tom momentu isto kao i ocena o bilateralnim odnosima sa ostalim susednim zemljama. Želim i ovom prilikom da naglasim da vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije odlučno ostaje pri svojim stavovima i zahtevima izraženim u našoj noti od 29. oktobra. Potpuno ostvarivanje prava i zaštite slovenačke i hrvatske manjine u Austriji kao i izvršenje drugih postojećih obaveza Republike Austrije prema Jugoslaviji kao što su vraćanje arhivskog blaga i kulturnih dobara koja su nacistički okupatori opljačkali i odvukli iz naše zemlje, a nalaze se u Austriji, naša je stalna briga i vlada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije će se i dalje zalagati za njihovo izvršavanje. Ako austrijska vlada zaista želi, kao što kaže u svojoj noti da reši sporna pitanja, neka ne sprečava da se to u praksi potvrdi. Više vredi u tom smislu jedan praktičan korak, izvršenje jedne od obaveza, nego sve izjave istaknutih ličnosti austrijske vlade o spremnosti za razgovore. Po sebi se razume da bi to veoma mnogo doprinelo daljem razvoju bilateralnih odnosa, što je u obostranom interesu.

Što se tiče naših odnosa sa drugim susednim zemljama nema novih momenata, pa ne bih imao šta da dodam onome što sam 5. novembra 1974. godine izložio pred Saveznim većem.

Drugarice i drugovi delegati,

najrazvijenije bilateralne odnose naša zemlja ima s evropskim zemljama. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, kao nesvrstana evropska zemlja, trajno je zainteresovana za svestranu ravnopravnu saradnju sa svim evropskim zemljama, bez obzira na to da li su one u vojnopolitičkim blokovima, ili ekonomskim zajednicama, ili su van blokova. Takav razvoj predodređen je objektivnim položajem, objektivnim ekonomskim, geografskim, istorijskim i političkim uslovima. Pred nama je zadatak da te odnose i dalje razvijamo i unapređujemo, nastojeći da proširimo saradnju s onim evropskim zemljama s kojima je saradnja ostala još uvek u uskim okvirima.

Nastavljen je uspešan razvoj saradnje sa Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika i ostalim socijalističkim zemljama istočne Evrope u svim oblastima. Unapređenje prijateljskih odnosa sa Sovjetskim Savezom ostvarivano je na bazi uzajamnog poštovanja principa ravnopravnosti, suvereniteta i nemešanja u unutrašnje stvari, tj. na principima zajednički usvojenim još u Beogradskoj deklaraciji 1955. godine i potvrđenim u zajedničkim dokumentima prilikom susreta predsednika Tita sa generalnim sekretarom Komunističke partije Sovjetskog Saveza Brežnjevom u toku poslednjih godina. Na ovoj osnovi razvijaju se uspešni politički kontakti i uzajamne posete na najvišem i drugim nivoima, razmena poruka i slično.

Ekonomska saradnja sa Sovjetskim Savezom je veoma razvijena i raznovrsna. Očekujemo da će vrednost naše trgovinske razmene dostići ove godine sumu od oko 1,4 milijarde dolara. Naučno - tehnička i kulturno-prosvetna saradnja sa Sovjetskim Savezom je veoma razvijena i postaje sve sadržajnija i bogatija. Ulažemo napore da ugovorno regulišemo obostranu informativnu delatnost. Nadamo se da će ovo naše nastojanje naići na puno razumevanje sovjetske strane.

Naši bilateralni odnosi s ostalim socijalističkim zemljama takođe su veoma razvijeni u mnogim oblastima /politički kontakti, posete, ekonomska, kulturna i druga saradnja/. Očekuje se da će ukupan obim razmene robe i usluga, na primer sa Demokratskom Republikom Nemačkom, Čehoslovačkom Socijalističkom Republikom, Narodnom Republikom Poljskom, zajedno dostići iznos od 1,2 milijarde dolara. Ovde ne pominjem susedne socijalističke zemlje – Rumuniju, Mađarsku i Bugarsku, pošto sam o odnosima s njima govorio u Saveznom veću 5. novembra. Uspešno se odvija naučno-tehnička saradnja, dok sve veći značaj imaju industrijska kooperacija, kao i drugi vidovi proizvodne saradnje s ovim zemljama.

I pored velikih uspeha u razvoju svestrane saradnje s evropskim socijalističkim zemljama, zajednički smo konstatovali s najvišim rukovodiocima ovih zemalja, da još nisu iskorišćene sve realne mogućnosti za dalje unapređenje naših odnosa i saradnje.

Hteo bih da istaknem dalji uspešan razvoj saradnje naše zemlje sa zapadnoevropskim zemljama. Uspešne posete Predsednika Republike Saveznoj Republici Nemačkoj i Danskoj ove godine, sa svoje strane, ukazuju na značaj koji Jugoslavija pridaje dugoročnoj i intenzivnoj saradnji sa zemljama ovog dela našeg Kontinenta. O tome svedoče i drugi česti i sadržajni kontakti na nivou vlada, parlamenata, političkih i drugih organizacija.

Posebno bih ukazao na široku i kontinuiranu razmenu mišljenja s ovim zemljama o najaktuelnijim međunarodnim problemima, u čemu izuzetno mesto ima razmena poruka Predsednika Republike druga Tita sa šefovima država ili vlada Velike Britanije, Francuske, Savezne Republike Nemačke, Švedske, Finske, kao i drugih zemalja.

U svim tim prilikama je došlo do izražaja obostrano uverenje nedeljivosti mira i o neophodnosti šire ravnopravne saradnje u cilju pronalaženja prihvatljivih rešenja za goruće probleme međunarodnih odnosa. Na Jugoslaviju se gleda kao na značajnog bilateralnog partnera i faktora u međunarodnim zbivanjima upravo zbog njene nezavisne pozicije i politike nesvrstanosti. Jugoslavija će i dalje razvijati sve korisne oblike saradnje, videći u njima ne samo doprinos boljim prilikama na našem Kontinentu, već i realan put ka boljem uzajamnom razumevanju, poštovanju i saradnji s ovim zemljama.

Želim da i ovom prilikom izrazim našu punu podršku i simpatije naporima portugalske vlade da omogući nezavisnost i nesmetan razvoj bivšim kolonijama, kao i da sprovede demokratski preobražaj i ostvari ekonomski i socijalni progres u svojoj zemlji.

Zapadnoevropske zemlje, kao što je poznato, predstavljaju vrlo značajnog partnera u našoj ukupnoj ekonomskoj saradnji. Ne računajući naše zapadne susede – Italiju i Austriju, o kojima sam ranije govorio, s ostalim zapadnoevropskim zemljama smo u 1973. godini ostvarili spoljnotrgovinsku razmenu od 2,3 milijarde dolara, s tim da će u ovoj godini biti ostvareno znatno povećanje, pošto je već za 10 meseci ostvareno 2,6 milijarde dolara. S ovim zemljama vrlo intenzivnu saradnju razvijamo na naučnom, tehničkom, tehnološkom, kulturnom i drugim područjima. Sve to zajedno, na svoj način ilustruje svestranost i dugoročnost naše saradnje sa zapadnoevropskim partnerima.

Naši odnosi sa Sjedinjenim Američkim Državama i drugim razvijenim vanevropskim zemljama karakterišu se u poslednje vreme jačanjem mnogih vidova saradnje. Saradnja između Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država i pored povremenih oscilacija i teškoća u bilateralnim odnosima do kojih je uglavnom dolazilo zbog različitih stavova i aktivnosti dve zemlje u vezi s međunarodnim problemima, razvija se povoljno, naročito na ekonomskom, finansijskom, naučno-tehnološkom planu gde su,

zahvaljujući obostranim dugoročnim interesima, zabeleženi značajni rezultati. Važan faktor povezivanja u odnosima između naše dve zemlje predstavlja veliki broj američkih građana poreklom iz Jugoslavije koji čuvaju živi interes za našu zemlju, iz koje su potekli. Razmenom poruka između predsednika Tita i predsednika Forda, avgusta ove godine, i nedavnom posetom državnog sekretara gospodina Kisindžera Jugoslaviji, dati su novi podsticaji unapređenju saradnje između dve zemlje na osnovu obostranog poštovanja principa sadržanih u zajedničkoj izjavi, objavljenoj prilikom posete predsednika Tita Sjedinjenim Američkim Državama 1971. godine, kao trajnoj osnovi stabilnih odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Ponovo je potvrđena želja i interes za nastavljanje i unapređivanje obostrano korisnih i prijateljskih odnosa i saradnje.

Naši odnosi s Japanom postepeno se proširuju u svim oblastima, posebno na planu ekonomskih odnosa i tehnološke saradnje, iako smo još uvek daleko od ostvarivanja nivoa saradnje prema stvarnim mogućnostima i potrebama naše dve zemlje.

S ostalim zemljama – Kanadom, Australijom, Novim Zelandom proširujemo političku, ekonomsku i drugu saradnju sve uspešnije, uprkos određenih objektivnih teškoća na području unapređenja privredne saradnje.

Drugarice i drugovi delegati, naša zemlja posebno daje prioritetan značaj bilateralnim odnosima i saradnji s nesvrstanim i drugim zemljama u razvoju. Ova saradnja je stalno u usponu i sve je raznovrsnija.

Opšta karakteristika odnosa naše zemlje s nesvrstanim i zemljama u razvoju je da je bilateralna saradnja relativno znatno razvijenija na političkom nego na ekonomskom, naučno-tehničkom i kulturnom planu, na području informacija itd. Sve intenzivnija politička saradnja sve čvršće međusobno poverenje i prijateljstvo, zajedničko učešće u akcijama koje preduzimaju nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju, stvaraju sve tešnje veze istinskog prijateljstva i solidarnosti između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju. U ovim zemljama naša zemlja uživa visok ugled i poverenje, zahvaljujući doslednom sprovođenju politike nesvrstanosti i angažovanju za ostvarenje zajednički usvojenih ciljeva i odluka nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju. Posete šefova država i vlada, susreti ministara i političkih, privrednih i drugih rukovodilaca, sve intenzivnija saradnja društveno-političkih organizacija, učešće naših stručnjaka i radnika u razvojnim projektima u nekim nesvrstanim zemljama u razvoju i drugi oblici saradnje, sve to doprinosi jačanju dobrih i prijateljskih odnosa s ovim zemljama i sve jačem međusobnom povezivanju i stvaranju trajne osnove za dugoročniju i sve plodniju saradnju na svim područjima.

U ovoj godini naša ekonomska saradnja s nesvrstanim i zemljama u razvoju beleži značajno povećanje i ima izgleda da bude udvostručena u odnosu na prošlogodišnji period. Samo tokom prvih šest meseci zaključeno je više investicionih radova nego u celoj protekloj godini. Dosadašnji rezultati, mada još uvek ispod realnih mogućnosti, potvrdili su opravdanost orijentacije na dugoročno privredno povezivanje sa zemljama u razvoju, na koje je predsednik Tito stalno ukazivao tokom godina. Rezolucija Savezne skupštine iz 1973. godine dala je tom procesu značajan impuls, a rezolucije X kongresa Saveza komunista Jugoslavije istakle su politički značaj unapređenja i proširenja ove saradnje na dugoročnoj osnovi i u najširim formama.

Uz obostrane inicijative, došlo je do formiranja bilateralnih mešovitih komiteta za ekonomsku saradnju s najvećim brojem nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju. Od

ovih tela očekujemo da ubuduće igraju značajnu ulogu u programiranju, usmeravanju i ostvarivanju ove saradnje. Neki od ovih komiteta već su pokazali dobre rezultate, posebno kada je bilo reči o stvaranju uslova za zaključivanje većih i dugoročnih aranžmana.

Istovremeno, na obostranu inicijativu, formirano je nekoliko zajedničkih preduzeća u oblasti poljoprivrede, industrije, rudarstva i građevinarstva, a našim organizacijama udruženog rada poverena je izgradnja niza složenih i krupnih objekata.

Na ostvarenju projekata naučno-tehničke saradnje u zemljama u razvoju angažovan je veći broj jugoslovenskih stručnjaka, a na našim univerzitetima školuje se nekoliko hiljada studenata iz zemalja u razvoju.

No, i pored zabeleženih uspeha, naša ekonomska saradnja s nesvrstanim zemljama i zemljama u razvoju još uvek zaostaje iza nivoa naših političkih odnosa, kao i realnih mogućnosti i uzajamnih interesa. Neka pitanja, na našoj strani, treba brže i efikasnije rešavati. Radi se, pre svega, o sprovođenju odluke X kongresa koja predviđa da se „usvojena politika prema zemljama u razvoju konkretizuje i čvrsto ugradi u dugoročne planove našeg razvoja i u planove razvoja organizacija udruženog rada, kao osnovnih nosilaca i realizacije te politike".

Osnovna karakteristika razvoja naših odnosa s arapskim zemljama Bliskog istoka i Severne Afrike, inače tradicionalno prijateljskih, jeste da su oni u svojoj razvojnoj liniji dobili nove i dugoročne dimenzije, beležeći stalni uspon i stabilnu tendenciju proširenja u svim oblastima.

Želim posebno da istaknem da se naša ekonomska saradnja s nekim zemljama ovog regiona, proizvođačima nafte, dobro razvija i da se ostvaruju dogovori, postignuti prilikom razmene poseta na visokom nivou, o učešću naših privrednih organizacija u realizaciji programa privrednog razvoja tih zemalja.

Politički odnosi sa zemljama Afrike južno od Sahare, gde se odvijaju ubrzani procesi dekolonizacije, kao rezultat oslobodilačke borbe, i gde nastaju nove države, kao Gvineja Bisao, Mozambik, a uskoro, nadamo se i Angola i druge, koje igraju veoma značajnu ulogu u međunarodnim odnosima, razvijaju se dobro. Unapređuje se i ekonomska i naučno - tehnička saradnja s većim brojem ovih zemalja, mada se i ovde saradnja razvija neravnomerno i daleko je od postojećih mogućnosti i potreba.

Politički i ekonomski odnosi Jugoslavije sa zemljama južne i jugoistočne Azije razvijaju se uspešno već duži niz godina. Posebno se stalnom linijom uspona, već više od dve decenije razvija saradnja s Indijom i Šri Lankom. Posete Predsednika Republike druga Tita Indiji, Bangladešu i Nepalu početkom ove godine, kao i drugi susreti na najvišem nivou i na nivou šefova vlada i ministara iz zemalja ovog regiona, doprineli su daljem jačanju političke, ekonomske, naučno - tehničke i drugih vidova bilateralne saradnje.

U dosadašnjem razvoju naših odnosa sa zemljama Dalekog istoka stvoreni su uslovi za tešnju, raznovrsnu i dugoročnu saradnju.

Jugoslavija pridaje značajno mesto razvoju prijateljskih odnosa i saradnje s Narodnom Republikom Kinom, sa željom da dosadašnja korisna saradnja obuhvati sve oblasti bilateralnih odnosa, u skladu s interesima obe zemlje. Prijem na koji je naišla delegacija Skupštine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Narodnoj Republici Kini, kao i naši nedavni razgovori s kineskim državnicima u raznim prilikama, potvrđuju značaj i korisnost ovakvih susreta za još tešnju i plodniju saradnju. Ostva-

reni su značajni rezultati na planu daljeg unapređenja i proširenja obima ekonomske saradnje, a uvereni smo da postoje povoljni uslovi za njihovo dalje produbljivanje. Prema današnjoj informaciji, robna razmena s Kinom je ove godine udvostručena u odnosu na prošlu godinu.

Naši bilateralni odnosi sa zemljama Indokine imaju specifičan vid, s obzirom na postojeću situaciju u tim zemljama. Poznato je da je naša zemlja pružila, i dalje pruža, svestranu podršku i pomoć oslobodilačkoj borbi naroda ovog regiona, kao i njihovoj što široj međunarodnoj afirmaciji. Posete državnih delegacija Demokratske Republike Vijetnam, Privremene vlade Republike Južni Vijetnam i Kraljevske vlade Nacionalnog jedinstva Kambodže dale su značajan impuls jačanju bilateralne saradnje i njenoj diversifikaciji. Sa Demokratskom Republikom Vijetnam i Privremenom vladom Republike Južni Vijetnam zaključeni su sporazumi o ekonomskoj pomoći i saradnji, razmotrene su mogućnosti u domenu naučno-tehničke saradnje i uspostavljanje čvrstih veza na informativnom planu. Imajući u vidu sadašnju situaciju, ekonomska saradnja s ovim zemljama ima pretežno karakter pomoći. Uspešna obnova i privredna izgradnja ovih ratom razorenih zemalja, i jačanje njihovih ekonomskih potencijala omogućiće da se naši ekonomski odnosi sa njima regulišu kao i sa drugim zemljama.

Naša zemlja s velikim interesovanjem i pažnjom prati razvoj situacije na Korejskom poluostrvu. Dosledni svojoj principijelnoj politici, mi pružamo podršku naporima vlade Narodne Demokratske Republike Koreje za ujedinjenje zemlje mirnim putem i bez mešanja spolja.

U sadašnjoj fazi intenzivnih kretanja u pravcu pune političke i ekonomske emancipacije, zemlje Latinske Amerike i Kariba daju sve veći doprinos i imaju sve veću ulogu u zajedničkim akcijama nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju. Odnosi Jugoslavije s ovim zemljama postaju sve bliži, a saradnja raznovrsnija. Naši ekonomski odnosi sa zemljama ovog regiona razvijaju se i proširuju kroz robnu razmenu, naučno-tehničku saradnju, kao i izvođenjem investicionih projekata u Peruu i Panami i zajedničkim ulaganjima i kooperacijom s Meksikom i drugim zemljama. Saradnja naše zemlje s Kubom znatno je unapređena i proširena, te se otvaraju sve veće perspektive za njen dalji razvoj. Međutim, obim i porast ekonomske i druge saradnje zaostaje za sve razvijenijim političkim odnosima naše zemlje sa zemljama ovog regiona.

Drugarice i drugovi delegati,

uspešne akcije koje ostvarujemo na planu jačanja socijalističkih samoupravnih odnosa, opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, neprekidna aktivnost socijalističke nesvrstane Jugoslavije na najširem međunarodnom planu, neposredno doprinose stalnom jačanju nezavisnosti i bezbednosti naše zemlje, stabilnosti njenog položaja i njenoj ulozi i ugledu u svetu. U tome leži glavni razlog zašto reakcionarne snage u pojedinim zemljama, kojima smeta ovakav razvoj naše zemlje i njena uloga u međunarodnim odnosima, vode kampanju protiv Jugoslavije i pribegavaju raznim pokušajima mešanja i vršenja pritiska, u nameri da ometu naš opšti razvoj. Za žaljenje je što one uspevaju da za takve ciljeve ponekad nadu podršku i u nekim susednim zemljama, koristeći se pri tome preostalim nerešenim bilateralnim pitanjima s njima. Moramo računati da će takvih pritisaka i špekulacija u vezi s našim daljim razvitkom biti i ubuduće. To od nas zahteva stalnu budnost i još veću aktivnost na što potpunijem oživotvorenju odredaba Ustava i odluka X kongresa Saveza komunista Jugoslavije.

Dalje učvršćenje jedinstva naše socijalističke zajednice i njen svestrani napredak najbolji su odgovor koji radnička klasa i narodi i narodnosti Jugoslavije daju takvim nastojanjima i svima onima koji žele da podrivaju našu zemlju.

Drugarice i drugovi, na završetku, želim da istaknem da, iako je prošlo kratko vreme od donošenja novog Ustava, možemo reći da su pozitivna iskustva uključivanja znatno većeg broja političkih, društvenih, privrednih i drugih činilaca naše zemlje u spoljnopolitičku aktivnost, veoma dragocena. Radi efikasnijeg i plodnijeg rada na ovom polju, neophodno je da obezbedimo veće usklađivanje našeg delovanja u svetu. To je zadatak koji je utvrđen i na X kongresu Saveza komunista Jugoslavije, koji obavezuje sve nosioce spoljnopolitičke aktivnosti na dalje razvijanje i svestrano usavršavanje prakse konkretnog dogovaranja o pitanjima iz međunarodne saradnje.

Savezni sekretarijat za inostrane poslove stalno čini napore da se osposobljava i usavršava, kako bi svojim ukupnim delovanjem izvršavao svoje Ustavom i zakonom određene zadatke, u punoj saradnji sa svim drugim saveznim, republičkim, pokrajinskim, samoupravnim i drugim faktorima u razvijanju odnosa i veza sa drugim zemljama. U toku protekle godine ostvarili smo, stalnim i neprekidnim dogovaranjem s republikama i pokrajinama, uspešnu saradnju, koju treba i ubuduće da nastavimo i dalje da razvijamo.

Usklađenom aktivnošću naše socijalističke zajednice, raznovrsnim i usaglašenim inicijativama i akcijama društveno - političkih i samoupravnih faktora koji deluju u oblasti međunarodnih odnosa, obezbedićemo na najefikasniji način zadatke i ciljeve koji stoje pred našom spoljnom politikom. Krupnu ulogu u otvaranju novih mogućnosti uticaja samoupravnih faktora u procesu izgrađivanja naše spoljne politike, ima upravo naš skupštinski sistem gde će kroz primenu delegatskog principa društveno-političke zajednice i udruženi rad imati neposredan uvid i davati svoj doprinos našem postavljanju i delovanju u ovoj oblasti. U tome, posebno se ističe uloga i značaj Skupštine SFRJ.

/Miloš Minić, *Spoljna politika Jugoslavije, 1973-1979-govori i članci*,
Novi Sad, 1979, s. 119- 138./

32. EKSPOZE RAIFA DIZDAREVIĆA, SAVEZNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE, U SKUPŠTINI SFRJ, 9. APRIL 1985 GOD.[30]

Drugarice i drugovi delegati,
Druže predsjedniče,

Današnju raspravu o spoljnoj politici naše zemlje vodimo u veoma osjetljivom trenutku međunarodnih odnosa i u vrijeme intenzivne međunarodne aktivnosti Jugoslavije.

Međunarodni odnosi danas traže puni doprinos svake zemlje u rješavanju nagomilanih problema u sve više međuzavisnom svijetu. Jasnije nego možda ikada ranije se

[30] Raif Dizdarević /1926./, bio je savezni sekretar za inostrane poslove SFR Jugoslavije /1984-1987/. Diplomata i političar, bio je na službi u ambasadama u Sofiji, Moskvi i Pragu. Bio je predsednik Predsedništva SFRJ /1988-89/.

vidi da ni jedna zemlja ne može rješavati svoje probleme izolovano od međunarodnih ekonomskih i političkih tokova i bez napora da na ove tokove utiče u interesu čitave međunarodne zajednice time i svakog njenog člana.

Zato moramo neprestano imati na umu da je snaga našeg međunarodnog položaja, našeg ugleda u svijetu, zavisila uvijek kako od snage našeg unutrašnjeg razvitka tako i od našeg međunarodnog angažovanja, od razvijenosti saradnje i odnosa Jugoslavije sa zemljama širom svijeta, od aktivnog učešća Jugoslavije u međunarodnim zbivanjima, od doprinosa koga dajemo emancipaciji međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa, slobodi, samostalnosti nezavisnosti, ravnopravnosti i razvoju svih zemalja, progresu u svjetskom razvoju. Dakle, svemu onome što jača svaku, pa i našu zemlju, što predstavlja oslonac i daje snagu našim progresivnim stremljenjima, što, ustvari, štiti i unapređuje vitalne interese našeg društva kao cjeline i svakog našeg građanina.

Takvo angažovanje je bilo moguće zahvaljujući našem nezavisnom međunarodnom položaju i našoj politici nesvrstavanja koje smo izgrađivali pod rukovodstvom druga Tita. U njegovom velikom djelu nalazimo pouzdani oslonac i stalni podsticaj naporima naše zemlje na međunarodnom planu. U svim našim kontaktima sa spoljnim svijetom neprestano nailazimo na duboko uvažavanje Titove istorijske uloge i isticanje aktuelnog značaja njegove misli za razumijevanje složenih i često protivurječnih procesa u savremenom svijetu, za napore koji vode trajnom miru i napretku u svijetu.

Rukovođeni takvim stavovima mi smo u protekloj godini razvijali veoma intenzivnu spoljnopolitičku aktivnost, ostvarivali smo sadržajne kontakte i unapređivali bilateralnu saradnju sa susjedima, sa nesvrstanim zemljama, sa evropskim zemljama, sa velikim silama sa našim partnerima na svim kontinentima. U svim tim kontaktima, kao i kroz naše aktivno učešće na međunarodnim skupovima i u međunarodnim organizacijama, dosljedno smo se zalagali za utvrđene prioritete naše spoljne politike.

A ti prioriteti su: aktivna nesvrstana politika u globalnim pitanjima mira bezbjednosti i razvoja u svijetu, u Evropi, na Balkanu i na Mediteranu, puno angažovanje u pokretu nesvrstanosti, politika dobrosusjedstva, razvijanje bilateralne saradnje, stvaranje uslova i angažovanje za ekspanziju ekonomske saradnje i istovremeno olakšavanje spoljnih finansijskih obaveza na liniji realizacije dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, aktivno djelovanje na rješavanju problema koji opterećuju naše odnose sa pojedinim partnerima, briga o interesima i položaju naših građana na radu u inostranstvu i o njihovoj vezi sa domovinom, kao i njegovanje odnosa višemilionskog iseljeništva sa starom postojbinom.

Želim posebno istaći da je čitava naša spoljnopolitička aktivnost u prošloj i ovoj godini u punoj mjeri okrenuta ekonomskim potrebama zemlje u odnosima sa svijetom i, da ponovim, obezbjeđivanja što povoljnijih spoljnih uslova za ostvarivanje politike i dugoročnog programa ekonomske stabilizacije.

Ove prioritete našeg međunarodnog angažovanja ostvarivali smo u međunarodnim okolnostima koje su posljednjih godina posebno složene i nepovoljne.

Korijeni i mnoge negativne posljedice ovakvog stanja su vama, drugarice i drugovi delegati, poznati. O tome je u više navrata vođena debata u ovom mandatu skupštine. Sa njima se svakodnevno suočavamo. Tu još uvijek nema bitnih promjena, iako postoje izvjesni nagovještaji popuštanja zategnutosti.

Svijet je i dalje pod snažnim pritiskom blokovske podijeljenosti i isključivosti. Tu je nagomilano nepovjerenje među velikim silama i blokovsko nadmetanje. Tu je beskrajna trka u naoružanju koja, nažalost, dobija nove podsticaje i sve više ugrožava osnove mira i bezbjednosti u svijetu. Tu su krizna žarišta, primjena sile i lokalni ratovi što, pored ljudskih žrtava i materijalnog razaranja, nosi u sebi stalne opasnosti širih sukoba. I tu je neprestano pogoršavanje socijalnih i ekonomskih uslova u mnogim dijelovima svijeta i sve veći ekonomski jaz između razvijenih i zemalja u razvoju sa pokušajima nametanja novih oblika potčinjavanja i neokolonijalne eksploatacije zemalja u razvoju. Nastojanja da se po svaku cijenu sačuvaju stečene pozicije i privilegije i da se zaustave i potisnu pozitivni procesi i demokratske promjene u međunarodnim odnosima, upozoravaju nas da imperijalističke i hegemonističke pretenzije još uvijek ne pripadaju prošlosti.

Sve je to u dubokoj suprotnosti sa interesima i željama većine zemalja i naroda svijeta. Oni hoće da se samostalno i u miru razvijaju, da jačaju svoju nezavisnost i da na ravnopravnoj osnovi sarađuju i grade pravedniju i bolju budućnost. U tome ih, i pored svih nepovoljnih pojava, ohrabruje činjenica da u svijetu, čak i u samim blokovima, jačaju težnje za samostalnošću i emancipacijom. Ne jenjava riješenost naroda izloženih agresiji da nastave sa pružanjem odlučnog otpora. Sve je teže i komplikovanije silama dominacije, okupacije i rata da nameću svoju volju. I pored svih teškoća i udaraca, akcije nesvrstanih zemalja, ujedinjene nacije, nastavak procesa evropske saradnje i bezbjednosti, ostaju bitni oslonci u izvlačenju svijeta iz kriza u koje zapada. Održavanje svjetskog mira i suprotstavljanje opasnostima nuklearnog rata sve više preokupira međunarodnu javnost i mnoge vlade i podstiče najšire zahtjeve za zaustavljanje trke u naoružanju i jačanje bezbjednosti svih zemalja.

Drugovi i drugarice,

U našoj međunarodnoj aktivnosti mi, kao i uvijek do sada, nastojimo da doprinesemo prevladavanju sadašnjih nepovoljnih tokova u svijetu. Vjerujemo da nema zemlje koja svojim aktivnim učešćem tome ne može doprinijeti. U tom pravcu djelujemo sami i zajedno sa drugima, posebno nesvrstanim zemljama, sa svima koji u pregovaranju i sporazumijevanju, a ne u konfrontaciji, vide jedini realan i razuman put rješavanju problema.

Zato smo, kao i svijet u cjelini, sa olakšanjem primili i pozdravili dogovor SAD i SSSR o novim pregovorima o kontroli naoružanja i razoružanju, koji su nedavno otpočeli u Ženevi. Takođe smo izrazili nadu da će ovog puta biti korišćena iskustva prošlosti kao putokaz za budućnost. Ta iskustva potvrđuju da pregovaranje o problemima koji se tiču egzistencije i vitalnih interesa svih zemalja, može dati trajne i pozitivne rezultate samo ako bude usmjereno na ostvarivanje univerzalnog detanta, koji treba da uključi interese, učešće i doprinos najšire međunarodne zajednice.

Svijet očekuje da će novi pregovori dvije velike sile voditi cilju koji su one sebi postavile u saopštenju iz Ženeve, tj. ka postizanju sporazuma o sprječavanju trke u naoružanju u kosmosu i njenom obustavljanju na zemlji, smanjivanju postojećih zaliha nuklearnog naoružanja do njegove eliminacije, u cijelosti i u svim dijelovima svijeta. Kao i drugi, i mi smo zabrinuti prenošenjem trke u naoružanju u kosmos i stavljanjem razvoja nauke i tehnologije na tom polju u službu konfrontacije, umjesto miroljubi-

ve saradnje i širenja granica znanja i sposobnosti čovjeka da koristi kosmos za opštu dobrobit. Kosmos se, nažalost, već duže vremena koristi i u vojne svrhe, ali nove opasnosti direktnog nadmetanja u tom prostoru vode daljem gomilanju ne samo defanzivnog, već i ofanzivno naoružanja i prijete nesagledivim posljedicama po čitav svijet. Svaki napredak u pravcu smanjenja nivoa naoružanja, nuklearnog ili konvencionalnog smatramo doprinosom opštoj bezbjednosti, sporazumijevanje i saradnja između država i naroda jednostavno nemaju druge prihvatljive alternative, zato se zalažemo za aktiviranje svih foruma gdje se razmatraju pitanja kontrole naoružanja i razoružanja: u Ujedinjenim nacijama, u Konferenciji o evropskoj bezbjednosti i saradnji, u Pokretu nesvrstanosti.

Mi se nadamo da će dijalog SSSR i SAD, koliko god još uvijek ograničen i uslovljen, djelovati na popuštanje zategnutosti i širenje saradnje u svijetu, pa i na našem evropskom kontinentu.

U proteklim godinama zaoštravanja odnosa između velikih sila i blokova, većina evropskih zemalja je nastojala da sačuva dostignuti stepen međuevropske saradnje. Zahvaljujući tom interesu proces konferencije evropske bezbjednosti i saradnje održao se i u najtežim uslovima,

Razvoj u Evropi u novije vrijeme potvrđuje da evropske zemlje u ogromnoj većini ne žele dozvoliti da budu poprište novih i još opasnijih konfrontacija niti da budu na marginama svjetskih kretanja očigledno je postojanje interesa za uspjeh pregovora SSSR – SAD, za ublažavanje i prevazilaženje stanja zategnutosti i obnovu procesa detanta.

Prvog avgusta obilježićemo 10-godišnjicu potpisivanja Finalnog akta, kojim su se evropske zemlje dogovorile o održavanju i razvijanju mira, bezbjednosti i svestrane saradnje u Evropi. Moram da kažem da su, nažalost, sve ove godine protekle više u znaku polemike šta je smisao i kakav je značaj pojedinih dijelova sadržaja Finalnog akta, nego u naporima za njegovu što potpuniju realizaciju.

Vjerujemo da je sada povoljan trenutak za pojačano angažovanje na ostvarivanju dogovora iz Helsinkija. Mi smo vitalno zainteresovani da se u evropskim odnosima snažnije reafirmiše detant i širi ravnopravno učešće i saradnja svih faktora u naporima za izgradnju i jačanje sistema evropske bezbjednosti za ublažavanje blokovskih podjela, produbljavanje odnosa međusobnog povjerenja i širenja saradnje između evropskih država.

Krajem aprila predstoji u Štokholmu sastanak ministara inostranih poslova neutralnih i nesvrstanih zemalja.

Sastanak je izraz nastojanja ove grupe zemalja da u sadašnjem trenutku doprinesu daljem radu evropske konferencije o razoružanju i mjerama povjerenja i unapređivanju procesa konferencije evropske bezbjednosti i saradnje u cjelini. Grupa neutralnih i nesvrstanih zemalja, s pravom nazvana „graditeljem mostova", nastavlja svoju ulogu kojom se afirmisala kao politički i pregovarački faktor i nosilac opšteevropskih rješenja.

Mi čvrsto vjerujemo da se principi i duh Helsinkija mogu najpotpunije izraziti i pretvarati u djelo u odnosima izmedju zemalja u neposrednom i širem susjedstvu. Uvijek smo smatrali da zalaganje za mir, bezbjednost i saradnju svaka zemlja treba da ispoljava, prije svega, na svojim granicama.

Odnosi sa susjedima su uvijek imali puni prioritet u međunarodnom angažovanju Jugoslavije. To se odrazilo i u našoj aktivnosti u proteklom periodu. Sa svim susjedima nastojimo da razvijamo odnose dobrosusjedske saradnje na osnovama punog poštovan principa samostalnosti, nezavisnosti, ravnopravnosti, nemiješanja, uzajamnog poštovanja i uzajamne koristi, mi želimo da na osnovu punog poštovanja ovih principa poboljšamo odnose i razvijamo saradnju i sa narodnom republikom Albanijom.

Kontinuirani politički dijalog i razvoj svestrane saradnje posebno na ekonomskom planu, bili su u središtu aktivnosti na produbljavanju naših odnosa sa skoro svim susjedima, u takvom prilazu adekvatno mjesto našla su i otvorena i sporna pitanja.

Balkanske narode i zemlje povezuje zajednička težnja da ovaj region bude područje mira stabilnosti i saradnje bez atomskog oružja. Potreban je stalan zajednički napor u traženju puteva za ostvarivanje ovog cilja. Njemu se možemo približiti razvijanjem saradnje u svim oblastima gdje postoje zajednički interes. Time ćemo stvarati uslove za saradnju i u onim oblastima u kojima to sada nije moguće. Počeci balkanske saradnje opravdavaju nove napore da se pokrenuti proces nastavi i unapređuje.

U našoj ukupnoj spoljnopolitičkoj aktivnosti kao što se to moglo vidjeti u brojnim i veoma sadržajnim susretima u toku ove godine, pridajemo najveći značaj razvijanju svestrane bilateralne političke i ekonomske saradnje sa najširim krugom zemalja, uključivši i velike sile.

U nedavnom susretu koji su predsjednik Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Veselin Đuranović i predsjednik Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije Ali Šukrija imali sa novoizabranim generalnim sekretarom CK KPSS Mihailom Gorbačovim, naglašena je obostrana spremnost za dalji razvoj odnosa i saradnje na obostrano prihvaćenim principima, čija se vrijednost istorijski potvrdila.

Uskoro predstoji posjeta predsjednice saveznog izvršnog vijeća drugarice Milke Planinc Sjedinjenim Američkim Državama. To će u ovom trenutku naših odnosa biti nova prilika za nastavak dijaloga o aktuelnim pitanjima uzajamnih odnosa i daljeg razvijanja međusobne saradnje.

Nastavlja se veoma pozitivan razvoj naših odnosa sa Narodnom Republikom Kinom koji posljednjih godina bilježe stalni uspon. Mi sa uvažavanjem pratimo porast aktivnosti i uloge Narodne Republike Kine u međunarodnim odnosima.

Drugarice i drugovi delegati,

Dok u oživljavanju pregovaranja u tako značajnom pitanju, kao što je razoružanje, primjećujemo izvjesne znakove pozitivnijeg kretanja i njihov širi uticaj, dotle na jednom drugom, za svijet vitalnom planu - tretiranju problema razvoja i položaja zemalja u razvoju - sličnih nagovještaja nema, tu nema pomjeranja na bolje. Obratno, može se samo konstatovati da se položaj zemalja u razvoju dalje pogoršava i da se širi jaz između razvijenih i zemalja u razvoju. Nažalost, još uvijek se u najvećem broju razvijenih zemalja ne shvata kakve sve opasnosti po budućnost svijeta sadrži takav razvoj, koliko ugrožava stabilnost svijeta u cjelini, a ne samo nekih njegovih dijelova.

Dohodak po glavi stanovnika u velikom broju zemalja u razvoju opada. Tako je, na primjer, u zemljama Latinske Amerike pao na nivo 1976. godine, a u najsiroma-

šnijim afričkim zemljama čak na nivo od prije petnaest godina. Cijene sirovina, koje za veliki broj zemalja u razvoju predstavljaju osnovni prihod, pale su na najniži nivo u posljednjih pedeset godina. Istovremeno rastu protekcionističke barijere prema proizvodima zemalja u razvoju. Odliv kapitala iz zemalja u razvoju koji im je toliko potreban za njihov rast, je danas veći od priliva. Na svjetskom tržištu kapitala samo SAD su u prošloj godini angažovale dva puta više sredstava nego sve zemlje u razvoju zajedno.

Glad i neimaština su posebno potresan izraz ovakvog stanja. Više od milijardu ljudi živi u krajnjem siromaštvu, a 450 miliona se nalazi na granici egzistencije. Istovremeno sa gomilanjem viškova hrane u jednom dijelu svijeta, životi desetina miliona ljudi u Africi su ugroženi, a hiljade dnevno umire od gladi. Svake godine u svijetu od gladi umire oko sedam miliona djece.

Dugovi zemalja u razvoju, odnosno kriza njihove prezaduženosti, su poseban problem u kome su na koncentrisan način odraženi svi negativni trendovi cjeline međunarodnih ekonomskih odnosa i sve već pomenute i druge pojave koje pogađaju zemlje u razvoju. Ovi dugovi su u 1984. godini dostigli iznos od devetsto milijardi, a ove godine će narasti na hiljadu milijardi dolara. Zemlje u razvoju su samo za njihovu otplatu u 1984. godini dale 123 milijarde dolara, od čega samo za kamate 71 milijardu. U ovoj godini otplate će iznositi 135 milijardi, od toga za kamate 74 milijarde dolara. Ustvari, dugovi su postali instrument iscrpljivanja zemalja u razvoju, a nerijetko se koriste kao sredstvo za vršenje pritisaka i miješanje u unutrašnji ekonomski razvoj, sa pokušajima izvoza sistema i nametanja.

Sve veći broj zemalja u razvoju diže glas protiv neizdrživih obaveza koje im se nameću i koje im oduzimaju prostor za rast i razvoj. One odlučno traže poboljšavanje uslova otplate da bi uopšte mogle odgovoriti svojim obavezama. Sada se pokušava stvarati utisak da je kritična tačka krize prezaduženosti prevaziđe time što su reprogramirane obaveze jednog dijela dužnika. Međutim, to je samo opasna iluzija. Ustvari, samo se odlažu vrhunac krize i najteži potresi, jer se pod sadašnjim uslovima reprogramiranja, sa visokim kamatama i precijenjenim dolarom, dugovi stalno povećavaju. Ukoliko se sadašnja politika nastavi, sve veći broj dužnika neće biti u stanju da odgovara svojim obavezama. To može dovesti do sloma postojećeg monetarnog i finansijskog sistema, što će pogoditi i dužnike i povjerioce, ne zna se koga više.

Sve je očiglednije, a i prisutnije saznanje u svijetu da postoji samo jedan put za rješavanje ovog, ustvari, globalnog problema. To je globalni politički dogovor između zemalja dužnika i povjerilaca, koji treba da služi kao okvir za rješenja prilagođena specifičnostima svake zemlje. To, naravno, podrazumijeva promjenu i filozofije i prakse Međunarodnog monetarnog fonda u pravcu zaštite interesa i osiguranja razvoja i zemalja dužnika.

Jugoslavija u velikoj mjeri dijeli sudbinu i položaj zemalja u razvoju. Ona djeluje i pruža punu podršku naporima i prijedlozima ostalih zemalja dužnika, posebno Latinske Amerike, za rješavanje problema dugova. U poznatim nepovoljnim uslovima i naša zemlja je morala tražiti načine i puteve za rješavanje problema svoj spoljne likvidnosti. Pregovori o refinansiranju dijela obaveza koje su dospijevale i u kojima smo krajnjim naporima ostvarivali ono sto je bilo realno moguće, pokazali su da i Jugoslavija, kao i ostale zemlje u razvoju - dužnici, nailazi na ozbiljne teškoće u traženju i iznalaženju prihvatljivih rješenja.

Naš prijedlog o višegodišnjem reprogramiranju dugova, uz povoljnije uslove, nije naišao na podršku niza naših partnera. Kada se zna da Jugoslavija izvršava sve svoje obaveze prema povjeriocima i da je u unutrašnjem razvoju učinila odricanja kao malo koja zemlja da bi u krajnje nepovoljnim spoljnim uslovima obezbijedila razvoj i činila korake u njegovom stabilizovanju - onda je normalno da sebi i našim partnerima postavimo pitanje zašto se kada je riječ o uslovima otplate dugova i prijedlozima Jugoslavije za srednjoročni reprogram, u novije vrijeme pokazuje nerazumijevanje i zaoštravaju uslovi, zašto se javne izjave toliko razilaze sa konkretnim stavovima i uslovima koji nam se postavljaju u pregovorima. Mi moramo nastaviti sa ispitivanjem i traženjem svih mogućih opcija za olakšanje tereta dugova.

Jugoslavija je bila, ostala i biće, aktivan učesnik u svim zajedničkim naporima zemalja - dužnika u traženju trajnih i povoljnijih rješenja problema dugova, kroz dijalog dužnika i povjerilaca.

Obnavljanje već više godina prekinutog dijaloga o potrebnim promjenama sadašnjeg sistema međunarodnih ekonomskih odnosa je u interesu i razvijenih zemalja, one treba da se oslobode zablude da su dijalog sjever – jug, kao i izgrađivanje novog međunarodnog ekonomskog poretka, potrebni samo zemljama u razvoju.

Razvijene zemlje će sutra, zajedno sa zemljama u razvoju, trpiti štetu zato što danas odbijaju pregovore. U sve jedinstvenijoj svjetskoj privredi, praksa jednostranih odluka i stavljanje zemalja u razvoju pred svršen čin na kraju pogađa sve. Zato sa razlogom očekujemo da će predstojeći samit sedam najrazvijenijih zemalja pokazati više razumijevanja za svu složenost ovog problema i međuzavisnost interesa razvijenih i zemalja u razvoju. Ustvari, realni dugoročni interesi nalažu svim razvijenim zemljama, bez razlike, da daju tome svoj doprinos. Ko i konkretno ne olakšava razvoj zemalja u razvoju, taj ne pomaže stvar mira i bezbjednosti u svijetu. Nema razvoja bez mira ali ni trajnog i čvrstog mira bez razvoja.

Nesvrstane i druge zemlje u razvoju se, sa svoje strane, neprestano zalažu za bar početna pomjeranja u tom pravcu. U vrlo intenzivnim konsultacijama među nesvrstanim zemljama aktivno se razmatraju ideje i inicijative za oživljavanje dijaloga Sjever - Jug. Zemlje u razvoju čine posebne napore da se stvore uslovi za održavanje međunarodne konferencije o novcu i finansijama za razvoj.

U skladu sa našim bitnim opredjeljenjima, saradnja Jugoslavije sa zemljama u razvoju je u našem direktnom ekonomskom interesu i u funkciji bržeg razvoja zemalja u razvoju. Oslonac na sopstvene snage i jačanje međusobne ekonomske saradnje zemalja u razvoju su glavni izvori njihovog razvoja i bitan oslonac u jačanju njihovih pojedinačnih i kolektivnih pozicija kao partnera razvijenih zemalja. O tome moramo da vodimo računa kako pri utvrđivanju pravaca naše razvojne politike, tako i naših cjelokupnih ekonomskih odnosa sa inostranstvom. Nažalost, pokazatelji stanja ekonomske saradnje Jugoslavije sa zemljama u razvoju alarmirajuće upozoravaju da mi to i nedovoljno i krajnje sporo činimo.

Drugarice i drugovi,

Veliki značaj ima činjenica da upravo u ovako teškim međunarodnim političkim i ekonomskim prilikama, politika nesvrstanosti pokazuje svoje prave i trajne vrijednosti i da se od pokreta nesvrstanih zemalja - i u njemu i izvan njega - traži i očekuje puno

angažovanje i doprinos poboljšanju međunarodne situacije i rješavanje najaktuelnijih problema u svijetu.

Na samitu u Nju Delhiju reafirmisani su izvorni principi i ciljevi nesvrstanosti i učvršćeno je jedinstvo Pokreta. Možemo konstatovati da je od tada manje pokušaja da se pokret preusmjerava u tuđem interesu i li da mu se nameću stavovi suprotni njegovim osnovnim principima.

Veoma je ohrabrujuće da i one nesvrstane zemlje, koje su u najvećim teškoćama i zbog toga posebno izložene spoljnim pritiscima, nisu dovele u pitanje svoju pripadnost pokretu. Štaviše, za sve nesvrstane zemlje je, možda i više nego ranije, neophodan snažan, jedinstven i aktivan pokret, jer u njemu vide oslonac u svojoj borbi za očuvanje nezavisnog položaja kao i okvir za zajedničko djelovanje na međunarodnom planu.

Nije stoga slučajno da se u krugu nesvrstanih sve češće čuju glasovi o potrebi veće dinamizacije i aktivnosti pokreta i politike nesvrstanosti uopšte. Jer, mora se reći da pokret kao cjelina nije bio uvijek ni dovoljno aktivan niti prisutan koliko je trebalo.

Pojedinim pitanjima, osobito u akutnim ekonomskim problemima i nekim kriznim žarištima, pokret ima jasna opredjeljenja i široko formulisane platforme i programe za rješavanje akutnih problema i kriza, ali raširено je mišljenje da se nije u punoj mjeri i konkretno angažovao za njihovo oživotvorenje.

To nikako ne umanjuje mnoge pozitivne i značajne akcije pokreta, naročito u Ujedinjenim Nacijama, koje nisu prestajali ni u najtežim okolnostima, u pitanjima kao što su stalno zalaganje za mir, obnovu detanta i pregovaranja. Ministarski sastanak nesvrstanih zemalja u Ujedinjenim nacijama prošlog oktobra je najbolji primjer takve aktivnosti.

Upravo u ovom periodu je u narastanju svijest da je i potrebno i moguće da pokret bude aktivniji i efikasniji. U pokretu nesvrstanih zemalja su u toku razmjena mišljenja i brojne konsultacije, bilateralne i šire, o tome kakve su akcije najpotrebnije za pokretanje novih inicijativa, naročito u rješavanju međunarodnih ekonomskih problema i kriznih žarišta. Postoji čitav niz ideja, prijedloga i inicijativa i treba ih što prije uobličiti u zajedničke akcije.

Jugoslavija je bila aktivan faktor svih tih napora u pokretu nesvrstavanja. Bila je u stalnom kontaktu i konsultacijama sa velikim brojem nesvrstanih zemalja i to na svim nivoima, uključujući naravno, i sa predsjedavajućim pokreta, prijateljskom Indijom i njenim premijerom Radživom Gandijem. Poseban značaj su imale poruke koje je prošle jeseni predsjednik Predsjedništva Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije uputio većem broju šefova nesvrstanih zemalja, a reakcije i odgovori, koje smo dobili, ohrabruju nas i obavezuju da nastavimo napore za doprinos aktivizaciji pokreta.

Sada su pred nama dva značajna skupa nesvrstanih.

U ovom mjesecu će biti održan vanredni ministarski sastanak koordinacionog biroa u Nju Delhiju, posvećen Namibiji. Mi ćemo u Delhiju potvrditi našu podršku oslobodilačkoj borbi naroda Namibije, njegovom neotuđivom pravu na samoopredjeljenje i nezavisnost, i SWAPO - u, kao njegovom jedinom legitimnom predstavniku i aktivno učestvovati u utvrđivanju programa akcije pokreta u borbi za punu nezavisnost Namibije. Daćemo takođe, svoj doprinos povećanju pomoći naporima nesvrstanih zemalja i organizacije afričkog jedinstva za prevazilaženje gladi i teških ekonomskih problema sa kojima je suočena Afrika.

U septembru se u Luandi održava konferencija ministara inostranih poslova svih nesvrstanih zemalja, koja treba da utvrdi prioritete budućih akcija pokreta. Na ovom skupu, kao i u međusobnim kontaktima i konsultacijama, nesvrstane zemlje će se dogovarati i opredjeljivati o svojim aktivnostima u traženju rješenja za goruće međunarodne probleme kao i za poboljšanje funkcionisanja samog pokreta. Konferencija u Luandi treba da odluči o mjestu i vremenu održavanja Osmog samita nesvrstanih zemalja. Politici nesvrstavanja i pokretu nesvrstanosti potreban je samit jedinstva i akcije. U tom pravcu su usmjereni napori naše zemlje i zajedničko angažovanje sa drugim nesvrstanim zemljama.

U širokoj razmjeni mišljenja, koja se odvija unutar pokreta, posebna pažnja je posvećena angažovanju nesvrstanih zemalja u akutnim kriznim žarištima.

Najakutnije pitanje je rat između Iraka i Irana i njegova najnovija eskalacija. Sve češće se čuju glasovi i mišljenja da bi nesvrstane zemlje morale biti angažovanije i odlučnije u naporima da se rat okonča, jer dosadašnji apeli pokreta očito nisu imali očekivane rezultate. U ovoj fazi je najvažnije da se učini što neposredniji napor u pravcu zaustavljanja i prekida ratnog sukoba, što je preduslov za mirno i trajno rješenje. Napori Pokreta u tom smislu su izraženi u najnovijoj inicijativi i prijedlogu predsjedavajućeg pokreta objema zaraćenim stranama. Mi podržavamo i napore koje čini generalni sekretar Ujedinjenih nacija.

U traženju rješenja za izlazak iz blisko-istočne krize mi se zalažemo za punu podršku pravu palestinskog naroda na samoopredjeljenje i vlastitu državu i njegovom jedinom legitimnom predstavniku PLO - u, i za sazivanje međunarodne konferencije za rješavanje krize na Bliskom istoku, pod okriljem Ujedinjenih nacija. U Delhiju će se ponovo sastati i Komitet osam nesvrstanih zemalja za Palestinu, koji će, u nastavku svog prošlogodišnjeg sastanka u Njujorku, razmotriti moguće akcije podrške pravednoj borbi palestinskog naroda i angažovanja međunarodnih foruma u pravcu rješavanja krize na Bliskom istoku. Jugoslavija će kao član ovog komiteta dati tom naporu svoj doprinos.

Mi čvrsto podržavamo, zajedno sa nesvrstanim zemljama nezavisnost i pravo na samostalni razvoj Nikaragve, koja je u ovom trenutku izložena sve otvorenijem miješanju i svojevrsnoj intervenciji. Kao i do sada podržavamo sve napore zemalja grupe Kontadora u traženju miroljubivog rješenja krize u Centralnoj Americi putem pregovora i poštovanja osnovnih prava svih zemalja.

Nesvrstane zemlje su posebno angažovane da obilježavanjem 40-godišnjice Ujedinjenih nacija protekne u znaku najšire podrške Svjetskoj organizaciji i onoj ulozi koju jedino ona može i mora da igra u današnjem svijetu. Organizacija Ujedinjenih nacija se afirmisala kao univerzalni instrument ravnopravne saradnje, bez koga svijet više jednostavno ne može. Zato nam se i čini da zaobilaženje Organizacije ujedinjenih nacija i njihovih tijela, osporavanje i onemogućavanje, pa i napadi na njihovo djelovanje, nisu u prvom redu motivisani brigom za racionalnije funkcionisanje. Izgleda nam da se multilateralni forumi međunarodne saradnje često zaobilaze upravo zato što su zasnovani na principima ravnopravnosti i koristi za sve zemlje.

Nesvrstane zemlje su uputile apel svim državama da uzmu učešća na najvišem nivou na jubilarnom zasjedanju Generalne skupštine u Njujorku, oktobra ove godine. Dolazak što većeg broja šefova država ili vlada na zasjedanje pružilo bi mogućnost za

njihov susrete i eventualne dogovore o tome kako ubrzati rješavanje najakutnijih problema, mislim naročito na pitanja obnove dijaloga sjever – jug, podsticaje pregovorima o razoružanju i rješavanju kriznih žarišta. Nadamo se da će realistično sagledavanje zajedničkih interesa svih zemalja prevladati i da ćemo biti u stanju da svi zajedno reafirmišemo potrebnu podršku efikasnijoj ulozi svjetske organizacije.

Drugarice i drugovi,

U negativnim kretanjima međunarodnih političkih, ekonomskih i bezbjednosnih uslova i odnosa i međunarodni položaj mnogih nezavisnih i posebno nesvrstanih zemalja objektivno je otežan. Mnoge su izložene pojačanim pritiscima sa namjerom da se ostvari uticaj na njihov unutrašnji razvoj i spoljnopolitičko postavljanje. Ni Jugoslavija u tom pogledu, kao već toliko puta ranije, nije od toga izuzeta.

Dozvolite mi da s tim u vezi ukažem na sljedeće:

Posebnu pažnju i dobronamjernih i nedobronamjernih krugova privlače problemi i teškoće sa kojima smo suočeni u našem unutrašnjem razvoju. Može se zaista reći da u mnogim zemljama, vladama, političkim partijama i krugovima nailazimo na prijateljsko interesovanje za naš razvoj, na razumijevanje naših teškoća, na podršku našim naporima da ih prevazilazimo, a ponegdje i na dobronamjernu zabrinutost hoćemo li uspjeti savladati teškoće i održati kurs socijalističkog samoupravnog demokratskog razvoja naše federativne zajednice. Medjutim, u nekim krugovima i centrima vani se pogrešno ocjenjuje naša situacija i iz pogrešnih ocjena izvlače još pogrešniji zaključci da je Jugoslavija sada iznutra oslabljena i da se pritiscima, pokušajima miješanja i ubacivanja u naša unutrašnja kretanja, može vršiti uticaj na naš unutrašnji razvoj i spoljnopolitičku aktivnost. U prošloj i početkom ove godine bili smo povremeno izloženi snažnom političko-propagandnom i drugom pritisku. Naravno, odlučno smo odbili sve pokušaje pritiska i miješanja i u kontaktima sa zemljama iz kojih se to činilo ukazivali na svu štetnost tih pokušaja i njihovu uzaludnost, branili smo ostvareni stepen dobrih odnosa i saradnje na osvjedočenim principima, jer su ovi pokušaji normalno ugrožavali dobre odnose. I ovog puta smo našim reagovanjem ponovili da niko ne treba da sumnja u odlučnost i sposobnost Jugoslavije da brani svoju samostalnost i nezavisnost, tekovine i opredjeljenja u svom unutrašnjem razvoju i međunarodnom angažovanju. I isto tako da niko ne treba sumnjati u našu riješenost da razvijamo odnose saradnje i razumijevanja sa svima koji to isto žele na principima na kojima saradnja ravnopravnih jedino može počivati.

Govoreći o pritiscima kojima smo ne jednom bili izloženi da se odreknemo politike koju smo vodili i da je promijenimo, drug Tito je na Desetom kongresu Saveza komunista Jugoslavije rekao: „Takvim nastojanjima uvijek smo se mogli oduprijeti jer smo bili jedinstveni i spremni da branimo našu nezavisnost, tako će biti i ubuduće. neka se niko ne zavarava praznim nadama da bi Jugoslavija mogla postati drugačija. Upravo takva kakva je, nezavisna, socijalistička i nesvrstana, Jugoslavija najbolje služi interesima mira i progresa u svijetu". Ove riječi druga Tita imaju trajnu vrijednost.

Unutrašnje jedinstvo i riješenost da savladamo teškoće i prepreke na putu ekonomskog napretka i jačanja socijalističkog samoupravnog demokratskog razvoja je, kao što su na zajedničkoj sjednici, krajem prošle godine, zaključili Predsjedništvo SFRJ i predsjedništvo CK SKJ, od najvećeg značaja za položaj i ulogu Jugoslavije na međunarodnom planu.

Za naš međunarodni položaj danas je presudno rješavanje naših akutnih unutrašnjih problema. Istovremeno, treba imati na umu da je naša spoljna politika uvijek bila jedan od ključnih faktora jedinstva našeg društva, jer je u svojim osnovnim opredjeljenjima, kao što su borba za nezavisnost, ravnopravnost, samostalan put razvoja, demokratizaciju i opšti progres u svijetu uživala najširu podršku naroda, bila izraz i faktor razvoja samopouzdanja, patriotskih osjećanja i najšire odgovornosti naroda za stabilan unutrašnji razvoj i spoljnu bezbjednost zemlje. Ona nam je omogućavala najširu međunarodnu saradnju i svu raznovrsnost razmjene koju treba jedno otvoreno društvo, kao što je naše, i time bitno doprinosila zadovoljavanju suštinskih, neposrednih i trajnih interesa i potreba naše socijalističke samoupravne federativne zajednice. Ta politika nam obezbjeđuje i uslove za rješavanje gorućih i dugoročnih potreba nesmetanog unutrašnjeg razvoja dalje izgradnje i učvršćenja našeg samoupravnog socijalističkog društva.

Drugarice i drugovi delegati,

Ove godine obilježavamo 40-godišnjicu konačnog oslobođenja naše zemlje i pobjede nad fašizmom u drugom svjetskom ratu. Istovremeno obilježavanje i 40-godišnjice usvajanja Povelje i osnivanja organizacije Ujedinjenih nacija, 30 godina Bandunške konferencije, 25-godišnjice Deklaracije o dekolonizaciji, kao i 10-godišnjice Konferencije o evropskoj bezbjednosti i saradnji, nije samo simbolična koincidencija. U tome je odražena duboka istorijska istina da je pobjeda 1945. godine svojim demokratskim i progresivnim sadržajem otvorila nove prostore za snage i procese poslijeratne emancipacije država i naroda i do sada ostvarene demokratizacije međunarodnih odnosa.

Zbog toga se i danas i ubuduće moramo vraćati svim onim velikim poukama i porukama sadržanim u vodjenju i ishodu drugog svjetskog rata koje predstavljaju trajnu tekovinu čovječanstva u zajedničkoj borbi i naporima za bolji i pravedniji svijet.

Duboko smo uvjereni da je neprihvatljivo bilo kakvo zaziranje od obilježavanja poraza fašizma, jer ono nije i ne može biti upereno ni protiv jednog naroda ili zemlje. Fašizam je bio, i ostao, neprijatelj svih naroda i njegov poraz je bio, i ostao, u interesu svih naroda.

Socijalistička i nesvrstana Jugoslavija je zemlja koja je, istovremeno, prvobitni član antihitlerovske koalicije i to je postala svojom narodnooslobodilačkom borbom i ogromnim doprinosom pobjedi ove koalicije, potpisnik Deklaracije Udruženih naroda iz 1941. godine; član - osnivač i potpisnik Povelje Organizacije ujedinjenih nacija; član - osnivač Pokreta nesvrstanih zemalja i zemlja – domaćin njegovog prvog samita; te učesnik procesa evropske bezbjednosti i saradnje od samog početka i potpisnik Finalnog akta u Helsinkiju. To jeste jedinstven i nimalo slučajan bilans i mi smo, oslanjajući se upravo na njega, trajno opredijeljeni za politiku aktivne miroljubive koegzistencije, najšire međunarodne saradnje, univerzalnog mira, bezbjednosti i razvoja za sve. U tome je, za nas, aktuelan značaj svih pomenutih jubileja, tako prilazimo njihovom obilježavanju i tim ciljevima je usmjereno izvršavanje i dnevnih i dugoročnih zadataka naše spoljne politike i naše spoljnopolitičke službe.

/Dokument je preuzet iz privatne arhive autora,
sa njegovim ljubaznim odobrenjem/

33. EKSPOZE SAVEZNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE BUDIMIRA LONČARA NA SEDNICI SAVEZNOG VEĆA SKUPŠTINE SFRJ O AKTUELNIM PITANJIMA OSTVARIVANJA SPOLJNE POLITIKE JUGOSLAVIJE, 29. JUN 1988.[31]

Druže Predsjedniče,
Drugarice i drugovi delegati,

Pred vama je izvještaj o našoj vanjsko - političkoj aktivnosti u protekloj godini. Radi se, vidjeli ste o još jednom periodu dinamične aktivnosti jugoslovenske vanjske politike koja je nekoliko poslednjih godina pred sobom imala vrlo složene zadatke povećavajući odgovornosti njenih kreatora i njenih neposrednih izvršioca. Jasno je zašto. Duboke promjene koje zahvataju svijet utječu na neke relacije među zemljama, na pozicije svake od njih i zato svaku i stavljaju pred potrebom da neprekidno sagledava svoj položaj i svoje realne šanse u tim svjetskim kretanjima. Činimo to i mi. A uz to, složenost naših specifičnih zadataka, proističe – možda u većoj mjeri nego drugdje – iz krajnje ozbiljnih, dobro poznatih teškoća našeg unutarnjeg razvitka, koje se, to valja reći, sve izraženije i neposrednije reflektiraju na naš položaj i ugled u svijetu, a to znači na povjerenje koje uživamo: i mogućnosti koje imamo da afirmiramo vlastite poglede.

Nikad mi se ne čini suvišnim ponoviti – osnovni pravci naše vanjske politike u protekloj a i u godinama koje su prethodile, kontinuitet su iste politike, istih temeljnih opredeljenja i uverenja, koje smo gradili sa Titom na čelu. Ne postavlja se, dakle, pitanje da li i dalje voditi, uvažavajući i promjene u svijetu, tu i takvu politiku – koncipiranu na nezavisnosti, na vlastitom razvoju koji se ostvaruje kroz široku saradnju sa drugima, na napretku svijeta, kojim ćemo težiti kroz nesvrstanost – već jesmo li dovoljno spremni, organizirani, imamo li dovoljno produbljena poimanja stvari kako bismo tu opciju, koja je izdržala probu i burnih vremena, što efikasnije ostvarivali u vremenu koje predstoji, u službi najviših vitalnih nacionalnih interesa zemlje, konačno svih njenih građana. Uvjeren sam da je to srž mnogih naših problema i dilema s tim u vezi.

Zato bih, imajući u vidu ustavnu ulogu Skupštine SFRJ u određivanju jedinstvene jugoslovenske vanjske politike, predložio vašoj pažnji i raspravi neke aspekte sadašnjih pojava u svijetu, poglede na osnovne preokupacije naše vanjske politike u ovom trenutku i u predstojećem razdoblju, posebno u vezi sa ekonomskim problemima u zemlji i potrebom daljeg dinamičnog razvoja u skladu sa savremenim svjetskim tokovima i, najzad, pojedina pitanja koja se tiču građenja i sprovođenja naše vanjske politike u okviru postojećeg političkog sistema i društvenih prilika u zemlji.

I

Danas je u fokusu najveće pažnje i interesovanja svakako pitanje koliko se svijet ili, bolje reći, međunarodni odnosi, nalaze na novoj historijskoj prekretnici. I, razumljivo, s tim u vezi i pitanje da li odnosi SSSR-a i SAD i blokova kojima stoje na čelu,

[31] Budimir Lončar /1924./, bio je savezni sekretar inostranih poslova SFR Jugoslavije /1987-1991/. U diplomatiji je službovao kao ambasador u Džakarti, Bonu i Vašingtonu. Zamenik ministra spoljnih poslova bio je od 1984. do 1987. Politički je aktivan u Republici Hrvatskoj.

napuštaju poratnu logiku poznatog smjenjivanja perioda zategnutosti i detanta. Zapravo, da li velike sile sada ulaze u stabilniji, trajniji proces dijaloga, pregovaranja i sporazumevanja, hoće li i dalje rasti tendencija saradnje, a opadati trend konfrontacije i antagonističkog nadmetanja. Odgovori su neophodni da bismo, kao i drugi, gradili svoju strategiju na što realnijim pretpostavkama, da bi i pokret nesvrstanih zemalja nalazio prave prostore i okvire za svoju aktivnost. Znatan dio odgovora na to pitanje sadržan je već u uzorcima i motivima koji su doveli dvije velike sile i njihove vlade do četvrtog samita za nepune tri godine, i do stupanja na snagu po mnogo čemu historijskog sporazuma o uništenju raketa srednjeg i kraćeg dometa. Međutim, trka u naoružanju nije dovela samo do točke kada se probija saznanje o opasnosti da se izgubi kontrola nad njom, nego je i najdirektnije počela ugrožavati materijalni i društveni prosperitet. Od podsticajnog faktora proizvodnih snaga ona je postala ograničavajući činilac nužnih strukturalnih promjena koje zahtjeva savremeni razvitak. To, naravno, ne znači da su poremećaji isključeni – ništa u međunarodnim odnosima nije garantirano, i ništa za svagda dato.

Rekao bih da se poboljšanje odnosa između velikih sila gotovo kao lančani proces uočava u nizu ključnih oblasti međunarodnog života. Neosporno je u interesu svih da se taj pozitivni proces nastavlja i učvršćuje u oblastima koje je već zahvatio, u oblasti međunarodne bezbjednosti i razoružanja, regionalne bezbjednosti i kriznih žarišta. U općem je, isto tako, interesu da se taj proces proširuje, da prodre – smatramo to bitnim – u čitavu ekonomsku sferu, da se osjeti na poboljšanju položaja ZUR, da obuhvati jačanje uloge OUN i svih vidova multilateralnog demokratskog angažiranja međunarodne zajednice.

Te tri oblasti – razoružanje i međunarodna bezbjednost, ekonomski odnosi i razvoj i demokratizacija međunarodnih odnosa – povezane su i uzajamno uslovljene. Tek napredak u sve tri može dati punu vrijednost napretku svake pojedinačno. Otuda će početni koraci na planu razoružanja i detanta dobiti svoju pravu ulogu i omogućiti korjenit zaokret u odnosima u svijetu ako, sa istom upornošću i dosljednošću, a konačno i sa rezultatima, bude ostvarivan proces rješavanja dubokih problema ekonomskih odnosa i razvoja u svijetu. Pridajemo tome najveći mogući značaj i zalagaćemo se, u pokretu nesvrstanih zemalja i inače, za takav prilaz. Mi ne možemo biti posmatrači koji pozdravljaju pozitivne korake drugih, već aktivni činioci koji utječu u pravcu cjelovitog i realnog pozitivnog mjenjanja svijeta.

Ponekad se postavlja pitanje da li nam zatvoreni pregovori velikih sila zaista donose nadu u bolja vremena. Htio bih da podsjetim da je pokret nesvrstanih zemalja od svog nastanka tražio da velike sile sa konfrontacije pređu na pregovore – znači, pokret je one moguće rizike izdvojenih pregovora svjesno pretpostavljao evidentnim opasnostima i rizicima nepostojanja pregovora. I koliko onda treba da bude oprezan taj optimizam ako su velike sile objektivno primorane da razgovaraju o kriznim žarištima i drugim problemima, i da to čine u današnjem vremenu sveprisutnih medija i sve većeg političkog otvaranja, kada je sve teže održavati tajne nagodbe na račun trećih.

Prije bih govorio o racionalnom optimizmu. A kada su nesvrstane zemlje, pokret nesvrstanosti i drugi miroljubivi demokratski faktori tako logično i opravdano protiv bilo čije dominacije i hegemonije, i monopolnog položaja u međunarodnim odnosima, onda je isto tako logično i opravdano da uklanjanju rizika nagodbi doprinose upravo

aktiviranjem i jačanjem vlastite uloge u rješavanju problema, a ne sumnjama i predubjeđenjem; upravo promoviranjem svojih pravednih i realističnih okvira rješavanja, a ne negiranjem drugih ideja; upravo, i možda najviše izbjegavanjem međusobnih sukoba, a ne negativnim vlastitim primjerom.

Među savremenlim pojavama u svijetu, posebnu, u mnogome odlučujuću ulogu imaju duboke promjene i previranja u svjetskoj privredi. Možda su, malo kada u historiji, ekonomske promjene u svijetu toliko neposredno utjecale na politiku, kao danas. Zaista, svjedoci smo snažnog tehnološkog uspona i novog, burnog porasta proizvodnih snaga, čije su se geografske granice počele bitno mijenjati. Stvaraju se novi centri ekonomske moći zasnovani, prije svega, na primjeni novih dostignuća ljudskog uma. Mijenja to postupno i političku sliku svijeta, kakva postoji već preko četiri decenije. Sa druge strane, i dalje stoji problem neravnopravnosti, otežanog ili onemogućenog pristupa novim tehnologijama, enormnih dugova koji pogađaju i desetine zemalja, prije svega, one najmanje razvijene. Tu, na tom egzistencijalnom planu možda se i najplastičnije očituju protivrječnosti našeg doba i, rekao bih, moguće opasnosti svjetske neravnoteže. Ni u jednom periodu do sada nisu problemi razvoja, i uopće problemi ekonomskih odnosa u svijetu, tako imperativno nametali potrebu dubokih promjena i reformi. Pa ipak, iako se radi o stabilnosti ukupnih međunarodnih odnosa i ukupnom napretku koji je suštinski ugrožen, dakle o vitalnom interesu cijele međunarodne zajednice, svih, teško je naći sličan primjer da se veći dio razvijenog svijeta toliko oglušivao o tu objektivnu potrebu, sputavajući pored ostalog – slobodnu cirkulaciju rezultata ljudskog znanja kroz barijere zatvorenih naučnih, tehnoloških i integracionih grupacija a što se dugoročno može odraziti i na njihove interese.

Nije nužno duboko tragati niti po prošlosti međunarodnih odnosa, pa niti mnogo subjekata /u njima, da bi se sagledala cijena koja se plaća kada se, na bilo koji način, vrši nasilje nad nezadrživim civilizacijskim procesima koji, po svojoj suštini, ne mogu priznavati granice i barijere, i koji – kao duhovna svojina čovječanstva – teže da slobodno djeluju u čitavom svijetu. Može li se i govoriti o slobodi ljudskog uma i čovjeka uopće, ako se njegova dostignuća zarobljavaju jednostranim interesima, i može li se govoriti o slobodnoj ljudskoj ličnosti, oslonjenoj na sva klasična i nova prava čovjeka i naroda ako ona tu slobodu ne može sprovoditi kroz najširu komunikaciju sa drugima, kroz slobodni saobraćaj materijalnih i duhovnih dobara, ideja, iskustava.

Iz ovog se konteksta prirodno nameće pitanje ljudskih sloboda, tzv. humanitarna pitanja i pitanja demokratizacije međunarodnih odnosa i unutarnje demokratizacije svakog subjekta svjetske zajednice. A sva se ta pitanja prožimaju i duboko su međuuslovljena. Teško je sagledati slobodu pojedinca u zemlji koja nema punu nezavisnost ili koja je, u bilo kom smislu, u podređenom položaju. I obrnuto, demokratski tokovi u pojedinim zemljama, služeći čovjeku i šireći njegove slobode, postaju u punom smislu podsticaj jačanja u svijetu kolektivne svijesti o potrebi potpune suverene jednakosti i ravnopravnosti među državama. Sloboda i pravo čovjeka su možda jedne od najvećih civilizacijskih tekovina, i to one koje se upravo danas više ne mogu zapostaviti, a još manje zaobići. Svijet mora naći odgovor na izazov kako da se prevaziđu rasizam, aparthejd, siromaštvo, sumorna glad i bjeda, da bi čovjek uživao te slobode. Jer, došlo je vrijeme kada je međunarodna zajednica više no ikad suočena sa saznanjem da dijeli

ne samo istu sudbinu, već i odgovornost za nju, da nezavisnost, sloboda i demokracija jesu univerzalno pravo svih nacija, svih ljudi, i preduvjet svakog daljeg napretka. Mislim da mi u Jugoslaviji imamo puno moralno pravo da to glasno kažemo, a tim prije, i obavezu da se za to svestrano i svesrdno zalažemo. /Ako je danas pitanje čovjeka stavljeno iznad antagonističkih stavova, ako je time ljudska sloboda na putu da postane univerzalna od svih uvažavana vrijednost, onda utoliko više, radi tog istog čovjeka, treba smanjivati barijere, mijenjati odnose koji sputavaju komunikaciju ljudi i onemogućavaju cjelini procesa kojeg neraskidivo čini emancipacija nacije i čovjeka – pojedinca.

Novo popuštanje, nadamo se i vjerujemo, treba da vodi ostvarivanju demokratskih principa u međunarodnim odnosima. Naravno, samo ako se ono samo ostvaruje demokratskim putem uz korišćenje svih raspoloživih multilateralnih mehanizama. Velike sile, svojim dijalogom i popuštanjem, daju ključni impuls stvaranju uvjeta za demokratizaciju u svijetu, ali same ne mogu iznijeti taj proces. Njihov bilateralizam jeste realnost vremena, ali je multilateralizam njegova potreba. Multilateralizam je nezamenjivo sredstvo toliko potrebne demokratizacije međunarodnih odnosa, izgradnje svijeta u kojem će stabilan ekonomski, društveni, demokratski razvoj svake zemlje, biti u neprekidnoj dvosmjernoj, uzročno-posledičnoj vezi sa demokratskim razvitkom i prosperitetom cijele međunarodne zajednice.

II

Pomenuo sam duboke promjene i procese u svijetu. Pokret nesvrstanosti je izrastao i dobio svoju, da tako kažem, filozofsku i političku fizionomiju u drugačijim međunarodnim uvjetima od današnjih. Ako je Pokret bio oslonjen na antikolonijalnu revoluciju i izrastao kao šira potreba u jeku međublokovskih nadmetanja, postavlja se pitanje gde je njegova uloga danas, u procesu novih dubokih promena novih šansi i novih problema koje one donose. Kako izbjeći rizik da Pokret ne ostane van glavnih tokova međunarodnih odnosa, onih od kojih zavise sigurnost, stabilnost i razvoj svih.

Duboko sam uvjeren, da svi ti aktuelni procesi u svijetu nameću pokretu nesvrstanosti da stalno preispituje način svog djelovanja, rečju da se stalno kreativno prilagođava. U kontekstu novih procesa – imam posebno u vidu kvalitativno značajan progres u dijalogu velikih sila – pokretu nesvrstanosti predstoji očito traženje novih puteva za jačanje njegove priznate međunarodne uloge, uloge koja se upravo i afirmirala zahvaljujući samosvojnosti, autentičnosti i doslednoj vanblokovskoj orijentaciji Pokreta. Ne bismo se smjeli zadovoljiti samo konstatacijama – inače duboko istinitim i tačnim – da je u rezultate sporazumevanja velikih sila, pa i druge pozitivne aspekte savremenih tokova međunarodnih odnosa, u velikoj mjeri ugrađen i doprinos pokreta. Važnije je kako još bolje valorizirati taj doprinos, i osigurati aktivnu i utjecajnu prisutnost pokreta u novim svetskim kretanjima. Danas, više nego ikad ranije, aktivnosti pokreta treba prožeti smislom za inovaciju, fleksibilnošću i imaginacijom, pa, ako hoćete, i sa nešto više pragmatizma u najboljem smislu te riječi. Pokret nesvrstanosti i treba i mora da se inspirira značajnim prodorima i dostignućima iz prošlih dana, ali ne da bi se prepustio samozadovoljstvu i inerciji, već, naprotiv, da na toj osnovi ostane na visini svoje historijske misije u borbi za svijet u kojem mir, sigurnost i razvoj, treba da budu opće dobro i tekovina svih.

Moram istaći da se mi već duže vrijeme zalažemo da Pokret bude savremeniji i u načinu djelovanja, pored ostalog da se rastereti predugih tekstova i usredsredi na selektivne pravce akcije. /U tom smislu postavlja se i pitanje da li uglavnom opširne dokumente skupova nesvrstanih zemalja, koji su takvi jer se u nekim dijelovima samo kompilacija pojedinačnih interesa pojedinih zemalja, za njih nesumnjivo važnih, da li te dokumente treba tretirati kao za sve obavezujući kodeks ponašanja, što je inače suprotno samom duhu i suštini politike nesvrstanosti/. Mislim da je to dovoljan razlog da se zajednička dokumenta oslobode svega što nije usklađen onaj zajednički i prvenstveni interes koji odražava suštinske težnje nesvrstanosti. A svaka zemlja, polazeći od tih težnji i kriterijuma, treba sama i slobodno do oblikuje svoje nastupe u međunarodnoj saradnji, povezujući svoje nacionalne interese sa ciljevima nesvrstanosti, i služeći tako na najbolji način idealima kojima se pokret inspirira.

Pristup koji sam iznio zahtijeva od nas da imamo pred sobom ne samo argumentiranu analizu novih uvjeta u kojima djeluje pokret nesvrstanosti, već i jasnu viziju akcija koje pokret – i, razumije se, Jugoslavija u njemu – treba da vode u vremenu koje je pred nama da bi odgovorio zahtjevima savremenih procesa u svijetu. Na predstojećoj ministarskoj konferenciji pokreta nesvrstanih zemalja na Kipru mi ćemo naglašavati neophodnost upravo takve, akciono usmjerene orijentacije pokreta – orijentacije okrenute ka preduzimanju konkretnih koraka i inicijativa koje će omogućiti kako dalje otvaranje i utjecaj pokreta prema svemu onome što je danas novo u međunarodnoj zajednici, tako i prilagođavanje instrumenata i metoda njegovog djelovanja u izmenjenim okolnostima.

III

Druže Predsjedniče,

Polazeći od utvrđenih prioriteta jedinstvene jugoslovenske vanjske politike – o tome je u ovom Domu vođeno više rasprava – osvrnuo bih se prvo na oblast s kojom iz razumljivih razloga otpočinjemo sva razmatranja o vlastitoj bezbjednosti, dakle o odnosima sa susjedima. Sa našim susjedima mi smo ostvarili različite, ali u cjelini zadovoljavajuće stepene odnosi i saradnje. Dinamika susreta i dijaloga sa visokim i najvišim ličnostima iz svih sedam susjednih zemalja svjedoči o pažnji koja se obostrano posvećuje razvoju povjerenja, razumijevanju i saradnji. Poznato je da još ima nasleđenih problema, i da ima teškoća u njihovom rješavanju. Izdvojio bih kao takva svakako pitanje položaja dijelova naših naroda u pojedinim susjednim zemljama, ali i naglasio da je to pitanje integralni dio naših akcija i naših težnji ka dobrosusjedstvu kao prioriteti naše vanjske politike.

U naše odnose sa četiri susjeda unijeta je nova dimenzija kroz Beogradski sastanak ministara vanjskih poslova balkanskih zemalja, i njegove rezultate. Balkanska politika i saradnja pokazale su se moguće i potrebne svima. I upravo je to jedan od primjera kada multilateralna aktivnost stvara povoljniju atmosferu za postupno, ali vremenom i uspešnije, rješavanje bilateralnih pitanja, i kada – istovremeno – podudarnost interesa za rješavanje pojedinih problema iz bilateralnih odnosa, zahtijeva da oni budu rješavani u multilateralnim okvirima. Pokazao je to i upravo završeni sastanak funkcionera vanjskih poslova balkanskih zemalja u Sofiji, posvećen konkretizaciji dogovora u Beogradu. U tom kontekstu ukazao bih i na izvjesna pozitivna pomjeranja

u našim odnosima sa susjednom Albanijom, na situacije u kojima se obostrani interes za saradnju afirmira, pored ekonomskih odnosa, upravo kroz praktične rezultate kakve daju novostvoreni ugovorni odnosi u domenu malograničnog prometa, kulture, prosvjetne i druge saradnje. Tražimo najbolja rješenja i u domenu vodoprivrede. Mislim da u svemu tome nismo na kraju, već na početku puta.

Mi imamo sve razloge – i političko-strateškog karaktera i one praktične, da i ne govorim o historijskom iskustvu – da dajemo puni doprinos razvoju međubalkanskog povjerenja i saradnje. Ali, za to moramo – mislim na sve nas u zemlji – imati i dovoljno razboritosti i dovoljno strpljenja. Sigurno je da ne bismo smjeli emocionalnim prilazima – koliko god da se te emocije, zbog historije i današnjosti, mogu razumjeti – narušavati ono što čini očevidan dugoročni interes zemlje u cjelini. Svi naši principijelni prilazi, i kao nesvrstane zemlje, dobijaju svoju očiglednu potvrdu i na pitanju međubalkanske saradnje, i uopće na Balkanu, gdje su se doskora, kao rijetko gdje, iskazivali dramatičnost historijskih događaja i paradoksalnost društvene historije XX stoljeća. Utoliko više je neophodno, rekao bih, da naša politika i ponašanje u oblasti međubalkanskih odnosa imaju u svemu općejugoslovenski karakter.

Htio bih odmah da se osvrnem i na Mediteran i potrebu saradnje svih priobalnih zemalja, takve saradnje koja bi mogla davati sve veći i sve autentičniji doprinos Evropi daljem prevazilaženju podjela i razlika u njoj. I htio bih, takođe, u tom kontekstu da ukažem na vidove regionalnog komuniciranja na zajedničkim granicama – kao što je Alpe-Jadran, modus kojeg su našle Italija, SR Nemačka, Austrija, Mađarska i naša zemlja kao integralni dio njihovih ukupnih odnosa.

Kada govorimo o Evropi, i o dilemama i perspektivama naše evropske politike smatram da treba poći od ocjene da karakter i smjer savremenih društvenih tendencija na evropskom kontinentu postaju, u cjelini gledano, sve značajniji i sve relevantniji za međunarodni položaj, ekonomsko-tehnološki razvoj i sigurnost Jugoslavije. Uostalom Evropa jeste naš dom. Ne zaboravimo da je Jugoslavija bila aktivni učesnik u svim ključnim zbivanjima koja su odredila današnji politički i teritorijalni status quo, pa i stanje duhova u Evropi.

Kakva su to kretanja što karakterišu Evropu danas. Evropa, bez obzira na sve svoje različitosti, počinje da gradi u mnogim oblastima i po suštini – bitne poglede. Oni su očito rezultat saznanja o sudbinskoj povezanosti i dugoročnom, realnom jedinstvu evropskih interesa – znači saznanja da Evropa mora uvažavati pluralizam svojih interesa jer je to historijska alternativa. Pri tome želim naglasiti da se u toj svjetlosti još više aktuelizira problem prevazilaženja razlika u stepenu razvitka pojedinih dijelova Evrope, odnosno potreba stvaranja uslova za brži razvoj njenog tzv. Juga. Konačno, sam proces KEBS-a je produkt saznanja o jedinstvu, ali i pluralizmu evropskih interesa, i samo je kao takav i mogao podsticati otvaranje na svim relacijama. U tom kontekstu i zajednička aktivnost grupe nesvrstanih i neutralnih zemalja Evrope ostvarila je nezamenljivu ulogu trajnih vrijednosti.

Ne rijetko se te pozitivne i negativne evropske tendencije isprepliću, protivurječno, razumije se. A očito je da Evropa zajedničkog doma i vlastitog identiteta zahtijeva da bude što manje prepreka, a što više uvažavanja zajedničkih interesa.

U današnjem evropskom ambijentu Jugoslavija je – s obzirom na njen vanblokovski i nesvrstani položaj – aktivno zainteresovana za dalji razvoj procesa sveevropske saradnje za prevladavanje konfrontacije u odnosima Istok-Zapad i, samim tim, za re-

duciranje političkog značaja i utjecaja postojećih barijera. Ostvarivanje ovog interesa, što bih bez ustručavanja nazvao jednom od strategijskih konstanti naše vanjske politike, stavlja nas pred očiti zadatak još aktivnije i inicijativnije politike prema Evropi. Ostvarivanje ovog interesa se posebno izražava u ekonomskoj sferi. Taj problem je i među prioritetnim zadacima i aktivnostima SSIP.

U poslednje je vrijeme u našoj javnosti prisutan širok raspon razmišljanja o putevima strategijama unapređenja naše saradnje sa Evropom.

Oživljavanje detanta i labavljenje blokovskih stega, osamostaljivanje evropskih zemalja u opštoj decentralizaciji moći, jačanje evropskog identiteta, posebno u Zapadnoj Evropi, kao i s druge strane, krupne reforme i prestrojavanja u Sovjetskom Savezu i drugim zemljama Istočne Evrope, u cjelini gledano, jačaju realne izglede za uspješno pronalaženje novih puteva daljeg i razvijenijeg povezivanja i prisustva naše zemlje na evropskom prostoru.

Moramo raspoznati da integracioni procesi koji na evropskom prostoru dobijaju na sve većem zamahu i koji su rezultat proizvodnih, i tehnoloških potreba za širim povezivanjem na cijelom evropskom pa i svjetskom prostoru, postaju suprotno svojoj suštini podređeni postojećim blokovskim i dugim podjelama, koje još uvijek opterećuju naš kontinent. Znači, radi se o proturječnom procesu.

Za nas nema dileme da odlučno ulazimo u ove integracione procese, ali isto tako moramo realno sagledavati sva obilježja koja nose u okviru njih postojeće grupacije.

Kao nesvrstana i zemlja u razvoju zalažemo se za općeevropsku integraciju koja će smanjivati razlike u stepenu razvijenosti i istovremeno osigurati pluralizam društveno-političkih sistema i međunarodnih opcija. U ovoj fazi, naravno, da prilazimo svakoj grupaciji ponaosob, ali sa istim polazišnim merilima i krajnjim ciljevima.

Sa EEZ-om formirana je zajednička radna grupa koja treba da predloži određene inovacije usmerene na dalje jačanje i intenzivirane saradnje, a sa EFTA u toku su razgovori o mogućnostima uspostavljanja institucionalnih okvira saradnje. Sve ovo treba da olakša ekspanziju saradnje sa ovim grupacijama, podstakne proizvodnu kooperaciju, olakša pristup novim tehnologijama i kapitalu.

Vitalni je interes Jugoslavije da odlučno nastavi promišljene korake koji su neophodni za što punije i funkcionalnije uključivanje u svetske i evropske integracione procese, uz svih poštovanje svih njenih autentičnih obilježja. To uključenje znači, s jedne strane, traženje optimalnih puteva da se u okvirima ovih procesa ostvari naš što brži ekonomski i tehnološki napredak i, s druge, zalaganje da se ovi procesi razvijaju na temeljima ravnopravnosti za sve njihove učesnike, za sve zemlje i narode. Mi moramo imati u vidu da naš unutarnji razvoj, kao i razvoj u drugim zemljama ne može biti lišen utjecaja dominantnih svjetskih procesa – za nas je od presudnog značaja da se u tim novim okolnostima što adekvatnije i racionalnije postavimo i da rezultate brojnih rasprava koje smo u ovim pitanjima ima u zemlji u poslednje vrijeme počnemo i praktično sprovoditi.

Pojedine objektivne prepreke unapređenju naše saradnje sa Evropom ipak ne umanjuju vrijednost konstatacije da su mnogi važni preduvjeti i barijere za adekvatnije i – to želim da naglasim – funkcionalno povezivanje sa evropskim integracijama i na zapadu i na istoku Evrope, u dobroj mjeri u našim rukama i na našoj strani. Drugim riječima, kvalitet i sadržaj naše evropske politike biti će, htjeli mi to ili ne, dugoročno određeni prije svega time koliko ćemo sami sebe osposobiti da budemo vjerodostojni i ravnopravni subjekt i aktivni sudionik evropskih procesa i evropske saradnje, a manje

od toga da li ćemo kratkoročno ostvariti ovu ili onu koncesiju od Evrope. Strahovanja od izolacije Jugoslavije u evropskom prostoru, posebno nakon 1992. godine, kada će stupiti na snagu instrumenti jedinstvenog zapadnoevropskog tržišta, bit će opravdana – uvjeren sam – samo ukoliko do tada na našoj unutarnjoj sceni ne puste korijene duboki reformski zahvati o čijoj se neophodnosti – poslije odluka ovog Doma – čvrsto izjasnila i nedavna Konferencija SKJ, i ukoliko naša privreda ne obavi neophodna prilagođavanja, u domenu standardizacije, i drugim, zahtjevima izmjenjenog zapadnoevropskog tržišta. Moram reći da zapažamo da se u drugim zemljama, iako su njihova tržišta na visokom stupnju organiziranosti, vrše intenzivne i svestrane pripreme u pravcu blagovremenog osposobljavanja za neometano prisustvo na tržištu Zapadne Evrope, u skladu sa novim kriterijima koji će za to važiti.

Posebno bih podvukao razmah integracionih procesa uopće, u Evropi i u svijetu, jer smatram da je riječ o pojavama sa dugoročnim posljedicama, o pojavama koje će se dalje razvijati. Oni će značajno utjecati i na naše vanjskopolitičke interese. Visok stupanj međuzavisnosti nacionalnih privreda vodi brzom širenju efekata svakog većeg poremećaja u svjetskoj privredi, pri čemu privrede zemalja u razvoju, kao najslabije karike u lancu, bivaju, uz rijetke izuzetke, najteže pogođene. Jasno se pokazuje da odgovor na duboke strukturne transformacije u međunarodnoj ekonomiji kojima su izložene sve zemlje bez obzira na društveno - političke sisteme i ideološke vrijednosti koje neguju, leži u energičnom razvijanju tržišno orijentiranih privreda osposobljenih da razrade i ostvare razvojne strategije zasnovane na fleksibilnom korišćenju naučno-tehnoloških inovacija i optimalnoj upotrebi znanja i informacija.

Druže Predsjedniče,

Zadržavajući se i dalje uglavnom na pitanjima koja privlače pažnju ovog Doma i naše javnosti, htio bih da se, makar samo ukratko, zadržim na problemu dugova.

Danas je već općeprihvaćeno da dužnička kriza nije samo finansijsko i ekonomsko već i krupno političko pitanje, u stvari jedan od najtežih problema, međunarodne zajednice.

Mnoge zemlje – povjerioci i međunarodne finansijske institucije pokazuju više razumijevanja za objektivan položaj dužnika i prihvaćaju ili poduzimaju inicijative da se rješavanje dužničke krize poveže s rješavanjem problema ekonomskog rasta dužničkih zemalja, a za najsiromašnije zemlje uvode otpis dijela obaveza, što mi pozdravljamo.

Ipak ova evolucija u pristupima i ponašanju pojedinih grupa povjerilaca, ma koliko značajna, još ne otvara sigurnu perspektivu za rješenje dužničko-razvojne krize velikog broja zemalja u razvoju. Političke osnove povjerilačke strategije još su nepromijenjene, a nije promijenjen ni prilaz „slučaj po slučaj". Doprinos komercijalnih banaka stvaranju povoljnije klime za nalaženje rješenja, i dalje je vrlo skroman. Proces, međutim, traje i dalje i nije isključeno da se u zajedničkom interesu, u direktnom sučeljavanju povjerilaca i dužnika, dođe i do novih rješenja.

U pogledu konsolidacije našeg duga, htio bih da dodam neke elemente viđene sa aspekta naše vanjske politike.

Vjerujem da smo duboko svjesni koliko je dinamika naše unutarnje ekonomske stabilizacije tijesno povezana pa problemom zaduženosti zemlje. U tam pogledu Jugoslavija – bez obzira na specifičnosti svog položaja – više ili manje dijeli nezavidnu sudbinu drugih dužničkih zemalja. Kao što vam je poznato, naši pregovori sa Među-

narodnim monetarnim fondom i pariskim klubom okončani su aranžmanima koji nam daju predah. Rješenja koja smo izabrali i izborili, nakon širokih rasprava u zemlji i dugih pregovora sa povjeriocima, biće najmanje bolna – i u tom pogledu ih smatram optimalnim u datoj situaciji – samo pod uvjetom dosljednog i beskompromisnog sprovođenja privredne reforme koju smo inicirali i na čijoj operacionalizaciji radi Savezno izvršno vijeće. Samo na taj način moći ćemo izbjeći dalju stagnaciju i stvoriti preduvjete za oživljavanje privrednih tokova, brži razvoj i aktivno uključivanje u međunarodnu podjelu rada na višem nivou.

Ujedno je i obavezujuća i ohrabrujuća činjenica da je rasterećenje ostvareno reprogramiranjem koje je prihvatilo 16 vlada članica Pariskog kluba, na osnovu uvjerenja da Jugoslavija neće odustati od proklamiranih ciljeva neopozivog prihvaćanja mehanizama tržišne ekonomije, dakle onih ciljeva koji postaju naše temeljno opredeljenje. Samo na taj način, uvjeren sam, izlazak iz krize u kojoj se nalazi Jugoslavija, može se ostvariti na aktivnoj razvojnoj platformi koja će vremenom ojačati našu solventnost i kredibilitet u međunarodnim finansijskim krugovima, otvarajući realne razvojne perspektive u budućnosti. Ključ je, dakle, u suštini u našim rukama i tu ogoljenu istinu moramo prihvatiti.

A ako u tom smislu bude novih dilema, treba se uvijek prisjetiti činjenice da ma kako veliki bio moralni i politički kapital na kojem znatnim, bitnim dijelom počivaju ugled, kredibilitet i opća pozicija Jugoslavije kao i interes drugih da budemo stabilna nezavisna zemlja, ma kako nam taj kapital bio snažan saveznik i u teškim trenucima u pregovorima sa povjeriocima i svim drugim partnerima, on nije beskonačan i nije neiscrpan.

Govoreći o problemu dugova, želio bih naglasiti potrebu da Jugoslavija doslijedno i energično nastavi svoje djelovanje u svim međunarodnim forumima, a posebno u pokretu nesvrstanih zemalja i Grupi 77, koje će biti usmjereno na dalje jačanje zajedničke svijesti i saznanja zemalja u razvoju o dubokim strukturalnim socio-ekonomskim uzrocima problema zaduženosti u svijetu. Činjenica da zemlje-dužnici ne pristupaju rešavanju njihovih dužničkih problema na uniforman način ne bi smjela da zamagli – u to sam duboko uvjeren – poznatu istinu , da trajno i dugoročno rješavanje dubokih ekonomskih i finansijisko – monetarnih problema u međunarodnim ekonomskim odnosima može biti postignuto samo na temeljima novih suštinskih pomaka u postojećem karakteru odnosa Sjever-Jug kojih, za sada nažalost još nema.

IV

Govoreći upravo o položaju i mogućnostima ostvarivanja vitalnih interesa zemlje, osvrnuo bih se i na odnose sa tri velike sile, koji su sigurno tu od specifičnog značaja. Iskustvo koje nam je predsjednik Tito ostavio, njegovi prilazi i praksa koju je ostvario, pokazali su se zaista vrlo dragocjenim. Sada smo, u relativno kratkom vremenskom razdoblju, ostvarili značajne dijaloge na najvišim nivoima sa SSSR-om i SAD-om, i na visokom nivou sa NR Kinom, i mogu reći da ni u jednoj od tih prilika nismo imali razloga da dovodimo u sumnju njihovu zainteresiranost za stabilnost Jugoslavije, i njihovo razumijevanje za naše napore. Mi smo na najvišim i drugim političkim nivoima imali i niz susreta i razgovora sa predstavnicima mnogih drugih zemalja sa istaknutom ulogom u svijetu, podjednako nesvrstanim istočnim ili zapadnim. Neki takvi susreti nam i

neposredno predstoje. Težeći i ubuduće aktivnim odnosima i svestranoj saradnji i sa SSSR-om, i sa SAD-om i sa NR Kinom, kao i sa svim drugim činiocima u svijetu, mi polazimo od istih principa na kojima razvijamo odnose sa svim zemljama. Time se predstavljamo svijetu na najbolji način, predstavljamo uostalom, suštinu našeg bića, a to je da uvijek imamo iste prilaze svakom partneru, bez ideoloških ili drugih predrasuda, ali i da smo – sa teškoćama ili bez njih podjednako dosljedno privrženi svemu onome što čini temelj i garanciju naše nezavisnosti, što je oslonac našeg samopouzdanja i dostojanstva.

V

Ako je vanjska politika oblik ostvarivanja interesa naših građana, a ona to nesumnjivo jeste, onda oni, i uopće javnost, treba da budu i obaviješteni u što široj mjeri, kako bi mogli suditi i utjecati. Razumije se, tu se uvijek nalazimo na graničnom području mogućih nesporazuma, jer kada se radi o nečemu što svaka zemlja - pa i naša – definira kao nacionalni interes, to onda svugdje, pa i kod nas, obavezuje svaku instituciju i svakog građanina na poštovanje. To je dio ustavnog poretka, ali i izraz interesa svih, naše zajednice kao cjeline.

Govoreći o podruštvljavanju vanjske politike, ograničio bih se na dva aspekta.

Prije svega, smatram da postojeći mehanizmi – a mi imamo veoma veliki broj tijela koja se, kao glavnom preokupacijom bave tom oblašću – pružaju širok okvir za kristalizaciju i utvrđivanje jedinstvene jugoslovenske vanjske politike. Zato mi se ne čini da je problem, ako se javi, u nedovoljnim mogućnostima za raspravu o vanjskoj politici već u tome kako se te mogućnosti koriste. Podruštvljavanje, da bi bilo produktivno mora se odvijati upravo u tim brojnim mehanizmima našeg sistema, uz njihovo maksimalno korišćenje, jer jedino tamo gde se specifični pogledi i interes argumentira pred svima, i gdje se argumenti mogu objektivno i cjelovito izvagati – može se formirati politika. Suprotno, braniti svoj pogled bez prisustva i učešća drugih, samo je ambicija da se interesi iznude, i to nikako ne može biti verificiran, objektivan interes a time i sastavni dio zvanične jugoslovenske politike.

Drugo je pitanje kreativnosti. Ako je smisao podruštvljavanja u stvaranju mogućnosti za doprinos i utjecanje, onda upravo to treba da bude i okosnica, osnovni motiv. Kod nas zaista postoji otvorenost za svaki kritički pristup vanjskopolitičkoj aktivnosti. Međutim, kao i svugdje kritika bez argumentacije, i kritika koja ne podstiče na razmišljanje kako naći boljeg rešenja, samo je neproduktivan čin od kojeg niko, pa ni ovo društvo, nema nikakve koristi.

Govoreći sada u ime ustanove za koju snosim odgovornost, mi bismo zaista željeli da se i u ovom Domu, i u drugim tijelima, i u javnosti, permanentno ostvaruje kritička analiza našeg položaja, akcija, usmjerenost i, da to kao kreativni proces, građenja vanjske politike nama bude uvijek nova inspiracija za predstavljanje na međunarodnoj sceni.

VI

Uporedo sa sagledavanjem promjena u svijetu i u zemlji nameće se i potreba stalnog sagledavanja i prilagođavanja rada Saveznog sekretarijata za vanjske poslove. To je paralelni proces, on već duže traje, ali posljednjih godina i u novije vrijeme dobija na intenzitetu.

Nastojimo da razvijemo moderniji način razmišljanja i nastupa, da naši kadrovi ulaze u javne rasprave bez tabu tema, da ostvarimo što tješnju kreativnu saradnju sa institutima i naučnim centrima širom zemlje. U stalnoj smo težnji da nađemo prave akcente i izraze svog vanjskopolitičkog nastupa, da inventivno koristimo šanse koje nam pruža razvoj u svijetu, ali i izbjegavamo opasnosti koje su takođe sadržane u pojedinim aspektima tog razvoja. Utoliko prije nemamo pravo da postanemo zarobljenici svega što je do danas rađeno, ma koliko se to pokazalo uspješnim.

Sve to zahtjeva od institucije kakva je Savezni sekretarijat za vanjske poslove i naša diplomatska služba da stalno ostvaruje zadovoljavajući, rekao bih visok nivo profesionalizma. Insistirajući na tome, mi zapravo težimo kvalificiranom i argumentiranom prilazu ostvarivanja vanjske politike, zatvarajući time prostor improvizacijama, voluntarizmu i jednostranosti. To ujedno i od kadrova naše diplomatske službe zahtijeva visoku, a sve više i multidisciplinarnu stručnost i onu političku širinu koja ih čini prijemčivim za nove ideje.

Posebno težimo da, u duhu Ustava, ostanemo jugoslovenska institucija, podjednako osjetljiva na interese, doprinose i potrebe svih naših republika i pokrajina, svih naših građana. Sprovodeći jedinstvenu, zajednički utvrđenu, jugoslovensku vanjsku politiku, SSIP se zalaže da se taj proces kristaliziranja i utvrđivanja odvija na način koji predviđa nas sistem i koji podrazumijeva da oni specifični interesi, za koje se traži ili očekuje angažiranje jugoslavenske vanjske politike, treba da dobiju demokratsku verifikaciju svih.

U toku je smanjivanje brojnosti diplomatske službe. Ne činimo to samo zbog štednje, iako veoma ozbiljni materijalni problemi sa kojima se suočavamo daju i štednji visok značaj. Međutim, želimo prije svega da kroz smanjenje učinimo našu diplomaciju i Savezni sekretarijat za vanjske poslove efikasnijim, dinamičnijim, modernijim. Koristimo u tome i najbolja iskustva drugih zemalja.

Zašli smo duboko u proces generacijske smjene u Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove i našoj diplomaciji uopće. Već danas većinu naših kadrova čine pripadnici mlađe i srednje generacije, sa solidnim obrazovanjem, koji su primani uglavnom posljednjih godina, na osnovu strogih objektivnih mjerila. Mnogi su već afirmirali svoje nesumnjive kvalitete i stekli ugled. Nastojimo da im, na temelju zalaganja i rezultata, što prije povjeravamo vrlo odgovorne dužnosti u uvjerenju da će efikasno doprinositi dinamičnosti i inventivnosti naše politike. Na nama starijima je obaveza da ih u tome svesrdno podržimo.

Za generacije koje su otišle ili odlaze vezani su visoki dometi naše celokupne dosadašnje vanjskopolitičke aktivnosti. Prolazile su one i vrlo teška razdoblja naših odnosa sa svijetom i iznijeli ogromni teret koji je naš ukupan razvoj zahtijevao. Svatko je ugrađivao u te napore najviše što je mogao. Želim i ovdje da istaknem da su ti drugovi i drugarice, od kojih su mnogi došli u diplomatsku službu takoreći pravo sa bojnih polja naše revolucije, predao i časno prošli svoj put i da zaslužuju puno priznanje.

Utoliko je veća odgovornost novih generacija koje zauzimaju njihova mjesta, i naša je dužnost da im u tome pomognemo.

Što se tiče konkretnih koraka, na liniji izloženih intencija, naveo bih ilustracije radi, nekoliko najznačajnijih.

- Već je odmakao proces iniciranja savremenijeg djelovanja Saveznog sekretarijata za vanjske poslove i naših diplomatsko-konzularnih predstavništava. Želimo rad iz kojeg proističe manje papira, a više misli i ideja.
- U skladu sa prioritetima koji proističu iz izloženih pogleda i stavova, očito je da se služba vanjskih poslova mora još više osposobiti za povećane i složenije zadatke u domenu ekonomskih odnosa sa svijetom.
- Tome smo podredili i kriterijume za napredovanje. Na vrlo odgovorne položaje u Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove i diplomatsko konzularnim predstavništvima postavljamo mlađe radnike koji su, dokazanim talentom i sposobnostima, u stanju da donesu novu svježinu i energiju. Time stvaramo i nukleus vodećih kadrova u diplomatskoj službi koji će je voditi tokom sljedećih deset godina.
- Težimo optimalnoj sinhronizaciji i usklađenosti djelovanja svih subjekata koji učestvuju u kreiranju i sprovođenju vanjske politike. Zakonski propisi o tome zahtijevaju usavršavanje. Smatramo da uloga Saveznog sekretarijata za vanjske poslove kao osnovnog profesionalnog faktora u iniciranju i sprovođenju vanjske politike treba da bude preciznije određena. Neophodno je i preciziranje i uloge republičkih i pokrajinskih organa u kreiranju i ostvarivanju vanjske politike.
- I najzad, čitav kompleks modernizacije diplomatske službe – mislim na stil, na kadrove, na nastup – moramo uspostaviti bez zastoja, u hodu, tamo gdje je neophodno - postupno. Bitno je da u tome budemo dosljedni. Sada je pravi, ali i posljednji čas da taj započeti proces ubrzamo i dovedemo do željenih rezultata.

Svjesni smo svoje odgovornosti za ostvarivanje ovakve koncepcije i orijentacije, koji su dobili punu podršku Predsjedništva SFRJ i predsjednika SlV-a.

Verujemo da možemo računati u tome i na podršku našeg najvišeg predstavničkog tijela.

Drugarice i drugovi delegati,

Dozvolite da izlaganje završim iznošenjem našeg dubokog uverenja da nam sadašnje stanje međunarodnih odnosa omogućuje veću sigurnost. Ono ujedno nije, kao što je to mogao biti slučaj u ranijim periodima naše posleratne historije, ograničavajući činilac efikasnijem traženju novih, fleksibilnijih, bržih i smjelijih puteva. Prije svega, puteva izlaska iz krize, na temeljima jedinstvenog pristupa izgrađenog na uvažavanju realnih interesa svih naših naroda i narodnosti, a u interesu Jugoslavije kao cjeline i kao jedinstvenog subjekta međunarodnih odnosa. Procesi u svijetu, sada kada je na ulasku u XXI stoljeće, nisu nespojivi sa još punijom valorizacijom autentičnih vrijednosti naše nezavisne, nesvrstane politike i samoupravne demokracije. Naprotiv, sve se šire, u sagledivoj budućnosti, otvaraju vrata mogućnostima da se te vrijednosti upravo još više afirmiraju u interesu kako naše unutarnje konsolidacije, tako i u interesu jačanja međunarodnog položaja zemlje.

/Budimir Lončar, „Aktuelna pitanja ostvarivanja spoljne politike Jugoslavije“, *Jugoslovenski pregled*, 6, Beograd, 1988, s. 273- 280./

34. GOVOR PREDSEDNIKA VLADE SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE MILANA PANIĆA U SAVEZNOJ SKUPŠTINI POVODOM ZAVRŠETKA LONDONSKE KONFERENCIJE, BEOGRAD, 4. SEPTEMBAR, 1992.[32]

Dame i gospodo poslanici,

Povodom izveštaja Jugoslovenske delegacije koja je učestvovala na Londonskoj konferenciji, koji je pred vama, želim da vam dam samo neke uvodne napomene.

Mislim da Izveštaj pruža dovoljan uvid o radu Delegacije i rezultatima Londonske konferencije, daje obilje činjenica i sadrži sve dokumente.

Zbog toga u svom izlaganju želim više pažnje da poklonim onome što bih nazvao duhom i tonom Konferencije, i u vezi toga kakve su stvarne perspektive koje Londonska konferencija otvara nadi za ozbiljan početak rešavanja krize, koju nazivamo jugoslovenskom, a koja ima znatno šire dimenzije.

Od mene i od Vlade na čijem sam čelu, od prvog dana rada, stalno se traži, kao što vam je poznato, da na delu, a ne na rečima dokažemo ozbiljne namere u doprinosu za rešenje krize koja je dovela region Jugoslavije do ratne katastrofe, razaranja, uništavanja, besmislenih gubitaka života ljudi. Mi na to odgovaramo delima.

Želim i od vas, uvaženi poslanici, takav pristup da posmatrate i cenite dela, a ne reči.

Ovog puta, kada je reč o Londonskoj konferenciji, dela se ogledaju u njenim rezultatima, dometima i značaju koji ima za dalji miran rasplet jugoslovenske krize.

Ovog puta, kada je reč o Londonskoj konferenciji, Londonska konferencija označava prekretnicu u mirovnom procesu. Londonska konferencija, po mom mišljenju, označava prekretnicu u mirovnom procesu u našem regionu. Zato i smatram da je ona preokretnica.

Po prvi put u dosadašnjem mirovnom procesu konferencije o Jugoslaviji, na Londonskoj konferenciji je učestvovala jugoslovenska delegacija, zvanična jugoslovenska delegacija. Uoči Londonske konferencije u ovom domu je bila rasprava o tome u kom svojstvu predsednik Savezne Republike Jugoslavije, Dobrica Ćosić i predsednik Savezne vlade, Milan Panić, odlaze na Londonsku konferenciju. Mi smo na nju otišli u svojstvu punopravnog i ravnopravnog člana, predsednik Jugoslavije kao šef delegacije, i ja kao njen član. Delegacija je uključila i predsednike republika Srbije i Crne Gore, Slobodana Miloševića i Momira Bulatovića i druge članove zvanične delegacije, o čemu imate podatke u Izveštaju. Već ta činjenica je predstavljala prvi prodor u našim nastojanjima da se ova zemlja, ova vlada, ova delegacija u Londonu faktički prihvati kao Savezna Republika Jugoslavija.

Kompromis koji je postignut o učešću naše delegacije, bio je prvi vrlo povoljan znak u nastojanju organizatora i svih drugih učesnika Konferencije, da se konstruktivno i u dobrom duhu sedne za londonski konferencijski sto. Verovali ili ne, jugoslovenska delegacija je dala ton Londonskoj konferenciji svojim učešćem, ali i onim što je prethodilo našem učešću.

Prethodne inicijative jugoslovenske vlade, koje su snažno naglašavale želju za mirnim i sporazumnim rešenjem svih problema, imale su očigledno veliki odjek u celom svetu, specijalno u Ujedinjenim nacijama.

---

[32] Milan Panić /1929/, američki poslovni čovek srpskog porekla, bio je predsednik vlade Savezne Republike Jugoslavije /1992-93/ i kandidat za predsednika Republike Srbije 1992. godine.

U uvodnom izlaganju britanskog premijera Mejdžera, koji je zajedno sa generalnim sekretarom Ujedinjenih nacija, Butrosom Galijem predsedavao Konferenciji, ovo je došlo do izražaja. Na naše iznenađenje, prvi put, ali i veliko ohrabrenje, Mejdžer je rekao sledeće: „Takođe ćemo razmatrati dva sledeća dokumenta, to su nacrti izjava, jedan o Srbiji, drugi o Bosni. Nadam se da će sve strane moći da ih prihvate, kao i izjave o principima, trebalo bi da budu neosporne. Smatram da su u skladu sa nedavnim pismom gospodina Panića Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija. To pismo je imalo ton realizma i umerenosti. Važno je da to bude ostvareno na delu, kao što je izloženo na rečima. Ukoliko su sve jugoslovenske strane na ovoj Konferenciji, uključujući Srbiju, spremne da prihvate nacrte tih izjava, to bi bio prvi ohrabrujući znak". To je Mejdžer kazao.

Onda on kaže: „Ako ne, svet će imati pravo da sumnja u dobru volju onih koji se protive i da izvuče odgovarajuće zaključke".

Britanski ministar inostranih poslova Daglas Herd predsedavajući Evropske zajednice, kao drugi govornik na Konferenciji, rekao je sledeće:

„Jugoslavija u celini, a posebno Srbija, suočavaju se sa ozbiljnim izborom, sa vrlo, vrlo teškim izborom, vrlo ozbiljnim izborom."

Moj prevod je bio drugačiji nego „ozbiljan", jer je on upotrebio mnogo težu reč koja znači opozitno od „pijanog".

„Srbi moraju napustiti politiku koja je dovela region do propasti. Gospodin Panić je jasno obećao da će to uraditi, a time sam ohrabren. Ali, Srbija na to mora pristati kao na svoju obavezu."

Prvi put on to kaže, to je moj komentar. Onda kaže da je Federacija odgovorna za spoljne odnose. Prvi put priznaju Jugoslaviju. U tom slučaju, Srbija se mora povinovati politici federacije - međunarodno priznanje federacije. „Ponašanje Srbije će se meriti prema obavezama koje je preuzeo gospodin Panić i ukoliko se njih ne pridržava uvući će Jugoslaviju u sve dublje izolacije".

Siguran sam da vi znate šta to znači „izolacija". To znači tragediju za našu zemlju.

„Sa takvim pristupom kao i govorima predsednika Republike i predsednika Savezne vlade i celokupnim doprinosom Jugoslovenske delegacije, Konferencija se kretala u novom, realnijem, pomirljivom pravcu za rešenje jugoslovenske krize".

Agresivni, optužujući govori pojedinih delegacija ostali su bez mnogo odjeka, izgubili su se u tami taloga starog ratnohuškačkog pristupa.

Kada smo razgovarali o pripremama Londonske konferencije, rekli smo da nećemo da idemo u sudnicu, da nećemo da idemo pred tribunal na kome se jednostavno sudi Jugoslaviji, Srbiji i Crnoj Gori. Opet, verovali ili ne, zbilja sudnice i tribunala nije bilo. Ovde i tamo neka delegacija nas je optužila šta smo radili pre, ali većina delegata na to nije obratila pažnju, jer je ton bio miran, a ton mira je donet od strane naše delegacije.

Londonska konferencija realno, odmereno i uravnoteženo ocenila je odgovornost svih za krizu i ratne sukobe prvi put. Sa takve polazne pozicije mnogo lakše se kreće u stvarni mirovni proces. Dokaz za to je da nije podržana vojna intervencija za rešenje ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini. Svi znate ko je to tražio.

Konferencija nije prihvatila jednostrane ocene o navodnoj agresiji Srba već je podjednako upozorila sve strane u ratnim sukobima da moraju učiniti maksimalne napore da dođe do obustave vatre i sporazumnog političkog rešenja svih sporova koji su doveli do ratnog konflikta.

Obzirom na veoma izraženu aktivnost islamskih zemalja sadržanoj na jednostranoj osudi sukoba u Bosni i Hercegovini, vrlo je značajno da Londonska konferencija ni u jednom dokumentu nije prihvatila tezu o verskom ratu. Koncept verskog rata je završen. U tom ratu u kome su jedino Muslimani žrtve hrišćana, a kada su rekli „hrišćana" kao da su rekli „Srba".

Velika kampanja koja se vodila povodom tzv. koncentracionih logora najbolja public relation kampanja koju sam ikada video, u Londonu je faktički prekinuta i svedena na jednodušnu osudu svih logora i zatvora, ali podjednako za sve.

Takođe je zatraženo da se svi logori zatvore.

Ovakav pristup odgovara i svim našim nastojanjima da se jedna tamna strana teške ljudske tragedije okonča, da se zatvorenici puste, logori zatvore, ljudi okrenu radu i miru a ne strepnji za goli život.

S obzirom na takve stavove Konferencije jasno je da je Vlada Bosne i Hercegovine ostala usamljena u svojim zahtevima za vojnom intervencijom i da je konačno svet shvatio kakav je karakter sukoba u toj napaćenoj zemlji.

Pozitivan ton i duh Konferencije odrazio se i na tzv. izjavu o Srbiji i Crnoj Gori. Taj dokument, ako ispravno tumačim njegovu suštinu, otvara nam veoma dobre perspektive. Citiram završni stav u tom dokumentu:

„Ako, kako je sugerisano u nedavnom pismu gospodina Panića predsedniku Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, Srbija i Crna Gora zaista žele da ispune svoje obaveze na delu, a ne samo na rečima, one će ponovo zauzeti ugledno mesto u međunarodnoj zajednici - skidanje sankcija. Omogućiće im se da trguju, da primaju pomoć i da uživaju punu saradnju svih članova međunarodne zajednice. Jugoslovenski ponos je povraćen. Ali,ako se tome ne povinuju pozvaće se Savet bezbednosti da primeni oštre sankcije koje bi dovele do njihove potpune međunarodne izolacije".

Siguran sam, dame i gospodo poslanici, da put mira, saradnje, izlaska iz međunarodne izolacije, ukidanje sankcija, vraćanje radu, redu i ekonomskoj obnovi, koja nam se ovim nudi, i za koju se i naša Vlada svesno zalaže, odgovara istinskim željama i nadama naših građana i našeg celog naroda.

Takođe sam siguran da ćete vi, kao izabrani predstavnici naroda, biti pravi tumači ovih dostignuća Londonske konferencije,i ovog puta, koji nam je međunarodna zajednica ponudila.

Vratili smo se iz Londona zadovoljni njenim uspešnim ishodom, ponosni što smo učinili mnogo i srećni što ćemo u tom duhu i sa takvim očekivanjima moći nastaviti rad u Ženevi.

Naša Jugoslovenska delegacija delovala je na Konferenciji snažno, efikasno, jedinstveno. Imali smo dosta razgovora i dogovora o pojedinim stavovima iz dokumenata Konferencije. I, ako mislite da smo se uvek slagali sa svim slagali, to je pogrešno. Mi se nađemo svi zajedno, u našoj maloj sobi, mi svi dajemo naša mišljenja koja nisu uvek bila ista, ali na kraju kad god smo izašli iz te sobe Jugoslovenska delegacija je imala jedno mišljenje. Vi možete da budete ponosni kako smo se ponašali na toj Konferenciji kod odgovora na pojedinim stavovima iz dokumenata Konferenciji. Prema Konferenciji smo bili jedinstveni u svojim nastupima. Nismo vodili nikakve tajne pregovore. Nema tajni na takvim konferencijama. Istina je, skoro cela Konferencija se održavala iza zatvorenih vrata, nije konferencija ono što vidite na televiziji. Maksimalno je 30

do 40 procenata što vidite u onoj velikoj konferencijskoj sali. Većinom se radi iza zatvorenih vrata, što mi kažemo, ali to nisu tajne konferencije. To su načini kako se vodi svetska diplomatija.

Ali, to je najviše i doprinelo da se mirno, bez žara i žuči odstrane ekstremi i da se dođe do najboljeg rešenja na samoj Konferenciji.

Događaji posle Konferencije, pokazuju da su naši stavovi na Londonskoj konferenciji, naše ocene njenog rada i naše shvatanje usvajanja dokumenata, naišlo na punu potvrdu. Oni koji su izgubili na Konferenciji, sada iskreno žale što opcije za vojnu intervenciju nisu prihvaćene. Jer, saznajemo da rezervna varijanta Londonske konferencije, za slučaj da ne prevlada razum i želja za mirom jugoslovenskih učesnika, zadržavala je upravo sve elemente vojne intervencije. Takođe, mnogi žale što dodatna varijanta za uvođenje novih, još težih sankcija, koja je sadržavala 47 novih tačaka, nide zamenila postojeću varijantu koja vodi mogućem ukidanju sankcija.

Međutim, mi ne smemo da se osećamo i smatramo pobednicima iz Londona. Sada moramo, više nego ikada da radimo na otklanjanju svih zaostalih uzroka koji su doveli do krize i do uvođenje sankcija. Svet to od nas očekuje i ja obećavam svetu da ćemo to uraditi.

Tek onda kada se postigne mir, kada prestanu ubijanja, kada prestanu razaranja, kada se ljudi vrate svojim kućama i domovima, svojim porodicama, kada niko ne bude u bedi i nestašici, kada ne bude stajao u redovima za namirnice, ili za gorivo - benzin, tek onda ćemo moći da se smatramo pobednicima.

Ja sam uveren da smo sada posle Londonske konferencije na najboljem putu da to ostvarimo.

Zahvaljujem na vašoj pažnji.

/Arhiv Jugoslavije, fond 160, fascikla 3342/

35. UVODNO IZLAGANJE DOBRICE ĆOSIĆA, PREDSEDNIKA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE, NA SEDNICI OBA VEĆA SKUPŠTINE O MEĐUNARODNOM POLOŽAJU I BEZBEDNOSNOJ SITUACIJI U ZEMLJI, 16. OKTOBAR 1992.[33]

Pozvali ste me da vas izvestim o mojim razgovorima s predsednikom Hrvatske gospodinom Tuđmanom obavljenim 30. septembra ove godine u Ženevi. Zahtevate da vam razjasnim Zajedničku deklaraciju koju smo potpisali nas dvojica i gospoda Sajrus Vens i Dejvid Oven, kopredsednici Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, koja je uspostavila takozvane mehanizme za konačno rešavanje jugoslovenske krize.

Ta Zajednička deklaracija s razlogom je izazvala vaš zahtev da vam razjasnim motive i ciljeve tog prvog dogovora Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske posle njene secesije i rata koji je voden prošle godine na teritoriji Hrvatske i koji

[33] Dobrica Ćosić /1921/, akademik, književnik i političar, bio je prvi predsednik Savezne Republike Jugoslavije /1992-1993/.

se još uvek vodi u Bosni i Hercegovini s istim motivima. Ta ženevska Zajednička deklaracija, sačinjena posredstvom i pod pokroviteljstvom kopredsedavajućih Mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, osobito odluka o Prevlaci i izbeglicama, pobudila je živo interesovanje građana naše države, izazvala i nespokojstvo kod mnogih, burne reakcije znatnog dela crnogorske javnosti, a u izjavi Vlade Republike Srpske Krajine, pored ostalog, piše i ovo:

„Po treći put u ovom vijeku vatikansko - masonska komunistička državna forma zvana Jugoslavija počinje služiti antisrpskoj i antipravoslavnoj zavjeri.

Svojim direktnim oponentskim i izdajničkim stavom prema sveopštem srpskom interesu, jasno su demaskirane namjere oficijelnih vlasti Savezne Republike Jugoslavije u službi američkog interesa... Ova i ovakva Jugoslavija nema nikakvo pravo zastupati interese naroda u Republici Srpskoj Krajini."

Ženevsku deklaraciju oštro kritikuju i neke političke ličnosti iz Republike Srpske u Bosni i Hercegovini. Nezadovoljstvu Deklaracijom pridružili su se i predsednik Republike Srbije i više političkih stranaka iz Crne Gore i Srbije.

Na moju glavu pale su i vrlo teške reči iz našeg tradicionalnog, ideološkog i nacionalnog rečnika.

Odmah izjavljujem: Zajednička deklaracija je od njenih kritičara nedočitana ili je shvaćena i tumačena sa stanovišta politike suprotne politici mira i sporazumevanja koju, po nalozima ove Skupštine, vodimo Vlada i ja u granicama ustavnih ovlašćenja. Pokušaću da vam dokažem ovo uverenje i prepričaću vam bitne momente tog devetočasovnog pregovaranja s predsednikom Hrvatske i gospodom Vensom i Ovenom.

Prvo i najteže pitanje u tim teškim pregovorima bio je kategoričan, pa i ultimativan, zahtev za priznavanje Hrvatske u postojećim, tj. avnojevskim granicama. Taj zahtev nisam mogao da prihvatim zbog svojih političkih uverenja, a ni zbog obaveza da sledim Deklaraciju zajedničke skupštine Srbije i Crne Gore, od 27.4.1992. godine. Posle duge i nepomirljive rasprave saglasili smo se ne o priznanju nego „o nepovredivosti postojećih granica, izuzev promena ostvarenih mirnim sporazumima".

Da se granice među suverenim državama mogu da menjaju samo političkim dogovorom zainteresovanih strana - temeljni je princip međunarodne zajednice danas, prvo načelo našeg nacionalnog opstanka i uslov oslobađanja naše zemlje od sankcija, međunarodne blokade i opsade. U uvažavanju tog principa sadrži se ispunjavanje Vensovog plana koji je usvojilo Predsedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 31.12.1991. godine, a prihvatili su ga Skupština Republike Srpske Krajine 26. februara 1992. godine, kao i skupštine republika Srbije i Crne Gore u pomenutoj Deklaraciji od 27.4.1992. godine, u kojoj se izjavljuje da Savezna Republika Jugoslavija nema teritorijalnih pretenzija ni prema kojoj susednoj državi. U toj Deklaraciji potvrđeno je i striktno poštovanje svih obaveza koje je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija preuzela u ispunjavanju Vensovog plana.

A Vensov plan uslovljava i garantuje mirna i politička rešenja položaja Srba u Hrvatskoj. Na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji u Londonu 26. avgusta ove godine, ja sam, u svojstvu Šefa delegacije Savezne Republike Jugoslavije, konačno rešenje jugoslovenske krize - uspostavljanje mira, prevazilaženje hrvatsko-srpskog sukoba i trajno rešenje položaja Srba u bivšim jugoslovenskim republikama Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini - uslovio primenom načela samoopredeljenja naroda. To načelo branio sam i u Ženevi, to ću načelo zastupati dok sam na dužnosti koju vršim, odbijajući da

odlučujem o političkoj sudbini srpskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, smatrajući da za to nemam ustavno pravo ni mandat ove Skupštine, da je, dakle, politički položaj i budućnost Srba van teritorije Savezne Republike Jugoslavije stvar njihove političke volje, prava i odluke, a da će se Savezna Republika Jugoslavija i Srbija, kao njen deo, političkim sredstvima boriti za odbranu nacionalnih, građanskih i ljudskih prava svih delova srpskog naroda, čitave njegove dijaspore van teritorija Savezne Republike Jugoslavije.

Dugo bitno pitanje mojih ženevskih razgovora s predsednikom Tuđmanom i gospodom Vensom i lordom Ovenom bilo je pitanje normalizacije odnosa između naših država. Tu normalizaciju u sadržajima i oblicima koji sam 23. avgusta pismima predložio predsednicima triju bivših jugoslovenskih republika smatram životnim pitanjem naše države i opstajanja stotina hiljada izbeglica. U tom cilju, na moj predlog, dogovorili smo se u Ženevi da obrazujemo Mešoviti međudržavni komitet koji će s pomoćnim telima raditi na normalizovanju ekonomskih i komunikacijskih odnosa, platnog prometa, obezbeđivanja povratka izbeglica u svoje domove itd. Prvi sastanak naše delegacije, koju je imenovala savezna Vlada, s delegacijom hrvatske Vlade, održana je 12. oktobra u Zagrebu, a drugi sastanak zakazan je u Beogradu 23. oktobra ove godine.

Vlada Republike Srbije nekom svojom, meni neshvatljivom, politikom povukla je svog imenovanog delegata iz jugoslovenske delegacije u Međudržavnom komitetu Savezne Republike Jugoslavije i Hrvatske i time nanela političku štetu nastojanjima savezne Vlade da dela na normalizaciji odnosa sa Hrvatskom. Nadam se da će Vlada Republike Srbije uvideti svoju pogrešku i za idući sastanak u Beogradu imenovati svog predstavnika u Međunarodni komitet, kako bi taj neobično značajan državni posao mogao uspešno da se nastavi.

U nastojanjima da radikalnije rešavamo nesaglednu nesreću stotina hiljada izbeglica iz Hrvatske i Hrvata iz krajina, a sledeći decenijske migracione procese na tlu bivše Jugoslavije s izrazitom etnocentričkom koncentracijom, sporazumeli smo se da organizovano i humano pomažemo dobrovoljna preseljavanja stanovnika Savezne Republike Jugoslavije u Hrvatsku i Hrvatske u Saveznu Republiku Jugoslaviju.

Jednodušno smo osudili tzv. „etnička čišćenja" i sporazumeli se da svesrdno delamo na sprečavanju tih zločina, da pomažemo povratak proteranih i vraćanje njihove imovine. Da bismo užase „etničkog čišćenja" umanjili i dokrajčili, dogovoreno je da se utiče na sve tri strane da raspuste sve logore i omoguće slobodno kretanje građanima u Bosni i Hercegovini u bezbedne zone.

Dogovorili smo se da se što pre postave međunarodni posmatrači na aerodromima u svojim zemljama kao „mera izgradnje poverenja", što je jedan od dokaza Savetu bezbednosti, Evropskoj zajednici, Sjedinjenim Američkim Državama i celokupnoj svetskoj javnosti da Srbija i Crna Gora nisu agresori na Bosnu i da avijacija Savezne Republike Jugoslavije ne bombarduje gradove u Bosni i Hercegovini.

Za bezbednost Boke Kotorske, Crne Gore i Savezne Republike Jugoslavije svakako je od neobičnog značaja poluostrvo Prevlaka. O Prevlaci se u našoj patriotskoj javnosti misli i govori kao simbolu nacionalne i državne nezavisnosti. Neke političke stranke i neki zlovoljni političari koriste „predaju Prevlake", kako oni kažu, da državno rukovodstvo Savezne Republike Jugoslavije i Crne Gore, posebno mene kao predsednika Republike, koji je potpisao Zajedničku deklaraciju, optuže i „za izdaju zemlje".Te okolnosti mi nalažu da ovaj dom i celokupnu političku javnost Savezne Republike Ju-

goslavije potpunije upoznam s problemom Prevlake, naime, da naročito vas narodne poslanike, koji ste nesaglasni sa Zajedničkom deklaracijom, podsetim na bitne činjenice koje uslovljavaju našu i moju saglasnost da Vojska Jugoslavije napusti teritoriju Republike Hrvatske i Prevlaku do 20. oktobra ove godine.

U Kraljevini Jugoslaviji, poluostrvo Prevlaka pripadalo je Dubrovačkom srezu koji je, Uredbom o Banovini Hrvatskoj 1929. godine, oduzet od Zetske i pripojen Banovini Hrvatskoj. Posle drugog svetskog rata Prevlaka je ostala u administrativnim granicama Hrvatske, pa je njenim otcepljenjem od SFRJ ostala u posedu Hrvatske. To stanje promenjeno je vojnim akcijama Jugoslovenske narodne armije koja je do ovih dana na teritoriji Prevlake i Konavala.

Tačka 18. Vensovog plana kaže da će, uporedo s preuzimanjem zaštitne funkcije UNPROFOR-a nad zonama pod zaštitom Ujedinjenih nacija, jedinice Jugoslovenske narodne armije raspoređene u drugim delovima Hrvatske biti prelocirane na područja van te republike. To povlačenje će nadzirati vojni posmatrači snaga Ujedinjenih nacija.

Sadržaj Vensovog plana dogovoren je s predsednikom Srbije Slobodanom Milošević, predsednikom Hrvatske Franjom Tuđmanom i načelnikom Generalštaba JNA Veljkom Kadijevićem. Taj Predlog plana generalni sekretar Ujedinjenih nacija je ugradio u svoj Izveštaj Savetu bezbednosti od 11. decembra 1991. godine. Nakon toga, 15. decembra Savet bezbednosti je usvojio rezoluciju 724, kojom je usvojen i ovaj Izveštaj generalnog sekretara, a koji pod Aneksom III sadrži Vensov plan.

Odluku o potpunom usvajanju Vensovog plana donelo je Predsedništvo SFRJ na svojoj sednici od 31. decembra 1991. godine. Istog dana je, po nalogu Predsedništva SFRJ, predsednik Državnog komiteta za saradnju s Ujedinjenim nacijama, dr Borisav Jović, o ovome zvanično obavestio specijalnog izaslanika generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, koji je prisustvovao sednici Državnog komiteta 31. decembra 1991. godine. Tom prilikom je Sajrusu Vensu saopšteno da će Predsedništvo SFRJ obezbediti uslove da se izvrše sve obaveze koje proizlaze iz dogovora o angažovanju mirovnih snaga Ujedinjenih nacija, a odnose se na teritorije koje su pod kontrolom oružanih snaga SFRJ.

Usvajanje elemenata Vensovog plana razmatrano je i na trodnevnoj proširenoj sednici Predsedništva SFRJ 31. januara i 1. i 2. februara, kojoj su prisustvovali i odgovorni predstavnici Republike Srpska Krajina. Tom prilikom došla je do izražaja podela u rukovodstvu Republike Srpska Krajina oko prihvatanja elemenata Vensovog plana. Međutim, nakon Skupštine Republike Srpske Krajine, održane 26. februara 1992. godine, i promena u njenom rukovodstvu, data su uveravanja i garancije da će organi i institucije ove republike učiniti sve da uspe operacija Ujedinjenih nacija.

Deklaracijom republika Srbije i Crne Gore o ostajanju u zajedničkoj državi potvrđuje se 27. aprila 1992. godine da će Savezna Republika Jugoslavija striktno poštovati sve obaveze koje je SFRJ preuzela na međunarodnom planu. Time je Savezna Republika Jugoslavija preuzela i obaveze vezane za ispunjavanje Vensovog plana.

Pregovori oko Prevlake /rt Oštra/ prvi put su i neformalno vodeni između predstavnika Republike Crne Gore i Republike Hrvatske krajem 1991. godine i početkom 1992. godine u Hagu, u okviru Konferencije o Jugoslaviji, mada u tim pregovorima nije postignut nikakav dogovor.

U razgovoru predsednika Državnog komiteta za saradnju s Ujedinjenim nacijama dr Borisava Jovića s komandantom UNPROFOR-a, održanom 10. jula 1992. godine, general Nambijar je pokrenuo pitanje povlačenja Vojske Jugoslavije iz područja

Dubrovnika u skladu s Vensovim planom. Tom prilikom dr Borisav Jović je izneo stavove Savezne Republike Jugoslavije u vezi s problemom Prevlake. Ovi stavovi su prethodni usaglašeni na sednici Vrhovnog saveta odbrane. Potvrđeno je da Savezna Republika Jugoslavija prihvata tačku 18. Vensovog plana i da će se realizacija povlačenja Vojske Savezne Republike Jugoslavije iz tog područja izvršiti na osnovu konkretnog dogovora Generalštaba Vojske Jugoslavije i Komande UNPROFOR-a. Zaključeno je da Savezna Republika Jugoslavija zahteva da se u interesu mira osigura da hrvatske snage ne mogu dovlačiti teško naoružanje u blizinu granice Savezne Repubiike Jugoslavije i da će konačno rešenje problema Prevlake Savezna Republika Jugoslavija tražiti političkim pregovorima ili pred Međunarodnim sudom pravde. Tada je, takođe, odlučeno da se Vojska Savezne Republike Jugoslavije potpuno povuče s teritorije Hrvatske pod uslovom da se privremeno i do političkog ili sudskog rešenja na Prevlaci stacioniraju snage Ujedinjenih nacija.

Vlada Savezne Republike Jugoslavije je 17. jula 1992. godine sačinila Memorandum /na osnovu predloga Vojske Jugoslavije i u saradnji predsednika Savezne Republike Jugoslavije s predsednicima Srbije i Crne Gore/ o problemu Prevlake, usaglasila ga s rukovodstvom Republike Crne Gore i uputila ga Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija. U Memorandumu se detaljno objašnjavaju razlozi i istorijsko-pravni i geostrategijski osnov da rt Oštra bude u sastavu teritorije Savezne Republike Jugoslavije.

Pitanje Prevlake detaljno je raspravljano i u razgovorima koje sam vodio s kopredsedavajućima Konferenciji o Jugoslaviji gospodom Vensom i lordom Ovenom 28. septembra 1992. godine.

U razgovorima koje smo predsednik Vlade Milan Panić, i ja vodili s kopredsednicima Konferencije o Jugoslaviji 11. septembra 1992. godine detaljno je razmotren problem Prevlake i postignut dogovor o uslovima povlačenja Vojske Savezne Republike Jugoslavije.

U razgovoru vođenom 28. septembra 1992. godine između predsednika Savezne Republike Jugoslavije i predsednika Vlade s kopredsednicima Konferencije o Jugoslaviji Vensom i Ovenom usaglašene su pojedinosti i dinamika povlačenja Vojske Savezne Republike Jugoslavije, o čemu su se dogovorili general Panić i general Morijon. Tom prilikom sam obavestio Vensa i Ovena o opasnostima koje proizlaze od hrvatske okupacije dela istočne Hercegovine i zahtevao da se hrvatske snage povuku odatle, kako bi nesmetano mogao da se sprovede postignut dogovor o Prevlaci. Kopredsedavajući Međunarodne konferencije o Jugoslaviji Sajrus Vens i lord Oven dali su garancije da će se zauzeti da Hrvatska poštuje dogovor i ne preduzima nikakve vojne akcije koje bi ugrozile Trebinje, Herceg-Novi i Boku Kotorsku.

U razgovorima koje sam 30. septembra ove godine vodio s predsednikom Republike Hrvatske Tuđmanom, a pod pokroviteljstvom kopredsedavajućih Konferencije o Jugoslaviji, dogovoreno je i realizovano potpisivanje Zajedničke deklaracije. U toj Deklaraciji piše: „Dva predsednika su saglasna da Vojska Jugoslavije napusti Prevlaku do 20. oktobra 1992. godine, u skladu s Vensovim planom. Bezbednost u tom području će se rešiti demilitarizacijom i postavljanjem posmatrača Ujedinjenih nacija. Opšta bezbednost Boke Kotorske i Dubrovnika reši će se daljim pregovorima." Napominjem: o toj bezbednosti i granicama, gospodin Tuđman i ja naznačili smo načelne pristupe. Ostao sam u uverenju da hrvatski interes za bezbednost Dubrovnika nije manji od našeg interesa za bezbednost Boke Kotorske.

Zato sam 3. oktobra 1992. godine izdao Naredbu o povlačenju Vojske Jugoslavije iz rejona Prevlake koje treba da se obavi do 20. oktobra ove godine. To povlačenje sa hrvatske teritorije i demilitarizacija dogovorenog područja, kao i dolazak posmatrača Ujedinjenih nacija, obaviće se po dogovoru.

Eto, uvaženi narodni poslanici, to je uglavnom sve što se događalo s Prevlakom i oko nje. A najbitnije je: ako nećemo da ratujemo za Prevlaku, što uvek možemo ako nas hrvatsko bezumlje primora, ako želimo da se oslobodimo sankcija, što nam je životna nužda, ako hoćemo da ispunimo sve međunarodne obaveze na što smo primorani, ako nam je do mira i normalizacije odnosa sa Hrvatskom čemu težimo, ako smo za političke pregovore i mirna rešenja graničnih sporova, na šta nas uslovljava opstanak u ovom svetu, ako konačno želimo da razumnim rešenjima i sporazumima Prevlaka bude crnogorska i jugoslovenska - onda je to što smo činili za Prevlaku i što sam ja potpisao u Ženevi, po mom ubeđenju, bilo jedino racionalno i korisno za narod i državu pred kojima smo odgovorni.

Iz Zajedničke deklaracije želim posebno da istaknem naš zajednički stav i težnju da se „svi problemi između dve države moraju da reše mirnim putem". S tim u vezi, dogovorili smo se i da „uložimo sav svoj uticaj u pravcu postizanja pravednog miroljubivog rešenja sadašnje krize koja pogađa Bosnu i Hercegovinu." Želim sa zadovoljstvom da istaknem da smo gospodin Tuđman i ja imali isto gledište o državno - političkom uređenju Bosne i Hercegovine, naime, saglasili smo se da Bosna i Hercegovina može da izađe iz rata samo kao konfederacija tri nacionalne zajednice. Toliko o ženevskoj Zajedničkoj deklaraciji i njenim ciljevima. Ne mogu da propustim priliku koja mi je data, a da u ovom visokom domu ne progovorim koju reč i o nekim pitanjima iz područja unutrašnje politike.

Smatram neophodnim hitno rasformiranje i razoružavanje svih ostataka paravojnih formacija, svih vojski političkih stranaka koje prelaze preko naše državne granice u Bosnu i Hercegovinu, učestvuju u ratnim sukobima, a neki čine i prave zulume, vrše pljačke i teror nad civilnim stanovništvom i u svojoj sredini unose opšte Nespokojstvo i strah među građane, kriminalizujući naš politički život. Takvi „rodoljubi", „borci za Srbiju" i „junaci" nanose ogromnu političku i moralnu Štetu našoj državi i nema dana da nam diplomatski predstavnici Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država, Evropske zajednice i KEBS-a ne upućuju ultimatume i pretnje novim sankcijama, ako ne razoružamo te paravojne formacije. Ja apelujem na prvake stranaka koji imaju naoružane sledbenike da u ime najvišeg nacionalnog interesa predaju oružje organima unutrašnjih poslova i prekinu svaku militantnu aktivnost. Inače, država će biti prinuđena da svoje zakone primeni i prema naoružanim „političarima".

Kriminal svih vrsta poprima razmere koje nas zabrinjavaju. Nemilice se pljačka državna i društvena imovina i krade privatna imovina. Korupcija obuzima organe vlasti, sudstvo, zdravstvo, sve društvene delatnosti, pa i samu policiju. Mafije kriminalaca gotovo da haraju Beogradom, drugim gradovima, pa i nekim selima. Mnogo je više naoružanih civila no milicionara i vojnika. Ubija se lako kao na filmovima. Građanska bezbednost je na kritičnoj tački. Beda, sadašnji nered i bezakonje, plodno su tle kriminala. Slaba policija, neubedljivi zakoni, mlako i neefikasno sudstvo, opšti pad morala, stihijna agresivnost i razulareno prostaštvo dela mladog sveta, gnev nezaposlenih, očaj siromašnih, mogu svima učiniti život nesigurnim i nepodnošljivim. Ne treba, smatram, da objašnjavam šta nam valja činiti.

Čas je da prozborimo i o bedi, o najtežem problemu našeg društva, koji je godinama politički svesno prećutkivan, a do skora nije kod nas bio ni valjano izučavan. To je pitanje siromaštva i nebrige države za siromašne građane. Socijalna politika u SFRJ nije se godinama menjala, bez obzira na ekonomske nevolje i pad životnog standarda građana. Ona je počivala na ideološkoj zabludi o socijalizmu kao društvu u kojem nema siromašnih. Samim tim, mislilo se da nije neophodno da se ustanovi program socijalne zaštite ugroženih slojeva stanovništva s definisanim izvorima sredstava i načinima njihove raspodele. Naprotiv, socijalna zaštita u bivšoj Jugoslaviji, kao i u ostalim zemljama „realsocijalizma", bila je samo deo administrativne preraspodele „svima jednakima".

Danas preko dva miliona građana Savezne Republike Jugoslavije živi u bedi. Petina našeg stanovništva bori se za golo preživljavanje. Od strahota koje su nas zadesile i čije ćemo posledice dugo osećati beda je jedna od najgorih i najdugovečnijih. U vihoru ratne psihoze, ličnih nesreća i patnji, u opštoj potištenosti našeg društva i užarenoj politizaciji i državnih briga za opstanak u izolaciji na koju smo kažnjeni, problemi i muke siromašnih su danas nepravedno potisnuti u drugi plan naše politike. Ako ne želimo da nam socijalni nemiri nezaposlenih i pobune siromašnih naruše sva planska usmerenja ka izlasku iz životne krize čitavog društva, treba odmah i državni i socijalni činioci, svi ljudi građanske svesti, da se suoče sa siromaštvom zabrinjavajućih razmera u našoj zemlji i da se protiv njegovih uzroka i posledica bore svim sredstvima.

Vreme kupovanja socijalnog mira donelo je velike štete privredi i proizvelo mnogo novih bednika. Decenije smo utrošili na održavanje neproduktivne i parazitske privrede zasnovane na ideološkim zabludama i političkom voluntarizmu naše partokratije, uz službeničku podršku dela ekonomske struke. Takvoj privrednoj politici, na kojoj se zasnivala i socijalna politika, treba konačno označiti kraj. Sve ono što je neproduktivno, nerentabilno, nesposobno za život, reprodukciju i napredak, neka zamre i nestane. A država treba da brine o građanima koji; izgube ili ne mogu da nađu posao, a ne o preduzećima koja prema svim ekonomskim kriterijumima treba da propadnu.

Živa i neprebolna rana našeg društva su ranjenici i invalidi iz poslednjeg rata. Ti mladi ljudi su se žrtvovali za slobodu svojih sunarodnika i nacionalni ideal a otadžbina im još ne uzvraća brigom dostojnom njihove žrtve. Sudbina tih nesrećnih ljudi ne treba da zavisi od samilosti i dobročinstva pojedinaca. O njima mora istinski da se pobrine država i čitavo društvo.

Za životno ugrožene građane, osobito za decu, bolesne i stare, moramo imati odgovarajuću socijalnu zaštitu; moramo ove zime tople stanove učiniti mlakim da bi one studene zagrejali, a možda i komad hleba, parče mesa, činiju mleka podeliti s polugladnom i gladnom decom. Ljudska i nacionalna je sramota danas živeti luksuzno i bahato dok se zlopate milioni naših sugrađana koji nisu krivi za našu bedu i koji se nisu snašli da špekulacijom, trgovinom devizama ili prosto pljačkom društvene imovine žive bolje no što časni ljudi mogu da žive. Naravno, pravi način da se borimo protiv siromaštva je ekonomska obnova, razvoj i napredak privrede. Savezna Vlada već sprema program za normalan ekonomski život, program dugoročnih mera za dane posle sankcija. Ali, ni jedan ekonomski program reformi neće biti izvodljiv ako ne bude praćen programom socijalne zaštite ugroženih slojeva stanovništva. Naučimo se od tržišnih privreda razvijenih zemalja kako pomažu svoje nezaposlene, jer treba da znamo da je siromaštvo neprekidni pratilac ljudskog bivstvovanja, ono postoji i u bogatijim društvima i postojaće dok je sveta.

Naše celokupno društveno, ekonomsko, duhovno i moralno stanje je neredovno, hoću reći, izuzetno teško i dugo će tako biti, pa čitavu državnu politiku, sve ustanove i organizacije društva treba prilagoditi tom stanju i to činiti odmah, ne čekajući da se svet smiluje na nas pružanjem humanitarne pomoći. Na našu nesreću, po svemu sudeći, sankcije neće skoro biti ukinute, niti će se muke od njih ni posle njih brzo okončati. Ne dozvolimo da opet naše nade ostanu samo puste nade. Čas je da se u svemu živi po onoj narodnoj: „U se i u svoje kljuse".

Dame i gospodo, narodni poslanici,

Po nekom prokletstvu tla na kojem postojimo, po zakonima i slučajnostima naše opake sudbine, po svom istorijskom fatumu, po novoj formaciji sveta koja je omogućila rušenje države u kojoj smo sedam decenija nekako živeli kao narodna celina, opet se obnovila ona večna, tragična dilema našeg bivstvovanja: da opstanemo, moramo da pređemo granicu svoje moći. Ali sada drugu granicu i drukčijom moći. Duša naroda, njegova kolektivna svest, procepana zabludama, razočaranjima, neizvesnostima, oseća svaki sudbinski problem i izazov. U opsadi u kojoj smo, pred ucenama i ultimatumima koji nam se i u ime svetskih sila i svetskih foruma svakodnevno upućuju, svagda s napomenom da nam se izriče poslednja opomena pred poslednjom kaznom, nama se u jednom drugom vidu obavlja ono kobno proleće 1941. godine: pakt ili rat; rob ili grob! S istorijskim iskustvom i punoletstvom, mi na tu tragedijsku dilemu danas moramo odgovarati njenom negacijom: ni pakt, ni rat; ni rob, ni grob! Naš opstanak je u aktivnom miru; u delanju za mir i politička, evolutivna rešenja srpskog pitanja, svih nacionalnih granica, svih društvenih problema, svih nacionalnih sukoba i antagonizama sa susednim narodima. Te ciljeve može da ostvaruje samo nova nacionalna i državna misao i politika: pragmatična i imaginativna, dalekovida i dnevna, talasava i prava, prilagodljiva i načelna, a najviše i pre svega realistička i ravna našoj snazi.

/Dobrica Ćosić,
„Međunarodni položaj SR Jugoslavije i bezbednosna situacija u zemlji",
Jugoslovenski pregled, 3, Beograd, 1992, s. 3-9./

36. UVODNO IZLAGANJE ILIJE ĐUKIĆA, SAVEZNOG MINISTRA ZA INOSTRANE POSLOVE, NA SEDNICI OBA VEĆA SKUPŠTINE O MEĐUNARODNOM POLOŽAJU I BEZBEDNOSNOJ SITUACIJI U ZEMLJI, 16. OKTOBAR 1992.[34]

Međunarodni položaj Savezne Republike Jugoslavije je neodvojiv od burnih, uz to naglih i istorijskih promena na tlu Evrope i sveta u celini, čiji smo svedoci poslednjih godina. Razume se, s druge strane, na naš međunarodni položaj utiču i unutrašnji, domaći procesi, kretanja na domaćoj političkoj sceni, usmerenost ili neusaglašenost

[34] Ilija Đukić /1930-2002/, bio je ministar inostranih poslova Savezne Republike Jugoslavije /1992-93/. Diplomatsku karijeru započeo je u SFR Jugoslaviji, u ambasadama na Dalekom Istoku. Sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka bio je na službi u ambasadama u Istočnoj Evropi i u Moskvi. Bio je ambasador u Pekingu /1990-1992 i 2000-2002/.

kretanja. Naši partneri, naime, formiraju svoje stavove i ponašanje prema nama, ne samo na bazi onoga što o sebi kažemo već i onoga što činimo ili ne činimo.

Držeći se dnevnog reda ove sednice, govoriću o bitnim karakteristikama međunarodnog okruženja Jugoslavije i njegovom uticaju na položaj naše države, kao i o nekim glavnim akcijama ili potezima Vlade Savezne Republike Jugoslavije na međunarodnoj javnoj sceni.

Međunarodna zajednica, posle dramatičnih promena na istoku Evrope, nalazi se u fazi značajnih promena odnosa snaga i izgradnje nove svetske političke, ekonomske i vojne strukture moći.

Svet se nalazi u jednom od prelaznih perioda svoje istorije koji je neizvestan. To u znatnom stepenu, stvara rizične situacije i nestabilnosti.

Pitanje bezbednosti i izgradnja novih bezbednosnih struktura otuda imaju izuzetan značaj za mir i stabilnost u svetu, pa i za stabilnost u našem regionu i u našoj zemlji.

Ne samo zemlje Istočne i Srednje Evrope već i zemlje Zapada i njihove političke i vojne organizacije danas moraju redefinisati svoje interese i tražiti novi politički identitet. Zapadni blok zemalja, poznat iz perioda hladnog rata, ostao je, usled promena u Istočnoj Evropi, a kojima je i sam težio, bez svog pandana, pa po logici stvari ne može ni sam ostati kakav je bio. On traži ne samo svoj novi identitet već i nove međusobne odnose, zatim nove odnose s preobraženom polovinom Evrope, redefiniše neke svoje interese u pojedinim regionima Evrope i sveta, a u konkretnom slučaju i u našem užem području – u jugoistočnoj Evropi i na Balkanu. Iskušenja su velika, a postoje i očita nastojanja vraćanja na stare sheme i koncepte, kao i na primenu preživelih metoda i sredstava koji su u neskladu s novim svetskim poretkom, ako on treba da bude nov i pravedan, a upravo takav želimo svi. Niko od nas ne želi da se stvori stari – novi poredak.

U takvim opštim evropskim i svetskim uslovima odvijala se jugoslovenska kriza, raspad SFRJ, secesija i formiranje novih država na njenom tlu. U takvim složenim, teškim, komplikovanim uslovima tražimo i razrešenje jugoslovenske krize.

S obzirom na inače neopravdan stav glavnih međunarodnih faktora da su Srbija i Crna Gora, odnosno Savezna Republika Jugoslavija, glavni krivci za krizu i ratove u Jugoslaviji, Savezna Republika Jugoslavija se našla u izuzetno nepovoljnoj i teškoj političkoj, ekonomskoj, pa i diplomatskoj izolaciji, koja preti dugotrajnim negativnim posledicama.

Otuda je neophodno što pre ostvariti uslove za ukidanje sankcija i otklanjanje nametnute izolacije. Potrebno je racionalno i brzo ispuniti uslove koje su postavili Ujedinjene nacije, Evropska zajednica, KEBS, naravno one koji ne ugrožavaju teritorijalni integritet i nacionalno dostojanstvo Savezne Republike Jugoslavije.

Mirovne inicijative i kurs Vlade SR Jugoslavije prihvata međunarodna zajednica, ali bez prestanka rata u Bosni i Hercegovini i dalje demokratizacije unutrašnjeg života u Saveznoj Republici Jugoslaviji ne može se očekivati bilo kakav pozitivan pomak u odnosima prema Saveznoj Republici Jugoslaviji i njeno zauzimanje punopravnog i ravnopravnog mesta u međunarodnoj zajednici, koje odgovara našim potrebama i državno nacionalnim interesima a pre svega našim narodima i našim građanima.

Odsustvo suštinskog napretka u smirivanju ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini, sve brojniji dokazi o zločinima i etničkim čišćenjima na ratom zahvaćenom prostoru, enormno povećanje broja izbeglica, kao i učestale procene o predstoje-

ćim katastrofalnim stradanjima zbog zime, gladi, bolesti i nastavljanja sukoba, u međunarodnoj zajednici stvaraju uverenja da se u Bosni i Hercegovini mora nešto hitno učiniti.

Zato glavni međunarodni faktori, ne isključujući ni mogućnost pribegavanja vojnoj opciji, iako i dalje smatraju da za nalaženje ukupnog rešenja krize treba prvenstveno koristiti politička sredstva, NATO i Zapadnoevropska unija već od ranije imaju razrađene planove eventualnog delovanja, pri čemu je uočljiv rivalitet među njima oko uloge u našoj krizi, što implicira i njihov budući odnos u rešavanju evropskih pitanja.

Sve se češće, na žalost, Čuje tvrdnja da su politički oblici pritiska i sankcija na Srbiju i Saveznu Republiku Jugoslaviju istrošeni, a da je rešenje problema daleko. Međunarodna zajednica, pre svega Evropska zajednica, a naročito neke njene članice, sve teže podnose svoju nemoć da doprinesu ne samo nalaženju ukupnog rešenja jugoslovenske krize već i zaustavljanju rata u Bosni i Hercegovini, kao elementarnom preduslovu nalaženja ukupnog političkog rešenja.

Javno mnjenje ovih zemalja vrši otvoren pritisak na svoje vlade da obezbede neki konkretan napredak u rešavanju rata i krize. Otuda je pitanje jugoslovenske krize odavno postalo i unutrašnje pitanje ovih zemalja.

Najočitiji primer za to su zemlje gde se ovo pitanje direktno koristi i u predizbornoj predsedničkoj ili drugim kampanjama.

Pitanje Kosova se takođe pokreće pred međunarodnim ustanovama, pri čemu se izražava velika bojazan da bi zaoštravanje situacije na Kosovu moglo dovesti do otvaranja velike balkanske, pa čak i šire krize.

Otuda je pojačano delovanje tzv. preventivne diplomatije glavnih faktora prema Kosovu, uz uočljivu njihovu nedovoljnu doslednost i nekoherentnost.

U takvoj situaciji, a u cilju zaustavljanja dalje erozije i inače teškog međunarodnog položaja Savezne Republike Jugoslavije, predsednici Savezne Republike Jugoslavije i njene Vlade ostvarili su niz aktivnosti, pre svega u pravcu uklanjanja uzroka koji su uslovili ovakav nepovoljan položaj naše zemlje u svetskoj zajednici, a zatim i stvaranja uravnoteženijeg pristupa u svetu prema problemima koji postoje na tlu bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

U svim kontaktima kao prioritetni ciljevi Savezne Republike Jugoslavije isticani su - uspostavljanje mira i ukidanje sankcija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, a time i uslova da Savezna Republika Jugoslavija u međunarodnoj zajednici ima mesto koje joj s pravom pripada.

Prvi prodor u ovom smislu, kao što znate, učinjen je na Londonskoj konferenciji, gde su, po opštoj oceni, stvoreni okvir i osnove mirnoga procesa.

Samo prihvatanje jugoslovenske delegacije, na čijem čelu su bili predsednici Dobrica Ćosić i Milan Panić, predstavlja preokret u dosadašnjem odnosu prema Saveznoj Republici Jugoslaviji, odnosno to je, na određeni način, značilo prihvatanje postojanja nove države.

Bitnu činjenicu predstavlja i to što je kao okvir celokupnog mirovnog procesa Londonska konferencija prihvatila upravo program nove jugoslovenske Vlade. Time je ona dobila ulogu jednog od najznačajnijih faktora u rešavanju jugoslovenske krize. Pregovori koji su nastavljeni po radnim grupama u Ženevi potvrđuju visoko uvažavanje konstruktivnog doprinosa jugoslovenske delegacije, posebno u Grupi za jačanje mera poverenja.

Nakon Londonske konferencije uočljive su i postupne promene u odnosu svetskih medija prema krizi u Jugoslaviji, odnosno njihov balansiraniji pristup u informativnom smislu.

Učešće jugoslovenske delegacije, s premijerom Milanom Panićem kao šefom delegacije, u radu 47. zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija bila je prilika da se u kontaktima, s nizom sagovornika, dalje afirmiše politika mira Savezne Republike Jugoslavije i njene nove Vlade. U izuzetno teškim i nepovoljnim uslovima za Jugoslaviju, kada je pretilo njeno potpuno isključenje iz članstva Ujedinjenih nacija, delegacija je razvila izuzetno široku i svestranu aktivnost za ostvarivanje najpovoljnijeg mogućeg ishoda u pogledu statusa Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. Neposredno po dolasku, šef jugoslovenske delegacije obratio se pismom svim članovima Ujedinjenih nacija, u kome je ukazao na neodrživost, neprihvatljivost i krajnje štetne posledice predložene rezolucije Saveta bezbednosti.

U bilaterainim i drugim kontaktima zatraženo je, zatim, odlaganje usvajanja ove rezolucije, prvo na 90 dana,kasnije, pošto to nije bilo prihvaćeno, na kraći rok, kako bi se omogućilo usvajanje pravednijeg i realnijeg stava o statusu Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama.

Šef jugoslovenske delegacije Panić i njegovi saradnici susreli su se s ministrima inostranih poslova pet zemalja stalnih članica Saveta bezbednosti u Ujedinjenim nacijama. U istoriji Ujedinjenih nacija je bez presedana da pet ministara inostranih poslova stalnih članica Saveta bezbednosti i njihovi ambasadori održe susret s jednom zemljom članicom, u ovom slučaju s Jugoslavijom.

Vrlo je bitno da je u raspravi na ovom sastanku, koja je trajala oko sat i po, u Ruskoj misiji u Njujorku, većina ministara pozitivno ocenila stavove jugoslovenske Vlade i njene napore za mirno i konstruktivno rešavanje problema koji mogu bitno da doprinesu rešavanju jugoslovenske krize. Ministri su bili skloni da usvoje zahtev premijera za odlaganje usvajanja rezolucije, ali pragmatični razlozi su prevladali. Na ovo je najviše uticao stav da je pritisak islamskih i jedne grupe drugih zemalja da se Jugoslavija isključi iz Ujedinjenih nacija bio vrlo veliki i da bi eventualno odlaganje usvajanja predložene rezolucije izazvalo njihove žestoke reakcije, ponovne zahteve za znatno radikalnije rešenje, koje bi onda bilo teško izbeći i nama i onim zemljama i faktorima koji su nas podržavali ili izražavali razumevanje za našu poziciju.

Postojala je, takođe, opasnost da bi veliko zaoštravanje našeg stava oko donošenja rezolucije doprinelo čak i obustavi rada naše Misije pri Ujedinjenim nacijama. Za našu delegaciju je bilo vrlo važno da ne zalupi vrata pred Ujedinjenim nacijama, kako bi Jugoslavija mogla aktivno da nastavi saradnju s tom svetskom organizacijom, da se bori za ukidanje sankcija i za unapređenje našeg međunarodnog položaja.

Kao konačan rezultat svih aktivnosti Jugoslovenske delegacije u Generalnoj skupštini došlo je u datim okolnostima do usvajanja najpovoljnije varijante o statusu Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama. U Rezoluciji se kaže da „Savezna Republika Jugoslavija ne može da nastavi automatski članstvo SFRJ u Ujedinjenim nacijama", što znači da može da nastavi članstvo na drugi način. Prema tome, ne može automatski, ali može kroz određenu, čak i skraćenu proceduru.

Misija Jugoslavije pri Ujedinjenim nacijama nastavlja normalno da radi. Simboli naše zemlje i države su i dalje u Ujedinjenim nacijama; prema tome, mi smo ostali članica Ujedinjenih nacija, ali ne učestvujemo u radu Generalne skupštine.

Veoma je važno, međutim, da Jugoslavija može normalno da radi i opšti s telima Generalne skupštine, a posebno sa Savetom bezbednosti i s njegovim Komitetom za sankcije.

U datim okolnostima i u atmosferi stvorenoj upornim insistiranjem islamskih i jednog broja drugih zemalja za isključenje Jugoslavije iz Ujedinjenih nacija, ostvaren je, po našem mišljenju, maksimalno mogući rezultat u očuvanju mesta Jugoslavije u OUN i nastavljanju aktivnosti Jugoslavije. Stvorena je dobra osnova da se rasprava o Članstvu Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama, koja bi trebao da bude krajem novembra ili početkom decembra, vodi na miran i konstruktivan način, bez postavljanja bilo kakvih dodatnih ili posebnih uslova.

Jugoslovenska delegacija bila je energična u stavu da Jugoslavija neće biti spremna da raspravlja o posebnim uslovima u trenutku kada se bude konačno rešavalo pitanje njenoga članstva u Ujedinjenim nacijama. Takođe, istaknuto je da Savezna skupština, koja je jedina pozvana i nadležna da odlučuje o učlanjenju Jugoslavije u međunarodne organizacije, treba da se izjasni da li će i kada će Jugoslavija zatražiti konačno rešenje svog statusa u članstvu Ujedinjenih nacija. Pored pitanja položaja i statusa Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama, u susretima koje sam imao sa skoro četrdesetak ministara inostranih poslova tokom 47. zasedanja Generalne skupštine, preovlađivala je tema jugoslovenske krize i način za njeno mirno rešenje, što je bilo prilika da se dalje afirmiše naša politika mira, a istaknu naši državni i nacionalni interesi. Bez izuzetka, u svim razgovorima je podržana ovakva orijentacija rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije. S naše strane, kao prioritetno postavljeno je pitanje ukidanja ili postepenog ublažavanja sankcija, posebno na humanitarnom planu.

S tim u vezi, premijer Panić je tokom boravka u Njujorku uputio i zvaničan zahtev Komitetu Saveta bezbednosti za nadgledanje i sprovođenje sankcija protiv Jugoslavije da se ukinu sankcije u nauci, sportu i kulturi i da se omogući SR Jugoslaviji da uveze naftu za potrebe grejanja iii, kako smo tamo formulisali, za humanitarne potrebe.

Ministar inostranih poslova Savezne Republike Jugoslavije i naša delegacija, učestvovali su na još tri ministarska sastanka u Njujorku. To je bio ministarski sastanak Grupe 15, zatim ministara nesvrstanih zemalja, kao i Grupe 77. I ovde su iste zemlje pokretale pitanje statusa Savezne Republike Jugoslavije. U Grupi 15 je rešavanje ovog pitanja odloženo za naredni sastanak. Formula za pokret nesvrstanih koja je primenjena i u Grupi 77 je da ne postoji saglasnost o ovim pitanjima, te, da se konsultacije o njima moraju nastaviti, pri čemu to nije vremenski ograničeno, a Jugoslavija ostaje u tim međunarodnim kvorumima.

S obzirom na to da je posle izglasavanja rezolucije Generalne skupštine o neučestvovanju SR Jugoslavije u njenom radu, u okviru jačanja pritiska na našu zemlju, došlo do pojava suspenzije mesta Jugoslavije u nekim drugim međunarodnim telima i sistemima Organizacije ujedinjenih nacija, u ovom trenutku savezna Vlada ulaže sve svoje napore da se ovakav trend zaustavi, pozivajući se pre svega na pravno tumačenje koje su dale same Ujedinjene nacije da rezolucija Generalne skupštine ne znači neučestvovanje SR Jugoslavije i u drugim organima i telima Ujedinjenih nacija.

Prihvaćena je formula neučestvovanja, po ugledu na rezoluciju Generalne skupštine, a ne isključivanja Jugoslavije, te je ona i dalje član svih tih organizacija. U međuvremenu, kao što je poznato, došlo je do sastanka predsednika Dobrice Ćosića s

predsednikom Franjom Tuđmanom i do realizacije određenih zaključaka ili stavova iz tom prilikom usvojene Zajedničke deklaracije. Predstoje nove aktivnosti na utvrđenim pravcima.

Želeo bih da istaknem da smo, uprkos veoma ograničenim materijalnim sredstvima, pojačali neka naša diplomatska predstavništva u cilju njihove dalje aktivnosti. Pojačana je Misija pri Ujedinjenim nacijama, Misija u Ženevi, nekoliko ambasada je obogaćeno opremom i ostvaren je organizovaniji rad naših predstavništava, kako prema partnerima tako i u okviru njihove informativne aktivnosti prema sredinama u kojima rade.

Iz naših kontakata i susreta koji su do sada ostvareni na međunarodnom planu proizlazi da - i pored snažne aktivnosti i dosadašnjih konstruktivnih koraka Savezne Republike Jugoslavije, njene Vlade, njenog predsednika, naših republika - i dalje postoje određeni zahtevi koje Savezna Republika Jugoslavija treba da ispuni, a koje se postavljaju kao uslov učešća naše zemlje u svetskoj zajednici. Ti zahtevi su, pre svega, aktivno učešće Savezne Republike Jugoslavije u mirovnom procesu, njen doprinos zaustavljanju rata u Bosni i Hercegovini, kao i doprinos uspešnom toku završetka pregovora u Ženevi. Jedan od osnovnih preduslova je i demokratizacija unutrašnjeg života u zemlji, po čemu se misli i na sprovođenje prevremenih i potpuno demokratskih izbora na svim nivoima. Pod pojmom „demokratizacija", shvata se i poštovanje ljudskih prava i obezbeđenje prava nacionalnih zajednica i manjina. Ovi i ovakvi, uslovno rečeno, zahtevi, u suštini se podudaraju s programom i zadacima koje je savezna Vlada sebi postavila odmah nakon svog formiranja. Prema tome, ne može se govoriti samo o uslovima koji nam se tobože isključivo diktiraju sa strane. Neosporna je činjenica da je, pre svega, u vitalnom interesu naroda Savezne Republike Jugoslavije da se što pre uspostavi mir na celokupnom prostoru bivše SFRJ, kako bi se moglo ubrzati iznalaženje pravednih i trajnih rešenja za sve probleme koji nas sada pritiskaju. Tu, u prvom redu, spada izlazak iz teške ekonomske krize i obnavljanje normalnog života za sve građane SR Jugoslavije. Raspisivanje novih izbora u Jugoslaviji želja je i šire jugoslovenske javnosti, kao što je veoma važno da se i konačno, u okviru Srbije i SRJ, razreši teški kosovski problem, jer bi, u suprotnom, on ostao trajni izvor nestabilnosti na ovim prostorima.

Pitanje ljudskih prava, odnosno prilagođavanje standardima onoga što je priznato u međunarodnom pravu u svim aspektima, jeste apsolutni imperativ koji se mora poštovati, ako se želi izgradnja modernog društva i stabilan mir.

S ovim je blisko povezana i humanitarna oblast, gde rešavanje problema velikog broja izbeglica mora da ima prioritet.

Ostvarenje ovako koncipiranog programa Vlade omogućiće Saveznoj Republici Jugoslaviji da bude prihvaćena kao uvaženi član svetske zajednice, a to je i jedini put koji vodi prosperitetu i zadovoljenju potreba građana ove zemlje. Svaki drugi put bi doveo do njene još veće izolacije, s nesagledivim posledicama.

Vlada Savezne Republike Jugoslavije je rešena da nastavi s realizacijom svoga programa, vodeći računa da to bude usaglašeno s bazičnim društvenim, nacionalnim interesima naše federacije, njenih građana i njenih naroda.

/Ilija Đukić,
„Međunarodni položaj SR Jugoslavije i bezbednosna situacija u zemlji",
Jugoslovenski pregled, 3, Beograd, 1992, s. 9-14./

37. REČ ZORANA LILIĆA, PREDSEDNIKA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE NA PRVOJ SEDNICI KOMITETA ZA OBELEŽAVANJE 50. GODIŠNJICE UJEDINJENIH NACIJA, 14. MART 1995.[35]

Ove godine širom sveta biće svečano obeležena pedesetogodišnjica Ujedinjenih nacija. Središnja svečanost biće održana u sedištu Ujedinjenih nacija u Njujorku. Tim povodom generalni sekretar gospodin Butros Gali uputio je poziv svim zemljama da formiraju nacionalne komitete koji će se starati o svim aktivnostima. Savezna vlada je donela Odluku o obrazovanju jugoslovenskog Komiteta za obeležavanje 30. godišnjice Ujedinjenih nacija.

SR Jugoslavija je, kao osnivač Ujedinjenih nacija, uvek podržavala ovu univerzalnu organizaciju i zalagala se za jačanje njene uloge i uticaja.

Moram da istaknem da smo se kao zemlja posebno zalagali za striktno poštovanje principa i ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija – pre svega principa suverene jednakosti država, ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda, zabrana upotrebe sile i pretnji silom, mirnog rešavanja sporova, nemešanja u unutrašnje poslove, zatim za poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, i iznad svega, za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti.

Naša zemlja je naglašeno bila za primenu principa univerzalnosti organizacije, jer Ujedinjene nacije sa svojih 185 članica i tendencijom daljeg pro širenja članstva, objektivno i jesu univerzalna, jesu prava svetska organizacija.

Nažalost, pod uticajem bitno promenjenih odnosa snaga u sveta, u okviru Ujedinjenih nacija danas postoje pokušaji da se neka od načela Povelje Ujedinjenih nacija izmene i zaobiđu u praksi. To sigurno potkopava temelje na kojima su Ujedinjene nacije i stvorene.

Takve tendencije su najviše došle do izražaja upravo na primeru jugoslovenske krize. Nizom odluka prekršeni su sama Povelja Ujedinjenih nacija i neki osnovni principi međunarodnog prava koji počivaju na toj povelji.

Drastičan primer takvih tendencija jeste suspenzija Savezne Republike Jugoslavije iz rada Generalne skupštine i zavođenje sankcija protiv Savezne Republike Jugoslavije. Mislim da to danas moramo posebno da istaknemo na ovom našem skupu.

U međunarodnoj zajednici, međutim, sporo ali sve očitije počinje da sazreva svest o svoj težini i posledicama ovakvog odnosa prema SRJ, ne samo po budućnosti globalnih međunarodnih odnosa već i po buduću ulogu i značaj Ujedinjenih nacija.

Želim da istaknem da na osnovu svoje principijelne i miroljubive politike, s pravom očekujemo da Jugoslavija što pre ponovo zauzme svoje legitimno mesto u okvirjma Ujedinjenih nacija, da se sankcije uskoro u potpunosti ukinu i na taj način Ujedinjene nacije a posebno Savet bezbednosti vrate u kolosek osnovnih principa Povelje.

Svakako da Ujedinjene nacije i dalje predstavljaju najuniverzalniju i nezamenljivu organizaciju, a principi Povelje osnovu na kojima za vreme koje dolazi, treba graditi, novi svetski poredak. Pritom skrećem pažnju na razvoj događaja u poslednjih nekoliko godina. Jer, ukoliko bi novi međunarodni poredak bio baziran na presedanima kakva je kriza na tlu prethodne Jugoslavije, takav poredak bi otvorio mogućnosti za sukobe mnogo širih razrnera sa nesagledivim posledicama.

---

[35] Zoran Lilić /1953./, bio je predsednik Savezne Republike Jugoslavije /1993-1997/ i potpredsednik Savezne vlade /1998-99./ i predsednik Narodne Skupštine Srbije /1993./

Ne sumnjam da će Ujedinjene nacije i ovoga puta dokazati svu svoju vitalnost i prilagoditi se novim uslovima i da će sve njene članice uzeti najaktivnije učešće u stvaranju novog svetskog poretka. One takvu svoju ulogu mogu da ostvare samo ukoliko se obezbedi dosledno poštovanje osnovnih načela i ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija, a pre svega – želim to ponovo da istaknem – ako se obezbede principi jednakosti i ravnopravnog učešća svih zemalja u međunarodnim odnosima.

Ujedinjene nacije treba da ostanu najširа demokratska organizacija svih zemalja i naroda i da deluju u interesu mira i napretka. To je osnovni cilj kome treba da teže i same Ujedinjene nacije i sve njene članice i svi progresivni narodi sveta.

Na kraju, verujem da će, kao što je to bila decenijama, kao što je to i danas, Savezna Republika Jugoslavija i ubuduće biti spremna da u celokupnom procesu transformacije međunarodnih odnosa aktivno učestvuje i da pruži svoj puni doprinos revitalizaciji Ujedinjenih nacija.

Samo demokratski razvoj u uslovima mira može omogućiti budućim generacijama da žive bezbedno, u ekonomskom prosperitetu, međusobnoj saradnji i ravnopravnosti.

Moja je želja – verujem da delite moje uverenje – da ovu godinu, u kojoj se obeležava tako značajan jubilej kao šlo je pedesetogodisnjica Ujedinjenih nacija, posvetimo upravo ovim ciljevirna i da to bude nit vodilja u politici Savezne Republike Jugoslavije.

/Zoran Lilić, „Jugoslavija i Ujedinjene nacije“,
Međunarodna politika, 1031, Beograd, 1995, 1-2./

38. TEKST RADOJA KONTIĆA, PREDSEDNIKA VLADE SR JUGOSLAVIJE O MIRU, STABILNOSTI I SARADNJI U REGIONU, 1997.[36]

Naša zemlja je poslednjili godina prošla kroz velike teškoće i ograničenja i izgubila korak u razvoju. Nepravedne međunarodne sankcije i blokada ostavile su duboke i dugoročne posljedice na privredu i stanovništvo. Ali, od početka 1994. godine naovamo uspjeli smo da postupno stabilizujemo političku, ekonomsku i socijalnu situaciju. U regionu je sada mir, sa perspektivom njegove trajnosti. Očuvali smo privredne potencijale i ostvarili mogući nivo proizvodnje u datim uslovima. Nastavili smo da izgrađujemo otvorenu tržišnu privredu. Odlučno smo krenuli u temeljne ekonomske i društvene reforme. Očekujemo potpunu reintegraciju Jugoslavije u međunarodnu zajednicu, što će povratno djelovati na ubrzanje procesa demokratizacije i tranzicije.

Tekuća ekonomska situacija je povoljna. Oporavlja se postepeno industrijska proizvodnja i druge oblasti privrede. Društveni proizvod ima rast iznad 6% na godišnjem nivou. Spoljnotrgovinska razmjena se kontinuirano povećava. Relativno su stabilizovane cijene i kurs dinara. U proteklom periodu ove godine rast cijena je bio ispod 0,8% prosječno mjesečno, što tendira ka inflaciji u razvijenim zemljama. Devizni kurs dinara se stabilizovao veoma blizu njegove zvanične vrijednosti. Održavamo neophod-

[36] Radoje Kontić /1937/, bio je predsednik vlade Savezne Republike Jugoslavije od 1993. do 1998.

nu ravnotežu između proizvodnje i potrošnje. Javna potrošnja, bez obzira na prisutne teškoće, alimentira se isključivo iz realnih izvora itd. To su značajni stabilizacioni rezultati koji omogućavaju dinamičan razvoj u narednom periodu.

Pred našorn privredom, ipak, sada stoje krupni problemi razvojnog karaktera, koji su sa jedne strane vezani za vlasničke i strukturne promjene, a sa druge strane za dodatni kapital, kao veoma oskudan proizvodni faktor. U krajnjem, radi se o potrebi aktiviranja značajnih neiskorišćenih kapaciteta privrede.

Zbog toga je za našu privredu veliko ograničenje prisustvo tzv. „spoljneg zida sankcija", što sprečava normalizaciju naših odnosa sa međunarodnim finansijskim, trgovinskim i drugim organizacijama i institucijama. To ugrožava vitalne ekonomske i druge interese, ne samo Savezne Republike Jugoslavije, nego i užeg i šireg regiona.

Sprečavanje da Jugoslavija ravnopravno učestvuje u regionalnim i subregionalnim integracijama, usporava procese demokratizacije i tranzicije i otežava izbor optimalnih infrastrukturnih i prekograničnih projekata. U interesu je mira i stabilnosti ekonomski razvoj i prosperitet svake od zemalja regiona, dok je političko uslovljavanje i provociranje političkih, ekonomskih i socijalnih tenzija kontraproduktivno.

Zbog toga smo odluku Evropske unije o autonomnim trgovinskim mjerama prema Saveznoj Republici Jugoslaviji, primili sa zadovoljstvom, kao prvi, ali veoma značajan potez međunarodne zajednice u evoluciji njene politike prema našoj zemlji. Time se omogućava našoj privredi ravnopravniji tretman na tržištu Evropske unije, povećava se njena konkurentna sposobnost i stvaraju realni izgledi za rast deviznog priliva. Ipak, šansu možemo iskoristiti samo ako ponudimo robu koja je konkurentna svojom cijenom, kvalitetom i dizajnom.

Sa pravom očekujemo da Evropska unija nastavi sa normalizacijom odnosa sa našom zemljom i u drugim privrednim i finansijskim oblastima i tako ostvarimo tretman kakav već imaju bivše jugoslovenske republike. Za to postoje svi uslovi i pretpostavke i obostrani interesi.

Takođe očekujemo da relevantne međunarodne organizacije, kao što su Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka, Svjetska trgovinska organizacija i druge, slijede primer Evropske unije i omoguće normalizaciju odnosa sa Saveznom Republikom Jugoslavijom, s obzirom da za to ispunjavamo sve uslove.

Naša zemlja podržava sve inicijative koje vode miru, stabilnosti i saradnji u regionu. U tom kontekstu, Savezna Republika Jugoslavija je podržala inicijativu Evropske unije za regionalnu saradnju, inicijativu SAD za saradnju zemalja Jugoistočne Evrope /SECI/, multilateralnu saradnju balkanskih zemalja itd. Realizacija ovih i drugih inicijativa doprinosi prevladavanju nasleđa prošlosti, jačanju dobrosusjedskih odnosa i trajnoj stabilizaciji prilika na Jugoistoku Evrope. Jugoslavija se zalaže za normalizaciju odnosa sa svim bivšim jugoslovenskim republikama i za jačanje bilateralne i multilateralne saradnje na ravnopravnim osnovama sa svim susjedima i zemljama regiona. Naša zemlja može dati značajan doprinos integrativnim kretanjima na ovim prostorima, pa niko nema pravo da nas u tome sprečava.

Savezna vlada će učiniti sve kako bi se ostvario privredni dinamizam i stvorio stabilan politički, ekonomski i pravni okvir u kojem se može razvijati svestrana ekonomska saradnja sa svijetom i privlačiti inostrani kapital. U tom cilju stvorili smo veoma razuđen i stimulativan sistem poreskih, carinskih i drugih olakšica i oslobađanja. Garantujemo sigurnost uloga i slobodan transfer dobiti. Inostrani investitori i poslovni

partneri imaju nacionalni tretman i sl. Pri tome, obaveze i odgovornosti naših privrednika, a i naših državnih organa su utoliko veće, kako bi se osigurao potreban kvalitet i zadovoljili izuzetno oštri standardi i pooštreni zahtjevi na inostranom tržištu. Nužna su mnoga programska prilagođavanja saglasno zahtjevima međunarodnog tržišta.

Saveznoj Republici Jugoslaviji, možda više nego bilo kojoj drugoj zemlji, potreban je novi „korak u budućnost". Savladavati teret prošlosti i odgovarati zahtevu vremena - dve su strane istog poduhvata koji znači istinski preporod zemlje. Uvjeren sam da ćemo šansu iskoristiti, u nadi da ćemo imati razumjevanje i podršku međunarodnih činilaca.

/Radoje Kontić, „Podrška miru, stabilnosti i saradnji u regionu. Očekujemo potpunu integraciju Jugoslavije u međunarodnu zajednicu", *Međunarodna politika*, 1056, Beograd, 1997, s. 1-2./

39. PREDLOG PLATFORME ZA ALTERNATIVNU SPOLJNU POLITIKU FORUMA ZA MEĐUNARODNE ODNOSE[37], BEOGRAD, 18. FEBRUAR, 1997.

SR JUGOSLAVIJA I MEĐUNARODNA ZAJEDNICA

U vreme u kojem je SR Jugoslavija izgubila mesto i ugled u svetu i sposobnost da značajnije utiče na svoju sudbinu, kada je praktično odstranjena iz svih značajnijih međunarodnih organizacija, zbog politike koja je zemlju dovela u sukob sa gotovo celim svetom, Forum za međunarodne odnose oseća se pobuđenim, ali i pozvanim, da javnosti izloži gledišta o neophhodnosti suštinskih promena u spoljnoj politici Jugoslavije, koje bi realno vodile uključivanju zemlje u svet i posvedočile njenu sposobnost da ostvaruje ključne pretpostavke za sopstveni razvitak i najširu međunarodnu saradnju.

Kao nevladina i nestranačka organizacija, Forum okuplja ličnosti koje se bave međunarodnim odnosima i koje žele da svoja gledišta stave na raspolaganje javnosti, a pre svega onima koji se zalažu za suštinske i sveobuhvatne demokratske promene u zemlji i njeno drugačije ponašanje u svetu.

I MEĐUNARODNI POLOŽAJ JUGOSLAVIJE

Jugoslavija se nalazi u krajnje teškom međunarodnom položaju, što je, pre svega, rezultat ambicija, politike i ponašanja koji izviru iz militantnog nacionalizma. U tom okviru posebnu ulogu imaju: pribegavanje sili, nepoštovanje međunarodnog prava i narušavanje poretka UN; arogantan odnos prema međunarodnoj zajednici i konfrontaci-

[37] Članovi Foruma za međunarodne odnose su bili : dr Ljubivoje Aćimović, dr Dragoslav Avramović, Branislava Alendar, Sonja Biserko, Nikola Burzan, Stojan Cerović, dr Milivoj Despot, dr Vojin Dimitrijević, dr Nina Dobrković, Ilija Đukić, dr Vladimir Goati, Spomenka Grujičić, dr Džemal Hatibović, dr Dejan Janča, dr Žarko Korać, Živorad Kovačević, Dušan Lazić, Gordana Logar, Rasim Ljajić, Shelzen Maliqi, Milivoje Maksić, Ljubica Marković, dr Jelica Minić, Milan Mišić, Aleksandar Nenadović, Stevan Nikšić, dr Konstantin Obradović, dr Ranko Petković, Dragoslav Pejić, Novak Pribičević, Ljubiša Sekulić, Dušan Simić, dr Milan Šahović, Mirko Tepavac, Desimir Tošić, dr Tibor Varadi, Miloš Vasić, Laslo Vegel, Vladimir Vereš, dr Ivo Visković, Jovan Vejnović, Slobodan Vučković.

ja sa njom; tolerisanje i podržavanje politike etničkog čišćenja; grubo narušavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda; zakasneli i krajnje nedovoljni koraci u pravcu napuštanja prevaziđenog nedemokratskog sistema vlasti i otpočinjanja korenitih reformi u zemlji.

Ovakav međunarodni položaj SR Jugoslavije karakterišu sledeće okolnosti:

- Postali smo mala evropska zemlja, sa poništenim moralnim i političkim tekovinama balkanskih i dva svetska rata, zemlja bez saveznika i podrške značajnijih međunarodnih faktora, bez neophodnog kredibiliteta i dovoljnog stepena nezavisnosti, jedina evropska država prema kojoj su, posle II svetskog rata, bile preduzete sankcije međunarodne zajednice, zemlja čija su spoljna politika i ponašanje suočeni sa snažnom odbojnošću javnog mnjenja u svetu.
- Posle raspada SRRJ, Jugoslaviji je osporen međunarodnopravni kontinuitet sa bivšom državom, što ima značajne reperkusije na njen međunarodni položaj, što se, bez vidne štete po sopstvene interese, ne može ignorisati.
- SR Jugoslavija se više od četiri nalazi godine izvan međunarodnih institucija i organizacija, u statusu faktičke međunarodne izolacije. Time je prestala da bude partner drugima i izgubila mogućnost da se aktivno zalaže za promociju svojih interesa i da utiče na građenje novih prilika na kontinentu.
- Od središnjeg faktora na Balkanu, što je izazivalo respekt suseda i uvažavanje svih drugih zemalja, dospeli smo u krajnje oslabljen položaj, u novo okruženje zemalja koje, i same prolazeći kroz duboke promene, ispoljavaju suzdržanost ili odbojnost prema SRJ. Istovremeno, odsustvo energičnijih i ozbiljnijih koraka u pravcu sređivanja odnosa sa susedima smanjuje poverenje međunarodne zajednice u namere i suštinu politike SR Jugoslavije.
- Nagomilani krajnje ozbiljni problemi u zemlji /karakter sadašnjeg uređenja, položaj manjina, demokratske slobode i prava čoveka, nepriznavanje izbornih rezultata sloboda medija/, neispoljavanje uverljive namere da se oni demokratski i bez odlaganja rešavaju, i neuvažavanje zahteva građana da se pristupi ozbiljnim promenama, direktno opterećuju i degradiraju međunarodni položaj zemlje.
- Dramatična ekonomska situacija, bitno smanjenje sposobnosti naše privrede za normalnu saradnju sa privredama drugih država, lišava SR Jugoslaviju mogućnosti da ulazi u ravnopravne partnerske odnose sa drugim zemljama.

Sve gori međunarodni položaj zemlje ne može biti poboljšan, a još manje normalizovan, insistiranjem na tezi o ispravnosti i konzistentnosti politike koja je vođena tokom poslednjih godina. Događaji i položaj u koji je zemlja dospela ubedljivo su obezvredili tu pretenziju.

Ovakav međunarodni položaj zemlje može biti izmenjen samo korenitim unutrašnjim promenama, oslonjenim na shvatanja i nosioce koji su oslobođeni od nacionalističkih anarhronizama, hegemonističkih ambicija i prevaziđenih nedemokratskih opterećenja o partijskoj državi i državnoj privredi. To je i put za usklađivanje autentičnih interesa zemlje i svih njenih građana sa demokratskim tokovima, dometima i opšteprihvaćenim normama na našem kontinentu. To je i jedini pouzdani način da pozitivno utičemo na prilike u svom okruženju, a time i na sopstvenu sudbinu.

Mora se, najzad, posebno naglasiti značaj istinitog i potpunog informisanja javnosti naše zemlje o realnom međunarodnom položaju u kome se nalazi. Bez slobodnih medija ne može se zamisliti konstruktivno učešće javnosti u formiranju konzistentne i realistične spoljne politike.

II STRATEŠKA SPOLJNOPOLITIČKA ORIJENTACIJA

U izgradnji naše strateške spoljnopolitičke orijentacije moraju se uzeti u obzir objektivne okolnosti i nove pojave u našem neposrednom okruženju i u celoj Evropi:

a) Postupno i dugoročno povezivanje i saradnja zemalja u regionu /infrastruktura, privreda, ljudski kontakti, kultura i nauka, politika/, jačaće uzajamno poverenje i osposobljavati region da se - kao specifični subjekt - uključuje u značajnije integracione procese i partnerske odnose u Evropi. Osnovni interes međunarodne zajednice i glavnih faktora u njoj u pogledu Balkana i jugoistočne Evrope jeste obezbeđivanje stabilnosti u svakoj zemlji na tom prostoru, kao i u regionu u celini.

b) Bezbednost država u Evropi se danas prevashodno zasniva na međunarodnim mehanizmima za zaštitu poretka UN i međunarodnog prava i evropskim institucijama koje imaju ingerencije u tom domenu.

c) Kriterijum za međunarodni kredibilitet država i njihovu prihvatljivost za međunarodnu saradnju podrazumeva, pre svega, poštovanje međunarodnopravnih normi koje treba da obezbede demokratsko ustrojstvo, osiguraju mir i podjednaku bezbednost, poštovanje ljudskih i etničkih prava, orijentaciju na otvorenu tržišnu privredu.

U skladu sa tim okolnostima, osnovni prioriteti naše spoljne politike trebalo bi da budu:

1) Neodložno i angažovano sređivanje odnosa sa svim državama proisteklim iz SFRJ, uz orijentaciju na svestranu dugoročnu saradnju. Umesto politike odlaganja i koraka koje iznuđuje međunarodna zajednica, neophodna je puna inicijativnost i širina koncepta. To je i preduslov za veće razumevanje interesa naše zemlje u svetu, ali i za pozitivno jačanje njene uloge na Balkanu, tim pre što u više njegovih delova još postoji latentna nestabilnost.

2) Striktna primena Dejtonskog sporazuma, sa posebnim angažovanjem na planu očuvanja celovitosti Bosne i Hercegovine, povratka izbeglica i saradnje sa Haškim tribunalom, kao i u pogledu onih delova koji sadrže obaveze Jugoslavije u oblasti spoljne i unutrašnje politike.

3) Pristup obnovi saradnje i uključenju u mešunarodne organizacije i institucije - političke, finansijske, ekonomske i druge, treba da polazi od uvažavanja realnog međunarodnog statusa zemlje. Neophodno je elastično prilagođavanje standardima jednakim za sve zemlje, umesto zablude da će se međunarodne organizacije prilagođavati nerealnim očekivanjima vazanim za automatsko priznavanje međunarodnopravnog kontinuiteta SRJ.

4) Usredsređivanje na razvijanje većeg poverenja i razumevanja i saradnju sa zemljama glavnim faktorima međunarodnih odnosa, i građenje, umesto podređenog, konstruktivnog partnerskog odnosa, što podrazumeva neodložno pristupanje dugoročnim temeljnim demokratskim promenama u zemlji.

III PRAVCI SPOLJNOPOLITIČKOG ANGAŽOVANJA

Povratak Jugoslavije u svet i međunarodne institucije zahteva širok i promišljen spoljnopolitički nastup, kao i rešavanje pojedinih unutrašnjih problema u skladu sa međunarodnim obavezama i normama.

a) Saradnja sa bivšim jugoslovenskim republikama, sa drugim susedima i u regionu

Suštinska normalizacija odnosa sa državama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije ne može se odlagati bez dalekosežnih negativnih posledica na razvoj i međunarodni položaj Jugoslavije. U tom kontekstu poseban značaj ima rešavanje problema koji su posledica rata i raspada bivše zajedničke države, kao što su pitanje sukcesije polazeći od toga da su sve države na tlu bivše Jugoslavije njeni sukcesori/, obezbeđenje pretpostavki i uslova za slobodan i bezbedan povratak izbeglica i prognanih lica, regulisanje porodičnih, imovinsko-pravnih i statusnih pitanja građana. Rešavanje tih i drugih pitanja označava pravi kraj rata i krize na prostoru bivše Jugoslavije, a to je jedan od bitnih uslova za punopravno uključivanje naše zemlje u međunarodne odnose i ukidanje tzv. spoljnog zida sankcija.

S obzirom na istorijske i druge okolnosti u vezi sa srpsko-hrvatskim odnosima i složena sporna pitanja, normalizacija odnosa i razvoj saradnje Jugoslavije i Hrvatske ima prvorazredan značaj, kako sa stanovišta bilateralnih interesa, tako i za obezbeđenje mira i stabilnosti u regionu, uključujući uspešan tok mirovnog procesa u Bosni i Hercegovini. Dugoročni uzajamni interes Jugoslavije i Hrvatske je da se bez daljih odlaganja i isključivosti otvore perspektive za svestranu saradnju i slobodno kretanje ljudi i kapitala, rešavanje problema izbeglica, punu obnovu komunikacija, ekonomskih i saobraćajnih veza.

U politici Jugoslavije prema Bosni i Hercegovini posebno je značajno dosledno i celovito ispunjavanje Dejtonskog mirovnog sporazuma, a pre svega, da Jugoslavija poštuje njen teritorijalni integritet; pravo na razvoj specijalnih odnosa Republike Srpske i naše zemlje ni u kom slučaju ne bi smelo da vodi dezintegraciji i podeli Bosne i Hercegovine. Jugoslavija i Bosna i Hercegovina /kao i Hrvatska/ su preuzele obaveze da će sva bilateralna otvorena pitanja rešavati u duhu mira i svestrane saradnje, što ima znatno širi značaj.

U odnosima sa Makedonijom još su nedovoljno iskorišćene velike mogućnosti unapređivanja privredne saradnje, komunikacija, kulturnih i drugih veza na osnovama pune ravnopravnosti i uzajamne koristi. Obe zemlje su podjednako zainteresovane i za razvoj šire regionalne saradnje koja doprinosi učvršćivanju stabilnosti i jačanju bezbednosti u geopolitičkom prostoru u kome se nalaze.

Ne postoje stvarni razlozi koji bi opravdali odlaganje uspostavljanja diplomatskih odnosa sa Slovenijom. Još otvoreno pitanje sukcesije nije sprečilo normalizovanje odnosa ni sa drugim državama - naslednicama SFRJ. Pri tome je Slovenija jedna od zemalja iz bližeg regionalnog okruženja sa kojim SR Jugoslavija nema drugih spornih pitanja.

Postoje svi realni uslovi i uzajamni interesi da se odnosi i saradnja Jugoslavije sa pomenutim državama znatno brže i svestranije razvijaju. Pri tome je naročito značajno uspostavljanje pokidanih ekonomskih, saobraćajnih i drugih veza. Teškoće koje sada postoje rezultat su zaostalih shvatanja iz kojih su i proistekle konfrontacije, a ne ozbiljnih objektivnih razlika.

Sa većinom „starih" suseda postoji duga tradicija u odnosima. Neophodno je, međutim, da se saradnja sa njima prilagodi novim uslovima i potrebama savremenog razvoja. Budući da su neka opterećenja i ograničenja iz prošlosti u velikoj meri prevaziđena, u novo razdoblje se može ući bez ranijih predrasuda. To se u punoj meri odnosi na saradnju sa Mađarskom, Rumunijom, Bugarskom, Albanijom, kao i sa „daljim" susedima - Grčkom, Turskom, Italijom i Austrijom.

Povoljnu objektivnu okolnost za otvaranje nove faze u odnosima sa susedima predstavlja to što više nema blokovskih podela na širem prostoru Balkana i jugoistoka Evrope, pa ni konfrontacija koje su iz toga proisticale. Istovremeno, najveći deo ovih država je u tranziciji, sa podudarnom težnjom da rešenje za svoju nezavisnost, bezbednost i privredni uspon nađu u tešnjem povezivanju sa integracionim organizacijama i procesima u razvijenijem delu Evrope.

Nakon Dejtona, uklanjanja trgovinskih sankcija i normalizacije međudržavnih odnosa na tlu bivše Jugoslavije, otvara se prostor za privrednu reintegraciju regiona, uključujući i druge zemlje jugoistočne Evrope koje su i same platile visoku cenu rata u susedstvu.

Imajući u vidu visok nivo ekonomske međuzavisnosti u bivšoj Jugoslaviji, u kojoj je međurepublička trgovina bila daleko važnija od spoljne trgovine za sve članice federacije, mogli bi očekivati da će stvaranje političkih i formalnih pretpostavki za normalizaciju ekonomskih tokova imati značajne povoljne efekte na sve učesnike.

Sofijska deklaracija o dobrosusedskim odnosima, stabilnosti, bezbednosti i saradnji na Balkanu, od 7.jula, 1996. ukazuje na ponovno artikulisanje regionalnih inicijativa za podsticanje saradnje. Time se izlazi u susret regionalnom pristupu Evropske unije, kao generalnoj politici prema čitavom regionu i američkoj Inicijativi za saradnju u jugoistočnoj Evropi /SECI/. Regionalni pristup ostvarivaće se zaključivanjem ugovornih odnosa kako sa svakom od novonastalih država, tako i na multilateralnom planu, uključujući posebne trgovinske, finansijske, investicione i druge slične aranžmane. Ugovornim odnosima bi se stimulisala regionalna saradnja i njenim unapređenjem uslovljavalo dalje približavanje Evropskoj uniji. Podsticalo bi se stvaranje regionalnih infrastrukturnih i istraživačkih mreža i projekata i njihovo povezivanje sa odgovarajućim evropskim projektima, kao i stvaranje tržišnih standarda koji bi se zasnivali na ostvarenim evropskim tekovinama u tom domenu. Poseban značaj imaće politički dijalog sa Evropskom unijom, koji bi trebalo da dovede do stvaranja regionalnog pakta o stabilnosti i omogući povratak izbeglica i ličnu bezbednost građana.

Podsticanjem regionalne saradnje, Evropska unija i drugi evropski i međunarodni akteri angažovani u rešavanju jugoslovenske krize na najbolji način pomažu ostvarivanju autentičnih interesa balkanskih naroda.

Otuda je naš interes da se od početka aktivno uključimo u zasnivanje novih oblika regionalne saradnje i da izgradimo jasan prilaz koji bi bio iznad nasleđenih ili novostvorenih političkih problema država u regionu. Krupan značaj ima naše učešće u saradnji podunavskih, mediteranskih, crnomorskih i centralnoevropskih zemalja.

b) Primena Dejtonskog sporazuma

Dejtonski sporazum o miru u Bosni i Hercegovini predstavlja prekretnicu u jugoslovenskoj krizi i ratu na tim prostorima. Njime je u osnovi određen i usmeren tok normalizacije stanja na čitavom prostoru bivše Jugoslavije, kao i razvoj međunarodnih odnosa u ovom regionu, pre svega između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Jugoslavije. Ove tri osnovne strane ugovornice preuzele su obaveze kako u odnosu na okončanje rata i utemeljenje mira u Bosni i Hercegovini i njenu državno-pravnu obnovu, tako i u pogledu njihovih međusobnih odnosa, poštovanja međunarodnopravnog poretka UN, uključujući ljudska prava, zatim specijalne obaveze u pogledu otklanjanja bitnih posledica rata i, konačno, obaveze uspostavljanja vojnog balansa na nižem nivou iz-

među samih ovih država, i šire, u ovom subregionu. Sistem dejtonskih obaveza sadrži, u stvari, srž bitnih uslova za međunarodno-političku rehabilitaciju SR Jugoslavije i njenu emancipaciju iz položaja u koji je svojom ratnom opcijom dospela. Stoga, u strategiji povratka u svet, Jugoslavija mora da polazi od obaveza preuzetih Dejtonskim sporazumom i neophodnosti njihovog punog i doslednog ispunjenja.

Pre svega, neophodno je da Jugoslavija jasno potvrdi i u praksi dokaže vernost preuzetoj obavezi o očuvanju i obnovi državno-pravne celovitosti Bosne i Hercegovine, da se u punoj meri angažuje na ostvarivanju tog cilja. U tome su sadržani i istinski interesi ove zemlje, kao i svih naroda u Bosni i Hercegovini. Stabilnost na ovom prostoru uslovljena je uspostavljanjem celovite, multietničke Bosne i Hercegovine. Omogućavanje i obezbeđenje povratka izbeglica u njihov zavičaj je obaveza čije ostvarenje je od suštinskog značaja i traži puno i konkretno angažovanje svih strana ugovornica. Jugoslavija mora u tome da pruži svoj aktivan i pun doprinos, kloneći se pokušaja da se povratničke reke usmeravaju, umesto u zavičajna mesta, u druge krajeve u cilju dalje etničke homogenizacije.

Bez doslednog ispunjavanja obaveza saradnje sa Haškim tribunalom za ratne zločine počinjene na tlu bivše Jugoslavije, Jugoslavija ne može da računa na svoj puni povratak u međunarodnu zajednicu i njene institucije.

Kompleks obaveza iz Dejtonskog sporazuma obuhvata i domen ljudskih prava i osnovnih sloboda /uključujući nacionalne manjine/, normalizaciju odnosa i saradnje sa svim državama nastalim na tlu bivše Jugoslavije i udruživanje njihovih napora na stabilizaciji čitavog prostora jugoistočne Evrope merama za jačanje poverenja i bezbednosti i kontrole naoružanja, saradnje na političkom, ekonomskom i svim drugim područjima.

Prema tome, Dejtonski sporazum sadrži bitne pretpostavke za spoljnopolitičku akciju povratka Jugoslavije u međunarodnu zajednicu.

c) Gonjenje i kažnjavanje ratnih zločinaca

Obaveza je svih država, članica međunarodne zajednice, saglasno imperativnim pravilima međunarodnog prava, da gone i kažnjavaju lica koja su izvršila teške povrede međunarodnog prava, a naročito rante zločine i zločine protiv čovečnosti. Ta je obaveza konsakrirana Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava rata /1949/, kao i drugim međunarodnim konvencijama koje je Jugoslavija ratifikovala, pa je otuda ona i uneta /Glava XVI Saveznog krivičnog zakona/ u unutrašnji pravni poredak zemlje.

Polazeći od pravne prirode pomenute opšte međunarodne obaveze, a saglasno svojim ovlašćenjima iz gl. VII Povelje UN, Savet bezbednosti je osnovao Haški tribunal i svojom odlukom obavezao sve države da sarađuju sa Tribunalom. Kako je sama odluka o osnivanju Tribunala doneta kao mera koja treba da „obezbedi međunarodni mir i bezbednost", sve su države imperativno obavezane na pomenutu saradnju, a države koje bi takvu saradnju odbile mogle bi biti izložene prinudnim merama /sankcijama/ Saveta bezbednosti.

Pomenuta se obaveza, dakle, ni na koji način, niti pod bilo kojom izgovorom, ne može izbeći, niti postoji bilo kakav međunarodnopravni ili unutrašnjepravni osnov da se ona ne izvrši.

Potpuna i u dobroj veri saradnja s Haškim tribunalom, na koju se Jugoslavija obavezala i Dejtonskim sporazumom je i najcelishodniji put da se odgovornost za ratne zločine i one protiv čovečnosti veže za prave krivce, umesto da se stavlja na teret celom narodu.

d) Ljudska prava

Ljudska prava u savremenim društvima prožimaju sve političke i pravne institucije. Poštovanje individualnih sloboda predstavlja osnovu demokratskog sistema.

Samo kroz uvažavanje opšteprihvaćenih standarda ljudskih prava koja su sadržana u Povelji UN, Univerzalnoj deklaraciji o pravima čoveka, normiranim u međunarodnim paktovima o pravima čoveka, Završnom aktu iz Helsinkija, Pariskoj povelji za novu Evropu, Evropskoj deklaraciji o ljudskim pravima, SR Jugoslavija se može u perspektivi uključiti u međunarodne političke, ekonomske, finansijske i druge institucije.

Ustavi SR Jugoslavije i Republike Srbije donekle prate međunarodnu regulativu u oblasti ljudskih prava. Međutim, nepostojanje instrumenata zaštite ljudskih prava i stanje u toj oblasti ukazuju da predstoji dug put do uspostavljanja vladavine prava.

Masovno kršenje ljudskih prava, posebno ratni zločini, koji su izvršeni na teritoriji bivše Jugoslavije, stavlaju Jugoslaviju pod lupu međunarodne javnosti, što dodatno obavezuje državu da i normativno i u praksi ljudska prava uzdigne na nivo međunarodnih opšteusvojenih standarda. Stoga, neophodno je da budu preduzete zakonodavne i druge mere koje će popuniti pravni vakuum u ovoj oblasti. To se, pre svega, odnosi na sistemske zakone i uvođenje instrumenata za direktnu ustavnu zaštitu ljudskih prava.

Institucija ombudsmana pomogla bi da se posebno u tom periodu prevaziđe nedostatak pravne države i pravni vakuum koji postoji.

Kao prvi korak koji bi u ovoj situaciji mogao relativno bezbolno da se sprovede jeste osnivanje Komisije za ljudska prava u Skupštini Jugoslavije i Republike Srbije. Specijalni izvestilac za ljudska prava bi dao potrebni ozbiljni rang ovoj problematici koja je do sada bila potcenjivana, bez uvida u to koliki značaj ima ova materija za uključivanje Jugoslavije u međunarodnu zajednicu.

Pitanje izbeglica je ovog trenutka najvažnije humanitarno, političko, moralno i pravno, ali eklatantno i političko pitanje. U kontekstu u kakvom se Srbija sada nalazi, ono je i spoljnopolitičko pitanje. Puno angažovanje u rešavanju problema izbeglica predstavlja za međunarodnu zajednicu važan kriterijum o tome koliko je Srbija spremna da prihvati norme koje su utvrđene Dejtonskim sporazumom.

U pitanju su sledeće mere: puna i dosledna primena Dejtonskog sporazuma; zalaganje, preko međunarodnih faktora, za stvaranje svih uslova neophodnih za povratak izbeglica svojim kućama; stvaranje svih uslova za povratak svih izbeglih i prognanih građana nesrpske nacionalnosti, kao i Srba u SRJ, uz donošenje neophodnih mera i zakona, kao npr. Zakona o amnestiji; stvaranje uslova za reintegraciju u SR Jugoslaviju za one koji ne žele da se vrate svojim kućama; po pravilu /ili generalno/ izjednačavanje prava izbeglica sa pravima građana SR Jugoslavije; formiranje posebnog tela za pitanja izbeglica koje bi imalo kredibilitet za rešavanje ovog teškog pitanja.

e) Prava nacionalnih manjina

Ljudska prava i osnovne slobode se podjednako odnose na sve građane, bez obzira na njihovu nacionalnu i etničku pripadnost. Ali, u savremenom međunarodnom poretku, na osnovu standarda usvojenih u OUN, Savetu Evrope i OEBS-u, posebno su zaštićena individualna i kolektivna prava pripadnika nacionalnih i etničkih manjina. Međunarodni standardi podrazumevaju, pre svega, pravo upotrebe maternjeg jezika

u javnoj komunikaciji, obrazovanje na maternjem jeziku i druge mere koje doprinose očuvanju nacionalnog i etničkog identiteta, različite vidove i stepene autonomije, posebno na područjima gde pripadnici manjine predstavljaju većinsko stanovništvo.

Kao multietnička zajednica, SR Jugoslavija i na osnovu obaveza koje će preuzeti uključivanjem u pomenute i druge međunarodne organizacije, kao i na osnovu sopstvenog važećeg zakonodavstva, a pre svega, afirmisanja svojih istinskih demokratskih stremljenja, mora da stvori realne uslove za ostvarivanje legitimnih prava nacionalnih i etničkih manjina.

Dužnost Jugoslavije je da se na bilateralnom i multilateralnom planu, kao i u sferi neposrednih komunikacija, zalaže za to da bude obezbeđena puna međunarodnopravna zaštita njenih manjina u susednim zemljama i da im se osiguraju što bolji ekonomski i drugi uslovi za očuvanje nacionalnog identiteta. Ona, takođe, treba da posveti punu pažnju zaštiti prava i interesa svojih sugrađana i sunarodnika koji žive i rade u drugim državama.

f) Problem Kosova

Istaknuto mesto među uslovima za otvaranje puteva integracije SR Jugoslavije u evropske i svetske institucije i tokove, a time i prevazilaženje „spoljnjeg zida sankcija", koje ističu svi ključni faktori međunarodnih odnosa, ima iznalaženje demokratskog rešenja za status Kosova i položaj većinskog albanskog stanovništva u toj pokrajini. U svetu postoji najširа saglasnost da otvaranje sadržajnog dijaloga predstavnika vlasti Srbije i SR Jugoslavije i legitimnih predstavnika kosovskih Albanaca, predstavlja neizbežni prvi korak u traženju rešenja koje bi istovremeno i u punoj meri vodilo računa o položaju i interesima Albanaca, kao i Srba i Crnogoraca i pripradnika drugih etničkih grupa na Kosovu. U isto vreme, od strane predstavnika najuticajnijih evropskih i globalnih institucija izražava se spremnost da, ukoliko se o tome postigne potrebna saglasnost involviranih strana, u tom procesu aktivno i konstruktivno učestvuju i pruže svoj puni doprinos. Takav dijalog imaće utoliko više izgleda za uspeh ukoliko bude manje opterećen prethodno fiksiranim i nepopustljivim stavovima obeju strana u pregovorima, sa namerom prejudiciranja konačnih rešenja.

Pre nego što se, međutim, može uopšte pomišljati na otpočinjanje suštinskih pregovora, neophodno je da vlasti u Srbiji i SR Jugoslaviji bez odlaganja započnu sa eliminisanjem sistema represije kojoj je na Kosovu već deceniju izložena albanska nacionalna zajednica.

Sama kosovska drama privukla je veliku i kontinuiranu pažnju međunarodne javnosti, pa će stoga i pregovori, kada budu pokrenuti, biti izloženi budnoj pažnji međunarodnih faktora. To je dodatni razlog što se razgovorima mora prići sa svom ozbiljnošću i spremnošću za tolerantan dijalog i uzajamno uvažavanje uz gotovost da se putem kompromisa traže obostrano prihvatljiva rešenja.

Povratak stalne misije OEBS-a kojoj je uskraćeno gostoprimstvo i saglasnost za rad, bio bi značajan korak u stvaranju povoljnije atmosfere, danas toliko opterećene traumatizacijom međuetničkih odnosa i potpunim odsustvom uzajamnog poverenja.

Za realnu projekciju mogućeg sporazumnog rešenja, stvoren je najširi konsenzus svih relevantnih međunarodnih činilaca da rešenje kojem se teži bude u okvirima SR Jugoslavije, kao i da ono mora sadržati najviše međunarodno usvojene standarde ljudskih prava u svim oblastima života. Nijedan mogući oblik uređenja ne bi se smeo

unapred isključiti ukoliko se želi podrška i razumevanje međunarodne zajednice, koja će tok srpsko-albanskog dijaloga posmatrati i kao važan kriterijum stvarne demokratizacije u Srbiji i SR Jugoslaviji.

Da bi se doprinelo stabilnosti čitavog regiona, ovako sporazumno rešenje trebalo bi da sadrži i izraženu orijentaciju SR Jugoslavije na unapređivanje dobrih susedskih odnosa i obostrano korisne saradnje sa Albanijom. To bi bio očekivan i od strane međunarodne zajednice podržan doprinos učvršćivanju regionalne stabilnosti, bezbednosti i saradnje, što je, bez sumnje, u skladu sa interesima svih naroda koji žive na ovom prostoru.

IV SR JUGOSLAVIJA I MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

1. Organizacija Ujedinjenih nacija

Ma koliko izgledalo da prestiž Organizacije Ujedinjenih nacija opada usled nemogućnosti sveobuhvatnog sprovođenja zadataka utvrđenih u Povelji, uloga koju ona treba da igra u razvoju međunarodnih odnosa ne sme se zanemariti. Bez obzira na podređenost interesima sila koje imaju odlučujuću reč u Savetu bezbednosti, kao i sve češće delovanje izvan njenih okvira, OUN je i u posthladnoratovskom periodu ono što je uvek bila - nezamenljiv instrument za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti, kao i tribina za najširu saradnju država.

S obzirom na sada već gotovo potpunu univerzalnost OUN i široke ingerencije njenih organa i tela u sferi bezbednosti, političke, ekonomske, finansijske, kulturne i druge saradnje, sve države nastoje da što širi spektar svojih interesa i težnji ostvaruju u njenim okvirima. U tom pogledu ni SR Jugoslavija, koja je usled poznatih okolnosti pod suspenzijom u OUN, ne može biti izuzetak. Zbog toga je uključivanje u OUN jedan od prioritetnih međunarodnih interesa SR Jugoslavije.

Kad je reč o uključivanju SR Jugoslavije u Ujedinjene nacije, najznačajnije je to što će svaka odluka, nezavisno od pravne procedure, zahtevati suštinsku procenu njene politike i ponašanja, kako bi se utvrdilo da li ona stvarno sprovodi svoje obaveze i da li njeno deklarativno izjašnjavanje dobija potvrdu u konkretnoj praksi. Polaziće se od procene da li se ostvaruju odluke Saveta bezbednosti i politika Generalne skupštine, obaveze iz Dejtonskog i Erdutskog sporazuma, važeće konvencije o zaštiti ljudskih prava i prava manjina, šta se dešava sa Kosovom, kako se sprovodi saradnja sa Haškim tribunalom, kako se i kojom brzinom regulišu odnosi sa novim državama nastalim posle raspada SFRJ i razvija saradnja sa susedima na Balkanu, kako se prihvataju standardi vezani za delovanje institucija koje rade na evropskoj integraciji i dr.

Što brže uključivanje u rad Ujedinjenih nacija predstavlja bitan preduslov za uspešno učešće SR Jugoslavije, u saglasnosti sa njenim nacionalnim interesima, u životu međunarodne zajednice. To je imperativ bez čijeg zadovoljenja ona neće moći da ravnopravno sa ostalim zemljama, u skladu sa ciljevima i principima Povelje, na organizovanoj osnovi u Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organizacijama, sarađuje radi očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti i ostvarenja društveno-ekonomskog napretka.

2. Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi /OEBS/

KEBS je već 1990. godine podvrgnut krupnim promenama: institucionalizovan je i operacionalizovan, zapravo, na njegovim osnovama stvorena je sveevropska regio-

nalna organizacija OEBS, koja, sa svojom transatlantskom i azijsko-zakavkaskom dimenzijom /„od Vankuvera do Vladivostoka"/, obuhvata 55 država članica, a koja - na osnovu odluka sastanaka na vrhu u Parizu 1990. Helsinkiju 1992. Budimpešti 1994. i Lisabonu 1996. - ima širok dijapazon operativnih ingerencija u oblasti mira i bezbednosti /regulisanje kriza, mirno rešavanje sporova, sprečavanje i rešavanje sukoba/, vojnih aspekata /mere za jačanje poverenja i bezbednosti i kontrole naoružanja/, ljudskih prava i osnovnih sloboda. Aktivnost Jugoslavije u ovoj organizaciji je pod suspenzijom počev od Helsinškog samita 1992. te u celom tom procesu njene izgradnje Jugoslavija nije učestvovala, ali je zato bila predmet primene više mera intervencije KEBS-a u cilju rešavanja krize i sukoba do kojih je došlo nakon raspada SFRJ, kao i intervencije u vezi s problemom nacionalnih manjina slanjem Misije dugog trajanja na Kosovo, u Sandžak i Vojvodinu, a kojoj je SR Jugoslavija u leto 1993. otkazala gostoprimstvo i tako prekinula jedinu preostalu vezu sa KEBS-om. Za razliku od tog perioda, KEBS/OEBS je kasnije uspešno delovao u primeni odredaba Dejtonskog sporazuma /sporazum o kontroli naoružanja/, kao i prilikom upućivanja Gonzalesove misije u Jugoslaviju u vezi sa političkom krizom izazvanom krivotvorenjem rezultata na lokalnim izborima u Srbiji.

Nema sumnje da OEBS, uz oslonac na Evropsku uniju, NATO i Kontakt grupu /jednu vrstu nove verzije koncerta velikih sila/ igra važnu ulogu kako u međunarodnim odnosima na evropskom prostoru, tako i u procesu demokratizacije i zaštite ljudskih prava u državama članicama. Stoga je od vitalnog značaja za Jugoslaviju da aktivno učestvuje u njegovom radu, pogotovu što su njime obuhvaćene apsolutno sve zemlje ovog regiona i što je za Jugoslaviju - kao i za veći broj država članica - to za sada jedina regionalna organizacija u oblasti bezbednosti kojoj ona pripada.

Sve ovo nedvosmisleno govori o tome da je za SR Jugoslaviju veoma važno da se oslobodi suspenzije i aktivno uključi u rad OEBS-a. Međutim, realno gledajući, to neće biti lako da se ostvari. Može se čak desiti da to bude teži posao nego regulisanje članstva SR Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama, jer u Savetu bezbednosti veto ima samo 5 njegovih stalnih članova, a u OEBS-u svih 55 država članica, među kojima ima i onih koje bi odluku o ukidanju suspenzije mogle da uslove nekim dosta teškim zahtevima. Iz tih razloga Jugoslavija bi morala, bez odlaganja, da preduzme mere koje bi kod država članica, naročito onih najuticajnijih, delovale podsticajno u prilog ukidanja suspenzije. To bi moglo podrazumevati: prihvatanje zahteva OEBS-a za povratak Misije dugog trajanja za Kosovo, Sandžak i Vojvodinu; pozitivni odgovor na ponudu OEBS-a da pruži odgovarajuću pomoć u procesu demokratizacije ove zemlje /izborni zakoni, sredstva masovnog informisanja, itd./, kao što je to jedan broj država u tranziciji već učinio; dosledna primena sporazuma o kontroli naoružanja, zaključenog izmedju SR Jugoslavije, Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine pod okriljem OEBS-a u Firenci juna 1996, u sklopu implementacije Dejtonskog sporazuma; striktno ispunjavanje obaveze iz Dejtonskog sporazuma, uključujući one koje se tiču normalizacije odnosa sa novonastalim državama na prostoru bivše Jugoslavije; aktivno i konkretno angažovanje u realizaciji američke inicijative za saradnju država jugoistočne Evrope, koja će se ostvarivati kao subregionalni poduhvat pod okriljem OEBS-a, čim nam bude omogućen pristup.

I pored sveg značaja koji OEBS ima za stanje i razvoj međunarodnih odnosa u Evropi, posebno na planu bezbednosti, mora se u svemu tome realistički sagledati i uvažiti uloga NATO-a i Evropske unije, koji u veoma velikoj meri utiču na celokupan razvoj situacije u Evropi, uključujući i delovanje OEBS.

3. NATO

NATO je praktično prvi reagovao na dramatične promene na istoku Evrope i već na svom samitu juna 1990. godine postavio polazne osnove svoje nove političke strategije i institucionalnog prilagođavanja. Na tom njegovom značajnom, tada započetom razvojnom putu, najmarkantnije tačke predstavljaju odluke sastanaka na vrhu u Rimu novembra 1991. /o novom strateškom konceptu NATO-a, koji je definisan kao sveobuhvatan, tako da sadržinski, pored vojnih, obuhvata i političke, ekonomske, socijalne i humanitarne aspekte, a prostorno je delokrug NATO-a proširen i na opasnosti po mir i bezbednost u Evropi čija su žarišta izvan granica njegovog geopolitičkog područja/ i odluke samita u Briselu januara 1994. /o programu Partnerstvo za mir i o proširenju NATO-a na istok Evrope/.

NATO je svoj novi strateški koncept u praksi afirmisao svojim značajnim učešćem u implementaciji Dejtonskog sporazuma, a njegova ekspanzija se za sada preliminarno ostvaruje kroz Partnerstvo za mir, kojim su obuhvaćene 43 države članice OEBS-a, odnosno od evropskih zemalja sve osim Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Jugoslavije. Uz to treba istaći široko izraženi interes evropskih država za prijem u članstvo NATO-a.

U takvim uslovima Jugoslavija mora da do kraja sagleda sve implikacije razrastanja NATO-a i njegove sve aktivnije uloge širom Evrope. Ona bi, pre svega, morala da izgradi stav o Partnerstvu za mir, kao i o još kontroverznoj tendenciji širenja NATO-a na istok.

U vezi s programom Partnerstvo za mir, mora se poći od toga da Jugoslavija ne može da ostane usamljena na celom evropskom prostoru, izvan de facto sveevropskog sistema vojnobezbednosne saradnje u okviru tog programa, koji predstavlja specifičan oblik kooperativnog povezivanja sa NATO-om na bilateralnoj osnovi.

Nepridruživanje bi značilo jedan vid samoizolacije i dovođenje sebe u neravnopravan, slabiji položaj, naročito u odnosu na svoje susede. Međutim, jedan deo strateških ciljeva kroz Partnerstvo za mir NATO-a zadovoljava kroz prisustvo u rešavanju krize na širem jugoslovenskom prostoru. Tome valja dodati da još uvek postoje ozbiljni razlozi zbog kojih vodeće zemlje NATO-a ne smatraju da su sazreli uslovi da se o Partnerstvu za mir razgovara i sa SRJ. To daje relativnu taktičku prednost, jer će do tih razgovora doći kasnije, kada se, na osnovu prakse, sagledaju dublje svi aspekti ovog širokog poduhvata.

S obzirom na odsustvo komunikacije sa NATO-om, a imajući u vidu njegovu sve aktivniju ulogu u evropskim poslovima, valjalo bi inicirati određene preliminarne kontakte.

4. Savet Evrope

Savet Evrope postao je jedna od temeljnih institucija evropskog poretka i danas se u njegovom članstvu nalazi 40 evropskih zemalja. Ostajanje Jugoslavije izvan ove organizacije ne samo što bi negiralo njenu evropsku opciju, već bi je osudilo na stanje izolacije u evropskom i užem balkanskom prostoru.

Vrata za ulazak u članstvo Saveta Evrope otvorena su, međutim, samo državama koje nedvosmisleno ispoljavaju i sprovode u delo opredeljenje za poredak zasnovan na vladavini prava, na punom poštovanju i efikasnoj zaštiti osnovnih ljudskih prava i osnovnih sloboda i na otvorenoj tržišnoj privredi. Osim toga, od država koje se kan-

diduju za punopravnog člana očekuje se da pristupe nekim značajnijim konvencijama usvojenim pod okriljem Saveta Evrope /iz oblasti ljudskih prava, zaštite nacionalnih manjina, krivičnog prava, obrazovanja, kulture, itd./ pre prijema u članstvo.

Imajući to u vidu, Jugoslavija bi morala ubrzano da vrši unutrašnja prilagođavanja radi ulaska u Savet Evrope, što olakšava kasniji pristup drugim evropskim organizacijama. To konkrektno podrazumeva usaglašavanje pravnog sistema Jugoslavije sa principima, normama i standardima prihvaćenim u okviru Saveta Evrope i efikasnost u ostvarivanju takvog pravnog poretka, zatim, uzajamno priznavanje država nastalih na prostoru bivše Jugoslavije koje su, sa izuzetkom BiH, već postale članice Saveta Evrope; uporedo s time, aktivno učešće Jugoslavije u sprovođenju Dejtonskog sporazuma i uspostavljanju stabilnog mira na ovim prostorima.

5. Evropska unija

SFRJ je bila pionir među zemljama socijalističke orijentacije u razvoju saradnje sa tadašnjom Evropskom ekonomskom zajednicom, kasnije Evropskom unijom. Uoči raspada, SFRJ je, kao jedan od značajnijih ekonomskih partnera Evropske unije, bila na pragu pregovora o sporazumu o asocijaciji. Neposredno uoči ratnih sukoba EU je izrazila spremnost za dodelu visokih kredita i pomoći.

Duže zaostajanje u saradnji sa Evropskom unijom već se drastično odrazilo na opšti politički i ekonomski položaj zemlje. Međutim, ostaje naš suštinski interes - prilagođavanje, funkcionalno i institucionalno povezivanje sa Unijom. To je jedan od bitnih preduslova da se spreči dalje zaostajanje i ostvari pristup kapitalu, tehnologiji, znanjima i razvijenom tržištu, kao i da se poboljša međunarodni status zemlje.

Nova uloga Evropske unije u Evropi i svetu odredila je i njenu spoljnopolitičku strategiju prema susedima i evropskim državama. Od ovih država se zahteva sposobnost za saradnju, odnosno, partnerski odnos koji Evropska unija nudi u ulozi jačeg partnera. Sposobnost partnera se ogleda u kompatibilnosti sistema u celini i dokazanoj sposobnosti za međunarodnu ekonomsku integraciju, očitovanoj u institucionalizovanoj saradnji sa najbližim susedima u regionu.

Jugoslavija deklarativno nije ni tokom jugoslovenske krize odustala od svoje evropske orijentacije. Međutim, kriza je udaljava od tokova integracije i Jugoslavija ponovo ostaje u položaju *sui generis* prema Evropskoj uniji i evropskim organizacijama.

Evropska unija je propisala konkretne uslove za saradnju. Prvo, kompatibilan partner treba da ima demokratsko parlamentarno uređenje, tržišnu ekonomiju i pravnu državu. Drugo, da bi pristupio potpunom unutrašnjem tržištu Evropske unije, mora poštovati uslove date u tzv."Beloj knjizi". Treće, mora se dokazati sposobnost za integraciju. Prvi uslov proverava Savet Evrope, a druga dva uslova Evropska unija.

To praktično znači da bi Jugoslavija morala da: prvo, izgradi sve institucije demokratskog sistema, tržišne ekonomije i pravne države; drugo, da izvrši sva prilagođavanja od države do lokalne samouprave i preduzeća prema „Beloj knjizi" i da utvrdi dugoročnu strategiju društva; treće, da radi na unutrašnjem međuregijskom povezivanju i razvoju; četvrto, da ostvari spoljno-ekonomsko i spoljno-političko otvaranje; eto, da se uključi u regionalnu saradnju koja je budućnost regiona prema pristupu Evropske unije.

Najzad, odnosi i saradnja sa Evropskom unijom ne mogu se više svoditi samo na ekonomsku oblast koja je nesumnjivo od prvorazrednog značaja, već se mora u punoj meri uvažiti i njena uloga jednog od ključnih faktora evropske politike, kao i perspektivno sve veća uloga i na vojno - bezbednosnom planu. Stoga se u prilazu normalizaciji i unapređenju odnosa i saradnje sa Evropskom unijom mora poći od njene celovite uloge u svim aspektima unutar - evropskih odnosa.

6. Pokret nesvrstanih zemalja

Politički prostor i uloga koju je pokret nesvrstanih zemalja, kao globalan faktor u međunarodnim odnosima, imao u vreme bipolarizma, znatno je smanjen. Pokret nesvrstanih zemalja sada pretežno deluje u okvirima trećeg sveta, dajući prioritet ekonomskim problemima i političkim preokupacijama zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike.

U novim međunarodnim prilikama, SR Jugoslavija će svoje egzistencijalne političke i ekonomske interese, kao i pretpostavke svoje bezbednosti, ostvarivati prvenstveno u evropskom prostoru. Međutim, evidentan je interes SR Jugoslavije da razvija i veze, posebno ekonomske, sa zemljama Azije, Afrike i Latinske Amerike.

Dalja saradnja Jugoslavije sa pokretom nesvrstanih zemalja će, postavljena pragmatično, zavisiti od realne uloge pokreta u međunarodnim odnosima i od stvarnih mogućnosti da u njegovim okvirima ostvaruje svoje važne interese. Status punopravnog učesnika, ukoliko ne bude protivurečan obavezama preuzetim u institucijama koje deluju u evropskom prostoru ili, u suprotnom, status posmatrača, bili bi primereni tom cilju.

7. Saradnja sa međunarodnim ekonomskim i finansijskim institucijama i organizacijama

Radikalne reforme političkog i ekonomskog sistema, zasnovane na demokratizaciji i tržišnom privređivanju, otvoriće puteve vraćanja Jugoslavije u svet i regulisanja odnosa sa međunarodnim organizacijama iz kojih smo suspendovani ili nam je prestalo članstvo. U tom pogledu, Međunarodni monetarni fornd /MMF/, Svetska banka /SB/ i Svetska trgovinska organizacija /STO/ imaju za nas najveći značaj, s obzirom na njihovu ulogu u funkcionisanju svetske privrede i međunarodnih ekonomskih odnosa.

Učešće Jugoslavije u ovim organizacijama motivisano je kako potrebom obezbedjivanja inostranih finansijskih sredstava i ravnopravnog učešća u svetskoj razmeni, tako i neophodnošću njenog aktivnog uključivanja u savremene ekonomske, finansijske, trgovinske, tehnološke i integracione tokove u svetu i proces globalizacije svetske privrede.

Teškoće koje je vlast imala u pregovorima sa međunarodnim finansijskim institucijama nisu proisticale iz nastojanja da se zaštite neki „interesi" Jugoslavije, već iz položaja u koji je dovedena u međunarodnoj zajednici i otpora uspostavljanju tržišne ekonomije i sprovođenju privatizacije, oslobađanju privrede od tutorstva države.

Da bi se učešće Jugoslavije u međunarodnim finansijskim i trgovinskim institucijama što pre ostvarilo, stabilizovalo i počelo da daje materijalne efekte, treba hitno prići izradi jednog programa privrednih reformi. Pošto će realizacija takvog programa, putem usvajanja zakonskih i drugih propisa i mera, zahtevati dosta vremena bilo bi korisno da se njegova suština i glavne odrednice usvoje u formi jedne Deklaracije

u Saveznoj skupštini Jugoslavije, a svi relevantni državni organi i tela obavežu da je energično i konsekvetno sprovode. Verujemo da bi ovakva jedna inicijativa doprinela jačanju poverenja međunarodnih finansijskih institucija u našu politiku i namere i, što je njen cilj, ubrzala priliv inostranih finansijskih sredstava u našu iscrpljenu privredu.

Što se tiče odluka guvernera MMF /donetih decembra, 1992. godine/ o modalitetima regulisanja našeg članstva, nema nikakvih teškoća da se one sa naše strane realizuju. Neoprostiva je bila upornost u odbijanju ovih modaliteta.

Forum za međunarodne odnose smatra da „Program radikalnih ekonomskih reformi", koji je grupa ekonomskih stručnjaka nedavno objavila, sadrži potpuniju i realnu analizu naših odnosa sa međunarodnim ekonomskim i finansijskim institucijama, kao i puteva za prevazilaženje tog problema.

V ODNOSI SA VELIKIM SILAMA I DRUGIM DRŽAVAMA

1 Odnosi sa SAD i vodećim zapadnoevropskim zemljama

Odnosi sa SAD, kao jedinom postojećom globalnom supersilom, zaslužuju najveću pažnju. Pored nesumnjivog presudnog uticaja koji imaju na pristup Jugoslavije međunarodnim poltičkim i ekonomskim institucijama, SAD sve više učvršćuju svoj položaj u Evropi, u kojoj naša zemlja ostvaruje svoje egzistencijalne interese. SAD su poseban uticaj poslednjih godina ostvarile u zemljama bivšeg istočnog bloka, i, što je za našu zemlju najznačajnije, na Balkanu, kako diplomatskim uticajem, tako i vojnim prisustvom, samostalno ili u okviru NATO. Dejtonski sporazum i angažman oko istočne Slavonije obezbedjuju SAD dugoročniju ulogu na prostorima BiH, Hrvatske i Srbije, a najnovija Inicijativa za saradnju zemalja Jugoistočne Evrope /SECI/ čini taj angažman još širim i ambicioznijim.

Zbog toga naši odnosi sa SAD treba da predstavljaju prioritet u spoljnopolitičkom angazovanju Jugoslavije, jer od stepena ostvarenog poverenja i karaktera kontakata i saradnje zavise i mnogi drugi njeni interesi od prvorazrednog značaja.

Pri tome, treba računati da ćemo, kao mala zemlja, u odnosima sa Sjedinjenim američkim državama, i ne samo sa njima, biti u položaju međusobne asimetrične zavisnosti, posebno zbog našeg teškog političkog i ekonomskog stanja. Prihvatajući tu činjenicu, moramo odrediti relativno jasnu meru očuvanja realne nezavisnosti, podrazumevajući pod tim savremeni razvoj shvatanja suverenosti u međunarodnim odnosima, shvatanja koje uvažava naraslu međuzavisnost s jedne, i dobrovoljno prihvaćene standarde ponašanja na unutrašnjem i međunarodnom planu, s druge strane. Sređivanje odnosa sa SAD je težak, delikatan i izvanredno važan problem, ali i nezaobilazna potreba zemlje.

Naši realni i dugoročni interesi za saradnju sa vodećim i drugim zemljama Zapadne Evrope proističu iz geografske bliskosti, iz okolnosti da pomenute zemlje imaju ogroman uticaj na međunarodne institucije i organizacije, da su naši tradicionalni i vodeći partneri u saradnji, da pristup kapitalu i novoj tehnologiji vodi upravo kroz saradnju sa ovim zemljama, da u njima imamo znatan broj građana i dobara koji zahtevaju zaštitu matične države.

Ostvarivanje ovog našeg interesa za saradnju sa zemljama Zapadne Evrope u najvećem stepenu će zavisiti od sadržaja i dometa dubokih demokratskih procesa u zemlji i konkretnog rešavanja problema koje taj proces iziskuje. Nema mesta zabludi

da se nešto može postići taktiziranjem u odnosu na izvesne razlike u stavovima i interesima zapadnoevropskih zemalja i selektiranju onih za koje se neosnovano veruje da mogu i žele voditi drugačiju politiku od usaglašene evropske politike.

Posmatrajući u celini naše odnose sa zemljama Zapadne Evrope, treba imati u vidu i promene koje su u tom krugu nastale.

a) Ujedinjena Nemačka, sa najsnažnijom ekonomijom u Evropi i jedna od najuticajnijih država u Evropskoj uniji i drugim evropskim i evroatlantskim organizacijama, ne samo po prirodi stvari, već i sa stanovišta vitalnih interesa Jugoslavije, mora da bude u samom središtu njenih spoljnopolitičkih preokupacija. Istorijske i druge veze i interesi, njihovo široko angažovanje u rešavanju krize na tlu bivše Jugoslavije, kao svedočanstvo povećanog interesovanja za ovaj prostor, značaj koji imaju u političkim, ekonomskim, kulturnim kretanjima u Evropi, čine Veliku Britaniju i Francusku nezaobilaznim partnerima Jugoslavije na evropskom kontinentu.

b) Ne zanemarujući važnost saradnje Jugoslavije sa drugim evropskim državama, partnerima u bulateralnim odnosima i multilateralnim procesima, neophodno je, posebno, istaći značaj odnosa sa zemljama, tradicionalno prisutnim na Balkanu, koje posle najnovijih promena u njegovoj političkoj konfiguraciji, pokazuju obnovljeno interesovanje za odnose i zbivanja u ovom prostoru, kao što su Italija, Austrija ili Turska.

2. Rusija, države bivšeg SSSR i Centralna i Istočna Evropa

Današnja Rusija ima u velikoj meri izmenjenu globalnu geostratešku ulogu, a problemi unutrašnje transformacije odlučujuće određuju obim i mogućnosti njenog međunarodnog angažovanja. Stoga je i uticaj Rusije na Balkanu danas znatno više u zavisnosti od njenih objektivnih mogućnosti nego što je bilo u prošlosti.

U takvim okolnostima Jugoslavija će razvijati odnose sa Rusijom, sa kojom je povezuju mnogi istorijski i civilizacijski interesi, na bazi realnih interesa i bez opterećenja karakterističnih za raniji period. Pri tome, ne treba smetnuti s uma da, iako objektivno nije više supersila u smislu u kojem je bio SSSR, Rusija jeste jedan od ključnih faktora međunarodne politike zbog svojih vojnih, ekonomskih i drugih potencijala.

U sferi ekonomskih odnosa Jugoslavija mora biti svesna da neće više imati onu specifičnu, za nju vrlo povoljnu ulogu, koju je imala u odnosima sa bivšim SSSR-om. Na ovom prostoru su se sada pojavili novi i snažniji partneri, dok se u međuvremenu smanjila ekonomska moć same Jugoslavije. Ipak, postoje mogućnosti nastavljanja obostrano korisnih ekonomskih veza, posebno u pojedinim regionima Rusije, što prvenstveno zavisi od ekonomskog oporavka same Jugoslavije.

Nov element u spoljnoj politici Jugoslavije predstavljaju odnosi sa bivšim sovjetskim republikama. U političkom smislu ovde postoji znatan stepen kompatibilnosti, jer se radi o zemljama koje prolaze složen proces unutrašnje transformacije. U ekonomskoj sferi postoje solidne osnove iz bivšeg SSSR-a koje mogu biti iskorišćene. Posebnu težinu imaju politički i ekonomski odnosi sa Ukrajinom, čija će međunarodna uloga i uticaj rasti.

Odnosi sa zemljama Centralne i Istočne Evrope, bivšim članicama istočnog bloka, koje se, kao i Juguslavija, nalaze u tranziciji, ali su, za razliku od nje, sve bliže Evropi, premda su pošle sa nižih startnih pozicija, posebno su značajni iz sledećih razloga: zbog istorijskih veza, velike podudarnosti interesa u sadašnjem evropskom poretku, kao i širokih mogućnosti za saradnju u ekonomskoj, kulturnoj i drugim sferama.

VI KREIRANJE I OSTVARIVANJE SPOLJNE POLITIKE

Uspešna spoljna politika svake demokratske zemlje zahteva da budu zadovoljena tri uslova: javnost spoljne politike, striktne nadležnosti u domenu odlučivanja o njoj, i kvalifikovana diplomatija.

Javnost spoljne politike treba da omogući najšire kritičko i kvalifikovano razmatranje spoljnopolitičkih interesa, poteza i namera zemlje /stranke, naučne sredine, mediji, drugi oblici izražavanja javnog mnjenja, interesne grupe, pojedinci/. To je najefikasniji put da se na najširoj osnovi kristališe odnos društva prema osnovnim spoljnopolitičkim pitanjima i da tako sazrevaju kreativni doprinosi građenju spoljnopolitičkih prioriteta i prilaza. Javnost spoljne politike u demokratskom društvu ne može biti zamenjena odlučivanjem u uskom zatvorenom krugu, ili od strane privilegovanih pojedinaca, ma koliko oni bili ili verovali da su kvalifikovani.

Od posebnog je značaja da se ustavom precizira nadležnost parlamenta za utvrdjivanje osnovnih smernica spoljne politike i stavova koji zadiru u ključne dugoročne interese zemlje, kao i nadležnost i odgovornost vlade za sprovođenje spoljne politike u okviru usvojenih smernica.

Resor spoljnih poslova bi morao biti centralni vladin organ za sprovođenje spoljne politike i za koordinaciju međunarodnih aktivnosti drugih resora. Da bi u tome bio uspešan i dovoljno operativan, resor inostranih poslova bi morao imati dovoljnu samostalnost za profesionalni izbor oblika sposljnopolitičkog delovanja i neophodnu zaštićenost od vanustavnih pokušaja uticanja sa strane. Uporedo sa time, resor inostranih poslova bi morao da neguje u svojoj sredini atmosferu slobodnog formiranja i iznošenja profesionalnih stavova, i da poseduje punu slobodu da te stavove zastupa i da se kompetentno zalaže za njih. To je preduslov neophodne kreativnosti.

Diplomatija naše zemlje se, zbog njenog teškog međunarodnog položaja, ali i zbog izmenjenih prilika /pluralizam/ nalazi u sasvim novoj situaciji i pred novim zahtevima.

Pre svega, neophodan je vrhunski profesionalizam diplomatije koji bi je učinio sposobnom da, kao aparat čitavog društva, odgovori krajnje složenim zadacima u znatno izmenjenom sklopu međunarodnih odnosa.

Razumljiva je potreba da se kadrovi za diplomatiju formiraju iz različitih sredina, što može samo da obogati kreativni deo njihove aktivnosti. Međutim, neophodno je da diplomatija bude van stranačkog angažovanja u bilo kom obliku, i da se diplomate ponašaju kao zastupnici interesa države u celini, federalnih jedinica i svih građana u njoj.

Stavljajući ovaj dokument na uvid i raspolaganje javnosti, Forum za međunarodne odnose smatra da dalji događaji mogu, sasvim razumljivo, relativizovati pojedina gledišta i zahtevati njihovu analizu u izmenjenom kontekstu. Istovremeno, svaki i svačiji stav u pogledu vitalnih interesa zemlje mora biti izložen permanentnom razmatranju i sudu javnosti, pre svega kompetentnih ličnosti i institucija. To je deo i izraz demokratskog formiranja spoljne politike i politike uopšte. Ovim Forum želi da pruži svoj doprinos tom neophodnom procesu.

/Jugoslavija i međunarodna zajednica - predlog platforme za alternativnu spoljnu politiku, Forum za međunarodne odnose, Beograd, 1997, s. 1- 23./

40. IZLAGANJE MOMIRA BULATOVIĆA, PREDSEDNIKA SAVEZNE VLADE, U SAVEZNOJ SKUPŠTINI POVODOM DONOŠENJA ODLUKE O PRISTUPANJU SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE SAVEZU RUSIJE I BELORUSIJE, BEOGRAD, 12. APRIL 1999.[38]

Poštovana gospodo predsjednici vijeća Savezne skupštine,
uvažene dame i gospodo savezni poslanici,

Ovo zasjedanje oba vijeća Savezne skupštine održava se u vremenu kad se naša zemlja, dvadeseti dan nalazi u ratu.

NATO, SAD i neke evropske zemlje izvršile su agresiju na Saveznu Republiku Jugoslaviju na koju su narod i građani, na čelu sa Vojskom Jugoslavije uspješno i junački odgovorili.

Savezna skupština potvrdila je 5. oktobra, 1998. godine stavove da se Savezna Republika Jugoslavija nikada neće odreći nijednog dijela svoje teritorije i svojih vitalnih, državnih i nacionalnih interesa. To je izraz poštovanja narodne volje i odredaba ustava Savezne Republike Jugoslavije i republika članica.

Kada je postalo izvjesno da će otpočeti agresija, Savezna vlada je shodno ustavnim ovlaštenjima i zaključcima Savezne skupštine od 5. oktobra, 1998. godine, donijela 23. marta, 1999. godine Odluku o proglašenju neposredne ratne opasnosti.

Nakon izvršene agresije NATO pakta na SR Jugoslaviju, na suverenu i nezavisnu zemlju, jednu od osnivača Ujedinjenih nacija, Pokreta nesvrstanih zemalja, članu OEBS-a i drugih međunarodnih organizacija, 24. marta, 1999. godine Savezna vlada donela je Odluku o proglašenju ratnog stanja.

U ovoj nečuvenoj agresiji SR Jugoslavija nije ostala sama. Dobila je principijelnu podršku vlada i naroda istorijski i tradicionalno bliskih zemalja. To potvrđuje i posjeta predsjednika Vlade Ruske Federacije Jevgenija Primakova predsjedniku SR Jugoslavije Slobodanu Miloševiću. I u ovom susretu potvrđeno je naše trajno opredjeljenje za političko rješenje svih pitanja, a posebno problema na Kosovu i Metohiji. Agresorske zemlje, međutim, odbile su ovu mirovnu zajedničku jugoslovensko-rusku inicijativu, opredjeljujući se za nastavak i eskalaciju agresije pod izgovorom sprečavanja „humanitarne katastrofe" koju su same proizvele.

Narod Srbije i Crne Gore u ovom besprizornom ratu jeste moralni pobjednik zato što brani svoju zemlju, slobodu, čast, dostojanstvo, duh predaka i budućnost potomaka. Jugoslavija danas brani međunarodno pravo i međunarodni poredak. To je moguće zato što je u narodu postignuto ogromno jedinstvo. Primjeri izdajničkog ponašanja su usamljeni i već su zadobili prezir i osudu.

Međunarodna zajednica se danas nalazi na istorijskoj raskrsnici iz koje će izaći ili putem izgradnje međunarodnog poretka koji će uvažavati princip ravnopravnosti suverenih, nezavisnih zemalja, ili poretka subordinacije i hegemonije. U pitanju je izbor između principa prava ili odmjeravanja grube vojničke sile.

Brutalna agresija SAD i NATO kao američkog instrumenta, na Jugoslaviju je, u suštini, pokušaj realizacije cilja SAD da se cijelom svijetu nametnu kao jedina sila i

[38] Momir Bulatović /1956./, bio je predsednik vlade Savezne Republike Jugoslavije /1998-2000./

neprikosnoveni arbitar. Agresija na našu zemlju označava prevrat u međunarodnim odnosima. Ugrožene su osnove na kojima se decenijama grade međunarodni odnosi i saradnja. Agresorske bombe nijesu pale samo na teritoriju SR Jugoslavije. One su pale i na Povelju UN, na Helsinški finalni akt i na sve ratifikovane međunarodne konvencije i sporazume.

Agresijom na Jugoslaviju želi se između ostalog ustoličenje NATO-a iznad Savjeta bezbjednosti UN, a SAD iznad svih i iznad svega. To je pogubno i za svijet i za SAD. SR Jugoslavija se brani, nikoga ne ugrožava niti napada.

Svjetska politička scena poslije 24. marta ove godine ne može biti ista kao prije njega, kao što nije bila ni poslije napada nacističke Njemačke na Sudete uoči Drugog svjetskog rata.

NATO, SAD i njihovi sateliti mislili su da će se Jugoslavija predati i da će ostati sama. Niti se predala, niti je sama. Zlikovačke krstareće rakete nijesu porušile istorijske temelje bratstva, prijateljstva i solidarnosti naroda Jugoslavije, Rusije i Belorusije.

Poštovani poslanici,

Pristupanje Savezne Republike Jugoslavije Savezu Rusije i Belorusije ima istorijski značaj. Slovenski narodi oduvjek su se, u svojoj dugoj i bogatoj istoriji, borili za pravedne ciljeve mira, nezavisnosti, ravnopravnosti i jednakih uslova razvoja za sve narode i države Evrope i svijeta. Borili su se protiv mračnjaštva i svakojakih zavojevača. I uvjek pobjeđivali. U takvim uzvišenim istorijskim i civilizacijskim ciljevima Jugoslavija,

Rusija i Belorusija su prednjačile i doprinosom i žrtvama bez presedana. I danas na raskršću vjekova, naše zemlje i naši narodi su svjesni takve svoje uloge i neće dozvoliti da, pred naletima novih mračnih sila i ideja, iznevjere ni svoju istoriju ni svoje ogromne žrtve.

Ovim savezom stvaraju se uslovi da narodi Rusije, Belorusije i Jugoslavije udruže svoje snage i da i danas, na novoj civilizacijskoj prekretnici zaštite svoje vitalne državne i nacionalne interese i još jednom daju svoj nezamjenljivi doprinos pravednim ciljevima za mir i saradnju u Evropi i u svijetu. Pristupanje Jugoslavije Savezu Rusije i Belorusije omogućiće brži ekonomski, kulturni i opšti razvoj naših zemalja i naroda. Taj savez imaće poseban značaj na planu borbe za mir i bezbjednost u Evropi.

Bliska saradnja naših zemalja ima za sobom bogatu istoriju i velike rezultate. U novije vrijeme, izražavajući volju naših naroda Savezna skupština SR Jugoslavije pristupila je parlamentarnom savezu Rusije i Belorusije kao posmatrač. To je označilo novi kvalitet u našim ukupnim odnosima i obavezalo i vlade naših zemalja da nastave tim putem. Otuda pristupanje Savezne Republike Jugoslavije Savezu Rusije i Belorusije predstavlja prirodni izraz, kako istorijskih težnji naših naroda za povezivanjem i boljom zaštitom njihovih nacionalnih i zajedničkih interesa, tako i osjećanje obaveze da daju još veći doprinos miru, stabilnosti i napretku u Evropi i svijetu. Uklanjanjem carinskih, administrativnih svih drugih vještačkih prepreka slobodnom kretanju ljudi, roba, naučnih, tehnoloških, kulturnih i drugih vrijednosti, što je prirodni izraz Saveza, stvaraju se uslovi za puno aktiviranje ogromnih kreativnih ljudskih potencijala naših zemalja, a time i za njihov daleko brži, svestrani napredak i adekvatno mjesto na evropskom i međunarodnom planu uopšte.

Imajući u vidu globalna kretanja u svijetu i Evropi, kao i potrebu potpunije zaštite pojedinačnih interesa svake zemlje članice, kao i zajedničkih interesa Saveza, danas i u budućnosti - Savezna vlada predlaže Saveznoj skupštini da donese Odluku o pristupanjuSavezne Republike Jugoslavije Savezu Rusije i Belorusije i otvori perspektivu stabilnog i dinamičnog razvoja naših zemalja i naroda uz potpuniju zaštitu zajedničkih interesa.

/Arhiv Jugoslavije, fond 160, fascikla 3304/

41. EKSPOZE GORANA SVILANOVIĆA, SAVEZNOG MINISTRA ZA INOSTRANE POSLOVE, U SAVEZNOJ SKUPŠTINI S. R. JUGOSLAVIJE, BEOGRAD, 24. OKTOBAR 2001.[39]

Dame i gospodo poslanici,

Za nepunih godinu dana, koliko je proteklo od saveznih izbora i formiranja ovog sastava Skupštine SRJ, u našoj zemlji došlo je do veoma značajnih promena. Nije se radilo samo o izbornoj smeni vlasti, već o početku dugog i teškog procesa promene samih osnova političkog i ekonomskog sistema u zemlji, za šta su naši građani pokazali svoje čvrsto opredeljenje na izborima. Jedan od osnovnih i presudnih uslova započinjanja i sprovođenja ovakvih promena bila je izmena međunarodnog položaja naše zemlje, odnosno izlazak iz međunarodne izolacije i vođenje spoljne politike koja bi stvorila što povoljnije uslove za rešavanje izuzetno složenih unutrašnjih političkih, ekonomskih i drugih problema. Svesni smo da perspektive razvoja SRJ i poboljšanje životnog standarda njenih građana zavise pre svega od rešavanja ovih unutrašnjih problema.

Spoljna politika mora učiniti sve da, u meri svojih objektivnih mogućnosti, doprinese njihovom rešavanju.

Kao vrhovni organ zakonodavne vlasti, Skupština SRJ je uzela aktivno učešće u kreiranju i praćenju sprovođenja spoljne politike i aktivnosti zemlje na međunarodnom planu. U tom smislu je ostvarena uspešna saradnja Saveznog ministarstva za inostrane poslove /SMIP/, Savezne vlade /SV/ i oba doma Savezne skupštine koji su i sami imali aktivnu ulogu u mnogim aspektima međunarodnog nastupa SRJ. Istovremeno, pred nama još stoje dileme i problemi, kako opšteg političkog i ekonomskog karaktera, tako i oni vezani direktno za međunarodni položaj zemlje, spoljnu politiku i samu diplomatsku službu i rad SMIP. Zato je, verujem, upravo sada trenutak da vam se, kao najvišim izabranim predstavnicima građana SRJ, obratim sa jednim izlaganjem o osnovama koncepcije i strategije naše spoljne politike, kao i sa pregledom do sada postignutih rezultata, teškoća i dilema sa kojima se suočavamo.

[39] Goran Svilanović /1963./, bio je ministar inostranih poslova Savezne Republike Jugoslavije /2000-2004./. Pravnik, studirao je u Nemačkoj, Austriji i Francuskoj.

I NEOPHODNOST NOVE SPOLJNE POLITIKE

Posle septembarskih izbora i formiranja nove Savezne vlade u novembru 2000.g. došlo je do temeljnih promena u spoljnoj politici SRJ. Osnova tih promena leži u činjenici da one odražavaju nameru i rešenost da se promene same osnove političkog i ekonomskog sistema u zemlji. Reč je o početku procesa duboke i dugoročne transformacije društva i njegovog zasnivanja na principima modernog parlamentarizma, višepartijskog sistema, vladavine prava, tržišne ekonomije, poštovanja ljudskih i manjinskih prava. To istovremeno zahteva napuštanje svih osnovnih elemenata politike ranije vlasti, uključujući tu i sferu spoljne politike.

Glavne i najteže zadatke nova vlast mora rešavati na unutrašnjem planu. Osnovni zadatak spoljne politike jeste da stvori što povoljniji ambijent i uslove za sprovođenje unutrašnjih promena. U krajnjoj liniji, uspešnost spoljne politike biće merena dubinom i efektima političkih i ekonomskih promena u zemlji, a naročito stepenom rešavanja egzistencijalnih problema stanovništva SRJ. Stanje koje je nasleđeno u svim sferama društvenog života, a posebno u ekonomiji, pokazalo se težim i složenijim nego što se mislilo. Moraju se prevazilaziti posledice političke, ekonomske, moralne pa i opštecivilizacijske razgradnje društva do koje je došlo za vreme prethodne vlasti. Osim toga, nasleđeni su i izuzetno ozbiljni problemi koji svakako otežavaju i ometaju sprovođenje neophodnih društvenih promena, među kojima su posebno značajni stanje na Kosovu i Metohiji /KiM/ i pitanje redefinisanja odnosa između dveju federalnih jedinica uSRJ.

Spoljna politika Jugoslavije morala je pretrpeti izmene najmanje u dva ključna pravca i proces ovih promena još, na žalost, nije u potpunosti završen. Prvo, bilo je neophodno što pre preduzeti niz koraka radi izlaska zemlje iz međunarodne izolacije i popravljanja njenog spoljnopolitičkog položaja /normalizacija i obnova diplomatskih odnosa sa nizom država, ulazak u brojne međunarodne organizacije, pristupanje međunarodnim ugovorima itd./. Drugo, morali su biti izmenjeni osnovni prilazi koncepciji spoljne politike i shvatanju nacionalnih interesa zemlje i njihovog ostvarivanja. U stabilnim demokratskim zemljama po pravilu postoji saglasnost oko osnovnih pitanja spoljne politike ili bar oko njenih glavnih ciljeva. Međutim, kod nas se ne radi o rutinskoj izbornoj smeni političke vlasti, već o potrebi potpunog napuštanja celokupne političke orijentacije koja je u prethodnih desetak godina ne samo dovela zemlju i njene građane u izuzetno težak položaj, već ih je izložila i vojnoj intervenciji. Rezultati te politike mere se žrtvama, ogromnim brojem izbeglica i raseljenih, materijalnim razaranjima i ekonomskom i socijalnom propašću stanovnika SRJ. Naša država danas faktički nema kontrolu nad jednim delom svoje teritorije; broj izbeglica i raseljenih lica u našoj zemlji je vrlo veliki, a njihov položaj veoma težak. Tek predstoji rešavanje osnovnog pitanja - oblika i statusa federacije i međusobnih odnosa federalnih jedinica. Jasno je da se u ovakvoj situaciji nije moglo ići samo na neznatne i fragmentarne korekcije spoljne politike, niti se mogao tražiti konsensus na bazi onih političkih shvatanja koja su i dovela zemlju i njene građane u katastrofalnu situaciju. Stoga je bila očigledna neophodnost da se formulišu osnovni elementi nove dugoročne spoljnopolitičke koncepcije SRJ.

Ova koncepcija mora polaziti od dveju ključnih postavki. Prvo, od realne analize promena u savremenom svetu i njihovog uticaja na međunarodni položaj SRJ; drugo,

od realne procene nacionalnih interesa zemlje, njenih potreba, potencijala i mogućnosti. Upravo su ranije pogrešne procene ovih elemenata i dovele do spoljnopolitičkih poteza koji su imali pomenute katastrofalne posledice.

U poslednjoj deceniji dvadesetog veka došlo je do fundamentalnih promena u međunarodnim odnosima, posebno na evropskom kontinentu. Ove promene imale su tri osnovna pozitivna elementa: prvo, veoma je smanjena, odnosno gotovo eliminisana mogućnost nuklearnog sukoba velikih sila koja je odlučujuće obeležila ceo posleratni period; drugo, u osnovi je prevaziđen „hladni rat" i blokovska konfrontacija; treće, istočnoevropske zemlje su se pojavile na međunarodnoj političkoj sceni sa svojim autentičnim interesima potvrđenim na demokratski način. Radikalne unutrašnje promene u nizu zemalja, uključujući Rusiju, omogućile su i stvaranje osnova novog „post-hladnoratovskog sistema" međunarodnih odnosa u svetu.

Činjenica da su ovi procesi kod nas ranije ocenjivani kao negativni i retrogradni govori o dubini razlaza sa stvarnošću. Suština je u tome da promene u bivšem SSSR-u i u istočnoj Evropi nisu rezultat zavera ili provokacija već duboko istorijski uslovljenih unutrašnjih procesa u ovim zemljama. Politički i ekonomski sistem razvijen na Zapadu -parlamentarna demokratija, tržišna ekonomija, višepartijski sistem - pokazao se kao uspešniji i vitalniji u odnosu na sve druge modele uređenja društva. Stoga su se zapadne zemlje objektivno našle u situaciji da u najvećoj meri utiču na razvoj savremenih međunarodnih odnosa.

Proces tranzicije nekadašnjih socijalističkih zemalja takođe pokazuje da, uz sve istorijske i nacionalne specifičnosti, postoje nesumnjive univerzalne vrednosti koje su danas prihvaćene i na Istoku i na Zapadu: poštovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, višepartijska demokratija, vladavina prava i tržišna ekonomija. Njihovo ostvarenje, a ne puka promena režima, bio je i ostao cilj promena u našoj zemlji, koje su otpočele u septembru i oktobru 2000. godine. Novi sistem međunarodnih odnosa, koji je tek u formiranju, predstavlja u stvari proces postepenog opšteg prihvatanja ovih vrednosti, uz neminovne nacionalne korekcije i posebnosti. Reč je o procesu koji je tek započeo i koji će svakako teći uz velike zastoje i oscilacije; njegov osnovni sadržaj je prihvatanje neophodnosti integracije kao osnove za suočavanje sa globalnim svetskim problemima.

Osnovni zaključak koji u ovakvoj situaciji treba da izvučemo jeste da ne postoje realni uslovi niti politička volja na bilo kojoj strani da se obnovi sukob Istok-Zapad. Uz sve probleme koje među njima postoje, SAD, Rusija i Kina su danas partneri, a ne protivnici. Glavni razlog takvog stanja nije nejednak nivo ekonomskog razvoja ili vojne moći, već logika unutrašnjeg razvitka. Ulazak u međunarodne integracione tokove -ekonomske, tehnološke, a u krajnjoj liniji i političke - ključni je interes post-komunističkih zemalja. To nameću objektivne potrebe, a ne zakulisni scenariji i zavere. Pokušaj da se Srbija i SR Jugoslavija predstave kao zagovornik, inicijator ili čak jedan od lidera nove podele Evrope i sveta naneo je najviše štete upravo našoj politici i našim građanima. Opsednutost geopolitičkim kombinacijama i scenarijima u kojima je naš prostor sagledavan izvan svakog realnog konteksta, dovela je ne samo do donošenja iracionalnih političkih odluka, već je usmeravala i najširu javnost u pravcu izolacionizma, ksenofobije i udaljavanja od evropskih integrativnih tokova. Konkretan izraz ovakve izolovanosti predstavljalo je udaljavanje SRJ iz gotovo svih relevantnih međunarodnih organizacija, prekid diplomatskih odnosa sa vodećim zemljama Zapada, kao i nepostojanje odnosa sa nekim državama nastalim na tlu bivše SFRJ.

Jedan od najozbiljnijih problema sa kojima se suočavamo jeste to što smo, uz vrlo ozbiljne zadatke vezane za unutrašnje političke i ekonomske reforme u zemlji, istovremeno prinuđeni da rešavamo i akutna pitanja koja se odnose na KiM, jug Srbije i odnose u federaciji. Ovi problemi nam odvlače pažnju i energiju u situaciji kada građani očekuju vidljivo poboljšanje svog ekonomskog i socijalnog položaja. Pošto su sva ova pitanja, kao što znamo, u većoj ili manjoj meri, a nekad i potpuno, internacionalizovana - granica između naše unutrašnje i spoljne politike postaje veoma relativizovana, a njihova međuzavisnost veoma velika. Time je veća odgovornost svih političkih činilaca koji deluju na unutrašnjopolitičkoj sceni, jer njihova aktivnost ima neposredan i vidljiv uticaj na međunarodni položaj zemlje.

II ŠTA UTIČE NA MEĐUNARODNI POLOŽAJ SRJ

Današnji međunarodni položaj SRJ određuju tri grupe činilaca:

1. Promene u međunarodnoj konstelaciji, novoformirani odnos političkih snaga u svetu i izmene nekih bitnih okolnosti koji određuju položaj i uticaj država u međunarodnim odnosima.
2. Novo geopolitičko okruženje SRJ i fundamentalne promene političke, ekonomske i strateške karte regiona jugoistočne Evrope /JIE/.
3. Stanje unutar SRJ, pitanje njenog teritorijalnog integriteta, odnosa u federaciji i delovanje unutrašnjopolitičkih faktora na međunarodnu poziciju zemlje.

1. Opšti faktori

Iz prve grupe činilaca na položaj Jugoslavije naročito utiču sledeći faktori:

- ukidanje blokovske podele i konfrontacije u Evropi;
- jačanje političkih, ekonomskih i vojnih pozicija SAD, NATO i Evropske unije /EU/;
- koncentracija Rusije na rešavanje unutrašnjih problema i usklađivanje spoljne politike Moskve sa realnim unutrašnjim potrebama i mogućnostima;
- jačanje procesa ekonomizacije politike - ekonomski razvoj i moć, unutrašnja socijalna i politička stabilnost u sve većoj meri postaju odlučujući faktori međunarodnog položaja i uticaja jedne zemlje, smanjuje se objektivni značaj klasičnih faktora kao što je vojna moć. Unutrašnje političko i ekonomsko stanje ima sve jači uticaj na međunarodno ponašanje država, a unutrašnja nestabilnost blokira i smanjuje međunarodni uticaj čak i zemalja sa moćnim resursima i potencijalima, što posebno važi za manje države;
- sve veći značaj najnaprednijih tehnoloških dostignuća kao materijalnog faktora bezbednosti i stabilnosti /informatika, kompjuterizacija, Internet/ - takođe na račun „klasičnih" elemenata moći;
- sve očiglednije brisanje granica između unutrašnje i spoljne politike i relativizacija principa nemešanja u unutrašnje stvari. Postojanje totalitarnih, autokratskih i nasilnih modela i načina vršenja vlasti, po pravilu, dovode i do internacionalizovanja problema u pojedinim zemljama i međunarodnog učešća u njihovom rešavanju;
- bez obzira na kontroverze i otpore, proces globalizacije dobija na snazi jer odražava objektivne potrebe svetske privrede i savremenog nivoa tehnološkog razvoja. Ne postoji razumna alternativa ulasku jedne države u evropske i svetske integracione procese;

- relativizuje se pojam državnog suvereniteta, odnosno ispravlja se njegovo kruto shvatanje. Države se odriču niza obeležja klasične suverenosti u korist integrativnih organizacija čiji su članovi. Među takva obeležja već sada spadaju i granična kontrola, nacionalna valuta i drugo;
- u spoljnoj politici smanjuje se udeo nacionalnih državnih i političkih ustanova, a raste uticaj drugih oblika organizovanja u građanskom društvu /nevladine organizacije – NVO i slično/. Smanjuje se prostor za ekskluzivnost i mistifikaciju spoljne politike, a raste uticaj i uloga šireg javnog mnjenja;
- sistem međunarodnih odnosa koji nastaje nije monopolarni /iako SAD imaju veći uticaj od drugih zemalja, ali ni njihov uticaj nije apsolutan i neograničen/, nije ni klasičan višepolarni sistem u kome različiti centri moći uravnotežuju jedni druge; radi se o složenom i fleksibilnom sistemu koji je podložan čestim promenama, ali ipak u određenim granicama predvidljivosti. Položaj jedne zemlje, čak i velike sile, a pogotovo manje države, u ovakvom sistemu određen je pre svega sposobnošću da se što pre prilagodi zahtevima sistema i integriše se u njega, pri čemu rastući i sve presudniji značaj imaju intelektualni, informacioni i komunikacijski potencijali;
- u savremenim međunarodnim odnosima i dalje postoje geostrateške i geopolitičke opsesije i ideje iz prošlosti, pa su još uvek mogući i konflikti na toj osnovi. Međutim, razvoj novih tehnologija, telekomunikacijskih sistema, informacionih tehnologija, ekonomskih integracija itd. smanjuje značaj geopolitičkog faktora. Ovaj će činilac, svakako, nastaviti da igra bitnu ulogu sve dok postoje nacionalne države, ali se njegov značaj ili smanjuje ili bar bitno koriguje u odnosu na ranija shvatanja geopolitike;
- uz sve postojeće razlike, a nekad i suprotnosti u interesima i stavovima pojedinih zemalja ili grupa država, u sve većoj meri je prisutan, a postepeno se i institucionalizuje, zajednički pristup rešavanju globalnih problema - ekonomskih, socijalnih, ekoloških i drugih. Savremeni nivo razvoja, ali i sve savršeniji a time i ozbiljniji izazovi sa kojima se suočava čovečanstvo diktiraju neophodnost zajedničke i koordinirane politike koja prevazilazi mogućnosti bilo koje pojedinačne države ili grupacije država. Kao najozbiljniji među ovakvim izazovima u ovom momentu javlja se međunarodni terorizam.

2. Regionalni faktori

Region u kome se nalazimo najnestabilniji je u Evropi i predstavlja jedno od svetskih kriznih žarišta. Glavni generator nestabilnosti je proces raspada bivše Jugoslavije čije se posledice snažno osećaju i izvan njene teritorije. Iako možemo oceniti da je najteži period za građane naše zemlje prošao, definitivna politička slika regiona posle dezintegracije SFRJ se još uvek jasno ne sagledava. SRJ je danas, posle prošlogodišnjih promena, više nego ranije u prilici da utiče na njeno formiranje; istovremeno je u situaciji da se prilagođava okolnostima i faktorima na koje njen uticaj može biti vrlo ograničen. Glavni regionalni činioci međunarodnog položaja zemlje su sledeći:

- Postoji realna perspektiva izlaska regiona iz krize, pošto sve zemlje jugoistočne Evrope, po prvi put istovremeno imaju demokratski izabrana državna rukovodstva koja su proklamovala isti cilj - uključivanje u EU. Približavanje tom cilju ograničava ili suzbija moguću pojavu novih konflikata, teritorijalnih ili drugih pretenzija između zemalja regiona.

- Ove proevropske tendencije su u teškoj koliziji sa procesima koji su se odvijali u 90-im godinama, kada je na tlu bivše Jugoslavije nacionalizam instrumentalizovan ili kao sredstvo očuvanja ili kao sredstvo osvajanja vlasti. Konflikti na teritoriji bivše Jugoslavije usporili su, a delom čak i ugrozili integraciju regiona u evropske strukture, što nameće posebnu odgovornost državnim i političkim rukovodstvima zemalja u njemu da prevaziđu nasleđe iz 90-ih godina.
- Samostalnost većine bivših jugoslovenskih republika, uključujući i SRJ, u međunarodnom delovanju objektivno je ograničena jakim stranim prisustvom, uključujući i vojno, koje je potvrđeno i regulisano međunarodnim dokumentima. Ovakvo stanje je posledica politike bivšeg režima i zbivanja u protekloj deceniji i zahteva krajnje racionalnu i promišljenu politiku kako bi se očuvali osnovni interesi zemlje i njenih građana.
- SRJ ima specifične susede - tri bivše jugoslovenske republike. Uz elemente međusobnih odnosa koji postoje kod svih suverenih zemalja, ovde postoji niz posebnih elemenata: dugogodišnja pripadnost zajedničkoj državi, što proizvodi niz ekonomskih, pravnih i drugih posledica i za države i za građane; pitanje razgraničenja i rešavanja eventualnih ili postojećih sporova; izuzetno težak, posebno za SRJ, problem izbeglica i njihovog povratka. Pri tome je naročito specifičan položaj BiH kao države čije se postojanje zasniva na Dejtonsko-pariskom sporazumu, a sa kojom SRJ ima kako odnose na centralizovanom nivou, tako i u vidu posebnih odnosa sa jednim od entiteta - Republikom Srpskom.
- Karakter prisustva i međusobnih odnosa velikih sila na Balkanu i u jugoistočnoj Evropi znatno je izmenjen. SAD i EU imaju interese koji su više komplementarni nego konkurentski. Evropa je u većoj meri direktno zainteresovana za stabilnost regiona, ali su događaji iz poslednje decenije pokazali da samo uz delovanje SAD i NATO može odlučujuće da utiče na situaciju na jugoistoku Evrope. Ranije zastupana shvatanja o suštinskom sukobu interesa EU i SAD na Balkanu pokazala su se kao neosnovana i kao jedan od izvora pogrešnih procena učinjenih poslednjih godina u Beogradu. Odnosi Rusije i zapadnih zemalja na Balkanu delom su konkurentski, a delom partnerski, s tim što je partnerski element dugoročno gledano bitniji i perspektivniji. Raspadom Varšavskog pakta i SSSR-a znatno je umanjeno rusko prisustvo u regionu, a današnja Rusija ima interese da utiče na situaciju na Balkanu, ali istovremeno ima izuzetan interes za razvijanje odnosa sa EU i SAD, a pre svega za rešavanje sopstvenih problema. U takvom kontekstu elementi političke i geostrateške konkurencije Rusije i Zapada na Balkanu bivaju veoma ograničeni realnim interesima Rusije.
- Jedan od rezultata raspada bivše Jugoslavije i prekompozicije regiona jeste da je SRJ, kao i bivša SFRJ, multietnička država, ali sa specifičnim položajem upravo onog dela teritorije na kome živi najveći broj pripadnika jedne nacionalne manjine /međunarodna uprava na KiM/. S druge strane, značajan broj Srba živi danas u susednim zemljama ili kao manjina ili kao pripadnici jednog od konstitutivnih naroda u BiH, ili očekuje povratak u bivše jugoslovenske republike. Stoga manjinsko pitanje generalno, a posebno status Srba i Crnogoraca u susednim zemljama i status manjina u SRJ, kao i albanskog stanovništva i samog KiM, predstavlja jedno od ključnih strateških pitanja od

kojih zavisi i međunarodna pozicija SRJ. Albansko pitanje u ovom momentu predstavlja najozbiljniji problem regiona, a njegovo težište pomereno je na Makedoniju. Rešenja albanskog pitanja - kao ni drugih nacionalnih i manjinskih pitanja u jugoistočnoj Evropi - neće biti ukoliko se jasno ne odvoje racionalni i legitimni zahtevi od teritorijalnih pretenzija i terorističkih metoda, koji moraju biti sankcionisani.

- Jedan od suseda SRJ - Mađarska, postala je član NATO; većina drugih suseda ili ozbiljno računa na članstvo /Rumunija, Bugarska, Hrvatska/, ili već ima sporazume koji regulišu prisustvo NATO na njihovoj teritoriji /BiH, Makedonija/. NATO je prisutan i na teritoriji SRJ /KiM/, a sve države u našem susedstvu članice su Partnerstva za mir, osim BiH. Proklamovani cilj svih država regiona je članstvo u EU. Dakle, radi se o očiglednoj opštoj orijentaciji ka evropskim i evro-atlantskim integracijama kao međunarodno-političkom i ekonomskom okviru koji omogućuje najuspešnije rešavanje tranzicijskih problema.
  Postepeni ulazak celog regiona u NATO i EU predstavljao bi drastični poremećaj odnosa snaga u vreme blokovske podele. U današnjim uslovima, međutim, iako širenje NATO delom izaziva negativnu reakciju Moskve, ovaj proces pre svega svedoči o opredeljenju zemalja jugoistočne Evrope za stratešku stabilnost i za ulazak u grupaciju koja dugoročno može obezbediti okvire za uspešne unutrašnje ekonomske i socijalne reforme.
- Preduslov za ulazak u evropske integracije jeste rešavanje akutnih problema i gašenje kriznih žarišta. Pogrešno je mišljenje da opredeljenje za priključenje evro-atlanskim integracijama automatski garantuje njihovu odlučujuću pomoć u rešavanju ovih pitanja. Niko ne želi da uvozi balkanske probleme i stoga je neophodan pre svega napor pojedinih zemalja na stabilizaciji unutrašnjeg stanja, kao i međusobni dogovori država regiona o ponovnom potvrđivanju postojećih granica i o statusu manjina. Evidentno je da nema drugog načina normalizovanja i stabilizovanja odnosa između bivših jugoslovenskih republika osim definitivnog priznavanja nekadašnjih međurepubličkih granica kao međudržavnih. Da je to učinjeno pre deset godina, raspad zemlje bi se dogodio uz mnogo manje žrtava i izbeglica. Ovaj princip, svakako, podrazumeva i potvrdu, odnosno garantovanje, današnjih granica SRJ, odnosno Srbije i Crne Gore.
- Osnovni problem gotovo svih država regiona jeste ekonomsko stanje. Ono objektivno ograničava ne samo međunarodnu aktivnost i uticaj, već i samostalnost ovih zemalja. S druge strane, za rešavanje mnogih međusobnih, pa i unutrašnjih problema, pokazalo se neophodnim međunarodno učešće, pa i pritisak, mada ono nije uvek bilo efikasno i delotvorno.

3. Unutrašnji faktori

U ovakvom širem međunarodnom i regionalnom kontekstu, na spoljnopolitički položaj SRJ deluje i niz unutrašnjih faktora. Oni su, pre svega, posledica ratova i konflikata poslednjih godina, duboke ekonomske i socijalne krize. Osnovni i najozbiljniji rezultat ovakvog razvoja događaja jeste još uvek nedovoljno shvaćena činjenica da je SRJ praktično isključena iz modela postindustrijskog razvoja koji se formira u savremenom svetu, ili se, u najboljem slučaju nalazi na periferiji ovakvog razvoja. Ova istina kod nas se još uvek dobrim delom zamagljuje raspravama o dostojanstvu, ugledu, samostalno-

sti i nezavisnosti, pri čemu se gubi iz vida da su ovi pojmovi - čak i sasvim tradicionalistički shvaćeni - u današnjem svetu pre svega povezani sa mestom koje zemlja ima u međunarodnoj hijerarhiji na bazi svoje ekonomske moći, životnog standarda stanovništva, socijalne situacije i perspektive razvoja. Može se smatrati da kod nas još uvek ne postoji dovoljna svest o stepenu socijalne i ekonomske zaostalosti i degradacije zemlje, što u odlučujućoj meri utiče na pravce i ciljeve, a još više na resurse i mogućnosti spoljne politike naše države. U takvoj situaciji međunarodna politika zemlje mora biti i koncepcijski i strateški i operativno potčinjena rešavanju unutrašnjih problema. Glavni negativni unutrašnji činioci koji određuju spoljnu politiku pri tome su sledeći:

- ekonomska slabost SRJ koja vodi stalnom smanjenju učešća zemlje u svetskoj ekonomiji;
- krupne socijalne, ekonomske i druge posledice ratova, preseljavanja stanovništva i NATO intervencije;
- slabost ili nepostojanje demokratskih institucija i efikasnog sistema podele vlasti;
- delovanje organizovanog kriminala i visok stepen korumpiranosti u državi i privredi; uključujući i sporost i nedoslednost u uklanjanju nekih drastičnih posledica delovanja bivšeg režima, posebno u sferi bezbednosti građana, borbe s kriminalom i zloupotrebama;
- državna, politička i institucionalna nestabilnost, uključujući neizvesnost daljeg načina funkcionisanja ili samog opstanka jugoslovenske federacije, koja destimuliše inostrana ulaganja;
- SRJ nije u situaciji da kontroliše jedan deo svoje teritorije /KiM/, dok federalna jedinica Crna Gora sprovodi samostalnu spoljnu politiku što čini međunarodnu poziciju SRJ vrlo složenom. Ovi problemi su u veoma velikom stepenu internacionalizovani i rešavaju se uz direktno međunarodno učešće, što je prvenstveno posledica ranije vođene politike.

Istovremeno, na spoljnu politiku zemlje deluju i neki pozitivni unutrašnji faktori i resursi:

- geografski i geostrateški položaj SRJ koji čini našu zemlju vrlo bitnim faktorom stabilnosti Balkana i Jugoistočne Evrope;
- političke promene 2000. godine koje su izvele zemlju iz izolacije i znatno popravile njenu poziciju u međunarodnim poslovima. Ukoliko bi ovaj kapital bio devalviran, posledice po razvoj SRJ bile bi izuzetno teške;
- relativno visok nivo obrazovanja i kvalifikovanosti dela stanovništva koje bi se moglo najaktivnije uključiti u prestruktuiranje i modernizaciju privrede, uprkos značajnom iseljavanju upravo najkvalifikovanijeg i radno najsposobnijeg stanovništva poslednjih godina;
- neke komparativne prednosti u odnosu na zemlje regiona koje su bile vrlo izražene do početka 90-ih godina, a koje nisu sasvim eliminisane ni do danas /u nekim privrednim granama, poljoprivredi, infrastrukturi itd./;
- prirodni resursi zemlje koji još uvek ostavljaju izvestan manevarski prostor čak i za ekstenzivni razvoj;
- povezanost sa najrazvijenijim zemljama putem različitih generacija emigracije, uključujući i talas emigracije najobrazovanijeg stanovništva u poslednjih 10 godina;
- ekspertski kredibilitet i međunarodne veze niza predstavnika sadašnje vlasti, posebno u sferi ekonomije i finansija.

III KONCEPCIJSKI CILJEVI SPOLJNE POLITIKE SRJ

Ovakva je generalna slika međunarodnog ambijenta u kome danas deluje SRJ, kao i realnih mogućnosti naše zemlje na spoljnopolitičkom planu. Polazeći od takvih datih okvira, naša međunarodna politika ima pred sobom sledeće osnovne koncepcijske ciljeve:

1. Zasnivanje celokupne spoljne politike na racionalnoj i objektivnoj proceni stanja u kome se zemlja nalazi i okruženja u kome deluje. Današnja SRJ ne samo što je teritorijalno i po broju stanovnika znatno manja od nekadašnje SFRJ, već po nizu parametara ima znatno drukčiji međunarodni položaj. Suprotno dosta prisutnim i u različite svrhe eksploatisanim tezama o izuzetnom strateškom značaju naše teritorije i interesu velikih sila za nju, objektivna analiza pokazuje bitno smanjenje međunarodno-političkog i geostrateškog značaja naše zemlje u opštem kontekstu evropske i svetske politike. Pažnja koja nam se ukazuje vezana je pre svega za težinu i posledice sukoba na tlu bivše Jugoslavije, a ne za geostrateški značaj našeg položaja. SRJ mora da se ponaša kao mala i osiromašena zemlja, bez velikih pretenzija i sa strogo promišljenom i racionalnom politikom koja odgovara njenim vrlo ograničenim mogućnostima. Apsolutni prioritet spoljne politike jeste obezbeđivanje što povoljnijih uslova za rešavanje unutrašnjih, pre svega ekonomskih, problema.

2. Osnovni interes svake zemlje - osiguranje nepovredivosti granica, suvereniteta i teritorijalnog integriteta, može se u slučaju SRJ obezbediti samo fleksibilnom politikom prilagođavanja okolnostima koje su nastale u regionu, a čija je osnovna karakteristika široko međunarodno prisustvo i međunarodna uprava nad delom naše teritorije. U uslovima nasleđenog ograničavanja našeg suvereniteta i integriteta, naš je cilj da strpljivom i konstruktivnom politikom postepeno jačamo naš položaj i dođemo do što povoljnijih političkih i pravnih aranžmana vezanih za status KiM i stanovništvo koje je ovu pokrajinu napustilo. Cena naglih, nepromišljenih i nasilnih poteza jasno se pokazala u nedavnoj prošlosti. Zaštita državnog interesa SRJ označava pre svega obezbeđenje osnovnih uslova za društveni i ekonomski oporavak i jačanje zemlje i normalizovanje života njenih građana, bez čega država neće imati neophodan kredibilitet ni kada je reč o KiM ni u zalaganju za povratak izbeglica i rešavanju problema u odnosima sa nekim bivšim jugoslovenskim republikama.

3. Prvi korak na izlasku iz međunarodne izolacije predstavljala je normalizacija odnosa sa nizom zemalja /uključujući uspostavljanje diplomatskih odnosa tamo gde su bili prekinuti/ i međunarodnih organizacija. Era konfrontacije sa celim svetom je ostala za nama, jer je očigledno da je normalizovanje odnosa naša apsolutna potreba i neophodnost. Samo tako je naša zemlja mogla da uđe u savremene civilizacijske tokove - političke, ekonomske, tehnološke i druge - bez čega se ne može rešiti nijedan od naših problema.

4. Kao osnovni dugoročni cilj jugoslovenske spoljne politike postavljen je ulazak u Evropsku uniju. Očigledno je da EU predstavlja jezgro ne samo ekonomskog i tehnološkog, već sve više i političkog ujedinjavanja kontinenta. Približavanje Uniji je proklamovani cilj svih zemalja našeg regiona i velike većine zemalja istočne Evrope. Izvesnu distancu prema EU danas sebi mogu da dozvole samo veoma stabilne i razvijene zemlje Evrope. U našem položaju ne postoji alternativa povezivanju sa EU, a uticaj koji će Unija imati u pogledu ispunjavanja uslova za članstvo će svakako biti produktivan

u pravcu stimulisanja promena u našoj zemlji. Ponovo podvlačim da se ne radi samo o političkom pragmatizmu i racionalnoj proceni situacije, već o našem zalaganju za one vrednosti i principe na kojima se zasniva EU i o nameri da se u svim sferama našeg društvenog života približimo evropskim standardima.

5. Osnovna spoljnopolitička orijentacija SRJ usmerena je ka evropskim i evroatlantskim integrativnim procesima. Takva orijentacija ima ne samo ekonomsku, već i političku komponentu. Ona nije rezultat konjunkture ili dnevno-političkih potreba, već izraz opredeljenosti za suštinske sistemske promene u zemlji i deo napora da se postave temelji novog političkog i ekonomskog uređenja u zemlji. U osnovi, Jugoslavija će, uz sve nacionalne i regionalne specifičnosti, slediti liniju razvoja, pa i opštu međunarodno-političku orijentaciju, zemalja u tranziciji istočne i jugoistočne Evrope. Interes Jugoslavije je svakako u održavanju što boljih odnosa sa svim uticajnim faktorima i centrima moći u svetu. Međutim, kako zbog neophodnosti rešavanja sadašnjih velikih unutrašnjih problema, tako i zbog dugoročnog opredeljenja za transformaciju zemlje na bazi već spominjanih principa, osnovna spoljno-politička orijentacija zemlje biće usmerena ka integrativnim političkim i ekonomskim procesima čiji je centar EU.

6. U svojoj spoljnoj politici SRJ će u sve većoj meri uzimati u obzir neophodnost približavanja postojećim evropskim vojno-bezbednosnim strukturama, kako zbog činjenice da je praktično ceo naš region sa takvim strukturama povezan i da u tom smislu ne treba da ostanemo u izolaciji, tako i zbog toga što delovanje u okvirima ovakvih struktura ili u koordinaciji sa njima garantuje i veću unutrašnju stabilnost i jači međunarodni položaj zemlje.

7. Drugi osnovni pravac jugoslovenske spoljne politike jeste normalizovanje i razvijanje odnosa sa susednim zemljama, a pre svega sa državama nastalim na teritoriji bivše Jugoslavije. Bezbednost svake zemlje počinje na njenim granicama, a uvek je jednostavnije imati dobre odnose sa udaljenim zemljama nego sa susedima. SRJ danas ima dobrim delom novo susedstvo u odnosu na bivšu SFRJ, a odnosi sa nekadašnjim jugoslovenskim republikama su posebno složeni. Međutim, upravo je normalizacija tih odnosa ne samo ključ regionalne, ali i naše državne stabilnosti, već je i u najvećem interesu građana SRJ, izbeglica i stanovništva ovih zemalja. Istorijska je odgovornost današnjih državnih i političkih rukovodstava da bar delom olakšaju građanima rešavanje niza statusnih, pravnih, ličnih i porodičnih problema koji su nastali dezintegracijom bivše zajedničke države. Osim toga, države koje imaju otvorene probleme sa susedima unapred su diskvalifikovane u nameri da postanu deo evropske integracije.

8. Ekonomski odnosi sa svetom u našem slučaju daleko prevazilaze okvire i značaj koji imaju redovne spoljnoekonomske veze, trgovina itd. Međunarodna ekonomska i finansijska politika i pomoć jedan je od ključnih elemenata ne samo napretka već i opstanka zemlje i obezbeđivanja egzistencijalnog minimuma za njene građane. Stoga je spoljna politika pre svega u funkciji osiguranja što boljeg statusa i kredibiliteta zemlje koji bi rezultirao većom spremnošću stranih partnera da se ekonomski i finansijski angažuju u SRJ.

9. Kredibilitet zemlje u međunarodnim odnosima i učešće u međunarodnim organizacijama zahtevaju da se izvršavaju sve preuzete međunarodne obaveze. To od nas zahteva i Ustav SRJ. Od toga da li poštujemo svoje međunarodne obaveze zavisi i perspektiva ekonomske asistencije, kao i međunarodni kredibilitet najviših organa

naše zemlje. Za SRJ je, svakako, posebno značajno, a za našu javnost očigledno i kontroverzno, pitanje saradnje sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za teritoriju bivše Jugoslavije. Pored argumenta koji polazi od neophodnosti suočavanja sa počinjenim zločinima i individualizacije krivice, podvlačimo činjenicu da je SRJ pravno obavezna na saradnju sa Haškim tribunalom, već samim svojim članstvom u Ujedinjenim nacijama /UN/, a i prihvatanjem takve obaveze u nekim međunarodnim sporazumima čiji je potpisnik. Politički, ali i ekonomski gledano, jasno je da je saradnja sa Tribunalom uslov realnog povratka u međunarodnu zajednicu. Odbijanje ili sabotiranje takve saradnje dovelo bi do situacije u kojoj bi građani SRJ ponovo trpeli posledice ranije vođene politike.

10. U svom spoljnopolitičkom delovanju SRJ će težiti da razvija konstruktivne odnose sa svim uticajnim činiocima u međunarodnim odnosima, sa velikim silama i političkim i ekonomskim grupacijama. Jasno je da je osnovna orijentacija naše zemlje usmerena ka EU; SRJ će, međutim, težiti da obezbedi ostvarivanje svojih interesa i u okvirima otvorene i konstruktivne saradnje sa Rusijom, SAD, Kinom, Japanom, Indijom i drugim državama, kao i regionalnim organizacijama. Pri opredeljivanju u odnosu na najvažnija međunarodna pitanja koja postoje ili se mogu pojaviti, Jugoslavija će imati u vidu pre svega svoje osnovne interese, ali i čvrsto opredeljenje za vrednosti na kojima je naše društvo zasnovano - demokratiju, zaštitu ljudskih prava, pravnu državu i tržišnu ekonomiju. Zaštita ovih vrednosti i naših nacionalnih interesa biće kriterijum za određivanje našeg stava prema međunarodnim zbivanjima.

11. SRJ zauzima dosledan i jasan stav u osudi međunarodnog terorizma. Nedavni teroristički napad na SAD još jednom ukazuje na neophodnost zajedničkog usklađenog i beskompromisnog delovanja celokupne međunarodne zajednice na njegovom suzbijanju i iskorenjivanju. Upravo stoga što se suočavala, a i danas se povremeno suočava, sa delovanjem terorista i na svojoj teritoriji i u najbližem okruženju, SRJ je spremna i odlučna da pruži svoj doprinos u međunarodnim naporima da se preduzmu efikasne antiterorističke akcije kojima bi se sprečilo delovanje snaga kakve su organizovale septembarsku akciju protiv SAD. Podržavajući napore koje u tom pravcu ulažu administracija SAD i vlade mnogih zemalja, SRJ se istovremeno zalaže za ujednačene i dosledne kriterijume u tretiranju svih terorističkih akcija i njihovih izvršilaca u bilo kom delu sveta. Takođe, Jugoslavija je svesna da puna eliminacija terorizma može doći tek kao rezultat ukidanja njegovih socijalno-političkih, ekonomskih i drugih korena, što će biti vrlo dug proces. Istovremeno, SRJ polazi od stava da je svakako neophodno izbeći identifikovanje terorizma sa bilo kojom nacijom ili religijom, jer bi to samo doprinelo jačanju terorističkih grupa.

IV SPOLJNOPOLITIČKA AKTIVNOST SRJ OD OKTOBRA 2000.

1. Odnosi sa susedima i zemljama regiona

1.1. Kao što je već napomenuto, u sferi bilateralnih odnosa prioritet je dat normalizaciji i unapređenju saradnje sa susednim zemljama. Ovaj koncept je naišao na odgovarajući odziv i razumevanje partnera; susedne zemlje pozitivno su se odredile prema demokratskim promenama, pružile punu podršku povratku SRJ u međunarodne organizacije i njenom uključivanju u integracione procese na regionalnom nivou. Usledili su dinamični međudržavni kontakti sa zemljama neposrednog i šireg susedstva, kako

bilateralno, tako i u okviru regionalnih i multilateralnih skupova. Već u decembru 2000. godine uspostavljeni su diplomatski odnosi sa Slovenijom i BIH, a januara 2001. g. obnovljeni su sa Albanijom. Sa većinom susednih zemalja zaključeno je po nekoliko međunarodnih sporazuma, dok je značajan broj sporazuma u pripremi za što skorije potpisivanje, čime će se zaokružiti ugovorno-pravni okviri međusobne saradnje. U skladu sa orijentacijom na brzu normalizaciju odnosa sa bivšim jugoslovenskim republikama, sa njima je otpočet bilateralni dijalog o nizu otvorenih pitanja, čije rešavanje je u najboljem interesu građana bivše SFRJ koji su se našli u različitim državama. Sa bivšim jugoslovenskim republikama je u Beču 29. juna o.g. potpisan Sporazum o sukcesiji, kojim je regulisana podela imovine bivše SFRJ, čime je rešeno jedno od najspornijih pitanja u međusobnim odnosima. Otvoreni su ili intenzivirani razgovori o definisanju međudržavne granice: sa Makedonijom je potpisan i ratifikovan Ugovor o protezanju i opisu državne granice, sa BiH je formirana Međudržavna diplomatska komisija za državnu granicu, koja je održala nekoliko sastanaka, a sa Hrvatskom je dogovoreno formiranje komisija i početak razgovora za jesen ove godine.

Sa susednim zemljama vode se i razgovori o unapređenju položaja i prava srpske nacionalne zajednice, a sa bivšim jugoslovenskim republikama i o specifičnim pitanjima, kao što su povratak izbeglih Srba u Hrvatsku i BiH, njihova bezbednost, ekonomska i društvena reintegracija, kao i status u državnim dokumentima, o čemu se razgovara i sa Makedonijom, posebno u svetlu nedavno potpisanog Ohridskog sporazuma.

Problemi koji postoje na KiM i u Makedoniji pokazuju da krizni ciklus na Balkanu još nije završen. Mi znamo dugoročno rešenje - ulazak u integrativne procese i prihvatanje njihovih vrednosti. Da bismo do toga došli, moramo pre svega rešiti današnje probleme koji nas veoma ometaju u realizaciji naših glavnih ciljeva. Zbog toga smo pokrenuli inicijativu o održavanju jednog regionalnog procesa koji bi raspravljao o mnogim aspektima situacije u regionu. Iako znamo da su svi najvažniji principi kojih treba da se pridržavaju države u međunarodnim odnosima već više puta utvrđeni u značajnim dokumentima, smatramo da bi bilo potrebno da se na izvestan način podvuče crta pod zbivanja poslednje decenije. Istorijska poređenja često asociraju na podele sfera uticaja, crtanje granica i određivanje sudbine Balkana od strane velikih sila. Međutim, ovaj proces ne samo što se ne bi bavio prekrajanjem granica već bi ih definitivno potvrdio uz formulisanje prava nacionalnih manjina i razvijanje takvih dobrosusedskih odnosa koji bi granice učinili nepovredivim ali u suštini relativnim i lako prolaznim. Mogućnost promene granica destimuliše one snage koje bi bile spremne da unutar jedne zemlje daju veća prava nacionalnim manjinama. Stoga smatramo da bi potvrda granica mogla ići zajedno s aranžmanima kojima bi se garantovala i proširila prava manjina bez ugrožavanja teritorijalnog integriteta država. Ideja o ovakvom procesu već ima solidnu podršku niza zemalja. Neke države iznele su svoje predloge o sličnom procesu, o čemu se sa njima možemo dogovarati i pronaći zajedničke tačke. Zemlje u regionu, naravno, imaju i niz dilema, jer postoje problemi koje ne bi rado iznosile u okviru takvog međunarodnog procesa. Tek nam predstoje ozbiljni razgovori i razrađivanje naših predloga, ali mislimo da sama ideja u svojoj osnovi - uz moguće izmene i korekcije - treba da bude jedan od bitnih elemenata našeg spoljnopolitičkog delovanja. Pre ili kasnije oni koji se sada ovoj ideji protive, postaće njeni zagovornici. Nama nije svejedno da li će do ovog procesa doći pre ili kasnije i zbog toga na njemu insistiramo.

1.2. U okviru regionalne saradnje ostvareni su značajni pomaci. Pristupili smo Paktu stabilnosti za jugoistočnu Evropu 26. 10. 2000. godine, gde već aktivno učestvujemo u radu sva tri stola. SR Jugoslavija je postala član Centralnoevropske inicijative, Procesa za saradnju zemalja jugoistočne Evrope, Jadransko-jonske inicijative, kao i Varšavske deklaracije Zajednice demokratija. Intenzivno sarađujemo sa Dunavskom komisijom u kojoj članstvo SRJ nije ni prekidano. U toku je pristupanje Crnomorskoj ekonomskoj saradnji /CES/ i Centralnoevropskoj zoni slobodne trgovine /CEFTA/.

Učešće SRJ u Procesu saradnje zemalja JIE /PS JIEZ - članice su Rumunija, Bugarska, Grčka, Turska, Makedonija, Albanija, BiH, a posmatrač Hrvatska/ aktivirano je odmah posle oktobarskih promena, na vanrednom samitu PS JIEZ u Skoplju 25. oktobra 2000. godine. Naše učešće pozdravile su sve članice Procesa, a na osnovu njihovog konsenzusa SRJ će početkom 2002. godine preuzeti predsedavanje Procesom.

SRJ je kao punopravni član uključena u rad svih struktura Jadransko-jonske inicijative /JJI/ na sastanku Ministarskog saveta JJI u Zagrebu novembra 2000. godine. Konkretna saradnja obuhvata oblasti ekonomije, saobraćaja, zaštite okoline, kulture i bezbednosti, dok koordinaciju vrše ministarstva inostranih poslova.

1.3. Predstoji definitivno rešavanje pitanja granice sa Republikom Hrvatskom, pri čemu će Savezna vlada nastojati da u maksimalnoj meri uskladi stavove sa Vladom Republike Crne Gore u vezi konačnog regulisanja pitanja Prevlake.

SRJ sa posebnom zabrinutošću prati zbivanja u Makedoniji. U potpunosti podržavamo napore državnog rukovodstva i Vlade Makedonije na očuvanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta zemlje i podržavamo sporazum koji je postignut u Ohridu uz međunarodno posredovanje. Pri tome ukazujemo na neophodnost striktnog sprovođenja ovog sporazuma, posebno kada je reč o predaji naoružanja od strane albanskih grupa i sprečavanju povezivanja ekstremista sa KiM i Makedonije. Eventualni dalji sukobi u Makedoniji veoma bi umanjili mogućnost stabilizovanja celog regiona i njegovog približavanja evropskoj integraciji. Poslednji događaji u Makedoniji potvrđuju poseban značaj kontrole granice SRJ i Makedonije na teritoriji KiM, gde je očigledno neophodno efikasnije angažovanje međunarodnih snaga.

U odnosima sa BiH, kako je već napomenuto, SRJ polazi od Dejtonsko - pariskog sporazuma kao okvira koji reguliše kako državno ustrojstvo BiH, tako i osnove njenih odnosa sa susedima. SRJ je potpisala sa BiH Sporazum o uspostavljanju međudržavnog veća, a predsednik SRJ je u martu u Banjaluci potpisao Sporazum o specijalnim i paralelnim odnosima između SRJ i Republike Srpske, u okvirima odredbi Dejtonskog sporazuma. U pripremi su brojni ugovori i sporazumi koji bi, pre svega, trebalo da olakšaju građanima dveju zemalja rešavanje problema nastalih posle dezintegracije bivše Jugoslavije, ali i da doprinesu razvijanju ekonomskih odnosa. Radi se o sporazumima o slobodnoj trgovini, saobraćaju, dvojnom državljanstvu, pravnoj pomoći i priznavanju isprava.

SRJ danas više nema granicu sa nekim zemljama koje su bile susedi SFRJ /Austrija, Grčka/. I pored toga, sa ovim zemljama su u proteklom periodu obnovljeni intenzivni odnosi koji u nekim sferama i dalje imaju elemente susedskih. Ulažu se obostrani napori za poboljšanje i unapređenje odnosa sa značajnim regionalnim partnerom kao što je Turska.

Pri povratku SRJ u međunarodnu zajednicu značajna je bila podrška „starih suseda" - Mađarske, Rumunije i Bugarske, sa kojima je proces normalizacije i stabilizovanja odnosa tekao vrlo brzo. Od posebnog i obostranog značaja je obnova prekinutih odnosa

sa Albanijom. Mnogi stavovi Beograda i Tirane o načinu rešavanja problema u regionu se podudaraju, pri čemu, međutim, ostaju i razlike u gledanju na prirodu i perspektive rešavanja problema KiM. Za SRJ je značajno to što zvanična Tirana, zajedno sa drugim zemljama regiona potvrđuje podršku suverenitetu i integritetu Jugoslavije. Uspostavljeni odnosi otvaraju mogućnost ozbiljnog dijaloga dveju zemalja o otvorenim pitanjima.

Uzlazni trend odnosa karakteriše i veliki broj razmenjenih poseta na najvišem i visokom nivou: predsednik SRJ V. Koštunica posetio je Italiju, Grčku, BiH, kao i RS, zatim Rumuniju i Mađarsku, dok su SRJ posetili predsednik Bugarske P. Stojanov, predsednik Makedonije B. Trajkovski, kao i sva tri člana Predsedništva BIH. Predsednik SRJ se, osim toga, prilikom svog učešća na samitu EU i Balkanskih zemalja u Zagrebu, na samitima PS JIEZ u Skoplju, kao i na Ekonomskom forumu u Davosu, sreo sa većim brojem šefova država ili vlada susednih zemalja /predsednici Hrvatske, Makedonije, Bugarske, Rumunije, Predsedništva BiH, premijeri Grčke, Turske, Slovenije/.

Na nivou premijera, SRJ su posetili predsednik vlade Italije Amato, predsednik vlade Makedonije Georgijevski, austrijski kancelar Sisel, i premijer Slovačke Xurinda. Prethodni predsednik SV Z. Žižić boravio je u radnoj poseti Grčkoj gde se sastao sa prernijerom Simitisom, a predsednik SV D. Pešić je bio u zvaničnoj poseti Rumuniji.

Savezni ministar za inostrane poslove imao je intenzivne kontakte sa ministrima svih susednih zemalja, kako u vreme zvaničnih poseta /Bugarska, Slovenija, BiH, Grčka, Turska, Kipar, Makedonija, Albanija/, kao i na ministarskim sastancima PS JIEZ, Jadransko - jonske inicijative, Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju /OEBS/, itd.

2. Uspostavljanje i razvoj bilateralnih odnosa

Pored normalizovanja odnosa sa susedima, prioritet naše spoljne politike je približavanje EU. U tom sklopu izuzetan značaj imaju i bilateralni odnosi sa zemljama Unije. Tradicionalno ključni ekonomski partneri SRJ u ovom regionu su Nemačka i Italija, a uz njih u političkom, ali sve više i u ekonomskom smislu, Francuska i V. Britanija. Sve su ove zemlje pružile jasnu i nedvosmislenu podršku našoj zemlji posle demokratskih promena i veoma doprinele našem brzom povratku u međunarodne organizacije. Diplomatski odnosi sa njima obnovljeni su veoma brzo /osim, naravno, sa Italijom, sa kojom nisu prekidani/.

Ostale zemlje EU, kao i one zapadnoevropske zemlje koje su van ovog saveza, izrazile su punu spremnost za normalizaciju odnosa sa SRJ i pomogle naše uključivanje u evropske procese. Gotovo polovina susreta na najvišem i visokom nivou posle oktobra 2000. godine ostvarena je sa ovim zemljama /7 od 20 poseta na nivou predsednika države, 3 od 4 susreta na nivou premijera i 14 od 27 na nivou ministara inostranih poslova/. Od zemalja izvan EU moramo istaći posebno prijateljski stav Norveške koja je pružila i političku podršku i vrlo značajnu humanitarnu i finansijsku pomoć kroz različite projekte i donacije. Slično možemo reći i za Švajcarsku, koja je neposredno /u vidu kredita/ pomogla aktiviranje članstva SRJ u Međunarodni monetarni fond /MMF/, a takode se angažovala u vezi sa prijemom naše zemlje u Evropsku banku za obnovu i razvoj /EBRD/ i Evropsku investicionu banku /EIB/. Veoma smo dinamizirali i odnose sa Poljskom, Češkom i Slovačkom, dogovoreno je dalje proširenje saradnje i ubrzan rad na nizu sporazuma i bilateralnih aranžmana.

I u poslednjih desetak meseci izuzetno značajan politički i ekonomski partner bila je Ruska Federacija /RF/. Podrška koju je Rusija pružila našoj zemlji posle demokratskih promena posebno je značajna s obzirom na planove koje je za Moskvu vezivao bivši

režim, ne vodeći računa o realnim interesima ni Jugoslavije ni Rusije. MIP RF I. Ivanov bio je prvi strani funkcioner koji je posetio Beograd posle 5. oktobra 2000.g. Za nepunih godinu dana u RF su boravili predsednik SRJ, predsednik Savezne vlade i savezni ministar za inostrane poslove, dok su Jugoslaviju posetili predsednik Putin i MIP Ivanov. Okviri i principi međusobnih odnosa sadržani su u zajedničkoj izjavi predsednika Koštunice i Putina. Obezbeđena je principijelna podrška RF u očuvanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta SRJ i povratku naše zemlje u međunarodne institucije. U za nas vrlo složenim uslovima postignut je značajan dogovor o obnavljanju isporuke prirodnog gasa, a Rusija će svakako i dalje biti jedan od naših ključnih ekonomskih partnera.

Zemlje Zajednice Nezavisnih Država podržale su promene u SRJ i izrazile interes za intenziviranjem kontakata, što je sa većinom ovih zemalja i ostvareno. Poseban interes izražava Ukrajina, ističući strateški značaj saradnje sa zemljama Balkana, posebno u pogledu SRJ.

Izvan evropskog kontinenta, poseban značaj za SRJ imaju odnosi sa SAD. Sa ovom zemljom obnovljeni su diplomatski odnosi, a SAD su ukinule gotovo sve sankcije i pružile značajnu pomoć SRJ. Posebno je značajno da su uspostavljeni odnosi razurnevanja i direktne saradnje u rešavanju regionalnih problema, pri čemu naročito ističemo uspešnu saradnju u vezi sa problemima nastalim na jugu Srbije. U ovom momentu vrlo je bitna američka podrška našem zahtevu za otpis i reprogramiranje duga SRJ prema Pariskom klubu. Istorija američko-jugoslovenskih odnosa poslednje decenije vrlo je složena i stav našeg javnog mnjenja prema SAD još uvek je protivrečan. Međutim, dalje poboljšanje i razvijanje odnosa sa SAD nema za nas alternativu, ne samo zato što se radi o najvećoj svetskoj sili već i zbog toga što se naša opredeljenja u pogledu politike u regionu i unutrašnjih reformi u osnovi poklapaju sa najšire shvaćenim interesima SAD.

Intenzivirani su i odnosi sa Kanadom, čiji je pristup veoma dobronameran, kao i sa većinom država Latinske Amerike.

Čvrstu opredeljenost za podršku SRJ i razvoj prijateljskih odnosa i saradnje ispoljila je NR Kina. Odnosi sa ovom zemljom, koja demonstrira veoma uravnotežen pristup odnosima na Balkanu, odvijaju se na principima ravnopravnosti i uzajamne koristi sadržanim u Zajedničkom saopštenju potpisanom prilikom zvanične posete MIP NR Kine. Uoči ove posete, Kina je SRJ dodelila novu tranšu humanitarne pomoći. U usponu su bilateralni odnosi sa Japanom, koji uz političku podršku, pokazuje konkretno interesovanje za privrednu saradnju i za pružanje pomoći našoj zemlji. Japan će finansijski i stručno pomoći rekonstrukciju više privrednih objekata u SRJ.

Do uspona saradnje došlo je i sa većinom drugih zemalja azijsko - pacifičkog regiona. Diplomatski odnosi koji su praktično bili zamrznuti dobijaju novi sadržaj. Nadamo se da ćemo biti u prilici da obnovimo odnose sa Malezijom. Dinamizira se saradnja sa vrlo značajnom zemljom kao što je Indija, a u julu je ponovo otvorena ambasada Pakistana u Beogradu. Posebno zapažen napredak ostvaren je u odnosima sa Republikom Korejom.

Demokratske promene u SRJ dale su posebno snažan impuls odnosima sa arapskim zemljama i zemljama BI, koji su prošli kroz dugogodišnju stagnaciju. U veliki broj ovih zemalja upućeni su specijalni emisari na nivou saveznih ministara koji su zvaničnike ovih država informisali o situaciji u SRJ i promenama u našoj politici. Realizacija dogovora postignutih tom prilikom je u toku. Intenziviranje privredne saradnje rezultiralo je održavanjem Mešovitih komiteta /MK/ za privrednu saradnju sa Irakom, a u pripremi su

MK sa Libijom, Iranom i Egiptom. Sa usvajanjem deobnog bilansa SFRJ, SRJ je u prilici da u najskorije vreme otpočne razgovore o dugovima koje potražuje ili ima u odnosu na arapske zemlje. Savezni ministar za inostrane poslove je nedavno posetio Egipat i Tunis, a usledиće kontakti na visokom nivou i sa drugim zemljama regiona. Nedavno se takođe sreo i sa generalnim sekretarom Arapske lige. Nadamo se i da ćemo uspostaviti diplomatske odnose sa Saudijskom Arabijom.

Upravo je završena poseta saveznog ministra za inostrane poslove Izraelu, i čini se da su stvoreni uslovi za brži i sadržajniji razvoj odnosa, posebno na ekonomskom planu. SRJ se zalaže za mirno i političko rešenje na Bliskom Istoku i spremna je da da tome svoj doprinos u relevantnim međunarodnim organizacijama, posebno u UN.

Podsticaj su dobili i odnosi SRJ sa afričkim zemljama. Obnovljeni su bilateralni kontakti sa nekim zemljama, a savezni ministar za inostrane poslove je nedavno boravio u Južnoafričkoj Republici, gde se takode sastao sa ministrima Gane, Maroka, Mozambika, Tanzanije, Zambije i Zimbabvea.

3. Aktivnosti SRJ u multilateralnoj diplomatiji

3.1. Povratak u univerzalne i druge važne međunarodne organizacije - kao što su UN ili OEBS; podnošenje zahteva za prijem u neke organizacije u kojima nismo bili član - kao što je Savet Evrope; aktivno učešće i otvaranje pregovora sa savremenim integracionim procesima od EU, preko Pakta stabilnosti do Procesa saradnje u JIE, bili su potezi jednog koherentnog prilaza koji je imao dvojak cilj. Prvo, brza i sveobuhvatna reintegracija SRJ u međunarodnu zajednicu i drugo, saradnja sa ovim i drugim organizacijama radi učvršćivanja demokratskih procesa u zemlji, zaštite suvereniteta i teritorijalnog integriteta zemlje, poštovanja ljudskih prava i zaštite manjina. U našem nastupu prema međunarodnim organizacijama ključne teme su bile one koje se odnose na probleme od našeg najvećeg nacionalnog i državnog interesa, poput KiM, juga Srbije, odnosa u federaciji i sl. Otvorenim i konstruktivnim pristupom uspeli smo da se kod ključnih međunarodnih organizacija koje se bave rešavanjem ovih pitanja /EU, NATO, UN, OEBS/ predstavimo kao pouzdan i politički važan partner, što je posebno došlo do izražaja u rešavanju problema na jugu Srbije.

Nakon demokratskih promena jedan od prioritetnih zadataka spoljne politike SR Jugoslavije bilo je hitno regulisanje članstva i uključivanje naše zemlje u brojne i značajne međunarodne organizacije i aktivno multilateralno delovanje u njima, s ciljem obezbeđivanja što veće političke, finansijske i stručne podrške demokratskim i ekonomskim reformama.

3.2. Usvajanjem rezolucije Generalne skupštine UN 55/12 SR Jugoslavija je 1. novembra 2000. godine postala punopravni član Ujedinjenih nacija čime je faktički započet sveobuhvatan proces regulisanja članstva SR Jugoslavije u svim specijalizovanim agencijama UN, međunarodnim organizacijama povezanim sa UN i drugim međunarodnim organizacijama i telima u kojima je bivša Jugoslavija bila zemlja članica.

S obzirom na dugogodišnju međunarodnu izolaciju, SRJ je u ovom kratkom roku uspela da potpiše, ratifikuje odnosno pristupi značajnom broju važnijih međunarodnih konvencija donetih pod okriljem UN. Reč je, pre svega, o Opcionim protokolima uz Pakt o građanskim i političkim pravima, Otavskoj konvenciji o protivpešadijskim minama, Ugovoru o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih proba, Konvenciji protiv organizovanog

kriminala, Statutu Stalnog međunarodnog krivičnog suda, kao i Članu 14. Konvencije o ukidanju rasne diskriminacije. Priprema se prihvatanje i drugih značajnijih konvencija i protokola koji su u međuvremenu usvojeni.

U relativno kratkom periodu regulisali smo članstvo u većini specijalizovanih agencija UN i to u: Međunarodnoj organizaciji rada - ILO; Organizaciji UN za obrazovanje, nauku i kulturu - UNESCO; Svetskoj zdravstvenoj organizaciji - NJHO; Organizaciji UN za industrijski razvoj - UNIDO, Međunarodnoj organizaciji za civilno vazduhoplovstvo - ICAO, kao i Međunarodnoj uniji za telekomunikacije - ITU i Svetskoj turističkoj organizaciji - NJTO. Očekujemo da naše članstvo uskoro bude regulisano u Organizaciji za ishranu i poljoprivredu - FAO, Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju - IAEA i Svetskoj meteorološkoj organizaciji - NJMO.

3.3. Od izuzetnog političkog značaja je prijem SR Jugoslavije u Organizaciju za evropsku bezbednost i saradnju /OEBS/, 10. novembra 2000. godine. Aktivnim i konstruktivnim nastupom s jasnim stavovima, koji je bio podržan rezultatima našeg unutrašnjeg demokratskog razvoja, trudili smo se da u što većoj meri ostvarimo svoje interese kroz organe OEBS. Sve ocene o dosadašnjoj saradnji sa OEBS-om i u njegovim okvirima, pozitivne su i daju osnovu za postizanje ovog cilja. Nikako se ne sme dozvoliti raniji pasivan odnos, stanje u kome bismo bili predmet i tema razmatranja, povod za donošenje odluka.

U SRJ je uspostavljena Misija OEBS, koja bi trebalo da pomogne proces pravne i institucionalne reforme, jačanja civilnog društva i ukupnog razvoja demokratije u našoj zemlji. SRJ je otvorila, početkom godine, svoju stalnu misiju pri OEBS-u i drugim međunarodnim organizacijama u Beču.

3.4. Jedan od najvažnijih prethodnih uslova za ukupnu normalizaciju odnosa sa svetom, a posebno za naš ulazak u Evropu je, bez sumnje, članstvo SR Jugoslavije u Savetu Evrope /SE/. Postupak učlanjenja u Savet Evrope je već otpočeo. Status specijalnog gosta u Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope naša Savezna skupština je dobila 22. januara ove godine, što je omogućilo našoj delegaciji u ovom telu Saveta Evrope da igra veoma značajnu ulogu u postupku učlanjenja SRJ. Clanstvo u SE koje, ako se demokratske reforme nastave ovim korakom, možemo očekivati sredinom sledeće godine, smatra se svojevrsnom „legitimacijom" da je zemlja u pitanju spremna da na planu razvoja demokratskih institucija, zakonodavstva i prakse počne postepeno ispunjavati i ostale obaveze koje traži članstvo u EU. Takođe, treba istaći da kriterijumi članstva u Savetu Evrope - poštovanje pluralističke demokratije, ljudskih prava i vladavine prava - nisu ništa drugo nego ono čemu i sami težimo. Zato će prijem u Savet Evrope, ustvari, biti priznanje da smo dobro odmakli na planu demokratizacije i poštovanja ljudskih prava.

U okviru Saveta Evrope, SRJ je dobila i status specijalnog gosta u Kongresu lokalnih i regionalnih organa vlasti SE, kao i status pridruženog člana u Komisiji za demokratiju putem prava /Venecijanska komisija/. S druge strane, uspostavljena je i otpočela s radom i Misija SE u SRJ. Takođe, SRJ je postala strana ugovornica 12 značajnih konvencija SE, od kojih posebno izdvajamo Evropsku kulturnu konvenciju i Okvimu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina. U toku je razmatranje i priprema za pristupanje i drugim konvencijama zaključenim u okviru Saveta Evrope, za koje SRJ

ima veliki interes s obzirom da regulišu niz značajnih domena /pravo, obrazovanje, zdravstvo, socijalnu politiku, razvoj lokalne samouprave, krivično-pravnu materiju, medije, nevladine organizacije i sl./.

3.5. SR Jugoslavija je u proteklom periodu obavila najveći deo posla po pitanju povratka u međunarodne organizacije i suštinski otišla korak dalje započinjanjem konkretnih multilateralnih aktivnosti i saradnje, koji treba da omoguće članstvo SR Jugoslavije i u organizacijama u kojima ni bivša SFRJ, ni sadašnja SRJ, nije bila član. Polazeći od našeg evropskog usmerenja i značaja regionalne saradnje za dalji razvoj SRJ, kao i promenjenih okolnosti u svetu, ocenili smo da više nećemo biti u mogućnosti da aktivno učestvujemo u radu Pokreta nesvrstanih zemalja /PNZ/. U tom smislu, Savezna vlada je donela odluku da zatražimo posmatrački status u PNZ, o čemu je zvanično obaveštena Južna Afrika, kao predsedavajući PNZ. Ovo, međutim, ne znači, da nećemo nastaviti da sarađujemo sa ovom značajnom grupom zemalja, s obzirom da o nizu pitanja imamo bliske stavove i interes za saradnju.

4. Spoljnopolitički aspekti situacije na KiM, na jugu Srbije i odnosa u jugoslovenskoj federaciji

4.1. U proteklom periodu jedan od spoljnopolitičkih prioriteta SRJ bilo je sveobuhvatno angažovanje na sprovođenju rezolucije SB UN 1244 o Kosovu i Metohiji. Povodom ovog pitanja, naši predstavnici su aktivno delovali u međunarodnim forumima, posebno u Savetu bezbednosti UN, OEBS-u i Savetu Evrope, a ono je bilo stalna tema u razgovorima najviših jugoslovenskih predstavnika sa predstavnicima UN, OEBS, NATO, SE, UNMIK i KFOR. Naši predstavnici su uvek izražavali spremnost za punu saradnju sa međunarodnom zajednicom na sprovođenju Rezolucije 1244 SB UN u cilju stvaranja uslova za političko rešenje u južnoj srpskoj pokrajini, uz poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta SRJ. U razgovorima su iznošene naše ocene o nepovoljnoj situaciji na Kosovu i Metohiji /KiM/, traženo je da se KFOR i UNMIK još više angažuju kako bi se ostvarila bezbednost za sve građane, razoružale naoružane grupe i pojedinci i stvorili uslovi za povratak proteranog srpskog i drugog nealbanskog stanovništva, što je osnovni preduslov za njihovo učešće na opštim izborima zakazanim za novembar 2001. Posebna pažnja bila je posvećena naporima za pronalaženje nestalih lica, gde, nažalost, kada je reč o nestalim Srbima, UNMIK i KFOR nisu postigli rezultate.

U vezi s Kosovom i Metohijom, mi moramo, pre svega, biti svesni situacije koju smo nasledili. Ranijom politikom ova je pokrajina sa tačke gledišta naših nacionalnih interesa, dovedena u izuzetno težak položaj. Ovakvo stanje možemo popravljati samo postepeno i strpljivo, vodeći krajnje pažljivu i racionalnu politiku, jer nam je cena naglih i nepromišljenih poteza već dobro poznata. Iako imamo sasvim legitimne i opravdane primedbe na delovanje međunarodne zajednice na KiM - i stalno obrazlažemo i zahtevamo njeno energičnije delovanje u skladu sa Rezolucijom 1244 - jasno nam je da rešenja moramo tražiti samo zajedno sa međunarodnim činiocima a nikako u sukobu sa njima. U krajnjoj liniji, pre svega demokratska legitimacija i konstruktivno ponašanje vlasti u Beogradu mogu pomoći popravljanju položaja srpskog i nealbanskog stanovništva i povratku raseljenih lica na KiM.

Međunarodna podrška posebno je značajna za SRJ kada se radi o situaciji na KiM. Neke uticajne zemlje, kao što su Rusija i NR Kina, dele naše nezadovoljstvo opštim stanjem, a posebno položajem srpskog i drugog nealbanskog stanovništva, kao i Ustavnim

okvirom koji je doneo specijalni predstavnik generalnog sekretara UN na KiM. SAD i zemlje Zapadne Evrope pokazuju sve više razumevanja za naše stavove, posebno posle smirivanja stanja na jugu Srbije, ali smatraju Ustavni okvir primerenim dokumentom i pozivaju nealbansko stanovništvo da izađe na novembarske izbore. Naš kritički stav prema Ustavnom okviru je poznat i već više puta obrazložen. Međutim, mi moramo voditi računa o činjenici da je KiM, prema rezoluciji 1244, teritorija pod međunarodnom upravom - do čega je pre svega dovela politika bivšeg režima - i da se problemi tamo ne mogu rešavati suprotstavljajući se međunarodnim predstavnicima već samo zajedno sa njima. Znatno više ćemo postići strpljivim i postepenim zalaganjem za prihvatanje naših stavova, nego na bilo koji drugi način. Stoga podržavamo registraciju srpskog i drugog nealbanskog stanovništva za izbore. Sto se tiče samih izbora, uslovi za njih su u mnogim aspektima vrlo nepovoljni o čemu smo više puta i zvanično obaveštavali međunarodne predstavnike i javnost. Istovremeno, jasno je da će se izbori održati u svakom slučaju i da izolovanje srpskog stanovništva od procesa koji su u toku u Pokrajini neće unaprediti njegov položaj. Sigurno je da će međunarodno prisustvo trajati još dugo i da tek predstoji proces konačnog definisanja položaja KiM.

4.2. Značajni rezultati ostvareni su u rešavanju krize na jugu Srbije u opštinama Medveđa, Bujanovac i Preševo, koja je zbog delovanja albanskih terorista, pretila da postane ozbiljno krizno žarište sa dalekosežnim posledicama po mir i stabilnost u našoj zemlji i u regionu. Savezna vlada i Vlada Republike Srbije, uz podršku međunarodne zajednice, pripremile su plan za fazno rešavanje krize koji je dobio široku međunarodnu podršku i uspešno se sprovodi. U tom kontekstu, ostvarena je saradnja s NATO, što je, pored ostalog, rezultiralo postizanjem sporazuma na osnovu kojeg je praktično ukinuta kopnena zona bezbednosti /KZB/ i sužena vazdušna zona bezbednosti, a naše vojne i bezbednosne snage preuzele su potpunu kontrolu celokupne administrativne granice prema Kosovu i Metohiji. Takav pozitivan razvoj otvara mogućnost za razvoj saradnje naše zemlje sa NATO na novim osnovama, što je u punoj meri u saglasju sa mogućim uključenjem SRJ u program „Partnerstvo za mir", u kome participiraju skoro sve zemlje u našern okruženju.

4.3. U svetu danas praktično postoji konsenzus oko neophodnosti očuvanja jugoslovenske federacije. On je izražen formulom „demokratska Crna Gora u demokratskoj Jugoslaviji". Kod nas, verujemo, postoji konsenzus oko toga da se mora menjati ustavni okvir federalne države. Sve, međutim, zavisi od toga kako će se ovo pitanje razrešavati unutar naše zemlje. Podrška očuvanju jedinstvene države svakako će oslabiti ako se ne bude nazirao dogovor između Beograda i Podgorice. Naše je uverenje da je moguće očuvanje zajedničke države uz maksimalno uvažavanje interesa Crne Gore i stepena samostalnosti koji je stekla, pri čemu će demokratski izraženo opredeljenje građana Crne Gore biti sigurno u potpunosti poštovano. Prostor i mogućnosti za sporazum postoje, a to je očigledno i u interesu relevantnih svetskih i evropskih faktora.

5. Međunarodna ekonomska saradnja

5.1. Dobri ekonomski odnosi sa stranim partnerima su od strateškog i egzistencijalnog značaja za SRJ, jer su neophodni preduslov za sprovođenje ekonomskih reformi i poboljšanje životnog standarda građana. SRJ je od oktobarskih promena 2000. godine do sada dobila finansijsku pomoć koja je omogućila da se prebrodi zima i da otpočne

proces reformi. U sferi naše ekonomske saradnje posebno značajno mesto zauzimaju odnosi sa EU. Od oktobra 2000. godine, oni su u uzlaznoj fazi i predstavljaju stratešku spoljnopolitičku orijentaciju SRJ, sa perspektivom integracije SRJ u EU. Predsednik SRJ V. Koštunica je bio gost Evropskog Saveta u Bijaricu oktobra 2000. godine, a 25. novembra prilikom posete Romana Prodija, predsednika Komisije EU, Beogradu, potpisan je okvirni Sporazum između EU i SRJ o realizaciji programa pomoći i podrške EU za SRJ koji bi trebalo da obuhvati ukupnu vrednost od 2,5 mlrd. evra u sledećih pet godina.

SRJ je od jula 2000. godine uključena u proces stabilizacije i asocijacije koje je EU predvidela za zemlje Zapadnog Balkana. U ovom kontekstu, razvijaju se intezivni bilateralni kontakti i saradnja, a EU je na SRJ primenila i određeni broj pozitivnih jednostranih mera, koje bi trebalo da olakšaju proces reforme i oporavka privrede SRJ. U okviru trgovinskih povlastica, najveći broj jugoslovenskih izvoznih proizvoda ulazi u EU bez carina ili drugih ograničenja /„vanredne trgovinske mere" EU/. U okviru finansijske podrške EU zemljama Zapadnog Balkana /program CARDS/ - EU je predvidela bespovratnu pomoć od oko 260 miliona evra u toku 2001. godine. U Beogradu je potpisan Sporazum između Savezne vlade SRJ i Evropske agencije za rekonstrukciju / EAR/ na osnovu koga je otvorena kancelarija EAR u Beogradu preko koje se realizuje navedena pomoć na raznim projektima. Osim toga, kao posebna mera podrške makrofinansijskoj stabilnosti i vraćanju dugova Evropskoj investicionoj banci, EU je donela odluku o odobravanju 300 miliona evra. Evropska investiciona banka je najavila višegodišnje kredite za izgradnju infrastrukture u iznosu od oko 350 miliona evra.

U Briselu 29. juna o.g. u saorganizaciji Komisije EU i Svetske banke održana je Prva donatorska konferencija za SRJ na kojoj je obećano 1 mlrd. i 380 miliona evra namenjenih reformama, obnovi i razvoju SRJ.

5.2. Uskoro predstoje pregovori s Pariskim klubom, radi regulisanja spoljne zaduženosti SRJ prema vladama kreditorima. S obzirom na značaj i delikatnost problematike duga SRJ, pozicija i stavova zemalja poverilaca-članica Pariskog kluba, SMIP je uključeno u pripremu ovih pregovora. Svoje aktivnosti u potpunosti koordinira sa nosiocima pregovora na strani SRJ: potpredsednikom SV M. Labusom, njegovim timom i NBJ, kao i sa predstavnicima dveju republičkih vlada. Nastojimo da obezbedimo razumevanje i podršku vlada zemalja poverilaca za naš zahtev za otpis najvećeg dela jugoslovenskog duga. Reagovanja zemalja-članica su uglavnom pozitivna i potvrđuju razumevanje za našu argumentaciju i zahteve. Osnovu razumevanja predstavlja činjenica da od uspeha pregovora SRJ sa Pariskim klubom ključno zavise započeti reformski procesi u SRJ.

5.3. U kontekstu priprema za otpočinjanje pregovora za zaključenje Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji sa EU, u Beogradu su održani pripremni razgovori između visokih delegacija Komisije EU i Savezne vlade u cilju formiranja tzv. Konsultativne radne grupe /Consultative Task Force/. Prvi sastanak Konsultativne radne grupe SRJ i Evropske unije održan je 23. jula, 2001. godine u Beogradu i obostrano je bio ocenjen kao vrlo uspešan. Sledeći sastanak Konsultativne radne grupe je predviđen za početak novembra ove godine, a u toku sledeće godine očekujemo otpočinjanje zvaničnih pregovora i eventualno zaključenje Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji sa EU.

SRJ je takođe potpisala Deklaraciju o Evropskoj energetskoj povelji u Hagu, nakon čega će početi procedura priprema za potpisivanje Ugovora o energetskoj povelji.

Savezni ministar privrede i unutrašnje trgovine potpisao je u Beogradu Deklaraciju o pristupanju SRJ Regionalnom tržištu električne energije u JIE. SRJ je takođe potpisala memorandume o razvoju infrastruktura.

U okviru saradnje u aktivnostima Drugog radnog stola Pakta stabilnosti /ekonomska saradnja i rekonstrukcija/ SRJ je potpisala Memorandum o razumevanju o trgovinskoj liberalizaciji i olakšavanju uslova trgovine sa šest zemalja jugoistočne Evrope. SRJ je takođe aktivna u drugim ekonomskim inicijativama Pakta.

U novembru 2000. godine SRJ je primljena u Centralnoevropsku inicijativu /CEI/. SRJ predsedava Radnom grupom /RG/ za medije i kopredsedava RG za kulturu.

U decembru 2000. godine SRJ je regulisala članstvo u Međunarodnom monetarnom fondu /MMF/, a u realizaciji je novi stand-by aranžman.

U decembru 2000. godine, SRJ je primljena u Inicijativu za saradnju u JIE /SECI/, gde je dobila predsedavanje Radnom grupom za Dunav.

U decembru 2000. godine, SRJ je zaključila Sporazum o saradnji sa Evropskom zonom slobodne trgovine /EFTA/. U septembru je održan prvi sastanak Komisije za saradnju između SRJ i EFTA.

U januaru 2001. godine, SRJ je postala član Evropske banke za obnovu i razvoj /EBRD/, sa sedištem u Londonu. Reč je o jednom od većih donatora za SRJ i angažovana je posebno na planu rekonstrukcije i razvoja /npr. mala i srednja preduzeća/.

U februaru 2001. godine, SRJ je podnela zahtev za prijem u Svetsku trgovinsku organizaciju /STO/, odobren nam je status posmatrača, a time i pravo da učestvujemo u nizu aktivnosti STO do punopravnog članstva.

U maju 2001. godine, SRJ je regulisala članstvo u Svetskoj banci pod izuzetno povoljnim uslovima, tzv. IDA uslovi, za povoljno regulisanje dugova i nove aranžmane te banke u SRJ.

U septembru 2001. godine, SRJ je primljena u Svetsku turističku organizaciju. U oktobru 2001. godine, može se očekivati prijem SRJ u Organizaciju Crnomorske ekonomske saradnje.

5.4. SRJ se u proteklom periodu aktivno angažovala i na unapređenju bilateralne ekonomske saradnje sa nizom zemalja u svetu /razmena poseta privrednih delegacija, privrednih komora, nadležnih ministarstava, oživljavanje rada mešovitih komiteta i poslovnih saveta, učešće na sajmovima, privrednim manifestacijama i sl./

Imajući u vidu da je budućnost regiona u slobodnoj trgovini, SRJ je inicirala razgovore sa susednim zemljama o stvaranju boljih uslova za međusobnu trgovinu radi potpisivanja trgovinskih sporazuma ili sporazuma o slobodnoj trgovini /BiH, Hrvatska, Rumunija, Mađarska, Bugarska/.

Zaključeni su sporazumi o uzajamnoj zaštiti i podsticanju investicija /Italija, Mađarska, Ukrajina, Turska/ i sporazumi o izbegavanju dvostrukog oporezivanja /Ukrajina, Mađarska, Slovačka i S. Koreja/. Ovi i drugi sporazumi koji su u pripremi, preduslov su za značajnija ulaganja stranih investitora u našu privredu, odnosno stvaranje uslova za njihovo učešće u procesu privatizacije, ali i za korišćenje odgovarajućih finansijskih instrumenata za podsticanje viših oblika bilateralne ekonomske saradnje.

6. Pravno regulisanje dezintegracije bivše SFRJ

Insistiranje na principu kontinuiteta SRJ i bivše SFRJ tokom niza godina blokiralo je kako članstvo SRJ u međunarodnim organizacijama i razvoj bilateralnih odnosa sa

mnogim zemljama, tako i mogućnost da se postigne konkretan dogovor o sukcesiji sa BJR. Odustajanje od takvog stava veoma je doprinelo izlasku zemlje iz izolacije i uspostavljanju ravnopravnih odnosa sa susedima, pre svega u interesu građana koji najviše trpe posledice raspada jedinstvene države.

U Beču je 29. juna 2001. godine potpisan Sporazum o pitanjima sukcesije, čije su ugovorne strane pored SRJ, BiH, Hrvatska, Makedonija i Slovenija. Sporazum podleže potvrđivanju /ratifikaciji/ i stupa na snagu 30 dana od dana deponovanja petog instrumenta o ratifikaciji kod Generalnog sekretara UN koji je depozitar Sporazuma. Mi očekujemo da će se uskoro pristupiti procesu ratifikacije ovog Sporazuma u svim bivšim jugoslovenskim republikama.

Sporazumom su države ugovornice, tretirane kao pet suverenih ravnopravnih država sukcesora prethodne Jugoslavije, dogovorile principe i načine pravedne raspodele prava i obaveza, aktive i pasive bivše SFR Jugoslavije:

- Državna nepokretna i pokretna imovina prethodne Jugoslavije pripašće državi sukcesoru na čijoj se teritoriji nalazi. Od ovog principa izdvaja se pokretna imovina od velikog značaja za kulturno nasleđe jedne od država sukcesora, koja će pripasti toj državi.
- Najkasnije 29. decembra ove godine, odnosno 6 meseci od dana potpisivanja Sporazuma, izvršiće se tzv. avansna podela diplomatsko-konzularnih predstavništava. Podela ostale diplomatske i konzularne imovine izvršiće se nakon stupanja Sporazuma na snagu u skladu sa dogovorenim procentima i to: SR Jugoslavija 39,5%, BiH 15%, Hrvatska 23,5%, Makedonija 8% i Slovenija 14%. Pokretna imovina prati sudbinu nepokretnosti, a svaka država sukcesor dobiće pokretna dobra od značaja za njeno kulturno nasleđe.
- Polazeći od vrednosti finansijske aktive i pasive utvrđene na dan 31. marta 2001. godine, podela među državama sukcesorima izvršiće se u skladu sa sledećim procentima: SRJ 38%, BiH 15,50%, Hrvatska 23%, Makedonija 7, 50% i Slovenija 16%.
- Delovi republičkih i saveznih arhiva izmešteni sa svoje ranije lokacije biće na nju vraćeni, dok će svaka država sukcesor dobiti delove državnih arhiva prethodne Jugoslavije neophodne za njeno normalno funkcionisanje, one koji su neposredno vezani za njenu teritoriju ili su na njoj nastali. Ostale državne arhive prethodne Jugoslavije smatraće se zajedničkim nasleđem svih država sukcesora.
- Svaka država sukcesor preuzela je na sebe odgovornost za redovnu isplatu penzija svojih osiguranika, bez ikakve diskriminacije prema nacionalnosti, državljanstvu, prebivalištu ili boravištu penzionera. Ostala prava, obaveze i dugovi, čije se postojanje naknadno utvrdi, deliće se prema istom procentu utvrđenom za podelu aktive i pasive prethodne Jugoslavije.
- Prava državljana prethodne Jugoslavije na privatnu svojinu, kao i stečena prava, polazeći od 31. decembra 1990. godine biće zaštićena od strane država sukcesora bez ikakve diskriminacije po bilo kom osnovu. Svi ugovori o prenosu nepokretne i pokretne imovine izvršeni nakon navedenog datuma pod prinudom smatraće se ništavnim.

7. Zaštita interesa jugoslovenskih građana i odnosi s dijasporom

7.1. Promene u jugoslovenskoj spoljnoj politici direktno su se odrazile i na ceo kompleks konzularne problematike. Izlazak iz izolacije doneo je mnogo šire i sadržajnije veze sa svetom. Od zatvorene zemlje koja je stavljala različite prepreke političarima,

novinarima, naučnicima i drugima koji bi eventualno želeli da je posete, Jugoslavija je postala zemlja u koju se sve više dolazi i koja je sve zanimljivija za strance, uključujući i poslovne ljude. Uložili smo značajne napore da takve kontakte maksimalno olakšamo. Postupak izdavanja jugoslovenskih viza ubrzan je i pojednostavljen. Radimo na promeni načina i stila rada i povećanju efikasnosti naših konzularnih predstavništava. Jedan od ciljeva nam je da uskladimo kompjuterski sistem jugoslovenskih diplomatsko - konzularnih predstavništava /DKP/ sa standardima EU što bi značilo potpunu automatizaciju rada, uključujući i kompjuterizovani sistem izdavanja viza, pasoša itd. Pristupilo se i pripremama za izradu i uvođenje viznih nalepnica, pre svega da bi se sprečile zloupotrebe i ovaj postupak je u završnoj fazi.

Ove godine ukinuli smo vize građanima EU i još nekih zemalja u vreme turističke sezone, što je svakako doprinelo uspostavljanju jačih veza sa ovim zemljama. Obavili smo niz konzularnih konsultacija /Grčka, Mađarska, Hrvatska, po prvi put NR Kina/ na kojima su razmatrana pitanja zaštite interesa naših državljana. Zaključeno je, takođe, nekoliko sporazuma o readmisiji, dok su neki sporazumi reaktivirani ili usaglašeni i pripremljeni za potpisivanje.

Izlazak iz međunarodne izolacije omogućio nam je da mnogo aktivnije delujemo u zaštiti interesa naših građana u svetu. Nastojimo da jačanje ugleda i pozicije naše zemlje dopunimo konkretnim poboljšanjima kada je reč o tretmanu državljana SRJ od strane drugih zemalja i međunarodnih organizacija. Najveći problem je svakako i dalje rigidan vizni režim koji je posledica raspada SFRJ i ranije vođene politike. Naš osnovni cilj je da građanima naše zemlje budu ukinuta šengenska ograničenja, kao što je to već učinjeno sa susednom Bugarskom, a uskoro verovatno i sa Rumunijom. U međuvremenu, nastojimo da se bar ubrza i olakša procedura kroz koju su prinuđeni da prođu naši građani koji žele da dobiju Šengenske vize. Da bismo ovakav cilj ostvarili moramo, pre svega, stabilizovati i konsolidovati naše unutrašnje stanje, a takođe sprovesti i niz administrativno - tehničkih mera iz sfere unutrašnjih poslova. Paralelno s tim, pojačaćemo napore da se stabilizovanje naše političke pozicije u Evropi i svetu što pre transformiše u konkretne mere koje će poboljšati položaj naših građana. Na tome ćemo veoma insistirati u kontaktima sa našim partnerima. Verujem da možemo u dogledno vreme očekivati liberalizaciju, a zatim i ukidanje ovakvog viznog režima, ali to pre svega zavisi od naših napora i postupaka.

7.2. Promene u SRJ dovele su do pojačanog interesa naše dijaspore za uključivanje u društvene, političke i privredne tokove u matici, što iziskuje aktivniji odnos matične države prema dijaspori. Dijaspora danas očekuje drugačiji odnos prema njoj, posebno kada je reč o pitanjima koja su od vitalnog interesa.

Osnova delovanja prema dijaspori jeste u ravnopravnom prilazu i tretmanu svih tokova i generacija dijaspore, ostavljajući po strani ideološke motive i podele i okupljajući dijasporu na najširoj platformi promovisanja zemlje i njenih osnovnih interesa u međunarodnoj zajednici i u pojedinim državama. Učešće dijaspore u ekonomskoj obnovi i razvoju matice od izuzetnog je značaja, ali pri tome pred državom stoji ogroman zadatak stvaranja odgovarajućih ekonomskih, političkih, pravnih i drugih uslova za angažovanje predstavnika iseljeništva.

Najviši državni funkcioneri imali su značajne kontakte sa našom dijasporom i sa srpskim zajednicama u susednim zemljama.

Izrada novog koncepta jačanja veza dijaspore i matice, polazi od sledećih ciljeva:
- očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta naše dijaspore;
- unapređenje privrednih, naučnih, kulturnih i drugih veza između dijaspore i matice;
- podsticanje i usmeravanje stručnih i finansijskih potencijala dijaspore u cilju ekonomskog razvoja zemlje.

SMIP je izradio predlog za inistitucionalizaciju veza dijaspore i matice po kome Savezna vlada formira Savet dijaspore, koji bi se konstituisao na potpuno novim, demokratskim oblicima artikulacije interesa dijaspore i njenog predstavljanja u matici. Ovaj predlog je usvojila Savezna vlada.

Druga značajna aktivnost SMIP-a odnosila se na neposrednu pomoć i saradnju na različitim skupovima, akcijama i inicijativama koje je pokretala sama dijaspora. Posebno izdvajamo skup „Susreti dijaspore i otadžbine" iz aprila 2001., pod pokroviteljstvom predsednika SRJ i patrijarha Pavla i počasnim predsedavanjem predsednika Veća građana Savezne skupštine.

SMIP je posebno sarađivao sa Privrednom komorom Srbije /PKS/ na formiranju Poslovnog saveta PKS, u koji bi ušli i predstavnici poslovnog sveta iz naše dijaspore.

Svim jugoslovenskim DKP naloženo je da posebnu pažnju posvete dijaspori, da budu otvorena prema njoj, njenim potrebama i interesima, da je aktivno uključuju u svoje aktivnosti i da budu centri njenog okupljanja. U DKP sa velikom koncentracijom dijaspore, predviđena su posebna radna mesta za tu problematiku.

8. Diversifikacija spoljne politike i reorganizacija i reforma diplomatske službe

8.1. Jedan od najkrupnijih zadataka pred kojima smo se našli jeste neophodnost reformisanja i reorganizovanja diplomatske službe, kako u okvirima samog SMIP tako i kada se radi o našim predstavništvima u inostranstvu. U momentu kada, kao i celokupna savezna uprava, imamo vrlo ozbiljne finansijske teškoće, našli smo se u situaciji da paralelno rešavamo najmanje dva suštinska pitanja: prvo, prevazilaženje nasleđa koje nam je ostavljeno ranije vođenom spoljnom politikom, što podrazumeva neophodne personalne, organizacione i druge promene; drugo, modernizacija službe i prilagođavanje savremenim tehnološkim i informatičkim dostignućima. Kao i u drugim segmentima društva, zatečeno stanje je mnogo teže nego što se u prvom momentu mislilo.

Kada je reč o političko - kadrovskom aspektu, nesporne su dve činjenice: prvo, SMIP raspolaže određenim brojem visokoprofesionalnih i stručnih kadrova koji su spremni da daju doprinos ostvarivanju nove spoljne politike. Drugo, prethodni period i politika vođena od strane bivšeg režima ostavili su kod mnogih diplomata vidljiv trag u smislu percepcije međunarodnih zbivanja i shvatanja ciljeva i načina vođenja spoljne politike zemlje. Kadrovska konsolidacija diplomatske službe podrazumeva zajednički i usklađen doprinos najvećeg dela dosadašnjeg profesionalnog sastava ministarstva i novih kadrova koji su angažovani iz naučnih, publicističkih, novinarskih, kulturnih i drugih sredina, kao i profesionalnih diplomata koji su ranije bili prinuđeni da napuste ovu službu. S obzirom na specifičnost situacije u kojoj smo se našli i dubinu i značaj društvenih promena kojima smo pristupili, neminovan je bio dolazak na položaje ambasadora SRJ u mnogim zemljama predstavnika političkog, naučnog i kulturnog života koji nisu radili u diplomatskoj službi. Ministarstvo preduzima neophodne mere da im omogući što temeljnije upoznavanje sa usko profesionalnom stranom delatnosti, nastojeći pri tome da

izbegne kako odricanje i relativiziranje tako i mistifikaciju profesionalizma diplomatske službe. Do kraja godine očekuje se prijem više desetina mlađih saradnika što će biti rezultat konkursa raspisanih u prvoj polovini godine, na kojima je vršena stroga selekcija najboljih kandidata.

Među merama reorganizacije diplomatske službe treba izdvojiti donošenje nove sistematizacije radnih mesta u SMIP i DKP, početne mere programa modernizacije i kompjuterizacije, kao i poboljšanje radnih uslova zaposlenih.

Prema ranijoj sistematizaciji, SRJ je trebalo da ima 110 DKP, od čega danas radi 97. Prema novoj sistematizaciji predviđeno je 89 DKP i to 61 ambasada, 5 stalnih misija, 20 generalnih konzulata /GK/, 2 konzulata i 1 kulturno - informativni centar /KIC/. Od oktobra 2000. godine do danas na dužnost je stupilo 26 novih ambasadora, a u proceduri imenovanja je još 17. SMIP ulaže maksimalne napore da, imajući u vidu ograničenost sredstava koja su na raspolaganju, racionalizuje rad ministarstva i DKP, a da pri tome u najvećoj mogućoj meri zaštiti interese zemlje i održi veze i kontakte i tamo gde naše prisustvo silom prilika mora biti smanjeno.

8.2. Jedan od rezultata pomenutih promena u međunarodnim odnosima, ali i u našoj spoljnoj politici, jeste značajna diversifikacija spoljnopolitičke aktivnosti. Raste značaj takvih formi kao što je međuparlamentarna diplomatija, odnosno sve češći i sadržajniji kontakti Saveznog parlamenta sa predstavničkim telima drugih zemalja. Međunarodna aktivnost Savezne skupštine odražava i promene do kojih je došlo u zemlji, ali i omogućuje da se međunarodnoj javnosti predstavi slika odnosa političkih snaga i orijentacija koje deluju u Saveznom parlamentu. Značaj parlamentarne diplomatije će rasti sa ulaskom SRJ u Savet Evrope i našim približavanjem EU. Istovremeno, razvijaju se i druge forme delovanja izvan klasične diplomatije, a to je pre svega ekonomska diplomatija, pri čemu SMIP posebno uspešno sarađuje sa Saveznim ministarstvom za ekonomske odnose sa inostranstvom. Na liniji afirmacije nove spoljne politike SRJ je i aktivnost niza nevladinih organizacija, a neke od njih su svojom delatnošću prethodnih godina i anticipirale neke važne pravce naše današnje spoljnopolitičke aktivnosti.

V ZAKLJUČAK

Posle oktobarskih i decembarskih promena i spoljnopolitičke aktivnosti koja je sledila, međunarodna pozicija i kredibilitet SRJ znatno su ojačani. Naša zemlja je zauzela mesto u međunarodnoj zajednici kakvo joj pripada. Međunarodna javnost i politički krugovi više ne gledaju na Jugoslaviju kao na izvor ili učesnika konflikata, već naprotiv, kao na faktor stabilnosti u regionu. Istovremeno, kredit poverenja koji je naša zemlja dobila posle prošlogodišnjih promena nije beskonačan i mora biti potvrđivan našom doslednošću i pridržavanjem spoljnopolitičkih principa za koje smo se opredelili.

Pri tome moramo biti svesni da rešenje svih problema, uključujući i one međunarodnopolitičke, zavisi pre svega od unutrašnje stabilnosti i brzine i načina izlaska iz ekonomskih i socijalnih problema. Svaka unutrašnja destabilizacija zemlje, posebno u uslovima kada su tek započete ozbiljne tranzicijske reforme, imaće veoma teške posledice za njen međunarodni položaj, a to opet znači dalje komplikovanje i inače vrlo složene unutrašnje situacije. U takvim uslovima granica između spoljne i unutrašnje politike postaje sasvim relativna.

Iz pregleda odnosa, posebno sa najrazvijenijim zemljama i međunarodnim organizacijama, vidljivo je da veoma veliko mesto zauzima ekonomska i finansijska pomoć, odnosno donacije. SRJ se nalazi u veoma specifičnom položaju kada obezbeđivanje osnovnih ekonomskih uslova za opstanak zemlje predstavlja ključni segment odnosa sa svetom, što donekle odlaže razvoj klasičnih bilateralnih odnosa kakvi su, uglavnom, uobičajeni među državama. Ekonomsko stanje naše zemlje nužno smanjuje manevarski prostor zemlje u međunarodnim odnosima. Država u kojoj se povremeno i penzije, socijalna pomoć i dečiji dodaci, kao i narodne kuhinje finansiraju iz strane pomoći, mora da postavi sebi krajnje realne i ograničene spoljnopolitičke ciljeve. To svakako ne znači žrtvovanje osnovnih nacionalnih interesa, ali se mora poći od shvatanja da je upravo pogrešno tumačenje nacionalnih interesa i dovelo našu zemlju u ovakvo stanje.

Često se postavlja pitanje kakva će biti strategija naše spoljne politike posle ove prve faze normalizovanja odnosa sa svetom. Moramo pre svega odgovoriti da će ova faza dugo trajati i zavisiće od brzine i uspešnosti naše unutrašnje konsolidacije. Nema te spoljne politike koja može u odlučujućoj meri nadoknaditi unutrašnju nestabilnost. Stoga će i dalja strategija međunarodne aktivnosti biti strogo u funkciji obezbeđivanja uslova za stabilizaciju zemlje, što podrazumeva racionalnu zaštitu ključnih interesa, selekciju prioriteta i konstruktivne odnose sa glavnim partnerima sa kojima je neophodno saradivati u procesu oporavka zemlje.

Naša spoljnopolitička orijentacija treba da teži postizanju sledećih osnovnih ciljeva:

- što bržoj integraciji u evropske strukture, čiji bi krajnji cilj bio članstvo u EU;
- što bolji odnosi i saradnja sa susedima i zemljama regiona;
- uravnotežen odnos prema velikim silama, polazeći od naših nacionalnih interesa;
- održavanje i poboljšanje tradicionalno dobrih odnosa sa zemljama Azije, Afrike i Latinske Amerike, imajući istovremeno u vidu naše političke i ekonomske interese i proevropsku orijentaciju.

Ako bismo želeli ukratko da navedemo osnovne principe naše spoljne politike, koji proizlaze iz napred navedenih postavki, oni bi se sveli na sledeće: prvo, prilagođavanje novoj situaciji, novim granicama, susedima, međunarodnom prisustvu i uopšte novom ambijentu u kome postoji naša država; drugo, fleksibilnost koja označava čvrstu i jasnu zaštitu zaista vitalnih i osnovnih interesa zemlje, dok u svim drugim pitanjima treba zauzimati doslednu i principijelnu poziciju, ali bez konfrontacije; treće, usredsređivanje na rešavanje unutrašnjih problema i izbegavanje svakog međunarodnog angažovanja koje bi ometalo rešavanje tih problema; četvrto, spoljnopolitička podrška interesa jugoslovenske privrede u Evropi i svetu; peto, konstruktivna politika u vezi sa rešavanjem najtežih problema sa kojima se suočavamo /KiM, regulisanje odnosa sa susedima, povratak izbeglica, odgovornost za ratne zločine/, u okvirima definisanih osnovnih državnih interesa.

Savezna vlada i SMIP ulagaće i dalje maksimalne napore da svojom aktivnošću omoguće lakše prevazilaženje problema sa kojima se suočava zemlja i njeni stanovnici. Od toga koliko će biti stabilna osnova na koju se može osloniti spoljna politika SRJ u velikoj meri će zavisi i njena uspešnost u narednom periodu.

/http://www.msp.rs/srpski/spopol/ministar/govori/241001_s.html/

42. GOVOR NASLOVLJEN „UČENJE IZ PROŠLOSTI I GRAĐENJE BOLJE BUDUĆNOSTI" VOJISLAVA KOŠTUNICE, PREDSEDNIKA VLADE REPUBLIKE SRBIJE, ODRŽAN NA DESETOM GODIŠNJEM SOLUNSKOM FORUMU, SOLUN, 25. MAJ, 2004.[40]

Mapa Evrope polako i sigurno ispunjava se bojom Evropske unije. U poslednjem talasu, proširenje Unije obuhvatilo je srednjoistočni deo kontinenta, ne računajući Kipar i Maltu. Pre nepunih godinu dana u ovom istom gradu promovisana je politika Unije prema delu jugoistične Evrope koji se podvodi pod naziv „Zapadni Balkan". Ovoj grupi država dati su jasni izgledi pridruživanja i pristupanja, dovoljno jasni izgledi pridruživanja i pristupanja dovoljno jasni za jednu kolektivnu motivaciju u svakoj od tih zemalja za nedvosmislen izbor svog puta u sadašnjosti i budućnosti. A sve to da bi se prevazišla prošlost, ili, da budemo jasni, onaj njen deo koji je opterećivao i još opterećuje odnose između ovih država i naroda.

Od momenta prihvatanja Evropskog partnerstva, kao strategije Evropske unije za ovaj prostor, svi mi koji živimo u njemu preuzimamo obavezu delovanja u tri ravni: prvo, da izvršimo obnovu naših država u političkom, privrednom i kulturnom pogledu; drugo, da razvijamo i produbljujemo naše međusobne veze i odnose; i treće, da sve to činimo u duhu evropskih integracija i zajedno sa Evropskom unijom. Ako su države osnivači evropskih zajednica našle snage da lošu prošlost pretvore u dobru sadašnjost i bezbednu budućnost delujući upravo u ove tri ravni, to isto moraju da urade susedne zemlje evropskog jugoistočnog regiona, pogotovo zemlje Zapadnog Balkana.

Srbija i državna zajednica Srbija i Crne Gora nalaze se u geografskom centru ovog regiona. Samim tim, malo toga što se zbiva u ovom prostoru može da mimoiđe ovu državu. Ona ne može a da ne deli i njegovo zlo i njegovo dobro. Ako je u nedavnoj prošlosti pretežno delila njegovo zlo, jer je veći deo regiona bio zahvaćen najgorim vidom društvenih i političkih sukoba, ona je sada spremna da punom snagom učestvuje u opštoj obnovi mirnodopskog i prosperitetnog ambijenta na čitavom prostoru. Znamo i osećamo da se stvari pokreću u tom pravcu i želimo da im damo puni smisao i doprinos. Ali, kao što znamo šta treba da radimo kako bismo doprineli pravoj evropskoj inegraciji regiona, svesni smo iskušenja i prepreka na tom putu. Jedna od najvećih jeste dalja politička i državna dezintegracija. Drugim rečima, ovde je još uvek prisutna politička volja usmerena na novu državnu preraspodelu prostora, na stvaranje novih država i novih granica.

Kao što je poznato, stvaranje novih država i novih granica prestavlja najteži i istovremeno najrizičniji poduhvat u čitavoj modernoj istoriji. To su ciljevi zarad kojih njihovi protagonisti preduzimaju sva sredstva, pa i ona nasilna. A na područjima na kojima narodi žive izmešano, primena takvih nasilnih sredstava lako se pretvara u međuetniči sukob, najgori od svih mogućih društvenih sukoba. Ne treba mnogo govoriti o tome da je ovakva vrsta sukoba karakterisala i nedavnu prošlost ovog regiona, tj. prostor nekadašnje Jugoslavije, i da je takav sukob opšti uzročnik zaostajanja čitavog regiona u procesu približavanja Evropskoj uniji. Ali, uprkos tome, tendencija državne fragmentacije Balkana kao da još nije završena. I to u onom najgorem vidu, uz pretnju i primenu etničkog nasilja.

---

[40] Vojislav Koštunica /1944./, doktor pravnih nauka i poslednji predsednik Savezne Republije Jugoslavije /2000–2003/. Bio je predsednik Vlade Republike Srbije od 2004. do 2007. i 2007/08.

Događaji od 17. i 18. marta na Kosovu i Metohiji o tome jasno govore. Njihovu karakterizaciju prihvaćenu u međunarodnoj zajednici nisu dali Srbi, već najodgovorniji pripadnici međunarodne vojne misije - na Kosovu i Metohiji počinjeno je etničko čišćenje Srba od strane većinskih Albanaca. I to smišljeno i organizovano etničko čišćenje. I kao što je čitavoj međunarodnoj zajednici jasno šta se događalo u jednom delu Evrope, jasan je i cilj zbog koga je to učinjeno - stvaranje nove nezavisne države na Balkanu.

Šta ovo znači u svetlosti našeg razgovora o redefinisanju uloga i interesa u Jugoistočnoj Evrope, o učenju iz prošlosti i građenju bolje budućnosti? To znači ponovno žrtvovanje budućnosti zarad lošije prošlosti pogrešnim delovanjem u sadašnjosti. Kada kažem „pogrešnim delovanjem", onda mislim na neevropski, tačnije antievropski, put bezobzirnog ostvarivanja jednog isto tako neevropskog, tačnije antievropskog cilja, a to je stvaranje monoetničke države na jednom istorijskom multietničkom prostoru. Hoće li Evropa i međunarodna zajednica to dozvohti - iskreno govoreći, nisam siguran ni u pozitivan ni u negativan odgovor. Ali, ovom prilikom mogu samo kratko da istaknem da su Vlada i parlament Srbije na ovaj izazov ponudili jedan izrazito evropski odgovor, odgovor koji je okrenut budućnosti, a ne prošlosti. Ponuđen je plan institucionalne zaštite srpske zajednice na Kosovu i Metohiji radi zaštite i Srba i multietničkog Kosova i Metohije Ali istovremeno radi održanja i spašavanja evropskog puta i ove pokrajine i samog regiona. Puta koji znači očuvanje različitosti, regionalnu saradnju i evropsku integraciju, nasuprot stvaranju etnički čistih teritorija, na njima zasnovanih država i time opakih presedana suprotnih evropskom razvoju u poslednjih pola veka.

Naš Plan za Kosovo i Metohiju jeste okrenut pouzdanoj zaštiti Srba u ovoj pokrajini pod međunarodnim protektoratom, ali je i okrenut sprečavanju novog komadanja naše države i čitavog balkanskog regiona. Ovaj drugi razlog rukovodi nas u zajedničkom naporu sa Evropskom unijom da očuvamo državnu zajednicu Srbije i Crne Gore. Budući da sa Crnom Gorom Srbija nema nikakvih istorijskih sporova, da nas, naprotiv, vezuje sve ono što inače vezuje narod jedne države, čvrsto smo uvereni da i radi sebe samih i radi Evrope da Srbija i Crna Gora treba da ostanu jedinstveni činilac regionalne i evropske integracije. Tu smo sa Evropskom unijom našli zajednički jezik, a postepeno ga nalazimo i sa Crnom Gorom. U ovoj republici, doduše, još postoje političke ideje o nezavisnosti, za šta je u Ustavnoj povelji nađen institucionalni izraz. Narod Crne Gore imaće priliku da na referendumu odluči o svojoj državnoj budućnosti, ali će biti obavezan da to učini na legitiman i demokratski način. Dotle, a mi se nadamo i posle toga, Srbija i Crna Gora svoju evropsku politiku treba da sprovode što doslednije i u što užoj saradnji sa Evropskom unijom.

Da li mi danas, suočeni sa ovim izazovima, treba da se bavimo iscrtavanjem novih državnih i kvazidržavnih granica u regionu, ili privrednim razvojem, pravnom i administrativnom obnovom naših državnih sistema, stabilizovanjem institucija i stvaranjem ambijenta za investicije i rastuću međudržavnu saradnju. Ko uopšte danas nameće ovakvu dilemu oko koje smo izgubili deceniju i definitivno se opredelili. Da li će Evropa i svet, popuštajući jednima isto učiniti i drugim nosiocima predmodernih politika balkanizacije Zapadnog Balkana.

Kao zemlja koja obuhvata sam geografski centar ovog regiona, i sama multietnička po svom sastavu, današnja Srbija jako strahuje od mogućeg ponovnog retrogradnog kretanja. Strahuje da njenu društvenu energiju okrenutu integracijama po evropskom uzoru mogu da okupiraju povampirena pitanja prošlosti - pitanja novih državnih podela

i granica. Zbog toga je ona životno zainteresovana za balkanski državni status quo, kako bi i ona i njeni susedi svoje snage usmerili na saradnju u svim oblastima - trgovinskoj, kulturnoj, bezbednosnoj, oblastima zaštite ljudskih prava itd.

Ali, Srbija nije u stanju sama da garantuje ovaj državi status quo. Suočena sa brojnim pitanjima unutrašnje normalizacije i stabilizacije, ona ne može istovremeno da predvodi politiku mira i bezbednosti u regionu. To ne može ni jedan njen sused pojedinačno. Ne mogu čak ni svi zajedno bez evropskog i šireg međunarodnog posredovanja. Ukratko, Balkan je još uvek evropski i svetski problem. Zajedno sa strategijom Evropskog partnerstva on traži nove i efikasnije bezbednosne garancije koje bi ovu dobru strategiju učinili ostvarljivom i izvesnom.

/Vojislav Koštunica, „Učenje iz prošlosti i građenje bolje budućnosti",
Međunarodna politika br. 1114-1115, Beograd, 2004, s. 8-9./

43. GOVOR BORISA TADIĆA NAKON PREUZIMANJA DUŽNOSTI PREDSEDNIKA REPUBLIKE SRBIJE, BEOGRAD 11. JUL 2004.[41]

Gospodine predsedniče Narodne skupštine,
Gospodine predsedniče Vlade,
Gospodine predsedniče Državne zajednice Srbije i Crne Gore,
Gospodine predsedniče Crne Gore,
Vaša Svetosti,
Gospodo ministri i narodni poslanici,
Vaše ekselencije,
Dame i gospodo,
Poštovani i dragi građani Srbije,

Stojimo danas svi zajedno ispred zastave Srbije, da obeležimo početak jednog petogodišnjeg perioda za koji sam uveren da će ga krasiti sloga, napredak i razumevanje.

Svako pokoljenje iznova određuje zadatke koje mora da izvrši za dobrobit Srbije - i naše pokoljenje će, isto tako, morati da odredi i ispuni svoje. Srbija čeka da krupnim koracima nadoknadi izgubljeno i poveruje u bolju budućnost koja je pred njom.

Na početku XXI veka stoji petooktobarsko osvajanje slobode. Ali ta je sloboda još uvek krhka i još uvek ugrožena. Ugrožena je političkim projektima koji je osporavaju, ugrožena siromaštvom društva i građana, izolacijom, nedostatkom perspektive, demagogijom i politikanstvom. Odbrana osvojene slobode stoji kao prvi i najvažniji zadatak naše generacije.

Posao predsednika Srbije shvatam, pre svega, kao dužnost, dužnost koju sam preuzeo ispred vas, građana Srbije. Dužnost da dam sve od sebe, i da uložim sve svoje snage

[41] Boris Tadić /1958/ Aktuelni predsednik Republike Srbije. U prvoj demokratskoj Vladi 2000. godine, bio je ministar telekomunikacija. Od 2001. bio je savezni poslanik Demokratske stranke u Veću građana i potpredsednik Skupštine SRJ. Bio je ministar odbrane Srbije i Crne Gore 2003. Stupio je na funkciju predsednika Republike Srbije 11. jula 2004. godine. Ponovo je izabran za predsednika Republike Srbije 3. februara, 2008.

za dobrobit naše zemlje i našeg naroda. Obavezu da se u Srbiji uvek čuje glas svakog njenog građanina. Predsednikovanje nije stranačka dužnost, naprotiv, to je dužnost koja prevazilazi svaku stranačku podeljenost.

Izbori koji su za nama pokazaće da u našoj zemlji postoji velika energija da se nastavi započeti posao izgradnje Srbije i njenog uključenja u evropske integracije. Srbiji je dosta nesporazuma sa svetom i neslaganja u zemlji i spremna je da prepozna novi lik političara koji predpostavlja veću odgovornost, više zalaganja i drugačiji politički govor. U godinama koje su za nama, politika je bila opterećena neiskrenošću, negativizmom i razdorom. U budućnosti, ostvarićemo neophodnu stabilnost države samo kroz otvoren i iskren dijalog, spremnost da prihvatimo sve dobre ideje, bilo od koga dolazile, kroz uspeh onih koji su zaista najbolji.

Srbija je oduvek bila i jeste deo Evrope, i zato je naša namera da naša zemlja što pre postane član Evropske unije. Ma koja stranka ili koalicija bila na vlasti u Srbiji, evropska integracija ostaje naš zajednički cilj i prva obaveza. A članom Evropske unije postaćemo kada dovršimo izgradnju demokratskih, političkih, sudskih, bezbednosnih i tržišnih institucija.

Zbog toga je zadatak naše generacije političara da što pre završimo rad na novom Ustavu Srbije i da onima koji će doći iza nas ostavimo Srbiju kao uređenu i pravnu državu, državu zakona i pravde jednake za sve. Državu sa himnom, grbom i zastavom, na ponos svih njenih građana. Državu sa jasno utvrđenim odnosom predsednika, vlade i parlamenta, sa stabilnim ustanovama kao osnovom za ekonomski prosperitet, za bolji život građana Srbije.

Građani ove zemlje zaslužuju bolji život. Srbija zaslužuje viši standard života. Posle svih teških godina, vreme je da svi zajedno udružimo svoje snage na postizanju ovog najvažnijeg cilja. Za Srbiju u kojoj će svaki građanin biti ponosan na ono što čini za svoju porodicu, za svoje okruženje, za sebe. Za Srbiju u kojoj će svi roditelji biti ponosni na svoju decu, a deca na svoje roditelje.

Zbog toga je ekonomski razvoj na početku i na kraju svake priče o budućnosti Srbije. Oporavak naše privrede kroz snagu preduzetništva naših građana i strane investicije, prihvatanje onoga što nam dolazi iz sveta, a može da pomogne ovom najvažnijem poduhvatu, ali i ne zaboravljanje i ne podcenjivanje svega onog dragocenog što imamo u našoj zemlji.

Članstvo u Evropskoj uniji pomoći će nam u daljem ekonomskom razvoju, a predstavljaće i garanciju bezbednosti i nedeljivosti naše teritorije. Za naše građane značiće viši standard, bolje mogućnosti obrazovanja, nova radna mesta i punu slobodu kretanja. Ukidanje svih viza i izvesniju budućnost za našu decu. Naravno, ispunjenje uslova za ulazak u Evropsku uniju nije cilj sam po sebi - ispunjenje tih uslova vodi jačanju naše zemlje i donosi bolji život svakom njenom građaninu. Istorijsko proširenje Evropske unije od 1. maja ove godine, trebalo bi da nam svima bude podsticaj, da što pre nadoknadimo izgubljeno vreme.

Srbija koju zajedno stvaramo je ona koju ostavljamo našoj deci i deci njihove dece, svim našim dalekim potomcima koji će o nama suditi samo iz istorije. Šta je, zbog toga, obaveza naše generacije? Da omogućimo svakom mladom čoveku puno ostvarenje potencijala svoje ličnosti u Srbiji. Da svaki mladić i devojka u Srbiji dobiju podstrek za realizaciju svih svojih talenata. Da naša zemlja bude mesto nade, i da Srbija bude prostor u kome će svaki mladi čovek realizovati svoje životne snove.

Pozivam sve mlade ljude Srbije na zajednički rad na ispunjenju ovog cilja, na zajedništvo mladih u optimizmu buduće Srbije.

Zbog toga je, naravno, kvalitet obrazovanja suštinsko političko pitanje. Mi smo, na nesreću, u prošloj deceniji propustili da sa drugim narodima učestvujemo u revolucionarnim promenama koje su se dogodile u tehnologiji, i zato danas treba da uradimo dvostruko više da to zaostajanje nadoknadimo.

Informacione tehnologije treba da budu osnova za budućnost Srbije, a izuzetan kvalitet naših mladih stručnjaka ima za to presudan značaj. Nema sumnje, informacijsko društvo, nekada vizija daleke budućnosti, postalo je stvarnost - naš je zadatak da u ovom pogledu hrabro pokušamo da prevaziđemo sebe i Srbiju svrstamo u red država koje prednjače u svom stvaralačkom odnosu prema ovom civilizacijskom izazovu.

Istovremeno, neophodno je da najstarijoj generaciji naših sugrađana odamo ono dužno poštovanje koje ona zaslužuje. Snaga i veličina jedne države najbolje se ocenjuje njenim odnosom prema najstarijim građanima. Mi smo obavezni da im obezbedimo dostojanstvenu i mirnu starost, ali i da se u isto vreme oslonimo na njihovu mudrost i iskustvo. Onaj ko se uzvisi i ne sluša glas starijih, nije na dobrom putu. Srbiji je potrebno sadejstvo tri generacije, samo ta čvrsta veza stvara neprekinutu duhovnu nit koja je temelj opstanka i budućnosti naroda. Zajedno i na istom zadatku: iskustvo starosti, zrelost srednje generacije i pokretačka energija mladosti.

Našoj državi predstoji odsudna borba protiv organizovanog kriminala i korupcije. Ovo mora biti naša bezkompromisna i trajna orijentacija. Uz podršku svih građana Srbije, u saradnji sa međunarodnom zajednicom, izboricemo se sa ovim zlom. U borbi protiv korupcije važno je uspostaviti ideal nepotkupljivog državnog službenika. Političari u Srbiji moraju postati uzor poštenja, moralni sud čitavog naroda mora biti neprikosnoven u pogledu čistote vršenja vlasti. Ovakav cilj zahteva saradnju čitavog društva, a pre svega istu takvu nepotkupljivost i moralnu čistotu onih koji nastupaju kao glas i oko javnosti.

Ove godine Srbija je obeležila dve stotine godina svoje obnovljene državnosti. Srpska revolucija iz 1804. godine jedan je od najsvetlijih i najsvetijih trenutaka u istoriji našeg naroda. Tada je slobodu iznela seoska, seljačka Srbija. Slobodni srpski seljak je u svim ratovima i bunama branio Srbiju, braneći i svoju okućnicu. U isto vreme, u XIX veku srpski seljak je preuzeo najvažniju nacionalnu misiju šaljući decu u svet, na školovanje, sa idejom da se vrate i doprinesu izgradnji Srbije. U poslednjih petnaest godina mi svoju decu nismo namerno slali u svet, sklanjala su se od strahota izolacije i rata. Danas smo obavezni da stvorimo uslove da se ti mladi ljudi vrate ili da se na stvaralački način uključe u veliki poduhvat razvoja Srbije.

Da bismo u ovom poduhvatu uspeli, najvažnije je da očuvamo i zaštitimo porodicu i veru da se u Srbiji ona može srećno graditi. Srbija mora da ima više poverenja u snagu ženskog principa, i da na trajniji i ozbiljniji način pruži jednaku priliku ženama u obavljanju svakog društvenog zadatka. U isto vreme, država mora da snažno i odlučno zaštiti žene, majke i decu, od svake vrste nasilja u porodici i u društvu.

Srbija mora biti i biće država u kojoj ni jedan građanin ne sme da ostane zaboravljen, država koja brine o svima. Pitanje kvaliteta zdravstva, i briga o zdravlju svakog građanina je važno pitanje bolje budućnosti i razvoja Srbije. Jednake mogućnosti za sve, briga o svima, ali i odgovornost svakog od nas, to je država Srbija kakvu želimo. A takva država Srbija biće uvek pouzdan i čvrst deo državne zajednice Srbije i Crne Gore, prihvatajući očuvanje državne zajednice kao svoj bitan istorijski, ekonomski i evropski cilj.

Državna zajednica treba da počiva na funkcionalnom jedinstvu, čuvajući posebnosti svake od država članica i imajući u vidu zajedničko istorijsko jezgro srpskog i crnogorskog naroda.

Srbija je ponosna na svoje nacionalne manjine i čini i spremna je da učini sve da i Srbi i svi oni koji se tako ne izjašnjavaju budu u svemu ravnopravni, da imaju ista prava, iste mogućnosti razvoja i iskazivanja svoje nacionalne pripadnosti. Svi građani treba da budu ponosni na svoju domovinu Srbiju.

Spoljna politika Srbije je, naravno, određena našim regionalnim položajem. Zbog toga Srbija treba da bude stožer prijateljstva i miroljubive politike u regionu. Na žalost, u prošlosti nije uvek bilo tako. Danas su naši spoljnopolitički prioriteti: evropske integracije, dobrosusedstvo, kao i ujednačeni odnosi sa tri centripetalne tačke svetske politike: Briselom, Vašingtonom i Moskvom. Mi smo odlučno okrenuti takvoj budućnosti, sa vizijom moderne, demokratske i prosperitetne Srbije koja daje svoj puni doprinos stabilnosti na Balkanu i u Evropi.

Početkom XXI veka srpski narod živi u nekoliko država na Balkanskom poluostrvu. Zbog toga je ulazak Srbije u Evropsku uniju pored ekonomskog i od najvažnijeg nacionalnog interesa. Samo tako i samo tada naći ćemo se svi udruženi u okviru šire evropske integracije, sa jednakim pravima svuda, kulturno i ekonomski ujedinjeni. U međuvremenu, Srbija će sa posebnom pažnjom pratiti zbivanja u Republici Srpskoj, u duhu specijalnih veza utvrđenih Dejtonskim sporazumom. Srbija, takođe, očekuje da se što pre reši i pitanje povrataka svih izbeglica i iseljenih lica u Republiku Hrvatsku.

Napredovanje svakog našeg suseda ka evropskim i evroatlantskim integracijama pozdravljamo i podržavamo jer je to zalog stabilne i mirne budućnosti čitavog regiona. Zbog toga je izgradnja dobrih i čvrstih odnosa sa susedima, zasnovanih na međusobnom poštovanju, ključna tačka spoljne politike Srbije, i državne zajednice Srbije i Crne Gore.

Naše članstvo u programu „Partnerstvo za mir", u procesu integracije našeg sistema odbrane u međunarodne strukture kolektivne bezbednosti takođe je u nacionalnom interesu. Razlog za to je činjenica da su bezbednosni izazovi i pretnje u XXI veku suštinski izmenjeni u odnosu na prethodne decenije. Oni više ne potiču od armija nasih suseda. Najveće pretnje danas su domaći i međunarodni terorizam, kao i organizovani nadnacionalni kriminal i krijumčarenje. Jedini efikasan odgovor na te pretnje je intregracija u međunarodni sistem kolektivne bezbednosti. Osnovni preduslov takve integracije je nastavak započetih korenitih reformi naših oružanih snaga, za koje ću se zalagati kao član Vrhovnog saveta odbrane. Imajući u vidu izuzetan geostrateški položaj Srbije, nastavak naše bezbednosne izolacije predstavlja problem čitavog regiona. Ubrzanim reformama i integracijama, transformisaćemo se u ključnog nosioca regionalne bezbednosti.

Zbog svega toga verujem da će Srbija uskoro zauzeti mesto u našem regionu koje joj pripada po veličini, položaju i značaju. I da će se za to mesto izboriti tržištem, idejama, ekonomijom, ekološkom svešću, inventivnom spoljnom politikom.

Na tom putu, međutim, Srbija ima i jednu veliku, otvorenu ranu, a to je Kosovo i Metohija. Bezbednost svih građana Srbije na Kosovu i Metohiji, uspostavljanje i puno ispunjavanje načela povratka svih raseljenih lica, obnova porušenih kuća, crkava i manastira i puno poštovanje ljudskih prava, ključ su za iznalaženje rešenja koje će doneti stabilnost i mir celom Balkanu. Mi smo duboko privrženi ideji demokratskog, racionalnog, evropskog rešenja za pitanje Kosova i Metohije, na osnovu rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Smatramo da je dijalog Srba i Albanaca presudan.

S obzirom da je na samitu u Solunu proklamovana budućnost Balkana u Evropskoj uniji, smatramo da je i Evropska Unija, kao i Ujedinjene nacije i Sjedinjene Američke države, nezaobilazan učesnik u traganju za pravičnim rešenjima. Članice Kontakt grupe imaju posebnu ulogu i odgovornost u procesu koji vodi putem mira, stabilnosti i prosperiteta.

Saradnja sa Međunarodnim sudom za ratne zločine je prioritet naše spoljne i unutrašnje politike jer je suštinski preduslov svih evropskih i evroatlantskih integracija, i jer potvrđuje našu privrženost evropskim vrednostima. Ona je, takođe, neophodna da bismo mogli da utvrdimo individualnu odgovornost za sve počinjene zločine u ratovima na tlu bivše Jugoslavije.

Istorija zločina na Balkanu je duga, i u tom smislu svi narodi ovog dela Evrope duguju jedni drugima istorijsko izvinjenje. Suočavanje sa zločinima vlastitog naroda je, međutim, pretpostavka za suživot sa susedima i trajno uspostavljanje evropskih vrednosti i u ovom, našem delu Evrope.

Hrabar i patriotski izveštaj rukovodstva Republike Srpske o zločinu u Srebrenici primer je kako istini treba gledati u oči. Samo na taj način čuva se sećanje i na Jasenovac i na Jadovno, na Skelane i na Goraždevac, i na sva druga stratišta.

Dragi građani Srbije,

Mesto Srbije je u Evropi. Budućnost naše otadžbine mora da znači bolji život, viši standard, stabilnu državu. Veliki je izazov pred nama i naš put u Evropu neće biti lak. Biće potrebno uložiti izuzetan napor i moraćemo ga uložiti svi zajedno.

Na tom putu nailazićemo i na zatvorena vrata. A ako i dalje budu zatvorena kucaćemo, i nećemo odustati ili klonuti duhom, i na kraju - ima da ih otvorimo!

Verujem u ogromnu moralnu i duhovnu snagu našeg naroda. Ovih dana manastir Dečani upisan je na listu najvažnijih spomenika čitave svetske kulturne baštine. A tu su još i Studenica, Sopoćani, trajne iskre svetlosti koje je smo darivali čitavom čovečanstvu. U našoj zemlji postoji ponovo probuđena energija, postoji snaga da se prevaziđu veliki problemi sa kojima se danas suočavamo.

Naše mogućnosti u kulturi, sportu, ekonomiji, preduzetništvu zaista su velike, samo ako budemo hrabri da poverujemo u sebe i spremni da iznesemo taj veliki poduhvat razvoja, na dobrobit čitave Srbije.

Verujem da je zadatak predsednika Srbije da pomogne okupljanju te snage, te probuđene energije, da ne dozvoli da se ona i dalje rasipa, već da je usmeri ka cilju blagodatnom za Srbiju i sve njene građane.

Želeo bih da rezultat mog predsednikovanja bude u mnoštvu pojedinačnih velikih dela koje će učiniti svako od nas. Da svaki čovek u Srbiji bude u mogućnosti da učini nešto veliko za sebe, za svoju porodicu, za svoju decu, za njihovu sreću.

Verujem u Srbiju koja ima snage da svojoj deci obezbedi bolji život, školovanje, posao i budućnost.

Verujem u Srbiju u kojoj Predsednik služi narodu, u Srbiju u kojoj vlada sloga, dogovor, pravda, jednake šanse za sve. U Srbiju koja brine, u kojoj nijedan građanin nije napušten ili zaboravljen.

Verujem u Srbiju koja ne zaostaje za svojim susedima, Srbiju kao modernu državu koja ide napred u Evropsku uniju, u bolji život za sve.

Za Srbiju nema nazad. Samo napred!

/http://www.predsednik.rs/mwc/default.asp?c=101500&g=2006121021633&lng=cir&hs1=1/

44. EKSPOZE VUKA DRAŠKOVIĆA, MINISTRA SPOLJNIH POSLOVA, U SKUPŠTINI SRBIJE I CRNE GORE, BEOGRAD, 21. DECEMBAR 2004.[42]

Dame i gospodo poslanici,

Članstvo u Evropskoj uniji i prioritetna saradnja sa SAD i Rusijom.

Ovo su glavni strateški pravci spoljne politike koju vodim od preuzimanja funkcije ministra spoljnih poslova zajednice Srbija i Crna Gora.

Posvećena je, istovremeno, najveća pažnja unapređenju odnosa sa našim susedima i državama bivše Jugoslavije, regionalnoj saradnji u Jugoistočnoj i Centralnoj Evropi, kao i ekonomskim i drugim vezama sa Japanom, Kinom i zemljama Azije, Afrike i Južne Amerike.

Zašto Brisel, Vašington i Moskva?

Već za tri do osam godina, u Evropskoj uniji biće i Bugarska i Rumunija i Hrvatska i BiH i Makedonija, možda i Turska i Albanija. Od Portugala, na zapadu, pa do granica Belorusije i Ukrajine, na istoku, prostiraće se Unija zajedničkog ustava, parlamenta, vlade, zajedničkog tržišta i budžeta, brišući istorijske, granične i razvojne barijere među državama, nacijama i ljudima. Srbija i Crna Gora ne smeju da ostanu izvan ujedinjene Evrope, jer bi posledice takve samoizolacije bile po nas i tragične i nepopravljive.

Naša prečica na putu ka Briselu vodi preko Vašingtona. Njeno ime je Partnerstvo za mir i NATO savez. Sve bivše socijalističke države, i Poljska i Češka i Slovačka i Mađarska, ušle su u NATO, pa iza toga u Evropsku uniju. Tako je postupila i Slovenija. Bugarska, Rumunija i Turska su već u NATO, a pred uključenjem su i Hrvatska, Makedonija, BiH i Albanija.

Naročiti i svestrani odnosi Srbije i Crne Gore sa Rusijom nisu samo diktat istorije. Sa svojim ogromnim potencijalima svake vrste, ta zemlja je sebi osigurala status svetske velesile. Svestrana saradnja sa Rusijom za nas je od prvorazrednog značaja. Strateške odnose sa Moskvom ne može nikada dovesti u sumnju naše članstvo u Partnerstvu za mir i NATO, jer je i Rusija u Partnerstvu za mir i u specijalnim vezama sa NATO alijansom.

Dame i gospodo,

Sve se češće može čuti da se mi ni za sledećih deset ili petnaest godina ne možemo kvalifikovati za članstvo u Evropskoj uniji. To navode oni koji ne žele da stignemo do Brisela i koji ne shvataju šta će sa nama biti ako postanemo crna rupa Evrope i Balkana.

Možemo i moramo do Brisela brže nego što i najveći optimisti govore.

Država nam je srcu samom Jugoistočne Evrope, tržišta od 60 miliona ljudi, ne računajući Tursku. Geografski smo most između Evrope i Azije, a ekonomski most ka tržištu Rusije. Jadran i Dunav. Zavidni prirodni resursi, pre svega zdrave hrane i vode. Imamo evropski obrazovane kadrove svih profila. Skoro da je više naših građana sada zaposlenih u zemljama Evropske Unije, SAD i Kanadi, nego što imamo zaposlenih u Srbiji i Crnoj Gori. Tranziciju našeg društvenog sistema u evropski već su obavili Slovenci, pa je potrebno da, uglavnom, sledimo ono što je uspešno urađeno u Ljubljani.

Sve ocene su prelazne, osim iz vladanja. Vrata evro - atlantskih integracija zatvorena su nam, isključivo, zbog odnosa prema zahtevima Tribunala u Hagu i zbog taga što nema korenitog raskida sa Miloševićevim nasleđem, pre svega u službama bezbednosti i vojnom vrhu.

---

[42] Vuk Drašković /1946./, novinar, književnik i vođa opozicije protiv Miloševićevog režima, bio je ministar spoljnih poslova Srbije i Crne Gore od 2004 do 2006. Do izbora nove Vlade Republike Srbije 2007. godine vršio je dužnost ministra spoljnih poslova Srbije.

Spoljna politika ne može da otkloni ove unutrašnje kočnice i prepreke.

Saglasno stavovima Saveta ministara, i u međunarodnim i u domaćim nastupima, ističem da je bezuslovna saradnja sa Tribunalom naša međunarodna obaveza i da je ona, kao takva, definisana i našim zakonom.

Smatram, međutim, i to često naglašavam, da je to i nacionalna obaveza Srba i Crnogoraca. Nema nijednog razloga da se ne ponosimo svojom istorijom. Vodili smo mnoge ratove, ali nikada nismo optuživani za ratne zločine. Bili smo žrtve i etničkog čišćenja i genocida, ali nikada se nismo hvatali mača revanša. Junaštvu i časti srpskog i crnogorskog vojnika i oficira priznanje su odavali i ratni saveznici i ratni neprijatelji. Onda nam se, početkom devedesetih godina minulog veka, dogodila antiistorija. Prvi put otkad trajemo, Srbi i Crnogorci našli su se na međunarodnim poternicama i optužnicama. Oni koji su to skrivili počinili su, pre svega, zločin protiv naše istorije. U Srebrenici nisu ubijeni samo bošnjački civili i ratni zarobljenici, nego su osramoćeni i ponovo ubijeni i Srbi nad kojima je u pomrčini Drugog svetskog rata počinjen genocid. Zbog čega, onda, da naš narod bude zaštitnik ili talac optuženih?

Sramota se ne spira negiranjem ili odbranom sramote, niti greh ikada sme biti proglašen za vrlinu.

Moralne temelje naroda poriče pamet koja tvrdi da su naša ogrešenja patriotska, a da su zločinačka samo ogrešenja drugih prema nama.

Neposredno po preuzimanju ove funkcije, ovde je vođena rasprava o mojoj smeni zbog zahteva međunarodnoj zajednici da je obavezna da otkloni posledice etničkog čišćenja Srba na Kosovu i Metohiji počinjenog posle 10. juna 1999, jednako odlučno i brzo kao što je otklonila posledice etničkog čišćenja Albanaca pre 10. juna iste godine. Ne sme, rekao sam, i to ponavljam, da bude politike duplih standarda. Moraju se na Kosmet vratiti i prognani Srbi, moraju im biti obnovljene uništene kuće i crkve, biti zagarantovani sigurnost života i uživanja svih njihovih ljudskih i nacionalnih prava. Terorizam mora biti jednako terorizam i kad ubijaju civile u Njujorku, Moskvi, Madridu, Jerusalimu ili na Kosovu.

Ovde, u zemlji, mnogi ovu politiku, međutim, proglašavaju za izdajničku i jeretičku. Privržen principima istine, kao vrhovnog dobra, a u interesu države i nacije, ja ću tu politiku voditi i dalje.

Kada sam već tematski na Kosovu i Metohiji, naša državna strategija mora da uvažava realnost i da se bori za moguće, a ne za nemoguće.

Članice Kontakt-grupe /SAD, Rusija, Velika Britanija, Francuska, Italija i Nemačka/, ovlašćene da Savetu bezbednosti UN predlože budući status Kosova, zaključile su da nema povratka na stanje pre 10. juna 1999. godine. To znači da su sva zalaganja za dotadašnji status pokrajine zalaganja za nemoguće.

Moguće je, međutim, i veoma realno da se izborimo za Kosmet kao evropsku regiju u državnim okvirima evropske Srbije i Crne Gore, odnosno Srbije. I u državama članicama Kontakt - grupe i u drugim zemljama i u razgovorima sa generalnim sekretarom UN, sa velikom pažnjom ili odobravanjem prihvata se formula „Tri E" koju zastupam.

Prvo E. Evropski nivo zaštite manjina u pokrajini, Srba i ostalih nealbanaca.

Drugo E. Evropska decentralizacija vlasti, uz poštovanje suštine Plana Vlade Srbije.

Treće E. Evropski status i kvalitet sadašnje državne granice Srbije i Crne Gore sa Albanijom, kao i unutrašnjih granica Kosmeta sa Srbijom i Crnom Gorom. Te se granice ne mogu menjati ni preimenovati, ali moraju biti prozirne i otvorene. Na građanima Kosova

je da se, preko tih i takvih granica, ekonomski, politički i kulturno povezuju sa kim hoće. To znači da se Srbi, i na severu, i u Kosovskom Pomoravlju, i u enklavama, i po principu personalne autonomije, mogu u svakom pogledu povezivati sa Srbijom i Crnom Gorom. Ovo znači i prisustvo međunarodnih vojnih i policijskih snaga za još dosta godina.

Boriti se i izboriti, dakle, za moguće, uz zaštitu svog naroda i državne celovitosti, a da ne bude ničim ugrožena ni osporavana autonomija albanskog naroda. Kosovo kao regija pomirenja, a ne mržnje i nesreće. U razgovore i naporne pregovore oko budućeg statusa Kosmeta, koji su pred nama, ulazimo sa kapitalnom činjenicom koja se zove Povelja UN. Pravno je nemoguće proglašenje suverene države na teritoriji druge suverene države, ako nema njenog pristanka na to. Kosmet nije bio država članica bivše Jugoslavije, nego pokrajina u sastavu države Srbije.

Upozoravam, međutim, da sa haškim kamenom oko vrata za Srbiju i Crnu Goru nema Evrope, a izvan Evrope, sa žigom remetilačkog faktora stabilnosti regiona, sve se može dramatično preokrenuti na našu štetu.

Zbog tog kamena, postaju nestabilni i temelji državne zajednice Srbija i Crna Gora.

Nadam se da će odgovornost pred nacijom i državom pobediti otpore, oklevanja i neodgovornost.

Na isti način voleći Srbiju i Crnu Goru, poštujem i poštovaću Ustavnu povelju i nešto mnogo starije i preče od Povelje. Jednakost naših država i jednorodnost naše istorije. Bili smo zajedno i kad nismo bili zajedno. Svaku neodmerenu reč upućenu Crnoj Gori doživljavam i kao ruženje Srbije, i obrnuto.

U vođenju ove politike imao sam i imam najveću podršku Saveta ministara i predsednika državne zajednice Srbija i Crna Gora.

Problemi su finansijske prirode. Maksimalna štednja, kojoj sam pribegao od prvog dana stupanja na dužnost, sprečila je nove otkaze, a već otpušteni vraćeni su na posao. Plate su, međutim, više nego mizerne. Mnogi stari kadrovi teško misle i rade na novi način, a masovniji prijem mladih je nemoguć, iako je dramatično potreban.

/http://www.msp.rs/srpski/spopol/ministar/govori/211204_s.html/

45. IZLAGANJE VUKA JEREMIĆA, MINISTRA SPOLJNIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE, NA PRVOJ KONFERENCIJI AMBASADORA REPUBLIKE SRBIJE, BEOGRAD, 16. DECEMBAR, 2007.[43]

Poštovani ministre spoljnih poslova Čorojanu,
Poštovani ambasadore Eide,
Poštovani doajenu diplomatskog kora,
Ekselencije,
Dame i gospodo,

[43] Vuk Jeremić /1975./, aktuelni ministar spoljnih poslova Srbije od 2007. godine. Predhodno je bio savetnik predsednika Republike Srbije Borisa Tadića. Diplomirao fiziku na Kembridžu, magistrirao administraciju i međunarodni razvoj na Harvardu.

Želim svima da vam poželim dobrodošlicu na Prvu ambasadorsku konferenciju Ministarstva spoljnih poslova Srbije.

Posebno želim da se zahvalim dvojici istaknutih gostiju iz suprotnih delova Evrope. Izuzetno mi je drago što ste danas ovde i želim obojici da se zahvalim na doslednoj podršci i prijateljstvu vaših zemalja Republici Srbiji i celom Zapadnom Balkanu.

Smatram da je ispravno reći da velika većina ove generacije, kreatora politike, širom Evrope i izvan nje, ima zajednički pristup u strategijskom promišljanju sveta XXI veka koji karakterišu brzina i sveobuhvatnost promena kakve nisu viđene u analima duge ljudske istorije. Velike mogućnosti čekaju hrabre u ovom novom svetu međuzavisnosti i neizvesnosti. Moramo imati hrabrosti da ih iskoristimo, ukrotimo i oblikujemo u skladu sa našim nacionalnim osobenostima.

Mi Evropljani posebno imamo zajednički zadatak da promovišemo ono što smatramo da predstavlja centralnu ulogu savremenog državništva: gledanje u budućnost, izgradnja i integracija, kao i učvršćivanje eliminacije nulte percepcije ravnoteže snaga na starom kontinentu.

Način na koji mi danas odgovaramo na izazove odrediće našu generaciju. To će, takođe, odrediti i vrstu svetske zajednice koju ćemo ostaviti u nasleđe našoj deci i deci naše dece.

Dame i gospodo,

Takođe, koristim ovu priliku da srdačno pozdravim diplomatski kor. Stoga vas pozivam da nastavite vaš značajan rad na izgradnji mostova između vaših zemalja i Republike Srbije. Znajte da ćemo vam Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije i ja i dalje biti na raspolaganju. Ne postoje ograničenja u onome što možemo postići kada radimo zajedno.

Ambasadorima Republike Srbije u inostranstvu i diplomatama MSP RS izražavam duboku zahvalnost. Posvećenost i marljivost sa kojom vršite dužnost prema svojoj zemlji se ponekad previđaju. Želim da znate da će se to promeniti. Mi modernizujemo Ministarstvo. Svi ćemo morati da se prilagodimo. Ali ja sam uveren da ćete vi biti dorasli ovom izazovu, jer vi ste naslednici duge i ponosne tradicije srpskih diplomata koji su mnogo toga žrtvovali za svoju naciju.

Većina vas ima rang ambasadora, naslednika počasti koja je najpre ukazana pesniku Jovanu Dučiću. Njegov prijatelj i kolega, dobitnik Nobelove nagrade za književnost i bivši zamenik ministra inostranih poslova Ivo Andrić je jednom napisao da je diplomata „osoba koja se kreće kroz maglu u kojoj svetlo koje svetluca povremeno zbunjuje i zavarava oko više nego što pokazuje put i omogućava toj osobi da ga i pronađe".

Njegove reči, stavljene u kontekst razmišljanja o vremenu koje je proveo u diplomatskoj službi između dva svetska rata, mogu da posluže kao posebno dobar opis istančanosti svojstvene profesiji koju ste odabrali.

Te reči odražavaju pronicljivo razumevanje uloge diplomate u složenim vremenima – vremenima u kojima se nečija zemlja bori da ojača svoju poziciju suočena sa raznim globalnim i regionalnim geopolitičkim strujama. Situacija koja u izvesnom smislu karakteriše trenutni položaj Srbije, ako ne i Evrope i većeg dela ostatka sveta.

Ekselencije,

Kao što nam je svima poznato, prošle srede raspisani su predsednički izbori za 20. januar, 2008. godine. Ovo je bila ustavna obaveza, ali i prilika za narod Srbije da učestvuje u kritičkoj debati o budućnosti naše zemlje.

Predsednik Tadić će se kandidovati za reizbor, a poprilično dobro znamo ko će biti njegov glavni protivkandidat. Kampanja će se koncentrisati oko četiri grupe fundamentalnih, samoodređujućih pitanja. Prvo, oko unutrašnjih pitanja, posebno onih koja se odnose na ekonomiju i socijalnu zaštitu. Drugo, pitanje budućeg statusa Kosova i Metohije. Treće, tempo kojim Srbija napreduje ka punom članstvu u Evropskoj uniji. I četvrto, konsolidovanje vrednosti koje su nas definisale u periodu od demokratske revolucije u oktobru, 2000. godine.

Biće to teški izbori. To je u suštinskom smislu referendum na kome će naši građani imati jasan izbor između dva suprotstavljena puta napred. Tokom kampanje siguran sam da će biti mnogo argumenata koji će ljudima sa strane delovati ekstremno. U tom smislu Srbija nije drugačija od mnogih drugih zemalja. Izbori su obično trenutak kada se slobodno ispuštaju snovi, ali i demoni društva. Izbori su i trenutak u kome se političko rukovodstvo stavlja na probu da obuzda demone i da osmisli snove. Bilo kako bilo, mi smo odlučni da zadržimo kurs koji je od Srbije iznova načinio prirodnog saveznika u istorijskim konfliktima za slobodu Evrope.

Dame i gospodo,

Dok je centralni strateški prioritet Srbije ubrzano pristupanje Evropskoj uniji, od vitalnog je nacionalnog interesa dalje unapređivanje naših sveobuhvatnih odnosa ne samo sa Briselom, već i Moskvom i Vašingtonom, što predstavlja tri glavna stuba naše spoljne politike.

Mi ne oklevamo, jer mi znamo da je naša budućnost u Evropskoj uniji. Mi samo nastojimo da ostvarimo naše interese na jedan realističan, razborit i strateški način koji uvek ima za cilj konsolidovanje naših demokratskih institucija i održivi razvoj naše ekonomije.

Pored toga, Republika Srbija će nastaviti da posvećuje posebnu pažnju produbljivanju naših veza prijateljstva sa Narodnom Republikom Kinom i Republikom Indijom, koje su obe naši tradicionalni partneri, kao i sa drugim prijateljima u Aziji kao što su Japan, Indonezija i Južna Koreja.

Takođe ćemo nastaviti da jačamo niz bliskih bilateralnih odnosa izgrađenih u vreme procvata diplomatske aktivnosti SFRJ. Svet se zaista dramatično promenio od pada Berlinskog zida i raspada Jugoslavije, ali stara prijateljstva, od kojih su mnoga nastala u okviru Pokreta nesvrstanih, neće biti zaboravljena.

Ali kao što sam rekao, ključ budućih uspeha Srbije leži u evropskim integracijama. Za to je bilo potrebno dosta vremena. Godine 1989. desile su se velike promene u našem delu sveta. Veći deo Evrope ušao je u novu eru stabilnosti i prosperiteta pozdravljajući to osećanje zajedničke sudbine. Tragičan izuzetak predstavljao je Zapadni Balkan koji je utonuo u građanski rat i kasnio za uživanjem beneficija mira koji se širio kontinentom. To kašnjenje je počelo da se nadoknađuje 5. oktobra, 2000. godine kada je demokratskim putem svrgnut režim Slobodana Miloševića. Toga dana su građani Srbije prigrlili ono što ja zovem „velika ideja Evrope", odnosno da su demokratija, individualne slobode, vladavina prava, ljudska i manjinska prava i integracije međuzavisne.

Velika ideja Evrope čini okvir našeg ponašanja i načina mišljenja; ona ističe našu humanost i dopušta da ono što nas spaja izbije na površinu našeg karaktera. Jer u evropskoj demokratiji vlada se odnosi prema svakom građaninu sa empatijom i razumevanjem deleći njihove nade i snove. Evropska demokratija XXI veka nije vrednosno neutralni, mehanički proces. Ona je više od toga. To je zajednički život u zajednici istih vrednosti.

I ne manje važno, velika ideja Evrope se, takođe, odnosi na obezbeđivanje održivog ekonomskog rasta i prosperiteta. Danas 27 zemalja članica EU čine 33% globalnog bogatstva – to je neverovatan broj. I one to čine u kontekstu društvenog ugovora koji obezbeđuje jednake mogućnosti za sve građane – koji jača marginalizovane i ugrožene grupe; i koji u praksi obezbeđuje ukidanje često nevidljivih prepreka punoj participaciji svih u političkom, društvenom i ekonomskom životu.

Dame i gospodo,

Od samog početka, pristupanje institucijama Evrope je, u stvari, značilo odbacivanje rata kao sredstva politike na evropskom prostoru. Upravo zato je i Evropa tako dostojno ponela naziv pomiritelja naroda.

U postkonfliktnim i postkomunističkim društvima kao što su ona na Zapadnom Balkanu, demoktratski marš ka punoj integraciji u Evropu omogućava svim zemljama regiona da ojačaju svoju saradnju i da bezbedno promovišu svoj prosperitet. To nam, takođe, omogućava i da primenimo pravo, istinsko pomirenje.

U središtu ove apsolutne posvećenosti pomirenju nalazi se puna saradnja sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju. Učinak Srbije je za pohvalu, jer smo već stavili na raspolaganje Sudu 42 haška optuženika uključujući 4 bivša predsednika, jednog bivšeg predsednika parlamenta, jednog bivšeg predsednika vlade i tri bivša načelnika generalštaba. Nemojte sumnjati, mi smo i dalje odlučni da lociramo, uhapsimo i predamo nekoliko haških optuženika koji su još uvek na slobodi, kako na političkom, tako i na operativnom planu. I uspećemo u tome. Siguran sam.

Želim da vas podsetim da je predsednik Tadić posetio Srebrenicu povodom obeležavanja 10. godišnjice strašnih, tragičnih događaja koji su se tamo desili, kako bi pokazao da Srbija oplakuje sve žrtve etničkog čišćenja. Za nas je saradnja sa Haškim tribunalom ne samo naša neosporna međunarodna obaveza; to je naša moralna dužnost prema našim susedima i svetu, naravno, ali pre svega prema nama samima.

Moralna dimenzija pomirenja je centralna u izgradnji boljeg Balkana jer pruža okvir za razumevanje zločina pojedinaca koji su lažno delovali u ime njihove nacije. Ona, takođe, omogućava širenje i produbljivanje regionalne saradnje.

I na kraju, pomirenje omogućava učestvovanje u kolektivnim strukturama kroz koje se mogu konsolidovati regionalni bezbednosni aranžmani korišćenjem beneficija programa „Partnerstvo za mir". Uključivanjem Zapadnog Balkana u veliku transatlantsku porodicu nacija površni, zastareli koncepti izolovane nacionalne odbrane ostaće po strani, na dobrobit svih građana regiona.

Zahvaljujući integracionim perspektivama koje potiču iz Brisela rešavaju se regionalna pitanja poverenja; nestaju dileme u vezi sa namerama i stvara se osećaj svrhe XXI veka.

Dame i gospodo,

Trajan mir u Evropi o kome je Kant samo mogao da sanja je nadohvat ruke. Ali da bismo upotpunili našu zajedničku viziju Evrope koja je, ponavljam, celovita, slobodna i mirna, moramo preskočiti još jednu prepreku. A to je budući status KiM, južne srpske pokrajne pod upravom administracije UN od juna, 1999. godine.

Nadam se da svi ovde prisutni veruju da je kompromisno, ispregovarano rešenje, rešenje koje unapređuje perspektivu članstva u EU celog regiona i optimalni ishod rešavanja pitanja budućeg statusa. Da rešenje koje promoviše konsolidovanje demokratskih vrednosti i institucija u regionu jeste optimalno rešenje. Da rešenje koje dovodi region preko i izvan tačke bez povratka i udaljava od iluzornih nacionalističkih iskušenja nedavne prošlosti, jeste optimalno rešenje.

Ukoliko se svi složimo, znači li to onda da je jedini način da se ide napred da se reši pitanje budućeg statusa Kosova na način Evrope XXI veka, odnosno putem kompromisa i izgradnje konsenzusa između svih učesnika, kroz proces promišljenih, strpljivih i održivih pregovora?

Ali, nažalost, postoji tendencija da se na proces rešavanja budućeg statusa Kosova gleda kroz prizmu političkog oportunizma. Ovo je veoma opasno, jer je ojačalo one u Srbiji koji su skeptični kada je u pitanju naša evropska perspektiva, čime čine štetu ne samo budućnosti Srbije, već i celog Zapadnog Balkana.

Zašto se ovo događa? Zašto su neki spremni da žrtvuju krajnji geostrateški prioritet Zapadnog Balkana – ubrzano pristupanje EU za sve – na oltaru težnji kosovskih Albanaca?

Neko bi mogao da odgovori da je period pregovaranja trajao 120 dana, da je vođen pod okriljem Trojke Kontakt grupe. I neko bi mogao da se zapita „Zar oni nisu bili pošteni posrednici?" Ja kažem da „jesu" i mi smo im zahvalni na njihovim ozbiljnim, iskrenim naporima.

A ipak, nije postignut dogovor, uprkos mnoštvu predloga sa srpske strane. Razlog je jednostavan koliko i tragičan. Proces je doživeo fatalni udarac, stalna uznemirenja spolja u formi javnih poruka u kojima se praktično najavljivalo da će nezavisnost Pokrajine biti nametnuta ukoliko se ne postigne dogovor do 10. decembra.

Zapravo, kosovskim Albancima je rečeno da će dobiti sve što žele ukoliko ne prihvate kompromis, što teško da predstavlja podsticaj koji bi mogao dovesti do sporazumnog rešenja, složićete se?

Ali ja ne verujem da su iscrpljene sve mogućnosti za pregovore.

Mislim da je došlo vreme da svi učesnici involvirani u budućnost Zapadnog Balkana iskoriste nedelje i mesece pred nama na konstruktivan način, kao i da to učine u duhu saradnje i partnerstva, vođeni zajedničkim vrednostima i ciljevima.

Evo šta predlažem: da se stvori klima prvi put od početka procesa određivanja budućeg statusa u kojoj bi se moglo izgraditi istorijsko kompromisno rešenje između Srba i Albanaca. To znači da se na sto stavi simetričan korpus inicijativa za obe strane kako bi se postigao ispregovaran i međusobno prihvatljiv sporazum.

Ne tražimo nešto već viđeno, niti još vremena. Ono što tražimo jeste kvalitetno vreme. Tako da neko kao Agim Čeku ne može sa ubeđenjem da kaže u svom završnom izlaganju u Badenu pre nekoliko nedelja da kosovski Albanci ne žele da pregovaraju o statusu. Moramo da zajednički radimo na tome da se iznađe put da se promeni mentalni sklop koji je sveprisutan u Prištini a koji kaže „ono što je moje je moje, a ono što je tvoje može biti predmet pregovora".

Mi smo premni da našu fleksibilnost proširimo i na tradicionalnu definiciju suvereniteta da bismo postigli sporazum. Spremni smo da je suzimo kako bi Kosovo dobilo najširu moguću autonomiju koja se može zamisliti, a da ostane u Srbiji pod zajedničkim suverenim krovom. Nemamo interes da vladamo nad zajednicom kosovskih Albanaca: ne želimo da ih oporezujemo niti da naša policija patrolira tamo, niti želimo da se njihovi sudski ili obrazovni sistemi ponovo integrišu sa našima. Naša valuta ne mora da bude prisutna na Kosovu. Ni naša vojska ne mora da bude tamo. A nećemo se ni mešati u njihove odnose sa finansijskim organizacijama, niti da mogu biti posebno predstavljeni u međunarodnim sportskim savezima, kao i da mogu imati određena predstavništva u inostranstvu.

Možete li se setiti još neke zemlje koja bi bila spremna da ide tako daleko? Pa ipak, Priština odbija da odustane od svog maksimalističkog zahteva za nezavisnošću. Da li je razumno nagraditi ovakav nekompromisan stav?

Jer, nemojte imati nikakve sumnje, postizanjem kompromisnog rešenja bi se izbeglo i dovođenje u pitanje osnovnog principa međunarodnih odnosa koji su skoncentrisani na Povelju UN i kontinuitet legitimnosti Saveta bezbednosti – ojačanog u Evropi kroz Završni akt iz Helsinkija – tako što će biti uspostavljen presedan koji omogućava da se neka zemlja cepa bez njenog pristanka. Nametnuta nezavisnost Kosova je ništa drugo do nametnuto cepanje Srbije.

A svima nam je poznato da ima na desetine Kosova širom sveta koji samo čekaju da se secesija legalizuje, da postane prihvatljiva norma.

Dame i gospodo,

Republika Srbija se nalazi u završnoj fazi konsultativnog procesa koji ima za cilj da se odredi lepeza naših diplomatskih, političkih i ekonomskih opcija u slučaju da Priština nelegalno proglasi svoju nezavisnost. Želim da vas razuverim da nije, niti će biti, politika ove vlade da preduzima korake koji bi izolovali našu zemlju. Poslednja stvar koju naši građani od nas očekuju je da krenemo putem koji podseća na pogubnu stazu kojom je krenuo režim Miloševića, režim koji nije doneo našoj zemlji i srpskom narodu ništa drugo do sramote.

Demokratska Srbija neće založiti svoju budućnost. Naprotiv, nastavićemo da budemo garant regionalnog mira, stabilnosti, bezbednosti i legitimiteta, što su preduslovi demokratskog prosperiteta Zapadnog Balkana.

Istovremeno, moramo biti pošteni prema sebi. Ukoliko se nametne ishod koji je suštinski suprotan našim vitalnim interesima, kapacitet demokratske Srbije da nastavi sa reformama koje su neophodne da bi i dalje bila na putu članstva u EU bi došao do tačke pucanja.

Vrednosti demokratije koju su naši građani prigrlili na izborima 2000. godine i koju su iznova potvrdili na svim predsedničkim, parlamentarnim i lokalnim izborima koji su od tada održani, bi neopozivo bile delegitimisane u očima naših ljudi, ako bi se nametnula nezavisnost Kosova.

Imajući u vidu da je Srbija ključna zemlja Zapadnog Balkana, efekat regionalnog prelivanja nametnute nezavisnosti ne bi bio zanemarljiv: geopolitička dinamika Zapadnog Balkana je takva da se ono što negativno utiče na neku zemlju, nepovoljno održava i na događaje van njenih granica. U celom regionu stabilnost ne bi mogla da se učvrsti, demokratija bi bila podrivena, legitimnost granica dovedena u pitanje, dok bi prosperitet izostao.

Pre nego što zaključim, želeo bih da ispravim ozbiljno nerazumevanje ključnog elementa naše regionalne politike koja teži jačanju regionalne saradnje i podsticanju regionalne kohezije. Kao garant Dejtonskog sporazuma i susedna zemlja, Republika Srbija ostaje privržena teritorijalnom integritetu Bosne i Hercegovine, kao i produbljavanju dobrosusedskih odnosa uz razvijanje specijalnih odnosa sa Republikom Srpskom, čime se jasno pokazuje nemešanje u unutrašnje stvari Bosne i Hercegovine.

Biću još eksplicitniji. Republika Srbija ostaje privržena očuvanju teritorijalnog integriteta svih zemalja na Zapadnom Balkanu i u drugim delovima sveta. Stoga očekujemo, s pravom, da i svi odgovorni akteri u međunarodnom sistemu odnosa poštuju naš suverenitet i teritorijalni integritet.

Dame i gospodo,

Ishod kojim se odvaja region od Evrope stvaranjem krize demokratskog legitimiteta u Srbiji je kao vatrogasac koji pokušava da ugasi požar kerozinom.

Požari se gase vodom. A voda koja bi vratila u život ojačan Zapadni Balkan je rešenje za status Kosova koje svi prihvataju kao legitimno, tako da bi se svi zadovoljno pridržavali odredaba tog sporazuma.

Naš cilj u traženju kompromisnog rešenja za budući status Kosova nije savršenstvo. Ne postoji savršeno rešenje. Ali mora postojati rešenje o kojem se svi možemo dogovoriti i koje nam omogućava da krenemo napred i da učvrstimo regionalne vrednosti koje su nam zajedničke.

Neka to bude naše nasleđe, naše zaveštanje, naše postignuće.

Dakle, potrebna je politika strateškog vizionarstva koje odbacuje iskušenje da se naši širi, zajednički ciljevi uteraju u ćorsokak nezavisnosti Kosova.

„Ono što još uvek nije urađeno je samo ono što nismo ni pokušali“, rekao je prvi srpski ambasador Jovan Dučić.

Pa, pokušajmo ono što nije iskreno bilo ni pokušano. Neka svi učesnici u budućnoti Zapadnog Balkana iskreno rade zajedno, kao partneri u vrednostima, kako bi se postiglo uzajamno prihvatljivo, ispregovarano rešenje za budući status Kosova.

Dum sprio, spero ili kraj kruniše delo. Krunišimo, stoga, naš rad na miru integracijom. Krunišimo naš rad na dogovoru legitimitetom. I krunišimo naš rad na demokratiji kompromisom.

Izvor: /http://www.mfa.gov.rs/srpski/spopol/ministar/govori/161207_s.html/

IZVORI I LITERATURA

ARHIVI

Arhiv Jugoslavije: - fond 160 /Popis arhivske građe: sednički materijali 1963-2003/, fascikle 556, 3304 i 3342.
- fond 334 /MIP Kraljevine Jugoslavije-političko odeljenje/, fascikla 2.
- fond 335 /Vojislav Jovanović-Marambo/, fascikla 25 i 34.

OBJAVLJENI IZVORI

ZBIRKE DOKUMENATA

1. Andrić Ivo, *Diplomatski spisi*, Priredio, predgovor i komentare napisao Miladin Milošević, Beograd, 1992.
2. *Austro-Ugarska i Srbija 1903.-1918.: Dokumenti iz bečkih arhiva*, I-IV, priredio Dr Andrija Radenić, Beograd, 1973-1989.
3. *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996., dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, I. tom /1876.-1918./, Priredio Momir Stojaković, Beograd, 1998.
4. *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996. dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, II. tom /1919.-1945./, Priredio Momir Stojković, Beograd, 1998.
5. *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996., tom III. /1946.-1996./ dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, Priredio Momir Stojković, Beograd, 1999.

6. *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*, Beograd, 1951.
7. *Bela knjiga o neprijateljskoj politici NR Albanije prema FNRJ*, Beograd, 1961.
8. *Diplomatska prepiska o srpsko-austrijskom sukobu*, Niš, 1914.
9. *Diplomatska prepiska srpske vlade 1917. god.*, zbirka dokumenata, priredili prof. Dr Miodrag Zečević i Miladin Milošević, Beograd, 1990.
10. *Diplomatsko-konsularni godišnjak za 1931. godinu*, Beograd, 1931.
11. *Dokumenta CIA o Jugoslaviji*, priredio Momčilo Pavlović, Beograd, 2009.
12. *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919.*, sabrao ih Ferdo Šišić, Zagreb, 1920.
13. *Dokumenti konferencija i skupova nesvrstanih zemalja 1961.-1973.*, Beograd, 1973.
14. „Dokumenti o fašističkom napadu na Jugoslaviju", *Trideset dana*, broj 16., Beograd, 1947., str. 44.
15. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga I., sveska 1., 29. maj /11. jun, 1903.-14./27. februar, 1904., priredio Andrija Radenić, Beograd, 1991., str. 1004.
16. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga I., sveska 2., 15/28. februar 1904.-31. decembar, 1904/13. januar 1905., priredio Andrija Radenić, Beograd. 1998., str. 1060.
17. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga II., sveska 3/I., 1./14. januar – 2/15. april 1907., priredili Ljiljana Aleksić - Pejković i Života Anić, Beograd, 2004., str. 736.
18. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga II., sveska 3./II., 2/15. april – 30. juni / 13. juli 1907., priredili Ljiljana Aleksić - Pejković i Života Anić„ Beograd, 2004., str. 737.-1393.
19. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga VI., sveska 1., 1./14. januar – 31. mart/13. april 1913., priredio Dušan Lukač, Beograd, 1981., str. 563.
20. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga VI., sveska 2., 1/14. april – 30. juli, 1913., priredio Dušan Lukač, Beograd, 1981., str. 681.
21. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga VI., sveska 3., 1./14. juli – 31. decembar, 1913./13. januar, 1914., predio Kliment Džambazovski, Beograd, 1983., str. 608.
22. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije*, knjiga VII., sveska 1., 1./14. januar – 30. april 7./13. maj, 1914., priredili Vladimir Dedijer i Života Anić, Beograd, 1980., str. 825.
23. *Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914.*, knjiga VII. sveska 2., 1/14. maj-22. juli/4. avgust, 1914., priredili Vladimir Dedijer i Života Anić, Beograd, 1980., str. 855.
24. *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1941.-1945.*, I., Priredio Bogdan Popović, Beograd, 1988.
25. *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1941.-1945*. II., priredio Bogdan Popović, Beograd, 1989.
26. *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1945.*, priredio Đorđe Vasiljević, Beograd, 1984.

27. *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*., I., priredio Đorđe Vasiljević, Beograd, 1985.
28. *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946*. II., priredio Đorđe Vasiljević, Beograd 1985.
29. *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1948*, priredili Pavle Despotović, Dr Sreten Jovanović, Dr Konstantin Obradović, Beograd, 1989.
30. *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1949*., priredila Dr Rozita Levi, Beograd, 1991.
31. Dučić Jovan, *Diplomatski spisi*, priredio, predgovor i komentare napisao Miladin Milošević, Beograd, 1991.
32. *Građa o stvaranju Jugoslovenske države /1.I.-20. XII 1918./*, tom I-II, priredili Dr Dragoslav Janković i Dr Bogdan Krizman, Beograd, 1964.
33. *Izveštaji Ministarstva inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije*, Izvori za istoriju međunarodnih odnosa 1930-1940, priredili Nada Petrović i drugi, I-IV, Beograd, 2005-2009.
34. *Jugoslavija 1918.-1988. tematska zbirka dokumenata*, Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, priredili Petranović Branko, Žečević Momčilo, Beograd, 1988.
35. Lazarević Branko, *Diplomatski spisi*, priredio, predgovor i komentare napisao Miladin Milošević, Negotin, 2001.
36. *Međunarodni ugovori Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1932.
37. „Nota Vlade FNRJ Američkoj Vladi", *Trideset dana*, broj 32.-33., Beograd, 1948., str. 16.
38. „Nota Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije Vladama Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država", *Trideset dana*, broj 28., Beograd, 1948., str. 50.
39. „Nota Vlade FNRJ Sovjetskoj Vladi od 20.VIII.1949.", *Trideset dana*, broj 44.-45., Beograd, 1949., str. 1.
40. „Nota Vlade FNRJ Vladi NR Rumunije i Vladi Republike Mađarske", *Trideset dana*, broj 32.-33., Beograd, 1948., str.1.
41. *Odnosi Jugoslavije i Rusije /SSSR/ 1941.-1945*., dokumenta i materijali, Beograd, 1996.
42. *Odnosi Srbije i Crne Gore u XIX. veku 1804.-1903*., priredio Petar Popović, Beograd, 1987.
43. *Pisma srpskih konzula iz Prištine /1890.-1900./*, priredio Branko Peruničić, Beograd, 1985.
44. Petrović Rastko, *Diplomatski spisi*, Priredio, predgovor i komenatre napisao Miladin Milošević, Beograd, 1994.
45. *Pregled razvoja međunarodnih ugovora i drugih akata od međunarodnopravnog značaja za Srbiju od 1800. do 1918. godine*, sveska I., Beograd, 1953.
46. *Pregled međunarodnih ugovora i drugih akata od međunarodno-pravnog značaja za Jugoslaviju od 1918. do 1941. godine*, sveska II., Beograd, 1962.
47. Ristić Marko, *Diplomatski spisi*, priredio, predgovor i komentare napisao Miladin Milošević, Beograd, 1996.
48. *Zapisnici sa sednica ministarskog saveta Srbije 1862.-1898*., Priredio Dr Nikola P. Škerović, Beograd, 1952.

DNEVNICI, MEMOARI, PISMA, GOVORI

1. *Dnevnik Benjamina Kalaja 1868.-1875.*, obrada i komentar Dr Andrija Radenić, Beograd, Novi Sad, 1976.
2. *Dragiša Cvetković-njim samim, članci, govori, intervjui, polemike, memoari*, priredio i uredio Vidosav Petrović, Niš, 2006.
3. Đilas Milovan, „Govor na kongresu Nacionalnog komiteta Jugoslavije za odbranu mira", *Jugoslavija dosledan borac za mir*, Beograd, 1950., str. 5.
4. Đilas Milovan, „Govor u političkom komitetu GS OUN", Beograd, 1949., *Trideset dana* broj 46.-47., str. 1.
5. „Ekspoze druga Edvarda Kardelja o osnovnim zadacima spoljne politike Vlade FNRJ", *Trideset dana*, broj 58.-59., Beograd, 1950., str. 3.
6. „Ekspoze Maršala Tita o spoljnoj politici Jugoslavije -1. aprila 1946. godine", *Trideset dana*, broj 4., Beograd, 1946., str. 1.
7. „Ekspoze Maršala Tita o politici nove Vlade", *Trideset dana*, broj 2., Beograd, 1946., str. 2.
8. „Ekspoze Maršala Tita o spoljnoj politici FNRJ", *Trideset dana*, broj 16., Beograd, 1947, str. 1.
9. „Ekspoze potpredsednika Savezne vlade i ministra vanjskih poslova Edvarda Kardelja", *Trideset dana*, broj 37., Beograd, 1949., str. 12.
10. „Ekspoze predsednika Tita o spoljnoj politici", *Međunarodna politika*, broj 119., Beograd, 1955., str. 1.
11. „Iz ekspozea Maršala Tita u narodnoj skupštini FNRJ", *Trideset dana*, broj 52., Beograd, 1950., str. 1.
12. „Izjava CK KPJ od 20. juna 1948. godine upućena zasedanju Informacionog biroa", *Trideset dana*, broj 31., Beograd, 1948., str. 9.
13. „Izjava Gorana Svilanovića ministra inostranih poslova Srbije i Crne Gore na 32. zasedanju GS UNESKO-a", *Međunarodna politika*, broj 1112., Beograd, 2003., str. XIV.
14. „Izlaganje Nebojše Čovića, potpredsednika Vlade Republike Srbije na Savetu bezbednosti UN", *Međunarodna politika*, broj 1107., Beograd, 2002., str. II.
15. Fotić Konstantin, *Rat koji smo izgubili, tragedija Jugoslavije i pogreška Zapada*, memoari, Beograd, 1995.
16. „Govor Dr Aleša Beblera člana jugoslovenske delegacije na Skupštini Ujedinjenih naroda u Londonu", *Trideset dana*, broj 2., Beograd, 1946., str. 33.
17. „Govor druga Milovana Đilasa u Političkom komitetu Generalne skupštine OUN", *Trideset dana*, broj 46.-47., Beograd, 1949., str. 1.
18. „Govor Edvarda Kardelja na zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih naroda", *Trideset dana*, broj 2., Beograd, 1946., str. 27.
19. „Govor druga Edvarda Kardelja na zasedanju Generalne skupštine OUN", *Trideset dana*, broj 46., Beograd, 1949., str. 1.
20. „Govor druga Moše Pijade na drugom Kongresu KP Srbije", *Trideset dana*, broj 38., Beograd, 1949., str. 13.
21. „Govor Gorana Svilanovića ministra inostranih poslova Srbije i Crne Gore na Konferenciji o upravljanju i bezbednosti granica", *Međunarodna politika*, broj 1110., Beograd, 2003., str. XVII.

22. „Govor Gorana Svilanovića ministra inostranih poslova Srbije i Crne Gore na Konferenciji Procesa saradnje u Jugoistočnoj Evropi“, Beograd, 2003.
23. „Govor Predsednika Srbije i Crne Gore Svetozara Marovića na Samitu EU-Zapadni Balkan“, *Međunarodna politika*, broj 1110., Beograd, 2003., str. IX.
24. „Govor Predsednika Tita na Drugoj konferenciji neangažovanih zemalja“, *Jugoslovenski pregled*, broj 10., Beograd, 1964., str. 391.
25. „Govor predsednika Tita na XVIII. zasedanju Generalne skupštine UN“, *Jugoslovenski pregled*, broj 1., Beograd, 1964., str. 33.
26. „Iz ekspozea predsednika Savezne vlade Maršala Tita na Četvrtom vanrednom zasedanju Narodne skupštine FNRJ“, *Trideset dana*, broj 37., Beograd, 1949., str. 1.
27. „Iz govora Edvarda Kardelja na zasedanju Saveta ministara spoljnih poslova u Londonu“, *Trideset dana*, broj 1., Beograd, 1945., str. 19.
28. „Iz govora Dr Save Kosanovića na zasedanju Saveta ministara spoljnih poslova u Londonu“, *Trideset dana*, broj 1., Beograd, 1945., str. 28.
29. „Iz govora Dr Ljube Leontića na zasedanju Saveta ministara spoljnih poslova u Londonu“, *Trideset dana*, broj 1., Beograd, 1945., str. 33.
30. „Izjava Centralnog komiteta Komunističke parije Jugoslavije povodom rezolucije Informacionog biroa komunističkih partija o stanju u komunističkoj partiji Jugoslavije“, *Trideset dana*, broj 31., Beograd, 1948., str. 1.
31. „Izjava CK KPJ od 20. juna 1948. godine upućena zasedanju Informacionog biroa“, *Trideset dana*, broj 31., Beograd, 1948., str. 9.
32. „Izlaganje ministra spoljnih poslova Vuka Draškovića na zasedanju generalne skupštine Ujedinjenih nacija /Njujork, 22. septembar 2005./“, *Međunarodna politika*, broj 1120.-1121., Beograd, 2005.-2006., str. VI.
32. Kardelj Edvard, „Govor na Pariskoj konferenciji“, Beograd, 1947.
33. Kardelj Edvard, „Govor na zasedanju Generalne skupštine OUN“, *Trideset dana*, broj 46., Beograd, 1949., str. 1.
34. Komatina Branko, *Jugoslovensko-albanski odnosi 1979.-1983.: beleške i sećanja ambasadora*, Beograd, 1995.
35. Konstantinović Mihailo, „Politika sporazuma: dnevničke beleške 1939.-1941.“, Londonske beleške 1944.-1945., Novi Sad, 1998.
36. Mićunović Veljko, *Moskovske godine1956./1958.*, Zagreb, 1977.
37. Mićunović Veljko, *Moskovske godine 1969/1971.*, Beograd, 1984.
38. Mijatović Čedomilj, *Uspomene balkanskog diplomate*, preveo i priredio Slobodan G. Marković, Beograd, 2008.
39. Milojević Đ. Dr Milan, *Balkanska ravnoteža, sećanje kraljevog diplomate*, priredili Milena Pavlović i Milan Šećerović, Beograd, 1994.
40. Minić Miloš, *Spoljna politika Jugoslavije 1973.-1979., govori i članci*, Novi Sad, 1979.
41. „Politički referat druga Tita na Trećem kongresu Narodnog fronta Jugoslavije /devetog aprila 1949./“, *Trideset dana*, broj 41., Beograd, 1949., str. 1.
42. Popović Koča, „Ekspoze o spoljnoj politici“, *Međunarodna politika*, broj 99., Beograd, 1954., str. 1.
43. Popović Koča, „Ekspoze o spoljnoj politici FNRJ“, *Međunarodna politika*, broj 135., Beograd, 1955., str. 1.

44. Prota Mateja Nenadović, *Memoari*, Beograd, 1988.
45. Rakić Milan, *Konzulska pisma 1905.-1911.*, priredio Andrej Mitrović, Beograd, 1985.
46. „Rezolucija Petog kongresa KPJ o odnosu KPJ prema Informbirou donesena na Petom kongresu KPJ 28. jula 1948.", *Trideset dana*, broj 31., Beograd, 1948, str. 14.
47. Stanković Đorđe, *Sto govora Nikole Pašića: veština govorništva državnika*, knjige 1-2, Beograd, 2007.
48. Stojadinović Dr Milan, *Ni rat ni pakt*, Rijeka, 1970.
49. Stojadinović Dr Milan, „Spoljna politika Jugoslavije, Ekspoze u Narodnoj skupštini 9. marta 1938. godine", *XX. vek*, broj 3., Beograd, 1938., str. 38.
50. Trifunović Miloš, *Emigrantske uspomene*, Zemun, 1998.

UGOVORI[44]

1. Sporazum o primirju između srpske i turske vojske sklopljen između Karađorđa i Ibrahim Paše, 11. septembar, 1806.
2. Konvencija između srpskih ustanika i Otomanske Porte, tzv. Ičkov mir, Carigrad, 1806.
3. Sporazum o predaji Šapca i uslovima pod kojima će Srbi držati grad, Klenak 23. januar, 1807.
4. Dogovor o izlasku Sulejman-paše i ostalih Turaka koji su se nalazili u službi i u vojsci u Beogradu, i predaja grada potpuno srpskim snagama-vlastima, Beograd, 22. februar, 1807.
5. Konvencija između Srbije i Rusije Karađorđe-Pauluči 28. juna, 1807. u Negotinu
6. Ustanovljenje stalnog predstavništva Rusije kod srpskih ustanika, Beograd, druga polovina 1807.
7. Sporazum o primirju između srpske i turske vojske, paraćin 17. avgusta, 1808.
8. Sporazum između Srbije i Austrije o ekstradiciji Miloja Petrovića 13. april, 1810.
9. Sporazum kneza Miloša Obrenovića i Marašli – Ali Paše, 1815.
10. Ferman za Srbiju, jul, 1820.
11. Hatišerif /Ferman/ o povlasticama upućen knjazu srpskom Milošu 1833.
12. Sultanov ferman od 1835. kojim se srpskom narodu daje trobojni barjak, Carigrad, 1835.
13. Berat o potvrdi kneza Mihaila Obrenovića, Carigrad 22. januar, 1840.
14. Berat sultana o potvrdi vlade novoizabranog knjaza srpskog Aleksandra Karađorđevića, 22. septembar, 1842.
15. Poštanski ugovor između Srbije i Vlaške i Moldavije, 15. januar, 1850.
16. Hatišerif kojim se potvrđuju sve povlastice ranije date Srbiji, Carigrad, decembar, 1853.
17. Berat kojim se potvrđuje izbor knjaza srbskog Miloša Obrenovića od strane Sveto-Andrejske velike narodne skupštine, između 24. decembra, 1858 i 2. januara, 1859.
18. Rešenje da se Agencija Srpska u Bukureštu vospostavi, Beograd, 21. mart, 1859.
19. Konvencija između Garašanina i Ali beja o iseljenju muslimana -Turaka iz Užičkog grada u Bosnu, s tim da se grad - utvrđenje odmah raskopa, Beograd, 10. septembar, 1862.
20. Ugovor o uzajamnom izdavanju zločinaca i vojenih begunaca između Srbije i Rumunije, Bukurešt, 4. juni, 1863.
21. Telegrafska konvencija između Srbije i Austrije, 1865.
22. Ugovor o savezu između Srbije i Crne Gore 1866.
23. Srdačan sporazum između knjaza Mihaila Obrenovića i Bugarskog revolucionarnog odbora, Bukurešt, 14. januar, 1867.

---

[44] Izbor ugovora sačinjen je na osnovu publikacije *Pregled međunarodnih ugovora i drugih akata od međunarodnopravnog značaja za Srbiju /Jugoslaviju/*, I /1800-1918/, II /1918-1941/, III /1941-1965/, IV /1966-67/, V /1968-71/ i VII /1972-74/, Beograd, 1953., 1962., 1968., 1969., 1980. i 1998. Međunarodni ugovori koje je zaključila SRJ, SCG i Srbija nalaze se u Službi za međunarodnopravne poslove Ministarstva spoljnih poslova Srbije.

24. Ferman o predaji gradova /Beograda, Smedereva, Fetislama i Šapca/ na čuvanje knjazu srpskom Mihailu Obrenoviću III., 29. mart, 1867.
25. Ugovor o savezu i prijateljstvu između Srbije i Grčke sa posebnim aktom /protokolom/, 1867.
26. Ugovor o savezu protiv Turske između kneza Srbije i kneza Vlaške i Moldavije, 1868.
27. Izmene pisama između Carsko-ruskog Generalnog konzula Šiškima i Ministra inostranih dela Srbije M. Petronijevića o ukidanju konzulskog suđenja u Srbiji, Beograd, 15. i 29. aprila, i 2., 15., 16. i 27. maj 1868.
28. Vojna konvencija između Srbije i Grčke, 1868.
29. Konzularna konvencija sa Bavarskom, Berlin 25. avgust, 1870.
30. Konvencija o izdavanju zločinaca i vojenih begunaca između Srbije i Rumunije, 1870.
31. Ugovor o savezu i vojna konvencija zaključena između Srbije i Crne Gore, 1876.
32. Protokol mira zaključen između Srbije i Visoke Porte 1877.
33. Sporazum između srpske i turske vojske o predaji Niša 1877.
34. Protokol međunarodne komisije za utvrđivanje granica Srbije, sa specifikacionim sveskama o srpsko-turskoj i srpsko-bugarskoj granici i opisom granice, 22. oktobar, 1878-19. avgust, 1879.
35. Konvencija o konsulstvu i nastanjivanju između Srbije i Italije, 1880.
36. Ugovor o prijateljstvu i trgovini između Srbije i Velike Britanije, 1880.
37. Objava o predaji akreditiva novonaimenovanog ministra rezidenta Grčke, kao prvog diplomatskog predstavnika Grčke u Srbiji na dan 12. novembra, 1880.
38. Konsularna konvencija između Srbije i Austro-Ugarske sa zaključnim protokolom, 1881.
39. Konvencija o izdavanju krivaca između Srbije i Austro-Ugarske, 1881.
40. Tajna konvencija između Srbije i Austro-Ugarske, 1881.
41. Trgovinski ugovor između Srbije i Ujedinjenih Država Američkih 1881.
42. Konvencija između Njegovog visočanstva knjaza srpskog i Ujedinjenih Država Američkih, koja određuje prava, imunitete i privilegije konsularnih agenata, 1881.
43. Trgovinska i konsularna pogodba između Srbije i Holandije, 1881.
44. Konvencija o plovidbi između Srbije i Austro-Ugarske 1882.
45. Konsularna konvencija između Srbije i Nemačke 1882.
46. Deklaracija o konsulskoj konvenciji između Srbije i Francuske 1883.
47. Konsularni sporazum između Srbije i Turske 1884.
48. Konsularna konvencija između Srbije i Belgije 1885.
49. Sporazum o primirju između Kraljevine Srbije i Kneževine Bugarske 9. decembar, 1885.
50. Proklamacija o objavi rata s Kneževinom Bugarskom 2. novembar 1885.
51. Sporazum o obnovi diplomatskih odnosa između Srbije i Bugarske 1886.
52. Ukaz kojim se ustanovljavaju generalni konzulati Srbije u Skoplju i Solunu u Turskoj, 1887.
53. Konvencija o nastanjivanju i konsulstvu između Srbije i Švajcarske 1888.
54. Protokol o Sporazumu između Srbije i Austro-Ugarske o produženju važnosti tajne konvencije od 16. juna, 1881. sa svim dodacima, 1889.
55. Obznana Ministra inostranih dela da je otvoren Srpski konzulat u Bitolju, 1889.

56. Ukaz o ustanovljenju Konzulata Srbije u Prištini u Turskoj 1889.
57. Konsularna konvencija između Srbije i Turske sa deklaracijom 1896.
58. Ugovor o uzajamnom izdavanju krivaca Srbije i Velike Britanije 1900.
59. Konvencija o izdavanju krivaca zaključena između Kraljevine Srbije i Ujedinjenih Američkih Država 1901.
60. Ugovor o prijateljstvu i savezu između Srbije i Bugarske 1912.
61. Vojna konvencija između Srbije i Grčke 1913.
62. Ugovor o miru s Turskom 1913.
63. Ugovor o savezu između Srbije i Grčke 1913.
64. Ugovor o miru sa Bugarskom 1913.
65. Ugovor o miru između Srbije i Turske 1914.
66. Konkordat između Srbije i Svete Stolice u Rimu 1914.
67. Ultimatum Austrije Srbiji povodom Sarajevskog atentata 23. juli, 1914. Odgovor Srpske vlade na ultimatum 25. jul, 1914. Nota Austro-ugarske vlade na odgovor Srpske vlade 27. jul, 1914.
68. Objava rata Austro-Ugarske Srbiji 15. jul, 1914.
69. Prekid diplomatskih odnosa Srbije sa Nemačkom 22. i 24. jul, 1914.
70. Prestanak važenja svih sporazuma sa Turskom kao i ugovora o miru od 1. marta, 1914., Niš 1915.
71. Konstatacija ratnog stanja između Srbije i Bugarske 15. oktobar, 1915.
72. Rapalski ugovor između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije, Rapalo 12. novembra, 1920.
73. Defanzivna konvencija između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Čehoslovačke Republike 1920.
74. Konvencija o odbambenom savezu između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Rumunije 1921.
75. Konvencija kojom se utvrđuje definitivni Statut Dunava, sa završnim protokolom 1921.
76. Ugovor o Savezu između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Čehoslovačke 1922.
77. Pakt prijateljstva i srdačne saradnje između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije 1924.
78. Sporazum o Rijeci između Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije sa prilozima A i B. 1924.
79. Konvencija o nastanjivanju i konsularnoj službi između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Arbanske Republike sa završnim protokolom 1926.
80. Ugovor o miru i prijateljstvu između Kraljevine Srba, Hravat i Slovenaca i Turske Republike 1926.
81. Protokol o određivanju granice srpsko-hrvatsko-slovenačke i Albanske sa 10. priloga, Firenca, 1926.
82. Pakt o prijateljstvu i srdačnoj saradnji između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Poljske 1926.
83. Ugovor o prijateljskom sporazumevanju između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Francuske 1927.
84. Protokol A. između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o primeni Sporazuma o Srpskoj slobodnoj zoni u Solunu 1928.

85. Ugovor o prijateljskom raspravljanju spornih pitanja /koncilijaciji/ između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Sjedinjenih Američkih Država, 1929.
86. Konvencija konzularna i o nastanjivanju sa protokolom potpisivanja između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Francuske Republike, 1929.
87. Dopunski sporazum Ugovoru o savezu i prijateljstvu Male atante, 1930.
88. Pakt o organizaciji Male Atante, 1933.
89. Konvencija o definiciji napadača sa prilogom uz član III. konvencije, London, 1933.
90. Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine belim robljem, Ženeva, 1933.
91. Ugovor o prijateljstvu, o nenapadanju, o sudskom raspravljanju, o arbitraži i o konsolidaciji između Kraljevine Jugoslavije i Republike Turske, 1933.
92. Pakt o nenapadanju i o koncilijaciji 1934.
93. Pakt Balkanskog sporazuma sa dodatnim protokolom, Atina, 1934.
94. Ugovor o prijateljstvu između Jugoslavije i Bugarske, 1937.
95. Politički sporazum između Jugoslavije i Italije, 1937.
96. Konvencija o sprečavanju i suzbijanju terorizma, Ženeva, 1937.
97. Konvencija o stvaranju međunarodnog krivičnog suda, Ženeva, 1937.
98. Sporazum o nenapadanju između Bugarske i Balkanskog sporazuma, Solun, 1938.
99. Ugovor o trgovini i plovidbi između Kraljevine Jugoslavije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika sa dopunskim protokolom, Moskva, 11. maj, 1940.
100. Ugovor o prijateljstvu između Kraljevine Jugoslavije i Kraljevine Mađarske 1940.
101. Razmena nota između ministara inostranih poslova Nemačkog Rajha i Kraljevine Italije i Pretsednika Vlade Kraljevine Jugoslavije o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu, Beč 25. mart, 1941.
102. Ugovor o prijateljstvu i nenapadanju između Kraljevine Jugoslavije i Saveza Socijalističkih Sovjetskih Republika, Moskva 5. aprila, 1941.
103. Sporazum Vrhovnog komandanta NOV i POJ Maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, i Vrhovne komande savezničkih snaga na Sredozemlju o pružanju pomoći Jugoslaviji, 1945.
104. Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i posleratnoj saradnji između Jugoslavije i SSSR, 1945.
105. Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između FNRJ i Albanije, 1946.
106. Ugovor o miru sa Bugarskom, 1947.
107. Ugovor o miru sa Italijom, 1947.
108. Ugovor o miru sa Mađarskom, 1947.
109. Ugovor o miru sa Rumunijom, 1947.
110. Ugovor o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći između Jugoslavije i Bugarske, 1947.
111. Ugovor o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći između Jugoslavije i Rumunije, 1947.
112. Sporazum o vojnoj pomoći SAD Vladi Jugoslavije, 1951.
113. Ugovor o prijateljstvu i saradnji između FNRJ, Kraljevine Grčke i Republike Turske, 1953.

114. Balkanski pakt: Ugovor o savezu, političkoj saradnji i uzajamnoj pomoći između Jugoslavije, Grčke i Turske, 1954.
115. Memorandum o saglasnosti između vlada Italije, Ujedinjenog Kraljevstva, SAD i Jugoslavije o Slobodnoj teritoriji Trsta, 1954.
116. Beogradska deklaracija Vladi Jugoslavije i SSSR ,1955.
117. Ugovor između SFRJ i Italije, Osimo, 1973.
118. Dejtonski sporazum i Opšti sporazum o miru u Bosni i Hercegovini, Dejton, 1995.
119. Ponovno uspostavljanje diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država /kopije pisama i nota/, 2000.
120. Okvrni sporazum između SRJ i Evropske komisije, 2000.
121. Sporazum između savezne vlade Savezne republike Jugoslavije i vlade Republike Slovenije o uspostavljanju diplomatskih odnosa, 2000.
122. Protokol o uspostavljanju diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, 2000.
123. Memorandum o razumevanju između savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Organizacije za Evropsku bezbednost i saradnju /OEBS/ o uspostavljanju misije OEBS-a u Saveznoj republici Jugoslaviji, 2001.
124. Zajednički dokument SRJ-UNMIK, Pismo o namerama, 2001.
125. Memorandum o razumevanju između SR Jugoslavije i Saveta Evrope /kojim se reguliše status Misije SE u SRJ/, 2002.
126. Sporazum o uspostavljanju diplomatskih odnosa između SCG i San Marina /razmena nota od 14.02.2002. i od 30.07.2002./, 2002.
127. Sporazum između SV SRJ i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina, 2002.
128. Razmena Pisama Ministarstva inostranih poslova SR Jugoslavije i Meksika o sukcesiji bilateralnih ugovora, 2002.
129. Sporazum o vazdušnim putevima za potrebe misija NATO preko teritorije SRJ sa tehničkim aneksom, 2002.
130. Sporazum o sukcesiji bilateralnih ugovora sa Švedskom, 2003.
131. Razmena nota između Savezne Republike Jugoslavije i Malezije o ponovnom uspostavljanju diplomatskih odnosa, 2003.
132. Sporazum između Saveta ministara SCG i vlade Republike Francuske o sukcesiji bilateralnih ugovora zaključenih između SFRJ i Francuske, 2003.
133. Konsolidacija ugovornog stanja sa Norveškom razmenom nota, nota ambasade Kraljevine Norveške od 29. maja, 2003. godine i note ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije od 29. maja, 2003. godine.
134. Sporazum između SM SCG i vlade Kraljevine Danske o sukcesiji ugovora zaključenih između SFRJ i Kraljevine Danske, 2003.
135. Sporazum između SCG Republike Mađarske o zaštiti mađarske nacionalne manjine koja živi u SCG i srpske manjine koja živi u Republici Mađarskoj, 2003.
136. Sporazum o statusu kancelarije UNMIK u Beogradu /zaključen razmenom pisama između Generalnog podsekretara za mirovne operacije Jean Marie Guehenno, od 23.12.2003. i šefa misije SCG pri UN Dejana Sahovića od 24.12.2003./, 2003.

137. Razmena pisama o razumevanju o tranzitu jedinica EUFOR, njihovog osoblja, vozila i vazduhoplova preko teritorije Srbije i Crne Gore, 2005.
138. Sporazum između Saveta Ministara Srbije i Crne Gore i vlade Narodne republike Kine o sukcesiji bilateralnih sporazuma između Socjalističke federativne republike Jugoslavije i Narodne republike Kine zaključenih u periodu od 1955. godine do 27. aprila, 1992. godine, 2006.
139. Protokol o uspostavljanju diplomatskih odnosa između Republike Srbije i Republike Crne Gore, 2006.
140. Okvirni dokument Partnerstvo za mir, 2006.
141. Zajedničko saopštenje o uspostavljanju diplomatskih odnosa između Republike Srbije i Ujedinjenih Arapskih Emirata, 2007.
142. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Srbije, 29.04.2008.
143. Memorandum o razumevanju između Vlade Republike Srbije i Vlade Ujedinjenog Kraljestva Velike Britanije i Severne Irske o Saradnji u oblasti odbrane, 2009.
144. Memorandum o razumevanju izmeđuVlade Republike Srbije i Vlade Kraljevine Belgije, 2009.
145. Memorandum o razumevanju između Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije i Ministastva inostranih poslove Republike Slovačke o saradnji u okviru programa Partnerstvo za mir, 2009.
146. Zajednička deklaracija o otpočnjanju strateškog partnerstva između Republike Srbije i Republike Italije, 2009.
147. Memorandum o razumevanju između Vlade Republike Srbije i Generalnog sekretarijata organizacije američkih država, 2010.
148. Sporazum o međuparlamentarnoj saradnji između Narodne skupštine Republike Srbije i Državne Dume federalne skupštine Ruske Federacije, 2010.

LITERATURA

1. Aćimović Dr Ljubivoje, „Politika SAD prema Jugoslaviji i Srbiji“, Međunarodna politika, broj 998.-1000., Beograd, 1991, str. 13.
2. Ajt Dr Hansjerg, „Nemačko-jugoslovenski odnosi“, Međunarodna politika, broj 914., Beograd, 1988., str. 11.
3. Aktuelna pitanja spoljne politike, Beograd, 2007.
4. Aleksić - Pejković Dr Ljiljana, Odnosi Srbije sa Francuskom i Engleskom 1903-1914., Beograd, 1965.
5. Aleksić - Pejković Dr Ljiljana, Politika Italije prema Srbiji do 1870. godine, Beograd, 1970.
6. Aleksić Dr Ljiljana, Stav Francuske prema Srbiji za vreme druge Vlade kneza Miloša i Mihaila /1858.-1868./, Beograd, 1958.
7. Aleksić Ljiljana, „Šta je dovelo do stvaranja „Narčetanija““, Istorijski pregled, broj 2., Beograd, 1954, str. 68.
8. Aleksić Ljiljana, „Tajna konvencija iz 1881. kao okvir austrofilske politike Kralja Milana“, Istorijski pregled, broj 1., Zagreb, 1960., str. 34.
9. Altman Gavro, Jugoslavija u savremenom svetu, Beograd, 1959.
10. Amon Leo, „Francuska i Jugoslavija-Duboki koreni francuskih veza sa Srbijom i drugim Južnim Slovenima“, Međunarodna politika, broj 930., Beograd, 1989., str. 28.
11. Antić Čedomir, Kratka istorija Srbije 1804.-2004., Beograd, 2004.
12. Antić Čedomir, Velika Britanija i Krimski rat /1853.-1856./ neutralnost kao nezavisnost, Beograd, 2004.
13. Antonijević Vojislav, „Srbija, Bugarska i Mađedonsko pitanje. Ruski pokret: njegov politički karakter“, Delo, knjiga 38., sv. 1., Beograd, 1906., str. 243.
14. Antonijević Vojislav, „Srbija i Austro-Ugarska“, Delo, knjiga 38., sv. 1., Beograd, 1906., str. 121.
15. Antonijević Vojislav, „Srbija i Engleska. Ruski pokret: njenova sankcija i posledice“, Delo, knjiga 38., sv. 1., Beograd, 1906., str. 378.
16. Avakumović G. Mirko, Prekid diplomatskih odnosa između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Albanije 1927., Beograd, 1934.
17. Avramovski Dr Živko, Balkanska antanta /1934.-1940./, Beograd, 1986.
18. Avramovski Dr Živko, „Jugoslovensko - rumunski odnosi u vreme Rajnske krize 1936.“, Istorijski glasnik, broj 1.-2., Beograd, 1979., str. 135.
19. Avramovski Dr Živko, „Stav jugoslovenske vlade prema Minhenskom sporazumu“, Zbornik: Minhenski dogovor i jugoslovenskite i čehoslovačkite narodi, Skoplje, 1980., str. 46.
20. Barker Elizabeth, „Državni udar u Beogradu i Britanci - vojni puč 27. ožujka 1941.“, Časopis za suvremenu povijest, broj 1., Zageb, 1981., str. 7.
21. Bartoš Dr Milan, „Jugoslavija i Francuska u prošlosti“, Međunarodna politika, broj 46., Beograd, 1956., str. 3.
22. Bartoš Dr Milan, „Međunarodna politika Jugoslavije“, Trideset dana, broj 51., Beograd, 1950., str. 18.

23. Batakovic T. Dr Dušan, Dečansko pitanje, drugo dopunjeno izdanje, Beograd, 2007.
24. Batakovic T. Dr Dušan, „Francuska politika prema Jugoslaviji 1991-1996. - inicijative, ograničenja, perspektive“, Međunarodni problemi, broj 1., Beograd, 1997., str. 131.
25. Batakovic T. Dr Dušan, „Francuski uticaj u Srbiji 1835-1914.: četiri generacije „parizlija““, Zbornik Matice Srpske za istoriju, knjiga 56., Novi Sad, 1997., str. 73.
26. Batakovic T. Dr Dušan, Kosovo i Metohija i srpsko-arbanaški odnosi, drugo dopunjeno izdanje, Beograd, 2006.
27. Batakovic T. Dr Dušan, Kosovo i Metohija istorija i ideologija, drugo dopunjeno izdanje, Beograd, 2007.
28. Bebler Dr Aleš, „Jugoslavija i Evropa“, Međunarodna politika, broj 107., Beograd, 1954., str. 5.
29. Bebler Dr Aleš, „Jugoslovensko-italijanski odnosi i pitanje Trsta“, Naša stvarnost, broj 10., Beograd, 1953., str. 3.
30. Bebler Dr Aleš, „Saradnja Indije i Jugoslavije“, Međunarodna politika, broj 114., Beograd, 1955., str. 5.
31. Bebler Dr Aleš, Za pravdene granice Nove Jugoslavije, Beograd, 1949.
32. Bekić Darko, Jugoslavija u hladnom ratu: Odnosi sa velikim silama 1949-1955., Zagreb, 1988.
33. Benko Dr Vlado, „Ideologija i spoljna politika“, Međunarodni problemi, broj 2., Beograd, 1972., str. 9.
34. Bernadić Dragan, „Razvoj odnosa između SFRJ i SAD“, Međunarodna politika, broj 672., Beograd, 1978., str. 7.
35. Biber Dušan, „Pregled izvora za pitanje jugoslovensko - nemačkih odnosa 1933.-1941.“, Jugoslovenski istorijski časopis, broj 2., Beograd, 1963., str. 37.
36. Biber Dušan, Tito - Churchill strogo tajno, Zagreb, 1981.
37. „Bilateralni odnosi u 1961.“, Jugoslovenski pregled, broj 3., Beograd, 1962., str. 141.
38. Bjelajac Dr Mile, „Nedićev memorandum generalu Ajzenhaueru maja, 1945.“, Tokovi istorije, broj 1.-2., Beograd, 2005., str. 211.
39. Bjelajac Dr Mile, Obradović Dr Marija, „Prilog za istoriju odnosa SFRJ-SAD, Američki zapisnik sa razgovora Tito - Ford 4. avgust, a 1975. u Beogradu“, Tokovi istorije, broj 3- 4., Beograd, 2003., str. 133.
40. Blagojević Dušan, „Balkanski sporazum i Atlanski pakt“, Naša stvarnost, broj 4., Beograd, 1953., str. 51.
41. Boban Ljubo, „Memorandum Terncea Shonea o vanjskoj politici Jugoslavije na početku Drugog svjetskog rata“, Časopis za suvremenu povijest, broj 2., Zagreb, 1975., str. 133.
42. Bogdanović Dimitrije, Knjiga o Kosovu, Beograd, 1986.
43. Bogetić Dr Dragan, „Članstvo Jugoslavije u Balkanskom savezu i NATO pakt“, Istorija XX. veka broj 2., Beograd, 1991., str. 65.
44. Bogetić Dr Dragan, Jugoslavija i Zapad 1952-1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u, Beograd, 2000.
45. Bogetić Dr Dragan, Koreni jugoslovenskog opredelenja za nesvrstanost, Beograd, 1990.

46. Bogetić Dr Dragan, „Odnosi Jugoslavije sa Zapadom i Tršćansko pitanje 1948.-1954.“, Istorija 20. veka, broj 1., Beograd, 1994., str. 123.
47. Bogetić Dr Dragan, „Odnosi Jugoslavije sa Zapadom u senci Suecke krize“, Arhiv, broj 1.-2., Beograd, 2003., str. 110.
48. Bogetić Dr Dragan, „Reakcija Zapada na proces jugoslovensko - sovjetskog približavanja 1955.-1957.“, Istorija 20. veka, broj 3., Beograd, 2003., str. 161.
49. Bogunović Branko, Šta je Balkanski savez, Beograd, 1954.
50. Bogunović Nebojša, Srpsko - crnogorska razmeđa: dva veka odnosa Srbije i Crne Gore, Beograd, 2008.
51. Borozan Dr Đorđe, „Jugoslovensko - britanski odnosi 1948-1952.“, Istorija XX. veka, broj 2., Beograd, 2000., str. 67.
52. Borozan Dr Đorđe, „Koncept “Velike Albanije“ u jugoslovensko - albanskim odnosima“, Međunarodna politika, broj 1031., Beograd, 1995., str. 10.
53. Borozan Dr Đorđe, Velika Albanija porijeklo - ideje-praksa, Beograd, 1995.
54. Branković Branko, „NATO, jugoslovenska kriza i UN“, Međunarodna politika, broj 1026., Beograd, 1994., str. 1.
55. Brezarić Dr J., „Bogata diplomatska aktivnost Jugoslavije“, Međunarodna politika, broj 515., Beograd, 1971., str. 5.
56. Brezarić Dr J., „Sjedinjene Američke Države i Jugoslavija“, Međunarodna politika, broj 662., Beograd, 1977., str. 8.
57. „Brionski dokument - Zajednička izjava Tita, Nasera i premijera Nehrua“, Međunarodna politika, broj 152 - 153., Beograd, 1956., str. 1.
58. Budisavljević Srđan, Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1958.
59. Bulajić M. K., Pitanje Trsta u svjetlosti novih događaja, Beograd, 1959.
60. Bulajić Dr Milan, Razbijanje jugoslovenske države 1991/1992. zločin protiv mira, Beograd, 1994.
61. Bulajić Dr Milan, „Uspostavljanje diplomatskih odnosa između Knjaževine Srbije i Sjedinjenih Američkih Država 1881. godine“, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, broj 1.-3., Beograd, 1981., str. 185.
62. Bulajić Dr Radoslav, „SR Jugoslavija i Evropska unija“, Međunarodna politika, broj 1052., Beograd, 1997., str. 10.
63. Bulatović Mr Momir, „Doprinos SR Jugoslavije razvoju dobrosusedskih odnosa u Jugoistočnoj Evropi“, Međunarodna politika, broj 1073., Beograd, 1998, str. 6.
64. Buzećan D., „Rapalski diktat“, Trideset dana, broj 10., Beograd, 1946., str. 77.
65. Cvijić Dr Jovan, Aneksija Bosne i Hercegovine i srpski problem, Beograd, 1908.
66. Cvijić Jovan, Balkanski rat i Srbija, Beograd, 1912.
67. Cvrlje Vjekoslav, Vatikan u suvremenom svijetu, Zagreb, 1980.
68. Četvrta Balkanska konferencija, Beograd, 1934.
69. Čubrilović Vasa, Ćorović Dr Vladimir, Srbija od 1858. do 1903.,Beograd, 1936.
70. Čulinović Dr Ferdo, Dokumenti o Jugoslaviji, Zagreb, 1968.
71. Čulinović Dr Ferdo, Jugoslavija između dva rata I., Zagreb, 1961.
72. Čulinović Dr Ferdo, Jugoslavija između dva rata II., Zagreb, 1961.
73. Čulinović Dr Ferdo, Slom stare Jugoslavije, Zagreb, 1958.
74. Čulinović Dr Ferdo, Stvaranje nove jugoslavenske države, Zagreb, 1959.
75. Ć. Ć., „Konzulati i spoljna politika“, Nova Evropa, knjiga V. broj 1., Zagreb,1922., str. 12.

76. Ć., „Naša spoljna politika“, Nova Evropa, knjiga V., broj 1., Zagreb, 1922., str. 1.
77. Ć., „Spoljna politika G. Marinkovića“, Nova Evropa, knjiga XVII., broj 10.-11., Zagreb, 1928., str. 357.
78. Ć., „Vatikan i Jugoslavija“, Nova Evropa, knjiga XVIII., broj 3., Zagreb, 1928., str. 73.
79. Ćirković K. Dr Stevan, „Zaključenje konkordata sa Vatikanom“, Novi Život, broj XV., Beograd, 1925., str. 33.
80. Ćorović Vladimir, Diplomatska prepiska Kraljevine Srbije, knjiga 1., 1. januar 1902.-1. juna 1903., Beograd, 1933.
81. Ćorović Vladimir, „Misija Andre Đorđevića u Beču 1903. godine“, Srpski Književni Glasnik knjiga XLII., broj 7., Beograd, 1934., str. 531.
82. Ćorović Vladimir, Odnosi Srbije i Austro - Ugarske u XX veku, Beograd, 1992.
83. Ćorović Vladimir, Velika Srbija, Beograd, 1990.
84. Dedijer Vladimir, Interesna sfere, Beograd, 1980.
85. Dedijer Vladimir, Jugoslavija od Versaja do Pariza, Beograd, 1947.
86. Dedijer Vladimir, Jugoslovensko - albanski odnosi, Beograd, 1949.
87. Dedijer Vladimir, Pariska konferencija, Beograd, 1947.
88. Dedijer Vladimir, „SSSR, Jugoslavija i Albanija“, Trideset dana, broj 70 -71., Beograd, 1951., str. 4.
89. Dedijer Vladimir, Vatikan i Jasenovac, Beograd, 1987.
90. Diplomatija 1834 -2005., bibliogtafija, priredio Dr Đorđe N. Lopičić, Beograd, 2006.
91. Diplomatija, zbornik radova, priredio Dr Đorđe N. Lopičić, Beograd, 2006.
92. Drobac Rade, Međunarodni položaj Srbije i Crne Gore, strategija spoljne politike Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005., str. 107.
93. Druga Balkanska konferencija, Beograd, 1935.
94. Dubravčić N., Jugoslavija i zemlje Latinske Amerike, Beograd, 1959.
95. Dučić Jovan, Sporna pitanja Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1990.
96. Durković - Jakšić Dr Ljubomir, Srbija i Vatikan, Kragujevac, 1990.
97. Đilas Milovan, Razgovori sa Staljinom, Beograd, 1990.
98. Đilas Milovan, „Sa čim Jugoslavija izlazi pred mirovnu konferenciju“, Trideset dana, broj 5.-6., Beograd, 1946., str. 1.
99. Đorđević Dr Dimitrije, Carinski rat Austro-Ugarske i Srbije 1906 -1911., Beograd, 1962.
100. Đorđević Dimitrije, Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912., Beograd, 1956.
101. Đorđević Dr Dimitrije, Milovan Milovanović, Beograd, 1962.
102. Đorđević Dimitrije, „Milovanović i Izvoljski u Karlsbadu 1908. godine“, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, broj 3., Beograd, 1960., str. 540.
103. Đorđević Dimitrije, Nacionalne revolucije balkanskih naroda 1804 -1914., Beograd, 1995.
104. Đorđević Dimitrije, Ogledi iz novije balkanske istorije, Beograd, 1989.
105. Đorđević Dimitrije, „Pašić i Milovanović na pregovorima za Balkanski savez 1912. godine“, Istorijski časopis, knjiga IX -X., Beograd, 1960., str. 467.
106. Đorđević Dimitrije, Portreti iz novije srpske istorije, Beograd, 1997.
107. Đorđević Dimitrije, „Srbija i Habsburška monarhija - uzroci sukoba“, Istorijski glasnik, I., Beograd, 1969., str. 31.

108. Đorđević Vladan, Prilozi za istoriju spoljne politike nove srpske države, Beograd, 1890.
109. Đorđević Dr Vladan, Srbija i Grčka 1891., Beograd, 1923.
110. Đorđević Dr Vladan, Srbija i Turska /Jildiz-Porta-Fanar/ 1894.-1897., Beograd, 1928.
111. Đorđević Dr Vladan, Srbija na Berlinskom kongresu, drugo izdanje, Beograd, 1890.
112. Đorđević Života, „Slučaj engleskog konzula Fonblanka 1858.“, Istorijski glasnik, broj 1.-2., Beograd, 1978., str. 113.
113. Đukanović Dr Dragan, „Spoljnopolitički prioriteti Republike Srbije u bilateralnim i multilateralnim odnosima sa susedima“, Elementi strategije spoljne politike Srbije, Beograd, 2008., str. 85.
114. Đukić Ilija, „Jugoslavija i KEBS“, Međunarodna politika, broj 1030., Beograd, 1995., str. 7.
115. Đukić Ilija, „Svet i jugoslovenska kriza“, Međunarodna politika, broj 1009.-1011., Beograd, 1992., str. 1.
116. Đuretić Veselin, Saveznici i jugoslovenska ratna drama: Između nacionalnih i ideoloških izazova, 1., Beograd, 1992.
117. Đuretić Veselin, Saveznici i jugoslovenska ratna drama: Između nacionalnih i ideoloških izazova, 2., Beograd, 1992.
118. Elementi strategije spoljne politike Srbije, priredili Dr Edita Stojić - Karanović i Mr Slobodan Janković, Beograd, 2008.
119. Evropa i srpska revolucija 1804 -1815., urednik Čedomir Popov, Novi Sad, 2004.
120. Iz istorije Jugoslavije 1918 -1945., zbornik predavanja, Beograd, 1958.
121. Gavrilović Mihailo, Iz novije srpske istorije, Beograd, 1926.
122. Gavrilović Dr Mih., Miloš Obrenović, knjiga prva /1813 -1820./, Beograd, 1908.
123. Gavrilović Dr Mih., Miloš Obrenović, knjiga druga /1821 -1826./, Beograd, 1909.
123. Gavrilović Dr Mih., Miloš Obrenović, knjiga treća /1827 -1835./, Beograd, 1912.
125. Gligorijević Dr Branislav, Kominterna i jugoslovensko i srpsko pitanje, Beograd, 1992.
126. Gligorijević Dr Branislav, Kralj Petar II. Karađorđević u vrtlogu britanske politike ili kako je ukinuta monarhija u Jugoslaviji, Beograd, 2001.
127. Glišić Dr Venceslav, „Saveznici i Jugoslavija 1941 -1945.“, Međunarodna politika, broj 1032., Beograd, 1995., str. 6.
128. Gregorić Danilo, Samoubistvo Jugoslavije, Beograd, 1942.
129. Grol Milan, Londonski dnevnik 1941 -1945., Beograd, 1990.
130. Hercigonja Dunja, „Spoljnopolitički položaj Srbije i Ruska revolucija 1905 -1907.“, Istorijski glasnik, broj 1.-2., Beograd, 1979., str. 101.
131. Hercigonja Dr Dunja, Velika Britanija i spoljnopolitički položaj Jugoslavije 1929 -1933., Beograd, 1987.
132. Hoptner Jakob, Jugoslavija u krizi 1934 -1941., Rijeka, 1972.
133. Hornjak Arpad, „Jugoslovensko-mađarski diplomatski odnosi 1918 -1927.“, Istorija 20. veka, broj 2., Beograd, 2003., str. 77.
134. Hribar Alfons, Jugoslovensko-talijanski odnosi od sarajevske tragedije do Društva naroda, Zagreb, 1928.

135. Inostrani, „Još jedan neuspeh u spoljnoj politici“, Srpski Književni Glasnik, broj 7., Beograd, 1921., str. 549.
136. Inostrani, „Naš sporazum sa Italijom“, Srpski Književni Glasnik, knjiga I., broj 7., Beograd, 1920., str. 552.
137. Inostrani, „Nemar za spoljna pitanja“, Srpski Književni Glasnik, knjiga II., broj 7., Beograd, 1921., str. 543.
138. Inostrani, „Ugovor o miru sa Mađarskom“, Srpski Književni Glasnik, knjiga I., broj 4., Beograd, 1920., str. 303.
139. Inostrani, „Vladin ekspoze o spoljnjoj politici“, Srpski Književni Glasnik, knjiga V., broj 4., Beograd, 1922., str. 302.
140. Inostrani, „Ženeva i Marselj“, Srpski Književni Glasnik, knjiga XLIV., broj 1., Beograd, 1935., str. 75.
141. Ivić Dr Aleksa, „Prvi međunarodni odnosi obnovljene Srbije“, Spomenica Dolencu, Kreku, Kušelju o šezdesetogodišnjici njihova života, Ljubljana, 1936., str. 177.
142. Jakšić Dr Grgur, Evropa i vaskrs Srbije /1804 -1834./, Beograd, 1933.
143. Jakšić Grgur, „Istorija „Tajne konvencije““, Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga IX., broj 3., Beograd, 1924., str. 176.
144. Jakšić Grgur, Iz novije srpske istorije: abdikacija kralja Milana i druge rasprave, Beograd, 1953.
145. Jakšić Dr Grgur, Dr Dragoslav Stranjaković, Srbija od 1813. do 1958., Beograd, 1937.
146. Jakšić Grgur, Vučković J. Vojislav, Spoljna politika Srbije za vlade kneza Mihaila /Prvi Balkanski savez/, Beograd, 1963.
147. Janković Dr Dragoslav, Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine, Beograd, 1967.
148. Janković Dr Dragoslav, Srbija i jugoslovensko pitanje 1914 -1915., Beograd, 1973.
149. Janković Dr Dragoslav, Srpska država Prvog ustanka, Beograd, 1984.
150. Janković Zorica, Put u Carigrad: knez Mihailo, predaja gradova i odlazak Turaka iz Srbije, Beograd, 2006.
151. Jelenić Đurđe, Nova Srbija i Jugoslavija, Beograd, 1923.
152. Jeremić Vuk, „Spoljna politika Srbije“, Međunarodna politika, broj 1125 -1126., Beograd, 2007., str. 3.
153. Jevtić Bora, Međunarodna uloga nesvrstanosti, Beograd, 1976.
154. Joksimović Aleksandra, Srbija i SAD bilateralni odnosi u tranziciji, Beograd, 2007.
155. Jovanović Jadranka, Jugoslavija u Organizaciji Ujedinjenih nacija /1945 -1953./, Beograd, 1985.
156. Jovanović M. Jovan, Borba za narodno ujedinjenje 1903 -1908., Beograd, 1938.
157. Jovanović M. Jovan, Borba za narodno ujedinjenje 1914 -1918., Beograd, 1939.
158. Jovanović M. Jovan, „Deset godina spoljne politike“, Srpski književni glasnik, knjiga XXIX., broj 1., Beograd, 1930., str. 68.
159. Jovanović M. Jovan, Diplomatska istorija Nove Evrope 1918 -1938., knjiga I., Beograd, 1938.
160. Jovanović M. Jovan, Diplomatska istorija Nove Evrope 1918 -1938., knjiga II., Beograd, 1939.

161. Jovanović M. Jovan, „Naš bilans spoljne politike“, Srpski književni glasnik, knjiga XXIII., broj 1., Beograd, 1928., str. 150.
162. Jovanović M. Jovan, „Naša spoljna politika“, Srpski Književni Glasnik, knjiga VII., broj 6., Beograd, 1922., str. 471.
163. Jovanović M. Jovan, „Naša spoljna politika u 1928.“, Srpski Književni Glasnik, knjiga XXVI., broj 1., Beograd, 1929., str. 67.
164. Jovanović M. Jovan, „Pregled naše spoljne politike od kraja 1920. do početka 1922.“, Srpski Književni Glasnik, knjiga V., broj 2., Beograd, 1922., str. 142.
165. Jovanović M. Jovan, „Pregled spoljne politike u 1922.“, Srpski Književni Glasnik knjiga VIII., broj 2., Beograd, 1923., str. 149.
166. Jovanović M. Jovan, „Pregled spoljne politike u 1923. godini“, Srpski Književni Glasnik knjiga XI., broj 1., Beograd, 1924., str. 68.
167. Jovanović M. Jovan, Stvaranje zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, knj. I., Beograd, 1928.
168. Jovanović M. Jovan, Stvaranje zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, knj. II., Beograd, 1929.
169. Jovanović M. Jovan, Stvaranje zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, knj. III., Beograd, 1930.
170. Jovanović M. Jovan, „Vladina izlaganja o spoljnoj politici. Neuspeh u Ženevi“, Srpski Književni Glasnik, knjiga XVUII., broj 7., Beograd, 1926., str. 542.
171. Jovanović M. Jovan, „Vladina reč o spoljnoj politici“, Srpski Književni Glasnik knjiga VI., broj 8., Beograd, 1922., str. 627.
172. Jovanović M. Jovan, „Vladino saopštenje o spoljnoj politici. Turska“, Srpski Književni Glasnik, knjiga VIII., broj 7., Beograd, 1923., str. 540.
173. Jovanović Slobodan, Druga vlada Miloša i Mihaila, Beograd, 1922.
174. Jovanović Slobodan, Spoljna politika u XIX veku, Beograd, 1901.
175. Jovanović Vladislav, „Državna zajednica Srbije i Crne Gore i spoljna politika“, Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, Beograd, 2003., str. 25.
176. Jovanović Vladislav, „Međunarodni položaj Srbije i Crne Gore i strategija njene spoljne politike“, Strategija spoljne politike Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005., str. 7.
177. Jovanović Vladislav, Rat koje se mogao izbeći, Beograd, 2008.
178. Jovanović Vladislav, „Spoljna politika Srbije“, Međunarodni položaj i spoljna politika Srbije, Beograd, 2009., str. 20.
179. Jovanović Živadin, „Čvrsta opredeljenost SR Jugoslavije za doslednu primenu Dejtonskog sporazuma“, Međunarodna politika, broj 1075., Beograd, 1998., str. 1.
180. Jovanović Živadin, „Elementi spoljno - političke strategije“, Strategija spoljne politike Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005., str. 29.
181. Jovanović Živadin, „Evropa na Balkanu i Balkan u Evropi-Podizanje multilateralne saradnje na viši nivo“, Međunarodna politika, broj 1068 -69., Beograd, 1998., str. 2.
182. Jovanović Živadin, „Evropska dimenzija spoljne politike Jugoslavije“, Međunarodna politika, broj 1074., Beograd, 1998., str. 1.
183. Jovanović Živadin, „Kosovo i Metohija integralni deo Republike Srbije“, Međunarodna politika, broj 1066., Beograd, 1998., str. 1.

184. Jovanović Živadin, „Normalizacija odnosa sa bivšim jugoslovenskim republikama prioritet spoljne politike SR Jugoslavije“, Međunarodna politika, broj 1045., Beograd, 1996., str. 5.
185. Jovanović Živadin, „Opredeljenost SR Jugoslavije za mirno rešenje pitanja Kosova i Metohije-mere za suzbijanje terorizma i normalizacije života na Kosovu i Metohiji“, Međunarodna politika, broj 1072., Beograd, 1998., str. 1.
186. Jovanović Živadin, „Spoljna politika Srbije: Stubovi unutar, ne van Srbije“, Međunarodni položaj i spoljna politika Srbije, Beograd, 2009., str. 7.
187. Jugoslavija dosledan borac za mir, Beograd, 1950.
188. Jugoslavija u svetu. Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije 1941 -1969., Beograd, 1970.
189. Jugoslovenska država 1918.-1998., zbornik radova sa naučnog skupa, Beograd, 1999.
190. Jugoslovenske vlade u izbjeglištvu 1941 -1943., dokumenti, priredio Bogdan Krizman Zagreb, 1981.
191. Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1943 -1945., dokumenti, priredio Branko Petranović, Zagreb, 1981.
192. Jugoslovensko-britanski odnosi, Beograd, 1988.
193. Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX. veku, knj. 1., Beograd, 1980.
194. Jugoslovensko-bugarski odnosi u XX. veku, knj. 2., Beograd, 1982.
195. Karaman P., „Naša spoljna politika među iseljenicima“, Nova Evropa, knjiga V., broj 1., Zagreb, 1922., str. 16.
196. Kardelj Edvard, Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944 -1957., Beograd, Ljubljana, 1980.
197. Kardelj Edvard, Istorijski koreni nesvrstavanja, drugo izdanje, Beograd, 1979.
198. Kardelj Edvard, „Jugoslavija se neće saglasiti sa ma kakvim mirovnim ugovorom u kojem njeni opravdani zahtevi ne budu zadovoljeni“, Trideset dana, broj 7., Beograd, 1946., str. 4.
199. Kardelj Edvard, Trst i jugoslovensko-italijanski odnosi, Beograd, 1953.
200. Kecić Danilo, „Diplomatske misije Mihajla Pupina“, Zbornik Matice Srpske za istoriju, broj 51., Novi Sad, 1995., str. 127.
201. Kerim Dr Srđan, „Jugoslavija i Evropska zajednica“, Međunarodna politika, broj 979., Beograd, 1991., str. 1.
202. Kljaković Vojmir, „Jugoslovensko-britanski odnosi i Komiterna 1914 -1943.“, Časopis za suvremenu povijest, broj 2., Zagreb, 1977., str. 5.
203. Kljaković Vojmir, „Promjena politike Velike Britanije prema Jugoslaviji u prvoj polovini 1943., Jugoslovenski istorijski časopis, broj 3., Beograd, 1969., str. 25.
204. Knežević Miloš, Srbija i Rusija: savremene geoekonomske i geopolitičke dileme, Beograd, 2009.
205. Komatina Milorad, „Albanska politika prema Jugoslaviji“, Međunarodna politika, broj 936., Beograd, 1989., str. 5.
206. Komatina Milorad, Enver Hodža i Jugoslovensko-albanski odnosi, Beograd, 1995.
207. Kontić Dr Radoje, „Podrška miru, stabilnosti i saradnju u regionu-očekujemo potpunu reintegraciju Jugoslavije u međunarodnu zajednicu“, Međunarodna politika, broj 1056., Beograd, 1997., str. 1.

208. Kosanović N. Sava, „Jugoslavija je bila osuđena na smrt. Smisao Moskovskog sporazuma“, Priredio za štampu i uvodne napomene napisao Bogdan Krizman, Zagreb-Beograd, 1984.
209. Kosanović N. Sava, Šta se moglo videti iz emigracije, Beograd, 1945.
210. Koštinica Dr Vojislav, „Učenje iz prošlosti i građenje bolje budućnosti“, Međunarodna politika broj, 1114 -1115., Beograd, 2004., str. 8.
211. Kovačević M. Duško, Srbija i Rusija 1878 -1889. Od Berlinskog kongresa do abdikacije kralja Milana, Beograd, 2003.
212. Kovačević Živorad, Amerika i raspad Jugoslavije, Beograd, 2007.
213. Kovačević Živorad, SAD i jugoslovenska kriza, Beograd, 2000.
214. Krdžić Miodrag, „Jugoslovensko-mađarski odnosi“, Međunarodna politika, broj 645., Beograd, 1977., str. 9.
215. Kreačić Miroslav, „Evropa i Jugoslavija“, Međunarodna politika, broj 920 -1., Beograd, 1988., str. 3.
216. Krestić Vasilije, Istorija Srba u Hrvatskoj i Slavoniji 1848 -1914., Beograd, 1995.
217. Krestić Đ. Vasilije, Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslovenska ideja 1860 -1873., studije i članci, Beograd, 1983.
218. Krga Branko, „Vojni odnosi, vojna neutralnost, odnosi sa NATO“, Međunarodni položaj i spoljna politika Srbije, Beograd, 2009., str. 141.
219. Krizman Dr Bogdan, „Italija u politici kralja Aleksandra i kneza Pavla /1918 -1941./“, Časopis za suvremenu povijest, broj 1., Zagreb, 1975., str. 33.
220. Krizman Dr Bogdan, „Jugoslavija i Austrija 1918 -1938.“, Časopis za suvremenu povijest, broj 1., Zagreb, 1977., str. 5.
221. Krizman Dr Bogdan, Vanjska politika jugoslavenske države 1918 -1941., Zagreb, 1972.
222. Kumanudi Dr Kosta, „Ugovori o savezu“, Branič, Beograd, 1901., str. 693.
223. Kumanudi Dr Kosta, „Ugovori o savezu“, Branič, Beograd, 1901., str. 810.
224. Kunibert Dr Bartolomeo, Srpski ustanak i prva vladavina Miloša Obrenovića 1804 -1850., knjiga prva, Beograd, 1988.
225. Kunibert Dr Bartolomeo, Srpski ustanak i prva vladavina Miloša Obrenovića 1804.-1850., knjiga druga, Beograd, 1988.
226. Lainović Dr Andrija, „Misija Jovana Cvijića u Londonu 1915., godine“, Vranjski glasnik, X., Vranje, 1971., str. 301.
227. Lazanski Miroslav, „Srbija u NATO ili vojna neutralnost“, Međunarodni položaj i spoljna politika Srbije, Beograd, 2009., str. 133.
228. Lazarević Branko, „Stvaranje nove Arbanaške države“, Nova Evropa, broj 5., Zagreb, 1926., str. 134.
229. Lazić Ivan, „Pravna priroda protokola i značaj odnosa između SFRJ i Sv. Stolice“, Naša zakonitost, broj 10., Zagreb, 1973., str. 827.
230. Lebel Aleksandar, „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ-Izrael 1967. godine“, Tokovi istorije, broj 1.-4., Beograd, 2001., str. 39.
231. Levi Dr Rozita, „Politika Albanije na Balkanu i Jugoslavija“, Međunarodna politika, broj 1016.-1017., Beograd, 1993., str. 40.
232. Lilić Borislava, Iz prošlosti srpsko-bugarskih odnosa, Beograd, 1999.
233. Lilić Zoran, „Jugoslavija i Ujedinjene nacije“, Međunarodna politika, broj 1931., Beograd, 1995., str. 1.

234. Litvinović Dušan, „Jugoslavija i arapski svet“, Međunarodna politika, broj 815., Beograd, 1984., str. 3.
235. Lončar Budimir, „Aktuelna pitanja ostvarivanja spoljne politike Jugoslavije“, Jugoslovenski pregled, broj 6., Beograd, 1988., str. 273.
236. Lončar Budimir, „Jugoslavija i Evropa“, Međunarodna politika, broj 977., Beograd, 1990., str. 6.
237. Lončar Budimir, „Jugoslavija i svijet-unutrašnji problemi i spolnopolitičke opcije“, Međunarodna politika, broj 956., Beograd, 1990., str. 1.
238. Lončar Budimir, „Prioriteti i preokupacija pokreta nesvrstanosti“, Međunarodna politika, broj 974., Beograd, 1990., str. 3.
239. „Londonski Ugovor /od 26. aprila 1915./“, Nova Evropa, knjiga XIV., broj 12., Zagreb, 1926., str. 391.
240. Lopandić Dr Duško, „Razvoj saradnje SCG sa Evropskom unijom“, Međunarodna politika, broj 1109., Beograd, 2003., str. 9.
241. Lopandić Dr Duško, Regionalne inicijative u jugoistočnoj Evropi, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001.
242. Lopandić Dr Duško, Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija-zakasnela integracija, Institut društvenih nauka, Beograd, 2007.
243. Lopandić Dr Duško, Poslužiti svome dragom otečestvu, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
244. Lopičić N. Dr Đorđe, Konzularni onosi Srbije /1804.-1918./, Beograd, 2007.
245. Lopičić N. Dr Đorđe, „Otvaranje austrijskog konzulata u Beogradu 1836. godine“, Pravni život, broj 3.-4., Beograd, 1993., str. 413.
246. Lopičić N. Dr Đorđe, „Otvaranje engleskog konzulata u Beogradu 1837. godine“, Arhiv za pravne i društvene nauke, broj 3., Beograd, 1993., str. 495.
247. Lopičić N. Dr Đorđe, „Otvaranje francuskog konzulata u Beogradu 1839., godine“, Pravni život, broj 7.-8., Beograd, 1995., str. 205.
248. Lopičić N. Dr Đorđe, „Otvaranje ruskog konzulata u Beogradu 1838. godine“, Arhiv za pravne i društvene nauke, broj 1., Beograd, 1995., str. 59.
249. Lopičić N. Dr Đorđe, „Otvaranje konzulata Sardinije u Beogradu 1849. godine“, Studije i ogledi o konzularnim odnosima, Beograd, 2006., str. 539.
250. Lopičić N. Dr Đorđe, „Prvo srpsko diplomatsko predstavništvo, Knjaževska Srpska agencija u Bukureštu 1836. godine“, Arhiv za pravne i društvene nauke, broj 3., Beograd, 2000., str. 401.
251. Lukač Dušan, „Dileme Stojadinovićeve spoljne politike u vreme utemeljenja osovine Rim – Berlin“, Balcanica X., Beograd, 1979., str. 211.
252. Ljušić Radoš, Kneževina Srbija /1830-1839./, Beograd, 1986.
253. Ljušić Radoš, Knjiga o načertaniju, Kragujevac, 2003.
254. Ljušić Radoš, Srbija 19. veka, Beograd, 1994.
255. Makiedo Dr Sergije, „Jugoslovenski predlog pred Potkomitetom UN za razoružanje“, Međunarodna politika, broj 169., Beograd, 1957, str. 1.
256. Makiedo Dr Sergije, Prva partizanska misija, Beograd, 1963.
257. Marco, „Nikola Hartvig /Spoljna politika Srbije pred Svetski rat/“, Nova Evropa, knjiga XVII., broj 8., Zagreb, 1928., str. 256.
258. Marić Mihailo, Kralj i vlada u emigraciji, Zagreb, 1966.

259. Marinković Mirjana, „Aleksa Simić, kapućehaja u Carigradu od 1842. do 1843. godine“, Zbornik matice Srpske za istoriju, broj 58., Novi Sad, 1998., str. 145.
260. Marinović J., „Jugoslovensko-italijanski odnosi u svjetlosti tajnog Londonskog pakta 1915. godine“, Međunarodni problemi, broj 4., Beograd, 1953., str. 3.
261. Marjanović Milan, Borba za Jadran: Iredenta i imperijalizam, Split, 1953.
262. Marjanović Milan, „Diplomatska borba za Zadar 1915 -1922.“, Zbornik „Zadar“ Matice Hrvatske, Zagreb, 1964., str. 271.
263. Marjanović Milan, Londonski ugovor iz 1915., Zagreb, 1960.
264. Marjanović Milan, „Rijeka na Konferenciji mira u Rapalu 1919 -1920.“, Zbornik Rijeka Matice Hrvatske, Zagreb, 1953., str. 162.
265. Marković I. Brana, „Spoljno politički bilans 1938. godine“, Srpski Književni Glasnik, knjiga LVI., broj 3., Beograd, 1939., str. 220.
266. Marković Dr Lazar, „Pitanje konkordata između Srbije i Rima“, Delo, knjiga šezdeset šesta, Beograd, 1913., str. 389.
267. Marković G. Slobodan, Grof Čedomilj Mijatović- viktorijanac među Srbima, Beograd, 2006.
268. Mates Leo, Koegzistencija, Zagreb, 1974.
269. Mates Leo, Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije, Beograd, 1976.
270. Mates Leo, „Spoljna politika Jugoslavije 1945 -1975.“, Međunarodni problemi, broj 1., Beograd, 1975., str. 9.
271. „Međunarodni odnosi FNRJ“, Međunarodna politika, broj 169., Beograd, 1957., str. 12.
272. „Međunarodni odnosi FNRJ“, Međunarodna politika, broj 170., Beograd, 1957., str. 14.
273. Međunarodni odnosi i vanjska politika Socijalističke Jugoslavije: studije i dokumenti, priredio Inoslav Bešker, Zagreb, 1979.
274. Međunarodni položaj i spoljna politika Srbije, uredio i pripremio za štampu Dr Stanislav Stojanović, Beograd, 2009.
275. Mekenzi Dejvid, Ilija Garašanin državnik i diplomata, Beograd, 1987.
276. Mekenzi Dejvid, Jovan Marinović: evropski gospodin i srpski diplomata /1821.-1893./, Beograd, 2006.
277. Mekenzi Dejvid, Jovan Ristić-evropski državnik, Beograd, 2004.
278. Mekenzi Dejvid, Milovan Milovanović srpski diplomata i državnik, Beograd, 2007.
279. Mićunović Dr Dragoljub, „Granice naše spoljne politike“, Međunarodna politika, broj 1024., Beograd, 1994., str. 7.
280. Milak Enes, Italija i Jugoslavija 1931 -1937., Beograd, 1987.
281. Milićević Jovan, „Srpsko-austrougarski odnosi i bosansko pitanje za vreme namesništva Blaznavca i Ristića“, Istorijski glasnik, broj 1.-2., Beograd, 1978., str. 93.
282. Milinković Dr Branislav, „Odnos Srbije prema evoroatlanskim integracijama“, Elementi strategije spoljne politike Srbije, Beograd, 2008., str. 22.
283. Milojević Đ. Dr Milan, „Balkanski Pakt“, Život i rad, knjiga XVIII. Sveska 108., Beograd, 1934., str. 193.
284. Milojević Đ. Dr Milan, Iz oblasti naše spoljne politike, Beograd, 1937.
285. Milojević Đ. Dr Milan, „Mala Atanta“, Život i rad, knjiga XIV. sveska 99., Beograd, 1932., str. 1153.

286. Milojević Đ. Dr Milan, „Naši odnosi sa Grčkom“, Život i rad, knjiga II., sveska 8., Beograd, 1928., str. 561.
287. Milojević Dr Miloje, „Naši odnosi sa drugim državama-naša spoljna politika“, Jubilarni zbornik života i rada Srba, Hrvata i Slovenaca 1918 -1928. II. deo., Beograd, 1929., str 742.
288. Milošević Miladin, „Diplomatski odnosi između Kraljevine SHS i Kraljevine Holandije 1918 -1922.-kontinuitet diplomatskih odnosa, prekid i njihovo ponovno uspostavljanje“, Arhiv, časopis Arhiva Jugoslavije broj 2., Beograd, 2001., str 177.
289. Milošević Miladin, Srbija i Grčka 1914 -1918. iz istorije diplomatskih odnosa, Zaječar, 1997.
290. Milošević Slobodan, „Potrebno jačanje svih vidova saradnje-SR Jugoslavija aktivno doprinosi jačanju mirovnog procesa“, Međunarodna politika, broj 1062., Beograd, 1997., str. 1.
291. Milošević Slobodan, „Sloboda, nezavisnost i prosperitet-Projekat materijalne i duhovne obnove jugoslovenskog društva“, Međunarodna politika, broj 1058.-59., Beograd, 1997., str. 1.
292. Milovanović Milovan, Državno pravo i načela spoljne politike Kraljevine Srbije, Beograd, 1997.
293. Milovanović Milovan, „Naša spoljna politika“, Delo, knjiga IV., Beograd, 1894., str. 238.
294. Milovanović Nikola, Vojni puč i 27. mart 1941., Beograd, 1981.
295. Milutinović Milan, „Svestrana saradnja i dobrosusedski odnosi u Jugoistočnoj Evropi-Ulaganje napora za doslednu primenu Dejtonskog sporazuma“, Međunarodna politika, broj 1057., Beograd, 1997., str. 1.
296. Milutinović Milan, „Unapređenje saradnje sa svim susednim zemljama“, Međunarodna politika, broj 1052., Beograd, 1997., str. 1.
297. Minić Jelica, „Spoljnopolitički prioriteti SR Jugoslavije“, Međunarodna politika, broj 1107., Beograd, 2002., str. 15.
298. Minić Miloš, Međunarodne teme,1-3, Novi Sad, 1985.
299. Minić Miloš, „Problem razoružanja i spoljna politika Jugoslavije“, Razoružanje problem savremenog sveta, Beograd, 1978., str. 9.
300. Mitković Dr., „Komisija za spoljne poslove“, Nova Evropa, knjiga V., broj 1., Zagreb, 1922., str. 7.
301. Mitković Dr., „Uloga vladaoca u našoj spoljnoj politici“, Nova Evropa, knjiga VIII., broj 7., Zagreb, 1923., str. 180.
302. Mitrović Andrej, Jugoslavija na konferenciji mira 1919 -1920., Beograd, 1969.
303. Mitrović Andrej, „Spoljnopolitička doktrina novostvorene jugoslovenske države 1919.-1939.“, Politički život Jugoslavije 1914 -1945., Beograd, 1973., str. 311.
304. Mitrović Stefan, „O jugoslovensko-italijanskoj granici: kritika „teorije“ prirodnih granica“, Trideset dana, broj 4., Beograd, 1946., str. 15.
305. Nestorović Đ. B., Konkordat između Srbije i Vatikana, Državno pravna studija, Beograd, 1902.
306. Nikolić Kosta, Dimitrijević B. Bojan, Danilo Gregorić i 25. mart 1941., Beograd, 2007.

307. Nikolić Kosta, Vlade Kraljevine Jugoslavije u Drugom svetskom ratu, Beograd, 2008.
308. Ninčić Momčilo, Spoljna politika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u godini 1922.-1923., Beograd, 1924.
309. Ninčić Momčilo, Spoljna politika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u godini 1925.-1926., Beograd, 1926.
310. Nova istorija srpskog naroda, priredio Dušan T. Bataković, autori Dušan T. Bataković, Milan St. Protić, Nikola Samardžić, Aleksandar Fotić, Beograd, 2000.
311. Novaković Bogdanka, Beograd i spoljna politika kralja Aleksandra Karađorđevića /1918 -1934./, Beograd, 2004.
312. Novaković Stojan, „Ičkov mir pokušaj neposrednog izmirenja Srbije i Turske 1806 -1807. političko pravna studija", Glas Srpske Kraljevske Akademije, LXVI., Beograd, 1903., str. 25.
313. Novaković Stojan, Vaskrs države srpske, Beograd, 1904.
314. Orlandić Marko, „Tito i spoljna politika Jugoslavije", Međunarodna politika, broj 891., Beograd, 1987., str. 1.
315. Ostojić Mirko, „Jugoslavija i svet", Međunarodna politika, broj 982., Beograd, 1991., str. 5.
316. Ostojić - Fejić Dr Ubavka, Sjedinjene Američke Države i Srbija 1914 -1918., Beograd, 1994.
317. Paulova Milada, Jugoslovenski odbor, Zagreb, 1935.
318. Paulova Milada, „Prvi diplomatski koraci", Nova Evropa, knjiga II., broj 7., Zagreb, 1924., str. 241.
319. Pavlica Dr Branko, Jugoslavija i SR Nemačka 1951 -1984., Smederevo, 1989.
320. Pavlica Branko, „Odnosi Jugoslavije i SR Nemačke od uspostavljanja odnosa do prekida diplomatskih odnosa /jun 1951 -oktobar 1957./", Istorija XX. veka, broj 1.-2., Beograd, 1999., str. 159.
321. Peruničić Branko, Svedočanstvo o Kosovu, Beograd, 1988.
322. Peruničić Dr Branko, Zulumi aga i begova u Kosovskom vilajetu, Beograd, 1989.
323. Petković Dr Ranko, Jedan vek odnosa Jugoslavije i SAD, Beograd, 1992.
324. Petković Dr Ranko, „Jugoslavija i ujedinjenje Nemačke", Međunarodna politika, broj 958., Beograd, 1990., str. 1.
325. Petković Dr Ranko, Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet: spoljna politika Jugoslavije 1945 -1985., Zagreb, 1985.
236. Petković Dr Ranko, Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943.-1991., Beograd, 1995.
327. Petranović Dr Branko, „AVNOJ i nezavisnost Jugoslavije", Međunarodna politika, broj 591., Beograd, 1974., str. 30.
328. Petranović Branko, „Jugoslovensko-francuski odnosi u Drugom svetskom ratu 1939 -1945.", Jugoslovensko-francuski odnosi, Zbornik radova, Beograd, 1990, str. 304.
329. Petranović Dr Branko, „Odnosi jugoslovenske i čehoslovačke vlade u emigraciji 1941 -1945.", Vojnoistorijski glasnik, broj 3., Beograd, 1990., str. 49.
330. Petranović Branko, „Uspostavljanje jugoslovensko-sovjetskih diplomatskih odnosa 1940.", Zbornik matice Srpske za istoriju, broj 46., Novi Sad, 1992., str. 87.

331. Petrović Ljubomir, „Spoljna politika u „Srpskom književnom glasniku“ 1929.-1935.“, Vojnoistorijski glasnik, broj 1., Beograd, 1997., str. 139.
332. Petrović Dr Milivoje, „Diplomatski odnosi između Kneževine Srbije i Pruske od 1866. do 1871.“, Narodna odbrana, broj 48., Beograd, 1936., str. 854.
333. Petrović Vladimir, Jugoslavija stupa na Bliski Istok: Stvaranje jugoslovenske bliskoistočne politike 1946 -1956., Beograd, 2007.
334. Pisar Milivoj, „Jugoslovensko-australijski odnosi“, Međunarodna politika, broj 913., Beograd, 1988., str. 7.
335. Plenča Dušan, Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku Drugog svetskog rata, Beograd, 1962.
336. Pobulić Dr Simeon, „Uloga SSRNJ u spoljnoj politici“, Međunarodna politika, broj 911., Beograd, 1988., str. 26.
337. Popov Čedomir, „Francuska diplomatija, Balkanski problemi i međunarodni položaj Srbije posle Berlinskog kongresa /1878 -1882./“, Zbornik Matice Srpske za istoriju, broj 49., Novi Sad, 1994., str. 45.
338. Popov Čedomir, Francuska i Srbija 1871 -1875., Beograd, 1974.
339. Popović Lj. Bogdan, „Diplomatski predstavnici Sjedinjenih Američkih Država u Srbiji“, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, sv. 1.-4., Beograd, 2007., str. 129.
340. Popović Lj. Bogdan, Istorija Ministarstva inostranih dela Srbije, Beograd, 2005.
341. Popović Lj. Bogdan, „Pokušaj uspostavljanja američko-srpskih odnosa 1867.“, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XXVIII., sv. 1.-2., Beograd, 1962., str. 51.
342. Popović Dimitrije, Balkanski ratovi 1912 -1913., Beograd, 1993.
343. Popović Dimitrije, Borba za narodno ujedinjenje 1908 -1914., Beograd. 1936.
344. Popović Koča, „Evropska saradnja i integracija“, Međunarodna politika, broj 103., Beograd, 1954., str. 3.
345. Popović Koča, „Odnosi sa susednim zemljama“, Međunarodna politika, broj 217., Beograd, 1959., str. 1.
346. Popović Dr Ljub., „Mađarski ciljevi“, Novi život, knjiga I., Beograd, 1920., str. 103.
347. Popović B. Nikola, Srbija i carska Rusija, Beograd, 1994.
348. Popović L. Milan, Ličnost Vojislava Marinkovića, Beograd, 1935.
349. Popović I. Dr Petar, Francusko-srpski odnosi za vreme Prvog ustanka. Napoleon i Karađorđe, Beograd, 1933.
350. Popović Vasilj, Berlinski kongres, Beograd, 1927.
351. Popović Vasilj, „Diplomatski uspesi kralja Aleksandra“, Narodna odbrana, broj 40.-41., Beograd, 1935., str. 627.
352. Popović Dr Vasilj, Evropa i srpsko pitanje u periodu oslobođenja 1804.-1918., Beograd, 1940.
353. Popović Vasilj, Istočno pitanje-istorijski pregled borbe oko opstanka Osmanlijske carevine u Levantu i na Balkanu, treće izdanje, Beograd, 1996.
354. Popović Dr Vasilj, Politika Francuske i Austrije na Balkanu u vreme Napoleona III., Beograd, 1925.
355. Pređa Ognjen, „O počecima rada ustavne deputacije u Carigradu 1838. godine“, Istorijski časopis, knj. XXi., Beograd, 1974., str. 113.

356. Protić M. Stojan, Tajna konvencija između Srbije i Austro-Ugarske, drugo izdanje, Beograd, 1909.
357. Prva Balkanska konferencija, Beograd, 1931.
358. Pržić Dr Ilija, Spoljašna politika Srbije, Beograd, 1939.
359. Radenić Dr Andrija, Spoljna politika Srbije u kontraverznoj istoriografiji, Beograd, 2006.
360. Radenković Đorđe, Pašić i Jugoslavija, Beograd, 1999.
361. Radinović Dr Radovan, „Vojni odnosi i spoljna politika Srbije", Međunarodni položaj i spoljna politika Srbije, Beograd, 2009., str. 124.
362. Radovanović Ljubomir, Nesvrstanost: Osnovi jedne doktrine i međunarodne politike, Beograd, 1973.
363. Raspopović M. Radoslav, Diplomatija Crne Gore 1711 -1918., Podgorica-Beograd, 1996.
364. Rastović Aleksandar, Velika Britanija i Srbija /1878 -1889./, Beograd, 2000.
365. Ražnatović Novak, „Pokušaj srbijanske vlade da uspostavi diplomatske odnose sa crnogorskom vladom 1879. godine", Istorijski zapisi, broj 4., Titograd, 1964., str. 762.
366. Ristić Jovan, Bombardanje Beograda /1862. godine/, Beograd, 1872.
367. Ristić Jovan, Spoljašnji odnošaji Srbije novijeg vremena prva knjiga 1848 -1860., Beograd, 1887.
368. Ristić Jovan, Diplomatska istorija Srbije 1875 -1876., prva knjiga, Beograd, 1896.
369. Ristić Jovan, Diplomatska istorija Srbije 1875 -1878., druga knjiga, Beograd, 1898.
370. Ristić Jovan, Spoljašnji odnošaji Srbije novijeg vremena, druga knjiga 1860 -1868., Beograd, 1887
371. Ristić Jovan, Spoljašnji odnošaji Srbije novijeg vremena, treća knjiga 1868 -1872., Beograd, 1901.
372. Simić Predrag, Tito i Nato, Beograd, 2008.
373. Simić Dr Predrag, „Zapad i jugoslovenska kriza", Međunarodna politika, broj 985., Beograd, 1991., str. 1.
374. Skakun Dr Milan, Jugoslovensko bugarski odnosi, drugo dopunjeno izdanje, Beograd, 1984.
375. Smiljković Dr Radoš, „Ima li SCG spoljnu politiku?", Strategija spoljne politike Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005., str. 83.
376. Srbija 1878. dokumenti, priredili Mihailo Vojvodić, Dragoljub R. Živojinović, Andrej Mitrović, Radovan Samardžić, Beograd, 1978.
377. Sretenović Dr Stanislav, Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918 -1929., Beograd, 2008.
378. Sretenović Dr Stanislav, Dimitrijević Bojan, „Spoljna politika Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca-Jugoslavije 1918 -1941.", Istorija 20. veka, broj 2., Beograd, 2008., str. 45.
379. Sretenović Dr Stanislav, „Francusko-srpski odnosi u XIX i XX veku", Međunarodni problemi, godina LXI, broj 4, Beograd, 2009, str. 536.
380. Sretenović Dr Stanislav, „Reparacije pobeđenih, dugovi pobednika: slučaj Francuske i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije", Filozofija i društvo, 1, Beograd, 2009, str. 223.

381. Srpsko-francuski odnosi 1904 -2005., Beograd, 2005.
382. Stanković Đorđe, Nikola Pašić, Saveznici i stvaranje Jugoslavije, Beograd, 1984.
383. Stev., „Srpsko-bugarski Carinski savez i Austro-Ugarska“, Delo, knjiga 38., sv. 1., Beograd, 1906., str. 235.
384. Stojančević Vladimir, Miloš Obrenović i njegovo doba, Beograd, 1990.
385. Stojančević Vladimir, Srbi i Bugari 1804 -1878., Beograd, 1988.
386. Stojanović Dr Stanislav, „Međunarodni položaj i spoljnopolitička strategija Srbije i Crne Gore“, Strategija soljne politike Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005., str. 77.
387. Stolić Ana, Đorđe Simić poslednji srpski diplomata XIX veka, Beograd, 2003.
388. Stranjaković Dr Dragoslav, Jugoslovenski i nacionalni program Kneževine Srbije iz 1844., Sremski Karlovci, 1934.
389. Stranjaković Dr Dragoslav, „Kako je nastalo Načertajije“, Spomenik SKA, broj 91., Beograd, 1939., str. 63.
390. Stranjaković Dr Dragoslav, Vlada ustavobranitelja 1842 -1853., unutrašnja i spoljna politika, Beograd, 1932.
391. Strategija spoljne politike Srbije i Crne Gore, Beograd, 2005.
392. Strčić Petar, Vanjskopolitička borba Josipa Broza Tita za Istru od 1941. do 1945. godine, Rijeka, 1978.
393. Studije i ogledi o konzularnim odnosima, priredio Dr Đorđe N. Lopičić, Beograd, 2006.
394. Studije, ogledi, dokumenti i spisi o konzularnim odnosima Crne Gore 1611.-1918. godine, priredio Dr Đorđe N. Lopičić, Beograd, 2007.
395. Svilanović Goran, „Spoljna politika Srbije i Crne Gore u 2003. godini“, Međunarodna politika, broj 1112., Beograd, 2003, str. 3.
396. Šepić Dr Dragovan, Italija, saveznici i jugoslovensko pitanje 1914 -1918., Zagreb, 1970.
397. Terzić Dr Slavenko, „Grčki nacionali program i Srbi /šezdesetih godina XIX. veka/“, Zbornik: Ilija Garašanin /1812.-1874./, Beograd, 1991., str. 331.
398. Terzić Dr Slavenko, „Jovan Ristić i Grci /iskustvo 1876. godine/“, Život i rad Jovana Ristića, Beograd, 1985., str. 169.
399. Terzić Dr Slavenko, „Jovan Ristić i zavetna misao srpska“, Istorijski časopis, broj 34., Beograd, 1987., str. 271.
400. Terzić Dr Slavenko, „Konzulat Kraljevine Srbije u Bitolju /1889 -1897./“, Istorijski časopis, knj. LVII., Beograd, 2008., str. 327.
401. Terzić Dr Slavenko, „Pokušaj otvaranja konzulata Kraljevine Srbije u Pljevljima“, Simpozijum Seoski dani Sretena Vukosavljevića, Prijepolje, 1981., str. 25.
402. Terzić Dr Slavenko, „Rat protiv Turske ili revolucija u zemlji, aide-memoire Jovana Ristića iz 1887.“, Mešovita građa, broj 17.-18., Beograd, 1988., str. 179.
403. Terzić Dr Slavenko, Srbija i Grčka /1856.-1903./, Beograd, 1992.
404. Terzić Velimir, Slom Kraljevine Jugoslavije 1941.: uzroci i posledice poraza, 1-2., Ljubljana, Beograd, Titograd, 1984.
405. Timotijević Slavica, „Knjaževsko srpska agencija u Bukureštu 1836.-1918.“, Arhivski pregled, broj 2., Beograd, 1980., str. 140.
406. Todorović Desanka, „Pitanje jugoslovensko-bugarske granice na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine“, Zbornik: Istorija XX. veka, IX., Beograd, 1968., str. 63.

407. Todorović Desanka, „Pitanje uspostavljanja diplomatskih odnosa između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Turske /1923 -1925./", Balcanica, IV., Beograd, 1973., str. 265.
408. Todorović Desanka, „Pregovori između Grčke i savezničkih vlada u vezi s transportovanjem srpske vojske preko grčke teritorije s Krfa u Solun", Istorijski glasnik, broj 1., Beograd, 1964., str. 43.
409. Todorović Desanka, „Stav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prema mirovnom ugovoru sa Turskom u Sevru 1920. godine", Zbornik Istorija XX. veka, Beograd, 1970., str. 231.
410. Treća Balkanska konferencija, Beograd, 1934.
411. Vanku Dr Milan, Mala atanta 1920 -1938., Titovo Užice, 1969.
412. Vasić A. Mr. Nenad, „Srbija između EU i neutralnosti-elementi za spoljnu politiku Srbije", Elemeniti strategije spoljne politike Srbije, Beograd, 2008., str. 69.
413. Velika Srbija, istine, zablude, zloupotrebe, zbornik radova, Beograd, 2003.
414. Vesnić Radoslav mlađi, Dr Milenko Vesnić gransenjer srpske diplomatije, Beograd, 2008.
415. Vinaver Vuk, Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata /Da li je Jugoslavija bila francuski „satelit"/, Beograd, 1985.
416. Vinaver Vuk, Jugoslavija i Mađarska 1918 -1933., Beograd, 1971.
417. Vinaver Vuk, Jugoslavija i Mađarska 1933 -1941., Beograd, 1976.
418. Vinaver Vuk, „O spoljnopolitičkoj orijentaciji Jugoslavije 1920.-1925", Zbornik Matice Srpske za društvene nauke, broj 44., Novi Sad, 1966., str. 23.
419. Visković Dr Ivo, „Jugoslovenska spoljna politika i terorizam", Savremeni terorizam, Beograd, 1989., str. 77.
420. Visković Dr Ivo, „Jugoslovensko-američki odnosi-savremeno stanje i perspektive", Pregled Centra za strategijske studije, II., Beograd, 1988., str. 775.
421. Visković Dr Ivo, „Odnosi Jugoslavije i SAD", Jugoslovenski pregled, broj 1., Beograd, 1988., str. 23.
422. Visković Dr Ivo, „Odnosi SR Jugoslavije i Republike Hrvatske", Jugoslavija i svet, Beograd, 2000., str. 169.
423. Visković Dr Ivo, „Odnosi SR Jugoslavije i susjednih država nastalih od republika bivše SFRJ", Savezna Republika Jugoslavija i njeno okruženje, Beograd, 2000., str,. 9.
424. Visković Dr Ivo, Spoljna politika Jugoslavije, repetitorijum, drugo prošireno izdanje, Beograd, 2001.
425. Visković Dr Ivo, „Strateške alternative u spoljnoj politici Srbije", Kako ubrzati integraciju u Evropsku uniju, Beograd, 2008., str. 107.
426. Visković Dr Ivo, „Utvrđivanje i ostvarivanje spoljne politike Jugoslavije", Jugoslovenski pregled, broj 1. Beograd, 1985., str. 9.
427. Visković Dr Ivo, Zbirka tekstova o spoljnoj politici SRJ-SCG, Beograd, 2000.
428. Vojvodić Mihailo, Izazovi srpske spoljne politike /1791 -1918./ ogledi i rasprave, Beograd, 2007.
429. Vojvodić Mihailo, „Konzularna konvencija između Srbije i Turske /1879 -1896./", Vardarski zbornik, broj 3., Beograd, 2004., str. 9.
430. Vojvodić Mihailo, „Plava knjiga o stradanjima Srba u Staroj Srbiji", Danica, Beograd, 1999., str. 197.

431. Vojvodić Mihailo, „Politika Srbije prema Crnoj Gori 1878 -1903.“, Kralj Nikola- ličnost, djelo i vrijeme, Tom I., Podgorica, 1998., str. 65.
432. Vojvodić Mihailo, Putevi srpske diplomatije: ogledi i spoljnoj politici Srbije u XIX. i XX, veku, Beograd, 1999.
433. Vojvodić Mihailo, Srbija i Balkansko pitanje /1875 -1914./, Novi Sad, 2000.
434. Vojvodić Dr Mihailo, Srbija u međunarodnim odnosima krajem XIX. i početkom XX. veka, Beograd, 1988.
435. Vojvodić Mihailo, Stojan Novaković i Vladimir Karić, Beograd, 2003.
436. Vojvodić Dr Mihailo, „Stojan Novaković u spoljnoj politici Srbije“, Stojan Novaković ličnost i delo, Beograd, 1995., str. 553.
437. Vučićević Dragomir, „Doprinos SR jugoslavije sprovođenju Roajamonske inicijative“, Međunarodna politika, broj 1055., Beograd, 1997., str. 1.
438. Vrčinac Julijana, „Spoljna politika Jugoslavije u periodu 1919 -1941.“, Iz istorije Jugoslavije 1918 -1945. zbornik predavanja, Beograd, 1956., str. 299.
439. Vučković J. Vojislav, Diplomatska istorija srpsko-bugarskog rata /1885 -1886./, Beograd, 1956.
440. Vučković J. Dr Vojislav, „Iz odnosa Srbije i Jugoslovenskog odbora“, Istorijski časopis knj. XII.-XIII., Beograd, 1963., str. 345.
441. Vučković Dr Vojislav, „Misija Jovana Marinovića u Petrogradu 1876.“, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, broj 3., Beograd, 1957., str. 352.
442. Vučković Dr Vojislav, „Neuspela politička akcija Matije Bana 1860 -1861.“, Istoriski glasnik, IX.-X., Beograd, 1960., str. 381.
443. Vučković J. Dr Vojislav, „Politika osovine prema Jugoslaviji /1936 -1941./“, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, broj 2., Beograd, 1954., str. 23.
444. Vučković J. Vojislav, Srpska kriza u Istočnom pitanju /1842 -1843./, Beograd, 1957.
445. Vučković J. Dr Vojislav, „Vojvođansko pitanje u odnosima Srbije i Mađara od 1848. do 1868.“, Zbornik Matice Srpske za društvene nauke, broj 5., Novi Sad, 1953., str. 23.
446. Zbornik radova okruglog stola 27. mart 1941.: Knez Pavle u vihorima evropske politike, Beograd, 2003.
447. Zbornik radova sa međunarodnog okruglog stola Tito-Staljin, Beograd, 23. oktobra 2006., Beograd, 2007.
448. Živojinović R. Dragoljub, Amerika, Italija i postanak Jugoslavije 1917 -1919., Beograd, 1970.
449. Živojinović R. Dr Dragoljub, „Politika britanske vlade prema Srbiji 1878. godine“, Srbija u završnoj fazi velike Istočne krize /1877 -1878./, Beograd, 1980., str. 97.
450. Živojinović R. Dr Dragoljub, „Uspostavljanje diplomatskih i trgovinskih odnosa između SAD i Srbije 1880.-1881.“, Zbornik Matice Srpske za istoriju, broj 25., Novi Sad, 1982., str. 3.
451. Živojinović R. Dr Dragoljub, „Velika Britanija i Srbija na Berlinskom kongresu 1878.“, Život i rad Jovana Ristića, Beograd, 1985., str. 84.
452. Život i rad Jovana Ristića, Zbornik radova, Beograd, 1985.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(497.11)"18/19"(093.2)

SPOLJNA politika Srbije : strategije i dokumenta / urednici Nataša Dragojlović ... [et al.]. - 2. izd. - Beograd : Evropski pokret u Srbiji, 2011 (Loznica : Mladost grup). - 359 str. ; 24 cm

Prema Predgovoru, publikacija je proizvod rada na projektu "Definisanje strategije spoljne politike Srbije". - Tiraž 1.000. - Str. 7-9: Predgovor / Evropski pokret u Srbiji. - Napomene uz tekst. - Bibliografija: str. 329-358.

ISBN 978-86-82391-53-1
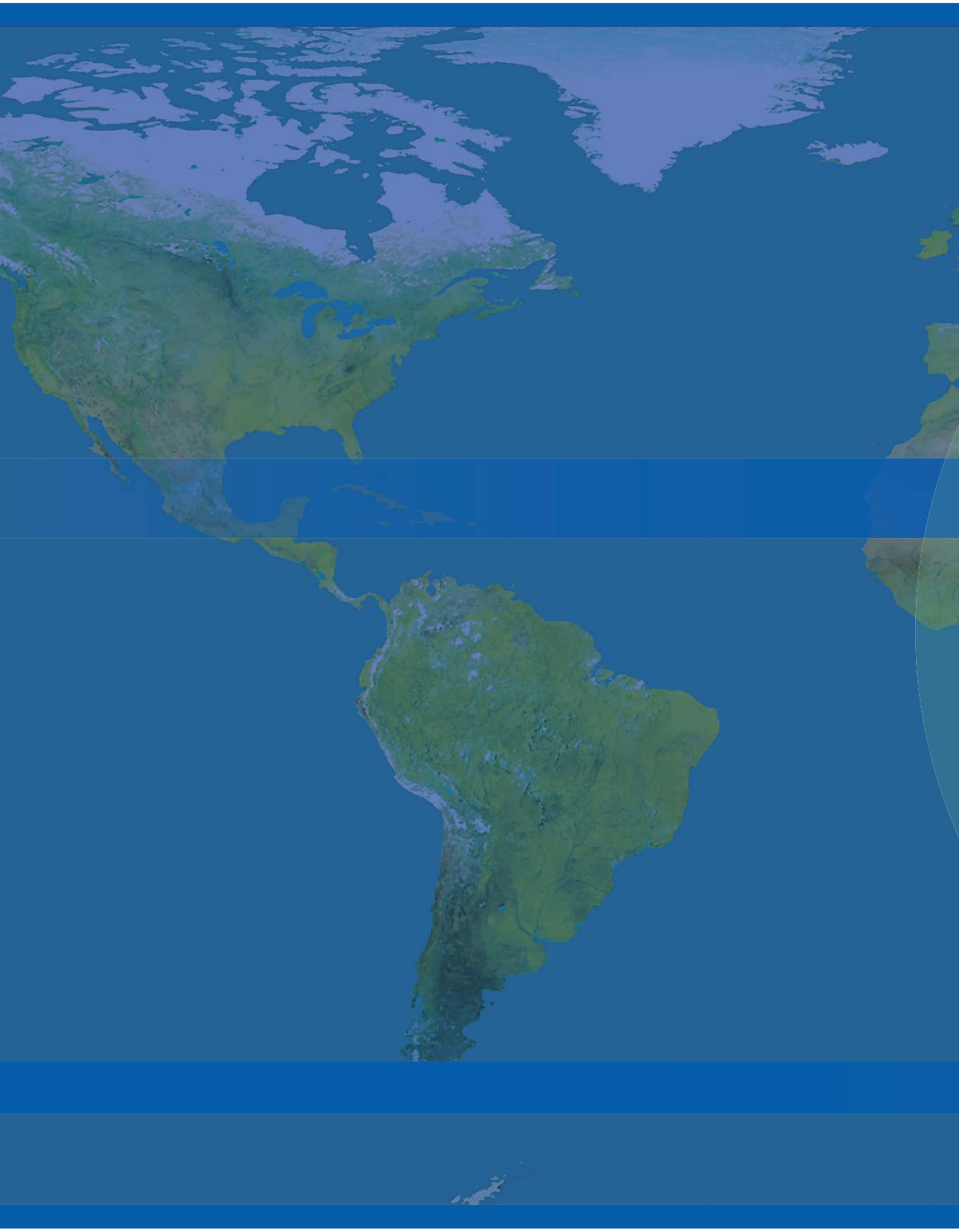
а) Србија - Спољна политика - 19-20в - Историјска грађа
COBISS.SR-ID 185723148